

PLATÓNNOVY SPISY
Svazek I

Překlad František Novotný

PLATÓN
Euthyfrón
Obrana Sókrata
Kritón, Faidón
Kratylos, Theaitétos
Sofistéš, Politikos

PRAHA
2003

OIKOYMENH
Hennerova 223
150 00 PRAHA 5
www.oikoymenh.cz

Univerzita Karlova v Praze
Knihozna spol. českých věd
Příkopa 6, Praha 5

K/03/2206

Translation © František Novotný, 1933, 1934, 1935
Copyright © OIKOYMENH, 2003
ISBN 80-7298-062-9

Obsah

Euthyfrón	7
Obrana Sókrata	31
Kritón	63
Faidón	81
Kratylos	161
Theaitétos	237
Sofisté	333
Politikos	411
<i>Poznámky</i>	<i>489</i>
<i>Seznam zkratek</i>	<i>551</i>
<i>Seznam literatury</i>	<i>555</i>
<i>Ediční poznámka</i>	<i>557</i>

Euthyfrón

Euthyfrón, Sókratés

Euthyfrón Co se stalo, Sókrate, že jsi opustil své schůzky v Ly- sv. I
keiu¹ a prodléváš nyní zde, u královské stoy²? Vždyť přece 2
snad nemáš i ty nějaké řízení u krále tak jako já?

Sókr. Jistě tomu Athéňané neříkají, Euthyfróne, řízení, nýbrž žaloba.

Euth. Co pravíš? Jak se podobá, někdo podal žalobu na tebe; b
neboť to si o tobě nebudu myslit, že ty na druhého.

Sókr. To také ne!

Euth. Tedy jiný na tebe?

Sókr. Ovšemže.

Euth. Kdo je to?

Sókr. Ani sám dobře neznám, Euthyfróne, toho muže; zdá se, že to je nějaký mladý člověk a neznámý; říkají mu, jak se domnívám, Melétos. Je z dému Pithu,³ jestliže ti je povědomý nějaký Melétos z Pithu, takový dlouhovlasý, s ne příliš obrostlou bradou a se zahnutým nosem.

Euth. Není mi povědomý, Sókrate; ale jakoupak žalobu na tebe podal? c

Sókr. Jakou? Ne obyčejnou, zdá se mi; vždyť to není nic malého, že mladý muž má porozumění pro tak velikou věc. On totiž, jak tvrdí, ví, jakým způsobem jsou mladí lidé kažení a kdo jsou jejich kazitelé. A skoro se zdá, že to je nějaký moudrý člověk; a spatřiv mou nevědomost, s níž kazím jeho vrstevníky, jde k obci na mne žalovat jakoby k matce. A v tom vidím, že on jediný správně začíná veřejnou činnost; neboť to d
je správný začátek, postarati se nejprve o mladé lidi, aby byli co nejlepší, právě tak jako se dobrý rolník přirozeně postará nejprve o mladé sazenice a potom i o ostatní. A tak tedy i Melétos asi nejprve chce očistit obec od nás, kteří, jak tvrdí, kazíme mladý dorost; potom se patrně postará o starší lidi, a tím 3

způsobí obci přemnoho největších dobrodiní, jak aspoň lze čekat u toho, který počal z takového začátku.

Euth. Přál bych si to, Sókrate, ale obávám se, aby se nestal pravý opak. Neboť se mi zdá, že přímo od krbu začíná poškozovat obec,⁴ když se pokouší o bezpráví proti tobě. A řekni mi, co vlastně podle jeho tvrzení děláš, že tím kazíš mladé lidi?

b *Sókr.* Podivné věci, můj milý, když to tak člověk poslouchá. Tvrdí totiž o mně, že jsem výrobce bohů, a protože prý dělám nové bohy a v staré nevěřím, proto na mne, jak praví, podal žalobu.

Euth. Rozumím, Sókrate; to je proto, že ty říkáš, že se ti druhdy ozývá to daimonion.⁵ Tedy podal na tebe tuto žalobu v tom domnění, že zavádíš novoty v náboženství, a jde před soud s úmyslem tě nařknout, věda, že nařknutí tohoto druhu snadno působí na množství. Vždyť také, kdykoli já mluvím ve sněmu něco o božských věcech, předpovídaje jim budoucnost, c vysmívají se mi, jako bych bláznil; a přece jsem ve svých předpovědích neřekl nic, co by nebylo pravda; ale přesto všem našincům závidí. Ale nesmíme se o ně nic starat, nýbrž musíme jít rovně svou cestou.

d *Sókr.* Milý Euthyfróne, ale stát se předmětem posměchu snad nic neznamená. Athéňanům totiž, jak se mi zdá, nezáleží příliš na někom, koho pokládají sice za zdatného v některém oboru, avšak ne za učitele toho umění; ale o komkoli se domnívají, že i jiné činí tak zdatnými, na toho se hněvají, ať už ze závidí, jak ty soudíš, nebo pro něco jiného.

Euth. Co se týče tohoto, netoužím příliš zkusiti, jak asi o mně smýšlejí.

Sókr. Ano, o tobě se snad zdá, že jen zřídka k sobě pouštíš a že nechceš vyučovat své moudrosti; ale já se bojím, aby se jim pro mou milovnost lidí nezdálo, že cokoli v sobě mám, plným proudem každému povídám, a to nejenom bez peněžité odměny, nýbrž tak, že bych i rád doplácel, kdyby mne někdo

e chtěl poslouchat. Kdyby tedy hodlali, jak jsem právě teď řekl, se mně posmívat, jako dělají podle tvých slov tobě, nebylo by nic nepříjemného pobýti na soudě v samém žertu a smíchu; pakli si však budou počínat vážně, to už nikomu není jasné, jak to dopadne, leda vám věstcům.

Euth. Ale snad to nic nebude, Sókrate, a ty provedeš podle své vůle tu při, myslím pak, že i já svou.

Sókr. A jakoupak ty máš při, Euthyfróne? Jsi žalován, či sám žaluješ?

Euth. Žaluji.

Sókr. Koho?

Euth. Toho, koho žalovat se zase u mne zdá šílenstvím. 4

Sókr. Což stíháš někoho, kdo lítá?

Euth. Ten má daleko do lítání, když je už hezky starý.

Sókr. Kdo je to?

Euth. Můj otec.

Sókr. Tvůj, příteli?

Euth. Ovšemže ano.

Sókr. Jakou máš proti němu stížnost a co je předmětem žaloby?

Euth. Zabití člověka, Sókrate.

b *Sókr.* U Héraklea, obyčejní lidé, Euthyfróne, jistě nevědí, kde je asi právo; neboť správně to provéstí nedovede, myslím, kdokoli nahodilý, nýbrž jen ten, kdo už hodně daleko pokročil v moudrosti.

Euth. Arciže daleko, bůh ví, Sókrate.

Sókr. Jest ten, který byl usmrcen od tvého otce, někdo z příbuzných? Nebo snad to je zřejmé: vždyť bys ho patrně kvůli cizímu člověku nestíhal pro zabití.

Euth. To je směšné, Sókrate, že se domníváš, že na tom něco záleží, je-li usmrcený člověk cizí či příbuzný, a nemyslíš, že se má hledět jediné na to, zdali ten, kdo ho usmrtil, učinil tak právem, či ne; a jestliže právem, že se to má nechat být, pakli však proti právu, že je třeba to stíhat, i kdyby byl pachatel s tebou

- c spojen společenstvím krbu a stolu. Vždyť vzniká stejná poskvrna, jestliže se s takovým člověkem stýkáš, věda o jeho činu, a neočistíš sebe i jeho soudním stíháním. Tedy ten usmrčený byl jeden z mých dělníků, a když jsme hospodařili na Naxu,⁶ sloužil tam u nás. Tu se jednou v opilosti rozzlobí na jednoho z našich sluhů a zabije ho. A tu ho otec sváže na nohou i na rukou, a vhodiv ho do jakési jámy, pošle sem do d Athén člověka zeptat se vykladače božského práva,⁷ co se má dělat. Zatím pak se o spoutaného nestaral a nechal ho bez péče mysl si, že to je vrah a že na tom nic nezáleží, i kdyby zemřel; a to se také stalo. On totiž od hladu, zimy a od pout zemřel, dříve než přišel ten posel od vykladače. Proto tedy mi mají za zlé i otec i ostatní příbuzní, že kvůli tomu vrahovi stíhám otce pro zabití, když přece ho ani nezabil, jak oni tvrdí, ani i kdyby ho vskutku byl zabil, není potřebí si dělat starosti kvůli takovému člověku, neboť tu o život přišel vrah; je prý totiž hříšné, e aby syn stíhal otce pro vraždu. Špatně znají, Sókrate, jak soudí božské právo o tom, co je zbožné a co hříšné.

Sókr. Ty se tedy, u Dia, domníváš, Euthyfróne, že jsi tak důkladný znalec v otázkách božského práva a v oboru věcí zbožných a hříšných, že se po těchto událostech, jak je líčíš, dáváš do soudu s otcem a nebojíš se, aby ses snad zase právě ty přítom nedopouštěl něčeho hříšného?

- Euth.* To bych za nic nestál, Sókrate, a ničím by se Euthyfrón nelišil od obyčejných lidí, kdybych důkladně neznal všechny takovéto věci.

- Sókr.* To tedy jistě by bylo pro mne nejlepší, podivuhodný Euthyfróne, abych se stal tvým žákem a vyzval Meléta k vyřízení právě těchto věcí ještě před projednáváním jeho žaloby.⁸ Řekl bych, že já jsem i v dřívějším čase kladl velikou váhu na znalost božského práva a nyní, když on o mně tvrdí, že se svou lehkovážností a svým novotářstvím proviňuji v božských věcech, stal jsem se dokonce tvým žákem. „A jestliže, Meléte, b uznáváš,“ – tak bych řekl – „že Euthyfrón je znalý takovýchto

věcí, měj za to, že také já o nich správně soudím, a nepoháněj mne před soud; pakli ne, podej žalobu dříve na něho, učitele, nežli na mne, že kazí starší lidi, mne a svého otce, mne svým vyučováním, onoho pak napomináním a káráním.“ A jestliže mne neposlechne a neupustí od žaloby nebo neobžaluje místo mne tebe, měl bych patrně právě toto, co jsem mu říkal ve své výzvě, mluvit před soudem.

Euth. Ví bůh, Sókrate, kdyby se pokusil mě žalovat, to tedy bych myslím našel, kde má slabou stránku, a mnohem dříve c by se v našem případě na soudě mluvilo o něm nežli o mně.

Sókr. A já, milý příteli, když tohle poznávám, toužím se stát tvým žákem, neboť vím, že ani tenhle Melétos a patrně ani nikdo jiný tebe, jak se zdá, ani nevidí, ale mne tak bystře a snadno prohlédl, že mě obžaloval z bezbožnosti. Nyní tedy mi probůh řekni, o čem jsi před chvílí tvrdil, že to jasně víš, co asi je podle tvého mínění zbožnost a bezbožnost, jak při zabití, d tak při ostatních věcech. Vždyť patrně je ve veškerém jednání zbožné samo se sebou totožné, kdežto hříšné je zase opakem zbožného v celém jeho rozsahu, ale samo se sebou je stejné, a všechno, cokoli má být hříšné, obsahuje, hledíc k hříšnosti, jakýsi jeden vid.⁹

Euth. To jistě, Sókrate.

Sókr. Řekni tedy, co je podle tvého mínění zbožné a co hříšné.

Euth. Nuže tedy říkám, že zbožné je právě to, co já nyní dělám, stíhati toho, kdo se provinil buď zločinem zabití člověka nebo vykradením svatyně nebo kdo se dopustí některého jiného z takovýchto přečinů, ať to je otec nebo matka nebo e kdokoli jiný, ale nestíhati ho, že je hříšné. Neboť se podívej, Sókrate, jak vážný důkaz ti uvedu pro to, že to tak je s tou zásadou – řekl jsem to už také jiným, že je správné, jestliže se to tak děje – nenechávat toho, kdo porušuje zbožnost, ani kdyby to byl kdokoli. Vždyť lidé sami pokládají Dia za nejlepšího a nejspravedlivějšího z bohů, a přece o něm souhlasně vypra-

6 vují, že spoutal svého otce, protože proti právu pohlcoval své děti, a onen že zase pro jiné takovéto věci svého otce vykles-til.¹⁰ Avšak mně mají za zlé, že stíhám svého provinilého otce, a takto sami sobě odporují v posuzování bohů a v posuzování mne.

Sókr. Snad je, Euthyfróne, tohle příčina, proč jsem žalován, že totiž s velikou nevolí přijímám, kdykoli někdo mluví o bo-zích takovéto věci? Proto tedy, jak se podobá, leckdo o mně řekne, že se provinujuji! Nyní ovšem, jestliže máš tohle mínění i ty, který jsi dobrým znalcem v oboru takovýchto věcí, musím to, jak se podobá, i já připustit. Neboť co bych také řekl, když i sám uznávám, že o nich nic nevím? Ale řekni mi, při bohu přátelství,¹¹ ty doopravdy myslíš, že se tyto věci tak staly?

Euth. A ještě podivuhodnější nad tyto, Sókrate, věci, kterých obyčejní lidé neznají.

Sókr. Cožpak ty myslíš, že je vskutku mezi bohy válka jedněch proti druhým i že jsou mezi nimi hrozná nepřátelství a boje a mnohé jiné takové věci, o jakých vypravují básníci? Také naši milí malíři nám jimi vyzdobili chrámy a zvláště i o Velkých Panathénajích¹² se veze vzhůru na Akropoli říza plná takovýchto obrazů. Máme soudit, Euthyfróne, že jsou tyto věci pravdivé?

Euth. Nejenom tyto, Sókrate, nýbrž, jak jsem právě řekl, budu ti vypravovat, chceš-li, i mnoho jiných věcí týkajících se bohů, při jejichž poslouchání ty jistě užasneš.

Sókr. Nedivil bych se. Ale tohle mi budeš vypravovat až podruhé; nyní však se pokus mi jasněji povědět, nač jsem se tě právě otázel. Vždyť jsi mne, příteli, prve dostatečně nepoučil, když jsem se otázel, co je zbožnost, nýbrž řekl jsi mi, že právě toto je zbožné, co ty nyní děláš, stíhaje otce pro zabití.

Euth. A měl jsem pravdu, Sókrate.

Sókr. Snad. Avšak, Euthyfróne, jistě pokládáš i mnoho ji-ných věcí za zbožné.

Euth. Ano, však také jsou.

Sókr. Nuže, pamatuješ se, že jsem nechtěl od tebe tohle, abys mi vyložil jednu nebo dvě z mnoha zbožných věcí, nýbrž onen vid sám, kterým jsou všechny zbožné věci zbožné? Vždyť jsi tuším uznal, že jeden vid je příčinou, že věci hříšné jsou hříšné a zbožné zbožné; či se nepamatuješ?

Euth. Zajisté.

Sókr. Pouč mě tedy o tomto vidu samém, co asi jest, abych mohl, hledě na něj a užívaje ho za vzor, nazývat zbožným, co-koli by bylo v tvém jednání nebo v jednání někoho jiného ta-kové, jako je on, a hříšným, co by nebylo takové.

Euth. Nuže, jestliže si takto přeješ to slyšet, Sókrate, i takto ti to řeknu.

Sókr. Ovšemže si přeji.

Euth. Tedy to, co je bohům milé, je zbožné, a co jim není milé, hříšné.

Sókr. Pře krásně, Euthyfróne; jakou odpověď jsem od tebe chtěl dostat, takovou jsi nyní dal. Arci zdali je správná, to ještě nevím, ale ty patrně mě ještě k tomu poučíš, že je pravda, co říkáš.

Euth. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže tedy podívejme se, co tvrdíme. Bohumilá věc a bohumilý člověk je zbožný, ale bohu protivná věc a bohu protivný člověk je hříšný; dále pak zbožné není totéž jako hříšné, nýbrž pravý opak; není tomu tak?

Euth. Věřu je tomu tak.

Sókr. A zdá se, že to bylo dobře řečeno?

Euth. Myslím, Sókrate.

Sókr. Zdalipak nebylo řečeno i to, Euthyfróne, že bozi povstávají proti sobě vespolek a že se sváří a že jest mezi nimi nepřátelství jedněch proti druhým?

Euth. Ano, bylo to řečeno.

Sókr. Kterých věcí se týká, můj milý, neshoda, jež způsobuje nepřátelství a hněvy? Uvažujme takto: kdybychom se nesho-dovali já a ty o počtu, co je více, zdalipak by nás neshoda

c o tom dělala nepřáteli a způsobovala by, že bychom se na sebe vespolek hněvali, či bychom přistoupili k počítání a brzy se v takové věci srovnali?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Také kdybychom se neshodovali o tom, co je větší a co menší, zdalipak bychom nepřistoupili k měření a brzy neustali od rozepře?

Euth. Tak jest.

Sókr. A kdybychom přistoupili k vážení, rozsoudili bychom se, jak myslím, o tom, co je těžší a co lehčí.

Euth. Jak by ne?

d *Sókr.* O čem bychom se to tedy neshodli a k jakému rozsouzení bychom nemohli přistoupiti, že bychom byli vespolek nepřáteli a na sebe se hněvali? Snad nemáš odpověď pohotově; nuže uvažuj při mé řeči, zdali to není to, co je spravedlivé a co nespravedlivé, krásné a ošklivé, dobré a zlé. Zdalipak to nebývají tyto věci, pro které se druhdy stáváme vespolek nepřáteli, já i ty i všichni ostatní lidé, protože se o nich neshodneme a nemůžeme přistoupit k dostatečnému jejich rozhodnutí?

Euth. Ano, jest to ta neshoda, Sókrate, a o těchto věcech.

Sókr. A co bohové, Euthyfróne? Jestliže se v něčem neshodují, nejsou snad příčinou jejich neshody tytéž věci?

Euth. Zcela nutně.

e *Sókr.* Můj hodný Euthyfróne, tedy podle tvé řeči i z bohů pokládají jedni to, druzí něco jiného za spravedlivé i za krásné i za škodlivé i za dobré i za zlé; vždyť by patrně nebyli vespolek v rozepři, kdyby nebyla mezi nimi neshoda o těch věcech; že ano?

Euth. Mluvíš správně.

Sókr. Tu jistě které věci kteří pokládají za krásné a dobré a spravedlivé, ty také milují, kdežto věci proti těmto opačné nenávidí?

Euth. Ovšem.

Sókr. A věci, které jedni pokládají za spravedlivé, a druzí za

nespravedlivé, jsou podle tvých slov právě ty, o kterých se různí a pro které jsou mezi sebou v rozbroji a vespolek válčí; není tomu tak? 8

Euth. Tak jest.

Sókr. Tedy, jak se podobá, tytéž věci jsou od bohů nenáviděny i milovány a tytéž věci by byly bohu protivné i bohumilé.

Euth. Podobá se.

Sókr. Tedy také tytéž věci, Euthyfróne, by byly zbožné a hříšné, podle tohoto soudu.

Euth. Skoro se zdá.

Sókr. Tedy jsi neodpověděl, ty podivuhodný muži, nač jsem se tázal. Vždyť jsem se neptal na to, co je zároveň zbožné i hříšné; cokoli je bohumilé, je také bohu protivné, jak se podobá. Takže, Euthyfróne, pokud jde o to, co ty nyní děláš, když stíháš svého otce, nebylo by divu, kdyby toto tvé jednání bylo milé Diovi, ale Kronovi a Úranovi protivné, a Héfaistovi milé, ale Héře protivné, a stejně tak i jiným bohům, jestliže se mezi nimi jeden s druhým o tom neshoduje. b

Euth. Ale myslím, Sókrate, že o tomhle není žádný z bohů s druhým v neshodě, že ten, kdo by někoho nespravedlivě zabil, má být potrestán.

Sókr. A co lidé, Euthyfróne? Už jsi slyšel někoho se přít o to, že by neměl být trestán, kdo nespravedlivě zabil nebo dělá c nespravedlivě cokoli jiného?

Euth. Ba věru lidé se nepřestávají o tohle přít, i jinde a zvláště na soudech; neboť ačkoli jsou vinni všemi možnými přechy, všechno dělají a mluví, jen aby unikli trestu.

Sókr. Což také uznávají, Euthyfróne, že jsou vinni, a přes toto uznání přece tvrdí, že nemají být trestáni?

Euth. To ne.

Sókr. Tedy není pravda, že všechno dělají a mluví; neboť to se myslím neodvažují říkati ani se o to přít, že by neměli být potrestáni, jestliže jsou vinni, nýbrž myslím tvrdí, že nejsou d vinni; že ano?

Euth. Máš pravdu.

Sókr. Tedy se přou o to, že by viník neměl být trestán, nýbrž snad se přou o to, kdo se proviňuje a kterým jednáním a kdy.

Euth. Máš pravdu.

Sókr. Nuže právě to se děje nepochybně i s bohy, ač jestliže jsou v rozporu o věcech spravedlivých a nespravedlivých, jak plyne z tvého výměru; jedni tvrdí, že jeden druhému křivdí, kdežto druzí to popírají, není-li pravda? Neboť onu věc, ty podivuhodný muži, se přece neodvažuje tvrdit žádný bůh ani e žádný člověk, že by ten, kdo činí bezpráví, neměl být trestán.

Euth. Ano, to máš pravdu, Sókrate, aspoň v hlavní věci.

Sókr. Ale strany, které se přou, přou se, Euthyfróne, jak myslím o jednotlivou provedenou věc, i lidé i bozi, ač jestliže se bozi přou; neshodují se o některém činu a jedni tvrdí, že byl vykonán spravedlivě, a druzí, že nespravedlivě; není tomu tak?

Euth. Ovšemže.

9 *Sókr.* Nuže tedy, milý Euthyfróne, pouč i mne, abych se stal moudřejším, jaký máš pro to důkaz, že všichni bozi soudí, že byl nespravedlivě usmrcen onen dělník, který zabije člověka, je spoután od pána zabitého člověka a následkem vazby zahyne dřívě, než se ten, kdo ho dal do vazby, o něm od vykladačů doví, co se má dělat. Jaký máš pro to důkaz, že je správné, aby kvůli takovému člověku stíhá a poháněl pro zabití syn otce? b Nuže pokus se mi o těchto věcech dokázat něco jasného, že nade vši pochybnost všichni bozi pokládají toto jednání za správné; a jestliže mi to náležitě dokážeš, nikdy tě nepřestanu velebit pro tvou moudrost.

Euth. Ale to asi není malá práce, Sókrate, i když bych ti to dovedl velmi jasně dokázat.

Sókr. Rozumím; zdám se ti méně chápavým, než jsou tvoji soudci, protože oněm patrně dokážeš, že to je nespravedlivé a že všem bohům jsou takové činy protivné.

Euth. Zcela jasně, Sókrate, jen když budou mou řeč poslouchat.

Sókr. Však budou poslouchat, bude-li se jim zdát, že mluvíš c dobře. Ale tohle mě napadlo při tvé řeči a teď o tom u sebe uvažuji: „I kdyby mi nakrásně Euthyfrón ukázal, že všichni bozi pokládají takovouto smrt za nespravedlivou, oč více jsem tím já od Euthyfróna poučen, co je zbožné a hříšné? Neboť tento čin je snad, jak se podobá, bohům protivný. Ale vždyť se právě objevilo, že tím není vymezen pojem zbožného a hříšného; neboť se objevilo, že co je bohům protivné, je také bohům milé.“ Proto tě z projednávání tohoto případu propouštím, Euthyfróne; chceš-li, ať jej všichni bozi pokládají za nespravedlivý a všem ať je protivný. Avšak zdali pak tato nynější oprava d našeho výměru – že totiž hříšné je, cokoli nenávidí všichni bozi, a cokoli milují, zbožné; co však jedni milují a druzí nenávidí, buď není ani to ani ono, nebo je obojí – zдалipak chceš, aby toto byl nyní náš výměr o zbožném a hříšném?

Euth. Ano, co tomu překáží, Sókrate?

Sókr. Mně nic, Euthyfróne, ale ty hled' na svůj úkol, zdali mě vycházejí od tohoto předpokladu nejsnáze poučíš o tom, co jsi slíbil.

Euth. Já bych tedy tvrdil, že zbožné je to, cokoli všichni bozi e milují, a opak, cokoli všichni bozi nenávidí, hříšné.

Sókr. Nuže neměli bychom snad, Euthyfróne, zkoumat zase tuto větu, zdali je dobrá? Či ji máme nechat a máme jen tak přijímat tvrzení svá vlastní i ostatních, a sotvaže někdo o něčem řekne, že tomu tak jest, připouštět, že tomu je opravdu tak? Či je potřebí zkoumat, jaká je hodnota jeho řeči?

Euth. Je potřebí zkoumat; já ovšem myslím, že tato věta je nyní dobrá.

Sókr. Brzy to, dobrý muži, zvíme lépe. Uvaž totiž tuhle věc: 10 zдалipak je zbožné proto milováno od bohů, že je zbožné, či proto je zbožné, že je milováno?

Euth. Nevím, co myslíš, Sókrate.

Sókr. Nuže já se pokusím povědět ti to jasněji. Užíváme výrazů nesené a nesoucí, vedené a vedoucí, viděné a vidoucí; a chápeš, že ve všech takovýchto případech se jeden výraz od druhého liší a čím se liší?

Euth. Já myslím, že chápu.

Sókr. Zdalipak nemá jistý význam i slovo „milované“ a rozdílný od toho význam slovo „milující“?

Euth. Jakpak by ne!

b *Sókr.* Řekni mi tedy, zdali je nesené proto nesené, že se nese,¹³ či pro něco jiného?

Euth. Pro nic jiného, nýbrž pro toto.

Sókr. A tedy i vedené, protože se vede, a viděné, protože se vidí?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nevidí se tedy proto, že jest viděné, nýbrž naopak, protože se vidí, proto je viděné; ani se nevede proto, že jest vedené, nýbrž protože se vede, proto je vedené; ani se nese, protože je nesené, nýbrž je nesené, protože se nese. Zdalipak ti je docela c jasno, Euthyfróne, co chci říci? Chci říci to, že jestliže se něco děje nebo jestliže něco trpí, neděje se proto, že to je dění, nýbrž proto je to dění, že se děje; ani netrpí proto, že to je trpný stav, nýbrž proto je to trpný stav, že trpí. Či to tak neuznáváš?

Euth. Zajisté.

Sókr. Nuže, není-li pak i milované buď nějaké dění nebo nějaký trpný stav, něčím způsobovaný?

Euth. Ovšemže.

Sókr. A tedy se to má i s tímto případem právě tak jako s předešlymi: něco není milováno od těch, od kterých je milováno proto, že jest milované, nýbrž proto je milované, že je milováno.

Euth. Nutně.

d *Sókr.* Co tedy soudíme o zbožném, Euthyfróne? Zdalipak není milováno ode všech bohů, jak praví tvůj výměr?

Euth. Ano.

Sókr. Zdalipak proto, že je zbožné, či pro něco jiného?

Euth. Ne, nýbrž pro toto.

Sókr. Tedy je proto milováno, že je zbožné, a není proto zbožné, že je milováno?

Euth. Podobá se.

Sókr. Avšak bohumilé je proto milované a bohumilé, že je milováno od bohů.

Euth. Ano, jak by ne?

Sókr. Není tedy bohumilé zbožné, Euthyfróne, ani zbožné bohumilé, jak ty tvrdíš, nýbrž jedno je od druhého rozdílné.

Euth. Jak to, Sókrate?

Sókr. Protože, jak souhlasně uznáváme, zbožné je milováno proto, že je zbožné, a není proto zbožné, že je milováno, že ano?

Euth. Ano.

Sókr. Ale co se týče bohumilého, protože je milováno od bohů, právě tímto milováním je bohumilé, a není milováno proto, že je bohumilé.

Euth. Máš pravdu.

Sókr. Avšak kdyby bylo, milý Euthyfróne, bohumilé a zbožné totéž, tu kdyby zbožné bylo milováno proto, že je zbožné, také bohumilé by bylo milováno proto, že je bohumilé, a kdyby bohumilé bylo proto bohumilé, že je milováno od bohů, bylo by také zbožné proto, že je milováno; avšak místo toho vidíš, že se to má s těmi dvěma pojmy naopak, jako by byly mezi sebou docela rozdílné. Neboť jedno má proto vlastnost milování, že jest milováno, kdežto druhé je proto milováno, že má vlastnost milování. A skoro se zdá, Euthyfróne, že jsa tázán, co je zbožné, nechceš mi objasnit jeho jsoucnost, nýbrž uvádíš o něm jakýsi trpný stav, v kterém jest toto zbožné, totiž že je milováno ode všech bohů; avšak co je to, co je milováno, to jsi ještě neřekl. Je-li ti tedy mílo, neskrývej to přede mnou, nýbrž znova řekni od začátku, co asi je zbožné, jež je buď milováno od bohů nebo ať se s ním děje cokoli –

neboť o tomhle nebudeme v neshodě –, jenom řekni, prosím, co je zbožné a co je hříšné.

Euth. Ale já nevím, Sókrate, jak bych ti řekl, co mám na mysli; neboť každá naše myšlenka, kterou pronášíme, nám jaksi chodí kolem dokola a nechce trvat na tom místě, kam ji postavíme.

Sókr. Tvé výroky, Euthyfróne, jsou, jak se podobá, z dílny našeho předka Daidala.¹⁴ A kdybych je pronášel a tvrdil já, snad bys mě škádlil, že patrně i mně pro příbuznost s oním umělcem mé slovní výtvary utíkají a nechťejí trvat na místě, kam by je kdo položil; takto však to jsou přece tvá tvrzení. Tedy je na místě nějaké jiné škádlení; neboť tobě nechťejí trvat, jak se zdá i tobě samému.

Euth. Mně však se zdá, Sókrate, že asi řeči vůbec zasluhují téhož škádlení; neboť co se týče tohoto obcházení a že nechťejí trvat na témže místě, to nevkládám do nich já, nýbrž ty jsi, zdá se mi, ten Daidalos, neboť pokud záleží na mně, ani by se to nehnulo.

Sókr. To bych tedy byl, příteli, větší umělec než onen muž; neboť on činil pohyblivými jen své vlastní výtvary, já však, jak se podobá, kromě svých i cizí. A ovšem nejhezčí z toho umění je mi to, že jsem umělcem proti své vůli; vždyť bych chtěl, aby mi mé řeči trvaly v klidu a nehnutě byly usazeny, a raději bych to chtěl, než aby se mi k tomu Daidalovu umění dostalo bohatství Tantalova. A o tom dosti; protože však se mi zdá, že ty jsi pohodlný, sám budu spolu s tebou usilovat, abys mě poučil o zbožném. Jen ať hned napřed neochabneš! Hleď, nezdá-li se ti nutným, že všechno zbožné je spravedlivé.

Euth. Zajisté.

Sókr. Zdalipak je tedy i všechno spravedlivé zbožné? Či je tomu tak, že všechno zbožné je spravedlivé, ale spravedlivé není všechno zbožné, nýbrž něco z něho je zbožné a něco je jiné?

Euth. Nestačím sledovat, Sókrate, ty myšlenky.

Sókr. A přece jsi mladší než já právě o tolik, oč jsi moudřejší;

ale, jak jsem řekl, od bohatství své moudrosti jsi pohodlný. Nuže, můj drahý, napínej své síly; vždyť ani není těžké pochopiti, co říkám. Říkám totiž opak toho, co pravil básník, skladatel veršů:

*Dia, jenž strůjcem je toho a od něhož všecko zde vzniklo,
káratí nechce, vždyť tam, kde je bázeň, tam také stud je.*¹⁵

Já se tedy neshoduji s tím básníkem. Mám ti říci v čem?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nezdá se mi, že „tam, kde je bázeň, tam také stud je“. Neboť podle mého zdání mnozí lidé, kteří se bojí nemoci, chudoby a mnohých jiných takových věcí, mají sice bázeň, ale nic se nestydí těch věcí, kterých se bojí; nezdá se tak i tobě?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Ale myslím, že kde je stud, tam je i bázeň; neboť kdokoli má stud a ostych před nějakým činem, jistě má zároveň strach a bázeň před zlou pověstí.

Euth. To věru má.

Sókr. Není tedy správné říkat „vždyť tam, kde je bázeň, tam také stud je“, nýbrž kde je stud, tam je i bázeň. A jistě není pravda, že je všude stud, kde je bázeň, neboť bázeň má, myslím, širší rozsah než stud. Stud je totiž část bázně, právě tak jako liché je druh čísla, takže není pravda, že kdekoli je číslo, tam je i liché, nýbrž kde je liché, tam je i číslo. Nyní snad chápeš?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nuže takovou věc jsem myslil i tam při oné otázce: zdalipak kde je spravedlivé, tam je i zbožné? Či kde je zbožné, tam je i spravedlivé, ale kde je spravedlivé, není všude zbožné? Je totiž zbožné část spravedlivého? Tak máme soudit, či se ti zdá jinak?

Euth. Ne, nýbrž takto. Je totiž vidět, že mluvíš správně.

Sókr. Viz tedy další věc. Jestliže je totiž zbožné částí spravedlivého, tu musíme, jak se podobá, nalézt, jaká asi část sprave-

vedlivého je zbožné. Tak kdybys ses mne ptal na něco z těchto věcí, například jaký druh čísla je sudé a co je sudé číslo, řekl bych, že to je takové, které není nerovné, nýbrž rovnoramenné;¹⁶ či se ti nezdá?

Euth. Zajisté.

c *Sókr.* Pokus se tedy i ty mne takto poučiti, jaká část spravedlivého je zbožné, abych i Melétovi řekl, ať mně už nekřivdí a nežaluje mne pro bezbožnost, protože jsem již od tebe dostatečně poučen o věcech zbožných i o těch, které nejsou takové.

Euth. Nuže, tedy mně se zdá, Sókrate, že zbožné je ta část spravedlivého, která se týká péče věnované bohům, kdežto část týkající se péče o lidi je zbývající část spravedlnosti.

13 *Sókr.* Dobře pravíš, Euthyfróne, jak se mi zdá, ale chybí mi ještě jakási maličkost; nerozumím totiž ještě, o jaké to mluvíš péči. Neboť patrně nemyslíš takovou péči o bohy, jako jsou způsoby péče též o ostatní věci – totiž tak o tom patrně mluvíme –, jako například o koně, jak známo, neumí pečovat každý, nýbrž koňář, že ano?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Neboť patrně koňarství je pečování o koně.

Euth. Ano.

Sókr. Ani o psy neumí pečovat každý, nýbrž psář.

Euth. Tak jest.

Sókr. Psářství je totiž patrně pečování o psy.

b *Euth.* Ano.

Sókr. A skotařství pečování o skot.

Euth. Ovšemže.

Sókr. A zbožnost je tedy pečování o bohy, Euthyfróne? Tak soudíš?

Euth. Zajisté.

Sókr. Nuže, zdalipak nemá všechno pečování tentýž účinek? Jako například toto: je k nějakému dobru a prospěchu toho, co je předmětem péče, jako přece vidíš, že koně, když o ně pečuje

koňarské umění, mají z toho prospěch a stávají se lepšími; či se ti nezdá?

Euth. Zajisté.

Sókr. Také psi, když o ně pečuje umění psářské, a skot, když o něj pečuje umění skotařské, a tak i všechno ostatní; či se domníváš, že je pečování ke škodě toho, co se pěstuje?

Euth. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. Ale ku prospěchu?

Euth. Jak by ne!

Sókr. Zdalipak tedy i zbožnost, když to je pečování o bohy, je prospěchem bohů a činí bohy lepšími? A ty bys to připustil, že kdykoli konáš něco zbožného, děláš některého z bohů lepším?

Euth. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. Ani já se nedomnívám, Euthyfróne, že bys to myslil – toho jsem dalek –, nýbrž právě proto jsem se také otázel, jaké asi myslíš pečování o bohy, maje za to, že takovéto nemyslíš.

Euth. A to správně, Sókrate; neboť takovéto nemyslím.

Sókr. Dobrá; ale jaké pečování o bohy by pak byla zbožnost?

Euth. To, Sókrate, kterým otroci pečují o své pány.

Sókr. Rozumím; byla by to jakási služba bohům.

Euth. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže mohl bys říci, které je to dílo, k jehož provedení slouží služba lékařům? Nemyslíš, že k dosažení zdraví?

Euth. Zajisté.

Sókr. A co služba loďářům? Které je to dílo, k jehož provedení slouží?

Euth. Je patrné, Sókrate, že k vystavění lodí.

Sókr. A služba stavitelům patrně k vystavění domu?

Euth. Ano.

Sókr. Řekni tedy, výborný muži: a které je asi to dílo, k jehož provedení slouží služba bohům? Je totiž patrné, že ty to víš, když tvrdíš, že božské věci znáš nejdokonaleji ze všech lidí.

Euth. A mám pravdu, Sókrate.

Sókr. Řekni tedy probůh, které je to překrásné dílo, které provádějí bozi, užívající našich služeb?

Euth. Je to mnoho krásných věcí, Sókrate.

14 *Sókr.* Ovšem, takové dělají i vojevůdci, přáteli; ale přece bys snadno pověděl jejich hlavní výkon, že provádějí vítězství ve válce; či ne?

Euth. Jak by ne!

Sókr. Mnoho krásných věcí provádějí, myslím, i rolníci; ale přece hlavní předmět jejich činnosti je dobývání výživy ze země.

Euth. Ovšemže.

Sókr. Nuže, kterýpak je hlavní výkon z těch mnoha krásných věcí, které provádějí bozi?

b *Euth.* Již před malou chvilí jsem ti řekl, Sókrate, že vyžaduje velmi mnoho práce přesně pochopiti všechny tyto věci, jak se mají. Avšak jednoduše ti pravím toto, že dovede-li někdo mluvit a dělati věci bohům libé, když se modlí a přináší oběti, tyto úkony jsou zbožné a takové úkony udržují jak soukromé domy, tak společenství obce; avšak věci opačné proti libým jsou hříšné a ty všechno vyvracejí a ničí.

c *Sókr.* Věru mnohem stručněji bys mi byl pověděl, Euthyfróne, kdybys chtěl, hlavní výkon z těch, na které jsem se tázal; ale neudělal jsi to, neboť nejsi ochoten mě poučiti – to je vidět. Vždyť nyní, když jsi byl u samé věci, tu ses obrátil;¹⁷ kdybys ji byl v odpovědi vyjádřil, byl bych již od tebe dostatečně poučen o zbožnosti. Avšak milující musí provázet milovaného,¹⁸ kamkoli by ho onen vedl; proto, co to zase pokládáš za zbožné a za zbožnost? Patrně nějakou znalost obětování a modliteb?

Euth. Zajisté.

Sókr. Obětovati je dávatí bohům, a modliti se je prositi bohy, pravda?

Euth. Ba věru, Sókrate.

Sókr. Z této věty by tedy vycházelo, že zbožnost je znalost d
prošení a dávatí bohům.

Euth. Velmi hezky jsi pochopil, Sókrate, co jsem řekl.

Sókr. Vždyť jsem, můj milý, žádostiv tvé moudrosti a mám k ní obrácenu svou mysl, takže nepadne na zem, cokoli řekneš. Ale řekni mi, co je tato služba bohům; pravíš, že prositi je a dávatí jim?

Euth. Zajisté.

Sókr. Zdalipak by tedy nebylo správným prošením prositi je za ty věci, kterých od nich potřebujeme?

Euth. A co jiného?

Sókr. A naopak správným dáváním, dávatí jim zase navzá- e
jem darem ty věci, kterých právě oni potřebují od nás? Vždyť by patrně nebylo řádné darovací umění dávat někomu ty věci, kterých nepotřebuje.

Euth. Máš pravdu, Sókrate.

Sókr. Zbožnost by tedy byla, Euthyfróne, jakési obchodnické umění navzájem mezi bohy a lidmi.

Euth. Ano, obchodnické, je-li ti po chuti tak to nazývat.

Sókr. Mně není nic po chuti, jestliže to není pravda. Pověz mi tedy, jaký mají bohové prospěch z darů, které od nás dostávají? Neboť jaké dary dávají, je každému patrné; vždyť nemáme žádného dobra, kterého by oni nedali. Avšak jaký prospěch 15
mají z těch věcí, které dostávají od nás? Či máme při tom obchodování o tolik větší zisk nežli oni, že my od nich dostáváme všechna dobra, a oni od nás nic?

Euth. Ty se domníváš, Sókrate, že bozi mají prospěch z těch věcí, které od nás dostávají?

Sókr. Ale co tedy jsou, Euthyfróne, ty dary, kterých se od nás dostává bohům?

Euth. Co si myslíš jiného nežli čest, pocty, a jak jsem právě řekl, libost?

Sókr. Tedy zbožné je bohům libé, Euthyfróne, ale ne pro- b
spěšné ani milé?

Euth. Já myslím, že ze všeho nejvíce milé.

Sókr. Tedy zase je zbožné, jak se podobá, to, co je bohům milé.

Euth. Dozajista.

Sókr. A pak se budeš divit, jestliže se ti při tomto způsobu mluvení bude zdát, že ti řeči nesetrvávají na témž místě, nýbrž chodí, a budeš obviňovat mne, že jako ten Daidalos dělám, aby chodily¹⁹ – když ty sám jsi mnohem větší umělec než Daidalos a tvoříš věci, které obcházejí v celém kruhu? Či nepozoruješ, že nám řeč obešla kolem dokola a zase přišla na totéž místo? Vždyť se asi pamatuješ, že se nám v předešlé úvaze ukázalo, že zbožné a bohumilé není totéž, nýbrž že to jsou věci vespolek různé; či se nepamatuješ?

Euth. Zajisté.

Sókr. Nuže nyní nepozoruješ, že tvrdíš, že to, co je bohům milé, je zbožné? Co je bohům milé, není přece nic jiného než bohumilé, či ne?

Euth. Ovšemže.

Sókr. Tedy buď jsme dříve spolu nedobře soudili, nebo jestliže tehdy dobře, nyní tvrdíme něco nesprávně.

Euth. Podobá se.

Sókr. Musíme tedy opět od začátku zkoumat, co je zbožné, neboť já se dříve dobrovolně nedám na útěk, dokud se nepoučím. Nuže neodmítej mne pohrdavě, nýbrž vším způsobem obrať k tomu svou mysl a řekni mi konečně aspoň nyní pravdu. Neboť ji víš, ač ví-li ji vůbec někdo z lidí, a člověk tě nesmí pustit, jako Prótea,²⁰ dokud ji neřekneš. Vždyť kdybys jasně nevěděl, co je zbožné a co je hříšné, nijak by ses byl nikdy neodvážil kvůli dělníku stíhat starého otce pro vraždu, nýbrž jednak by ses byl bál bohů a rozmyslil si vydávat se v nebezpečí, že to tvé jednání nebude správné, jednak by ses byl také zastyděl lidí; takto však se jistě domníváš, že jasně víš, co je zbožné a co ne. Pověz tedy, předobry Euthyfrone, a neskrývej, co o tom soudíš.

Euth. Až zase jindy, Sókrate; nyní totiž kamsi spěchám a už mám čas odejítí.

Sókr. Co to děláš, příteli! Odcházíš, když jsi mi zbořil naději, kterou jsem měl, že se od tebe poučím o věcech zbožných i hříšných a pak také i uniknu Melétově žalobě – neboť dokáži Melétovi, že jsem se působením Euthyfrónovým již stal znalcem ve věcech božských a že již o nich z neznalosti lehkovázně nemluvím ani v nich nehledám novot –, a také ostatek života že budu lépe žítí.²¹

Obrana Sókrata

Jaký dojem učinili moji žalobci na vás, občané athénští,¹ sv. I
nevím; ale já jsem se po jejich řečech stěží vzpamatoval, tak 17
přesvědčivě mluvili. A přece neřekli takřka ani slova pravdy.
Nejvíce však jsem se podivil jedné z jejich četných nepravd, té,
když říkali, že se musíte mít na pozoru, abyste se nedali ode
mne oklamat, ježto prý jsem silný řečník. To, že se nezastyděli, b
že budou hned ode mne skutkem usvědčeni z nepravdy, až se
ukáže, že nejsem ani dost málo silný řečník, to se mi věru
zdálo od nich největší nestoudností, ač jestliže snad nenazývají
silným řečníkem toho, kdo mluví pravdu; neboť jestliže myslí
toto, souhlasil bych, že já jsem řečník, ovšem ne takový jako
oni. Oni tedy, jak já tvrdím, neřekli nic, nebo skoro nic pravdi-
vého, ale ode mne vy uslyšíte pouhou pravdu – a bůh ví, obča-
né athénští, nikoli řeči vykrášené výrazy i slovy a vyzdobené,
jako byly řeči jejich, nýbrž uslyšíte nepřipravenou řeč, slože- c
nou z nahodilých slov – neboť věřím, že je spravedlivé, co mlu-
vím – a nikdo z vás ať nečeká nic jiného; vždyť by přece ani
neslušelo, občané, **tomuto mému věku, abych před vás předstu-
poval a jako mladíček uměle vytvářel věty.** Ale ovšem velice
vás prosím a žádám, občané athénští, o toto: jestliže mě budete
slyšet, jak se hájím tímž způsobem řeči, kterým jsem zvyklý
mluviti i na náměstí u směnárnických stolů, kde mě mnozí
z vás slyšeli, i jinde, nebud'te překvapeni ani pro to nehlučte!
Má se to totiž takto. Já stojím před soudem nyní poprvé a je mi d
sedmdesát let; proto mi je docela cizí zdejší způsob mluvení.
Tedy jako byste mi jistě odpustili, kdybych byl vskutku cizinec
a mluvil tím jazykem a tím způsobem, v kterém jsem byl
vychován, tak i nyní vás žádám o tu, jak se mi zdá, spravedli- 18
vou věc, abyste způsob mluvení nechali být – snad bude horší,
snad lepší –, ale dívali se jen na to a k tomu obraceli svou

mysl, zdali mluvím věci spravedlivé, či ne; to je povinnost soudcová, řečnicková však mluvit pravdu.

- b Nejprve tedy je spravedливо, občané athénští, abych se hájil proti prvním nepravdivým žalobám, které byly na mne vznášeny, a proti prvním žalobcům, potom proti pozdějším žalobám a pozdějším žalobcům. Proti mně totiž vystoupili u vás mnozí žalobci, kteří k vám dávno mluví již mnoho let, a to ani slova pravdy, a kterých se já bojím více než Anyta² a jeho druhů, ačkoli i ti jsou nebezpeční. Ale tamti jsou nebezpečnější, občané; ti vyhledávali mnohé z vás již od dětských let a namlouvali vám o mně a žalovali na mne zcela proti pravdě, že jest jakýsi Sókratés, mudrc, který hloubá o zjevech nebeských a který má prozkoumáno všechno pod zemí a který slabší důvody činí silnějšími.³ Tito, občané athénští, kteří rozšířili tuto pověst, jsou ti nebezpeční moji žalobci; neboť jejich posluchači soudí, že zkoumatelé těchto věcí ani nevěří v bohy. Dále jest těchto žalobců mnoho a žalují už dlouhý čas, mimo to také mluvili k vám v tom věku, v kterém byste byli nejspíše uvěřili, když totiž někteří z vás byli ještě chlapani a jinochy; žalovali docela volně, protože se nikdo nehájil. Co však je ze všeho nejtrapnější, že ani není možno znáti a pověděti jejich jména, leda je-li některý náhodou skladatelem komedií.⁴ Všichni pak, kteří závistí a pomluvou vás zpracovávali – a jiní, kteří sami jsou přemluveni přemlouvali druhé –, s těmi všemi je největší potíže; neboť ani přivést sem není možno nikoho z nich, ani usvědčiti z nepravdy, nýbrž je nutno při hájení bojovat docela jako se stíny a usvědčovat, ač nikdo neodpovídá. Uznejte tedy i vy, v souhlase s mým tvrzením, že stojí proti mně dvojí žalobci, jedni, kteří právě nyní podali žalobu, a druzí, ti dávní, o kterých mluvím, a usudte, že se musím nejprve hájit proti těm dřívějším; vždyť jste také vy slyšeli jejich žaloby dřív a mnohem častěji nežli těchto pozdějších.

- 19 Tedy ano, musím se hájit, občané athénští, a pokusit se vyjmouti z vás to špatné mínění, kterého jste o mně za tak dlouhý čas nabyli, a to v tak krátkém čase. Přál bych si věru,

aby se to podařilo, je-li to k něčemu dobrému i pro vás i pro mne, a abych svým hájením něco pořídil; avšak myslím, že to je těžké, a docela mi není tajno, jaké to jest. Ale ať to dopadne, jak je bohu mílo, zákona je třeba poslechnout a hájit se.

Vezmeme tedy od začátku, jaké je to obvinění, z kterého vzniklo špatné mínění o mně, jemuž pak věřil i Melétoš a podal na mne tuto žalobu. Tedy co říkali ti pomlouvači, když mě pomlouvali? Jako by to byli skuteční žalobci, je třeba přechísti znění jejich žaloby: „Sókratés je vinen a dopouští se přečinů tím, že zkoumá věci pod zemí i nebeské, že slabší důvody činí silnějšími a že témuž učí i jiné.“ Taková asi jest; vždyť jste tyto věci viděli i sami v oné Aristofanově komedii,⁵ jak tam dokola tahali jakéhosi Sókrata a ten říkal, že pluje ve vzduchu, a tlachal mnoho jiných tlachů o věcech, kterým já ani dost málo nerozumím. A neříkám to, jako bych chtěl zlehčovati takovéto vědění, jestliže je někdo moudrý v takovýchto věcech – nepřeji si, abych byl snad od Melétoš žalován ještě pro takové viny –, ale opravdu, občané athénští, já nemám s těmito věcmi nic společného. A zase si vedu za svědky většinu z vás a žádám vás, abyste se vespolek poučovali a povídali si, kteří jste kdy slyšeli mé rozmluvy – a takových je mezi vámi mnoho –, nuže, povězte si vespolek, zdali mě kdo z vás kdy slyšel třeba dost málo rozmlouvat o takovýchto věcech, a z toho poznáte, že takové jsou i ostatní věci, které o mně lidé mluví.

Ne, jistě ani z tohoto nic není pravda, ani jestliže jste od někoho slyšeli, že se já zabývám vzděláváním lidí a že si tím vydělávám peníze,⁶ ani to není pravda. Ačkoli i toto by bylo podle mého zdání krásné, jestliže by byl někdo schopen vzdělávat lidi jako Gorgias z Leontin a Prodikos z Keu a Hippias z Élidy.⁷ Z těchto totiž každý, občané, dovede chodit od města k městu a všude přemlouvají mladé lidi – kterým je možno zadarmo poslouchat vlastní spoluobčany, kteréhokoli by chtěli –, aby opustíce styky s oněmi poslouchali je samy, dávali jim peníze, a ještě jim za to byli vděční. Ostatně je zde i jiný moudrý

prothesis

b
Lysis

c

d

e

20

muž z Paru,⁸ o němž jsem se dověděl, že tu pobývá. Přišel jsem totiž náhodou k muži, který zaplatil učitelům moudrosti více peněz nežli všichni ostatní dohromady, ke Kalliovi Hipponikovu.⁹ Tohoto jsem se tedy otázel – má totiž dva syny – „Kallio, kdyby tvoji synové byli hříbata nebo telata, dovedli bychom jim vzít a za plat najmout dozorce, který by je učinil dokonalými v příslušné zdatnosti – byl by to někdo, kdo se vyzná buď v chovu koní, nebo v zemědělství; takto však, když to jsou lidé, koho máš v úmyslu jim vzít za dozorce? Kdo je znalý takovéto zdatnosti, lidské a občanské? Myslím totiž, že sis to promyslel, když máš syny. Jest někdo takový, či ne?“ „Ovšemže,“ odpověděl. „Kdo,“ řekl jsem, „a odkud a zač vyučuje?“ Odpověděl: „Euénos, Sókrate, z Paru, za pět min.“ A já jsem blahoslavil toho Euéna, jestliže opravdu zná toto umění a tak slušně vyučuje. Já sám bych se věru pyšnil a chlubil, kdybych to uměl; ale nechlubím se, neboť to neumím, občané athénští.

Tu by snad někdo z vás namítl: „Ale, Sókrate, co tedy vlastně děláš? Odkud vznikly tyto pomluvy proti tobě? Vždyť přece ne proto, že ses nezabýval ničím zvláštním proti ostatním lidem, proto nevznikly o tobě takové pověsti a řeči, jestliže jsi nedělal něco jiného než obyčejní lidé. Pověz nám tedy, co to je, abychom my o tobě nesoudili jen tak.“ Tato řeč se mi zdá oprávněnou a já se pokusím vám ukázat, co asi je to, co mi způsobilo i to jméno i tu pomluvu. Tedy slyšte. A snad se bude některým z vás zdát, že žertuji; avšak dobře vězte, budu vám mluvit pouhou pravdu. Já jsem totiž, občané athénští, nedostal toto jméno pro nic jiného než pro jakousi moudrost. A pro jakou to moudrost? Pro to, co je snad **pravá lidská moudrost**; takovou moudrostí jsem totiž asi vskutku moudrý, avšak ti, o kterých jsem právě mluvil, jsou moudří bezpochyby nějakou vyšší moudrostí než lidskou, jinak nevím, co bych řekl; té já věru neznám, a kdo tvrdí, že ano, lže a říká to k mé pomluvě. A nehlučte mi, občané athénští, ani bude-li se vám zdát, že

mluvím něco přílišného; neboť to nebude má řeč, co budu mluvit, nýbrž odvodím ji od původce, který je pro vás hodnověrný. **Za svědka své moudrosti, je-li nějaká a jaká, si totiž pro vás povedu boha v Delfách. Chairefóna jste bezpochyby znali.**¹⁰ Ten byl od mládí mým druhem a také byl přívržencem vaší lidové strany, spolu odešel do toho vyhnanství a s vámi se vrátil domů.¹¹ A víte, jaký byl Chairefón, jak prudký, do čehokoli se dal. A tak kdysi zašel i do Delf a osmělil se dáti bohu tuto otázku – a opakuji, nehlučte, občané –, **otázal se tedy, zdali je někdo moudřejší než já.** Tu Pythia odpověděla, že nikdo není moudřejší. A to vám dosvědčí tuhle jeho bratr, protože on sám již zemřel.

Nuže uvažte, proč to říkám. Chci vám totiž ukázat, odkud vznikly ty pomluvy proti mně. Když jsem totiž uslyšel ta slova, přemýšlel jsem takto: „Co tím asi bůh míní a co asi naznačuje? Vždyť já jsem si vědom, že nejsem ani dost málo moudrý; co tedy asi míní, když praví, že já jsem nejmoudřejší? Vždyť přece nemluví nepravdu, neboť to mu není možno.“ A dlouhý čas jsem byl v nejistotě, co asi míní; posléze s velikým přemáháním jsem se to jal hledat, a to asi tímto způsobem. Zašel jsem ke kterémusi z mužů podle zdání moudrých, abych buď tam anebo nikde usvědčil věštírnu z nepravdy a ukázal její odpovědi: „Tento muž je nade mne moudřejší, a ty jsi tvrdila, že já jsem moudřejší.“ A tu, když jsem ho prozkoumával – nepotřebuji ho totiž uvádět jménem, **ale byl to jeden z politiků**, u kterého se mi něco takového stalo, občané athénští, když jsem ho zkoumal a rozmlouval s ním –, nabyl jsem mínění, že se tento muž zdá moudrým, jak mnoha jiným lidem, tak obzvláště sám sobě, ale že moudrý není; a potom jsem se pokoušel mu ukazovat, že se domnívá, že je moudrý, ale že není. Tu jsem si tím zneprátelil i jeho i mnohé z přítomných; avšak odcházející uvažoval jsem sám u sebe, že proti tomuto člověku jsem já opravdu moudřejší; **bezpochyby totiž ani jeden ani druhý z nás není nic dokonalého, ale tento se při svém nevědění domnívá, že**

něco ví, kdežto já ani nevím, ani se nedomnívám, že vím; podobá se tedy, že jsem nad něho moudřejší aspoň o něco málo, právě o to, že co nevím, ani se nedomnívám, že vím. Potom jsem šel k jinému z těch, o kterých se zdálo, že jsou ještě moudřejší než tam ten, a nabyt jsem právě téhož mínění; a tu jsem si zneprátelil i jeho i mnoho jiných.

Potom jsem tedy šel již po řadě dále; pozoroval jsem sice s lítostí a bázní, že si dělám nepřátele, přece však se zdálo nutným nade všechno stavět i věc boha; že tedy musím jít ke všem, o kterých se zdá, že něco vědí, a zkoumat, co míní ta věštba. A při psu,¹² občané athénští – musím vám totiž mluvit pravdu –, nabyt jsem asi takového dojmu. Jak jsem tak podle božího výroku hledal, zdálo se mi, že lidé nejvíce proslulí mají bezmála největší nedostatky, kdežto jiní, zdánlivě horší, jsou v moudrosti zdatnější. Musím pak vám vylíčit své cesty a jak jsem podstupoval jakoby nějaké těžké práce, aby mi ta věštba nabyla nezvratné pravdivosti. Po politicích jsem šel k básníkům, jak tragédií, tak díthyrambů i k ostatním, abych se tam takřka při činu dopadl, že jsem méně znalý než oni. Probíraje tedy jejich básně, o kterých se mi zdálo, že jsou od nich nejlépe vypracovány, vyptával jsem se jich, co jimi myslí, abych se zároveň také něčemu od nich naučil. Tu se vám stydím povědět, občané, pravdu; avšak přece se to musí říci. Neboť, abych tak řekl, bezmála všichni, kteří při tom byli, dovedli o nich lépe mluvit než básníci sami o svých vlastních výtvorech. **Poznal jsem tedy zanedlouho zase i o básnících, že netvoří svá díla moudrostí, nýbrž jakýmsi přirozeným nadáním a nadchnutí bohem, právě tak jako boží hadači a věštcí; neboť i tito mluví mnoho krásných věcí, ale nemají vědění o ničem z toho, co mluví. V takovém asi stavu jsou, jak se mi ukázalo, i básníci, a zároveň jsem u nich zpozoroval, že se domnívají, jako by byli pro své básnické tvoření i v ostatních věcech ze všech lidí nejmoudřejší, to však nebyli.** Odcházel jsem tedy i odtamtud s míněním, že nad ně vynikám touž věcí, kterou i nad politiky.

Nakonec jsem tedy šel k řemeslníkům. O sobě jsem si byl totiž vědom, že neumím, abych tak řekl, nic, ale o těch jsem věděl, že u nich naleznou mnoho krásných znalostí. A v tom jsem se nezklamal, uměli, co jsem já neuměl, a po této stránce byli nade mne moudřejší. Ale, občané athénští, nabyt jsem mínění, že i ti dobří řemeslníci mají tutéž chybu jako básníci – pro dobré provádění svého umění si každý myslel, že je i v ostatních největších věcech nejmoudřejší – a že tato jejich zvrácenost zakrývá onu moudrost. Proto jsem se v zájmu věštby tázal sám sebe, **zdali bych si raději zvolil být tak, jak jsem, totiž nebýt ani moudrý jejich moudrostí ani neznalý jejich neznalostí, či mítí obě, co oni mají.** Tu jsem odpověděl sám sobě i věštbě, že mi prospívá býti tak, jak jsem.

Tedy z tohoto zkoumání, občané athénští, mi vznikla mnohá nepřítelství, a to velmi zlá a těžká, takže z nich vzešlo mnoho pomluv i že jsem nazýván tímto jménem „moudrý“; domnívají se totiž pokaždé o mně lidé přítomní, že jsem sám znalý těch věcí, v kterých jiného usvědčím z neznalosti. Avšak podle všeho, občané, vskutku moudrý je bůh a tímto výrokem věštby myslí to, že lidská moudrost má jen malou cenu, ba žádnou. A ukazuje se, že to mluví ne o Sókratovi samém,¹³ nýbrž že jen tak užívá mého jména, dáváje mě za příklad, jako kdyby řekl: „Ten z vás, lidé, je nejmoudřejší, kdo jako Sókratés poznal, že jeho moudrost nemá opravdu žádné ceny.“ **Toto hledání a pátrání konám pak já podle božího výroku ještě i nyní, obcházejí mezi obyvateli města i cizinci, kdykoli si o někom myslím, že je moudrý; a když se mi zdá, že není, pomáhaje bohu dokazují, že není moudrý. A při tomto zaměstnání jsem pro nedostatek času nemohl vykonat něco, co by stálo za řeč, ani ve věcech obecních ani ve svých soukromých, nýbrž žiji pro to sloužení bohu v nesmírné chudobě.**

Kromě toho mladí lidé, kteří mě sami od sebe provázejí – jsou to ti, kteří mají nejvíce volného času, synové nejbohatších občanů –, rádi poslouchají, jak jsou lidé zkoušeni, sami mě často napodobují a tak se pokoušejí zkoušet jiné osoby; tu

pak, myslím, nalézají velikou hojnost lidí, kteří se domnívají, že něco vědí, ale ve skutečnosti nevědí nic nebo skoro nic. Proto se pak ti, kteří jsou od nich zkoušeni, hněvají, a to na mne, ne sami na sebe, a říkají, že je jistý praničemný Sókratés a ten že kazí mládež. A když se jich někdo ptá, co dělá a čemu učí, že ji kazí, nedovedou nic říci a nevědí to, avšak aby se nezdálo, že jsou na rozpacích, říkají ty známé věci, které jsou po ruce proti všem, kdo se zabývají filosofií, totiž „zkoumá věci nebeské i podzemní“ a „nevěří v bohy“ a „slabší důvody činí silnějšími“. Neboť pravdu by se jim, myslím, nechtělo říci, že si, jak vychází najevo, osobují vědění, ale že nevědí nic. Protože pak jsou, myslím, ctižádostiví a prudcí a je jich mnoho, a protože o mně mluví usilovně a přesvědčivě, naplnili vám uši svými starými a silnými pomluvami. Z té příčiny mě napadl i Melétos a Anytos a Lykón, Melétos horše se na mne ve jménu básníků, Anytos za řemeslníky a politiky, Lykón za řečníky; proto bych se, jak jsem řekl na začátku, divil, kdybych dovedl v tak krátkém čase vyjmouti z vás toto špatné mínění o mně, které už tolik narostlo. Tu máte, občané athénští, tu pravdu; říkám vám ji tak, že jsem před vámi ani dost málo nezakryl ani nezatajil. A přece snad vím, že si právě těmito věcmi zjednávám nepřízeň; to také je důkazem, že mluvím pravdu a to že je to špatné mínění o mně šířené a to že jsou jeho příčiny. A až to budete zkoumat, buď nyní nebo někdy jindy, naleznete, že jest tomu tak.

Nuže pokud jde o žaloby mých prvních žalobců, pokládám tuto obranu vůči vám za dostatečnou; dále se pokusím obhájit se proti tomu dobrému a vlasteneckému, jak sám říká, Melétovi a proti pozdějším žalobcům. Protože pak to jsou jiní žalobci, vezměme zase znění jejich žaloby. Je asi takovéto: „Sókratés je vinen tím, že kazí mládež a že nevěří v bohy,¹⁴ v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia.“¹⁵ Takové je tedy to obvinění. Prozkoumejme z tohoto obvinění každou jednotlivou část.

Žalobce tedy tvrdí, že jsem vinen tím, že kazím mládež. Já však, občané athénští, tvrdím, že je vinen Melétos, a to tím, že

si zahrává s vážnou věcí, když lehkomyšlně přivádí lidi před soud a předstírá vážný zájem a péči o věci, o které se až dosud nikdy pranic nestaral. A že tomu tak je, pokusím se i vám dokázat. Pojď sem, Meléte, a řekni mi: Nekladeš snad největší váhu na to, aby byla naše mládež co nejlepší?

Zajisté.

Nuže tedy řekni těmto zde, kdo ji činí lepší? Vždyť je patrné, že to víš, neboť se o to staráš. Kdo ji kazí, toho jsi vypátral, totiž mne, a přivádíš před tyto zde a žaluješ; nuže řekni jim a udej, kdo je ten, kdo ji činí lepší. – Vidíš, Meléte, že mlčíš a nedovedeš to říci? A nezdá se ti, že to je ošklivé a že to je dostatečný důkaz pro mé tvrzení, že ses o to pranic nestaral? Tak jen řekni, dobrý muži, kdo ji činí lepší?

Zákony.

Ale na to se tě netáži, výtečný muži, nýbrž který člověk, takový, který ovšem nejprve zná i tuto věc, zákony.

Tito zde, Sókrate, soudcové.

Co říkáš, Meléte? Tito zde jsou schopni vychovávat mládež a činí ji lepší?

Zajisté.

Zdalipak všichni, či jedni z nich ano, a druzí ne?

Všichni.

To říkáš, při Héře, hezkou věc a ukazuješ velkou hojnost těch, kteří prospívají! A což posluchači, ti ji činí lepší, či ne?

I ti.

A co členové rady?

I členové rady.

Což snad tedy, Meléte, ti, kdo se scházejí na sněm, sněmovníci,¹⁶ mládež kazí? Či i oni všichni ji činí lepší?

I oni.

Tedy všichni Athéňané, jak se podobá, ji dobře vychovávají, jen já ne, a já jediný ji kazím. Tak soudíš?

Zcela rozhodně tak soudím.

To jsi mi přisoudil veliké neštěstí. A odpověz mi: Zdá se ti,

b že je tomu tak i s koňmi? Že jejich zdokonaliteli jsou všichni lidé, a jen jediný člověk je kazí? Či právě naopak, že jen jediný člověk je schopen je činiti lepšími, nebo zcela málo lidí, totiž koňari, kdežto většina lidí koně kazí, kdykoli s nimi zacházejí a jich užívají? Není tomu takto, Meléte, i s koňmi i se všemi ostatními živými tvory? Jistěže ano, aťsi ty a Anytos nesouhlasíte nebo souhlasíte; neboť by to bylo veliké štěstí pro mládež, jestliže jeden jediný člověk ji kazí, a ostatní jí prospívají. Ale c ty, Meléte, dostatečně ukazuješ, že sis ještě nikdy nevšiml mládeže, a zřejmě odhaluješ svou nepečlivost, že se naprosto nestaráš o ty věci, pro které mě poháníš před soud.

Ještě nám, při Diovi, řekni, Meléte, zdali je lépe bydlet mezi dobrými občany či špatnými? Odpověz, příteli, vždyť se tě neptám na nic těžkého. Špatní dělají lidem ve svém nejbližším okolí něco zlého, kdežto dobří něco dobrého, že ano?

Ovšemže.

d Tedy je snad někdo, kdo by chtěl mít od těch, s kterými se stýká, raději škodu než prospěch? Odpovídej, můj milý, vždyť i zákon káže odpovídati. Je někdo, kdo chce, aby se mu škodilo?

To přece ne.

Nuže, zdalipak mě sem poháníš, že kazím mládež a dělám ji horší úmyslně či neúmyslně?

Zajisté že úmyslně.

e Co to, Meléte? Ty, tak mladý, jsi patrně o mnoho moudřejší než já, takový stařec. Neboť ty víš, že zlí působí svému nejbližšímu okolí vždy něco zlého, dobří však něco dobrého, ale já jsem tedy došel tak daleko v nevědomosti, že nevím ani to, že učiním-li někoho z těch, s kterými se stýkám, špatným, budu v nebezpečí, že od něho utrpím něco zlého, a proto činím toto tak veliké zlo, jak ty tvrdíš, úmyslně. Já ti tohle, Meléte, 26 nevěřím, a myslím, že ti to nevěří ani nikdo jiný na světě; ale buď nekazím, nebo jestliže kazím, dělám to neúmyslně, takže ty v obou případech mluvíš nepravdu. Jestliže pak kazím

neúmyslně, tu není zvykem, abych byl pro takovéto neúmyslné přečiny¹⁷ poháněn sem před soud, nýbrž je třeba mě vzít stranou, poučovat a napomínati; neboť je zřejmo, že budu-li poučen, přestanu dělat, co dělám neúmyslně. Avšak ty ses vyhnul tomu, aby ses dal se mnou do řeči a poučil mě, a nechtěl jsi to udělat, ale poháníš mě sem, kam mají být podle zákona poháněni ti, kteří potřebují trestu, a ne poučení.

Jistě už je jasno, občané athénské, co jsem tvrdil, že se Melé- b to o tyto věci nikdy ani dost málo nestaral. Přece však nám pověz, Meléte, jakým způsobem já podle tvého mínění kazím mládež? Či je jasno, že podle žaloby, kterou jsi na mne podal, to dělám tím, že učím nevěřit v bohy, v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia? Netvrdíš, že kazím mládež tímto učení- m?

Zcela rozhodně to tvrdím.

Nuže tedy, Meléte, při těchto bozích samých, o kterých je nyní řeč, řekni to ještě jasněji i mně i zde těmto mužům. Já c totiž nemohu vyrozumět, zdali míníš, že sice učím věřit v jsoucnost jistých bohů – a tedy sám věřím, že bozi jsou, a nejsem úplně neznaboh a po této stránce se neproviňuji –, avšak ne v jsoucnost těch, v které věří obec, nýbrž jiných, a to je to, co mi vytýkáš, že jiných –, či tvrdíš, že ani já sám nevěřím vůbec v žádné bohy a že také jiné tomu učím.

Tvrdím toto, že vůbec nevěříš v bohy.

Podivný Meléte, co chceš dokázat tímto tvrzením? Tedy ne- d věřím ani, že Slunce a Měsíc jsou bozi, jako věří ostatní lidé?

Při Diovi, soudcové,¹⁸ nevěří, neboť říká, že Slunce je kámen a Měsíc země.

Myslíš, že žaluješ Anaxagoru,¹⁹ milý Meléte? A tak velice podceňuješ tyto zde a domníváš se, že jsou tak málo sčetlí, že nevědí, že knihy Anaxagory z Klazomen jsou plny těchto výro- ků? A mladí lidé se tedy u mne učí tomu, co si mohou někdy nejvýše za drachmu koupit v orchestře²⁰ a pak se Sókratovi e vysmívat, jestliže by to vydával za své, zvláště když jsou ty

věci tak podivné? Nuže, u Dia, takové máš o mně mínění? Nevěřím v žádného boha?

Jistě nevěříš, při Diovi, ani dost málo.

Nejsi přesvědčivý, Meléte, a jak se mi zdá, nevěříš ani sám sobě. Mně se vskutku zdá, občané athénští, že tenhle člověk je velmi zpupný a nevázaný a že podal tuto žalobu přímo z jakési zpupnosti a nevázanosti a mladické bujnosti. Podobá se, jako by skládal chytačku, chtěje mě zkoušeti: „Zdalipak pozná ten moudrý Sókratés, že si tropím žerty a sám sobě odporuji, či oklamu jeho i ostatní posluchače?“ Podle mého mínění si totiž žalobce ve své žalobě zjevně odporuje, jako kdyby tvrdil: „Sókratés je vinen, že nevěří v bohy, nýbrž věří v bohy.“ Ale tak přece mluví jen ten, kdo žertuje.

Uvažte spolu se mnou, občané, v čem vidím tento smysl jeho slov; a ty nám odpověz, Meléte. Vy pak pamatujte, oč jsem vás hned na začátku požádal, abyste nehlučeli, jestliže budu mluvit svým obvyklým způsobem.

Je možné, Meléte, aby někdo věřil v lidské výkony, ale v lidi nevěřil? Ať odpovídá, občané, a ať nehučí to a ono! Je možné, aby někdo nevěřil v koně, ale v koňské výkony ano? Nebo aby nevěřil, že jsou pištci, ale v pištecké výkony ano? Není to možné, výborný muži; nechceš-li ty odpovídat, pravím to já tobě i těmto zde ostatním. Než odpověz na další otázku: Je možné, aby někdo věřil v daimonská díla, ale v daimony nevěřil?

c Není to možné.

Jak jsi mi prospěl, že jsi odpověděl, třeba stěží a dává se od těchto zde nutit! Nuže tedy v daimonia tvrdíš, že věřím a že jim učím – ať už nová nebo stará, ale v daimonia tedy podle tvé řeči věřím –, a to jsi také při své žalobě odpřisáhl. Jestliže pak věřím v daimonia, musím přece zcela nutně věřit i v daimony; není tomu tak? Ano, je tomu tak; mám totiž za to, že souhlasíš, když neodpovídáš. Avšak zdalipak nepokládáme daimóny buď za bohy nebo za syny bohů? Ano, či ne?

Ovšemže.

Tedy jestliže věřím v daimony, jak ty pravíš, a jestliže jsou daimóni jacísi bozi, to by byly tvé chytačky a žerty, jak já to nazývám, totiž tvrdit o mně, že nevěřím v bohy, ale zase že v bohy věřím, když věřím v daimony. Pakli však jsou daimoni nějakí levobožci bohů, narození buď z nymf nebo z některých jiných matek, jak se o tom vypravuje, kdo na světě by mohl věřit, že synové bohů jsou, ale v bohy samé nevěřit? Bylo by to jistě stejně podivné, jako kdyby někdo uznával mezky, zplozence koní a oslů, ale v jsoucnost koní a oslů samých nevěřil. Ale není jinak možno, Meléte, nežli že jsi nás chtěl zkoušet, když jsi tohle uvedl ve své žalobě, anebo že jsi byl na rozpácích, které opravdové provinění bys mi vytýkal; avšak jak bys ty přesvědčil někoho, kdo má jen trochu rozumu, že týž člověk může uznávat daimonské a božské věci²¹, a přitom zase nevěřit ani v daimony ani v bohy ani v héróy, to není nikterak možné.

Nuže, občané athénští, že nejsem vinen podle Melétovy žaloby, k tomu není potřebí, jak se mi zdá, dlouhé obhajoby, nýbrž stačí i toto; co však jsem říkal již napřed ve své řeči, že mi totiž vzniklo velké nepřátelství a u mnoha lidí, dobře vezte, že to je pravda. A to je to, co způsobí mé odsouzení, jestliže k tomu dojde, a nikoli Melétos ani Anytos, nýbrž to špatné mínění a nenávisť mnohých lidí. Tyto věci zahubily již mnoho jiných dobrých mužů a myslím, že ještě zahubí; neboť není třeba se obávat, že se u mne zastaví.

Snad by tedy někdo řekl: „A tu se nestydíš, Sókrate, že ses oddal takovému zaměstnání, pro které ti nyní hrozí nebezpečnoství smrti?“ Já však bych mu odpověděl spravedlivou řečí takto: „To nemáš dobře, člověče, jestliže se domníváš, že muž, který jen trochu za něco stojí, má uvažovat o nebezpečnoství života a smrti, a nemyslíš, že má hledět při svém jednání jediné na to, zdali jedná spravedlivě, či nespravedlivě a zdali si počíná jako muž dobrý, či zlý. Podle tvé řeči by věru byli pošetilci všichni ti polobozi, kteří padli před Trójou, a zvláště také syn

Thetidin,²² který raději naprosto pohrdl nebezpečím, než aby byl podstoupil něco hanebného. Když totiž dychtil zabít Hektora, promluvila k němu matka, bohyně, tuším asi takto: „Synu, pomstíš-li usmrčení svého druhu Patrokla a zabiješ Hektora, zemřeš sám, *hned totiž po Hektorovi jest určen ti života konec*.“ Avšak on uslyšev to nedbal smrti i nebezpečí, ale mnohem více se ulekl toho, že by žil jako zbabělec a nemstil svých přátel, a řekl: „*Na místě at' jsem mrtev* vykonaje pomstu na škůdci, abych tu nesešel na posměch *u lodí zahnutých jsa břemenem země*.“ Domníváš se, že se ten staral o smrt a nebezpečí?“

Ano, tak tomu opravdu jest, občané athénští: **na které místo se kdo postaví, pokládá je za nejlepší, nebo kam jest postaven od vládce, tam má podle mého mínění trvati a podstupovati nebezpečí, nic neuvažuje ani o smrti ani o ničem jiném kromě hanby**. Když mě velitelé, které jste vy zvolili k velení nade mnou, stavěli do šiku u Poteidaie, u Amfipole, u Délia,²³ tehdy jsem vytrvával tam, kam mě oni stavěli, stejně jako kdokoli jiný, a podstupoval jsem nebezpečnost smrti: když mi však ustanovoval místo bůh, jak jsem se domníval a jak jsem usoudil, že totiž mám věnovat svůj život filosofii a zkoumání sebe sama i ostatních, tu bych se byl, občané athénští, dopustil hrozného činu, kdybych byl to své místo opustil, zaleknuv se buď smrti nebo některé jiné věci. To by bylo věru hrozné, a právě tehdy by mě mohl někdo po právu pohnat před soud, že nevěřím v bohy, když neposlouchám věštby a bojím se smrti a domnívám se, že jsem moudrý, ač nejsem.

Neboť báti se smrti, občané, není nic jiného než domnění moudrosti bez moudrosti skutečné; je to totiž domnělé vědění o věcech, kterých člověk neví. Neboť nikdo neví o smrti ani to, zdali snad není pro člověka ze všeho největší dobro, a lidé se jí bojí, jako by dobře věděli, že to je největší zlo. A přece, jak by nebylo právě tohle hanebná nevědomost, domnívat se, že víme, co nevíme? Já se, občané, právě tím a po té stránce snad liším

od většiny lidí, a jestliže jsem snad o něco moudřejší než někdo jiný, je to podle mého soudu tím, že když dobře nevím o posmrtných věcech, také si myslím, že nevím; že však křivdit a neposlouchat lepšího, i boha i člověka, je zlé a ošklivé, to vím. Tedy těch zlých věcí, o kterých vím, že jsou zlé, se budu vždycky více bát a stříci nežli těch, o kterých nevím, zdali snad nejsou dobré.

Toto pravím i pro ten případ, kdybyste mě nyní chtěli osvobodit a neuvěřili Anytovi, který řekl, že jsem buď vůbec neměl sem přijít, nebo když už jsem přišel, že není možno mě neusmrtit; **budu-li totiž osvobozen – tak vám vykládal –, budou všichni vaši synové docela zkaženi a budou provádět ty věci, kterým Sókratés učí**. Na to byste mi snad řekli: „Sókrate, my nyní Anyta neposlechneme, nýbrž tě osvobodíme, avšak pod tou podmínkou, že se už nebudeš zabývat tímto zkoumáním ani filosofovat; pakli však budeš přistižen, že to ještě děláš, zemřeš.“ Kdybyste mě tedy, opakují, chtěli za těchto podmínek osvobodit, řekl bych vám: „**Děkuji vám, občané athénští, a jste hodní, ale budu poslouchat více boha nežli vás, a pokud budu dýchat i budu schopn, buďte jisti, že nepřestanu filosofovat a domlouvat vám a vykládat každému, s kýmkoli z vás se kdy potkám, po svém obvyklém způsobu**: „Ty, výborný muži, jsi Athéňan, občan obce, která je největší a nejproslulejší svou moudrostí a mocí, a ty se nestydíš starat se o peníze, abys jich měl co nejvíce, i o pověst a čest, avšak o rozum a pravdu a o duši, aby byla co nejlepší, o to se nestaráš ani nepečuješ?“ A jestliže to někdo z vás popře a bude tvrdit, že se stará, nepustím ho hned a neodejdu, nýbrž budu se ho dotazovat a budu ho zkoušet i usvědčovat, a jestliže se mi bude zdát, že nedosáhl dokonalosti, ale říká, že ano, budu ho kárat, že si nejcennějších věcí váží nejméně, a malichernějších více. To udělám na setkání i mladému i starému, i cizinci i domácím, avšak více vám domácím, protože jste mi rodem bližší. Neboť to přikazuje bůh, rozumějte, a já se domnívám, že se vám ještě nedostalo

v obci žádného většího dobra, nežli je to mé sloužení bohu. Já totiž obcházím a nedělám nic jiného, nežli že přemlouvám mladé i staré z vás, aby se ani o těla ani o peníze nestarali spíše a tak horlivě jako o duši, aby byla co nejlepší, a hlásám: ‚Nevzniká z peněz ctnost, nýbrž z ctnosti vznikají peníze i všechny ostatní pro lidi dobré věci, i v soukromí i v obci.‘ Jestliže tedy hlásáním těchto zásad kazím mládež, byly by tyto zásady škodlivé; pakli však někdo o mně tvrdí, že hlásám něco jiného než toto, mluví nepravdu. Hledíce k tomu – řekl bych –, občané athénští, buď věřte Anytovi, nebo nevěřte a buď mě osvobodte, nebo neosvobodte, ale buďte jisti, že bych nezměnil svého jednání, ani mám-li stokrát zemřítí.“

Nehlučte, občané athénští, nýbrž setrvejte mi v tom, oč jsem vás požádal, abyste nehlučeli při mých řečech, nýbrž poslouchali; vždyť z toho budete mít, jak se domnívám, prospěch, když budete poslouchat. Hodlám vám totiž říci i některé jiné věci, při kterých snad budete křičeti, ale nedělejte to, prosím. Neboť dobře vězte, že jestliže mě usmrtíte takového, jaký jsem podle toho, co o sobě říkám, neuškodíte více mně nežli sobě samým. Mně by věru nic neuškodil ani Melétos ani Anytos – vždyť by ani nemohli –, neboť božský řád, jak se domnívám, nedopouští, aby lepší muž trpěl škodu od horšího. Žalobce by ovšem mohl způsobit, že bych byl usmrcen nebo vyhnán z obce nebo potrestán ztrátou občanských práv; o těchto věcech se snad ten člověk, a patrně i leckdo jiný, domnívá, že to jsou veliká zla, ale já ne, nýbrž mnohem více pokládám za zlo dělat, co tento zde nyní dělá, usilovat o nespravedlivé usmrcení člověka. Nyní tedy, občané athénští, jsem toho dalek, abych se hájil ve svém vlastním zájmu, jak by se někdo domníval, nýbrž dělám to ve vašem zájmu, abyste se mým odsouzením nějak neprohřešili na daru od boha vám daném. Neboť jestliže mě usmrtíte, nesnadno naleznete jiného takového, který by z božího příkazu na obci takřka seděl – i když to je snad trochu směšný výraz – jako na koni sice velikém a ušlechtilém, který je však pro svou

velikost poněkud nehybný a potřebuje, aby byl pobízen od nějakého střečka.²⁴ Něčím takovým učinil, zdá se, bůh mne a posadil mě na vaši obec; proto bez přestání celý den všude přisedávám a pobízím vás a jednoho každého přemlouvám i kárám. Nuže, jiného takového se vám tak snadno nedostane, občané, avšak jestliže se dáte ode mne přesvědčit, ušetříte mne. Ale možná, že byste mi snad v rozmrzelosti, jako lidé, kterým se chce spát a kteří jsou buzeni, dali ránu a bez rozmýšlení mě usmrtili, věřice Anytovi; pak byste asi ostatek života prospali, kdyby vám bůh ve své péči o vás neposlal někoho jiného. Že pak jsem já vskutku člověk daný obci od boha, mohli byste poznat z této věci: vždyť se nepodobá způsobu ostatních lidí, že já už po tolik let zanedbávám všechny své soukromé věci a snaším následky jejich zanedbávání, ale neustále pracuji pro vás, chodím ke každému zvlášť jako otec nebo starší bratr a snažím se každého pohnouti, aby se staral o své zdokonalení. A kdybych z toho měl nějaký zisk a kdybych udílel tyto domluvy za hmotnou odměnu, mělo by mé jednání nějaký důvod; takto však vidíte i sami, že moji žalobci, kteří si ve všem ostatním počínali při žalobě tak nestoudně, nebyli schopni dovršit svou nestoudnost uvedením svědka, že jsem si já někdy buď vydělal nějakou odměnu, nebo o ni požádal. Já myslím, že uvádím postačujícího svědka o pravdě své řeči: svou chudobu.

Snad by se tedy zdálo podivným, že já v soukromí takto obcházím, radím a pracuji, ale veřejně se neodvažuji předstoupati před váš shromážděný lid a raditi obci. Příčinou toho jest to, co jste vy ode mne často a na mnoha místech slyšeli, že se totiž ve mně projevuje cosi božského a daimonského,²⁵ což také s posměšnou narážkou uvedl ve své žalobě Melétos. Jest to ve mně již počínajíc od dětství jakýsi hlas, který kdykoli se ozve, pokaždé mě odvrací, abych nedělal to, co právě hodlám dělat, avšak nikdy mě k ničemu nepobízí. Toto jest, co mi zabránuje zabývat se politikou, a jak se mi zdá, je velmi dobře,

že zabraňuje; neboť dobře vězte, občané athénští, že kdybych se byl dávno oddal politické činnosti, byl bych již dávno zahynul a ani vám bych nebyl nic prospěl, ani sám sobě. A nehoršete se na mne, když mluvím pravdu: není možno, aby vyvážl bez pohromy, kdo by se poctivě stavěl na odpor buď vám nebo některému jinému množství a zabraňoval, aby se v obci nedělo mnoho věcí nespravedlivých a protizákonných, ale kdo vskutku bojuje za právo a chce být jen na krátký čas zůstatí bez pohromy, nezbytně musí žít v soukromí, a ne být člověkem veřejně činným.

Uvedu vám závažná svědectví těchto věcí, a to ne slova, nýbrž to, co vy ceníte, skutky. Poslyšte tedy, co se mi přihodilo, abyste věděli, že bych nikomu neustoupil proti právu ze strachu před smrtí, a v té neústupnosti bych třeba i zahynul. Povím vám věci sice nemilé a připomínající řeči na soudech, ale pravdivé. Já jsem, občané athénští, nikdy nezastával v obci žádného jiného úřadu, ale byl jsem členem rady. Naše fyta Antiochis právě úřadovala,²⁶ když jste se vy usnesli hromadně souditi těch deset vojevůdců, kteří nedali sebrat oběti z oné námořní bitvy²⁷ – usnesení protizákonné, jak jste v pozdějším čase vy všichni uznali. Tehdy jsem se já jediný z prytanů vám postavil na odpor, aby se nedělalo nic proti zákonům, a hlasoval jsem proti. A ačkoli byli řečníci hotovi mě zažalovat a zatknout a ačkoli vy jste je k tomu pobízeli a křičeli, domníval jsem se, že raději musím na straně zákona a práva podstoupit všechna nebezpečí nežli se ze strachu před vězením nebo smrtí přidat k vám, když se usnásíte o věcech nespravedlivých. A toto bylo v době, kdy obec měla ještě demokratickou ústavu. Když pak nastala oligarchie,²⁸ tu zase si mne ještě se čtyřmi jinými obeslala vláda třiceti do tholu²⁹ a rozkázali nám přivésti ze Salaminy salaminského Leonta,³⁰ aby byl popraven; takových rozkazů dávali oni mnoho i mnoha jiným, chtějíce zaplésti do viny co nejvíce občanů. Tehdy jsem já věru zase ukázal, ne slovem, nýbrž činem, že mi na smrti nezáleží – není-li to příliš

hrubý výraz – ani dost málo, ale na tom, abych nedělal nic nespravedlivého ani bezbožného, na tom že mi všechno záleží. Mne totiž ona vláda, tak mocná, nedovedla hrůzou přimět k tomu, abych udělal něco nespravedlivého, nýbrž když jsme vyšli z tholu, ti čtyři se odebrali na Salaminu a přivedli Leonta, ale já jsem odešel pryč domů. A snad bych byl býval za to potrestán smrtí, kdyby ta vláda vbrzku nebyla padla. Také toto vám dosvědčí mnoho svědků.

Cožpak si myslíte, že bych se byl dožil tolika let, kdybych byl činný ve veřejném životě, kdybych způsobem hodným dobrého muže pomáhal spravedlivým věcem a jak je potřebí, na to kladl největší váhu? Naprosto ne, občané athénští, ani já ani nikdo jiný na světě. Avšak já jsem byl, jak se ukáže, po celý svůj život takový, i na veřejnosti, jestliže jsem byl někde nějak činný, a právě takový i v soukromí, že jsem nikdy nikomu v ničem nepovolil proti právu, zejména ani žádnému z těch, které moji pomlouvači nazývají mými žáky. Já však jsem ještě nikdy nebyl nikomu učitelem; ale jestliže si někdo přál mě slyšet, jak mluvím a konám své dílo, ať to byl mladý nebo starý, ještě nikdy jsem to nikomu neodepřel. Nedělám to tak, že bych za peníze rozmlouval, a zadarmo ne, nýbrž dávám možnost stejně bohatému jako chudému, aby se mne tázal i aby mne poslouchal, jestliže někdo chce odpovídat a slyšet, co já říkám. A jestliže se někdo z těch stává řádným nebo naopak, za to by nebylo spravedlivé svalovat odpovědnost na mne, když jsem nikomu z nich nikdy neslíbil žádného učení, ani jsem nikdy neučil; pakli však někdo tvrdí, že se někdy něčemu ode mne naučil nebo něco ode mne slyšel soukromě, co neslyšeli také všichni ostatní, dobře vězte, že nemluví pravdu.

Ale proč tedy někteří lidé rádi pobývají tak dlouhý čas v mé společnosti? Slyšeli jste to, občané athénští, já jsem vám řekl pouhou pravdu: protože rádi poslouchají, jak jsou ode mne zkoušeni lidé, kteří si o sobě myslí, že jsou moudří, ale nejsou. To jistě není nezábavné. Mně však je, jak pravím, uloženo od

- boha, abych to dělal, a to i věštbami i sny a vším způsobem, jakým kdy i některé jiné boží usouzení uloží člověku něco dělat. Toto je, občané athénští, pravda a snadno to lze dokázat.
- d Neboť jestliže já opravdu jedny z mladých lidí kazím a druhý jsem již zkazil, poznali by přece někteří z nich v dospělejším věku, že jsem jim já, když byli mladí, někdy radil něco špatného, a tu by nyní sami vystupovali proti mně, žalovali a žádali mé potrestání; pakli by sami nechtěli, jistě by mi to nyní nezapomněli někteří z jejich blízkých, otcové, bratři a jiní příbuzní, jestliže se opravdu jejich blízkým stalo od mne něco zlého. Vskutku mnozí z nich jsou zde přítomni – já je vidím –
- e nejprve tuhle Kritón,³¹ můj vrstevník, z téhož dému³² jako já, otec tuhle Kritobúla, pak Lysanias ze Sfétu, otec tohoto zde Aischina,³³ a ještě tuhle Antifón z Kéfisie, otec Epigenův,³⁴ a dále tu zase jiní, jejichž bratři se účastnili těchto schůzek se mnou, Nikostratos, syn Theozotidův a bratr Theodotův – a Theodotos již zemřel, takže by ho nemohl uprosit –, a zde Paralos, syn Démodikův, jehož bratrem byl Theagés;³⁵ a tuhle
- 34 Adeimantos,³⁶ syn Aristónův, **jehož bratr je tuhle Platón,** a Aiantodóros, jehož bratr je tento zde Apollodóros.³⁷ A mohu vám vyjmenovat ještě mnoho jiných; z těch měl někoho Melétos uvést za svědka, nejraději hned ve své řeči; pakli však tehdy na to zapomněl, ať ho uvede teď – já mu to povoluji – a ať mluví, jestliže může říci něco takového. Nikoli, nýbrž naleznete pravý opak toho, občané, že všichni jsou hotovi pomáhati mně, tomu, který kazí jejich příbuzné, který je jejich
- b škůdcem, jak tvrdí Melétos a Anytos. Ti zkažení sami by totiž snad měli důvod mně pomáhat; ale ti nezkažení, již staří muži, jejich příbuzní, který jiný důvod mají, aby mi pomáhali, nežli ten správný a spravedlivý, že vědí, že Melétos lže a já že mluvím pravdu?
- Nuže dosti, občané; toto jsou asi věci, které bych mohl uvést na svou obranu, a snad ještě jiné takové. A tu by se možná
- c leckdo z vás cítil pohoršen, vzpomenuv si sám ze svého života,

jak se snad sám někdy hájil na soudě i v menší věci, nežli je tato má, a tu s hojnými slzami prosil a pokorně žádal své soudce, a přivedl před ně i své děti, aby vzbudil co nejvíce lítosti, i mnoho jiných ze svých příbuzných a přátel, kdežto já tedy neudělám nic z těchto věcí, a to i když mi hrozí, jak by se zdálo, svrchované nebezpečí. Možná tedy, že by se někdo po této vzpomínce choval ke mně s tím větší zaujatostí, a rozhněvaje se právě z této příčiny, s hněvem by položil do osudí svůj hlas. Jestliže vskutku je někdo z vás takový – já to ovšem d nechci tvrdit, ale jestliže přece –, zdá se mi, že bych mu případně řekl toto: „Já mám, výborný muži, tuším, také jakési příbuzné; vždyť ani já jsem se nenarodil, jak se praví u Homéra,³⁸ z dubu ani ze skály, nýbrž z lidí, takže mám i příbuzné a také, občané athénští, **tři syny, jeden je už odrostlý, dva ještě děti;** ale přece žádného z nich sem před vás nepřivedu a nebudu vás prosit, abyste mě osvobodili.“ A proč tedy neudělám nic takového? Ne z domýšlivosti, občané athénští, ani že bych vámi e pohrdal. Zdáli se já dívám na smrt směle, či ne, to je jiná věc, ale pokud jde o dobrou pověst, jistě by nebylo čestné, jak se mi zdá, pro mne i pro vás i pro celou obec, abych já dělal něco takového, když jsem tak stár a mám toto jméno, ať už to je pravda nebo nepravda, ale jistě je uznáno, že se Sókratés něčím 35 liší od obyčejných lidí. Budou-li si takto počínat ti z vás, kteří navenek vynikají buď moudrostí nebo statečností nebo jakoukoli jinou zdatností, bylo by to ošklivé. Takové jsem já mnohokrát viděl, muže podle obecného mínění něco znamenající, že když byli souzeni, dělali podivné věci; patrně se domnívali, že se jim stane něco hrozného, jestliže zemřou, jako by měli být nesmrtelní, jestliže vy jich neusmrtíte. Ti podle mého mínění dělají obci hanbu, takže by si i leckdo z cizinců mohl pomyslit, že mužové, kteří vynikají mezi Athéňany zdatností b a které sami Athéňané vybírají na přední místa jak v úřadech, tak v ostatních počtách, že se ti mužové ničím neliší od žen. To nesmíte dělat ani vy, občané athénští, o kterých je mínění, že

po té nebo oné stránce něco znamenáte, ani to nesmíte dovolovat nám, jestliže to my budeme dělat, nýbrž musíte dávat najevo, že mnohem spíše odsoudíte toho, kdo zde hraje taková žalostivá divadla a uvádí obec v posměch, nežli toho, kdo si počíná klidně.

c Ale necháme-li stranou dobrou pověst, občané, nezdá se mi ani spravedlivým prositi soudce a prosbami docházeti osvobození, nýbrž spravedlivé je poučovati ho a přesvědčovati. **Vždyť soudce nesedí na soudě proto, aby dělal právo předmětem milosti, nýbrž aby je rozsuzoval; a je pod přísahou, že nebude projevovat přízeň podle svého osobního zdání, nýbrž že bude soudit podle zákonů.** Proto ani my nesmíme navykát vás, abyste křivě přísahali, ani vy si tomu nesmíte zvykat; neboť ani jedni ani druzí z nás by nejednali zbožně. Nežádejte tedy ode mne, občané athénští, abych dělal před vámi takové věci, které d nepokládám ani za krásné ani za spravedlivé ani za zbožné, zvláště když jsem, u Dia, docela žalován od tohoto zde Meléta z bezbožnosti. Vždyť kdybych vás přemlouval a prosbami vás znásilňoval, vás, kteří jste pod přísahou, tu bych vás zřejmě učil nevěřit v jsoucnost bohů a svým hájením bych přímo na sebe žaloval, že v bohy nevěřím. Ale tomu není ani zdaleka tak; věřím, občané athénští, jako žádný z mých žalobců, a vám i bohu ponechávám rozhodnout o mně tak, jak má být nejlépe i pro mne i pro vás.

*

e 36 Že se nehorším, občané athénští,³⁹ nad tím, co se právě teď stalo, že jste mě odsoudili, k tomu přispívá kromě mnoha jiných věcí i to, že se tato událost nestala proti mému očekávání, naopak mnohem více se dívím počtu obojích hlasů. Neboť jsem nemyslel, že rozdíl mezi nimi bude tak malý, nýbrž že bude veliký; ve skutečnosti však, jak se podobá, kdyby bylo toliko třicet hlasů připadlo na druhou stranu,⁴⁰ byl bych býval osvobozen. Pokud jde o Melétovu žalobu, jak se mi zdá, jsem

i takto osvobozen, a nejenom jsem osvobozen, **nýbrž každému je zřejmé, že kdyby byl nevystoupil Anytos a Lykón s žalobou proti mně, byl by musel Melétos docela zaplatiti tisíc drachem,⁴¹ protože by byl nedostal pátý díl hlasů.**

b On mi tedy navrhuje trest smrti. Dobrá, ale jaký návrh mám proti tomu vám o sobě učinit já, občané athénští? Či je zřejmé, že podle zásluhy? Nuže co? Co zasluhuji, aby se se mnou stalo nebo abych zaplatil za to, že jsem si usmyslel neoddávat se ve svém životě klidu? Nestaral jsem se o to, oč se starají lidé, o vydělávání peněz, hospodaření, o vojevůdcovské hodnosti, řečnění k lidu a vůbec o úřady a politické strany a zápasy, jaké se v obci vyskytují, neboť jsem o sobě uznal, že **jsem vsutku příliš svědomitý, abych zůstal bez pohromy, kdybych šel do těchto činností.** Proto jsem nešel tam, kde jsem mohl čekat, že bych nebyl ani vám ani sám sobě k žádnému prospěchu, nýbrž tam, abych ve své činnosti prokazoval soukromě každému zvlášť největší dobrodiní, jak já soudím; tam jsem šel, pokoušeje se působit na každého z vás, aby se nestaral dříve o žádnou ze svých věcí, dokud se nepostará sám o sebe, aby byl co nejlepší a nejrozumnější, ani o věci obecní, dokud se nepostará o samu obec, a také o ostatní věci aby se staral takto a týmž d způsobem. Co tedy zasluhuji, aby se se mnou stalo, když jsem takový? Něco dobrého, občané athénští, jestliže má být návrh učiněn opravdu podle zásluhy; a to něco tak dobrého, aby se to pro mne hodilo. Co se tedy hodí pro muže chudého, dobrodince obce, který potřebuje míti volný čas k vašemu napominání? **Nic není, občané athénští, co by se lépe hodilo nežli to, aby byl takový muž živen v prytaneiu,⁴² zasluhuje to jistě mnohem spíše, nežli když někdo z vás zvítězil na závodním koni nebo na voze s dvojspřežím nebo se čtyřspřežím v olympijských hrách; onen totiž nás dělá jen zdánlivě šťastnými, avšak já skutečně, a onen nic nepotřebuje, aby byl živen, já však potřebuji. Jestliže si tedy mám podle spravedlnosti navrhopat, co bych zasluhoval, navrhuji si toto, stravování v prytaneiu.**

Snad se vám zdá, že i toto mluvím podobně jako dříve o nářku a prosení, z domýšlivosti; avšak není tomu tak, občané athénští, nýbrž spíše takto. Já jsem přesvědčen, že jsem úmyslně proti žádnému člověku nejednal nespravedlivě, ale vás o tom nemohu přesvědčit; vždyť jsme spolu rozmlouvali jen krátký čas. **Neboť kdybyste měli zákon, jako mají jinde, aby se o smrti nerozhodovalo toliko za jeden den, nýbrž aby se o tom jednalo mnoho dní,** dali byste se, jak myslím, přesvědčiti; takto však není snadné odvrátit od sebe veliké pomluvy v krátkém čase. Jsa tedy přesvědčen, že jsem proti nikomu nejednal nespravedlivě, jsem dalek toho, abych jednal nespravedlivě sám proti sobě a abych sám o sobě řekl, že zasluhuji něco zlého, a sám si navrhl něco takového. Jaký strach by mě k tomu mohl pohnouti? Snad aby mě nestihlo to, co mi navrhuje Melétos a o čem, jak pravím, nevím, ani zdali je to dobré, ani zdali zlé? Místo toho si tedy mám zvolit něco z toho, o čem vím, že to je zlé, a to si mám navrhnout? Snad vězení? A proč bych měl žít ve vězení a být nevoľníkem úřadu pokaždé dosazeného, sboru jedenácti?⁴³ Či snad peněžitou pokutu a zůstat ve vazbě, až bych ji zaplatil? Ale to je pro mne totéž jako to, o čem jsem právě teď mluvil; vždyť nemám peněz, z kterých bych ji zaplatil. Nebo si mám tedy navrhnout vyhnanství? Možná totiž, že byste mi určili tento trest. To bych byl věru stížen velkou láskou k životu, občané athénští, kdybych byl tak málo soudný, že bych nedovedl usoudit, co by se stalo. Vy, moji spoluobčané, jste nedovedli snést mé rozmluvy a řeči, nýbrž byly vám příliš obtížné a pohoršlivé, takže se nyní hledíte jich zbavit: a tu je budou jiní snášet lehce? Ani zdaleka ne, občané athénští. To bych tedy měl krásný život, kdybych já, tak starý člověk, odešel do ciziny a žil tak, že bych chodil od města k městu a odevšad byl vyháněn! Neboť dobře vím, že ať přijdu kamkoli, budou mladí lidé poslouchat mé řeči právě tak jako zde; a jestliže je budu odhánět, oni sami mě vyženou, působíce na starší; pakli však jich nebudu odhánět, vyženou mě kvůli nim jejich otcové a příbuzní.

Snad by tedy někdo řekl: „Sókrate, což nedovedeš odejít od nás a žít v tichu a pokoji?“ To je právě to, o čem je velmi nesnadno některé z vás přesvědčit. Neboť jestliže řeknu, že by to znamenalo neposlouchat boha, a proto že mi není možno žít v nečinnosti, neuvěříte mi a budete si myslit, že mluvím zálužně. Jestliže zase řeknu, že toto je dokonce největší dobro pro člověka, každý den vésti hovory o ctnosti a o ostatních věcech, o kterých vy mě slyšíte rozmlouvat a sebe samého i jiné zkoušet, a že život bez zkoušení není člověku hoden žití, těmto mým slovům uvěříte ještě méně. Avšak je tomu tak, jak já pravím, občané, ale není snadné o tom přesvědčiti. A zároveň s tím já nejsem zvyklý pokládati se za hodna něčeho zlého. Kdybych měl peníze, navrhl bych si tak vysokou pokutu, jakou bych mohl zaplatit, neboť tím bych neutrpěl žádnou škodu; takto však – vždyť nemám, leda snad že mi chcete určit za pokutu tolik, kolik bych já mohl zaplatit. Snad bych vám mohl zaplatit asi minu⁴⁴ stříbra; tolik si tedy navrhuji.

Avšak tuhle Platón, občané athénští, a Kritón a Kritobúlos a Apollodóros mě vybízejí, abych si navrhl třicet min, a sami že za tu částku ručí; navrhuji si tedy tolik a oni vám budou platnými ručiteli za ty peníze.

*

Nedlouhá to je doba, občané athénští,⁴⁵ pro kterou budete stíženi zlou pověstí a obviňováni od těch, kdo budou chtít hanět naši obec, že jste usmrtili Sókrata, muže moudrého – jistě totiž budou o mně říkat, že jsem byl moudrý, i když nejsem, kdo budou chtít vám dělat výčitky. Vždyť kdybyste byli počkali jen krátký čas, bylo by vám to přišlo samo od sebe; vidíte přece, jak pokročilý je můj věk na dráze života a jak je blízek smrti. Říkám to ne vám všem, nýbrž těm, kteří mě odsoudili k smrti. A týmž říkám ještě i toto. Snad si o mně myslíte, občané athénští, že jsem odsouzen pro nedostatek takových slov, kte-

- rými bych vás byl přemluvil, kdybych byl pokládal za potřebné dělat a mluvit všechno možné, jen abych unikl odsouzení. Ani zdaleka ne. Jsem sice odsouzen pro nedostatek, ale ne slov, nýbrž smělosti a nestoudnosti a pro nedostatek ochoty mluvit k vám takové věci, které by byly bývaly nejpříjemnější vašemu sluchu, totiž kdybych byl nařikal a hořekoval a dělal i mluvil mnoho jiných věcí, které jsou, podle mého soudu, mne nedůstojné, které však vy jste zvyklí od ostatních slýchat. Ale ani dříve jsem se nedomníval, že se smí pro nebezpečení udělat něco nečestného, ani teď nelituji, že jsem se takto hájil, nýbrž mnohem raději si volím po takové obraně zemřít nežli po oné žítí. Neboť ani před soudem ani ve válce nesmím já a nesmí ani nikdo jiný pracovat k tomu, aby stůj co stůj unikl smrti. Vždyť se v bitvách často ukazuje, že by člověk unikl smrti, kdyby zahodil zbraň a dal se do prošení pronásledovatelů; je i mnoho jiných prostředků k uniknutí smrti v jednotlivých družích nebezpečení, jestliže se člověk odhodlá všechno dělat i mluvit. Ale hleďte, občané, že snad toto není neskutčné, uniknout smrti, avšak mnohem neskutčnější že je uniknout špatnosti; neboť ta běží rychleji než smrt. A tak já, protože jsem pomalý a starý, byl jsem dostižen od toho, co je pomalejší, kdežto moji žalobci, protože jsou silní a hbití, od věci rychlejší, od špatnosti. **A nyní já odejdu, byv od vás uznán za hodna trestu smrti, tito však odejdou, jsouce od pravdy uznáni vinnými špatností a nespravedlností. Já přijímám svůj rozsudek a oni také. Snad tomu tak i mělo být a myslím, že to je v pořádku.**
- Co bude dále, o tom se mi chce dáti vám věštbu, vám, kteří jste mě odsoudili; vždyť jsem již v tom stavu, v kterém lidé nejvíce věští, totiž když mají zemřít. Pravím tedy vám, mužové, kteří jste mi vzali život, že na vás přijde trest hned po mé smrti, a to mnohem těžší, u Dia, než je ten, kterým jste mi vzali život. Vy jste to totiž udělali v domnění, že se zbavíte nutnosti podrobovat zkoušce svůj život, ale dopadne vám to, jak já sou-

dím, právě naopak. Ještě více bude těch, kteří vás budou zkoušet – já jsem je nyní zdržoval a vy jste to nepozorovali –, a budou tím obtížnější, čím jsou mladší, a vy se budete tím více horšiti. Neboť jestliže se domníváte, že zabíjením lidí zabráníte, aby vám někdo nevyčítal, že nesprávně žijete, neuvažujete dobře. Tento způsob zbavovati se soudců není totiž ani dobře možný ani krásný, ale onen je i nejkrásnější i nejsnazší, neumličovat jiných, nýbrž zařizovati sám sebe, aby byl člověk co nejlepší. S touto tedy věštbou odcházím od vás, kteří jste mě odsoudili.

S těmi však, kteří hlasovali pro mé osvobození, rád bych si promluvil o téhle věci, která se právě udála, zatímco jsou úředníci zaměstnáni a já ještě neodcházím tam,⁴⁶ kde mám zemřít. Nuže, občané, počkejte zde se mnou ještě tu chvíli; vždyť nic nebrání, abychom si vespolek pohovořili, dokud to je možno. Chci totiž vám, jakožto svým přátelům, ukázat, jaký asi má smysl, co se mi nyní přihodilo. Mně se totiž, soudcové – neboť vás mohu právem nazývat soudci –, stalo cosi podivného. Po všechen dřívější čas se mi totiž velmi často ozýval ten můj obvyklý věštecký hlas daimonia⁴⁷ a stavěl se mi na odpor i při docela malých věcech, kdykoli jsem hodlal něco dělat nesprávně. Nyní pak se mi přihodily věci, jež vidíte i vy sami, takové, které by leckdo pokládal a které jsou obecně uznávány za svrchovaná zla. Avšak tu se mi nepostavilo na odpor to boží znamení, ani když jsem ráno vycházel z domu, ani když jsem vstupoval sem před soud, ani nikde v řeči, když jsem hodlal něco pronést. A přece, když jsem jindy mluvil, často mě uprostřed řeči zadrželo; avšak nyní v celém tomto jednání se mi nikde nepostavilo na odpor, při žádném činu a při žádném slově. Nuže, co pokládám za příčinu toho? Já vám to povím: skoro se zdá, že tato příhoda, která se mi stala, je pro mne něco dobrého, a my jistě nesoudíme správně, pokud se domníváme, že zemřít je něco zlého. Nyní mám pro to závažný důkaz: není možno, že by se mi to ob-

vyklé znamení nebylo postavilo na odpor, kdybych nebyl měl před sebou něco dobrého.

Uvažme však i takto, že je velká naděje, že to je něco dobrého. Smrt je totiž jedno z dvojího; buď je to totiž jako nebytí a mrtvý nemá o ničem žádného pocitu, nebo to je podle toho, co se vypravuje, pro duši jakýsi přechod a přestěhování z tohoto místa na jiné místo. A jestliže tedy není žádného vnímání, nýbrž je to jako spánek, když spící člověk nemá ani žádného snu, byla by smrt podivuhodný zisk. Já si totiž myslím tak: kdyby měl někdo vybrat tu noc, v které tak tvrdě spal, že se mu ani nezdál žádný sen, a kdyby měl s touto nocí srovnat ostatní noci a dny svého života a pak po úvaze říci, **kolik dní a noci prožil ve svém životě lépe a příjemněji než tuto noc, tu by podle mého mínění i veliký král,⁴⁸ neřku-li obyčejný člověk, shledal, že jich je poměrně velmi málo proti ostatním dnům a nocím.** Jestliže je tedy smrt něco takového, pokládám ji já za zisk; vždyť takto se veškeren čas nejeví ničím více než jako jediná noc. Pakli však je smrt naopak jako přestěhování odsud na jiné místo a je-li pravda, co se vypravuje, že totiž tam jsou všichni, kdo zemřeli, jaké by bylo větší dobro nad toto, soudcové? Neboť jestliže někdo přijde do říše Hádovy, zbaviv se těchto lidí, kteří si dávají jméno soudců, a nalezne opravdové soudce, kteří prý tam soudí, Minós, Rhadamanthys, Aiakos, Triptolemos a všichni jiní polobozi,⁴⁹ kteří se osvědčili spravedlivými ve svém životě, bylo by to snad špatné odcestování? Nebo zase přijít do styku s Orfeem, Músaieem, Hésiodem a Homérem⁵⁰ – co by za to dal kdokoli z vás? Já aspoň jsem ochoten mnohokrát zemřít, jestliže je toto pravda. Neboť právě pro mne by to tam bylo podivuhodné přebývání, když bych se setkal s Palamédem a s Aiantem Telamónovým,⁵¹ a jestliže někdo jiný ze starověkých mužů byl nespravedlivým rozsudkem zbaven života, a když bych srovnával svůj osud s osudem jejich – to by nebylo, jak myslím, nezajímavé. A co je hlavní, že by tam člověk po celý čas zkoušel a zkoumal oby-

vatele onoho světa, jako to dělal se zdejšími lidmi, kdo z nich je moudrý, a kdo si to sice myslí, ale není. Co by za to někdo dal, soudcové, prozkoumat toho, který přivedl k Tróji to veliké vojsko,⁵² nebo Odyssea nebo Sisyfa⁵³ nebo nesčíslné množství jiných mužů a žen, jež by bylo možno vyjmenovat? Rozmlouvat tam s nimi, být s nimi ve styku a zkoušet je – jak nevýslovně by to bylo štěstí! Tam přece jistě za to neusmrcují, vždyť kromě jiných věcí, kterými jsou ti, kdo tam žijí, šťastnější než lidé na tomto světě, jsou také již pro všechn ostatní čas nesmrtelní, ač jestliže je pravda, co se vypravuje.

Ale také vy, soudcové, musíte se chovat ke smrti s dobrou nadějí a rozvažovat tuto jedinou pravdivou myšlenku, že pro dobrého muže není žádného zla ani zaživa ani po smrti a že bohové nejsou lhostejní k jeho věcem. Ani má věc se nyní nestala nahodile, nýbrž je mi zřejmo, že pro mne by bylo již lépe umřít a být zbaven trudů života. Proto také mne ono znamení od ničeho neodvrátilo a **já se docela nic nehněvám na ty, kteří mě odsoudili, a na své žalobce.** Ovšem oni neměli toto na mysli, když mě odsuzovali a žalovali, nýbrž domnívali se, že mi škodí; za to zasluhují pokárání. Avšak o to je prosím: až dospějí moji synové, pomstěte se na nich, občané, tím, že je budete trápit týmiž věcmi, kterými jsem trápil já vás, bude-li se vám zdát, že se starají buď o peníze nebo o něco jiného spíše než o ctnost, a jestliže si budou o sobě myslit, že něco jsou, ač nebudou nic; kárejte je právě tak, jako jsem káral já vás, že se nestarají, oč je potřebí, a domnívají se, že něco jsou, ačkoli nestojí za nic. A budete-li to dělat, stane se od vás po právu i mně samému i mým synům.

Ale už je čas, abychom odešli, já na smrt, vy k životu; kdo z nás jde k lepší věci, není známo nikomu, leda bohu.

Kritón

Sókratés, Kritón

Sókratés Proč jsi přišel v tuto dobu, Kritóne? Což není ještě
časné ráno? sv. I
43

Krit. Ovšemže ano.

Sókr. Která vlastně doba?

Krit. Šerý úsvit.

Sókr. Divím se, jak to, že byl strážce vězení ochoten ti otevřít.

Krit. Už se spolu známe, Sókrate, protože sem často chodím,
a také ode mne něco dostal.

Sókr. Přišel jsi právě teď, či jsi tu již dlouho?

Krit. Hezky dlouho.

Sókr. Tak proč jsi mě hned nevzbudil, nýbrž mlčky tu sedíš
vedle mne? b

Krit. Chraň bůh, Sókrate, ani sám bych nechtěl být tak dlou-
ho bez spánku a v trápení; také se tobě už dlouho obdivuji po-
zoruje, jak dobře spíš; a schválně jsem tě nebudil, aby ti ušel
čas co nejpříjemněji. A věru již dříve v celém tvém životě
jsem obdivoval tvou šťastnou povahu, ale daleko nejvíce se ti
obdivuji v neštěstí, které tě nyní stihlo, jak lehce a klidně je
snášíš.

Sókr. Vždyť by bylo, Kritóne, zpozdlé, abych se v tako-
vému věku horšil, že už musím zemřít.

Krit. Také jiní, Sókrate, tak staří bývají stíženi takovým ne-
štěstím, ale jejich věk jim nic nepomáhá, aby se nehoršili nad
svým osudem. c

Sókr. To je pravda. Ale proč jsi tedy přišel tak časně?

Krit. Přináším zlou zprávu, Sókrate, zlou a tíživou, ne pro
tebe, jak vidím, nýbrž pro mne a pro všechny tvé přátele, která
na mne, zdá se mi, dolehla nejtíže.

Sókr. Jakou to? Snad už přišla loď z Délu,¹ po jejímž pří-
jezdu mám zemřít? d

Krit. Ne, ještě nepřišla, ale jak se mi zdá, přijde dnes, podle toho, co oznamují někteří příchozí od Sůnia,² kteří ji tam opustili. Z těchto zpráv³ je tedy zřejmé, že přijde dnes, a tak nazítří ti nastane, Sókrate, nutnost rozloučit se se životem.

Sókr. Nuže, Kritóne, dobré pořízení,⁴ a je-li tak bohům milé, ať se tak stane; avšak já nemyslím, že přijde ještě dnes.

44 *Krit.* Z čeho tak soudíš?

Sókr. Povím ti to. Mám zemřít patrně druhý den potom, co přijde ta loď.

Krit. Ano, tak aspoň říkají ti, kteří o tom rozhodují.⁵

Sókr. Proto tedy myslím, že nepříjde ještě dnes, nýbrž až zítra. Soudím pak to z jistého snu, který jsem měl tuto noc před malou chvílí; a skoro se zdá, že to bylo jaksi v pravý čas, že jsi mne nebudil.

Krit. A jaký to byl sen?

b *Sókr.* Zdálo se mi, že ke mně přišla krásná a ztepilá žena, oblečená v bílý šat, že mě oslovila jménem a řekla: „Ó Sókrate, do Fthie, hrudnaté země, již pozítří mohl bys připlout.“⁶

Krit. Podivný sen, Sókrate.

Sókr. Spíše jasný, jak se mi zdá, Kritóne.

c *Krit.* Až příliš, jak se podobá. Ale, drahý Sókrate, aspoň ještě nyní mne poslechni a zachraň se! Neboť jestliže ty zemřeš, není to pro mne jedno neštěstí, nýbrž kromě toho, že budu zbaven takového přítele, jakého jistě nikdy žádného nenaleznu, ještě k tomu se bude mnohým zdát, kteří mne a tebe d dobře neznají, že jsem tě mohl zachránit, kdybych byl chtěl vynaložit peníze, ale že jsem se o to nepostaral. Avšak jaká by mohla být ještě větší hanba, nežli aby se zdálo, že člověk cení víc peníze nežli přátele? Vždyť lidé neuvěří, že jsi ty sám nechťel odsud odejít, zatímco my jsme o to usilovali.

Sókr. Ale co nám tak záleží, milý Kritóne, na mínění množství? Vždyť nejlepší lidé, kteří zasluhují více ohledu, budou soudit, že se ty věci staly tak, jak se opravdu stanou.

d *Krit.* Ale přece vidíš, Sókrate, že je potřebí se starat také

o mínění množství. Vždyť na těchto nynějších událostech samých je jasně vidět, že lidé jsou schopni dělat ne malá, nýbrž přímo největší zla, jestliže je někdo u nich pomluven.

Sókr. Kéž by byli, Kritóne, lidé schopni dělat největší zla, aby tak byli schopni dělat i největší dobra; pak by bylo dobře. Avšak ve skutečnosti nejsou schopni ani toho ani onoho, neboť nemohou nikoho udělat ani rozumným ani nerozumným, nýbrž dělají to, cokoli se nahodí.

Krit. Dejme tomu, že to tak je. Ale řekni mi, Sókrate, tohle e Snad přece nemáš starost o mne a o ostatní přátele, že by nám udavači⁷ dělali nepříjemnosti, jestliže ty odsud vyvázneš, obviňující nás, že jsme tě odsud potají dostali, a že bychom byli násilně připraveni buď o celé své jmění nebo aspoň o mnoho peněz, nebo že bychom museli kromě toho vytrpět ještě něco jiného? Jestliže se bojíš něčeho takového, pusť to z mysli; 45 neboť my jsme snad přece povinni podstoupiti toto nebezpečení, abychom tě zachránili, a bude-li třeba, i ještě větší. Než poslechni mne a udělej, co říkám.

Sókr. I to mi působí starosti, Kritóne, i mnoho jiných věcí.

Krit. Toho se tedy neboj, vždyť ani to nejsou velké peníze, za které jsou jistí lidé ochotni ti pomoci a vyvésti tě odsud. A dále, pokud jde o ty udavače, což nevidíš, jak jsou laciní a že by na ně naprosto nebylo potřebí mnoha peněz? Ty však máš b k volnému použití mé peníze, a ty, jak myslím, stačí; dále i jestliže si snad z nějakého ohledu na mne myslíš, že nelze vynakládat mé peníze, jsou zde oni známí z ciziny, hotovi hradit ten náklad. Jeden z nich dokonce již přinesl právě k tomu účelu dostatečnou částku, Simmias z Théb, a hotov je příspěv i Kebés a velmi mnoho jiných.⁸ Proto, opakují, neboj se toho a nevzdej se proto myšlenky na záchranu, ani si nepřipouštěj tu nesnáz, o které jsi mluvil na soudě, že bys po odchodu z vlasti nevěděl, c co si počítí. Vždyť všude, kamkoli přijdeš, tě rádi uvítají, a zejména budeš-li chtít jít do Thessalie, mám tam přátele, kteří si

tě budou velice vážit a zjednají ti bezpečnost, takže tě tam v Thessalii nikdo nebude obtěžovat.

- Mimo to, Sókrate, podle mého mínění to ani není spravedlivá věc, kterou podnikáš, když chceš sám sebe zradit, ačkoli se můžeš zachránit; usiluješ, aby se s tebou stalo to, oč by usilovali a oč také skutečně usilovali tvoji nepřátelé, kteří tě chtěli zničit. Kromě toho zrazuješ, zdá se mi, i své syny, které zanecháš a odejdeš, ačkoli jsi je mohl i vychovat i vzdělat, a kterým se tvou vinou dostane jen takové budoucnosti, jakou jim dá náhoda; a dostane se jim, jak lze čekat, takového osudu, jaký bývá údělem sirotků v sirobě. Ano, buďto člověk nemá plodit děti, nebo má s účastí snášet útrapy při jejich vychovávání a vzdělávání, ale ty, jak se mi zdá, volíš nejpohodlnější stránku. Třeba však volit to, co by si zvolil muž dobrý a statečný, zvláště ovšem to má dělat ten, kdo tvrdí, že se po celý svůj život staral o ctnost. Já se stydím za tebe i za nás, tvé přátele, aby nevzniklo mínění, že celá ta věc s tebou byla způsobena jakousi naší nestatečností, i že přišla ta žaloba před soud, ačkoli bylo možno, aby nepřišla, i jak dopadl sám soud, a zvláště tento poslední děj, jakoby výsměch našemu jednání; o tom závěru se bude zdát, že nám pro jakousi naši zbabělost a nestatečnost vyklouzl z rukou, když jsme tě nezachránili, a ty sám sebe také ne, ačkoli to bylo lze i možno, kdybychom byli bývali jen trochu k něčemu. Pokud tedy jde o tyto věci, dej pozor, Sókrate, aby nebyly kromě zla také ještě k hanbě tobě i nám. Nuže rozhodni se – spíše však už ani není čas se rozhodovati, nýbrž být rozhodnut – a rozhodnutí je jediné; neboť příští noci musí být tyto všechny věci provedeny, jestliže však ještě počkáme, bude to nemožné a už nebude lze. Nuže tedy, Sókrate, jen mne poslechni a udělej, jak ti říkám!
- b** Sókr. Milý Kritóne, tvé usilování by bylo velmi cenné, kdyby bylo provázeno správností; pakli však není, čím je větší, tím je obtížnější. Musíme tedy zkoumat, zdali to máme udělat, či ne; já jsem totiž takový, a to ne teprve nyní, nýbrž vždycky, že

z toho, co je mé, já neposlouchám ničeho jiného než rozumové myšlenky, která se mi při úvaze jeví nejlepší. Ty myšlenky pak, které jsem vyslovoval v dřívějším čase, nemohu nyní odhodit, když se mi stala tato příhoda, nýbrž jeví se mi docela stejnými a mám ve vážnosti i v úctě tytéž, které dříve. Jestliže nebudeme moci v přítomné době postavití proti nim něco lepšího, buď jist, že ti neustoupím, ani kdyby nás moc lidí strašila jako děti ještě větším množstvím strašáků nežli nyní a pouštěla na nás žaláře, smrti a zabavování jmění. Nuže jak bychom to zkoumali co nejhodněji? Snad tak, kdybychom nejprve probrali tuto myšlenku o lidských míněních, kterou ty vyslovuješ, a uvážili, zdali byla, či nebyla správná ta zásada, pokaždé pronášená, že některých mínění je třeba dbáti, a jiných zase ne. Nebo snad dříve než mi nastala nutnost zemřítí, byla správná, ale nyní se tedy ukázalo, že byla vyslovována jen tak, aby se mluvilo, ale ve skutečnosti to byla hra se slovy a plané mluvení? Já bych se rád podíval spolu s tebou, Kritóne, zdali se mi ta zásada ukáže jinačí, když jsem v tomto stavu, či toutéž, a zdali ji necháme stranou, či se jí budeme řídit. Mluvili totiž mužové pokládající svá slova za něco vážného pokaždé, myslím, asi v tom smyslu, jako jsem mluvil právě teď já, že co se týče mínění, která mají lidé, je třeba jedněm přikládat velkou váhu, a druhým ne. Řekni, pro bohy, Kritóne, nezdá se ti, že tu je vyslovována dobrá zásada? Neboť ty nejsi v tom stavu, že bys měl zítra zemřít – aspoň pokud je možno mluvit takto o lidských věcech –, a proto tvůj zrak není zkalen přítomným osudem. Tedy pozoruj: Nezdá se ti správným tvrzení, že nemáme cenit všechna mínění lidská, nýbrž jedna ano, druhá ne, ani mínění všech lidí, nýbrž jedněch ano, druhých ne? Co myslíš? Není to tvrzení správné?

Krit. Správné.

Sókr. Není-li tedy třeba cenit řádná mínění, a vadných si nevšímat?

Krit. Ano.

Sókr. Řádná jsou patrně mínění rozumných, a vadná nerozumných?

Krit. Jak by ne!

- b *Sókr.* Nuže jak byly myšleny takové věci? Například muž, který cvičí své tělo a tím se zabývá, zdalipak dbá chvály a hany a mínění každého člověka, či jen jediného, toho, který je lékařem nebo učitelem tělocviku?

Krit. Jen jediného.

Sókr. Tedy jistě je třeba se bát hany a přijímat pochvalu jen toho jednoho, ale ne lidí vůbec.

Krit. To je zřejmé.

Sókr. Musí tedy všechno dělat, i cvičit se, i jíst a pít podle dobrého zdání toho jednoho, představeného a odborníka, spíše než podle zdání všech ostatních dohromady.

Krit. Tak jest.

- c *Sókr.* Dobře. Avšak když neposlechne toho jednoho a pohrdne jeho míněním i chválami, a naopak si bude vážit úsudků⁹ množství, lidí ničemu nerozumějících, zdalipak se mu nestane něco zlého?

Krit. Jak by ne!

Sókr. Kterépak je to zlo a k čemu se vztahuje a ke které složce neposlouchající osoby?

Krit. Zřejmě, že k tělu, neboť toto hubí.

Sókr. Máš pravdu. A není-li pak tomu, Kritóne, tak i s ostatními věcmi, abychom neprobírali všechny? Tedy také když jde o věci spravedlivé a nespravedlivé, ošklivé a krásné, dobré a zlé, jež jsou nyní předmětem naší úvahy, máme snad následovat mínění lidí vůbec a jeho se bát, či mínění toho jednoho odborníka, je-li tu jaký, jehož pak je třeba se ostýchat a bát více než všech ostatních dohromady? A jestliže za ním nepůjdeme, zničíme patrně a zkazíme to, co se podle našich dřívějších řečí spravedlností stává lepším, nespravedlností však hyne. Či není nic takového?

Krit. Já myslím, že je, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy, jestliže poslouchající mínění neodborníků zkazíme tu věc, která se tím, co je zdravé, stává lepší, a tím, co způsobuje nemoc, hyne, byl by to pro nás po zkáze té věci nějaký život? Ta věc je patrně tělo, či ne?

Krit. Ano.

Sókr. Zdalipak tedy je to pro nás nějaký život, žít s bídným a zkaženým tělem?

Krit. Nikoli.

Sókr. Ale to by tedy byl nějaký život, žít a mít zkaženo to, čemu škodí nespravedlnost a prospívá spravedlnost?¹⁰ Či pokládáme tu složku našeho já – ať je to cokoli –, které se týká nespravedlnost i spravedlnost, za něco méně cenného, nežli je tělo?

Krit. Nikoli.

Sókr. Naopak za něco cennějšího?

Krit. O mnoho.

Sókr. Nemáme se tedy, předobří přáteli, tak mnoho starat o to, co o nás řekne množství, nýbrž co řekne odborník ve věcech spravedlivých a nespravedlivých, ten jeden, a sama pravda. Proto hned napřed není tvé doporučení po této stránce správné, že máme dbát mínění lidí o věcech spravedlivých, krásných a dobrých, i o věcech opačných. Tu by snad někdo řekl: „Ale lidé mají přece moc nás usmrtit.“

Krit. Také to je zřejmé; řekl by to, Sókrate, máš pravdu.

Sókr. Ale, vzácný příteli, tato myšlenka, kterou jsme probírali, zdá se mi stále ještě podobnou jako dříve; a tak zase zkoumej tuto druhou, zdali nám ještě trvá v platnosti, či ne, že totiž nemá být pokládáno za nejcennější věc žítí, nýbrž dobře žítí.

Krit. Ano, trvá.

Sókr. A že dobře a krásně a spravedlivě je totéž, to trvá, či netrvá?

Krit. Trvá.

Sókr. Tedy podle zásad, na kterých jsme se shodli, je potřeba zkoumat, zdali je spravedlivé, abych se já pokoušel odsud vyjí-

e

48

b

c

ti bez svolení Athéňanů, či nespravedlivé; a jestliže se to bude jevit spravedlivé, zkusme to, pakli ne, nechme toho. Ale co se týče těch úvah, které ty uvádíš, o peněžitých výlohách, o pověsti a o výchově dětí, dej pozor, Kritóne, aby to vpravdě nebyly zřetele těch, kteří lehkomyšlně usmrcují a zase by oživovali, kdyby byli s to, beze všeho rozumu, totiž zřetele toho velkého množství. My však, když tak chce rozum, nesmíme asi hledět na nic jiného než na to, o čem jsme právě teď mluvili, zdali budeme jednat spravedlivě, když budeme platit peníze a díky těm, kteří mě mají odsud vyvésti, a již tím, když sami budeme z vězení vyvádět i dávat se vyvádět, či se vpravdě dopustíme všemi těmito skutky nespravedlnosti. A jestliže se ukáže, že bychom dělali věci nespravedlivé, nesmíme asi myslit ani na smrt ani na jakékoli jiné utrpení, jež bychom museli podstoupit, kdybychom zůstali a nic nepodnikali, více než na nespravedlnost jednání.

Krit. Zdá se mi, že máš pravdu, Sókrate, avšak hled', co máme dělat.

Sókr. Zkoumejme to, dobrý muži, společně, a jestliže máš nějaké námitky proti mým myšlenkám, vyslov je, a já tě poslechnu; pakli však ne, přestaň už, vážený příteli, opakovati mi stále touž řeč, že mám proti vůli Athéňanů odsud odejít. Neboť mně na tom velmi záleží, abych v této věci jednal s tvým souhlasem, a ne proti tvé vůli. Pozoruj tedy východisko našeho zkoumání, zdali je uznáš za správné, a pokoušej se odpovídat na mé otázky, jak bys nejspíše myslil.

Krit. Ano, pokusím se.

Sókr. Soudíme, že se nemá žádným způsobem úmyslně páchat bezpráví, či nějakým způsobem ano, a jiným ne? Nebo že nespravedlivé jednání není naprosto nijak ani dobré ani krásné, jak jsme již v dřívější době mnohokrát souhlasně uznali? To bylo také před chvílí řečeno.¹¹ Či se nám všechny ony dříve uznané zásady v těchto několika málo dnech rozplynuly a ani jsme si neuvědomili, Kritóne, že my, tak staří muži, kteří

tak vážně spolu rozmlouváme, se tedy už dávno ničím nelišíme od malých dětí? Nebo snad je tomu nejspíše tak, jak jsme pravili tehdy: ať říkají lidé, co chtějí, a ať na nás čeká něco ještě horšího, nežli je toto, nebo něco mírnějšího, přece je nespravedlivé jednání pro toho, kdo se ho dopouští, vším způsobem i zlé i ošklivé. Soudíme tak, či ne?

Krit. Soudíme.

Sókr. Tedy se naprosto nijak nesmí jednati nespravedlivě.

Krit. Jistě ne.

Sókr. Tedy ani za bezpráví spláceti bezprávím, jak se lidé domnívají, když se naprosto nijak nesmí jednati nespravedlivě.

Krit. Ukazuje se, že ne.

Sókr. A což činiti zlé, máme, Kritóne, či ne?

Krit. Jistě ne, Sókrate.

Sókr. A co spláceti zlé zlým, je to, jak říkají lidé, spravedlivé, či nespravedlivé?

Krit. Nikoli, to není spravedlivé.

Sókr. Ano, vždyť činiti lidem zlé se patrně ničím neliší od nespravedlivého jednání.

Krit. Máš pravdu.

Sókr. Nemá se tedy ani spláceti bezpráví bezprávím, ani se nemá nikomu činiti zlé, a to ani kdyby člověk cokoli zkoušel od lidí. A přijímáš-li se souhlasem tyto myšlenky, dej pozor, Kritóne, abys s nimi nesouhlasil proti svému mínění; neboť vím, že jen málo lidí je uznává a bude uznávat. Ti pak, kteří mají toto přesvědčení, a ti, kteří ho nemají, nemohou mít společnou radu, nýbrž ti sebou vespolek nutně pohrdají, když navzájem porovnávají své zásady. Zkoumej tedy velmi dobře i ty, zdali sdílíš tu myšlenku a máš o ní stejné mínění a zdali máme při svém rozvažování vycházeti z toho stanoviska, že není nikdy správné ani nespravedlivě jednati ani spláceti bezpráví bezprávím ani se brániti proti zlému odvetným činěním zla, či jsi od toho odstoupil a nesdílíš té základní myšlenky? Co se totiž mne týče, já mám už dávno toto mínění

a také ještě i nyní, ale jestliže jsi ty nabyl nějakého jiného mínění, řekni to a poučuj. Pakli trváš na dřívějších zásadách, poslouvej, co následuje.

Krit. Ano, trvám a mám totéž mínění; nuže mluv.

Sókr. Pokračuji tedy ve své řeči, spíše však se táži. Když do ve shodě s někým uzná spravedlnost něčeho, zdalipak to dělat, či opustit?

Krit. Dělat.

Sókr. Podle toho se tedy dívej dále. Jestliže my odsud ujdeme bez souhlasu obce, zdalipak činíme někomu zlé, a to těm, kterým se to nejméně má dělat, či ne? A setrváváme na tom, co jsme uznali za spravedlivé, či ne?

Krit. Na tvou otázku, Sókrate, nemohu odpovědět, neboť jí nerozumím.

Sókr. Nuže uvažuj takto. Představme si, že jak tak chceme odsud utéci – nebo jaké jiné jméno se tomu má dát –, že by k nám přišly zákony a obec, postavily se vedle nás a otázaly se: „Řekni, Sókrate, co to máš v úmyslu dělat? Nezamýšlíš snad tím skutkem, o který se pokoušíš, i nás, zákony, i veškerou obec, pokud je v tvé moci, zničit? Či se domníváš, že je možno, aby ta obec ještě trvala a nebyla vyvrácena, v které vynesené rozsudky nemají žádná moci, nýbrž působením soukromých jednotlivců se stávají neplatnými a jsou rušeny?“ Co odpovíme, Kritóne, na tyto a jiné takové otázky? Věřu mnoho by mohl leckdo promluvit, zvláště odborný řečník, na obranu tohoto rušeného zákona,¹² jenž přikazuje, aby vynesené rozsudky měly platnost. Odpovíme jim snad: „Obec jednala proti nám nespravedlivě a vynesla nesprávný rozsudek?“ Odpovíme toto, či co?

Krit. Ví bůh, že toto, Sókrate.

Sókr. A co jestliže řeknou zákony: „Sókrate, cožpak jsme měly s tebou ujednáno i toto, či spíše že budeš trvati při rozsudcích, kterékoli obec vynesou?“ Kdybychom se tu divili jejich řeči, snad by řekly takto: „Sókrate, nediv se našim slo-

vům, nýbrž odpovídej, když jsi přece zvyklý užívat otázek a odpovědí. Nuže, co vytýkáš nám a obci, že se pokoušíš nás ničit? Není snad pravda, že jsme tě my nejprve přivedly na svět a skrze nás si vzal tvůj otec tvou matku a tebe zplodil?¹³ Pověz tedy, vytýkáš těmto z nás, zákonům o sňatcích, že nejsou dobré?“ „Nevytýkám,“ řekl bych. „Ale snad zákonům o vychovávání a vzdělávání dětí, jehož se i tobě dostalo? Což nebylo dobře, že zákony, které jsou z nás k tomu ustanoveny, přikazovaly tvému otci vzdělávat tě v múseice a gymnastice?“¹⁴ „Dobře,“ řekl bych. „Dobrá. A když ses takto narodil a byl jsi vychován a vzdělán, mohl bys říci, že jsi nebyl náš, náš syn i otrok, ty sám i tvoji předkové? A dále, jestliže tomu tak jest, myslíš, že máš stejné právo jako my, a cokoli my chceme dělat tobě, myslíš, že i ty máš právo dělat to zase nám? Ke svému otci a ke svému pánu, jestliže jsi jakého měl,¹⁵ jsi jistě neměl stejného práva, abys mu byl mohl oplácet, co on dělal tobě, za zlé slovo nadávkou, za ránu ranou a mnoho jiných takových věcí: ale k vlasti a k zákonům ti to patrně bude dovoleno, takže jestliže my budeme chtít tě zahubiti, pokládajíc to za spravedlivé, i ty se budeš pokoušet, pokud můžeš, hubit zase nás, zákony a svou vlast, a budeš tvrdit, že když to děláš, jednáš spravedlivě, ty, který se vpravdě staráš o ctnost. Či jsi tak moudrý, že nepozoruješ, že nad matku i otce i nade všechny ostatní předky je ctihodnější a velebnější i světější věcí vlast a na přednějším místě u bohů i u rozumných lidí? Vlast je třeba ctít, a hněvá-li se, máme jí ustupovat a chlácholiti ji více nežli otce a buď působit na změnu jejího mínění,¹⁶ nebo dělat, cokoli poroučí, klidně trpět, jestliže přikazuje něco vytrpět, ať to jsou rány nebo vazba, nebo když vede do boje, kde má člověk být raněn nebo padnout – musí se to udělat a tak je spravedlivo, a nesmíme se vyhýbat ani ustupovat ani opouštět své místo, nýbrž i v boji i před soudem i všude musíme dělat, cokoli poroučí obec a vlast, anebo působit na změnu jejího mínění tak, jak je spravedlivo; ale užívati násilí není dovoleno ani

proti matce ani proti otci, a tím méně proti vlasti.“ Co na to řekneme, Kritóne? Že zákony mají pravdu, či ne?

Krit. Mně se zdá, že mají.

Sókr. „Tedy hleď, Sókrate,“ řekly by snad zákony, „zdali máme pravdu, když tvrdíme, že se tím, co nyní podnikáš, pokoušíš jednat proti nám nespravedlivě. My, které jsme tě přivedly na svět, vychovaly, vzdělaly, které jsme tebe i všechny ostatní občany učinily účastnými všech dobrých věcí, pokud jsme mohly, přece dáváme volnost každému z Athéňanů, kdo si přeje, a prohlašujeme, že když je přijat mezi dospělé občany¹⁷ a uvidí veřejný život obce i nás, zákony, že může vzít své věci a odejít, kamkoli chce, jestliže bychom se mu nelíbily. A žádný z nás, zákonů, nestojí v cestě a nezakazuje, jestliže někdo z vás chce jít do některé zahraniční osady, když bychom se mu my a obec nelíbily, nebo chce-li jít někam do ciziny a tam žít jako metoik,¹⁸ i tam může jít, kamkoli chce, a to i se svými věcmi. Ale kdo z vás zde zůstane, máje možnost viděti, jakým způsobem my soudíme a vůbec spravujeme obec, ten se s námi již, jak tvrdíme, skutkem dohodl, že bude dělat to, cokoliv bychom přikazovaly, a kdo neposlouchá, o tom soudíme, že se trojnásobně proviňuje, a to že neposlouchá nás, svých rodičů, že neposlouchá nás, vychovatelů, a ačkoli se s námi dohodl, že nás bude poslouchat, že nás ani neposlouchá, ani se nepokouší změnit naše přesvědčení, jestliže bychom něco nedělaly dobře; a přece my jen navrhuje, a ne abychom krutě poručely dělat, co přikazujeme, a ačkoli připouštíme jedno z dvojího, buď aby se snažil změnit naše přesvědčení, nebo aby to plnil, nedělá ani to, ani ono. Těmito vinami budeš zatížen podle našeho soudu i ty, Sókrate, jestliže uděláš, co zamýšlíš, a to ne nejméně z Athéňanů, nýbrž právě ty nejvíce.“ Kdybych se tu já otázal: „Proč to?“, snad by mě právem káraly řkouce, že právě já ze všech Athéňanů nejvíce jsem se jim zavázal touto dohodou. Řekly by totiž: „Sókrate, máme závažné důkazy pro to, že jsme se ti líbily, i my i obec. Vždyť bys v ní byl nezůstával s tak vynikající-

cí stálostí více než všichni ostatní Athéňané, kdyby se ti nebyla zvláštním způsobem líbila; ani na žádnou slavnost jsi nikdy nevyšel z obce, leda jednou na Isthmos,¹⁹ ani nikam jinam, leda někam na válečnou výpravu, ani jsi nikdy nevykonal žádnou jinou cestu, jako dělají jiní lidé, ani tě nepojala touha poznat jinou obec a jiné zákony, nýbrž stačily jsme ti my a naše obec. Tak velice jsi nám dával přednost a souhlasil jsi, že budeš podle nás žít svůj občanský život; kromě jiných projevů toho souhlasu i děti jsi zplodil v naší obci, dosvědčuje tím, že se ti v ní líbí. Vždyť ještě při samém soudním jednání ti věru bylo možno navrhnouti si vyhnanství,²⁰ kdybys byl chtěl, a co nyní podnikáš proti vůli obce, tehdy jsi mohl udělat s jejím souhlasem. Ale ty ses tehdy stavěl, jako by sis nic nedělal z toho, jestliže máš zemřít, a dával jsi přednost, jak jsi tvrdil, smrti před vyhnanstvím. Avšak nyní se před oněmi slovy nestydíš, ani nedbáš nás, zákonů, když se pokoušíš nás zničit a děláš, co by udělal nejničernější otrok, když se pokoušíš utéci, a to proti smlouvám a dohodám, které jsi s námi ujednal, abys podle nich jako občan žil. Nejprve tedy nám odpověz právě na toto, zdali máme pravdu, či ne, když tvrdíme, že ses skutkem, ne slovem, s námi dohodl, že budeš podle nás řídit svůj občanský život.“ Co máme na to říci, Kritóne? Nemusíme to snad uznat?

Krit. Nutně, Sókrate.

Sókr. „Co jiného tedy děláš,“ řekly by, „nežli že přestupuješ smlouvy s námi učiněné a dohody, ačkoli jsi je neujednal pod nějakým nátlakem, ani jsi při nich nebyl oklamán, ani jsi nebyl donucen rozhodnouti se v krátkém čase, nýbrž měl jsi na to sedmdesát let a v té době ti bylo volno odejít, jestliže jsme se ti my nelíbily a jestliže se ti ty dohody nezdály spravedlivé. Avšak ty jsi nedával přednost ani Lakedaimonu ani Krétě,²¹ o kterýchž státech při každé příležitosti tvrdíš, že mají dobré zřízení, ani žádné jiné z hellénských nebo z barbarských obcí, nýbrž vzdaloval ses odsud ještě méně nežli chromí a slepí a jiní mrzáci. Tak se ti zvláštním způsobem více než ostatním

Athéňanům líbila naše obec a patrně i my, zákony; vždyť komu by se líbila obec bez zákonů? A nyní tedy nesetrváš při té dohodě? „Setrváš, Sókrate, jestliže nás poslechněš, a nebudeš předmětem posměchu pro svůj odchod z vlasti.“

- b „Podívej se: co dobrého uděláš sám sobě nebo svým blízkým, jestliže tyto úmluvy přestoupíš a proti něčemu z nich se proviníš? Neboť že se tvoji blízcí octnou v nebezpečí, že i sami budou posláni do vyhnanství a budou zbaveni občanských práv nebo pozбудou svého jmění, to je skoro zřejmé. A co se týče tebe samého, jestliže přijdeš do některé z nejbližších obcí, buď do Théb nebo do Megar – obě totiž mají dobré zřízení –, přijdeš tam, Sókrate, jako nepřítel jejich ústavy a všichni, kdo tam mají zájem o svou obec, budou se na tebe dívat s podezřením, pokládajíce tě za rušitele zákonů, a svým soudcům upevníš mínění, že správně vynesli ten rozsudek: neboť kdo je kazitelem zákonů, o tom by se asi dozajista mohlo myslet, že je také kazitelem mladých a nerozumných lidí. Zdalipak se tedy budeš vyhýbat obcím, které mají dobré zřízení, a lidem s nejlepšími mravy? A když to budeš dělat, bude ti stát za to žítí? Či se s nimi budeš stýkat a beze všeho studu s nimi budeš mluvit – jaké řeči, Sókrate? Snad tytéž, které jsi mluvil zde, že největší cenu pro lidi má ctnost a spravedlnost, zákonitost a zákony? A nemyslíš, že se to jednání Sókratovo ukáže neslušným? Musí se to myslet. Ale snad se z těchto míst odebereš pryč a přijdeš do Thessalie ke Kritónovým přátelům? Tam je přece totiž největší nezřízenost a nevázanost a snad by tě s chutí poslouchali, jak směšně jsi utíkal z vězení, nějak přestrojen, buď v kožichu nebo v něčem jiném, do čeho se přestrojují utíkající, a změniv svou podobu. Avšak že jsi měl odvahu ty, takový stařec, jemuž pravděpodobně zbývá na tomto světě už jen krátký čas, tak silně lpět na životě, a proto že jsi přestoupil největší zákony, o tom nebude nikdo mluvit? Snad, jestliže nebudeš nikoho obtěžovat; pakli ano, bude se o tobě, Sókrate, vypravovat mnoho věcí tebe nehodných. Tvůj
- c
- d
- e

život bude tedy takový, že budeš podlízat všem lidem a otročit – co jiného budeš dělat než hodovat v Thessalii, jako bys byl odcestoval do Thessalie na hostinu? A ony řeči o spravedlnosti a o ostatních ctnostech, kam se nám podějí? Ale ovšem, chceš snad žít kvůli dětem, abys je vychoval a dal jim vzdělání? Jak to? Vezmeš je do Thessalie a tam je budeš vychovávat a vzdělávat, uděláš je cizinci, aby i toho od tebe zažily? Nebo snad to neučiniš, nýbrž budou vychovávány zde a jejich vychování i vzdělání bude lepší, když ty budeš živ, i když nebudeš s nimi?²² Ano, postarají se o ně tvoji přátelé. Ale což si myslíš, že když odejdeš do Thessalie, že se o ně budou starat, pakli však odejdeš do Hádu, že se nebudou starat? Nikoli, ale jestliže jsou jen trochu k čemu ti, kdo se vydávají za tvé přátele, je třeba si myslet, že ano.

Nuže, Sókrate, poslouchej nás, svých vychovatelů, a nedávej ani dětem ani životu ani čemu jinému přednost před spravedlivostí, abys, až přijdeš do Hádu, mohl obhájit všechny tyto věci před těmi, kdo tam vládnu. Neboť toto jednání, jež zřejmě není ani zde nic dobrého ani spravedlivého ani zbožného, ani pro tebe samého ani pro nikoho jiného z tvých blízkých, nebude pro tebe k žádnému dobru ani na onom světě, až tam přijdeš. Ale jestliže nyní odejdeš ze života, odejdeš zakusiv bezpráví, ale ne od nás zákonů, nýbrž od lidí; jestliže však odsud unikneš tím způsobem, že tak hanebně oplatíš bezpráví bezprávím a zlé zlým, že přestoupíš své dohody a smlouvy s námi učiněné a že ublížíš těm, komu bys nejméně měl ubližovat, sám sobě, svým přátelům, vlasti a nám, tu i my se na tebe budeme horšit, dokud budeš živ, i na onom světě naši bratři, zákonové v Hádu, nepřijmou tě laskavě, vědouce, že ses pokusil, pokud bylo na tobě, nás zničit. Nuže, ať tě nepřemluví Kritón, abys udělal, co navrhuje, a spíše poslechni nás!“

Toto jako bych slyšel, milý příteli Kritóne, dobře to věz, jako se zasvěcencům do korybantských mystérií zdá,²³ že slyší

píšťaly, a ozvěna těch řečí ve mně zvučí a působí, že jiných neslyším. Nuže věz, že, jak aspoň nyní myslím, marná bude tvá řeč, budeš-li mluvit proti tomu. Přece však, myslíš-li, že něco pořídíš, mluv.

Krit. Ne, Sókrate, nemám, co bych řekl.

Sókr. Nech to tedy, Kritóne, být a dělejme tak, jak pravím, protože to je cesta, po které vede bůh.

Faidón

Echekratés, Faidón

Echekratés. **Sám jsi byl**, Faidóne, u Sókrata onen den, kdy vypil ve vězení jed, či jsi to slyšel od někoho jiného? sv. I 57

Faidón. Sám, Echekrate.

Ech. Nuže, co tedy mluvil ten muž před svou smrtí? A jak umíral? Rád bych to slyšel. Neboť z Fliúntanů! skoro vůbec nikdo teď nechodí do Athén, ani odtamtud k nám už dlouhý čas nikdo nepřišel, kdo by nám byl mohl podati nějakou určitou zprávu o té věci, kromě toho, že byl usmrcen jedem; ale o ostatním nedovedl nikdo povědět nic.

Faid. Tedy jste se nedověděli ani o tom soudě, jakým způsobem byl proveden? 58

Ech. Ano, to nám kdosi vypravoval, a divili jsme se, že soud byl proveden už dávno a Sókratés, jak známo, byl popraven o mnoho později. Pročpak to bylo, Faidóne?

Faid. **Stala se mu, Echekrate, zvláštní náhoda; byla totiž právě den před tím soudem ověněna zád' lodi, kterou posílají Athéňané na Délos.²**

Ech. A tahle loď, co to je?

Faid. To je loď, jak vypravují Athéňané, na které kdysi Théseus odvážel na Krétu těch dvakrát sedm jinochů a dívek, a zachránil je a také sám sebe zachránil.³ Tu prý tehdy učinili Apollónovi slib, že budou-li zachráněni, každý rok budou vypravovat na Délos sváteční poselství; a to od té doby až dosud opravdu stále rok co rok tomu bohu posílají. Nuže, kdykoli se počnou zabývat tou poutí, tu mají zvláštní zákon, že obec musí být čista a nikdo nesmí být z moci obce usmrcen, dokud ta loď nepřijde na Délos a zase sem nazpět; to trvá někdy velmi dlouho, když se stane a zadrží je větry. Počátek té pouti jest, když Apollónův kněz ověnějí zád' té lodi; a to bylo, jak jsem řekl, právě den před tím soudem. b c

Proto se tak prodloužil Sókratův pobyt ve vězení mezi odsouzením a smrtí.

Ech. Ale jak to bylo s tou smrtí samou, Faidóne? Co se mluvilo a dělalo a kdo z jeho druhů byli u něho? Či úřady nedovolily, aby někdo byl přítomen, a skonalo o samotě bez přátel?

d *Faid.* Nikoli, byli někteří přítomni, a to dosti mnoho.

Ech. Nuže vynasnaž se nám tohle všechno co nejdůkladněji vypověděti, ač jestliže nemáš zrovna něco na práci.

Faid. Ne, mám volno a pokusím se vám to vylíčit; vždyť vzpomínati si na Sókrata, i když sám o něm mluvím, i když poslouchám o něm jiného, je pro mne vždy ze všeho nejmilejší.

Ech. A zrovna takové máš, Faidóne, jistě i posluchače; nuže pokoušej se všechno vyložit, jak můžeš nejpodrobněji.

e *Faid.* Jistě to byly zvláštní dojmy, které jsem při tom měl. Ani mne totiž nejmála lítost, že jsem přítomen smrti svého druhá; vždyť se mi jevil ten muž tak šťastným, Echekrate, i svým chováním i svými řečmi, jak nebojácně a důstojně umíral, že mi napadlo, že on, ani když jde do sídla Hádova, nejde tam bez božího řízení, nýbrž že i tam se jemu dobře povede, jako snad nikomu jinému. Proto tedy mne nejmála žádná lítost, jak by se zdálo přirozené u člověka přítomného při smutné věci, ale zase ani pocit libosti, že jsme ve filosofii, jak jsme byli zvyklí – neboť takového obsahu byly ty řeči –, nýbrž cítil jsem něco naprosto podivného a jakousi nezvyklou směs libosti a zároveň i zármutku, když jsem uvažoval, že on má za chvíli zemřít. A všichni, co jsme tam byli, byli jsme asi v tomto stavu, hned jsme se smáli a hned zase plakali, a jeden z nás větší měrou než ostatní, Apollodóros⁴ – však ho asi znáš i jeho povahu.

b *Ech.* Jak by ne!

Faid. Ten tedy byl docela zachvácen tou náladou a také i já sám jsem byl vzrušen i ti ostatní.

Ech. A kdo tam byli, Faidóne, přítomni?

Faid. Ze zdejších tam byl tento Apollodóros a Kritobúlos⁵

a jeho otec a ještě Hermogenés⁶ a Epigenés⁷ a Aischinés⁸ a Antisthenés⁹; pak tam byl i Ktésippos z Paianie¹⁰ a Menexenos¹¹ a ještě někteří jiní ze zdejších lidí. Platón, myslím, byl nemocen.¹²

Ech. A byli přítomni někteří cizinci?

Faid. Ano, Simmias z Théb a Kebés¹³ a Faidondés¹⁴ a z Megar Eukleidés a Terpsión¹⁵.

Ech. A což Aristippos¹⁶ a Kleombrotos¹⁷, ti tam byli?

Faid. Ne, ti prý byli na Aigině.

Ech. Byl přítomen ještě někdo jiný?

Faid. Myslím, že tam byli asi jen tihle.

Ech. A co dále, jaké že to byly řeči?

Faid. Já se ti pokusím všechno od začátku vypovědět. Chodili jsme totiž i v dřívějších dnech stále k Sókratovi, i já d i ostatní, a scházeli jsme se ráno v soudní místnosti, v které se konal také jeho soud; byla totiž blízko vězení. Tu jsme po každé čekali, až bude vězení otevřeno, rozmlouvající mezi sebou, neboť to se tak časně neotvíralo; když pak bylo otevřeno, chodili jsme k Sókratovi a většinou jsme s ním strávili celý den. A tak i tehdy jsme se sešli velmi časně, neboť den před tím, když jsme večer vyšli z vězení, jsme se dověděli, že ta loď z Délu již přišla. Řekli jsme si tedy vespolek, že musíme přijít e co nejčasněji na obvyklé místo. A přišli jsme a vrátný, který nám vždycky otvíral, vyšel ven a pravil, abychom počkali a dříve tam nechodili, dokud nám sám neřekne. „Snímají totiž,“ pravil, „úředníci sboru jedenácti¹⁸ Sókratovi pouta a dávají příkazy, že tento den má zemřít.“ A za nedlouhou chvíli přišel a vyběhl nás, abychom vešli. Když jsme tedy vešli, zastihli jsme Sókrata právě zbaveného pout a Xanthippu¹⁹ – 60 znáš ji –, jak drží jeho dítě a sedí vedle něho. A tu jakmile nás Xanthippé spatřila, zabědovala a zvolala takto nějak, jak to dělávají ženy: „Ó, Sókrate, tak už naposledy s tebou budou mluvit tví přátelé a ty s nimi!“ A Sókratés, pohlédnuv na Kritóna, řekl: „Kritóne, ať ji někdo odvede domů!“

Někteří z lidí Kritónových ji odváděli a ona naříkala a toulala se do prsou; ale Sókratés si sedl na lůžko, skřčil nohu, poťfel si ji rukou a přitom řekl: **Jak divné je, mužové, podle všeho to, co lidé nazývají příjemným; jak podivný je poměr toho pocitu k jeho zdánlivému opaku, nelibému!** To dvojí se nechce současně vyskytnout u člověka, ale kdykoli se někdo honí za jedním a dostihne toho, skoro vždycky je nucen brát i to druhé, jako by to byla srostlá dvojčata o jedné hlavě. A zdá se mi, že kdyby se byl nad těmi dvěma věcmi zamyslel Aisópos,²⁰ byl by složil báji, jak bůh chtěl usmířiti ty dva pocity vespolek bojující, a když nemohl, spojil jim v jedno jejich hlavy, a proto ke komu přistoupí jeden, přidružuje se později i druhý. Tak se to tedy zdá i mně samému; dříve jsem cítil od pouta na noze bolest, teď za ní zřejmě přichází pocit příjemný.

Tu mu vpadl do řeči Kebés a řekl: Při Diovi, Sókrate, děkuji ti, že jsi mi něco připomněl. Týká se to básní, které jsi složil, kde jsi zveršoval bajky Aisópovy a složil zpěv na Apollóna; již jiní lidé se mne ptali a zejména také především Euénos,²¹ co tě to napadlo, že jsi to složil, když jsi sem přišel, kdežto jsi přece dříve nic neskládal. Jestliže ti tedy na tom záleží, abych mohl Euénovi dát odpověď, až se mne bude znova ptát – dobře vím, že se zeptá –, pověz, co mám říci.

Nuže pověz mu, Kebéte, řekl Sókratés, pravdu, že jsem to nesložil proto, že bych snad chtěl závodit s ním a s jeho básněmi – vždyť jsem věděl, že to není snadné –, nýbrž vykládal jsem si jisté sny, co znamenají, chtěje mítí čisté svědomí, jestliže snad mi přikazují tuto múšickou činnost. Bylo to s tím totiž asi tak. Často ke mně chodil za doby mého života tentýž sen; ukazoval se pokaždé v jiné podobě, ale mluvil totéž: „**Sókrate, dělej múšické dílo a to budiž tvá práce!**“ A já jsem si dříve myslel, že mi dává rozkaz a pobídku k tomu, co jsem právě dělal, jako ti, kdo pobízejí běžce; že takto i mně ten sen pobízí k tomu, co jsem právě dělal, totiž dělati múšické dílo, neboť **filosofie jest, myslel jsem si, největší múšické umění**, a já to

dělám. Ale nyní, když byl proveden ten soud a slavnost boha byla překážkou mé popravy, napadlo mě, že snad ten sen mi poroučí dělati toto múšické dílo v obyčejném smyslu, a pomyslel jsem si, že je-li tomu tak, nesmím ho neposlechnouti a musím to dělat; že je totiž jistější neodejít, dokud bych nepokojil své svědomí složením básní, poslechna toho snu. A tak tedy jsem nejprve složil zpěv na toho boha, jehož byl v tu dobu svátek;²² a po uctění boha jsem si pomyslel, že básník má, chce-li být básníkem, skládati vypravování vymyšlená, a ne vzata ze skutečnosti, a protože jsem sám nedovedl vymýšleti vypravování, proto jsem se dal do bájí Aisópových, které jsem měl v paměti a znal, a z těch jsem zbasnil ty, na které jsem nejprve přišel. **Nuže tohle pověz, Kebéte, Euénovi a že ho vzkazují pozdravovat, a bude-li mít rozum, aby pospíšil co nejdříve za mnou. Já odejdu, jak se podobá, ještě dnes, neboť tak poroučejí Athéňané.**

A Simmias řekl: Jakou to věc vzkazuješ, Sókrate, Euénovi! Já jsem se už často setkal s tím mužem a podle toho, co jsem vypořezoval, nebude mít asi ani dost málo chuti tě poslechnout.

Jak to? Což není Euénos filosof?

Zdá se mi, že ano, pravil Simmias.

Tedy bude ochoten i Euénos i každý, kdo je hodným způsobem účasten této věci. Ovšem nedopustí se snad na sobě násilí, neboť to prý není dovoleno. – A co toto mluvil, spustil nohy na zem a pak už pokračoval v hovoru sedě.

Tu se ho otázal Kebés: Jak to myslíš, Sókrate, že není dovoleno činiti si násilí, ale že filosof by byl ochoten jíti za tím, kdo umírá?

Což jste, Kebéte, neslyšeli ty a Simmias o těchhle věcech, vy, kteří jste poslouchali Filolaa?²³

Aspoň nic určitého, Sókrate.

Však i já o tom mluvím jen z doslechu; co jsem tedy slyšel, rád povím. Vždyť také snad nejlépe sluší tomu, kdo se chystá na cestu

e na onen svět, zkoumat a vypravovat o té cestě, co si o ní myslíme, jaká asi je; co také dělat jiného až do západu slunce?

Z kteréhopak asi důvodu říkají, že není dovoleno sebe sama zabíjeti, Sókrate? Já jsem slyšel již i od Filolaa – na to ses mne právě tázal –, když u nás pobýval, i od některých jiných, že se to nesmí dělat; ale určitého jsem o tom od nikoho nikdy nic neslyšel.

62 Nuže dejme se do toho; snad to uslyšíš. Jistě se ti asi bude zdát divné, že by tahle věc jediná ze všech byla naprostá a že by člověku, rozdílně od ostatních věcí, nikdy nebylo lépe zemřítí nežli žítí, aspoň někdy a některým lidem; a pokud jde o ty, kterým jest lépe nežítí, zdá se ti asi divné, že těm není dovoleno, aby sami sobě činili dobře, nýbrž musí čekat na jiného dobrodince.

A Kebés, tiše se zasmáv, řekl svým nářečím:²⁴ Bůh ví, svatá pravda.

b Ano, pravil Sókratés, zdálo by se, že to tak je nesmyslné; ale ne, snad to má přece nějaký rozumný smysl. **Co se o tom mluví v tajných řečech zasvěcenců,²⁵ že my lidé jsme v jakémsi vězení²⁶ a že se člověk z něho nesmí vyprošťovati ani utíkati, ta věc je pro mne příliš vysoká a nesnadno pochopitelná; avšak tohle se mi zdá, Kebéte, dobré, že bozi nás mají na péči a my lidé že jsme bohům částí jejich majetku.** Či tobě se tak nezdá?

Ano, praví Kebés.

c Nuže, řekl Sókratés, také ty, kdyby se usmrtil někdo z tvé čeledi, aniž bys byl projevil, že chceš jeho smrti, také ty by ses jistě na něj horšil, a kdybys měl nějaký trest, trestal bys ho.

Ovšem.

Tedy asi takto není bezdůvodné, že člověk nesmí sebe dříve usmrtiti, dokud mu bůh nepošle nějakou nutnost, jako je ta, která nyní doléhá na mne.

Ano, řekl Kebés, to se zdá podobné pravdě. Avšak co jsi před chvílí řekl, že by filosofové rádi chtěli umírat, to se zdá, Sókrate, divné, ač je-li odůvodněno, co jsme právě teď řekli, že

bůh nás má na péči a my že jsme jeho čeleď. Neboť že by to nemrzelo ty nejrozumnější, když by odcházeli z této služby, v které jsou jejich pány bozi, nejlepší páni na světě, to se přičí rozumu; vždyť přece si takový nemyslí, že sám o sebe bude lépe pečovat, až se stane svobodným. Naopak nerozumný člověk by si tohle snad mohl mysliti, že musí utéci od pána, a nevažoval by o tom, že od dobrého pána se nemá utíkat, nýbrž co nejvíce u něho vytrvávat, a proto by nerozvážně utíkal; ale ten, kdo má rozum, jistě by se snažil stále býti u toho, kdo je lepší než on sám. A tak se, Sókrate, podobá, že je pravda opak, než co se před chvílí říkalo; rozumným totiž sluší, aby se mrzeli, když umírají, nerozumným, aby se radovali.

Když to uslyšel Sókratés, zdálo se mi, že měl radost z Kebétovy horlivosti, a pohlédnuv na nás pravil: Ten Kebés pořád slídí po nějakých výkladech a naprosto nechce přímo věřiti tomu, co kdo řekne.

A Simmias řekl: Však tentokrát, Sókrate, zdá se i mně samému, že na tom něco je, co říká Kebés; **neboť za jakým účelem by mužové opravdu moudří utíkali pánům lepším, než jsou sami, a tak lehce by se od nich vzdalovali?** A zdá se mi, že Kebés tou myšlenkou míří na tebe, že tak lehce neseš, když opouštíš i nás i bohy, dobré, jak sám uznáváš, pány.

Spravedlivě mluvíte; rozumím totiž vaši řeči tak, že se mám proti tomu hájiti jako před soudem.

Ovšemže, řekl Simmias.

Nuže, pravil Sókratés, chci se **pokusit přesvědčivěji se před vámi obhájit, nežli jsem udělal před svými soudci.** Věru, Simmio a Kebéte, kdybych se nedomníval, že **přijdu předně k jiným bohům, moudrým a dobrým, a pak k zesnulým lidem lepším, než jsou ti zde, jednal bych nespravedlivě, kdybych se nemrzal na smrt; takto však, dobře vězte, doufám, že přijdu k dobrým mužům – ovšem tohle bych tak zcela jistě netvrdil –, ale to, že přijdu k bohům, pánům naprosto dobrým, to je, dobře vězte, něco, co bych jistě tvrdil, jestliže bych vůbec tvrdil něco**

z takovýchto věcí. Proto z tohoto důvodu se již tak nemrzím, nýbrž mám dobrou naději, že jest něco pro ty, kdo skončí tento život, a že to je, jak se také již odedávna vypravuje, mnohem lepší pro lidi dobré nežli pro zlé.

d Jak to, Sókrate? řekl Simmias. Chceš si podržeti tuto myšlenku sám pro sebe, když máš v úmyslu odejít, či by ses o ni podělil i s námi? Vždyť i nám, jak se mi zdá, náleží společenství v tomto dobru a zároveň to bude ta tvá obrana, jestliže nás přesvědčíš o tom, co pravíš.

Nuže, pokusím se, pravil Sókratés. Ale nejprve se podívejme, co tuhle Kritón, jak se mi zdá, už chvíli chce říci.

Nic jiného, Sókrate, řekl Kritón, než co už chvíli mi říká zřízenec, který ti má dát jed, že totiž je potřeba ti povědět, abys co nejméně mluvil. Tvrdí totiž, že ti, kteří mluví, se příliš zahřívají, že však se nemá nic takového přidávat k požití jedu; jinak že e ti, kteří něco takového dělají, jsou někdy nuceni i dvakrát i třikrát pít.

A Sókratés na to: Nech to být, jen ať si připraví svou věc, aby ji mohl dát i dvakrát, a bude-li třeba, i třikrát.

To jsem čekal, pravil Kritón, ale on mě už chvíli trápí.

64 Nech ho, řekl Sókratés. Nuže, teď už chci vydati počet vám soudcům, že muž, který vskutku strávil svůj život ve filosofii, podle mého zdání vším právem se nebojí, když má zemřít, a je pln dobré naděje, že se mu až zemře, dostane na onom světě největšího dobra. A jak tomu může tak být, Simmio a Kebéte, pokusím se povědět.

Podobá se totiž – co ostatním lidem zůstává skryto –, že ti, kteří se správně chápou filosofie, nezabývají se sami ničím jiným než umíráním a smrtí. Jestliže tedy je to pravda, bylo by přece podivné po celý život se nestarat o nic jiného než o to, ale když vskutku přijde, oč se odedávna starali a čím se zabývali, aby se pro to mrzeli.

b A Simmias zasmáv se řekl: Při Diovi, Sókrate, ačkoli mi právě teď naprosto není do smíchu, přece jsi mě rozesmál.

Myslím totiž, že kdyby tohle slyšeli lidé, zdálo by se jim, že to je velmi dobře řečeno o filosofech – a naši krajané by s nimi naprosto souhlasili –, že totiž ti, kdo se zabývají filosofii, jsou ztraceni pro život, a jak jim je zcela patrné, zasluhují, aby se jim dostalo smrti.

A měli by pravdu, Simmio, až na to, že jim to je zcela patrné. Neboť není jim patrné, v jakém smyslu jsou opravdoví filosofové ztraceni pro život a v jakém smyslu zasluhují smrti a jaké smrti. Řekněme si to sami mezi sebou a nechme ty lidi c být. **Myslíme něco slovem „smrt“?**

Ovšemže, odpověděl hned Simmias.

Snad něco jiného než odloučení duše od těla? A býti mrtev že znamená to, že tělo, odloučeno od duše, se dostane zvlášť samo o sobě, a zvlášť jest sama o sobě duše, odloučena od těla? Jest snad smrt něco jiného než toto?

Ne, právě toto.

Pohleď tedy, příteli, zdali se i tobě bude zdát totéž co mně; d z toho totiž, myslím, se více dovíme o tom, o čem zkoumáme. Vidíš snad, že by bylo věcí filosofovou míti vážný zájem o takové tak řečené rozkoše, jako jest jídlo a pítí?

Nikolí, Sókrate, řekl Simmias.

A co o rozkoše lásky?

Nikterak.

A co o ostatní starosti o tělo? Zdá se ti, že jim takový člověk přikládá nějakou cenu? Jako je například pořizování nějakého zvláštního oděvu nebo obuvi a jako jsou ostatní prostředky k okrašlování těla, zdá se ti, že to má pro něj cenu, či nemá, pokud není nevyhnutelně nucen něco takového mít?

Zdá se mi, že to pro něho nemá ceny, aspoň pro opravdového e ho filosofa.

Nezdá se ti tedy vůbec, že se **zájem takového muže netýká těla, nýbrž od toho že je co možná oddálen a je obrácen k duši?**

Ano.

Tedy patrně nejprve ve věcech tohoto druhu je vidět, jak fi-

65 losof co nejvíce oprošťuje duši od společenství těla, více než ostatní lidé.

To je jasné.

A obyčejným lidem, Simmio, se zdá, že člověku, kterému nic z takovýchto věcí není příjemného a který se jich neúčastní, ani nestojí za to žít, nýbrž že chodí jako mrtev, kdo se nic nestará o rozkoše, které přináší tělo.

Mluvíš zcela správně.

b A jak to je se samým nabýváním moudrosti? Zdalipak je tělo překážkou, či ne, když je někdo vezme s sebou za společníka při tom hledání? Myslím například tohle: zdalipak má pro lidi nějakou pravdu zrak a sluch, či je tomu tak, jak nám i básníci stále mluví,²⁷ že nic přesně ani neslyšíme ani nevidíme? A přece jestliže tyto z tělesných smyslů nejsou přesné a určité, sotva jsou takové ostatní, neboť všechny jsou asi těchto horší. Či se ti nezdá?

Ovšemže, pravil.

Nuže, kdypak duše dosahuje pravdy? Neboť kdykoli se snaží něco zkoumat spolu s tělem, je patrné, že tehdy jest od něho klamána.

Máš pravdu.

c Zdalipak to tedy není v rozumové činnosti, ač je-li to vůbec někde, že se jí jasně objevuje něco ze skutečných jsoucen?

Ano.

Rozumově pak myslí asi nejlépe tehdy, když jí přitom nic z těchhle věcí neobtěžuje, ani sluch ani zrak ani žádná bolest ani libost, nýbrž když je co nejvíce sama se sebou, nechávajíc tělo být, a pokud možná bez jeho účasti a bez styku s ním se snaží dosáhnout jsoucna.

Tak jest.

Tedy bezpochyby právě tu duše filosofova nejméně si cení tělo a ubíhá od něho a hledí být sama se sebou?

d To je jasné.

Ale jak to je s tímhle, Simmio: myslíme si něco pod slovy „spravedlivě samo o sobě“²⁸, či ne?

Arciže myslíme, při Diovi.

A dále pod slovy „krásno“ a „dobro“?

Jak by ne?

Nuže a viděl jsi už někdy očima něco z takovýchto věcí?

Nikoli, odpověděl.

Ale snad jsi je pojal některým jiným z tělesných smyslů? Myslím pak tu pravou jsoucnost všech věcí, jako je velikost, zdraví, síla a zkrátka všechny ostatní věci, totiž co každá jednotlivá jest. Jest snad možno pohlížeti na to, co jest v nich nejpravdivějšího, prostřednictvím těla? Či je tomu tak, že kdo z nás by se nejlépe a nejpřesněji připravil pojmouti myslí každou jednotlivou věc, kterou zkoumá, samu o sobě, ten že by přišel nejbliže k jejímu poznání?

Ovšemže.

Jistě tedy by to nejčistěji udělal ten, kdo by šel na každý předmět co nejvíce samotným myšlením, nepřibíraje při přemýšlení ani žádný zrakový vjem ani nevláčeje s rozumovou činností žádný jiný smyslový počitek, nýbrž kdo by se snažil čistým myšlením samým o sobě lovit každé jednotlivé ze jsoucen čisté a samo o sobě, jsa co nejvíce odloučen od očí i uší, a abych tak řekl, od veškerého těla, protože tělo vyrušuje a nechává duši nabýti pravdy a moudrosti, kdykoli je s ním duše ve spolku. Zdalipak tohle není ten, Simmio, kdo dosáhne jsoucna,²⁹ ač jestliže ho vůbec kdo dosáhne?

Nadmíru pravdivě mluvíš, Sókrate, řekl Simmias.

b Ze všeho toho tedy nutně vzniká u pravých filosofů asi takové mínění, že si mezi sebou říkají asi toto: „Podobá se, že nás při zkoumání za účasti rozumu vede k cíli jakoby nějaká úzká stezka,³⁰ protože pokud máme tělo a naše duše je smíšená s tímhle zlem, nikdy nedosáhneme náležitě toho, po čem toužíme; a ten předmět naší touhy jest, jak tvrdíme, pravda. Neboť tisící starosti nám způsobuje tělo pro nutnou výživu; k tomu pak, padnou-li na nás nějaké nemoci, překážejí nám v naší honbě za jsoucnem. A naplňuje nás láskami a žádostmi a stra-

chy a všelijakými preludy a mnohými malichernostmi, takže nám pro ně doopravdy a vskutku nikdy není možno, jak se říká, mít ani jednu rozumnou myšlenku. Vždyť i války a rozbroje a bitvy nezpůsobuje nic jiného než tělo a jeho žádosti. Neboť všechny války vznikají pro hmotné statky a statky jsme nuceni získávat pro tělo, sloužíce jeho potřebám; a tím se nám pro tohle všechno nedostává času na filosofii. A nejhorší ze všeho je to, že i když máme od těla na chvíli volno a dáme se do zkoumání něčeho, tu nám zase při samém hledání všude vpadá do cesty, způsobuje pobouření a zmatek a rozrušuje nás, takže pro ně nemůžeme viděti pravdu. Vskutku se nám ukázalo, že chceme-li někdy něco čistě poznati, musíme se od něho odloučiti a dívat se samou duší na samy věci; a tehdy, jak se podobá, dostane se nám toho, po čem toužíme a čeho jsme podle svých slov milovníci, moudrosti, totiž až zemřeme – jak ukazuje ta úvaha –, zaživa však ne. Jestliže totiž nelze ve spojení s tělem nic čistě poznati, je možné jedno z dvojího, buď že vůbec nijak není možno získati si vědění, anebo až po smrti; neboť tehdy bude duše sama o sobě bez těla, dříve však ne.

67 A pokud budeme žít, budeme, jak se podobá, nejbližší vědění tak, jestliže se nejraději nebudeme vůbec nic stýkati s tělem a míti s ním společenství, leda pokud to je naprosto nutné, a nebudeme se nakažovati jeho přirozeností, nýbrž zůstaneme čisti od styku s ním, dokud nás bůh sám od něho neodpoutá. Jsouce pak takovýmto způsobem při svém odloučení čisti od nesmyslnosti těla, budeme, jak lze čekati, mezi stejně čistými a budeme poznávati sami skrze sebe všechno ryzí, a ryzí je bezpochyby pravda; neboť nečistému čistého se dotýkati myslím, že asi není dovoleno.“ Takto, Simmio, musí, tuším, vespolek rozmlouvati a projevovati svá mínění všichni ti, kdo jsou praví milovníci vědění. Či se ti tak nezdá?

Zcela jistě, Sókrate.

Nuže tedy, řekl Sókratés, je-li to pravda, příteli, je velká naděje, že až přijdu, kam se ubírám, že právě tam, ač jestliže

vůbec kde, náležitě získám to, oč jsem se po celý život tolik napracoval. Proto se ten odchod nyní mi uložený děje s dobrou nadějí a stejně je tomu tak i u každého jiného muže, který má za to, že jeho duch jest jakoby očištěn a tak připraven.

Ovšemže, pravil Simmias.

Tou očišťou je jistě to, co se odedávna hlásá,³¹ totiž odlučovati co nejvíce duši od těla a zvyknouti ji, aby se sama o sobě odevšad z těla sbírala a shromažďovala a přebývala co možná i v nynějším životě i v budoucím samotna o sobě, vyprošťující se z těla jako z vězení.

Ovšemže.

A to se nazývá smrt, to vyproštění a odloučení duše od těla? Dozajista.

Vyprošťovati pak ji, jak tvrdíme, se snaží stále nejvíce a jediné ti, kdo správně filosofují, a právě to je předmět přípravy filosofů, vyproštění a odloučení duše od těla; či ne?

To je jasné.

Tedy, jak jsem řekl na začátku, jistě by bylo směšné, kdyby se muž po celý život připravoval, aby žil co nejbližší smrti, a pak, když mu tato přijde, se mrzel.

Bylo by to směšné, jak by ne?

Vskutku tedy, Simmio, opravdoví filosofové se připravují k umírání a smrt je ze všech lidí jim nejméně strašná. Pozoruj to z tohoto. Jestliže totiž jsou veskrze rozdvojeni s tělem a touží míti duši samu o sobě, ale při uskutečňování toho by se báli a mrzeli, byla by to věru velká nedůslednost, kdyby nešli rádi tam, kde je naděje, že dosáhnou, po čem po celý život toužili – toužili pak po moudrosti –, a že se zbaví styku s tím, s čím byli rozdvojeni. Po smrti lidských miláčků a žen a synů mnozí se dobrovolně odhodlali jíti za nimi do říše Hádovy, puzeni jsouce tou nadějí, že tam uvidí ty, po kterých toužili, a budou s nimi; jestliže však někdo vskutku touží po moudrosti a silně pojme touž nadějí, že jí nikde jinde náležitě nezastihne než v Hádu, bude se při umírání

mrzeti a nepůjde tam rád? Musíme si mysliti, že půjde, ač je-li to, příteli, vskutku filosof; neboť bude mít silné mínění, že nezastihne moudrost čistě nikde jinde nežli tam. Jestliže pak tomu tak jest, jak jsem právě řekl, nebyla by to velká nedůslednost, kdyby se takový muž bál smrti?

Jistě, při Diovi, velká.

Kdykoli tedy uvidíš některého muže, že se mrzí, maje zemřít, je ti tato věc dostatečným svědectvím o něm, že to nebyl filosof, milovník moudrosti, nýbrž nějaký milovník těla; zároveň pak je týž člověk i milovný peněz i milovný vynikání, buď jednoho nebo druhého anebo obojího.

Zcela tak tomu jest, jak pravíš.

Nuže, Simmio, zdalipak také i tak řečená statečnost nenáleží nejvíce těm, kteří jsou takto založeni?

Ovšemže ano.

Zdalipak i uměřenost, to, co i lidé jmenují uměřeností, totiž aby se člověk nedával uchvacovat žádostmi, nýbrž aby byl po této stránce povýšený a mírný, zdalipak ta nenáleží jedině těm, kteří jsou nejvíce povýšeni nad tělo a žijí ve filosofii?

d Nutně.

Ano, neboť jestliže máš chuť obrátiti mysl na statečnost a uměřenost těch ostatních, bude se ti zdát podivnou.

Jak to, Sókrate?

Víš, že všichni ostatní pokládají smrt za jedno z velikých zel?

Ba věru.

Nuže, kdykoli ti z nich, kteří jsou stateční, podstupují smrt, zdalipak to nedělají ze strachu před většími zly?

Tak jest.

Tedy z bázně a ze strachu jsou stateční všichni mimo filosofy; a přece je nesmyslné, aby někdo byl statečný ze strachu a z bázlivosti.

e Ovšemže.

A co ti z nich, kteří jsou mírní? Těm se nestává totéž a ne-

jsou snad uměření pro nějakou nevázanost? Ovšem to je, řekli bychom, nemožné, ale přece se jim přihází něco tomu podobného, stav téhle prostoduché uměřenosti; bojíte se totiž, aby nebyli zbaveni jiných libostí, a toužíce po nich, zdržují se jedněch, protože jsou ovládáni od jiných. Ovšem nevázaností se nazývá býti pod vládou libostí, ale těm se přece přihází, že jsouce ovládáni libostmi ovládají jiné libosti. To pak jest podobné tomu, co bylo řečeno nahoře, že jsou jakýmsi způsobem nevázaností uměření.

Podobá se.

Milý Simmio, tohle snad není ze stanoviska ctnosti dobrá výměna, vyměňovati si jako peníze libosti za libosti a bolesti za bolesti a strach za strach, větší za menší, nýbrž jistě jedině ona mince je dobrá a za ni je třeba všechno tohle vyměňovati, rozumnost; jen když se za tu a s ní, s rozumností, všecko kupuje a prodává,³² je to vskutku statečnost a uměřenost i spravedlnost a vůbec pravá ctnost, ať už libosti a strachy i všechny ostatní takové věci přicházejí nebo odcházejí. Když jsou však ty věci odloučeny od rozumnosti a zaměňovány jedna za druhou, není taková ctnost nic než klamavá malba a věc vskutku otrocká a nemá v sobě nic zdravého ani pravdivého, kdežto ve skutečné pravdě je i uměřenost i spravedlnost i statečnost jakýmsi očištěním ode všeho takového a i sama rozumnost jest jakási očista. A skoro se tak zdá, že i ti, kdo nám zařídili různá zasvěcení, nejsou jen tak bez významu, nýbrž že vskutku již odedávna naznačují, že kdo přijde do Hádu neuveden do zření a nezasvěcen, bude ležeti v bahně, kdežto očištěný a zasvěcený, až tam přijde, bude bydleti s bohy. Jest pak jistě, jak říkají zasvěcovatelé, *mnoho těch, kteří nosí narthex, ale pravých bakchů málo*;³³ a to nejsou podle mého mínění jiní než ti, kteří byli pravými filosofy. A také já jsem ve svém životě podle možnosti ničeho nezanedbal, abych se stal jedním z nich, nýbrž vším způsobem jsem se o to vynasnažil; avšak zdali jsem se správně vynasnažil a zdali se to podařilo, to, jak se mi zdá,

zvíme zanedlouho, bude-li bůh chtít, až přijdeme na onen svět. To tedy jest, Simmio a Kebéte, má obrana, jíž chci dokázat, že právem nenesu těžce a nemrzím se, když opouštím i vás i ty, kteří zde byli mými pány, protože se domnívám, že i tam naleznu dobré pány i přátele, o nic méně nežli zde; lidem to ovšem vzbuzuje pochybnost.³⁴ Jestliže tedy na vás působím svou obranou poněkud přesvědčivěji než na athénské soudce, bylo by to dobře.

Po této Sókratově řeči ujal se slova Kebés a pravil: Sókrate, ostatní věci jsou podle mého zdání dobře řečeny, ale to, co se týče duše, vzbuzuje v lidech velkou pochybnost, že snad, když se odloučí od těla, již vůbec není, nýbrž hyne a zaniká onoho dne, kterého člověk umírá; tu že hned, odlučujíc se od těla a vycházejíc z něho jako dech nebo dým, se rozptýlí, rozletí a zmizí, a již není nikde nic. Ovšem, kdyby někde byla sama o sobě shromážděna a odloučena od těchto zel, která jsi právě probral, byla by velká a krásná naděje, Sókrate, že jest pravda, co ty říkáš; ale tohle vyžaduje ještě asi nemalého přesvědčování a dokazování, že **duše po smrti člověka jest a že má nějakou sílu a rozum.**

Pravdu máš, Kebéte, řekl Sókratés; ale co tedy máme dělati? Chceš snad, abychom si pohovořili právě o těchhle věcech, zdali je podobno pravdě, že to s nimi tak je, či není?

Já aspoň, řekl Kebés, bych rád vyslechl, jaké máš o tom mínění.

To by myslím – pravil Sókratés – jistě nikdo, kdo by tu nyní poslouchal, neřekl, ani kdyby to byl skladatel komedií,³⁵ že tlachám a mluvím o věcech, o kterých mi mluvit nenáleží. Jestliže tedy myslíš, mělo by se to prozkoumat.

Zkoumejme to tedy asi takto, zdali jsou duše zemřelých v Hádu, či ne. **Nuže jest jisté staré vypravování,**³⁶ na něž se pamatujeme, že tam duše žijí, když odsud přijdou, a zase sem opět přicházejí a opět vznikají z těch, kteří zemřeli.³⁷ Jestliže je tomu tak, že živí opět vznikají ze zemřelých, zdalipak nezbyvá

než uznati, že naše duše tam jsou? Neboť jistě by opět nevznikaly, kdyby nebyly, a že tomu tak jest, dostatečné svědectví toho by bylo, kdyby se vskutku jasně dokázalo, že **živí odnikud odjinud nevznikají nežli z mrtvých; pakli však to tak není, bylo by potřeba nějakého jiného důkazu.**

Ovšemže, pravil Kebés.

Nezkoumej to tedy jedině o lidech, chceš-li to snáze pochopiti, nýbrž i o všech živočiších a rostlinách; zkrátka podívejme se na všechno, cokoli vzniká, zdali všechno vzniká takto, totiž odnikud odjinud nežli opačné z opačného, pokud nějaký takový opak k čemu náleží, jako jest asi například krásné opak k ošklivému a spravedlivé k nespravedlivému a tak i u nescíslně jiných věcí. Nuže zkoumejme to, zdali všechno, cokoli má nějaký opak, nutně nevzniká z ničeho jiného než z toho svého opaku. Tak například když se něco zvětšuje, není-li nutno, že se to stává větším z toho, co dříve bylo menší?

Ano.

Jistě pak také když se zmenšuje, stane se menším z toho, co dříve bylo větší?

Tak jest.

A věru také ze silnějšího slabší a z pomalejšího rychlejší?

Ovšemže.

A co když se něco stává horším, nestává se tím z lepšího, a když spravedlivějším, z nespravedlivějšího?

Jak by ne?

Tedy máme dostatečně dokázáno, že všechny věci vznikají tímto způsobem, opačné z opačných.

Ovšemže.

A jistě je při nich i něco takového, jako je mezi všemi dvojicemi opaků, protože to jsou dvě věci, dvojí vznikání, od jedné ke druhé a zase od druhé nazpět k první. Mezi větší věcí a menší je přibývání a ubývání a tak říkáme, že jedné věci přibývá a druhé ubývá.

Ano.

Zajisté je tomu nutně tak i s rozlučováním a slučováním a s ochlazováním a zahříváním i se vším, aspoň ve skutečnosti, i když někdy neužíváme pro to zvláštních jmen; jedno vzniká z druhého a v každé dvojici je vzájemný poměr vznikání.

Ovšemže, řekl.

c A což, jest něco opakem žití, jako jest spánek opakem bdění?

Ovšemže.

Co?

Býti mrtev.

Tedy patrně tyto stavy vznikají ze sebe navzájem, jestliže jsou opačné, a protože jsou dva, je mezi nimi dvojí vznikání.

Jak by ne?

Nuže tu první dvojici z těch, o kterých jsem právě mluvil, ti povím já, řekl Sókratés, i ji samu i ta vznikání; ty pak mně tu druhou. Pravím tedy, že na jedné straně je spánek, na druhé bdění, a ze spánku že vzniká bdění a z bdění spánek, a vznikání těch stavů že jest na jedné straně usínání, na druhé probouzení se. Stačí ti to, či ne?

Ovšemže.

Tedy mi pověz i ty takovýmto způsobem o životě a smrti. Nesoudíš, že býti mrtev jest opakem žití?

Zajisté.

A že jedno vzniká z druhého?

Ano.

Nuže, co je to, co vzniká z živého?

Mrtvé.

A co z mrtvého?

Je nutno uznati, že živé.

Z mrtvého tedy, Kebéte, vznikají živé věci i živí tvorové?

e To je jasné.

Jsou tedy naše duše v Hádu.

Podobá se.

Z obojího vznikání, které jest mezi těmito stavy, jeden jest jistě zřejmý; neboť umírání je přece věc zřejmá, či ne?

Ovšemže.

Jak to tedy uděláme? Nedáme na druhou stranu jako protiváhu vznikání opačné, a zůstane tak příroda kulhavá? Či je nutno postavit proti umírání nějaké jiné vznikání?

Vším způsobem ano.

Jaké to?

Ožívování.

Tedy, jestliže je ožívování, bylo by toto ožívování vznikání živých z mrtvých?

72

Ovšemže.

Uznáváme tedy souhlasně i takto, že živí mají vznik z mrtvých zrovna tak jako mrtví z živých, a když tomu tak jest, je to, jak se nám zdálo, dostatečným svědectvím, že duše zemřelých nutně někde jsou a odtamtud že opět vznikají.

Zdá se mi, Sókrate, že to nutně vyplývá z toho, co jsme souhlasně uznali.

Podívej se tedy takhle, Kebéte, že jsme to ani neuznali neprávem, jak se mi zdá. Kdyby totiž jedny věci stále nevyvažovaly druhé při svém vznikání a nechodily jako kruhem,³⁸ nýbrž kdyby se vznikání dělo jaksi v přímce z jednoho toliko do protilehlého a nezačínalo se nazpět k tomu prvnímu a nedělalo zatáčku, víš, že by všechno nakonec nabylo téhož tvaru a dostalo by se do téhož stavu a ustalo by ve svém vznikání?

b

Jak to myslíš?

Nijak není těžko pochopiti, co říkám. Tak například kdyby bylo usínání, ale kdyby jeho protiváhou nebylo probouzení vznikající ze stavu spícího, uznáš, že by nakonec byl Endymión³⁹ všední povídačka proti všemu na světě a neměl by významu, protože by i všechno ostatní bylo v téměř stavu jako on, že by spalo. A kdyby se všechno slučovalo a nerozlučovalo se, brzy by se vyplnila slova Anaxagorova, všechny věci pohromadě.⁴⁰ Zrovna tak, milý Kebéte, i kdyby všechno umíralo, čemu by se dostalo života, ale když by zemřelo, kdyby už trvalo mrtvo v tomto stavu a opět neoživovalo, zdalipak není doce-

c

la nutno soudit, že by bylo nakonec všechno mrtvo a nic by ne-
 d žilo? Kdyby totiž živé vznikalo z jiných věcí než z mrtvých a
 živé by umíralo, jak by bylo možno, aby se všechno nespotře-
 bovalo pro stav smrti?

Podle mého zdání nijak, Sókrate, řekl Kebés, nýbrž zdá se
 mi, že máš docela pravdu.

Ano, Kebéte, jest tomu podle mého zdání zcela jistě takto
 a my se neklameme, když to uznáváme, nýbrž skutečně jest jak
 oživování a vznikání živých z mrtvých, tak i to, že duše zemře-
 e lých žijí a dobrým že jest lépe a zlým hůře.⁴¹

A vidíš, vpadl Kebés do řeči, i podle oné myšlenky, Sókrate,
 ač je-li pravdivá, kterou ty podle svého zvyku často vyslovuješ,
 že naše učení není nic jiného než vzpomínání, i podle té je asi
 nutno, že jsme se v nějakém dřívějším čase naučili, nač se nyní
 73 rozpomínáme. To by však bylo nemožné, kdyby naše duše
 někde nebyla, dříve než se ocitla v této lidské podobě; proto
 i takto se podobá, že duše je něco nesmrtelného.

Ale, Kebéte, vpadl do řeči Simmias, jaképak jsou pro to dů-
 kazy? Připomeň mi je, neboť se na ně v tu chvíli dobře nepama-
 tuji.

Pro to je jeden důkaz, řekl Kebés, velmi dobrý, že lidé, když
 jsou tázáni – jestliže se někdo táže dobře –, sami říkají
 všechno, jak co je; a přece kdyby v nich nebylo vědění
 a správný pojem, nebyli by schopni to dokázat. Potom jestliže
 b je někdo vede k obrazcům⁴² nebo k něčemu jinému takovému,
 pak se zcela zřejmě dokazuje, že tomu tak jest.

Jestliže pak tě, Simmio, řekl Sókratés, nepřesvědčuje tento
 způsob, podívej se, zdali se přidáš k tomu mínění, když budeš
 uvažovati asi takto. Ty tedy nevěříš, jak může být tak řečené
 učení vzpomínání?

Že bych nevěřil, pravil Simmias, to ne, ale potřebuji, aby se
 se mnou stalo právě tohle, o čem se tu mluví, totiž aby byla ve
 mně vzbuzena vzpomínka. A výkladem, o který se pokusil
 Kebés, jsem již skoro upamatován a přesvědčen; ale nicméně

rád bych nyní poslouchal, jakým způsobem ses ty pokusil to
 vykládati.

Já tímhle. Jistě přece souhlasně uznáváme, že jestliže je c
 někdo na něco upamatován, musil to kdysi dříve vědět.

Ovšemže.

Zdalipak tedy uznáváme souhlasně i to, že kdykoli přichází
 vědění jistým způsobem, že to je vzpomínání? Mám na mysli
 asi tento způsob.⁴³ Kdykoli někdo něco buď uvidí nebo uslyší
 nebo nějakým jiným smyslem pojme a přitom pozná nejen onu
 věc, nýbrž mu vstoupí na mysl i něco různého, co není předmě-
 tem téhož poznatku, nýbrž jiného, zdalipak tomu právem neří-
 káme, že si na to, co pojal do mysli, vzpomněl?

Jak to myslíš? d

Jako v těchto příkladech: jiná je tuším znalost člověka než
 lyry.

Jakpak by ne?

A tu jistě víš, že kdykoli milenci uvidí lyru nebo roucho
 nebo něco jiného z těch věcí, kterých jejich milovaný hoch
 obyčejně užívá, že se jim děje toto: poznají tu lyru a zároveň
 v mysli pojmu představu toho chlapce, kterého ta lyra je.
 A to je vzpomínka; tak také když někdo uvidí Simmiu, často
 si vzpomene na Kebéta. A jiných takových příkladů je asi
 nesčíslně.

Ba jistě nesčíslně, při Diovi, řekl Simmias.

Nuže tedy, není-li takováto věc jakási vzpomínka? A zajisté e
 zvláště tehdy, kdykoli se to někomu stane s tím, co pro dlouhý
 čas a nevšímání již docela zapomněl.

Ovšemže ano.

A což, stává se, že si někdo při pohledu na namalovaného
 koně a na namalovanou lyru vzpomene na člověka a při pohle-
 du na namalovaného Simmiu si vzpomene na Kebéta?

Ovšem.

Tedy jistě také, že si při pohledu na namalovaného Simmiu
 vzpomene na skutečného Simmiu?

74 Věru, stává se to.

Zdalipak se tedy nestává ve všech těchto případech, že vzpomínka vychází **jednak od věcí podobných, jednak také od nepodobných?**

Ano, stává se.

Ale kdykoli si někdo na něco vzpomíná dostáváje podnět od věcí podobných, zdalipak se mu neděje nutně ještě k tomu i to, že si uvědomuje, zda-li této věci něco chybí do podobnosti s předmětem jeho vzpomínky, či ne?

Nutně se to děje.

Nuže pozoruj, má-li se to takto. Rozumíme tuším něco slovem „stejný“; nemyslím dřevo stejné s jiným dřevem ani kámen s kamenem ani nic jiného z takových věcí, nýbrž vedle všech těchto věcí něco různého, stejnost samu o sobě; máme říci, že něco takového jest, či že není?

b Věru, při Diovi, musíme říci, že ano, řekl Simmias, kupodivu!

Zdalipak také víme, co to samo jest?

Ovšemže.

A odkud jsme nabyli vědění o tom? Zajisté že z těch věcí, které jsme právě jmenovali, a to tak, že uviděvše buď stejná dřeva nebo kameny nebo některé jiné věci stejné, z těch jsme pojali na mysl onu věc, od těchto různou. Či se ti nejeví různou? Pozoruj i takto: zdalipak se nestává, že stejné kameny a dřeva se druhdy jeví, ač jsou tytéž, jednomu stejnými, druhému nestejnými?

Ovšemže ano.

c A což, objevilo se ti někdy stejné samo o sobě nestejným nebo stejnost nestejností?

Ještě nikdy ne, Sókrate.

Tedy to není totéž, ty stejné věci a stejné samo o sobě.

Je vidět, že nikoli, Sókrate.

Avšak z těch stejných věcí, jež jsou různé od onoho stejného, přece sis uvědomil a pojál poznatek o něm?

To mluvíš zcela pravdu.

Zajisté buď že jim je podobno, nebo nepodobno?

Ovšemže.

Na tom nezáleží nic; pokud spatříš jednu věc pojmeš na mysl od tohoto zrakového vjemu jinou věc, ať podobnou ať nepodobnou, nutně je to, co tu vznikne, vzpomínka.

Ovšemže ano.

A což, děje se nám něco takového s tím, co se jeví na dřevěch a na těch stejných věcech, které jsme právě jmenovali? Zdalipak se nám jeví, že jsou právě tak stejné jako samo jsoucno stejností, či jim něco z onoho chybí, aby byly takové, jako je to stějně, nebo nechybí?

Ba mnoho jim chybí.

Jistě tedy souhlasně uznáváme toto. Kdykoli někdo něco uvidě si pomyslí: tohle, co já nyní vidím, chce býti takové, jako je některé jiné jsoucno, ale něco mu chybí a nemůže být takové, jako jest ono, nýbrž jest horší – tu jest patrně nutně souditi, že komu tohle přichází na mysl, jistě napřed viděl to, čemu se podle jeho řeči ta věc sice podobá, ale přitom má jistý nedostatek.

Nutně.

Nuže, děje se i nám něco takového se stejnými věcmi a se samou stejností, či ne?

Ovšemže ano.

Z toho tedy nutně vyplývá, že jsme znali stejnost napřed ještě před oním časem, než jsme si při prvním spatření stejných věcí pomyslili, že všechny tyto věci se sice snaží být takové, jako je stejnost, ale že přitom mají jistý nedostatek.

Tak tomu jest.

Avšak dále souhlasně uznáváme i to, že to pomyšlení nám nepřišlo odnikud odjinud, ani že není možno si to jinak pomyslit nežli buď z uvidění nebo z dotknutí nebo z některého jiného smyslového vjemu; neboť o všech těchto případech soudím totéž.

Ano, jest to totéž Sókrate, hledíc k tomu, co chce důkaz objasnit.

A tedy právě z vjemů nutně vychází pomyslení, že všechny věci, které se jeví smyslům jako stejné, mají snahu dosáhnout toho, co je stejné samo o sobě, a že jsou proti tomu nedosta-
b tečnější; či jak to myslíme?

Takto.

Tedy nežli jsme počali viděti a slyšeti a vnímati ostatními smysly, musili jsme někde nabýti vědomosti o samém jsoucnu stejnosti, jestliže jsme měli stejné věci ze smyslových vjemů uváděti s ním ve vztah a souditi, že sice všechny usilují být takové, jako jest ono, ale že jsou proti němu méně dokonalé.

To nutně vyplývá z toho, co bylo řečeno napřed, Sókrate.

Nuže, není-li pravda, že jsme viděli a slyšeli a vnímali i ostatními smysly hned po narození?

Ovšemže.

Musili jsme však, jak jsme řekli, již před těmito vjemy nabý-
c ti vědění o stejném?

Ano.

Z toho nám tedy, jak se podobá, vyplývá nutnost, že jsme toho vědění nabyli před narozením.

Podobá se.

Jestliže jsme ho tedy nabyli před narozením a s ním jsme se narodili, jistě jsme znali i před narozením i hned po narození nejenom stejné a větší a menší, nýbrž i všechny takové věci. Neboť předmětem naší nynější úvahy není stejné o nic více nežli samo krásné i samo dobré i spravedlivé i zbožné i, jak
d pravím, všechny ty věci, které označujeme výrazem „samo jsoucné“;⁴⁴ jak v otázkách, když se tážeme, tak v odpovědích, když odpovídáme. Proto musíme soudit, že jsme nabyli vědění o všech těchto věcech před narozením.

Tak tomu jest.

A jestliže ho po tom nabytí pokaždé nezapomeneme, musíme soudit, že se vždy rodíme vědoucí a že máme to vědění

stále, po celý život; neboť to právě znamená věděti, že člověk, nabyv o něčem vědění, má je a neztratí; není to, co nazýváme zapomenutím, Simmio, ztráta vědění?

Ovšemže ano, Sókrate.

Nuže, jestliže jsme ho před narozením nabyli a při narození jsme je ztratili, ale později při vnímání počitků o těch věcech znova nabýváme oněch vědomostí, které jsme měli kdysi již dříve, zdalipak neznamená to, čemu říkáme učení, znova nabývatí vlastního vědění? A kdybychom tomu říkali „vzpomínati si“, snad bychom to nazývali správně?

Ovšemže.

Ano, tedy se ukázalo možným to, že když člověk nabude nějakého vjemu buď zrakem nebo sluchem nebo některým jiným
76 smyslem, uvědomí si z tohoto popudu něco druhého, co byl zapomněl a čemu se tato věc blížila, buď že tomu byla nepodobna nebo podobna. A tak, jak pravím, jde tu o jedno z dvojího: buď jsme se narodili s věděním o těch jsoucnech a to vědění máme všichni po celý život, nebo později ti, o kterých říkáme, že se učí, nedělají nic jiného, než že si vzpomínají, a učení je patrně vzpomínání.

Ba jistě je tomu tak, Sókrate.

Co z obého si tedy vybereš, Simmio? Že jsme se narodili s věděním, či že se později rozpomínáme na to, o čem jsme dříve měli nabyté vědění?

Nedovedu si, Sókrate, pro tu chvíli vybrat.

A což, snad si dovedeš vybrat tohle a pověděti o tom své zdání: muž, který ví, dovedl by, či nedovedl podati výměr o těch věcech, které ví?⁴⁵

Zcela nutně ano, Sókrate.

A zdá se ti snad, že všichni dovedou podati výměr o těchto věcech, o kterých jsme právě teď mluvili?

Věru bych si to přál, řekl Simmias; ale mnohem více se bojím, že zítřka v tuhle dobu již nebude ani jediného člověka, který by byl schopen to náležitě udělat.

c Tedy se ti nezdá, Simmio, že by všichni měli o těch věcech vědění?

Nikterak.

Tedy se lidé rozpomínají na to, co kdysi poznali?

Nutně.

A kdy nabyly naše duše vědění o těch věcech? Přece jistě ne někdy po té době, co jsme se narodili jako lidé.

To jistě ne.

Tedy dříve.

Ano.

Byly tedy, Simmio, duše již dříve, nežli byly v podobě člověka, bez těla, a měly schopnost myslet.

Jestliže snad nenabýváme, Sókrate, těchto vědomostí při samém narození; neboť ještě nám zbývá tahle doba.

d Dobře, příteli; avšak v které jiné době je ztrácíme – vždyť zajisté se s nimi nerodíme, jak jsme právě souhlasně uznali –, či je ztrácíme právě v té době, v které jich také nabýváme? Nebo můžeš říci některou jinou dobu?

Nikoli, Sókrate; ani jsem si neuvědomil, že jsem řekl nmysl.

Snad tomu je tedy takto, Simmio: jestliže vskutku jest, jak stále povídáme, krásno a dobro a všeliká taková jsoucnost⁴⁶ a jestliže k této vztahujeme všechno, co vnímáme smysly, protože nalézáme, že byla dříve a byla naše, a jestliže to k ní přirovnáváme, tu z toho nutně vyplývá, že tak, jako jsou tato jsoucna, že tak jest i naše duše už před naším narozením; pakli však tato jsoucna nejsou, že by byl asi tento soud prázdné mluvení. Zdalipak je tomu tak a zdalipak je stejnou nutností vyžadováno i bytí těchto jsoucna i bytí naší duše před naším narozením? A nejsou-li tato, nemyslíš, že to neplatí ani o duši?

77 Rozhodně se mi zdá, Sókrate, řekl Simmias, že tu je tatáž nutnost, a ke krásnému výsledku se to dostává úvaha, k tomu, že naše duše jest před naším narozením podobně jako ta jsoucnost, o které ty nyní mluvíš. Jistě, já nevím nic, co by mi

bylo tak zřejmé jako toto, že všechna takováto jsoucna mají být v nejvyšší míře, i krásno i dobro i všechno ostatní, o čem jsi právě mluvil; a pro mne, myslím, je to dostatečně dokázáno.

Ale což pro Kebéta? řekl Sókratés; je totiž třeba přesvědčovat i Kebéta.

Také dostatečně, pravil Simmias, aspoň jak si myslím; a přece je to nejurputnější pochybovač na světě. Ale, myslím, o tom je úplně přesvědčen, že naše duše byla dříve, než jsme se narodili; zdali však také ještě bude, až zemřeme, to se nezdá, Sókrate, ani mně samému dokázáno, nýbrž ještě proti nám stojí, jak právě Kebés říkal, mínění lidí, že snad při smrti člověka zároveň se rozptyluje duše a že to je pro ni konec bytí. Neboť proč by to nemohlo být tak, že se odkudsi rodí a skládá a jest už dříve, než přijde do lidského těla, avšak když do něho přijde a pak se od něho odlučuje, že tehdy i sama končí své bytí a hyne?

Máš pravdu, Simmio, řekl Kebés. Je totiž zřejmě provedena jenom jakoby polovice potřebného důkazu, totiž že naše duše byla již před naším narozením; ale jest třeba ještě k tomu dokázat i to, že i když zemřeme, bude duše právě tak, jako než jsme se narodili, má-li se důkaz stát úplným.

Ten důkaz jest podán již nyní, Simmio a Kebéte, řekl Sókratés, jestliže chcete spojit v jeden celek tuto myšlenku a tu, kterou jsme souhlasně uznali předtím, že všechno živé vzniká z mrtvého. Jestliže totiž jest duše již dříve a musí nutně, když jde do žití a vzniká, nevznikat odnikud odjinud než ze smrti a z mrtvého stavu, jak pak by nebylo nutné, že jest, i když zemře, když musí zase vznikat? Jest tedy již nyní dokázáno, o čem mluvíte. Přece však se mi zdá, že byste ty a Simmias rádi ještě více propracovali i tuto myšlenku a že se bojíte jako děti, aby duši vystupující z těla doopravdy nerozfoval vítr a neroznesl, zvláště když někdo umírá ne za bezvětví, nýbrž za nějakého silného vichru.

A Kebés zasmáv se řekl: Mysli si, Sókrate, že se bojíme, a pokoušej se nás přesvědčovat; raději však si nmysli, že my se bo-

jíme, nýbrž snad je vskutku v nás jakési dítě,⁴⁷ které se takových věcí bojí. To dítě se tedy pokoušej přemlouvat, aby se nebálo smrti jako bubáka.

78 Ale to mu to musíte, řekl Sókratés, každý den říkáním zažehnávat, dokud to z něho zažehnávaním nedostanete.

Ale kde vezmeme, Sókrate, dobrého zažehnávače takových věcí, když ty nás opouštíš?

Veliká jest Hellas, Kebéte, v níž jsou jistě schopní muži, a veliké je množství i barbarských národů; ty všechny musíte propátrat, hledající takového zažehnávače, a nešetřit přitom ani peněz ani námahy, neboť nic není, nač byste vynakládali peníze výhodněji. A musíte hledat i sami mezi sebou vespolek; b neboť snad byste ani tak lehce nenalezli někoho, kdo by byl schopnější to dělati nežli vy.

To se také stane, řekl Kebés; ale vraťme se tam, kde jsme zůstali, jestliže si přeješ.

Jistě si to přeji, jak by také ne?

To máš dobře.

Nuže tedy, pravil Sókratés, musíme si dáti sami sobě asi takovouto otázku, co a jaké jest to, čemu náleží dostávat se do tohoto stavu, že se může rozrušiti, a oč je třeba se báti, aby se do toho stavu nedostalo, a oč se báti netřeba; a potom zase se musíme podívat, co z obého je duše, a podle výsledku toho buď nemít strachu nebo se báti o naši duši.

Máš pravdu.

c Tu jistě tomu, co bylo složeno a co je svou přirozeností složené, náleží dostávat se do tohoto stavu, že může být rozloučeno takovým způsobem, jak bylo složeno; pakli však je něco nesložené, tomuto jedinému – ač jestliže vůbec něčemu – náleží do tohoto stavu se nedostávat.

Zdá se mi, pravil Kebés, že je tomu tak.

Nuže, co je stále v témž stavu a stejně, o tom snad se nejvíce podobá pravdě, že to je nesložené, kdežto co je pokaždé jinak a nikdy v témž stavu, to že je složené.

Mně se tak zdá.

Jděme tedy, pravil, k témuž cíli jako v předcházející úvaze. Samo to jsoucno, o jehož bytí podáváme i otázkami i odpověďmi výměr, zдалipak je stále v témž stavu a stejné či, pokaždé v jiném? Sama stejnost, samo krásno a každé jednotlivé jsoucno samo o sobě, přijímá to snad někdy byť jakoukoli změnu? Či každé jednotlivé z těch jsoucen, protože je samo o sobě jednoduché, je stále stejné a v témž stavu, a nikdy po žádné stránce nijak nepřijímá žádnou změnu?

Je nutné souditi, Sókrate, řekl Kebés, že je v témž stavu a stejné.

A jak tomu jest, když jde o množství krásných věcí, jako jsou lidé nebo koně nebo roucha nebo kterékoli jiné takové věci, nebo o množství stejných věcí nebo všech jiných, majících s tamtěmi jsoucny stejná jména? Zдалipak jsou ty věci stále stejné, či v úplném opaku proti tamtěm jsoucnům nejsou zkrátka nikdy a nijak stejné, ani každá sama se sebou, ani mezi sebou navzájem?

S těmito, řekl Kebés, je to zase takto; nikdy nejsou v témž stavu.

Nuže těchto věcí se jistě můžeš i dotknouti i viděti je i ostatními smysly vnímati; ale těch jsoucen, která jsou stále stejná, ničím jiným bys nikdy nepojal nežli rozumovou činností mysli; takové věci jsou neviditelné a není je vidět.

Docela máš pravdu.

Mysleme si tedy dva druhy věcí, jeden viditelný, druhý neviditelný; chceš?

Ano, myslíme si.

A ten neviditelný, že je stále stejný, viditelný však není nikdy stejný.

I toto si myslíme.

Nuže, pravil, není-liž pravda, že my sami máme jednak tělo, b jednak duši?

Ano, pravda.

Nuže, kterému z těch dvou druhů bychom řekli, že je tělo
2 podobnější a příbuznější?

To je každému zřejmé, že tomu viditelnému.

A co duše? Je to něco viditelného, či neviditelného?

Neviditelného, aspoň pro lidi, Sókrate.

Vždyť přece když jsme mluvili o věcech viditelných a neviditelných, myslii jsme to se vztahem k lidské přirozenosti; či míníš, že k některé jiné?

Ano, k lidské.

Co tedy soudíme o duši? Že ji je vidět, či není vidět?

Není ji vidět.

Je to tedy něco neviditelného?

Ano.

Jest tedy duše neviditelnému druhu podobnější než tělo, toto však viditelnému.

c To je zcela nutné, Sókrate.

Nuže i tohle jsme před chvílí říkali, že duše, kdykoli užívá také těla, aby něco zkoumala buď zrakem nebo sluchem nebo některým jiným smyslem – neboť to znamená zkoumat něco tělem, zkoumat to smyslem –, tehdy jest působením těla zavlékána do těch věcí, které nejsou nikdy stejné, a tu sama bloudí a mate se a dostává zavrať jako opilá, protože se stýká s věcmi, které jsou právě takové.

Ovšemže.

d Kdykoli však zkoumá sama o sobě, odchází tam k tomu, co je čisté a stále jsoucí a nesmrtelné a v témž stavu, a protože je s tím jsoucnem příbuzná, je vždy v jeho společnosti, kdykoli se octne sama o sobě a je jí to možno; tu ustane od toho bloudění a také i k oněm jsoucnům je stále stejná a v témž poměru, protože ona jsoucna, jichž se dotýká, jsou taková; a tento její stav se nazývá rozumné myšlení, že ano?

Docela dobře a pravdu mluvíš, Sókrate.

e Tedy ještě jednou: kterému druhu se ti zdá duše podobnější a příbuznější i podle dřívějšího výkladu i podle toho, co pravíme nyní?

Myslím, Sókrate, že by každý, i nejméně chápavý, po projití této cesty uznal, že veskrze a vším způsobem je duše podobnější tomu, co je stále v témž stavu, spíše nežli tomu, co takové není.

A což tělo?

Tomu druhému.

Nuže dívej se i takto, že když jsou duše a tělo pospolu, přirozenost ukládá tomuto, aby sloužilo a bylo pod vládou, oné, aby vládla a byla paní; a podle tohoto zase co z obého se ti zdá podobným jsoucnu božskému a co smrtelnému, či se ti nezdá, že božské jest od přirozené podstaty určeno k tomu, aby vládlo a řídilo, kdežto smrtelné aby bylo pod vládou a sloužilo?

Ano, zdá se mi.

Čemu z obého se tedy podobá duše?

Je zřejmé, Sókrate, že se duše podobá božskému, a tělo smrtelnému.

Nuže pozoruj, Kebéte, zdali nám ze všeho, co bylo řečeno, vychází tohle, že duše je nejpodobnější božskému, nesmrtelnému, rozumovému, jednoduchému a nerozbornému, tomu, co je stále v témž stavu a stejné samo se sebou, kdežto tělo zase že je nejpodobnější lidskému, smrtelnému, složitému, nerozumnému a rozbornému, tomu, co nikdy není stejné samo se sebou. Můžeme snad, milý Kebéte, říci něco jiného proti tomuto, že tomu v jistém smyslu tak není?

Nemůžeme.

Tedy když tomu tak jest, zdalipak nepřísluší tělu rychlý rozklad, duši však zase naprostá nerozlučitelnost nebo nějaký stav tomu blízký?

Jak by ne?

A tu ti přichází na mysl toto: když člověk zemře, viditelné jeho složce, tělu, ležící ve viditelném prostředí, složce, již nazýváme mrtvolou, náleží se rozkládati a rozpadati a rozplynouti; ale nic z toho se s ní nestane náhle, nýbrž vydrží dosti

d dlouhý čas, ba velmi dlouhý, když někdo zemře maje tělo v pěkném stavu a zemře také v takové době.⁴⁸ Když pak se tělo seschne a je nabalzamováno, jako jsou ty mumie v Egyptě, vydrží jistě bezmála celé po neuvěřitelně dlouhý čas; některé pak části těla, jako kosti a šlachy a všechno takové, i když tělo zpráchniví, jsou přece takřka nesmrtelné; či ne?

Ano.

e A tu duše, to neviditelné, to, co odchází do prostoru také takového, vznešeného, čistého a neviditelného, do říše Hádovy v pravém smyslu jeho jména „Neviditelný“,⁴⁹ k dobrému a rozumnému bohu, kam, dá-li bůh, má i moje duše brzy jít – tato duše, taková a s takovou přirozeností, ta že se při svém odchodu z těla hned rozplyne a zanikne, jak tvrdí tak mnozí lidé? Do-
e cela ne, milý Kebéte a Simmio, nýbrž mnohem spíše je tomu takto: stává se, že odchází čistá, nic s sebou nevěkouc z těla, protože s ním neměla v životě dobrovolně žádného společenství, nýbrž se mu vyhýbala a byla sebrána sama do sebe, protože se stále připravovala na toto – a to není nic jiného, než že se správně zabývala filosofií a vskutku se připravovala na snadné umírání; či není snad tato činnost příprava na smrt?

81 Ovšemže ano.

Jistě tedy, když se to s ní takto má, odchází k něčemu sobě podobnému, neviditelnému, božskému, nesmrtelnému a moudrému; a když tam přijde, dostává se jí, aby byla blažena, protože je zbavena bloudění a nerozumnosti a strachů a divých lásek i ostatních lidských zel, a jak se říká o zasvěcených, opravdu tráví ostatní svůj čas s bohy. Tak o tom máme soudit, Kebéte, či jinak?

Takto, při Diovi, pravil Kebés.

b Avšak může se státi, že odchází z těla poskvěna a nečista, protože byla s tělem stále ve styku a o ně se starala a je milovala a od něho i od žádostí a rozkoší byla tak mámena, že se jí nezdálo nic jiného pravdivým nežli to, co je tělesné, čeho se člověk může dotknout, co může vidět, co lze pít a jíst a čeho je

možno užítí k rozkoším lásky, kdežto to, co je pro tělesný zrak tmavé a neviditelné, ale přístupné rozumu a pochopitelné filosofii, k tomu si zvykla mítí odpor a báti se toho a před tím utíkat. Domníváš se, že duše, která je v takovém stavu, odejde sama o sobě a čistá?

sómatoeidés

Ani dost málo.

c Ale bude tuším prostoupena tělesností, která s ní srostla působením společenství a stýkání s tělem, tím, že s ním byla stále ve styku a mnoho ty styky pěstovala.

Ovšemže.

d O tom však třeba mysliti, příteli, že to je jakási přítěž, něco těžkého, zemitého a viditelného; taková duše, tím, že to má, je zatěžována a stahována nazpět do místa viditelného strachem z neviditelného a z říše Hádovy, jak se říká; potlouká se mezi pomníky a hroby, v jejichž okolí prý také byly spatřeny jakési stínům podobné zjevy duší, přízraky, v jakých se ukazují takovéto duše, ty, které se čistě neodloučily od viditelného, nýbrž mají v něm účast, a proto je také možno je vidět.

Podobá se to pravdě, Sókrate.

e Arci, podobá se pravdě, Kebéte; a také že to jistě nejsou duše lidí dobrých, nýbrž špatných, které jsou nuceny blouditi kolem takových věcí, jsouce tak trestány za svůj předešlý život, který byl zlý. A bloudí tak dlouho, až jsou žádostivostí toho, co je doprovází, toho tělesného, opět upoutány do těla; bývají pak upoutány, jak lze čekati, do tvorů takových vlastností, jakým právě hověly ve svém životě.

Jaké to myslíš, Sókrate?

Například ti, kteří hověli labužnictví a chlípnosti a pijáctví a nedovedli se toho vystříhat, ti na sebe berou pravděpodobně podobu oslů a takových zvířat. Či nemyslíš?

Ovšem, to je podobno pravdě, co říkáš.

82 A ti, kteří si nade všechno hleděli nespravedlnosti a tyranství a hrabivosti, podobu vlků a jestřábů a supů; či kam jinam by asi šly takové duše?

Jistěže, řekl Kebés, do takovýchto podob.

Nuže tedy je snad zřejmé i o duších ostatních druhů, kam by asi každá šla podle toho, čemu se podobal způsob jejich života?

Ano, je to zřejmé, jak by ne?

Jistě tedy jsou z těchto ostatních nejšťastnější a do nejlepších míst jdou ti, kteří se ve svém jednání řídili onou obecně lidovou a občanskou ctností, které říkají uměřenost a spravedlnost a která pochází ze zvyku a cviku bez filosofie a bez účasti rozumu.⁵⁰

A v jakém smyslu jsou tito nejšťastnější?

Protože ti přicházejí pravděpodobně zase do takových tvorů pospolitých a krotkých, buďto snad do včel nebo vos nebo mravenců, nebo i⁵¹ zase do téhož rodu lidí, a rodí se z nich muži řádní.

To je podobno pravdě.

Ale do rodu bohů nesmí přijít ten, kdo nebyl filosofem a neodchází úplně čist, nýbrž jenom milovník vědění. Nuže pro tohle, příteli Simmio a Kebéte, se zdržují praví filosofové všech tělesných žádostí a jsou pevní a nevzdávají se jim, ne že by se snad báli promrhání jmění a chudoby jako obyčejní a peněz milovní lidé; ani se jich nezdržují zase proto, že by měli strach z necti a zlé pověsti, kterou by jim způsobil špatný život, jako to dělají lidé milovní moci a ctižádostiví.

Věru to by, Sókrate, nebylo vhodné, řekl Kebés.

Jistě ne, při Diovi! Proto tedy, Kebéte, ti, kterým něco záleží na jejich duši a nežijí jen tělům⁵² a jejich pěstování, nechávají všechny tyhle být a nejdou společnou cestou s nimi, jsouce o nich přesvědčeni, že nevědí, kam jdou. Naopak, protože sami mají za to, že se nesmí jednat proti filosofii a proti jejímu osvobozujícímu a očistnému působení, jdou za ní a dávají se tou cestou, kudy ona vede.

Jak to, Sókrate?

Já ti to povím. Milovníci vědění totiž poznávají, že filosofie přijala jejich duši docela spoutanou v těle a tělo jakoby skrže

žalář, a ne sama skrže sebe, a válející se ve všeliké nevědomosti. A vypozerovavši zvláštní sílu toho žaláře a že jest vytvořen žádostí, tak aby vězeň byl co nejvíce pomocníkem toho uvěznění – tu, jak pravím, milovníci vědění poznávají, že filosofie, přijavši jejich duši v tomto stavu, klidně jí domlouvá a snaží se ji vyprostiti, dokazujíc jí, že plno klamu jest pozorování konané očima, plno klamu pozorování konané ušima i ostatními smysly; přemlouvá ji, aby vystoupila vzhůru z těchto smyslů, pokud není nutno jich užívat, a vybízí, aby se sama do sebe sbírala a shromažďovala a aby nedůvěřovala ničemu jinému než sama sobě, kdykoli sama o sobě pozná některou věc samu o sobě; kdykoli však pozoruje prostřednictvím něčeho jiného něco, co je podle podmínek pokaždé jiné, aby nic takového nepokládala za pravdivé; taková věc že je smyslová a viditelná, kdežto ta, kterou ona sama vidí, rozumová a neviditelná. Myslic tedy, že se nesmí protiviti tomuto vyprošťování, zdržuje se proto duše opravdového filosofa, pokud může, slasti i žádostí a strážní; přitom uvažuje, že kdykoli někdo pocítí silnou slast nebo strach nebo žádost, zakusí od toho ne nějaké takové zlo, na které by si někdo myslil, jako například, že by buď onemocněl nebo že by pro své žádosti utratil nějaké peníze, nýbrž že zakouší to zlo, které je ze všech zel největší a nejvyšší, a nemyslí na to.

Co je to, Sókrate? otázal se Kebés.

Že duše každého člověka při citu silné slasti nebo strážně něčím způsobeném zároveň je nucena souditi, že při čem nejvíce zakouší takové city, že to je nejskutečnější a nejpravdivější, ačkoli tomu tak není. Přitom jde nejvíce o věci viditelné; či ne?

Ovšemže.

Zdali pak není duše v tomto záchvatu citu nejvíce poutána od těla?

Jak to?

Že každá slast i stráž jako by měla hřeb a tím přibíjí duši k tělu a připíná a činí tělesnou, takže se domnívá, že

to je pravdivé, cokoli i tělo prohlašuje za pravdivé. Tím pak, že se shoduje s tělem v míněních a z týchž věcí se raduje, jest myslím nucena stávati se shodnou i v celkovém směru a vývoji a takovou, že nikdy nemůže přijíti do Hádu čistě, nýbrž vždy vychází naplněna tělem; proto brzy padá zpět do jiného těla a jakoby zaseta v něm zapouští kořeny, a tím jest neúčastna spolubytí s tím, co je božské a čisté a jednoduché.

Máš zcela pravdu, Sókrate, řekl Kebés.

Proto tedy, Kebéte, jsou ti, kteří se po právu jmenují milovníky vědění, uměření a stateční, ne proto, jak říkají lidé; či ty myslíš, že ano?

Já jistě ne.

- 84 Ne, ovšem; ale duše filosofova by uvažovala takto a nemyslila by, že filosofie ji má vyprošťovati, a zatímco by ji vyprošťovala, že ona sama se má vydávati slastem a strážním, aby ji zase svazovaly, a že má dělat neukončené dílo Pénélopy,⁵³ opačně pracující o jakési tkanině. Ne, nýbrž zjednává v těchto věcech klid, řídí se rozumovým myšlením a stále je v něm; dívá se na to, co je pravdivé a božské a nepřístupno mínění, tím se živí a myslí, že takto musí žít po celý svůj život, a až ten život dokoná, že má přijít k tomu, co je s oním sourodé a také takové a zbaviti se lidských zel. A při takovéto správě života není strach, Simmio a Kebéte, že by se bála, že při rozluce s tělem bude odtržena a od větrů rozváta, že se rozletí na všechny strany a promění se v nic.

- c Po této Sókratově řeči nastalo na dlouhý čas mlčení. I sám Sókratés byl v myšlenkách u proneseného výkladu, jak bylo na pohled patrné, i většina z nás; Kebés však a Simmias spolu potichu rozmlouvali. A Sókratés, zahlédnuv je, se otázal: Cožpak, vám se asi nezdá tento výklad dostatečným? Jistě má v sobě ještě mnoho pochybností a slabých míst, jestliže jej někdo chce podrobně probírat. Nuže, jestliže uvažujete o něčem jiném, dobrá; pakli však si nevíte rady s něčím z těchto věcí, nic neváhejte jed-

nak sami to říci a probrati, zdá-li se vám, že by se to mohlo po některé stránce vyložití lépe, jednak i mne přibrati, myslíte-li, že se mnou lépe naleznete cestu.

A Simmias řekl: Nuže, Sókrate, povím ti pravdu. Už hodnou chvíli oba dva nevědouce si rady postrkujeme jeden druhého a pobízíme se zeptati, protože jednak dychtíme tě slyšeti, jednak zase váháme tě obtěžovat, aby ti to nebylo nepříjemné pro to neštěstí, v kterém nyní jsi.

A on uslyšev to lehce se zasmál a řekl: To je hrůza, Simmio; to bych asi těžko přesvědčil jiné lidi, že nepokládám nynější svůj osud za neštěstí, když ani vás nemohu přesvědčiti a bojíte se, že snad mám horší náladu než ve svém dřívějším životě; a jak se podobá, zdám se vám horším věstcem, nežli jsou labutě, které, když ucítí, že mají zemřít, zpívají – zpívají i v dřívějším čase, ale tehdy zpívají nejvíce a nejkrásněji, radující se, že mají odejít k tomu bohu, jehož jsou služebnicemi.⁵⁴ Avšak lidé pro svůj vlastní strach ze smrti pomlouvají i labutě a praví, že to naříkají nad svou smrtí a ze zármutku zpívají na rozloučenou; při tom neuvažují, že žádný pták nezpívá, když má hlad nebo mu je zima nebo cítí nějaký jiný nelibý pocit, ani sám slavík ani vlaštovka ani dudek, kteří prý ze zármutku naříkajíce zpívají.⁵⁵ Ale mně je jasné, že ani tito ptáci nezpívají v zármutku ani labutě, nýbrž protože to jsou ptáci Apollónovi, mají věstecký dar a tu, předvídajíce, co dobrého je v Hádu, zpívají a veselí se v onen den mnohem více než v dřívějším životě. Já pak i sám o sobě myslím, že jsem spoluslužebníkem labutí a zasvěcen témuž bohu, že mám od svého pána věstecký dar ne hůře nežli ony a že neodcházím ze života s větší nevolí než ony. Nuže, z tohoto důvodu byste měli mluvit a tázat se, cokoli chcete, dokud to dovoluje athénský úřad jedenácti mužů.

Dobře máš, řekl Simmias; i já ti řeknu, v čem si nevím rady, i tuhle Kebés, po které stránce nemůže přijmouti podaný výklad. Mně se zdá, Sókrate, snad stejně jako tobě, že určité vědění o takovýchto věcech je v nynějším životě buď nemožné

nebo velice těžké; ale ovšem nechtít výklady o nich vším způsobem zkoušeti a ustávat dříve, než by se člověk všestranným zkoumáním unavil, to je podle mého zdání známka muže velmi pohodlného. Neboť co se týče těch věcí, je potřebí, jak se mi zdá, provéstí jednu z těchto možností: buďto se poučit od jiného, jak se mají, nebo to samostatně nalézt, nebo, je-li toto nemožné, vzít nejlepší z lidských myšlenek a nejméně vratkou, na té jeti jako na pramici a s nebezpečím proplovat životem, jestliže bychom se nemohli přepravit jistěji a s menším nebezpečím na spolehlivějším plavidle, na nějaké myšlence božské.⁵⁶ A tak tedy i já se nyní budu bez ostychu tázat, když i ty k tomu vybízíš, ani si nebudu musit v budoucím čase vyčítat, že jsem nyní neřekl, co se mi zdá. Já totiž, Sókrate, když zkoumám podané výklady, i sám u sebe i tuhle s Kebétem, vidím, že nejsou tak zcela dostatečné.

e A Sókratés řekl: Snad je, příteli, pravda, co vidíš; nuže řekni, po které stránce nejsou dostatečné.

Je to po této stránce, pravil Simmias, že by bylo možno pronéstí touž myšlenku také o harmonii⁵⁷ i o lyře a strunách, že totiž harmonie u naladěné lyry je něco neviditelného, nehmotného, překrásného a božského, ale lyra sama a struny jsou tělesa a věci hmotné, složené, zemité a příbuzné s tím, co je smrtelné. Mysleme si tedy, že někdo buď rozbije lyru nebo přeráže a přetrhne struny, a že by tu někdo tvrdil podle téhož soudu jako ty, že ona harmonie nutně ještě trvá a nezanikla – vždyť by patrně nebylo nijak možno, aby lyra ještě trvala po strhání strun a aby trvaly struny, když jsou smrtelné přirozenosti, avšak harmonie aby zanikla, jež je stejně přirozenosti a sourodá s tím, co je božské a nesmrtelné, a aby byla zanikla dříve než věc smrtelná. Naopak, tvrdil by, ta harmonie sama nutně ještě někde jest, a že dříve zpráchnivějí ta dřeva a ty struny, nežli se něco stane s ní. Já se totiž, Sókrate, věru domnívám, že i tebe samého tohle napadlo, že pokládáme duši nejspíše za něco takového:⁵⁸ naše tělo jako by bylo potaženo

a drženo pohromadě teplem a studenem⁵⁹ a suchem i vlhkem a takovými nějakými stavy, a naše duše že je smíšením⁶⁰ a harmonie právě těchto stavů, když jsou vespolek dobře a přiměřeně smíšený. Jestliže tedy je duše nějaká harmonie, je zřejmé, že kdykoli je naše tělo nepřiměřeně povoleno nebo nataženo působením nemocí a jiných zel, nastává nutnost, aby duše ihned zanikla, ačkoli je nejbožštější, právě tak jako i jiné harmonie, jak v tónech, tak i ve všech jiných výtvorech umělců, avšak zbytky každého těla aby vydržely dlouhý čas, až by buď byly spáleny nebo ztrouchnivěly. Viz tedy, co řekneme na tento soud, jestliže někdo bude tvrdit, že duše, jsouc smíšenina stavů obsažených v těle, při tak řečené smrti první zaniká.

Tu Sókratés vypouklil oči,⁶¹ jak měl často ve zvyku, a zasmáv se řekl: Jistě mluví Simmias správně. Jestliže tedy někdo z vás si s tím ví lépe rady nežli já, měl by mu hned odpovědět. Vždyť se nepodobá, že by bral špatně do rukou to dokazování. Jistě však musím, jak se mi zdá, ještě před odpovědí dříve vyslechnouti Kebéta, co zase on namítá proti tomu výkladu, abychom tak získali času a rozmyslili si, co řekneme. Až je vyslechneme,⁶² musíme buď s nimi souhlasit, bude-li se zdát, že to jsou čisté tóny, pakli však ne, tu teprve znova zkoumat tu myšlenku. Nuže, Kebéte, řekni, co zase tebe mátló.

Hned to řeknu, pravil Kebés. Mně se totiž zdá, že je ta myšlenka ještě stále na témž místě a že je možno proti ní uvéstí touž námitku, jakou jsme dříve uváděli. Že naše duše byla ještě, než přišla do této lidské podoby, o tom arci neměním svého úsudku, že to je dokázáno zcela hezky a – není-li to příliš velké slovo – zcela dokonale; ale že ještě někde bude také, až zemřeme, po této stránce se mi nezdá důkaz dostatečným. Ovšem že by duše nebyla něco silnějšího a trvalejšího než tělo, v tom se nepřidávám k Simmiově námitce, neboť se mi zdá, že po všech těchto stránkách velmi mnoho vyniká. Proč tedy ještě nevěříš – řekl by úsudek –, když vidíš, že po smrti člověka to, co je slabší, ještě jest, to pak, co je trvalejší, u toho nevidíš

nutnost, že se uchovává ještě po tuto dobu? Nuže podívej se k tomu ještě na tohle, zdali mluvím něco podstatného; také já, jako Simmias, pravděpodobně potřebuji nějakého obrazu. Mně se totiž zdá, že když se tak mluví, je to něco podobného, jako kdyby někdo vyřkl o zemřelém starém tkalci tu myšlenku, že ten člověk není mrtev, nýbrž jest někde živ a zdrav, a za důkaz uváděl, že to roucho, které nosil a které si sám utkal, je celé a není zničeno. A kdyby se mu nevěřilo, tázal by se, který druh je trvalejší, člověk či roucho, jež je v užívání a nošeno; když pak by dostal odpověď, že mnohem trvalejší je člověk, pokládal by za dokázáno, že tedy tím spíše člověk je živ a zdrav, když není zničeno to, co je méně trvalé. Ale tomu, Simmio, podle mého mínění tak není; vždyť i ty máš uvažovat, co pravím. Každý by odpověděl, že to je pošetilá řeč; neboť tenhle tkadlec, když byl obnosil mnoho takových rouch a utkal, skončil své bytí později než to jejich množství, ale dříve než to poslední; proto však nicméně přece člověk není něco horšího nebo slabšího než roucho. A téhož obrazu by bylo možno užítí, myslím, o poměru duše k tělu, a kdyby někdo o něm mluvil právě v tomto smyslu, bylo by pro mne zřejmé, že mluví náležitě, totiž kdyby řekl, že duše je něco trvalého, tělo však že je slabší a kratšího trvání; avšak – řekl by dále – každá z duší obnosí mnoho těl, zejména když žije mnoho let. Neboť jestliže prý je tělo v stálém toku a hyne,⁶³ dokud ještě člověk žije, kdežto duše stále znovu tká to, co je opotřebenno, bylo by přece nutné, že když by duše hynula, že by v té chvíli měla tu poslední utkanou látku a že by jedine před touto dříve hynula; po zániku duše že by pak hned potom tělo projevovalo svou přirozenou slabost a brzy zpráchnivělo a zashlo. Proto není ještě hodno uvěřiti tomu důkazu a býti jist, že když zemřeme, naše duše ještě někde jest. Neboť – vykládal by mi dále – je možné, že by někdo připustil zástupci toho důkazu ještě více, nežli co uvádíš ty,⁶⁴ a souhlasil by s tím, že netoliko v době před naším narozením naše duše byly, nýbrž že nic

88

nebrání si mysliti, že i když zemřeme, duše některých ještě jsou a budou a mnohokrát se narodí a zase zemrou – neboť že ta věc, duše, je svou přirozeností tak silná, že vydrží mnohokrát se rodit. V tomto by tedy souhlasil, ale další věc by možná už nechtěl připustit, že duše při tom mnohokrát opakovaném zrození netrpí a že konečně při některé ze smrtí docela nehyne, avšak tuto smrt – tvrdil by – a tento rozklad těla, který přináší duši záhubu, nikdo nezná, neboť nikomu z nás není možné to pojmuti smysly. Jestliže tedy se to má takto, nikdo, kdo se nebojí smrti, není jist, že ta jeho nebojácnost není nerozumná, pokud by nemohl dokázat, že duše je věc veskrze nesmrtelná a nezničitelná; pakli však nemůže, že se v každém případě člověk mající zemřítí nutně musí o svou duši bát, aby právě při tom rozpojení těla nadobro nezahynula.

Když jsme uslyšeli jejich řeči,⁶⁵ měli jsme všichni nepříjemný dojem, jak jsme si později mezi sebou říkali, protože nás, silně přesvědčené dřívějším výkladem, jak se zdálo, opět zmátli a uvrhli v nedůvěru nejen k výkladům napřed proneseným, nýbrž i proti tomu, co mělo být později řečeno; báli jsme se, že jsme snad neschopní posuzovatelé nebo snad že i ty věci samy jsou pochybné.

Ech. Při bozích, Faidóne, to vám odpouštím. Vždyť mne samého, když jsem tě slyšel, napadá nyní, abych si řekl sám u sebe něco takového: „Které tedy myšlence teď ještě uvěříme? Jak silně přesvědčivá byla řeč, kterou mluvil Sókratés, a ta se nyní zhroutila v pochybnost!“ Neobyčejně totiž mě dovede zaujmout, nyní i kdykoli jindy, takhle myšlenka, že naše duše je jakási harmonie, a když byla vyřčena, jaksi mě upamatovala, že i já sám jsem dříve měl toto mínění. A tu zase velice potřebuji jakoby ze začátku nějakého jiného důkazu, který by mě přesvědčil, že při smrti člověka neumírá spolu i jeho duše. Nuže řekni, probůh, jak šel Sókratés na tu myšlenku? A zdali-pak i na něm bylo vidět nějakou rozmrzelost, jako podle tvých

slov na vás, či se nemrzela a klidně hájil svůj výklad? A obhájil jej náležitě, či nedostatečně, všechno to nám vylož, jak můžeš nejjednodušněji.

89 *Faid.* Opravdu, Echekrate, často jsem se obdivoval Sókratovi, ale nikdy na mne neudělal radostnější dojem, nežli když jsem byl tehdy v jeho společnosti. Že měl pohotově, co by řekl, to snad není nic divného; ale já jsem se při něm nejvíce obdivoval za prvé tomu, jak rád a laskavě a s milým překvapením přijal řeč těch mladých mužů, potom jak bystře postřehl náš dojem z těch řečí, potom jak dobře nás vyléčil a jakoby uteklé a poražené bojovníky svým zavoláním vzmušil a obrátil kupředu, abychom ho následovali a s ním zkoumali tu otázku.

Ech. Jak to?

b *Faid.* Já ti to povím. Seděl jsem právě po jeho pravici vedle lehátka na jakési stoličce, on pak na sedadle mnohem vyšším nežli já. Tu mi pohladil hlavu a nabral vlasy splyvající na šíji – měl totiž zvyk tu a tam si hrát s mými vlasy – a řekl: Tedy zítra snad, Faidóne, si dáš tyto krásné vlasy ostříhat.⁶⁶

Podobá se, řekl jsem, Sókrate.

Však nedáš, ač jestliže mne poslechněš.

Jak to? otázal jsem se.

c Ještě dnes si dám ostříhat i já své vlasy i ty zde tyto, jestliže nám ten úsudek skoná⁶⁷ a nebudeme moci jej oživit. Já aspoň, být tebou a kdyby mi sledovaný úsudek unikl, učinil bych přísahu jako občané Argu,⁶⁸ že si dříve nenechám narůst vlasy, dokud v novém boji nezvítězím nad úsudkem Simmiovým a Kebétovým.

Ale říká se, že proti dvěma ani Héraklés neobstojí.⁶⁹

Nuže povolej na pomoc i mne, Iolea, dokud je ještě světlo.

Volám tě tedy na pomoc, ale ne jako Héraklés, nýbrž jako Ioleós Héraklea.

Na tom nebude záležet. Ale nejprve se střezme, aby se nám cosi nestalo.

Co to? řekl jsem já.

d Abychom nezanevřeli na rozumové úvahy⁷⁰ a nestali se „misology“, tak jako bývají „misanthropové“; neboť není většího zla, které by se mohlo někomu stát nežli toto, že by zanevřel na rozumové úvahy. Vzniká pak i misologie i misanthropie z téhož způsobu myšlení. Misanthropie totiž vniká do člověka z toho, že k někomu pojme silnou důvěru bez náležité znalosti a domnívá se, že ten člověk je veskrze pravdivý a poctivý i věrný, ale potom o málo později nalezne, že to je člověk špatný a nevěrný, a pak zase pozná totéž o jiném; a když se toto někomu stane mnohokrát, a to nejvíce od těch, které pokládal za nejbližší a nejdůvěrnější přátele, nakonec po častých takových nárazech zanevře na všechny a domnívá se, že e na nikom není naprosto nic dobrého. Či ty jsi ještě nepozoroval, že se to tak stává?

Ovšemže, řekl jsem.

Nuže to je jistě nepěkné a je zřejmo, že se takový člověk pokoušel zacházet s lidmi bez náležité umělosti v oboru toho, co je lidské. Neboť patrně kdyby s nimi zacházel znalecky, smýšlel by tak, jak se věc vskutku má, že příliš dobrých a na druhé straně příliš špatných jest jen málo, nejvíce pak že je těch uprostřed.

Jak to myslíš? řekl jsem.

Právě tak, odpověděl, jako o příliš malých a příliš velkých; nemyslíš, že nic není tak řídké jako buď příliš velký nebo příliš malý člověk nebo pes nebo cokoli jiného? Nebo zase rychlý nebo pomalý nebo ošklivý nebo krásný nebo bílý nebo černý? Či jsi nepozoroval, že u všech takových vlastností jsou krajnosti zastoupeny řídké a málo, kdežto prostřední stupně hojně a mnoho?

Ovšemže.

Nuže nemyslíš, že kdyby byl uspořádán závod v špatnosti, b že i tu by se objevilo jen velmi málo prvních?

Podobá se, řekl jsem.

Ano, podobá se. Avšak rozumové úvahy nejsou podobny

lidem po této stránce – to jsem se jenom právě teď dal sebou zavést –, nýbrž po jiné. Někdo totiž uvěří v pravdivost některé úvahy bez náležité umělosti v oboru usuzování, a potom o něco málo později se mu ta úvaha zdá nepravdivou – přičemž někdy taková je, jindy zase není –, a tak opět jiná a jiná. To se stává nejvíce těm, kteří se zabývají protikladným usuzováním;⁷¹ ti se, jak víš, nakonec domnívají, že dosáhli nejvyšší moudrosti a že jedině oni vyzorovali, že ani při věcech ani při úsudcích není při ničem nic zdravého ani pevného, nýbrž že všechno, co jest, zrovna tak jako v Euripu⁷² se točí sem a tam a ani chvíli není na žádném místě v klidu.

To máš zcela pravdu.

Nuže tedy, Faidóne, to by byl jistě žalostný stav, jestliže by člověk, při možnosti nějakého úsudku pravdivého a pevného a rozumu přístupného, pro styk s nějakými takovými úsudky, které se jednou zdají pravdivé a jindy zase ne, nedával vinu sobě ani své neumělosti, nýbrž jestliže by nakonec pro trapný dojem rád svalil vinu ze sebe na úsudky a pak již zbytek života strávil v nenávistném odporu k rozumovým úvahám vůbec a v jejich hanění a byl by zbaven pravdy a poznání toho, co jest.

Při Diovi, řekl jsem, to by byl ovšem žalostný stav.

Především se tedy, řekl, střežme tohoto a nepouštějme do duše mínění, že snad v rozumových úvahách není nic zdravého, nýbrž mnohem spíše si myslíme, že my sami ještě nejsme ve zdravém stavu, avšak že se musíme vzmužit a vynasazít se o dosažení zdravého stavu – ty a ti druzí ještě pro všechn další život, já však už jen pro samu smrt. Je totiž obava, že se já v přítomné chvíli právě k ní nechovám jako milovník moudrosti, nýbrž po způsobu tuze nevzdělaných lidí jako milovník vítězení. Ti totiž, kdykoli o něčem sporném hovoří, nestarají se o to, jak se má ta věc, která je předmětem rozpravy, nýbrž o to se snaží, aby se to, co oni sami pronesli jako svůj názor, stalo míněním přítomných. A já, jak se mi zdá, se budu v nynější

chvíli od nich lišiti jen v téhle jedné věci: nebudu se totiž snažit, leda mimochodem, aby se má řeč zdála pravdou přítomným, nýbrž aby se mně samému co nejvíce zdálo, že tomu tak jest. Uvažuji totiž, milý příteli – podívej se, jak zjiště –, takto: jestliže je pravda, co mluvím, je dobře dát se o tom přesvědčit; pakli však po smrti člověka již není nic, tu aspoň tuto samou chvíli před smrtí nebudu svým společníkům tak nepříjemný svými nářky a tato má nerozumnost se mnou nepotrvá – to by bylo věru zlé –, nýbrž zakrátko zahyne. Jsem tedy připraven, Simmio a Kebéte, a takto přistupuji k rozpravě. Vy pak, jestliže mne poslechnete, budete se málo starat o Sókratata, a mnohem více o pravdu; jestliže se vám bude zdát, že mluvím něco pravdivého, projevte se mnou souhlas, pakli ne, všemi důvody mi odpírejte, abych snad já z horlivosti sám sebe a zároveň i vás neoklamal a pak neodešel, zanechaje ve vás jako včela žihadlo.

Nuže pojďme, řekl. Nejprve mi připomeňte, co jste říkali, jestliže se ukáže, že si to nepamatuji. Simmias, jak myslím, nedůvěřuje a bojí se, aby duše, třeba byla něco božstějšího a krásnějšího než tělo, přece dříve nezanikla, jsouc něco na způsob harmonie; Kebés pak, zdálo se mi, se mnou sice souhlasí, že je duše něco trvalejšího než tělo, ale tohle prý je každému nejasné, zdali duše, když opotřebuje mnoho těl a mnohokrát, po opuštění posledního těla nyní sama nehyne a není-li právě toto smrt, zahynutí duše, protože tělo hyne stále bez přestání. Zdali pak je, Simmio a Kebéte, toto, co máme zkoumati, či něco jiného?

Oba souhlasili, že to je to.

Zdali pak tedy předcházející myšlenky odmítáte všechny, či jedny ano, druhé ne?

Jedny ano, druhé ne.

Co tedy, otázal se, říkáte oné myšlence, že učení je vzpomínání, a když tomu tak jest, že nutně naše duše byla dříve někde jinde, nežli byla upoutána v těle?

Já, řekl Kebés, i tehdy jsem jí byl neobyčejně přesvědčen a také nyní při ní trvám jako při žádné jiné myšlence.

A já, řekl Simmias, jsem sám na tom také tak a velmi bych se divil, kdybych měl někdy o této věci nějaké jiné mínění.

A Sókratés pravil: Však musíš, příteli z Théb, pojmuti jiné mínění, ač jestliže zůstane v platnosti tahle domněnka, že harmonie je věc složená, duše pak že je jakási harmonie skládající se ze stavů napjatých po těle; vždyť asi nepřipustíš svou vlastní myšlenku, že harmonie, věc složená, byla dříve, nežli byly ony věci, z kterých měla být složena. Či připustíš?

Nikterak, Sókrate.

Nuže, zdalipak pozoruješ, řekl Sókratés, že docházíš k tomuto důsledku, kdykoli říkáš, že duše byla dříve, než vstoupila do lidské podoby a lidského těla, ale že byla složena z věcí, které ještě nebyly? Neboť harmonie ti není nic takového, k čemu ji přirovnáváš, nýbrž dříve vzniká i lyra i struny i tóny, a to ještě nesladěné, ze všeho pak naposled se tvoří harmonie a první zaniká. Tedy jak ti bude tahle myšlenka v souladu s onou?

Nijak, řekl Simmias.

A přece, pravil Sókratés, právě myšlence o harmonii, ač jestliže které jiné, by slušelo, aby byla souladná.

Ano, slušelo by, řekl Simmias.

Tato myšlenka tedy ti není v souladu; nuže hled', kterou z obou myšlenek si vybereš, že učení je vzpomínání, či že duše je harmonie?

Mnohem raději onu, Sókrate. Tato totiž mě napadla bez důkazu, s jakousi pravděpodobností a líbivostí, odkud také obyčejně lidem vzniká mínění; já však jsem si vědom, že úsudky provádějící důkazy z pravděpodobnosti bývají chvástavé, a jestliže se člověk před nimi nemá na pozor, velmi rády klamou, jak v geometrii, tak i ve všech ostatních oborech. Ale myšlenka o vzpomínání a učení byla odvozena z předpokladu, který je hoden přijetí. Bylo totiž asi řečeno, že naše duše jest

i před vstupem do těla právě tak, jako jí náleží jsoucnost mající jméno „to, co jest“.⁷³ Já pak jsem přijal tento předpoklad, jak jsem přesvědčen, náležitě a právem. Z toho tedy pro mne nutně vyplývá, jak se podobá, že nesmím připouštět ani u sebe ani u jiného myšlenku, že duše je harmonie.

A což, Simmio, řekl Sókratés, tato otázka: zdá se ti, že harmonii nebo některé jiné složenině náleží míti se nějak jinak, než jak se mají ony věci, z kterých je složena?

Nikterak.

A také, jak já se domnívám, ani že nic jiného nečiní, ani nic jiného netrpí kromě toho, co buď činí nebo trpí ony složky?

Souhlasil.

Tedy nenáleží harmonii, aby vedla ty věci, z kterých je složena, nýbrž aby jich následovala.

Zdalo se mu tak.

Je **tedy vyloučeno, že by v harmonii nastal opačný pohyb nebo zvuk nebo nějaký jiný opak proti jejím částem.**

Ovšem, to je vyloučeno.

A což, není-li každá harmonie přirozeně takovou harmonií, jak je naladěna?

Nerozumím.

Bezpochyby, řekl Sókratés, že jestliže se více naladí a ve větším rozsahu, ač je-li to možné, byla by více harmonií a rozsáhlejší, pakli však méně a v menším rozsahu, menší a méně rozsáhlou.

Ovšemže.

Je tedy snad tohle u duše, že by třeba v nejmenším byla jedna duše proti druhé duši právě tímto, totiž duší ve větším rozsahu a více nebo v menším rozsahu a méně?

Ani dost málo.

Nuže dále, při Diovi: říká se o duši, že jedna má rozum i ctnost a že je dobrá, druhá pak že má nerozumnost a nectnosti a že je špatná? A říká se to pravdivě?

Ovšemže pravdivě.

Jak to tedy vysvětlí někdo z těch, kdo tvrdili, že duše je harmonie? Co řekne, že jsou tyto věci, které jsou v duších, i ctnost i špatnost? Snad že to je zase nějaká jiná harmonie a neharmoničnost? A jedna, dobrá, že je naladěna harmonicky a že má v sobě, sama jsouc harmonií, jinou harmonii, druhá pak že je i sama neharmonická a nemá v sobě jiné harmonie?

To já nemohu říci, odpověděl Simmias; ale je jasno, že by něco takového mluvil ten, kdo pronesl ono tvrzení.

d Avšak již napřed je souhlasně uznáno, že jedna duše není o nic více ani méně duší nežli druhá duše; tento pak souhlas praví, že jedna harmonie není o nic více ani ve větším rozsahu harmonií než druhá harmonie, ani méně ani v menším rozsahu. Pravda?

Ovšemže.

A že harmonie, když není o nic více ani méně harmonií, není ani více ani méně sladěna; je tomu tak?

Jest.

Když pak není ani více ani méně sladěna, je snad o něco více nebo méně účastna harmonie, či stejně?

Stejně.

e Tedy zajisté duše, když jedna není právě tímto, totiž duší, o nic více ani méně než druhá, není také ani více nebo méně sladěna?

Tak jest.

Když se to s ní takto má, nebyla by o nic více účastna neharmoničnosti ani harmonie?

To tedy jistě ne.

A když se to s ní takto má, mohla by snad jedna více než druhá být účastna špatnosti nebo ctnosti, ač jestliže špatnost je neharmoničnost a ctnost harmonie?

O nic více.

94 **Ba spíše snad, Simmio, podle správného úsudku žádná duše nebude účastna špatnosti, ač jestliže jest harmonií; vždyť přece harmonie, když je dokonale právě tímto, harmonií, nikdy by nemohla být účastna neharmoničnosti.**

Jistě ne.

Tedy ani duše ne špatnosti, když je dokonale duší.

Jak by také mohla, aspoň podle toho, co bylo napřed řečeno?

Tedy podle výsledku této úvahy všechny duše všech živých tvorů budou nám stejně dobré, ač jestliže jsou duše svou přirozeností stejně tím, co jsou, totiž dušemi.

Mně se tak zdá, Sókrate.

Zdalipak se ti také zdá, řekl Sókratés, že to je tak v pořádku a že by úsudek musil snášet tyto věci, kdyby byl správný onen předpoklad, že duše je harmonie?

Ani dost málo.

A dále, otázal se, nemá snad ze všeho, co jest v člověku, podle tvého mínění vládu právě duše, zvláště rozumná?

Zajisté.

Zdalipak přitom ustupuje stavům tělesným, či se jim také staví na odpor? Myslím například něco takového, jako když je člověku horko a má žízeň a tu ho vleče na opačnou stranu, aby nepil, a když má hlad, aby nejedl – a tak asi vidíme i v jiných nesčíslných věcech, jak se duše staví na odpor tělesným stavům; či ne?

Ovšemže ano.

c Nuže, zdalipak jsme zase v dřívější úvaze souhlasně neuznali, že by duše jakožto harmonie nikdy nezněla protivně proti tomu, jak by se napínaly a povolovaly a rozechvívaly a do kteréhokoli jiného stavu se dostávaly ty věci, z kterých by právě harmonie vznikala, nýbrž že jich následuje a nikdy by jich sama neřídila?

Ano, uznali jsme, jak by ne?

d A hle, nyní se nám jeví, že dělá něco zcela opačného, že totiž řídí ony všechny činitele, z kterých prý jest, a bezmála ve všem po celý život se jim staví na odpor a všemi způsoby jim vládne jako paní: jedny krotí přísněji a s bolestmi, což se děje v gymnastice a v lékařství, jiné mírněji, a tu vyhrožuje, tu napomíná, rozmlouvajíc s žádostmi a hněvy a strachy, jako by

ona byla něco jiného a ony také něco jiného. Něco takového má asi také Homér v *Odysseii*,⁷⁴ kde praví o Odysseovi:

*potom se udeřil v prsa a takto domluvil srdci:
jenom to, srdce, snes; vždyť sneslo jsi horší už věci.*

- e Domníváš se, že měl při skládání těchto veršů na mysli, jako by duše byla harmonie a dávala se vésti od tělesných stavů? Ne snad spíše, že je sama vede a nad nimi vládne a že je sama cosi mnohem božštějšího, než aby byla srovnávána s harmonií?

Při Diovi, Sókrate, mně se tak zdá.

Tedy to není, můj milý, nijak v pořádku, abychom říkali, že duše je nějaká harmonie; vždyť bychom se neshodovali, jak se podobá, ani s Homérem, božským básníkem, ani sami se sebou.

- 95 Je tomu tak.

Nuže dobře, řekl Sókratés; s Thébankou Harmonií nám to dopadlo, jak se podobá, hezky smířlivě; ale jak to bude s Kadmem,⁷⁵ Kebéte? Jak si toho usmíříme a jakou řečí?

Zdá se mi, řekl Kebés, že ty to vynalezneš; aspoň tenhle důkaz proti harmonii jsi pronesl proti mému nadání tak zvláštním způsobem! Když byla tvá myšlenka za řeči Simmiovy v úzkých, velice jsem se divil, bude-li si kdo moci něco počítí s jeho výkladem; tu se mi zdálo velmi divným, že nevydržel hned prvního útoku tvé řeči. Proto bych se nedivil, kdyby se totéž stalo i řeči Kadmově.

- b Můj milý, řekl Sókratés, jen ne tak veliká slova, aby snad nám něco neuřklo a neobrátilo na útek úvahu, která má přijít. Než o to se postará bůh, my pak jako u Homéra jdouce blízko proti sobě zkoušejme, zdali snad je v tvé řeči něco podstatného. Jest pak jádro toho, co hledáš, tohle: žádáš, aby bylo dokázáno, že naše duše je nezničitelná a nesmrtelná, sice že bude nerozumná a pošetilá ta nebojácnost muže filosofa, který máje zemřítí se nebojí a soudí, že se bude mít na onom světě mnohem lépe, než kdyby zemřel proživ život jiným způsobem. Ale

ukazovati, že duše je něco silného a podobného bohu a že byla ještě dříve, nežli jsme se my stali lidmi – to všechno, jak pravíš, může bez překážky znamenat ne nesmrtelnost, ale že duše je něco věkovitého a že dříve kdesi byla nevýslovně dlouhý čas a že znala i dělala velmi mnoho věcí; avšak jistě že přes to všechno nebyla nic nesmrtelného, nýbrž právě to, že přišla do lidského těla, bylo jí počátkem zkázy, jakoby nemoc; a v útrapách prý žije tento život a končí jej v takzvané smrti že hyne. A nic na tom podle tvé řeči nezáleží, zdali vchází do těla jednou či mnohokrát, aspoň pokud jde o strach jednoho každého z nás; neboť ten strach je oprávněný, není-li člověk nerozumný, pokud nevíme ani nemůžeme odůvodnit, že duše je něco nesmrtelného. Takové asi jsou, myslím, věci, Kebéte, co říkáš; a úmyslně to znova opakuji, aby nám nic neuniklo a abys mohl, chceš-li, něco přidati nebo ubrati.

A Kebés pravil: Ne, nic nepotřebuji v tu chvíli ani ubrat ani přidat; jest to opravdu tohle, co říkám.

A tu Sókratés udělal dlouhou přestávku a něco sám u sebe promyslel; potom pravil: To není maličkost, Kebéte, co hledáš; neboť je třeba úplně probrati příčinu vznikání a zániku. Já ti tedy vyložím, budeš-li chtít, své zkušenosti o těch věcech; potom, bude-li se ti jevit něco z toho, co řeknu, užitečným, užiješ toho k přesvědčení ve věcech, o kterých mluvíš.

Ale ovšemže chci, řekl Kebés.

Poslouchej tedy, já ti to povím. Já, Kebéte, když jsem byl mlád, **neobyčejně jsem zatoužil po tom vědění, které nazývají vědou⁷⁶ o přírodě**; zdálo se mi totiž něčím znamenitým znáti příčiny každé věci, čím každá věc vzniká a čím zaniká a čím jest. A mnohokrát jsem přemítal sem a tam, uvažuje nejprve o takovýchto věcech: když se teplo a studeno dostane do jakéhosi kvašení, zdalipak se tehdy, jak někteří tvrdili,⁷⁷ vskutku z toho líhnou živočichové? A zdalipak to, čím myslíme, je krev, či vzduch, či oheň?⁷⁸ Nebo žádná z těchto látek, nýbrž je

to tak, že mozek⁷⁹ poskytuje sluchové, zrakové i čichové počítky a z těch vzniká paměť a mínění, a z paměti a mínění, když se ustálí, že takto vzniká vědění? A zase naopak jsem zkoumal zániky těchto věcí a různé stavy věcí nebeských i pozemských, konečně však jsem se sám sobě uzdál tak neschopným k tomuto zkoumání jako nic jiného na světě. A povím ti něco, co o tom dostatečně svědčí: **dříve jsem měl totiž o některých věcech určité vědomosti, jak se zdálo mně i ostatním, tehdy však jsem tímto zkoumáním pro ně tak silně oslepl, že jsem ztratil z vědomí i to, o čem jsem se předtím domníval, že to vím; to se týkalo mimo mnoho jiných věcí i otázky, čím člověk roste.** O tom jsem se totiž předtím domníval, že to je každému jasné, totiž že roste pitím a jídlem; když totiž z pokrmů přibude k masu maso a ke kostem kosti a když takto obdobně i k ostatním částem přibude to, co je každé z nich příbuzné, tehdy že se původně malé množství hmoty později rozmnoží, a tak že se malý člověk stává velkým. Takto jsem se tehdy domníval; nezdá se ti, že dobře?

Ó ano, řekl Kebés.

Nuže podívej se ještě na tohle. Domníval jsem se, že stačí pro mé mínění, kdykoli znamenám, že veliký člověk přistoupiv k malému je větší samou hlavou,⁸⁰ a tak i kůň v poměru ke koni; a ještě zřejmější příklady než tohle: deset se mi zdálo více než osm proto, že to je osm a ještě dvě, a dvouloketní míra je větší než jeden loket, protože jej svou polovicí přečnává.

Nuže, řekl Kebés, a co se ti zdá nyní o těch věcech?

To, že jsem, ví bůh, daleko od domněnky, jako bych znal příčinu některé z těchto věcí; vždyť si ani nevěřím, že když někdo k jednotce přidá jednotku, **že se buďto ta jednotka, ke které bylo přidáno, nebo ta, která byla přidána, stala dvojkou,** nebo že ta, která byla přidána, a ta, ke které byla přidána, se staly dvojkou přidáním jedné ke druhé; je mi totiž divné, že když jedna i druhá jednotka byly od sebe zvlášť, byla každá z nich jednotkou a nebyly tehdy dvě, ale když se k sobě vespo-

lek přiblížily, tu se jim tohle stalo příčinou, aby se z nich stala dvojka, totiž to sejití, že byly položeny blízko vedle sebe. **Ani když někdo rozdělí něco, co je jedno, nemohu již mítí přesvědčení, že zase to je příčinou, to rozdělení, že vznikla dvojice; neboť tu se vyskytuje opačná příčina vzniku dvojice než tehdy.** Tehdy totiž byla v tom, že se jedno s druhým vespolek sbližovalo a skládalo, nyní že se jedno od druhého oddaluje a odlučuje. Ani si už nemohu zjednatí přesvědčení, že vím, čím vzniká jedno, a jedním slovem ani o ničem jiném, čím vzniká nebo zaniká nebo jest při tomto způsobu postupu, nýbrž sám nazdařbůh míchám jakýsi jiný způsob, a tento nijak nepripouštím.

Ale jednou jsem slyšel kohosi čísti z knihy, jak pravil, Anaxagorovy,⁸¹ **že prý rozum jest to, co působí řád a co je všeho příčinou;** tu jsem měl radost z této příčiny a zdálo se mi, že to je jaksi v pořádku, že rozum jest příčinou všech věcí, a pomyslně jsem si, že je-li tomu tak, že tedy rozum, působící řád, všechno pořádá a každou jednotlivou věc klade tam, kde by byla v nejlepším stavu; jestliže by tedy někdo chtěl nalézt u každé věci příčinu, **jak vzniká nebo zaniká nebo jest, že musí u ní naléztí to, jaké je pro ni nejlepší buď bytí nebo kterýkoli jiný stav nebo činnost;** z tohoto tedy důvodu že nenáleží člověku nic jiného zkoumati, jak o té samé věci, tak o ostatních⁸² nežli stav nejlepší a nejdokonalejší. Ten člověk pak že zároveň nutně zná i horší stav, neboť vědění o tom obojím je totéž. Toto pak uvažuje, ke své radosti jsem myslnil, že jsem našel učitele příčiny toho, co jest, odpovídajícího mému přání, Anaxagoru, a ten že mi nejprve poví, zdali je země plochá, či kulatá,⁸³ a až mi to poví, že mi k tomu vyloží i příčinu a nutnost, a to tak, že řekne, co je lepší, a že bylo lépe, aby byla taková; a jestliže řekne, že jest země uprostřed,⁸⁴ že k tomu vyloží, že bylo lépe, aby byla ve středu; a jestliže mi toto objeví, byl jsem připraven, že už nikdy nezatoužím po jiném druhu příčiny. Ovšem také o Slunci jsem byl připraven zrovna tak se dovědět, i o Mě-

98 síci a o ostatních hvězdách, o jejich poměrné rychlosti a obra-
tech a ostatních stavech, jak asi jest pro každou lépe vykonáva-
tí ty činnosti a snášeti stavy, které snáší. Neboť nikdy bych si
byl o něm nemyslel, že by při svém tvrzení, že jsou ty věci
spořádány od rozumu, uvedl pro ně nějakou jinou příčinu,
nežli že je nejlepší, aby byly tak, jak právě jsou. Myslil jsem
tedy, že dáváje každé jednotlivé z nich i všem společně nále-
žitou příčinu, vyloží to, co je pro každou zvlášť nejlepší a co
b je společné dobré pro všechny. A nebyl bych dal ani za ne-
vímco ty naděje, nýbrž chopil jsem se velmi horlivě těch
knih a četl jsem je, co nejrychleji jsem mohl, abych co
nejdříve znal to nejlepší i horší.

Tu však jsem se, příteli, rázem rozloučil s tou neobyčejnou
nadějí, když pokračuje v čtení vidím, že ten muž k ničemu neu-
žívá rozumu, ani mu nepřičítá žádné příčiny směřující k pořá-
dání věcí, nýbrž že za příčiny uvádí vzduchy a aithéry a vody
c a mnoho jiných divných věcí. A zdálo se mi, že se to má s ním
zcela podobně, jako kdyby někdo napřed říkal, že cokoli
Sókratés koná, koná všechno z rozumu, a potom, když by se
pokusil jmenovati příčiny jednotlivých mých úkonů, by řekl,
nejprve že já zde nyní sedím z té příčiny, že se mé tělo skládá
z kostí a svalů a kosti že jsou pevné a jsou od sebe odděleny
d mezerami, kdežto svaly se mohou napínati a povolovati, objí-
majíce kosti s masem i kůží, která to drží pohromadě; když se
tedy kosti ve svých spojeních pohybují sem a tam, svaly svým
povolováním a napínáním patrně způsobují, že já jsem schopen
ohýbati nyní své údy, a pro tuto příčinu tady skrčen sedím.
A pro to, že s vámi rozmlouvám, by pak zase jmenoval jiné ta-
kové příčiny, zvuky a vzduch i sluch a nescíslně mnoho jiných
takových věcí, ale zapomněl by jmenovati ty opravdové příči-
e ny, že když Athéňané uznali za dobré mě odsouditi, z té příčiny
také zase já uznávám za dobré zde seděti a za spravedlivé
zůstat a podstoupit trest, který poručí; neboť, u psa,⁸⁵ tyhle
99 svaly a ty kosti by byly, myslím, už dávno buď v Megaře nebo

v Boiótii, kam by byly zaneseny míněním o tom, co je nejlepší,
kdybich si nebyl myslil, že spravedlivější a krásnější než utí-
kání a prochání je učinit obci zadost a podstoupiti trest, který-
koli ona stanoví. Ale nazývati takovéto věci příčinami je
příliš nevhodné; jestliže by však někdo říkal, že kdybich
neměl takové věci jako kosti a svaly a co všecko jiného
mám, nebyl bych s to, abych dělal, co se mi uzdá, mluvil by
pravdu; avšak říkat, že ty věci jsou příčinou, že dělám to, co
dělám, a že to znamená jednati podle rozumu, a ne volba
toho, co je nejlepší, v takové řeči by bylo mnoho a veliké
lehkomyslnosti. Jak je možno nerozeznati, že něco jiného je
to, co je vskutku příčinou, a něco jiného je to, bez čeho by pří-
čina nikdy nebyla příčinou! A tu, jak vidím, lidé právě to jako-
by ve tmě nahmatávají a mluví o tom jako o příčině, užívajíce
tu názvu nenáležitěho. Proto tedy také jeden obklopuje zemí
vírem a dělá, že je země udržována na svém místě nebem,⁸⁶
druhý jako širokým neckám jí podkládá za podstavec vzduch.⁸⁷
Ale tu moc, která působí, že ty věci jsou nyní v takové poloze,
jaká je pro ně nejlepší, tu ani nehledají, ani netuší, že má jakou-
si daimonskou sílu, nýbrž si myslí, že by dovedli jednou nalézt
nového Atlanta,⁸⁸ silnějšího, než jest ten náš, nesmrtejnějšího
a lépe všechno udržujícího, a nic netuší, že to je v pravém
smyslu slova dobro a potřebno, co svazuje⁸⁹ a drží pohroma-
dě. Kdybich se mohl poučit o takovéto příčině, jak to s ní
asi je, s největší radostí bych vstoupil ke komukoli do učení;
když však jsem byl zde o ni připraven a nebyl jsem schopen
ani sám ji nalézt, ani se o ní poučiti od jiného, užil jsem
d druhého způsobu plavby k hledání příčiny.⁹⁰ Přeješ si, Kebé-
te, abych ti o něm učinil výklad, s jakou námahou jsem jej
provedl?

Ano, neobyčejně si to přeji.

Nuže tedy, pokračoval Sókratés, když už jsem měl dost toho
zkoumání věcí, potom se mi zdálo, že si musím dát pozor, aby
se mi nestalo totéž, co se stává těm, kdo se dívají na zatmění

c slunce a konají pozorování: někteří si totiž kazí oči, jestliže nepozorují obraz slunce na vodě nebo na něčem takovém. Takového něco jsem si pomyslel i já a dostal jsem strach, abych nadobro neoslepl na duši, kdybych hleděl očima na věci a snažil se jich každým smyslem dosáhnouti. Tu se mi tedy zdálo, že se musím utéci k myšlenkám a na nich pozorovati pravdu věcí. Ovšem snad mé přirovnání jistým způsobem není případné; neboť nepřipouštím tak docela, že ten, kdo pozoruje jsoucná na myšlenkách, pozoruje je více na obrazech než ten, kdo je pozoruje na věcech samých. Než tedy dal jsem se tímto směrem: pokaždé si učiním základem myšlenku, o které usoudím, že je nejpevnější, a cokoli se podle mého zdání s ní shoduje, to pokládám za pravdivé, ať jde o příčinu nebo o všechny ostatní věci, cokoli pak se o ní neshoduje, za nepravdivé. Chci ti ještě zřetelněji povědět, co myslím, neboť se domnívám, že tomu nyní nerozumíš.

Bůh ví, řekl Kebés, ne příliš.

b Nuže myslím to takto – není to nic nového, nýbrž jen to, co jsem stále mluvil i jindy a také v přítomné rozmluvě bez přestání mluvím. Hodlám se tedy pokusit ti ukázat ten druh příčiny, který jsem si pracně sestrojil, a vracím se k oněm mnoho přetřásaným myšlenkám a od nich začínám, předpokládaje totiž, že jest jakési krásno samo o sobě a tak i dobro, velikost a všechno ostatní; jestliže mi ty věci připouštíš a uznáváš, že jsou, doufám, že ti z toho naleznu příčinu a dokážu, že je duše nesmrtelná.

c Ale ano, řekl Kebés, věz, že ti to připouštím, a hled' co nejrychleji provéstí svůj důkaz.

Pozoruj tedy důsledky oněch věcí, zdali budeš mít o nich stejné mínění se mnou. Zdá se mi totiž, že jestliže jest něco jiného krásného mimo samo krásno, není krásné pro nic jiného než proto, že má účast v onom krásnu; a tak soudím o všech věcech. Připouštíš takovouto příčinu?

Připouštím.

Proto tedy již nechápu, řekl Sókratés, ostatních příčin, těch učených, ani jim nemohu rozumět; ale jestliže mi někdo říká, proč je něco krásné, totiž že má buď skvoucí barvu nebo krásný tvar nebo některou jinou z takových vlastností, tu nechávám to ostatní být – neboť při všem ostatním jsem jen uváděn ve zmatek –, avšak držím se prostě a neučene a snad i bláhově toho, že nic jiného to nečiní krásným nežli buď přítomnost nebo účast onoho krásna, nebo ať už to krásno sem přistoupilo kudykoli a jakkoli;⁹¹ o této věci se totiž ještě nemohu určitě vyslovit, ale o tom ano, že všechny krásné věci jsou krásné krásnem. Neboť toto se mi zdá nejbezpečnější odpovědí i mně samému i jinému; když bych se držel této myšlenky, myslím, že bych nikdy nepadl, a naopak pokládám za bezpečné odpovědět i sám sobě i komukoli jinému, že krásné věci jsou krásné krásnem. Či nezdá se tak i tobě?

Ano, zdá se.

A tedy velikostí že jsou veliké věci veliké a větší větší a malostí menší věci menší?

Ano.

Tedy ani ty bys nepřisvědčil, kdyby někdo o někom řekl, že je proti druhému větší hlavou,⁹² a ten menší že je právě tímtež menší. Proti tomu bys důrazně prohlašoval, že ty nesoudíš nic jiného, nežli že všechno, cokoli je proti druhému větší, není větší ničím jiným než velikostí, a pro to, pro velikost, že je větší, a co je menší, že ničím jiným není menší než malostí, a pro to, pro malost, že je menší. Obával by ses, myslím, aby proti tobě nevystoupila nějaká námitka, kdybys řekl, že je někdo větší a menší hlavou; mohlo by se ti namítnout, předně, že podle tebe to větší je větší a to menší je menší touž věcí, potom, že ten větší je větší hlavou, malou věcí, a to že je tedy div, být veliký něčím malým; či by ses toho nebál?

A Kebés zasmáv se řekl: Arciže.

Jistě tedy, pravil Sókratés, by ses bál říci, že deset je dvěma více než osm a působením této příčiny nad ono číslo vyniká,

a ne že to je množstvím a skrze množství; a dvouloketní míra že jest polovicí větší než loket, a ne velikostí – to je jistě asi tatáž obava.

Ovšemže.

c A jistě by ses měl na pozoru, abys neřekl, že když se k jedné přidá jedna, že příčina vzniku dvou je to přidání, nebo když se jedna rozpůlí, to rozpůlení? A hlasitě bys volal, že nevíš, že by každá jednotlivá věc vznikala nějak jinak než tím, že nabude účasti ve vlastní jsoucnosti každého jednotlivého jsoucná, v kterém právě má účast, a tak i v těchto případech že nemůžeš uvést žádnou jinou příčinu vzniku dvou nežli nabytí účasti v dvojce; té že se musí stát účastny ty věci, které mají být dvě, a jednotky to, cokoli má být jedno; ale tohle rozpůlování a přidávání a ostatní takovéto chytrosti bys nechal být a ponechal bys takové odpovědi těm, kteří jsou tebe moudřejší. Ty d sám obávaje se, jak se říká, svého vlastního stínu a své nezkušenosti, držel by ses té bezpečné opory, která je v onom předpokladu, a odpověděl bys takto. Kdyby pak někdo sahal na sám předpoklad, nechal bys ho být a neodpověděl bys, dokud bys neprozkoumal, zdali ti důsledky z něho vzešlé vespołek souhlasí či nesouhlasí; a kdybys měl podati výklad o něm samém, podával bys jej zrovna tím způsobem, že bys položil za základ zase jiný předpoklad, který by se ti z vyšších předpokladů jevil nejlepším, až bys přišel k něčemu vyhovujícímu. Přitom by ses však nepletl jako milovníci sporných řečí, tak abys rozmlouval o počátku⁹³ i o těch věcech, které z něho pocházejí, jestliže bys chtěl vskutku nalézt některé ze jsoucen. Neboť o tom u nich snad není ani řeči a nevěnují tomu žádnou péči; pro svou moudrost jsou totiž schopni všechno dohromady míchat a při tom přece dovedou být sami sebou spokojeni; ty však, ač jsi-li z milovníků moudrosti, myslím, že bys dělal tak, jak já pravím.

102 Máš zcela pravdu, řekl Simmias a zároveň i Kebés.

Ech. U Dia, Faidóne, to se rozumí; neboť podle mého zdání to pověděl neobyčejně jasně i pro toho, kdo má jen trochu málo rozumu.

Faid. Ovšemže, Echekrate, a také všem přítomným se tak zdálo.

Ech. A jistě i nám, kteří jsme tehdy nebyli přítomni a nyní to posloucháme. Než jaképak řeči se mluvily potom?

Faid. Jak se já domnívám, když mu bylo tohle připuštěno a souhlasilo se, že každý jednotlivý z těch pojmových druhů⁹⁴ něco jest a že ostatní věci nabývajíce v nich účasti dostávají právě podle nich jméno, potom se tázal: Jestliže tedy o tom takto soudíš, zdalipak, kdykoli řekneš, že Simmias je větší než Sókratés, ale menší než Faidón, tehdy neříkáš, že v Simmiiovi jest obojí, i velikost i malost? b

Arciže.

Ale jistě uznáváš, že věta „Simmias převyšuje Sókrata“ není tak doslova pravda. Neboť jistě Simmias ho nepřevyšuje už od přirozenosti tím, že jest Simmias, nýbrž velikostí, kterou právě má; a také nepřevyšuje Sókrata, protože Sókratés je Sókratés, nýbrž protože Sókratés má malost proti jeho velikosti, pravda? c

Pravda.

A také není od Faidóna převyšován tím, že Faidón je Faidón, nýbrž protože má Faidón velikost proti Simmiově malosti.

Tak jest.

Takto tedy má Simmias přívlastek i že je malý i že je velký, protože je uprostřed mezi oběma: u jednoho poddává svou malost jeho velikosti, aby nad něj vynikala, kdežto proti druhému staví svou velikost, vynikající nad jeho malost. A přitom se zasmál a řekl: Podobá se, že se začínám vyjadřovat dokonce až příliš důkladně,⁹⁵ ale vskutku tomu asi tak je, jak pravím. d

Souhlasil.

Říkám to pak proto, že chci, abys nabyl téhož mínění jako já. Mně je totiž zřejmé, nejenom že velikost sama nikdy nechce být zároveň velká i malá, nýbrž i ta velikost, která je v nás, že nikdy k sobě nepřijímá malost a nechce býti převyšována.

c Avšak nastává jedno z dvojího, buďto že přechá a ustupuje, když k ní přichází opak, totiž malost, nebo když ten opak přijde, že zanikne; nechce však vyčkávati a přijmouti malost a býti něčím jiným, než byla. Tak například já mohu přijmout a vyčkati malost a ještě jsem ten, kdo právě jsem, tedy já, právě ten, jsem malý; avšak ona, jsouc veliká, se neosmělí být malá. Zrovna tak i malost, která jest v nás, nikdy nechce ani se stávat ani být veliká, a tak ani žádná jiná z opačných věcí, 103 pokud ještě jest, co byla, nechce zároveň se stávati a býti opakem, nýbrž při styku s opakem buď odchází, nebo hyne.

Docela tak se mi to zdá, řekl Kebés.

A tu pravil kdosi z přítomných, uslyšev to – kdo však to byl, dobře se nepamatují: Pro bohy, což jsme neuznávali ve své dřívější úvaze pravý opak toho, co se říká nyní? Že z menšího vzniká větší a z většího menší? A že vůbec v tom mají vznik věci opačné, ve věcech opačných? Avšak nyní se patrně tvrdí, že se to nikdy nemůže stát.

b A Sókratés obrátiv hlavu a uslyšev ta slova pravil: Tvá připomínka byla chrabrá, ale neuvědomuješ si rozdíl mezi tím, co se tvrdí nyní, a tím, co se tvrdilo tehdy. Tehdy se totiž tvrdilo, že z opačné věci vzniká opačná věc, kdežto nyní, že opačná věc sama se nikdy nemůže stát opačnou sama sobě, ani ta, která je v nás, ani která je v přírodě.⁹⁶ Ano, můj milý, tehdy jsme mluvili o věcech, které mají opaky a které jsme nazývali jejich názvy, kdežto nyní mluvíme o pojmech samých, které jsou ve věcech a jejichž názvy věci mají; a právě o těch pojmech tvrdíme, že by nikdy nechtěly přijmouti vznik jedny z druhých. A zároveň c pohlédnuv na Kebéta řekl: Snad nezpůsobilo, Kebéte, i v tobě nějaký zmatek něco z toho, co tento zde řekl?

Ted' to se mnou není takové, řekl Kebés; tím ovšem neříkám, že mi mnoho věcí nepůsobí zmatek.

Shodli jsme se tedy, pravil Sókratés, naprosto v tom, že opak nikdy nebude opakem sám sobě.

Docela tak.

Ještě považ i tohle, řekl, zdali se tedy se mnou shodneš. Nazýváš něco teplým a něco studeným?

Zajisté.

Zdalipak totéž, čemu říkáš snih a oheň?

Ví bůh, to jistě ne.

Tedy teplé je něco různého od ohně a studené něco různého od sněhu?

Ano.

Tedy tohle je, myslím, tvé mínění, že to, co je snih, přijme-li do sebe teplo, jak jsme pravili dříve, již nikdy nebude to, co bylo, totiž snih a teplo, nýbrž že po příchodu tepla buď mu ustoupí, nebo zanikne.

Ovšemže.

A tak také i oheň, přijde-li k němu studeno, že buď ustoupí, nebo zanikne, že se však nikdy neosmělí po přijetí studenosti být ještě to, co byl, oheň a studeno.

Máš pravdu.

Je to tedy, pravil Sókratés, u některých z takových věcí tak, že se netoliko pojmový druh sám domáhá svého jména na všechny časy, nýbrž i něco jiného, co sice není onen pojmový druh, ale má, pokud jest, povždy jeho způsobu.⁹⁷ Snad bude ještě jasnější, co myslím, na tomto příkladě. Liché musí patrně stále dostávat toto jméno, které nyní vyslovujeme, či ne?

Ovšemže.

Zdalipak jen ono samo jediné ze všeho, co jest – na to se totiž táži –, či také něco jiného, co sice není totožné s lichým, přece však se musí spolu se svým vlastním jménem stále nazývat i takto, lichým, protože má takovou přirozenou povahu, že se nikdy od lichého neodlučuje? Myslím pak, že to je něco, jako je s trojkou i s mnoha jinými pojmy. Pozoruj to u trojky. Nezdá se ti snad, že má být stále nazývána i svým vlastním jménem i jménem lichého, ačkoli liché není totéž co trojka? Ale přece takovou má přirozenou povahu i trojka i pětka, i celá polovice všech čísel, že sice nejsou totéž, co liché, ale každé

- b z nich je vždy liché; a zase číslo dvě a čtyři a celá druhá řada čísel, ačkoli nejsou totožná se sudými, přece každé z nich je vždy sudé. Připouštíš to, či ne?

Jak by ne?

Dívej se tedy, co chci ukázat. Jde o tohle: vychází najevo, že netoliko ony opaky se vespolek nepřijímají, nýbrž i všechny ty věci, které sice samy nejsou mezi sebou opačné, ale opaky mají stále v sobě, i ty, jak se podobá, nepřijímají onoho pojmového druhu, který je opačný tomu, který jest v nich, nýbrž při jeho příchodu buď **zanikají, nebo ustupují**. Či neřekneme o čísle tři, že dříve buď zanikne nebo se s ním stane cokoli jiného, nežli by vydrželo, aby jsouc číslem tři stalo se sudým?

Ovšemže ano, řekl Kebés.

A přece není dvojka opakem trojky.

Jistě ne.

Nejsou to tedy jen opačné pojmy, které nesnášejí příchod jeden druhého, nýbrž také některé jiné věci nesnášejí příchod opaků.

Máš zcela pravdu.

Chceš tedy, abychom určili, budeme-li s to, které to jsou?

Ovšemže.

- d Zdalipak by to byly, Kebéte, **ty, které přinucují to, cokoli zaujmou,⁹⁸ aby podržovalo nejenom svou vlastní ideu, nýbrž vždycky také ještě ideu něčeho, co je něčemu opakem?**⁹⁹

Jak to myslíš?

Jak jsme právě mluvili. Víš přece, že cokoli zaujme idea čísla tři, musí být netoliko tři, nýbrž i liché.

Ovšemže.

K něčemu takovému tedy, tvrdíme, nikdy by nepřistoupila idea opačná oné způsobě, která by to vytvářela.

Jistě ne.

A vytvářela to lichost?

Ano.

A té je opakem způsobu sudého?

Ano.

Tedy k číslu tři nikdy nepřijde idea sudého.

To ne.

A tak je číslo tři neúčastno sudého.

Neúčastno.

Trojka je tedy nesudá.

Ano.

Co se tedy týče mých slov, že musíme určití, které pojmy, ač nejsou něčemu opačné, přece to nepřijímají – jako například nyní trojka, ač není opakem sudého, nicméně ho nepřijímá, neboť stále s sebou přináší jeho opak, a tak i dvojka proti lichému a oheň proti studenému a přemnoho jiných věcí –, nuže viz tedy, zdali to určuješ takto: **není to jenom opak, který nepřijímá opaku, nýbrž i ta věc, která přináší něco opačného proti tomu, k čemu sama jde,¹⁰⁰ ta sama přinášející věc, nikdy by nepřijala opak pojmu přinášeného.** A opakuj si znova v mysli, neboť není špatné slyšet jednu věc mnohokrát. Číslo pět nepřijme ideje sudosti, ani číslo deset, jeho dvojnásobek, ideje lichosti. Ovšem dvojnásobek je také sám opakem něčeho jiného,¹⁰¹ ale přece nepřijme ideje lichosti; a jistě ani pojem půldruhého ani ostatní takové zlomky obsahující polovinu nepřijmou ideje celku, a podobně zase třetina a všechny takové zlomky. Snad totiž sleduješ a máš o tom stejné mínění.

Zcela rozhodně mám stejné mínění a sleduji.

Tak tedy mluv zase ze začátku. Ale neodpovídej mi slovy mých otázek, nýbrž ber si příklad ze mne. Říkám to proto, že vedle odpovědi, o které jsem mluvil na první místě, té jistě odpovědi, vidím po nynějším výkladu jinou jistotu. **Kdyby ses mne totiž ptal, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo bude teplé, nedám ti tu jistou odpověď, tu nevzdělanou,¹⁰² že teplost, nýbrž tu vtipnější, vyplývající z nynějšího výkladu,¹⁰³ že oheň. Ani jestliže se otážeš, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo onemocní, neřeknu, že nemoc, nýbrž že horečka; ani na otázku, co svým vniknutím do čísla způsobí, že číslo bude liché, neřeknu že lichost, nýbrž že jednotka.** A tak dále. Nuže viz, zdali už dostatečně víš, co chci.

Ano, úplně dostatečně.

Odpověz tedy, řekl Sókratés, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo bude živé?

Duše, odpověděl.

A je tomu vždycky tak?

Jak by ne? řekl Kebés.

d Cokoli tedy zaujme sama duše, vždy k tomu přichází přinášejí život?

Ovšemže přichází.

Zdalipak je něco opakem života, či nic?

Jest.

Co?

Smrt.

Jistě tedy duše nikdy nepřijme opak toho, co sama vždy přináší, jak vyplývá z toho, o čem jsme se dříve shodli?

Zcela rozhodně, pravil Kebés.

Nuže, jak jsme právě před chvílí nazývali to, co nepřijímá ideje sudosti?

Nesudým.

A co nepřijímá spravedlivého a cokoli nepřijímá músickeho?

Nemúsickým a tamto nespravedlivým.

e Dobře; a jak nazveme to, co nepřijímá smrti?

Nesmrtelným.

Duše nepřijímá smrti, pravda?

Nepřijímá.

Tedy duše je věc nesmrtelná.

Nesmrtelná.

Dobře; to tedy máme pokládat za dokázáno, či jak se ti zdá?

Zcela dostatečně to je dokázáno, Sókrate.

A co dále, Kebéte? řekl Sókratés. Kdyby nesudé nutně musilo být nezničitelné, zdalipak by nebylo nezničitelné i číslo tři?

106 Jak by ne?

Tedy zajisté i kdyby neteplé bylo nutně nezničitelné, tu kdykoli by někdo přiblížil ke sněhu teplo, sníh by unikal, zůstávaje

neporušen a neroztavený. Vždyť by nemohl zaniknouti, ani zase by nemohl zůstat a přijmout teplost.

Máš pravdu.

Právě tak také, myslím, kdyby nestudené bylo nezničitelné, kdykoli by přicházelo na oheň nějaké studeno, oheň by nikdy nehasl ani by nezanikal, nýbrž neporušen by odešel pryč.

Nutně.

Není-li pak tedy nutno souditi takto i o nesmrtelném, jestliže je nesmrtelné i nezničitelné, je pro duši nemožno, aby hynula, když by na ni šla smrt, neboť podle toho, co bylo dříve řečeno, nepřijme smrti ani nebude mrtva, právě tak jako číslo tři nebude, jak jsme řekli, sudé, a tak ani sama lichost, ani oheň nebude studený, a tak ani teplost v ohni obsažená. Tu by někdo řekl: „Ale co brání, aby tomu nebylo tak, že se liché sice nestává sudým, když k němu přichází sudé, jak bylo uznáno, avšak že zanikne a místo něho vznikne sudé?“ Tomu, kdo by tak mluvil, bychom nemohli dokázat, že nezaniká; vždyť nesudé není nezničitelné; ovšem kdybychom to byli spolu uznali, snadno bychom dokazovali, že po příchodu sudého liché i číslo tři odcházejí pryč. Také o ohni i teplém i o ostatních věcech bychom mohli takto dokazovat. Či ne?

Ovšemže ano.

Tak je tomu tedy i nyní s nesmrtelnem: jestliže uznáváme, že je také nezničitelné, byla by duše kromě toho, že je nesmrtelná, i nezničitelná; pakli však neuznáváme, bylo by potřebí jiné úvahy.

Ne, nic není potřebí, aspoň ne k tomuto účelu; neboť sotva by něčemu jinému bylo možno nepřijímat zkázu, jestliže přijme zkázu nesmrtelné, jež jest věčné.

Bůh, pravil Sókratés, sám pojem života i je-li co jiného nesmrtelného – o tom by, myslím, všichni uznali, že nikdy nezaniká.

Jistě, u Dia, všichni lidé, a jak myslím, ještě více všichni bohové.

e Když tedy to, co je nesmrtelné, je také nezničitelné, nemusíme snad soudit, že duše, je-li nesmrtelná, je také nezhubitelná? Zcela nutně.

Když tedy přichází na člověka smrt, tehdy smrtelná jeho složka, jak se podobá, umírá, ale nesmrtelná odchází pryč neporušena a nezničena, ustoupivši smrti.

To je patrné.

107 Tedy nade všechnu pochybnost, Kebéte, je duše nesmrtelná a nezničitelná a vskutku budou naše duše v Hádu.

Jistě nemám, Sókrate, k tomuto co jiného říci, ani nemohu po žádné stránce nevěřit těm úvahám. Ale jestliže má tuhle Simmias nebo někdo jiný co říci, bylo by dobře, aby to nezamlčel; neboť nevím, na kterou jinou vhodnější dobu by to mohl odkládat, nežli je nyní přítomná, chce-li o takových věcech buď něco promluvit nebo uslyšet.

b Věřu ani já sám, pravil Simmias, již nevím, jak bych tomu po těchto výkladech nevěřil. Avšak velikost předmětu, o kterém se mluví, a to, že mám malé mínění o lidské slabosti, mě nutí, abych ještě měl sám u sebe pochybnosti o tom, co bylo řečeno.

Nejenom to, Simmio, řekl Sókratés, ale máš i v tom dobře a také ty první předpoklady, i když jsou pro vás hodnověrné, přece by měly být ještě zevrubněji prohlédnuty; a jestliže je náležitě rozeberete, budete, jak myslím, sledovat cestu rozumné úvahy, jak nejvíce je člověku možno takové sledování; a jestliže se stane toto samé jasným, nic už nebudete hledat dále.

Máš pravdu.

c Ale toto zasluhuje úvahy, mužové, řekl Sókratés, že je-li vskutku duše nesmrtelná, vyžaduje péče, a to netoliko pro tento čas, po který trvá takřčené žití, nýbrž pro všechny, a bylo by to tedy takto, jak se zdá, hrozné nebezpečí, jestliže ji člověk zanedbá. Neboť kdyby byla smrt odloučením ode všeho, byla by to výhoda pro lidi zlé, že by se smrtí zbavili zároveň i těla i spolu s duší své špatnosti; takto však, když je zřejmo, že je

d nesmrtelná, není pro ni asi žádného jiného uniknutí ani záchran y od zlého nežli to, aby se stala co nejlepší a nejrozumnější. Vždyť když jde duše do Hádu, nebere s sebou nic jiného kromě svého vzdělání a své výchovy, kteréž věci podle vypravování zemřelému také nejvíce prospívají nebo škodí hned na začátku cesty na onen svět. Vypravuje se tak, že každého, když zemře, jeho vlastní daimón, kterému byl přidělen zaživa, se snaží vésti na to jisté místo, na kterém se musí shromáždění podrobit soudu a pak se ubírat do Hádu s oním vůdcem, kterému je uloženo dovést zemřelé odsud na onen svět. Když pak se jim tam e dostane, čeho se jim má¹⁰⁴ dostat, a když tam pobudou tak dlouho, jak je třeba, jiný vůdce je dopravuje zase sem, a to v mnohých a dlouhých obdobích času. Jest pak tedy ta cesta 108 jiná, než jak praví Aischylův Télefos;¹⁰⁵ onen totiž tvrdí, že do Hádu vede jednoduchá cesta, ale ta, jak vidím, není ani jednoduchá ani jedna. Neboť pak by ani nebylo potřebí vůdců; vždyť by nikdo nikam nemohl zabloudit, kdyby byla jedna cesta. Takto však se podobá pravdě, že má mnoho odboček a křižovatek; svědectvím pro to mi jsou oběti a obřady u nás obvyklé. Tu pak duše spořádaná a rozumná následuje svého vůdce a není neznalá toho, co se děje; která se však chtivě drží svého těla, ta, jak jsem řekl výše, dlouhý čas kolem něho roztoužena těká i kolem viditelného místa, mnoho se vzpírá a mnoho b vytrpí, až konečně násilím a stěží je od ustanoveného daimona odváděna pryč. Když pak přijde, kam přicházejí i ostatní, jestliže to je duše neočištěná a udělala něco nečistého – buď že se dopustila nespravedlivých vražd nebo spáchala nějaké jiné takové věci, které jsou těmto příbuzné a jsou činy příbuzných duší –, té se každý vyhýbá a straní se jí a nikdo jí nechce být ani společníkem cesty ani vůdcem, nýbrž sama bloudí, stíhána všemi nesnáze, až se naplní jisté časy, po jejichž příchodu je c nutností zanášena do příbytku pro ni vhodného. Avšak duše, která prošla životem čistě a spořádaně a které se dostalo bohů za společníky a vůdce, každá se usadí na místě jí příslušném.

Jsou pak mnohá podivuhodná místa na zemi, a země sama není ani taková ani tak veliká, jak míní ti, kteří mají zvyk o ní vykládati; takového přesvědčení jsem já od kohosi nabyl.¹⁰⁶

d Tu řekl Simmias: Jak to myslíš, Sókrate? O zemi jsem totiž i já sám už mnoho slyšel, avšak ne tohle, na čem se zakládá tvé přesvědčení; proto bych to rád slyšel.

Však k tomu není, Simmio, jak se mi zdá, potřebí Glaukova umění,¹⁰⁷ abych ti vyložil, co to je; ale že to je pravda, to je zřejmě těžší a přesahuje Glaukovo umění. Jednak bych snad já ani nebyl s to, jednak, i kdybych to dovedl, zdá se mi, Simmio, že můj život už nestačí na délku toho výkladu. Avšak nic mi e nebrání, abych pověděl, jaká je podle mého přesvědčení podoba země a jaká jsou na ní místa.

Však i to stačí, řekl Simmias.

Jsem tedy přesvědčen, pravil Sókratés, že za prvé, je-li země uprostřed nebe a je-li kulatá, nic nepotřebuje ani vzduchu, aby nespádla, ani žádné jiné takové přírodní síly, nýbrž všestranná podobnost nebe sobě samému a rovnovážnost samé země stačí ji držet; neboť rovnovážná věc položená ve středu něčeho stejnorodého nemá ani dost málo se kam naklonit, nýbrž je v stejné poloze a trvá bez úchylky. To je tedy, řekl, první věc, o které jsem přesvědčen.

A správně, řekl Simmias.

Dále pak, že to je cosi prevelikého a že my všichni, od řeky Fasidu až po Hérakleovy sloupy,¹⁰⁸ obýváme jen zcela malou část, bydlíce kolem moře¹⁰⁹ jako mravenci nebo žáby kolem močálu, a jinde že obývá mnoho jiných lidí mnoho takových míst. Neboť všude po celé zemi je mnoho dutin, rozmanité podoby i velikosti, do kterých se stekla voda, mlha i vzduch; ale země sama leží čistá v čistém nebi, v kterém jsou také hvězdy, a které nazývají mnozí z těch, kteří mají zvyk mluvit o takových věcech, aithérem; jeho sedlinou jsou tyto látky a stále se stékají do dutin země. A tu my nepozorujeme, že bydlíme v jejich dutinách, a domníváme se, že bydlíme nahoře na zemi,

jako kdyby někdo bydlil uprostřed hlubiny moře a domníval se, že bydlí na jeho povrchu, a vida skrze vodu slunce i jiné hvězdy pokládal by moře za nebe; neboť pro svou nehybnost a slabost by se nikdy nedostal na povrch moře a nikdy by neviděl, vynořiv se a zdvihnuv hlavu z moře na tato zdejší místa, oč jsou čistší a krásnější nežli ta místa u nich, ani by to neuslyšel od někoho jiného, kdo to sám spatřil. Totéž se děje i s námi; bydlíce totiž v jakési dutině země domníváme se, že bydlíme na jejím povrchu, a nazýváme vzduch nebem, myslíce, že tímto zdánlivým nebem chodí hvězdy. Avšak příčina je tu tatáž, že totiž pro svou slabost a nehybnost nejsme s to, e abychoň pronikli až na konec ovzduší. Neboť kdyby někdo došel na jeho vrchol nebo kdyby dostal křídla a doletěl tam, spatřil by zdvihnuv hlavu – jako zde ryby zdvihající hlavy z moře vidí, co je zde, tak by i on spatřil, co je tam; a kdyby jeho přirozenost byla schopna snést to dívání, poznal by, že tam je to pravé nebe i opravdové světlo i pravá země. Neboť tato země i tyto kameny a veškeren zdejší prostor, všechno to je zkaženo a vyžráno, jako bývají věci v moři vyžrány od mořské vody; a v moři se ani nerodí nic, co by stálo za řeč, ani tam není zkrátka nic dokonalého, nýbrž jen výmoly, písek, nesmírná bláta i močály, kdekoli je také země, věci, které ani dost málo nejsou hodny, aby byly srovnávány s krásami u nás. Avšak ony věci nahoře zase ještě mnohem více vynikají, jak by se ukázalo, nad věci u nás. Jestliže pak je vskutku vhodné vypravovat mýtus, stojí za to poslechnouti, Simmio, jaké jsou b pozemské věci pod nebem.

Věru, Sókrate, řekl Simmias, my bychom rádi poslechli to vypravování.

Vykládá se tedy, příteli, nejprve že země sama, kdyby se na ni někdo díval shora, je napohled taková, jako jsou míče z dvanacti kůží,¹¹⁰ pestrá, rozrůzněná barvami; zdejší barvy, jichž užívají malíři, jsou jakoby jejich vzorky. Avšak tam je celá země z takových barev, a ještě z mnohem jasnějších a čistších, c

než jsou tyto. Jedna část je totiž nachová a podivuhodně krásy,¹¹¹ druhá zlatistá, jiná, která je bílá, bělejší nad křídou nebo sních; a stejně tak se skládá i z ostatních barev, a ještě z více a krásnějších, než které jsme my kdy viděli. Neboť i samy tyto její dutiny, jsouce naplněny vodou a vzduchem, dávají jakýsi vzhled barvy, lesknouce se v rozmanitosti ostatních barev, takže se zraku jeví jakási jednotná její podoba se souvislou pestrostí. Taková je ta země a na ní rostou obdobné rostliny, stromy, květy i plodiny; a stejně tak mají také i hory a kameny v témž poměru krásnější hladkost i průzračnost i barvy; také zdejší kameny, ceněné jako drahokamy, jsou jejich částicemi, karneol, jaspis, smaragd a všechny takové, avšak tam je všechno bez výjimky takové a ještě krásnější. Příčina toho je to, že tamty kameny jsou čisté a ne vyhlodané ani zkažené puchřením a slaností jako ty zdejší, od látek, které se sem stékají, jež i kamenům i zemi a také živokům i rostlinám způsobují ošklivosti a nemoci. Tím vším je ta skutečná země vyzdobena a ještě zlatem i stříbrem a také jinými takovými věcmi. Neboť všechno to je v přírodě vidět, protože toho je mnoho, ve velkých kusech a všude na zemi, takže je země se svým vzhledem podívanou šťastných diváků. Dále jsou na ní četní jiní živokové a také lidé; jedni bydlí ve vnitrozemí, jiní kolem vzduchu jako my kolem moře, jiní pak na ostrovech, které jsou u pevniny a které obtéká vzduch. **Jedním slovem, co je nám pro naše potřeby voda a moře, to je tam vzduch, a co nám je vzduch, to je pro tamty aithér.** Podnebí má u nich takovou povahu, že jsou bez nemocí a mají mnohem delší život nežli ti zde; také zrakem, sluchem, rozumností a všemi takovými schopnostmi se od nás liší stejnou měrou, jako se liší co do čistoty vzduch od vody a aithér od vzduchu. Také mají ovšem háje a svatyně bohů, v nichž jsou bozi vskutku obyvateli, a dostává se jim i hlasů a věštek a smyslového vnímání bohů a těmito způsoby se mohou s bohy stýkati;¹¹² Slunce, Měsíc i hvězdy jsou od nich viděny takové, jaké skutečně jsou, a k tomu se přidružuje i jiná blaženost.

A takováto prý je přirozenost země jako celku i věcí kolem ní. Na ní pak jsou vytvořena jednotlivými jejími dutinami kruhem po celém jejím rozsahu četná místa, některá hlubší a otevřenější, nežli je místo, na kterém my obýváme, jiná pak jsou sice hlubší, ale mají menší otvor nežli naše bydliště, některá pak mají menší hloubku, nežli je zde, a jsou širší. Všechna tato místa jsou pod zemí mezi sebou spojena průkopy na mnoha stranách, užšími i širšími, a mají průchody, kudy teče hojně vody z jedněch do druhých jako do měsídel;¹¹³ i stále tekoucí řeky, nesmírně veliké, podzemní, s vodami teplými i studenými, také mnoho ohně a veliké ohnivé řeky, i mnoho řek s tekutým blátem, i čistším i bahnitějším, jako na Sicílii tekou před lávou blátivé řeky a pak láva sama. Těmito pak se zaplňují jednotlivá místa, podle toho, jak se kdy v každém vyskytne to proudění. **A tímto vším pohybuje nahoru a dolů jakoby nějaká podzemní houpačka;** že pak tato houpačka jest, má asi takovouto přirozenou příčinu. Jedním z těch otvorů země, který je i jinak největší, je provrtána celá země naveskrz, tím, o kterém mluví Homér,¹¹⁴ když praví

v nesmírnou hloub, kde propasti tůň je nejhlubší ze všech,

ježž jinde on sám i mnozí jiní básníci nazývají Tartarem. Do této propasti se všechny řeky stékají a z ní zase vytékají; každá pak nabývá takových vlastností, jako má země, kterou protéká. A příčina toho, že všechny tekuté vody odsud vytékají a sem vtékají, je ta, že tento vlhký živel nemá ani dna ani základu. Houpe se tedy a vlní nahoru a dolů, a totéž dělá i vzduch i povětří vůkol ní; neboť ji následuje, i když se vrhne na onu stranu země i když se vrátí na tuto,¹¹⁵ a jako se při dýchání plynoucí dech pokaždé vydechuje a vdechuje, tak i tam vzduch houpající se spolu s vodou způsobuje při vcházení i při vycházení hrozné a nesmírné větry. Kdykoli tedy ustoupí voda do místa, kterému se říká dolní,¹¹⁶ vtéká zemi do oblasti tamtěch proudů a naplňuje ji,¹¹⁷ jako se děje při vážení vody; kdykoli pak zase

odtamtud ustoupí a přičene se sem, naplňuje opět zdejší oblast. Naplněné proudy tekou koryty i zemí, a jak tak každý přichází na místa, na která si prorazil cestu, vytvářejí moře, jezera, řeky a zřídla. Odtud se pak zase ponořují nazpět pod zemi, a když projdou různými místy, jedny delšími a čtenějšími, druhé méně četnými a kratšími, opět vpadají do Tartaru, a to jedny o mnoho níže, nežli kde byly váženy, druhé o málo; ale všechny vtékají dole pod místem výtoku, a to některé na protější straně, nežli kde vyrazily, některé pak na téže. Jsou pak i takové, které obejdou úplně kolem dokola, a když se ovinou jednou nebo i vícekrát kolem země jako hadi, spustí se co možná hluboko a tam se opět vlévají. Jest pak možné se spouštět i z obou stran až ke středu, a dále ne, neboť pro obojí proudy jsou obě strany od středu stoupáním.

Jest pak tu mnoho velikých a rozmanitých tekoucích vod; avšak v tom množství jsou mezi jinými jisté čtyři toky, z nichž největší a tekoucí kolem dokola na samém obvodu je takřčený Ókeanos, naproti němu a v opačném směru tekoucí Acherón; tento protéká rozličnými pustými místy a teče zvláště i pod zemí a přichází do jezera Acherontského, kam přicházejí duše většiny zemřelých lidí, a když tam pobudou jistou usouzenou dobu, jedny delší, jiné kratší, opět jsou vysílány k rození živých tvorů. Třetí řeka vyvěrá uprostřed mezi těmito a blízko svého počátku padá do rozsáhlého místa hořícího velikým ohněm a tvoří jezero větší našeho moře, v němž se vaří voda a bláto; odtamtud jde kolem, kalná a blátivá, a zatačejíc se kolem země přichází na různá místa a také k okraji Acherontského jezera, aniž se směšuje s jeho vodou; po mnohých zatačkách pod zemí vpadá do dolejší části Tartaru. To je řeka, kterou nazývají Pyriflegethón;¹¹⁸ kdekoli se na zemi vychrlují proudy lávy, jsou to její odtržky. A naproti této zase vpadá čtvrtá řeka nejprve do místa hrozného a divokého, jak se vypravuje, které má celé barvu jako lazur; říkají mu Styžské a jezeru, které tvoří ta řeka, jež do něho vtéká, Styx.¹¹⁹ Když

pak tam vpadne a nabude v jeho vodě hrozných sil, vnoří se pod zemi a oklikami teče proti Pyriflegethontu a setkává se s ním v jezeře Acherontském z opačné strany. Ani její voda se nesměšuje s žádnou jinou, nýbrž i ona, když obejde kolem dokola, vpadá do Tartaru naproti Pyriflegethontu; jméno této řeky jest, jak praví básníci, Kókytos.

Takové je přírodní ustrojení těch věcí. Když přijdou zemřelí na místo, kam každého přivádí jeho daimón, nejprve se podrobí soudu, a to i ti, kteří prožili život krásně a zbožně, i ti, kteří ne. A o kterých se uzná, že žili prostředně, odeberou se k Acherontu, vsednou na lodi pro ně určené a na těch přicházejí k jezeru. Tam přebývají, a jestliže se někdo něčím provinil, očišťující se snášením trestů za svá provinění zbavují se svých vin, za dobré pak činy dostávají odměny, každý podle své zásluhy. O kterých se však uzná, že jsou pro velikost svých hříchů nevyléčitelní, buď že spáchali mnoho velikých svatokrádeží nebo mnoho nespravedlivých a nezákonných vražd nebo jiné takové věci, ty vrhá sudba jim příslušná do Tartaru, odkud již nikdy nevycházejí. O kterých pak se uzná, že se dopustili sice velikých, ale vyléčitelných hříchů, jako že v návalu hněvu spáchali nějaké násilí na otci nebo na matce, a ostatní život prožijí v lítosti, nebo kteří nějakým jiným takovým způsobem zabijí člověka, pro ty je sice nutno, aby byli svrženi do Tartaru, ale když tam jsou svrženi a rok tam pobudou, vina je vyvrhne, a to vrahy dolů do Kókytu, násilníky proti otci a proti matce do Pyriflegethontu. Když se pak jsoucne unášeni dostanou k jezeru Acherontskému, tu křičí a volají, jedni ty, které zabili, druzí ty, kterým učinili násilí, a potom je prosí a žádají, aby je nechali vystoupit na jezero a aby je přijali. Jestliže je uprosí, vystupují a přestává jim jejich utrpení; pakli ne, jsou unášeni znova do Tartaru a odtamtud zase do těch řek a to se s nimi děje bez přestání, dokud neuprosí těch, kterým ublížili; neboť tento trest jim byl uložen od soudců. O kterých se však uzná, že vedli život vynikajícím způsobem zbožný, to jsou ti, kteří jsou od těchto podzemních míst jakoby od žalářů osvobozováni

c a zprošťování, kteří přicházejí vzhůru do čistého obydlí a usazují se na oně skutečné zemi. Z těchto pak samých ti, kteří se dokonale očistili filosofií, žijí pro všechn potomní čas naprosto bez těl a přicházejí do příbytků ještě krásnějších, než jsou tyto, jež vyklíčití ani není snadné, ani k tomu není v přítomné době dostatečný čas.

Nuže, pro tyto věci, které jsme vyložili, Simmio, má člověk udělat všechno, aby se v tomto životě stal účasten ctnosti a moudrosti; krásná je zajisté cena a naděje veliká.

d Že se tyto věci mají zrovna tak, jak jsem já vyložil, to rozhodně tvrdit nesluší člověku majícímu rozum. Že však je buď toto nebo něco takového, pokud jde o naše duše a jejich příbytky, když je nesmrtečnost duše patrná, to podle mého zdání sluší tvrdit a stojí za to, aby člověk mající takové mínění se odvážil nebezpečí – vždyť je krásné to nebezpečí –, a je třeba užívat takových myšlenek pro sebe jako zařikávání; proto také já již hodně dlouho prodlévám v tomto líčení. Nuže tedy z těchto důvodů má být bez obavy o svou duši ten člověk, který se v tomto svém životě odvrátil od jiných slastí, slastí těla e a jeho zdobení, jakožto věcí cizích, o nichž nabyl mínění, že působí spíše něco opačného, který však měl vážný zájem o slasti související s nabýváním vědění, který vyzdobil svou duši ne cizími, nýbrž jejími vlastními ozdobami, uměřeností, 115 spravedlností, statečností, svobodou a pravdou, a taktó čeká na cestu do Hádu, aby se na ni vydal, až ho sudba bude volati.¹²⁰

Vy arci, Simmio a Kebéte i vy ostatní, budete se tam ubírat jeden po druhém až někdy později; ale mne již nyní volá neodvratná sudba, jak by řekl tragik, a skoro již mám čas jít se vykoupat; myslím totiž, že je lépe, abych se vykoupal, nežli vypiji jed, a nedělal ženám práci s umýváním mé mrtvolky.

b Po těchto slovech řekl Kritón: Budiž, Sókrate; ale co ukládáš těmhle zde nebo mně buď stran svých dětí nebo stran něčeho jiného, abychom ti udělali, čím bychom ti nejlépe posloužili?

Co stále mluvím, Kritóne, nic nového: že když budete pečovatí sami o sebe, posloužíte svým jednáním i mně i mé rodině i sobě samým, i když to hned nyní neslibíte; pakli však nebudete pečovatí sami o sebe a nebudete chtít následovat jakoby ve stopách to, co bylo nyní řečeno i co bylo řečeno dříve, a podle toho žít, nebude nic platno, ani jestliže hned teď mi dáte mnoho a silných slibů.

O to se tedy vynasnažíme, řekl Kritón, abychom tak dělali; c a jakým způsobem tě máme pohřbít?

Jak budete chtít, jen jestli mě dostanete a neuteču vám. Tu se tiše zašmál a pohlédnuv na nás řekl: Nemohu, mužové, přesvědčit Kritóna, že já jsem tenhle Sókratés, který nyní rozmlouvá a pořádá každou jednotlivou myšlenku hovoru, nýbrž se domnívá, že jsem onen, kterého zakrátko uvidí d mrtvého, a tu se ptá, jak mě má pohřbít. Co však já už dlouho obšírně vykládám, že až vypiji jed, již u vás nezůstanu, nýbrž odejdu pryč tam do jakýchsi radostí blažených duší, to mu, myslím, mluvím nadarmo, jako bych chtěl jen těšit vás a zároveň i sebe. Zaručte se tedy za mne u Kritóna opačnou zárukou, než kterou se on zaručoval u soudců.¹²¹ On totiž u- jišťoval, že zůstanu; ale vy se zaručte, že tu nezůstanu, až e umřu, nýbrž že odejdu pryč, aby to Kritón snáze nesl, když by viděl mé tělo buď spalovati nebo zakopávati, aby se nade mnou nerozčiloval, že hrozně trpím, a aby při pohřbu neříkal, že buď vystavuje Sókrata nebo vynáší nebo zakopává. Neboť dobře věz, Kritóne, že nesprávně mluví není jen chyba proti řeči samé, nýbrž i způsobuje cosi zlého duším. Ne, je třeba se nebát a říkat, že se pohřbívá mé tělo, a pohřbít je tak, jak ti to bude milé a jak by se to podle tvého mínění nejvíce shodovalo s platným obyčejem.

116 Po této řeči Sókratés vstal a šel do jakési místnosti, aby se tam umyl, a Kritón šel s ním; nám pak řekl, abychom počkali. Čekali jsme tedy a rozmlouvali sami mezi sebou o tom, co se mluvilo, a zkoumali to; hned zase jsme rozjímali, jak veliké

- neštěstí nás stihlo, soudíce, že budeme od té doby žítí osiřelí, zrovna tak jako bychom pozbyli otce. Když pak se umyl, byly
- b k němu přivedeny jeho děti – měl dva malé chlapce a jednoho velkého – a také přišly příbuzné ženy; promluvil s nimi před Kritónem a uložil jim, co chtěl, potom kázal ženám a dětem odejít a sám přišel k nám. A bylo již blízko západu slunce, neboť strávil dlouhý čas tam uvnitř. Když přišel, posadil se umyt a potom již mnoho s námi nemluvil. A přišel zřízenec jedenácti a stanuv vedle něho pravil: Sókrate, od tebe se mi nestane, co se mi stává od jiných, že se na mne zlobí a proklínají mě, když je na rozkaz úřadu vybídnou vypít jed. Ale tebe jsem já i jinak poznal v tomto čase jako nejhodnějšího a nejvládnějšího a nejlepšího muže ze všech, co sem kdy přišli, a také nyní dobře vím, že se nehněváš na mne, nýbrž na ty – vždyť znáš, kdo tím jsou vinni. Nyní tedy – vždyť víš, co jsem ti přišel říci – měj se dobře a pokoušej se co nejsnáze nésti, co je nutné. A přitom zaslzel a obrátil se odcházet.
- c A Sókratés pohleděv na něj řekl: I ty se měj dobře a já to udělám. A zároveň řekl nám: Jak slušný je ten člověk! Po celý ten čas ke mně přicházel a leckdy se mnou hovořil a byl velmi milý; a nyní jak ušlechtilé pro mne pláče! Nuže tedy, Kritóne, poslechněme ho a ať někdo přinese ten jed, je-li utřen; pakli ne, ať jej ten člověk utře.
- e A Kritón řekl: Ale, Sókrate, já myslím, že na horách je ještě slunce a že ještě nezapadlo. A také vím, že i jiní pijí velmi pozdě potom, co dostanou rozkaz; napřed se ještě dobře najedí a napijí a někteří si i dopřejí styku s tím, po kom právě touží. Jen nic nespěchej, neboť ještě je čas!
- A Sókratés řekl: Není divu, Kritóne, že dělají tyhle věci ti, o kterých mluvíš – myslí totiž, že z toho mají zisk, když to udělají –, a také není divu, že já to neudělám; neboť **myslím, že když**
- 117 **vypiji jed o něco později, nebudu z toho mít nic jiného, než že se stanu směšným sám u sebe, že lpím na životě a šetřím ho, když už žádný nezbyvá.** Než jdi, poslechni, jak já pravím.

A Kritón po těch slovech pokynul sluhovi stojícímu nablízku. A sluha vyšel ven a dlouhý čas se tam zdržev přišel spolu s tím, který měl dáti jed, a ten jej nesl utřený v číši. Sókratés spatřiv toho člověka řekl: Nuže, příteli, ty jsi přece znalec těchtole věcí, co se má dělat?

Nic jiného, odpověděl, než vypít to a pak se procházet, až se ti dostane do nohou těžkost, potom si lehnout; a tak to bude už samo působit. A zároveň podal číši Sókratovi.

A ten ji vzal a zcela klidně, Echekrate – nic se nezachvěl a nezměnil ani barvy ani rysů obličeje, nýbrž jak měl ve zvyku upřel své velké oči¹²² na toho člověka a pravil: Co říkáš, jak je to s tímhle nápojem, když se chce někomu ulít za obět? Smí se to, nebo ne?

Jen tolik, Sókrate, třeme, kolik si myslíme, že náleží vypít.

Rozumím, řekl Sókratés; ale pomodlit se k bohům, to smím i musím, aby to přestěhování odsud na onen svět bylo šťastné; za to se také modlím a nechť se tak stane! A zároveň s těmito slovy dal číši k ústům a zcela lehce i klidně ji vypil. A z nás mnozí až potud dosti dobře dovedli se zdržovati, aby neslzeli, ale jak jsme uviděli, že pije a vypil, již to nebylo možno; přemohlo mě to a mně samému proudem tekly slzy, takže zahaliv si obličej plakal jsem sám nad sebou – nad ním jistě ne, nýbrž nad svým vlastním osudem, jakého přítele to jsem zbaven. Kritón ještě přede mnou, když nemohl zadržeti slz, vstal a odešel.

d Apollodóros již dříve bez ustání slzel, tehdy však se dal do takového nářku, z hoře a rozčilení, že nebylo mezi přítomnými nikoho, komu by nebylo pukalo srdce, kromě samého Sókrata.

A ten řekl: Co to děláte, bláhoví! Vždyť jsem hlavně právě proto poslal ženy pryč, aby nedělaly takové zbytečné věci; vždyť jsem slýchal, že se má umírat v tichu. Nuže zachovejte klid a buďte silní!

A my jsme se po těch slovech zastyděli a zdrželi jsme se pláče. On pak se procházel, a když, jak řekl, cítil tíhu v nohou, lehl si naznak – tak totiž mu poručil ten člověk – a tento, který

mu podal jed, dotýká se ho po chvílích zkoušel mu nohy dole i nahore a pak stisknuv mu silně chodidlo ptal se, zdali to cítí; 118 on řekl, že ne. A potom zase lýtka; a takto postupuje vzhůru ukazoval nám, že chladne a tuhne. A sám se ho dotýkal a řekl, že až se mu to dostane k srdci, tehdy že skoná.

Tu mu již chladlo tělo tak asi kolem života; on se odkryl – ležel totiž přikryt – a řekl – to byla jeho poslední slova: Kritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta;¹²³ dejte mu ho a nezapomeňte!

Ano, stane se tak, řekl Kritón, ale hled', zdali chceš říci ještě něco jiného.

Na tuto Kritónovu otázku již nic neodpověděl, ale po krátké chvíli sebou škubl a ten člověk ho odkryl a on měl oči obráceny v sloup; spatřiv to Kritón zavřel mu ústa i oči.

Takto nám, Echekrate, skonala náš přítel, muž, mohli bychom říci, ze všech lidí své doby, které jsme poznali, nejlepší a vůbec nejrozumnější a nejspravedlivější.

Kratylos

Hermogenés, Kratylos, Sókratés

Hermogenés Chceš tedy, abychom sdělili i tuhle Sókratovi sv. I
předmět našeho hovoru? 383

Krat. Ano, jestliže se ti zdá.

Herm. Tady Kratylos tvrdí, Sókrate, že pro každou z věcí je od přírody správné jméno a že jméno není to, jak kteří lidé po úmluvě věc nazývají, označující ji částkou své řeči, nýbrž že jest jakási přirozená správnost jmen pro Hellény i pro barbary, a to pro všechny táž. Táži se ho tedy já, zdali je jeho jméno doopravdy Kratylos, a on souhlasí. „A co Sókratovo?“ řekl jsem. „Sókratés,“ odpověděl. „Tedy snad i všichni ostatní lidé mají každý to jméno, kterým každého nazýváme?“ A on řekl: „Tvé jméno jistě není Hermogenés,¹ ani kdyby ti tak říkali všichni lidé na světě.“ Já se ho ptám a snažím se dovědět, co tím myslí, ale on nechce nic vysvětlit a mluví se mnou zálučně, děláje, jako by sám něco věděl a měl o tom u sebe určitou myšlenku, která by mě přiměla, kdyby ji chtěl jasně povědět, abych i já s ním souhlasil a mluvil totéž, co on sám mluví. Jestliže tedy dovedeš nějakým způsobem se dohádnouti smyslu Kratylových záhadných slov, rád bych to slyšel; spíše však ještě raději bych se dověděl – je-li ti to po chuti –, jaké máš ty sám mínění o správnosti jmen. b 384

Sókr. Hermogene, synu Hipponikův, je staré přísloví, že krásné věci jsou nesnadné, když jde o jejich poznání; a zvláště také učení o jménech není malá věc. Ovšem kdybych já byl již slyšel od Prodika² jeho padesátidrachmovou přednášku, po jejímž vyslechnutí, jak on tvrdí, je posluchač v tom předmětě dokonale vzdělán, nic by ti nebránilo, abys ihned zvěděl pravdu o správnosti jmen; avšak vskutku jsem ji neslyšel, jen tu za drachmu. Proto tedy nevím, jak je to asi s pravdou o takových věcech; avšak jsem hotov hledati ji společně s tebou i s Kraty- c

lem. Co pak se týče jeho tvrzení, že tvé jméno není doopravdy Hermogenés, to tuším žertuje; snad se totiž domnívá, že kdykoli se snažíš nabyti jmění, pokaždé máš nezdar. Ale, jak jsem právě řekl, vědět takové věci je těžké, musíme se však spojit a společně zkoumat, zdali je tomu tak, jak ty pravíš, či jak Kratylos.

d *Herm.* Věru, Sókrate, já jsem o tom už mnohokrát rozmlouval i s tímto zde i s mnoha jinými, ale nemohu se přesvědčit, že správnost jména je něco jiného než smlouva a dohoda. Mně se totiž zdá, že jakékoli jméno čemu kdo dá, to že je správné jméno; a jestliže zase je změna v jiné a onoho již neužívá, že to druhé jméno není o nic méně správné nežli to dřívější, jako my měníváme jména svým sluhům a to změněné jméno není o nic méně správné nežli jméno dříve užívané. Neboť žádná jednotlivá věc nemá žádné jméno od přirozenosti, nýbrž z obyčeje a zvyku těch, kteří si mu zvykli a užívají ho. Jestliže je tomu e nějak jinak, jsem ochoten, co se mne týče, poučit se a slyšet o tom nejenom od Kratyly, nýbrž i od kohokoli jiného.

385 *Sókr.* Snad je něco na tvé řeči, Hermogene; podívejme se na to. Jak kdo každou věc nazývá, to je podle tvého mínění její jméno?

Herm. Mně se tak zdá.

Sókr. I když to je jednotlivec, který ji tak nazývá, i když to je obec?

Herm. Ano.

Sókr. Což tedy jestliže já dám název některé věci a například, čemu nyní říkáme člověk, to já budu nazývat koněm, a čemu nyní říkáme kůň, člověkem, bude mít jeden a týž živok obecně jméno člověk, soukromě však kůň? A naopak zase soukromě člověk a obecně kůň? Tak to myslíš?

b *Herm.* Mně se tak zdá.

Sókr. Nuže, řekni mi tohle. Užíváš o něčem názvu „mluviti pravdu“ a „mluviti nepravdu“?

Herm. Zajisté.

Sókr. Tedy by asi byla jedna řeč pravdivá a druhá nepravdivá?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Ta, která říká věci, jak jsou, je pravdivá, a která, jak nejsou, nepravdivá, ano?

Herm. Ano.

Sókr. Jest tedy možné říkati řeči věci, které jsou, i které nejsou?

Herm. Ovšemže.

Sókr. A pravdivá řeč – zdalipak je pravdivá jen jako celek, c avšak její části jsou nepravdivé?

Herm. Nikoli, nýbrž i části jsou pravdivé.

Sókr. Zdalipak jsou jen veliké části pravdivé a malé ne, či všechny?

Herm. Všechny, já myslím.

Sókr. Můžeš pak říci jinou menší část řeči nežli slovo?

Herm. Nikoli, toto je nejmenší.

Sókr. I o tomto tedy platí, co o pravdivé řeči?

Herm. Ano.

Sókr. Je pravdivé, jak tvrdíš.

Herm. Ano.

Sókr. A část řeči nepravdivé – není-li nepravdivá?

Herm. Ano.

Sókr. Jest tedy možno říkati jméno nepravdivé i pravdivé, je-li to možno s řečí?

Herm. Ano, jak by ne?

Sókr. Které jméno každý které věci přikládá, to tedy jest jméno každé věci?

Herm. Ano.

Sókr. Zdalipak také bude mít tolik jmen, kolik by jich kdo každé věci přikládal, a to tehdy, kdy by je přikládal?

Herm. Vskutku já nevím, Sókrate, jinou správnou jména nežli tuto, že já mohu každou věc nazývat jedním jménem, které jsem jí dal já, a ty jiným, které jsi dal zase ty. Jak vidím, dávají takto i obce v jednotlivých případech týmž věcem zvláštní e

jména, a to Helléni proti ostatním Hellénům i Helléni proti barbarům.

386 *Sókr.* Nuže podívejme se, Hermogene, zdali se to podle tvého názoru tak má i s věcmi samými, že každá z nich má jsoucnost závislou na jednotlivých osobách, jako řekl Prótagoras, že „všech věcí měrou“ je člověk³ – že tedy jakými se mně věci jeví, takové mně i jsou, a jakými se jeví tobě, takové jsou tobě –, či se ti zdá, že mají samy o sobě jakousi stálost své jsoucnosti?

Herm. Mně se už kdysi stalo, Sókrate, že jsem byl ve svých pochybnostech zanesen i sem k myšlence Prótagorově; avšak nezdá se mi zrovna, že by tomu bylo tak.

b *Sókr.* Jakže? Ty ses dal již zanést až k mínění, že vůbec žádný člověk není špatný?

Herm. To ne, ví bůh, naopak již často jsem to zakusil, takže myslím, že někteří lidé jsou zcela špatní, a to velmi četní.

Sókr. A že jsou lidé zcela řádní, to se ti ještě nikdy nezdálo?

Herm. Jen ve velmi málo případech.

Sókr. Tedy zdálo se ti to?

Herm. Zajisté.

Sókr. Nuže, jak o tom soudíš? Zdalipak takto, že lidé zcela řádní jsou zcela rozumní, a lidé zcela špatní zcela nerozumní?

c *Herm.* Mně se tak zdá.

Sókr. Jestliže tedy Prótagoras měl pravdu a to je smysl pravdy, že jakými se věci každému zdají, takové také jsou, je možno, aby jedni z nás byli rozumní, a druzí nerozumní?

Herm. To přece ne.

d *Sókr.* I toto se ti, jak myslím, jistě zdá, že je-li rozumnost a nerozumnost, není zrovna možno, aby měl Prótagoras pravdu; vždyť potom by asi vpravdě nemohl být jeden o nic rozumnější druhého, bude-li pro každého pravdivé to, co se každému bude zdát.

Herm. Tak jest.

Sókr. Ale zajisté ani podle Euthydéma⁴ se ti, myslím, nezdá, že všechny věci jsou stejným způsobem pro všechny zároveň a stále;

vždyť by ani takto nebyli jedni řádní a druzí špatní, kdyby stejným způsobem pro všechny a stále byla ctnost i špatnost.

Herm. Máš pravdu.

Sókr. Tedy jestliže není pravda, že všechny věci jsou pro všechny stejným způsobem zároveň a stále, ani že každá je pro každého zvlášť, tu je zřejmé, že mají svou vlastní jakousi pevnou jsoucnost, nezávislou na nás, a že nejsou od nás vláčeny nahoru a dolů naším zdáním, nýbrž že jsou samy o sobě, podle své vlastní jsoucnosti a tak, jak je jejich přirozenost.

Herm. Zdá se mi, Sókrate, takto.

Sókr. Zdalipak tedy mají takovouto povahu jen věci samy, ale činnosti, které s nimi souvisí, jsou uzpůsobeny jinak? Či nejsou snad i tyto, činnosti, jakýmsi jedním druhem jsouceny?

Herm. Ovšemže i tyto.

Sókr. Tedy i děje se dějí podle své vlastní přirozenosti, ne podle našeho zdání. Například jestliže se dáme do řezání některé věci, zdalipak máme každou věc řezat tak, jak budeme sami chtít a čím budeme chtít? Či ji rozřízneme a něco poříďme a správně to uděláme jen tehdy, jestliže budeme chtít řezat každou věc podle přirozenosti, jak jí náleží řezati a býti řezána, a tím, čím se to přirozeně děje, kdežto budeme-li řezat proti přirozenosti, chybíme se cíle a nic nepoříďme?⁵

Herm. Mně se zdá, že tomu tak jest.

Sókr. A jestliže se dáme do pálení něčeho, není-li pravda, že nesmíme pálit podle každého zdání, nýbrž jen podle správného? A to že je ono, které udává, jak je pro každou věc přirozené býti pálena a pálení a čím?

Herm. Tak jest.

Sókr. Není-li pak tomu tak i s ostatními věcmi?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Nuže a není i mluvení jednou z činností?

Herm. Ano.

Sókr. Zdalipak to tedy bude správné mluvení, bude-li kdo

c mluvit tak, jak se mu zdá, že se má mluvit? Či jen tehdy něco pořídí a bude vskutku mluvit, jestliže bude mluvit tak a tím, jak a čím je pro věci přirozené mluvití a být předmětem mluvení, kdežto nebude-li to tak dělat, chybí se cíle a nic nepořídí?

Herm. Zdá se mi takto, jak pravíš.

Sókr. Nuže, částí mluvení je zajisté jmenování; neboť řeči se patrně mluví tak, že se vyslovují jména.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Tedy i jmenování je činnost, jestliže také mluvení byla jistá činnost vztahující se k věcem?

Herm. Ano.

d *Sókr.* A o činnostech se nám ukázalo, že se neřídí podle nás, nýbrž že mají jakousi svou vlastní přirozenost?

Herm. Tak jest.

Sókr. Jistě tedy je třeba i jmenovat věci, jak a čím je pro ně přirozené jmenovati i býti jmenovány, a ne jak by se nám zachtělo, ač má-li být nějaký souhlas s dřívějšími závěry. A není-li pravda, že takto bychom něco pořídili a vskutku jmenovali, jinak však ne?

Herm. Zdá se mi.

Sókr. Nuže tedy, co se mělo řezati, mělo se podle našich slov řezati něčím?

Herm. Ano.

e *Sókr.* A co se mělo tkát, mělo se tkát něčím? A co se mělo vrtat, mělo se vrtat něčím?

Herm. Ovšemže.

Sókr. A také co se mělo jmenovat, mělo se jmenovat něčím?

388 *Herm.* Tak jest.

Sókr. A co bylo to, čím se mělo vrtat?

Herm. Vrták.

Sókr. A to, čím se mělo tkát?

Herm. Brdo.

Sókr. A to, čím se mělo jmenovat?

Herm. Jméno.

Sókr. Dobře, je tedy i jméno jakýsi nástroj.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Kdybych se tu otázal: „Jaký nástroj bylo brdo?“, není-li pak to ten, kterým tkáme? b

Herm. Ano.

Sókr. Nelze-li takto říci i o užívání vrtáku a o ostatních nástrojích?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Můžeš tedy takto říci i o jméně? Když je jméno nástroj a my jím jmenujeme, co děláme?

Herm. To nemohu říci.

Sókr. Zdalipak se vespolek o něčem nepoučujeme a nerozlišujeme věci podle jejich skutečného stavu? c

Herm. Ovšemže.

Sókr. Jméno je tedy nástroj k poučování a k rozebírání jsoucnosti právě tak jako brdo k rozebírání tkaniny.

Herm. Ano.

Sókr. Brdo je nástroj tkalcovský?

Herm. Jak by ne?

Sókr. Brda tedy dobře užije odborník tkalcovský a „dobře“ znamená „po tkalcovsku“; jména pak odborník učitelský, a „dobře“ znamená „po učitelsku“.

Herm. Ano.

Sókr. A čím je to dílo, jehož dobře užije tkadlec, když bude užívat brda? d

Herm. Brdařovo.

Sókr. Je každý člověk brdař, či jenom ten, kdo má to umění?

Herm. Kdo má to umění.

Sókr. A čím je to dílo, jehož dobře užije vrtáč, když bude užívat vrtáku?

Herm. Kovářovo.

Sókr. Zdalipak je každý člověk kovář, či jenom ten, kdo má to umění?

Herm. Kdo má to umění.

Sókr. Dobře. A či je to dílo, jehož užije poučovatel, když bude užívat jména?

Herm. Ani to nevím.

Sókr. Ani to nemůžeš říci, kdo nám dodává jména, jichž užíváme?

Herm. Jistě ne.

Sókr. Nezdá se ti, že to je zákon zvyku⁶, který je dodává?

Herm. Podobá se.

e *Sókr.* Poučovatel tedy užije díla zákonodárcova, když bude užívat jména?

Herm. Zdá se mi.

Sókr. A zdá se ti, že zákonodárce je každý muž, či jenom ten, kdo má to umění?

Herm. Kdo má to umění.

389 *Sókr.* Není tedy, Hermogene, věci každého muže dáti jméno, nýbrž jen nějakého výrobce jmen; to je, jak se podobá, ten zákonodárce, který se ovšem vyskytuje mezi lidmi ze všech odborných pracovníků nejdříve.

Herm. Podobá se.

Sókr. Nuže tedy podívej se, k čemu hledí zákonodárce, když dává jména; pozoruj to podle dřívějších příkladů. K čemu hledí brdař, když dělá brdo? Zdalipak ne k něčemu takovému, co je přirozeně ke tkaní?

Herm. Ovšemže.

b *Sókr.* A co jestliže se mu při práci brdo zlomí, zdalipak bude hledět, děláje znova jiné, k tomu zlomenému, či k onomu vidu,⁷ podle kterého dělal i to, které zlomil?

Herm. K onomu, zdá se mi.

Sókr. Nenazvali bychom tedy vším právem onen vid samým skutečným brdem?

Herm. Mně se zdá.

Sókr. Jistě tedy kdykoli je třeba dělat brdo pro jemnou látku nebo pro hrubou nebo pro plátno nebo pro vlnu nebo pro jakýkoli druh, všechny sice musí mít vid brda, ale do každého jed-

notlivého výrobku je třeba dávat ten přirozený tvar, jaký je pro každý ten druh přirozeně nejlepší.

Herm. Ano.

Sókr. I s ostatními nástroji se to má týmž způsobem; když se vynalezne nástroj přirozeně vhodný ke každému jednotlivému dílu, je třeba dáti onen tvar do toho, z čeho se ten nástroj dělá, a to ne takový, jaký by se zachtělo, nýbrž jaký je přirozený. Například je třeba, jak se podobá, umět klásti do železa vrták přirozeně vhodný ke každému dílu.

Herm. Ovšemže.

Sókr. A brdo přirozeně vhodné ke každému dílu do dřeva.

Herm. Tak jest.

Sókr. Ano, neboť ke každému druhu tkaniny, jak se podobá, je přirozeně vhodné jedno brdo, a tak je tomu i s ostatními nástroji.

Herm. Ano.

Sókr. Zdalipak tedy, můj rozmilý, nemusí i onen zákonodárce umět vkládat do hlásek a slabik jméno přirozeně vhodné ke každé jednotlivé věci a hledět k onomu samému skutečnému jménu a tak tvořit i dávat všechna jména, chce-li být uznaným dárcem jmen? Jestliže pak při tom vkládání neužívá každý zákonodárce těchž slabik,⁸ nic není třeba se nad tím pozastavovat; vždyť ani každý kovář neužívá téhož železa, děláje pro týž účel týž nástroj; ale přece, pokud mu dává týž tvar, třebaže v jiném železe, přece je ten nástroj správný, ať jej někdo dělá zde u nás nebo u barbarů. Není-li pravda?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Nebudeš tedy takto soudit i o zákonodárci, jak o zdejší, tak o zákonodárci u barbarů? Pokud dává každé věci náležitou podobu jména, ať už v jakýchkoli slabikách, že je stejně dobrým zákonodárcem, zde u nás nebo kdekoli jinde?

Herm. Ovšemže.

Sókr. A kdo je ten, kdo pozná, zdali je do nějakého dřeva položena náležitá podoba brda? Kdo je udělal, brdař, či tkadlec, který ho bude užívat?

Herm. Spíše se podobá, Sókrate, že kdo ho bude užívat.

Sókr. A kdo je ten, kdo bude užívat díla výrobce lyr? Zdalipak ne ten, kdo by nejlépe dovedl dozírat na jeho práci a o hotové práci by poznal, zdali je dobře udělána, či ne?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Kdo?

Herm. Hráč na kitharu.

Sókr. A kdo díla stavitele lodí?

c *Herm.* Kormidelník.

Sókr. A co dílo zákonárcovo? Kdo by na to nejlépe dozíral a hotové nejlépe posoudil i zde u nás i u barbarů? Zdalipak ne právě ten, kdo ho bude užívat?

Herm. Ano.

Sókr. Nuže, zdalipak to není ten, kdo umí dávat otázky?

Herm. Ovšemže.

Sókr. A spolu také odpovídat?

Herm. Ano.

Sókr. A kdo umí dávat otázky a odpovídat, nazýváš ho jinak než dialektikem?

Herm. Nikoli, nýbrž takto.

d *Sókr.* Tedy práci tesařovou je udělat kormidlo za dozoru kormidelníkova, má-li být kormidlo dobré.

Herm. Zřejmě.

Sókr. A práci zákonárcovou, jak se podobá, udělat jméno za dozoru dialektikova, chce-li dát jméno dobře.

Herm. Tak jest.

e *Sókr.* Skoro se tedy zdá, Hermogene, že dávání jména není věc malá, jak se ty domníváš, ani malých nebo nahodilých lidí. A Kratylos má pravdu, když tvrdí, že jména náleží věcem přirozeně a že není výrobcem jmen každý, nýbrž jedině ten, kdo hledí na jméno přirozeně náležící každé věci a dovede vkládati jeho podobu do písmen i slabik.

Herm. Nevím, Sókrate, jak mám odporovat tomu, co pravíš.

391 Avšak přece snad není snadné tak náhle změnit své mínění, ný-

brž myslím, že bych ti spíše uvěřil tak, kdybys mi ukázal, co je ta přirozená správnost jména, o které mluvíš.

Sókr. Já, vzácný Hermogene, nemluvím o žádném; zapomněl jsi, co jsem řekl před malou chvílí, že to nevím, ale že to chci zkoumat spolu s tebou. Nyní pak se nám, mně a tobě, při našem pozorování již jasně ukazuje proti dřívějšímu mínění, že jméno má od přírody jakousi správnost a že není věcí každého člověka dobře je dát kterékoli věci. Či ne?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Dále tedy musíme hledat, ač toužíš-li to vědět, v čem záleží ta jeho správnost.

Herm. Ale jistě že toužím to vědět.

Sókr. Nuže tedy zkoumej.

Herm. A jak se to má zkoumat?

Sókr. Nejsprávnější způsob zkoumání je, příteli, jít za vědoucími a přitom jim platit peníze a prokazovat vděčnost. To jsou sofisté; i tvůj bratr Kallias⁹ jim zaplatil mnoho peněz, a teď se zdá moudrým. Protože však nejsi pánem otcovského dědictví, musíš být zadobře se svým bratrem a prosit ho, aby tě poučil o správnosti v těchto věcech, které se naučil od Prótagory.

Herm. To by byla ode mne, Sókrate, divná prosba, když Prótagorovu Pravdu¹⁰ docela odmítám, ale výroky takové pravdy bych přijímal jako něco cenného.

Sókr. Nuže, jestliže tě toto neuspokojuje, je třeba se učit od Homéra a od jiných básníků.

Herm. A co říká, Sókrate, Homér o jménech a kde?

Sókr. Na mnoha místech; ale nejdůležitější a nejkrásnější jsou ta, na kterých rozlišuje u týchž věcí jména, kterými je nazývají lidé a kterými bozi. Či nemyslíš, že na těchto místech vypovídá cosi důležitého a podivuhodného o správnosti jmen? Vždyť přece je zřejmé, že bozi tu užívají v souhlase se správností těch jmen, která jsou přirozená. Či ty nemyslíš?

Herm. Ovšem, já dobře vím, že když užívají jmen, užívají jich správně. Ale jaká jména to myslíš?

Sókr. Nevíš, že o bohu trójské řeky, který bojoval v souboji s Héfaistem, praví *Xanthos bozi ho zvou, však lidem Skamandros slove?*¹¹

Herm. Zajisté.

392 *Sókr.* A co tedy? Nemyslíš, že to je něco vznešeného, poznat, pokud je asi správné nazývat onu řeku spíše *Xanthos* než *Skamandros*? Nebo chceš-li, jak praví o tom ptáku, že ho

*chalkida bohové zvou, však lidem kymindis slove,*¹²

pokládáš za malichernou věc poučit se, oč je správnější říkat témuž opeřenci *chalkis* nežli *kymindis*? Nebo *Batieia* a *Myri-né*¹³ a mnoho jiných jmen i u tohoto básníka i u jiných? Ale tyto příklady jsou snad nad mé i nad tvé síly, abychom je vyložili; avšak *Skamandrios* a *Astyanax*, což jsou podle něho jména Hektorova syna, to je člověku bližší prohlédnout, jak se mi zdá, a snažší, jakou asi správnost v nich nalézá. Znáš přece ty verše, v kterých jest, o čem mluvím.

Herm. Ovšemže.

Sókr. O kterém tedy jméně soudí podle tvého mínění Homér, že je správněji dáno tomu hochu, jméno *Astyanax*, či *Skamandrios*?

c *Herm.* Nemohu říci.

Sókr. Nuže uvažuj takto. Což kdyby se tě někdo tázal, co myslíš, kdo užívá správněji jmen, zdali lidé rozumnější či méně rozumní?

Herm. Zřejmě že rozumnější, odpověděl bych.

Sókr. A kdo se ti zdá v obcích rozumnějším, ženy či muži, mluvíme-li celkem o pohlaví?

Herm. Muži.

d *Sókr.* Tu pak asi víš, že podle Homéra říkali Trójané Hektoru dítěti *Astyanax*,¹⁴ a tedy patrně ženy *Skamandrios*, když mu *Astyanax* říkali muži?

Herm. Podobá se.

Sókr. A zdalipak i Homér nepokládal Trójaný za moudřejší nežli jejich ženy?

Herm. Já si myslím.

Sókr. Tedy se domníval, že jméno *Astyanax* je tomu hochu dáno správněji nežli *Skamandrios*?

Herm. Zřejmě.

Sókr. Pozorujme, proč asi. Či nevykládá nám tu příčinu nejlépe on sám? Praví totiž

*vždyt' on bránil sám jich město i dlouhé jich hradby.*¹⁵

Proto tedy, jak se podobá, je správné nazývat ochránce syna *Astyanaktem*, to jest obráncem toho, co jeho otec chránil, jak praví Homér.

Herm. Zdá se mi.

Sókr. Ale proč asi? To ještě ani já sám nechápu, Hermogene; a ty chápeš?

Herm. Bůh ví, že ne.

Sókr. Ale zdalipak, dobrý muži, nedal i Hektoru jeho jméno sám Homér? 393

Herm. A co tedy?

Sókr. Podle mého zdání je i toto jméno jaksi podobno jménu *Astyanax* a obě tato jména se podobají řeckým.¹⁶ Neboť slovo *anax* a slovo *hektór* mají skoro tentýž význam, že totiž obě tato jména jsou královská; neboť čeho je kdo *anax* (vládce), toho je jistě i *hektór* (držitel); je totiž zřejmé, že tím vládne, má to ve svém vlastnictví a drží (*echei*). Či se ti zdá, že na mé řeči nic není, a klamu sám sebe, když se domnívám, že vidím jakoby jakousi stopu Homérova mínění o správnosti jmen?

Herm. Bůh ví, že ne, jak se mi zdá, nýbrž snad nějakou vidíš?

Sókr. Je jistě spravedlivé, jak se mi ukazuje, nazývat mládě lva lvem a mládě koně koněm. Nemám na mysli případ, jestliže se jako nějaká zrůda narodí z koně něco jiného než kůň, ale myslím to, když je něco přirozeným plodem některého rodu. Jestliže se z koně proti přírodě narodí to, co je podle přírody c

mládě býka,¹⁷ nemá se tomu říkat hříbě, nýbrž tele; ani když se, myslím, z člověka narodí, co není lidský plod, nemá se tomu plodu říkat člověk; a zrovna tak je tomu se stromy a se všemi ostatními věcmi. Či tobě se nezdá totéž?

Herm. Zdá.

Sókr. Dobře máš; jen si dej pozor, abych tě nějak nepodvedl. Obdobně totiž, i když se narodí z krále nějaký potomek, má se mu říkat král; zdali však je v těch nebo v jiných slabikách obsažen týž význam, na tom nic nezáleží; ani zdali je přidáno některé písmeno nebo ubráno, ani to nic není, dokud převládá jsoucnost věci projevovaná ve jméně.

Herm. Jak to myslíš?

Sókr. Není to nic složitého. Je tomu jako při hláskách; jak víš, vyslovujeme jejich jména, a ne hlásky samy, kromě čtyř, *e*, *y*, *o* a *ó*;¹⁸ avšak k ostatním samohláskám i souhláskám přiřkládáme, jak víš, jiná písmena a tak je vyslovujeme, tvoříce jména; ale pokud do nich vkládáme výraz hlásky, je správné užívat toho jména, které nám ji projeví. Tak například *béta*; vidíš, že přidáním písmen *éta*, *tau* a *alfa* zákonodárce neudělal nic zlého, tak že by celým tím jménem neprojevil přirozenost oné hlásky, které chtěl; tak krásně dovedl dát písmenům jejich jména.

Herm. Zdá se mi, že máš pravdu.

394 *Sókr.* Nuže, neplatí totéž o králi? Bude totiž někdy z krále král, z dobrého dobrý, z krásného krásný a tak i všechno ostatní, z každého druhu vznikne jiný takový plod, jestliže se nenarodí zrůda; a tu je třeba užívat týchž jmen. Avšak je možno obměňovati slabiky, takže by se neodborníku mohlo zdát, že to jsou jména navzájem různá, ačkoli jsou tatáž. Také léky rozrůzněné barvami a zápachy se nám zdají jinými, b i když jsou tytéž, avšak lékaři, který hledí na význam léků, je patrna jejich totožnost a nepřekvapují ho ty vedlejší znaky. Takto snad i znalec v oboru jmen se dívá na jejich význam a nepřekvapuje ho, jestliže je nějaké písmeno přidáno

nebo přestaveno nebo ubráno, nebo i jestliže je význam jména obsažen v docela jiných písmenech. Tak například jména právě uvedená, *Astyanax* a *Hektór*, nemají žádných společných písmen kromě *t*, ale přece znamenají totéž. A které písmeno má s nimi společné jméno *Archeopolis*?¹⁹ A přece znamená totéž; a jest i mnoho jiných jmen, která neznamenaají nic jiného nežli krále; a jiná zase vojevůdce, jako *Agis*, *Polemarchos* a *Eupolemos*.²⁰ A jiná jména jsou lékařská, *Iatroklés* a *Akesimbrotos*.²¹ A snad bychom našli hojnost jiných jmen, která se slabikami a písmeny různí, ale významem říkají totéž. Zdá se ti tak, či ne?

Herm. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy tvořím rodičím se podle přírody jest dávatí tatáž jména.

Herm. Ovšem.

Sókr. A co tvořím zrozeným proti přírodě, kteří se narodí v podobě zrůdy? Tak například, když se z muže dobrého a zbožného narodí bezbožný, zdalipak tomu není právě tak, jako v příkladech svrchu uvedených? Když se narodí z koně mládě býka, neměl patrně ten plod mít jméno svého otce, nýbrž toho druhu, ke kterému náleží?

Herm. Ovšem.

Sókr. Tedy také bezbožnému narozenému z muže zbožného sluší dát jméno jeho druhu.

Herm. Tak jest.

Sókr. Ne jméno *Theofilos*,²² jak se podobá, ani *Mnésitheos*,²³ ani žádné z takových, nýbrž některé, jež znamená opak proti těmto, jestliže jména mají svou správnost.

Herm. Nade všechnu pochybnost, Sókrate.

Sókr. Tak i jméno *Orestés*²⁴ je, Hermogene, podle všeho správné, ať dala to jméno onomu muži nějaká náhoda nebo snad některý básník, vyznačuje tím jménem jeho lítou povahu i jeho divokost a horskou drsnost (*oreinon*).

Herm. Zdá se tak, Sókrate.

Sókr. Podobá se, že i jeho otec má jméno podle přirozenosti.
Herm. Patrně.

Sókr. Ano, neboť podle všeho znamená jméno *Agamemnon* někoho takového, kdo dovede provádět, co si umíní, a v tom setrávat, vyplňuje svá rozhodnutí svou statečností. Známkou toho je jeho setrávání v svízelných u Tróje a neústupnost²⁵. Že tedy je tento muž podivuhodný (*agastos*) pro svou vytrvalost (*epimóné*), to označuje jméno *Agamemnon*.
b Snad také je správné i jméno *Atreus*. Neboť i usmrcení Chryssippa,²⁶ od něho spáchané, i surové činy, jichž se dopouštěl vůči Thyestovi, všechny tyto věci jsou škodlivé a zhoubné (*atéra*) pro mravnost. Ovšem jméno mu dané se malíčko odchyluje a je zakryto, takže neprojevuje všem povahu toho muže; ale znalcům v oboru jmen dostatečně objevuje, co
c znamená *Atreus*. Neboť i ve smyslu „nezdolný“ (*ateires*) i ve smyslu „nebojácny“ (*atrestos*) i ve smyslu „zhoubný“ (*atéros*) – v každém tom smyslu je mu dáno to jméno správně. Zdá se mi, že i Pelopovi je dáno jeho jméno vhodně, neboť toto jméno naznačuje, že je hoden toho pojmenování, kdo vidí jen blízké věci.²⁷

Herm. Jak to?

Sókr. Například se vypravuje o onom muži také to, že při usmrcení Myrtily nebyl schopen tušit ani předvídat nic z toho, co mělo v budoucnosti přijít na celý jeho rod, jak velikým jej
d naplňuje neštěstím, neboť viděl jenom to, co bylo nablízku a přítomné – to znamená slovo *pelas* –, když usiloval dosáhnouti vším způsobem sňatku s Hippodameí. Co pak se týče Tantara²⁸, každý by uznal, že mu bylo dáno jméno správně a podle přirozenosti, je-li pravda, co se o něm vypravuje.

Herm. Co to?

Sókr. Všechna ta četná a hrozná neštěstí, která se mu stala ještě zaživa a kterými byla nakonec rozvrácena celá jeho vlast, a po jeho smrti v Hádu to podivuhodné visení (*talanteia*) kamene nad jeho hlavou, tak souhlasné s jeho jménem. A docela se podobá,
e

jako kdyby ho někdo chtěl pojmenovat *talantatos* (nejvíce snášejší) a přitom by ho pojmenoval zakrytě a řekl by místo toho *Tantalos*; takové asi jméno i jemu dala, jak se podobá, náhoda pověsti. Zdá se, že také jeho otci, uváděnému ve vypravování, Diovi, je dáno jméno velmi dobře; ale není snadné je pochopit. Diovo
396 jméno je totiž přímo jako celá věta; rozkládající ji na dvě, jedni užíváme jedné části, druzí druhé – jedni totiž o něm užívají tvaru *Zéna*, druzí *Dia*²⁹ –, a když se obě složí vjedno, projevují přirozenost toho boha, což podle našeho tvrzení náleží působnosti jména. Vždyť není nikoho, kdo by byl pro nás i pro všechny ostatní životy spíše příčinou zítí (*zén*) nežli vládce a král všeho světa. Z toho tedy plyne, že je správně jmenován ten bůh skrze kterého (*di'*
b *hon*) se dostává zítí (*zén*) všem živým tvorům. Avšak to jméno, od původu jedno, je, jak pravím, rozděleno na dvě, na tvary *Dii* a *Zéni*. Že je tento bůh syn Kronův, mohlo by se zdát na první poslechnutí přímo urážkou,³⁰ avšak důvodně lze pokládat Dia za rozence nějaké veliké rozumnosti (*dianoia*); neboť slovo *koros* neznámá tu „dítě“, nýbrž čistotu a nezkaženost jeho rozumu (*nús*). Kronos pak je syn Úranův,³¹ jak se vypravuje. A tu zase je dobře nazýváno dívání vzhůru tímto jménem „nebeské“ (*úrania*),
c protože „vidí věci nahoře“ (*horósa ta anó*); odtud vskutku se nám dostává, Hermogene, podle tvrzení odborníků ve zkoumání oblohy čistého rozumu, a nebe (*úranos*) má správně své jméno. A kdybych měl v paměti Hésiodovu genealogii,³² které ještě další předky těchto bohů jmenuje, nepřestával bych probírat, že jsou jim správně dána jejich jména, až bych vyzkusil tuto moudrost, co
d asi udělá, zdali jí snad dojdou síly, či ne, moudrost, která mi právě nyní tak náhle spadla, a já nevím odkud.

Herm. Však se mi vskutku zdá, Sókrate, že docela jako lidé naplnění božím duchem, tak náhle chrlíš své věštby.

Sókr. A tuším příčinu toho, Hermogene, že mi totiž spadla nejvíce od Euthyfrona z Prospalt³³; vždyť jsem s ním do rána mnoho mluvil a pozorně ho poslouchal. Zdá se tedy, že mi ve svém vytržení netoliko uši naplnil tou nadlidskou moudrostí,
e

nýbrž se zmocnil i mé duše. A tu bychom měli podle mého mínění udělat tak: pro dnešek jí využití a podívat se na zbytek otázky o jménech, avšak zítra, zdá-li se tak i vám, ji zažehnáme a očistíme se od ní, naleznouce, kdo dovede takovéto věci očistovat, ať je to některý kněz nebo sofista.

397

Herm. Já souhlasím; vždyť bych velmi rád poslechl ostatek výkladu o jménech.

Sókr. Nuže, musíme tak udělat. Odkud tedy máme začít své zkoumání – když jsme se dostali k jisté zásadní otázce –, abychom věděli, zdali nám sama jména dosvědčí, že jednotlivá z nich nejsou dána jen tak docela náhodou, nýbrž mají jistou b správnost? Ovšem jména héróů a lidí uváděná v pověstech by nás snad mohla oklamat, neboť mnohá z nich jsou dána podle názvů předků, některým beze vší vhodnosti, jak jsme řekli na začátku, mnohá pak jsou dávana jakoby s jistým přáním, například *Eutychidés*, *Sósias*, *Theofilos* a mnoho jiných.³⁴ Tedy taková je podle mého mínění třeba nechat stranou; avšak je podobno pravdě, že nejspíše nalezneme jména správně daná c u věcí, které stále jsou a mají přirozený základ. Tam totiž slušelo vynaložit největší péči na stanovení jmen; a snad některá z nich byla dána i od vyšší moci, nežli je moc lidí.

Herm. Zdá se mi, že máš dobře, Sókrate.

Sókr. Zdalipak tedy není spravedlivě začínat od bohů a zkoumat, pokud asi jim bylo správně dáno samo toto jméno bozi (*theoi*)?

Herm. Podobá se pravdě.

Sókr. Nuže, já tuším něco takového. Podle mého mínění první obyvatelé Řecka znali jenom ty bohy³⁵, které zná nyní většina barbarů, Slunce, Měsíc, Zemi, hvězdy a nebe. Protože tedy viděli, jak všechny tyto věci stále se rychle pohybují a běží, pojmenovali je patrně od této přirozené vlastnosti běžení (*thein*) bohy (*theoi*); později pak, když si uvědomovali jiné bohy, nazývali už všechny tímto jménem. Podobá se můj výklad trochu pravdě, či ne?

Herm. Ovšemže se podobá.

Sókr. Co bychom tedy dále zkoumali? Či je zřejmé, že daimony a héróy a lidi?³⁶

Herm. Daimony.

Sókr. A doopravdy, Hermogene, jaký asi má smysl jméno „daimoni“? Pozoruj, bude-li se ti zdát, že je něco na mé řeči.

Herm. Jen mluv.

Sókr. Nuže víš, kdo jsou daimoni podle Hésioda?

Herm. Nepřipomínám si.

Sókr. Ani že praví, že první pokolení lidské bylo zlaté?³⁷

Herm. Ano, to vím.

Sókr. Praví tedy o něm:

*Když potom tento rod tam dole ukryla sudba,
to jsou pak daimoni ctní a podzemní, dobří,
odvracející zlo a strážcové smrtelných lidí.*³⁸

398

Herm. A co dále?

Sókr. Že podle mého mínění zlatým pokolením rozumí ne pokolení zrozené ze zlata, nýbrž dobré a krásné. Důkazem toho mi jest, že i nás nazývá pokolením železným.

Herm. Máš pravdu.

Sókr. Nuže, myslíš, že je-li i mezi nynějšími lidmi někdo dobrý, že by ho přičetl k onomu zlatému pokolení?

Herm. Podobá se pravdě.

Sókr. A dobří jsou přece rozumní?

Herm. Ano, jsou rozumní.

Sókr. Toto tedy nepochybně myslí, jak se mi zdá, slovem daimoni: že byli rozumní a znalí (*daémones*), proto je pojmenoval „daimony“; v našem starém jazyce se to slovo *daémones* vyskytuje. Dobře praví Hésiod i mnozí jiní básníci, že když zemře někdo dobrý, má veliký úděl a veliké důstojenství a stává se daimonem podle názvu pocházejícího od rozumnosti. V tomto smyslu tedy tvrdím i já, že každý muž, který je dobrý, je daimonský i zaživa i po smrti a že je správně nazýván daimonem.

b

c

Herm. Také já, Sókrate, v tomto s tebou, jak se mi zdá, docela souhlasím. A co by bylo slovo *hérós*?

Sókr. To není příliš nesnadné pochopití. Jméno héróů je totiž jen málo změněno a ukazuje narození z lásky.

Herm. Jak to myslíš?

Sókr. Nevíš, že héróové jsou polobozi?

Herm. Nuže?

Sókr. Všichni tedy jsou narozeni z lásky buď boha k smrtelné ženě, nebo smrtelníka k bohyni. A jestliže budeš zkoumat i toto jméno z hlediska starého jazyka attického³⁹, poznáš to ještě lépe; ukáže se ti totiž, že je tu jen malá odchylka od jména lásky (*erós*), z níž se zrodili héróové (*heróes*), odchylka způsobená pro jméno samo. A buďto označuje héróy v tomto smyslu, nebo že byli moudří muži a silní rétoři a dialektikové, schopní dávat otázky (*erótan*) a mluvit (*eirein*);⁴⁰ sloveso *eirein* znamená totiž tolik, co *legein* (mluviti). Jak tedy právě říkáme, v attickém jazyce jsou héróové nazýváni jakýmisi rétory a tazateli, takže se hérojské plémě stává třídou rétorů a sofistů. Ale tohle není těžké pochopití, nýbrž spíše jméno lidí, proč se jim asi říká *anthrópoi* (lidé). Ty to dovedeš říci?⁴¹

Herm. Jak bych to dovedl, dobrý muži? Ani kdybych byl s to, abych na to připadl, nenamáhám se, protože myslím, že ty to spíše nalezneš nežli já.

Sókr. Důvěřuješ, jak se podobá, vnučnutí Euthyfronovu.

399 *Herm.* Patrně.

Sókr. A správně mu důvěřuješ. Neboť i nyní, jak vidím, mně přišly hezké nápady, a nedám-li si pozor, budu v nebezpečí, že se ještě dnes stanu nad potřebu moudřejším. Nuže pozoruj, co říkám. Nejprve je třeba si uvědomit o jménech tu věc, že často jedna písmena vkládáme a druhá odnímáme, odvozující jméno, odkud chceme, a představujeme přízvuky. Například *Dii fillos* (Diovi milý) – aby se nám to stalo místo celého výroku jménem⁴² –, vyňali jsme tam to druhé *i* a prostřední slabiku *-fi-*, dříve přízvuknou, jsme vyslovili bez přízvuku. V jiných přípa-

dech naopak vkládáme písmena a slabiky nepřívzvučné vyslovujeme s přízvukem.

Herm. Máš pravdu.

Sókr. Nuže jednu z těchto změn utrpělo, jak se mi zdá, i jméno lidí (*anthrópoi*). Stalo se totiž jménem z celého výroku, a to tak, že jedno písmeno, *a*, bylo vyňato a poslední slabika ztratila přízvuk.

Herm. Jak to myslíš?

Sókr. Takto. Toto jméno *anthrópos* (člověk) znamená, že kdežto ostatní živoci žádnou z věcí, které vidí, nepohlížejí ani o ní neuvažují, ani ji nezkoumají (*anathrei*), člověk hned jakmile uvidí – to znamená slovo *opópe* –, také zkoumá (*anathrei*) a uvažuje o tom, co uviděl (*opópen*). Odtud tedy byl člověk jediný z živoků správně pojmenován *anthrópos*, „zkoumající, co uviděl“ (*anathrón ha opópe*).

Herm. A co dále? Mám se tě zeptat, co bych se rád dověděl?

Sókr. Ovšem.

Herm. Nuže mně se zdá, že s těmito příklady jaksi souvisí jistá věc. Užíváme totiž u člověka názvů „duše“ a „tělo“.

Sókr. Jak by ne?

Herm. Pokoušejme se tedy i tato jména rozebrat jako ta předcházející.

Sókr. Myslíš obrátit pozornost k duši, že má náležitě toto jméno, a potom zase k tělu?

Herm. Ano.

Sókr. Nuže, pokud mohu mluvit bez přípravy, domnívám se, že něco takového měli na mysli ti, kteří utvořili jméno duše (*psyché*), že totiž když je tato věc u těla, je příčinou, že tělo žije, poskytuje mu možnost dýchatí a chladic je (*anapsychon*), kdežto zároveň s odchodem chladícího činitele tělo hyne a skonává; proto tedy to nazvali *psyché*. Jestliže si však přeješ – buď tiše: zdá se mi totiž, že vidím výklad ještě přesvědčivější pro školu Euthyfronovu. Neboť tímto by, jak se mi zdá, pohrdli a uznali by jej za nejapný. Ale pozoruj, zdali se i tobě zalíbí tenhle.

Herm. Jen mluv.

Sókr. Pohled' na přirozenost celého těla, že žije a pohybuje se: co jiného podle tvého zdání ji přitom drží a vozí nežli duše?

Herm. Nic jiného.

Sókr. A co přirozenost všech ostatních jsoucen? Nevěříš Anaxagorovi, že i zde to je rozum a duše, která je pořádá a udržuje?

Herm. Zajisté.

b *Sókr.* Tedy by bylo dobře dávat té mohutnosti, která přirozenost (*fysin*) vozí (*ochei*) a drží (*echei*), toto jméno *fyseché*. Je pak možno jí vybraně říkat také *psyché*.

Herm. Ovšemže ano a zdá se mi, že tento výklad je učenější než onen.

Sókr. To také jest; jistě však se to jméno zdá opravdu směšné, užívá-li se ho, jak bylo dáno.

Herm. Ale co máme soudit, jak se to má s tím, co následuje?

Sókr. Myslíš s tělem (*sóma*)?

Herm. Ano.

c *Sókr.* Toto jméno se mi zdá mnohoznačné; a když se jen málo obmění, docela velmi mnohoznačné. Někteří totiž tvrdí, že to je hrob (*séma*) duše, jako by v přítomné době byla pohřbená;⁴³ ale také proto, že duše jím projevuje (*sémainei*) své projevy, i tak, že se správně nazývá *séma* (znamení). Avšak podle mého zdání dali toto jméno hlavně orfikové⁴⁴, soudíce, že duše trpí trest za věci, pro které je trestána, a že má tělo jako ohradu, aby byla zavřena (*sózétai*) na způsob vězení; že tedy je tělo, docela tak, jak je nazýváno, *sóma* (schránou) duše, až by zaplatila své dluhy, a že nic není třeba měnit, ani jedno písmeno.

d *Herm.* Tyto výklady se mi zdají, Sókrate, dostatečné; ale co se týče jmen bohů, zdalipak bychom mohli, jako jsi právě před chvílí vykládal o jménu *Diově*, týmž způsobem uvážit, jakou asi správností se řídí jejich pojmenování?

Sókr. Ví bůh, *Hermogene*, že kdybychom měli rozum, byl by pro nás jeden způsob nejlepší: říci, že o bozích nevíme nic,

ani o nich samých, ani o jménech, kterými se asi nazývají; vždyť je jasné, že oni užívají pravých jmen. Druhý pak způsob e správnosti je ten: jako máme stanoveno zvykem je vzývat při modlitbách, totiž abychom je i my sami nazývali tak, jaká a odkud odvozená jména mají rádi, jako bychom nic jiného ne- 401 věděli; ten zvyk je vskutku podle mého mínění dobrý. Jestliže tedy chceš, zkoumejme tu věc tak, jako bychom napřed řekli bohům, že o nich samých nebudeme zkoumat nic – neboť se nepokládáme za schopny o nich zkoumatí –, nýbrž o lidech, jaké asi měli mínění, když jim dávali jména; nad tím se totiž nelze pohoršovat.

Herm. Tvůj návrh se mi zdá, Sókrate, správný; udělejme tak.

Sókr. Což tedy abychom začali podle starého zvyku od Hestie?⁴⁵ b

Herm. To je věru spravedливо.

Sókr. Co asi měl na mysli ten, kdo jí dal jméno *Hestia*?

Herm. Při *Diovi*, myslím, že ani tohle není snadné.

Sókr. Aspoň se tak zdá, dobrý *Hermogene*, že první původci jmen nebyli obyčejní lidé, nýbrž jacísi hloubatelé a tuze bystří duchové.

Herm. Proč to?

Sókr. Ukazuje se mi, že dávání těch jmen pochází od nějakých takových lidí, a jestliže někdo zkoumá cizí jména,⁴⁶ právě c tak se nalézá, co každé míní. Tak například to, co my nazýváme *úsia* (jsoucnost), někteří nazývají *essia* a jiní zase *ósia*. Tu za prvé má rozumný důvod, že jsoucnost věcí je nazývána podle druhého z těchto jmen *Hestia*; a že my užíváme o tom, co je účastno jsoucnosti, slova *estin* (jest), i v tomto smyslu by bylo *Hestia* správné jméno; podobá se totiž, že jsme i my za starodávna nazývali jsoucnost *essia*. Kromě toho také by bylo možno i se zřením k obětem usoudit, že takto mysleli ti, kteří dávali tato jména; neboť je přirozené, že napřed přede všemi d bohy obětovali první *Hestii* ti, kteří pojmenovali jsoucnost všech věcí *essia*. Kterí však zase ji pojmenovali *ósia*, ti by zase d

asi podle Hérakleita soudili, že všechny věci, které jsou, se pohybují a žádná že netrvá v klidu; neboť příčinou a vůdčím činitelem jejich že jest popud (*to óthún*) a ten že jest odtud správně pojmenován *ósia*. Avšak takovýto výklad o těchto věcech stačí, když jej podávají lidé, kteří nic nevědí. Po Hestii sluší se podívat na Rheu a na Krona.⁴⁷ Avšak Kronovo jméno jsme již probrali. Ovšem, snad můj výklad nemá žádné ceny.

Herm. Proč to, Sókrate?

Sókr. Dobrý příteli, přišel mi na mysl celý roj moudrosti.

Herm. Jaký to?

402 *Sókr.* Je velmi směšné o něm mluvit, avšak přece má jakousi přesvědčivost.

Herm. Jakou to?

Sókr. Zdá se mi, že vidím Hérakleita, jak vykládá jakési staré moudrosti, docela z doby Krona a Rhey, které vykládal i Homér.

Herm. Jak to myslíš?

Sókr. Hérakleitos, jak známo, praví: „všechno jde a nic netrvá v klidu“, a přirovnává věci k proudu řeky, praví: „dvakrát do téže řeky bys nevstoupil“.

Herm. Tak jest.

b *Sókr.* Nuže, zdá se ti, že myslel něco odchýlného od Hérakleita ten, kdo dával předkům ostatních bohů jména Rhea a Kronos? Domníváš se, že dal oběma jména znamenající proudy⁴⁸ jen tak? Tak také i Homér mluví o Ókeanu, „původci bohů“, a „matce“ Téthyi;⁴⁹ myslím i Hésiodos. Praví pak kde si i Orfeus:⁵⁰

c *Ókean s krásnými proudy dal první počátek sňatkům:
za choť si Téthyi vzal, svou sestru ze stejné matky.*

Nuže pozoruj, že tyto údaje souhlasí mezi sebou i všechny směřují k myšlence Hérakleitově.

Herm. Zdá se, že na tom něco je, Sókrate; avšak nenapadá mě, jaký význam má jméno Téthys.

Sókr. Ale vždyť toto jméno bezmála samo o sobě mluví, že

to je zakryté jméno pramene. Neboť co je prosíváno (*diattómenon*) a cezeno (*éthúmenon*), je podobenství pramene; a z obou těchto jmen se skládá jméno Téthys.

Herm. To je hezké, Sókrate.

Sókr. Jak by nebylo? Ale co dále? O Diovi jsme promluvili.

Herm. Ano.

Sókr. Tedy promluvme o jeho bratřích, Poseidónovi a Plútónovi, i o tom druhém jméně, kterým nazývají Plútóna.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Nuže, jméno *Poseidón* bylo dáno od toho, který je první dal, jak se mi zdá, proto, že ho krácejícího zadržela přirozenost moře a nenechala ho již dále postoupit, nýbrž byla pro něho jakoby poutem jeho nohou. Tu tedy pojmenoval boha vládnoucího nad tou silou *Poseidónem*, jakožto „poutajícího nohy“ (*posidesmon*); to *e* je vloženo snad pro ozdobu. Avšak možná že nemá tento význam, nýbrž místo *s* se původně vyslovovala dvě *ll* na označenou, že ten bůh „ví mnoho věcí“ (*poll' eidós*). Snad také je pojmenován od otřásání „otřásající“ (*ho seión*) a přidáno je *p* a *d*. Co se týče jména *Plútón*, to bylo dáno se zřením na dávání bohatství (*plútos*), protože bohatství vychází zdola ze země na povrch. A co se týče jména *Hádés*, většinou je, jak se mi zdá, domněnka, že se tímto jménem označuje jeho neviditelnost (*to aeides*),⁵¹ a bojíce se toho jména říkají tomu bohu Plútón.

Herm. A jak se ty na to díváš, Sókrate?

b *Sókr.* Podle mého mínění lidé mnoho a mnoho chybují stran působnosti tohoto boha a bojí se ho, zcela nezaslouženě. Bojí se totiž, že až každý z nás jednou zemře, navždy jest u něho, a také to je naplňuje bázní, že duše k němu odchází holá, bez těla; avšak podle mého mínění všechny ty věci se vztahují k jednomu a témuž, i vláda toho boha i jeho jméno.

Herm. Jak to?

Sókr. Já ti povím své mínění o té věci. Řekni mi toto: Jde-li c

o to, aby některý živý tvor setrval na některém místě, které pouto je silnější, nutnost či touha?

Herm. Daleko vyniká silou, Sókrate, touha.

Sókr. Nemyslíš tedy, že by mnoho lidí unikalo Hádu, kdyby nesvazoval ty, kteří jdou na onen svět, nejsilnějším poutem?

Herm. To je zřejmé.

d *Sókr.* Tedy je svazuje, jak se podobá, nějakou touhou, a ne nutností, ač jestliže je svazuje největším poutem.

Herm. Patrně.

Sókr. Touhy jsou však zase všeliké?

Herm. Ano.

Sókr. Tedy je svazuje touhou ze všech největší, ač jestliže je chce udržovat největším poutem.

Herm. Ano.

Sókr. Nuže, jest nějaká větší touha, nežli když někdo žije ve styku s někým a domnívá se, že se jeho působením stane lepším člověkem?

Herm. Bůh ví, Sókrate, ani dost málo.

e *Sókr.* Proto tedy mějme za to, Hermogene, že by nikdo z onoho světa nechtěl odejít sem, ani samy Sirény,⁵² nýbrž že ony i všichni ostatní jsou upoutáni nějakým kouzlem; tak nevýslovně krásné řeči, jak se podobá, umí mluvit Hádés. Podle této naší úvahy je tento bůh dokonalý sofista a veliký dobrodinec těch, kteří jsou u něho; on i těm, kteří bydlí na tomto světě, posílá tolik dobrých věcí, tak mnoho toho tam má v zásobě, a od toho dostal jméno *Plútón*. A také to, že nechce žít ve styku s lidmi, dokud mají těla, nýbrž tehdy s nimi vchází ve styk, 404 když je jejich duše čista ode všech tělesných zel a žádostí, i v tom se patrně projevuje filosof a duch, který si dobře uvědomil, že by je tímto způsobem u sebe držel, když by je svázał touhou po ctnosti, kdežto dokud podléhají vášním a šílenosti těla, že by ani jeho otec Kronos mu nemohl pomoci je udržovat, i kdyby je svázał pouty, která mu přiřítá báje.⁵³

Herm. Skoro se zdá, Sókrate, že na tvé řeči něco je.

Sókr. A jméno *Hádés*, Hermogene, naprosto není odvozeno od slova *acidés* (neviditelný), nýbrž mnohem spíše od vědění (*eidenai*) všech krásných věcí, od toho bylo zákonodárcem dáno jméno *Hádés*.

Herm. Budiž; ale co se týče Démétrý, Héry, Apollóna, Athény, Héfaišta, Area a ostatních bohů, jak o těch soudíme?

Sókr. Démétér dostala patrně jméno *Démétér* podle dávání potravy, jakožto „dávající matka“ (*didúsa métér*), *Héra* pak je jaksi „milostná“ (*eraté*), jako se vskutku vypravuje, že ji má Zeus za choť, když se do ní zamiloval. Možná však, že zákonodárce, přemýšleje o věcech v ovzduší, zakrytě nazval vzduch (*aera*) jménem *Héra*, postaviv začátek toho slova na konec; poznal bys to, kdybys vyslovil jméno *Héra* několikrát za sebou. Dále *Ferrefatta*;⁵⁴ mnozí se bojí i tohoto jména a také jména *Apollón*, a to, jak se podobá, z neznalosti správného významu jmen. Obměňující je totiž pozorují jméno *Fersefoné* a to se jim zdá hrozným;⁵⁵ avšak to jméno samo vyjadřuje, že ta bohyně je moudrá. Neboť protože jsou věci v pohybu, jest ta bohyně je moudrá. Neboť protože jsou věci v pohybu, jest pokládati za moudrost to, co jich dosahuje a jich se dotýká a je schopno je provázeti. Tedy pro svou moudrost a pro dotýkání se toho, co je v pohybu (*dia ... tén epafén tú feromenú*), by se ta bohyně správně měla jmenovat *Ferepafa* nebo tak nějak – proto také s ní žije moudrý Hádés, protože je taková – ve skutečnosti však uchylují její jméno od toho tvaru, hledíce víc na libozvučnost než na pravdu, takže jí říkají *Ferrefatta*. Týmž způsobem se to má i s Apollónem; jak jsem řekl, mnozí jsou naplněni strachem před jménem toho boha, jako by znamenalo něco hrozného;⁵⁶ či jsi to nezpozoroval?

Herm. Ovšemže ano, a máš pravdu.

Sókr. Vskutku však je to jméno, jak se mi zdá, velmi dobře přizpůsobeno k významu toho boha.

Herm. Jak to?

Sókr. Já se pokusím povědět své mínění o té věci. Není jména, které by se bylo lépe hodilo samo jedno ke čtyřem působ-

nostem toho boha, aby se všech dotýkalo a aby jaksi projevovalo jeho umění hudební, věštecké, lékařské i střelecké.

Herm. Nuže mluv; podle tvé řeči je to nějaké zvláštní jméno.

Sókr. Opravdu se vyznačuje harmonickou vhodností, protože ten bůh je músický. Za prvé očišťování a očisty jak v lékařství, tak ve věštech, okuřování, prováděné prostředky lékařskými i věšteckými, i omývání, obvyklé při takovýchto úkonech, a pokropování – všechny tyto věci mají patrně jeden význam, očišťovat člověka na těle i na duši; či ne?

Herm. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy to by asi byl bůh očišťující a smývajíc (apolúón) a zbavující (apolyón) od takovýchto zel.

Herm. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy jakožto lékař léčící takové nemoci by se podle toho zbavování (apolysis) a smývání (apolúsis) správně nazýval Apolúón. Avšak podle svého umění věšteckého a podle své pravdivosti a přímosti (haplún) – což je totéž – by se nejspíše nazýval tak, jak ho nazývají Thettalové; říkají totiž tomuto bohu všichni Thettalové Aplún. Dále pak, že je svým umění střeleckým stále (aei) pánem svých střel (bolón), je vždy zasahující (aei ballón). A co se týče hudebního umění, je třeba tomu rozumět takto. Jako ve slovech akolúthos (průvodce) a akoitis (manželka)⁵⁷ znamená a často „spolu“ (homú); tak i zde je třeba mu rozumět ve smyslu společného otáčení (homú polésin), a to i na nebi, čemu se říká točny (poloi), i v harmonii zpěvní, jež se nazývá souzvuk; všechny totiž tyto pohyby, jak tvrdí znalci hudby a hvězdářství, se vykonávají zároveň (poleitai hama) v jakési harmonii. Řídí pak tu harmonii tento bůh, spoluvykonává je (homopolón) všechny ty pohyby jak u bohů, tak u lidí. Tu pak jako jsme nazvali společníka cesty (homokeleuthon) a společníci lůžka (homokoitin) slovy akolúthos a akoitis, zaměňivše homo za a-, tak také jsme dali jméno Apollón tomu, který byl Homopolón, vloživše druhé l, protože jinak

znělo stejně s oním slovem zlým.⁵⁸ Právě tu shodu mají i nyní na mysli někteří lidé, a protože nezkoumají správně význam toho jména, bojí se ho, jako by znamenalo nějakou záhubu; avšak ono, jak bylo právě řečeno, je ve skutečnosti dáno tak, že se dotýká všech působností toho boha, jenž je přímý (haplús), vždy zasahující (aei ballón), smývajíc (apolúón), spoluvykonávající pohyby (homopolón). Co se pak týče mús a vůbec músického umění, byly nazvány tímto jménem, jak se podobá, od hloubání (mósthai)⁵⁹ a hledání i lásky k moudrosti. Létó⁶⁰ pak od laskavosti té bohyně, že je svolná (ethelémón) k tomu, o cokoli ji kdo prosí. Možná že její jméno je tak, jak ji nazývají cizinci; mnozí ji totiž nazývají Léthó; podobá se tedy, že pro mírnost a přístupnost povahy (leion tú éthús), prosté drsnosti, dostala jméno Léthó od těch, kteří ji takto nazývají. Jméno Artemis znamená patrně neporušenost (artemes) a cudnost, pro zálibu v panenství; možná však že původce toho jména nazval tu bohyni znalou ctnosti (aretés histora) nebo snad že pojala v nenávisť plození (aroton mísésasés) mužovo v ženě; buď pro některý z těchto důvodů, nebo pro ně všechny dal té bohyni toto jméno jeho původce.

Herm. A co Dionysos a Afrodité?

Sókr. Na veliké věci se ptáš, synu Hipponikův! U těchto bohů je však výklad jejich jmen jednak vážný, jednak žertovný. Nuže na vážný se ptěj některých jiných lidí, ale pokud jde o žertovný, nic nebrání, abychom jej neprobrali; vždyť i bozi jsou milovní žertů. Dionysos asi je ten, který dává víno (ho didús ton oionon) a v žertu je nazýván Didoinysos; víno (oionos) pak, protože způsobuje u většiny pijáků domnění, že mají rozum (oiesthai nún echein), i když ho nemají, vším právem by se nazývalo oionús. Co se týče Afrodity, není záhodno odporovat Hésiodovi, nýbrž je třeba s ním souhlasit, že byla nazvána Afrodité pro své zrození z pěny (afros).⁶¹

Herm. A dále nezapomeneš, Sókrate, ani na Athénu, když jsi Athéňan, ani na Héfaista a Area.

Sókr. Ne, to není podobno pravdě.

Herm. Jistě ne.

Sókr. Nuže, o jednom jejím jméně není nesnadno říci, proč jí je dáno.

Herm. O kterém?

Sókr. Říkáme jí, jak víš, *Pallas*.

Herm. Jak by ne?

Sókr. Kdybychom tedy soudili, že toto jméno je dáno od tance ve zbroji, byl by to, jak se já domnívám, správný soud; neboť vznášeti buď sebe nebo něco jiného, a to buď od země nebo v rukou, o tom užíváme, jak známo, slov *pallein* (pohybovati) i *pallesthai* (pohybovati se) a roztáčet i tančiti.

Herm. Ovšemže ano.

Sókr. Jméno *Pallas* se tedy vysvětluje takto.

Herm. A to správně. Ale jak vykládáš to druhé?

Sókr. *Athéna*?

Herm. Ano.

Sókr. To je těžší, příteli. Jak se podobá, soudili již staří o Athéně právě tak, jako nynější znalci Homéra. Většina z těchto totiž při výkladu toho básníka tvrdí, že z Athény udělal sám rozum a myšlení; a tvůrce jmen myslel si o ní, jak se podobá, něco právě takového, ale klade ještě větší důraz na činnost božího rozumu (*theú noésin*) a jaksi vyjadřuje, že tato bohyně je *ha theonoa*,⁶² uživ podle cizího nářečí a místo *é* a vynechav *i* a *s*. Ale možná že to nemyslel ani takto, nýbrž hledě k tomu, že ona více než ostatní má na mysli božské věci (*ta theia noúsés*), nazval ji *Theonoé*. Nic však nebrání si myslit, že i rozumovou činnost v přirozené povaze (*tén en tó éthei noésin*), jako by to byla ta bohyně, chtěl nazvat jménem *Éthonoé*; ale obměnil to jméno buď sám nebo později někteří jiní, aby znělo lépe, jak se domnívali, a nazvali ji *Athénaa*.

Herm. A co *Héfaistos*, jak to vykládáš?

Sókr. To se ptáš na toho ušlechtilého znalce světla (*faeos historia*)?

Herm. Podobá se.

Sókr. Nuže, není-li každému zřejmo, že to je *Faistos* (jasný) s připojeným *é*?

Herm. Skoro se tak zdá, jestliže ty nebudeš mít, jak se podobá, ještě nějaké jiné mínění.

Sókr. Tedy abych ho neměl, ptej se na Area.

Herm. Ptám se.

Sókr. Nuže tedy, chceš-li, Arés může mít své jméno podle své mužské (*arren*) a statečné povahy; pakli však podle tvrdosti a nepoddajnosti, což se nazývá *arraton*, i po všech těchto stránkách by slušelo válečnému bohu, aby byl nazýván *Arés*.

Herm. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy od bohů již, pro bohy, odejdeme, neboť já se bojím o nich rozmlouvat; ale předlož mi, chceš-li, některé jiné otázky,⁶³ a uvidíš brzy, jací jsou Euthyfronovi koně.⁶⁴

Herm. Ano, udělám to, ale napřed se tě ještě zeptám jedině na Herma, když také Kratylos o mně tvrdí, že já nejsem *Hermogenés* (potomek Hermův).⁶⁵ Pokoušejme se tedy zkoumat, co asi znamená jméno *Hermés*, abychom také věděli, zda-li je něco na Kratylově řeči.

Sókr. Nuže, toto jméno, *Hermés*, pravděpodobně nějak souvisí s řečí; být hlasatelem (*herméneus*), poslem, obratným zlodějem, podvodníkem v řečech a chytrým obchodníkem – veškerá tato činnost souvisí se silou řeči. A jak jsme řekli již výše, „mluviti“ (*eirein*) je užívání řeči a to, co praví na mnoha místech Homér, totiž *emésato* (vymyslel si), toto slovo znamená „nastrojiti“. Z obou těchto výrazů je tedy složeno jméno tohoto boha, který si vymyslel mluvení a řeč – mluvíti pak je *eirein* –, a zákonodárce nám je jaksi nařizuje: „Ó lidé, ten, který si vymyslel mluvení (*eirein emésato*), právem by byl od vás nazýván *Eiremés*.“ Ve skutečnosti však, aby to jméno bylo, jak se domníváme, hezcí, říkáme mu

Hermés. Také *Iris* je nazvána, jak se podobá pravdě, od mluvení (*eivrein*), protože byla poselkyně.⁶⁶

Herm. Při *Diovi*, to tedy má *Kratylos* podle mého mínění pravdu, že já nejsem *Hermogenés* (potomek *Hermův*); jistě nejsem nijak obratný v řeči.

Sókr. A také že *Pan*, syn *Hermův*, je dvojí přirozenosti, má, příteli, jistou pravděpodobnost.

c *Herm.* Jak to?

Sókr. Víš, že řeč všechno vyjadřuje a neustále vším točí i hýbe a že jest dvojí, pravdivá a nepravdivá.

Herm. Ovšemže.

Sókr. A tu ten její pravdivý druh je hladký a božský a bydlí nahoře mezi bohy, ale nepravda bydlí dole mezi obyčejnými lidmi a je drsná a kozlí (*tragikon*);⁶⁷ tam totiž, ve světě tragiků, mají většinou místo mýty a nepravdy.

Herm. Ovšemže.

d *Sókr.* Správně by se tedy nazýval bůh, který všechno (*pan*) projevuje a vším neustále hýbe (*aei polón*), *Pan aipolos* (*Pan* pastýř), syn *Hermův*, nahoře hladký, ale dole drsný a kozlí podoby. A ten *Pan* je buď řeč sama nebo to je bratr řeči, jestliže je opravdu syn *Hermův*; že se sourozenec podobá sourozenci, není nic divného. Ale jak jsem řekl, vážený příteli, odejdeme už od bohů!

e *Herm.* Od takovýchto ano, *Sókrate*, jestliže chceš. Ale co ti brání, abys neprobral takové, jako je *Slunce*, *Měsíc*, *hvězdy*, *Země*, *aithér*, *vzduch*, *oheň*, *voda*, *roční počasí*, *rok*?

Sókr. Hodně mi toho ukládáš, ale přece jsem k tomu ochoten, jestliže ti tím udělám něco milého.

Herm. Ba jistě uděláš.

Sókr. Co tedy chceš na prvním místě? Máme snad podle toho pořádku, jak jsi to vyjmenoval, probrat *Slunce* (*hélios*)?

Herm. Ovšemže.

409 *Sókr.* Jak se tedy podobá, stalo by se to jasnějším, kdybychom užívali dórského jména – *Dórové* totiž říkají *halios* – *ha-*

lios pak by mohlo být jednak podle toho, že shromažďuje (*halizein*) lidi na totéž místo, když vyjde, ale také tím, že neustále chodí dokola (*heilein ión*) kolem země, avšak pravděpodobně i proto, že jak jde, zpestřuje (*poikillei*) to, co se rodí ze země; a *poikillein* a *aiolein* je totéž.

Herm. A co *Měsíc* (*seléné*)?

Sókr. Toto jméno patrně tíživě doléhá na *Anaxagoru*.

Herm. Proč to?

Sókr. Podobá se, že svědčí o větším stáří myšlenky, kterou on nedávno pronesl, že totiž *Měsíc* má své světlo od *Slunce*.

Herm. Jak to?

Sókr. *Záře* (*selas*) a světlo (*fós*) je tuším totéž.

Herm. Ano.

Sókr. Toto světlo je, pokud jde o *Měsíc*, tuším stále nové i staré, jestliže mají *anaxagorovci* pravdu; neboť jak jej *Slunce* stále dokola obchází, stále na něj vrhá nové světlo, avšak světlo dřívějšího měsíčního období je staré.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Mnozí nazývají *Měsíc selanaia*.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Protože má stále (*aei*) záři (*selas*) novou (*neon*) i starou (*henon*), nejsprávněji by měl být nazýván jménem *Selae-noneoaeia*, ale staženým slovem se nazývá *Selanaia*.

Herm. Na *dithyramby* upomíná toto jméno, *Sókrate*.⁶⁸ Ale jak vykládáš jméno měsíčního období (*meis*) a *hvězdy* (*astrá*)?

Sókr. Jméno *meis* pochází od zmenšování (*meiústhai*) a mělo by správně znít *meiés*; *hvězdy* (*astrá*) mají svůj název, jak se podobá, od blesku (*astrapé*). Blesk, protože obrací oči (*ópa anastrefei*), měl by se jmenovat *anastrópé*, ve skutečnosti se však nazývá lépe znějícím slovem *astrapé*.

Herm. A což *oheň* a *voda*?

Sókr. Co se týče slova *oheň* (*pyr*), jsem na rozpacích; skoro se zdá, že buďto mě opustila *músa Euthyfronova*, nebo že to je slo-

vo nějak zvláště nesnadné. Nuže pozoruj, jakého prostředku já užívám na všechny takové případy, v kterých jsem na rozpacích.

Herm. Jakého?

Sókr. Povím ti to, odpověz mi: Mohl bys říci, jakým způsobem se stalo, že se říká oheň (*pyr*)?

Herm. Bůh ví, nikoli.

Sókr. Tedy pozoruj, jakou já mám domněnku o té věci. Myslí si totiž, že Hellénové, zvláště ti, kteří žijí v zemích poddáných barbarům, vzali mnoho slov od barbarů.

Herm. A co tedy?

Sókr. Kdyby někdo hledal výklad těchto slov v řeckém jazyce, a ne v tom, z kterého to a ono slovo pochází, víš, že by přicházel do rozpaků.

Herm. Pravděpodobně.

410 *Sókr.* Dej tedy pozor, zdali snad není i toto slovo *pyr* barbarského původu. Jednak totiž není snadno uvéstí je v souvislost s řeckým jazykem, jednak je známo, že takto nazývají oheň Frygové, s jakousi malou změnou; tak i vodu (*hydór*), psy (*ky-nas*) a mnoho jiných věcí.

Herm. Tak jest.

b *Sókr.* Není tedy třeba ta slova násilně vykládat, neboť i tak bychom o nich mohli něco říci. Tedy oheň a vodu odbývám tímto způsobem. Ale co se týče vzduchu, zдалipak je, Hermogene, nazván *aér* proto, že zdvíhá (*airei*) věci ze země? Nebo že stále proudí (*aei rhei*)? Nebo že z něho, jak proudí, vzniká vítr (*pneuma*)? Básníci totiž, tuším, nazývají větry *aétai*; snad tedy znamená proudění „aétů“ (*aétorrús*), jako kdyby znělo *pneumatorrús* (proudění větrů). Co se týče aithéru, soudím o něm asi takto, že poněvadž při svém proudění stále běží kolem vzduchu (*aei thei peri ton aera*), správně by se nazýval *aeitheér*. Země (*gē*) lépe naznačuje svůj smysl, jestliže ji jmenujeme *gaia*;⁶⁹ c slovo *gaia* by totiž byl správný název pro rodiitelku (*gennéteira*) podle slova Homérova; on totiž užívá o zplazení tvaru *ge-gaasin*. Dobrá; a co jsme měli dále?

Herm. Roční počasí (*hórai*), Sókrate, a slova pro rok, *eniautos a etos*.

Sókr. Jméno ročních počasí *hórai* je třeba vyslovit po starém attickém způsobu *horai*, chceš-li znát jeho pravděpodobný výklad; jmenují se tak proto, že vymezují (*horizein*) zimy a léta, větry a plodiny rodící se ze země; a když vymezují (*horizúsai*), správně jim náleží jméno *horai*. *Eniautos a etos* je podle všeho jedna a táž věc. Je to to, co vyvádí na světlo všechno, co roste a rodí se, každou věc po řadě, a samo v sobě to zkouší (*exetazei*). A jako jsme v předcházejícím výkladě viděli, že jméno Diovo je rozděleno na dvě a jedni užívají tvaru *Zéna* a druzí *Dia*, tak i zde jedni říkají *eniautos* od *en heautó* (v sobě), druzí *etos* od *etazei* (zkouší). Celý výklad je, že tento výraz *en heautó etazon* (v sobě zkoušející), jenž je jeden celek, se vyslovuje rozdělen na dvě, takže z jednoho výrazu vznikla dvě jména, *eniautos a etos*.

Herm. Ale věru, Sókrate, děláš velké pokroky!

Sókr. Je vidět, myslím, že jsem už hodně daleko v moudrosti.

Herm. Ovšemže ano.

Sókr. Hned to uznáš ještě více.

Herm. Nuže, po tomto druhu bych se já rád podíval, s jakou asi správností jsou dána ta krásná jména, která se týkají ctnosti, jako rozumnost, chápání, spravedlnost a všechna ostatní taková.

Sókr. To vyvoláváš, příteli, ne nepatrný rod jmen; přece však, když jsem si oblékl lví kůži, nesmím bojácně couvatí,⁷⁰ nýbrž musím zkoumat, jak se podobá, rozumnost, chápání, poznání, vědění a všechna ostatní ta krásná jména, o kterých mluvíš.

Herm. Ovšem že nesmíme hned napřed toho nechat.

Sókr. Nuže, při psu, nehádal jsem, myslím, špatně, co mi před chvílí přišlo na mysl, že totiž lidé dávného starověku, kteří dávali jména, počínali si nepochybně právě tak, jako i většina z nynějších mudrců⁷¹: od toho, jak se pořád otáčejí, hledající skutečný stav jsouceni, dostávají závrať a pak se jim

c zdá, že se věci pohybují kolem dokola a veskrze jsou v pohybu. Neudávají pak za příčinu tohoto zdání to, co se děje uvnitř nich samých, nýbrž věci samy jsou prý od přirozenosti takové, že nic v nich není trvalého ani stálého, nýbrž ustavičně tekou a pohybují se a jsou plny všelikého pohybu a dění. Pravím to, maje na mysli všechna ta jména, o která nyní jde.

Herm. Jak to, Sókrate?

Sókr. Snad sis neuvědomil, že jména, o kterých byla právě řeč, jsou dána věcem jakoby tekoucím a se pohybujícím a dějícím.

Herm. Vůbec jsem na to nepomyslel.

d Sókr. Nuže, za prvé hned to slovo, které jsme uvedli na prvním místě, svědčí, že věci jsou takové.

Herm. Které slovo?

Sókr. Slovo *frónésis* (rozumnost); je to totiž rozumné myšlení o pohybu a toku (*foras kai rhú noésis*). Bylo by také možno je pojímat jako prospěch pohybu (*onésin foras*); ale jistě se vztahuje k pohybu. A dále, chceš-li, slovo *gnómé* (poznání) vším způsobem projevuje pozorování a zkoumání vzniku (*gonés nómesin*); neboť *nóman* (zkoumati) a *skopein* (pozorovati) je totéž. A dále, chceš-li, samo *noésis* (rozumové myšlení) je rozběh za novým (*neú hesis*) a to, že jsou jsoucna nová, znamená, že jsou stále v dění; kdo tedy dal jméno *neonesis*, udává, že se duše žene za tou věcí. Původně se totiž neříkalo *noésis*, nýbrž místo *é* bylo třeba vyslovovat dvě *e*, *noeesis*. *Sófrosyné* (uměřenost) je záchrana (*sótéria*) toho, co jsme nyní zkoumali, rozumnosti (*fróneseós*). A dále *epistémé* (vědění) udává, jak duše, která má nějakou cenu, sleduje (*hepomenés*) pohybující se věci, a ani nezůstává vzadu, ani nepředbíhá; proto by se mělo to jméno vyslovovat s vložením *e hepe stémé*. A co se týče slova *synesis* (chápaní), o tom by se mohlo zdát, že to je právě tak jako *sylogismos* (závěr), ale když se řekne *synienai* (chápati), má to docela tentýž smysl jako *epistasthai* (chápati), neboť slovo *synienai* znamená, že duše jde spolu s věcmi.⁷² Dále

pak slovo *sofia* (moudrost) označuje styk s pohybem. Toto slovo je poněkud temné a poněkud cizí; ale je třeba si vzpomenouti z básníků, že na mnoha místech, když mají mluvit o někom z těch, kteří začínají rychle vycházet vpřed, užívají slova *esythé* (vyrazil). Jeden ze slavných Lakónů měl i jméno *Sús*;⁷³ tak totiž nazývají Lakedaimoňané rychlý rozběh. A tak tedy moudrost (*sofia*) znamená styk (*epafén*) s tímto pohybem, na základě myšlenky, že jsoucna se pohybují. A dále, co se týče slova *agathon* (dobré), toto jméno chce náležet tomu, co je v celé přirozenosti podivuhodné (*agaston*). Když jsou totiž jsoucna v pohybu, tu tedy jim náleží rychlost, a náleží jim i pomalost. Není pak rychlé v celém svém rozsahu podivuhodné, nýbrž jen něco z něho. Tedy té podivuhodné části spěšného (*tú thóu tó agastó*) náleží tento název *agathon* (dobré).

Co se týče spravedlnosti (*dikaioyné*), je snadno usoudit, že toto jméno je dáno pochopení spravedlivého (*té tú dikaiú synesei*); ale samo jméno *dikaion* (spravedlivé) je těžké. Také až k jistému bodu se mnozí, jak se podobá, o něm shodují, ale potom se rozcházejí. Neboť ti, kteří se domnívají, že všechno je v pohybu, předpokládají o většině toho všeho, že nedělá nic jiného, nežli že mění své místo; a tím vším že cosi prochází, čím všechny děje se dějí; tato pak věc že je velmi rychlá a velmi jemná. Vždyť by prý jinak nemohla procházeti veskrze tím, co jest, kdyby nebyla velmi jemná, takže ji nic nemůže zadržet, a velmi rychlá, takže ostatní věci jsou pro ni jako nehybné. Protože tedy řídí všechny ostatní věci procházejíc (*diaion*) jimi, právem byla nazvána tímto jménem *dikaion* (spravedlivé), přičemž byla pro lepší výslovnost přibrána na pomoc hláska *k*. Až potud tedy, jak jsme právě řekli, se mnozí shodují v tomto výkladu spravedlivého. Avšak já, Hermogene, při své vytrvalosti v této věci, vyzvěděl jsem toto všechno v tajném poučení, že toto spravedlivé je také příčina – neboť skrze co (*di' ho*) se něco děje, to jest příčina – a také *Dia* (*dia* = skrze) prý je správné takto nazývat, jak kdosi pravil, z tohoto důvodu. Kdykoli se

však po vyslechnutí tohoto výkladu nicméně tiše otáží: „Co tedy asi je, dobrý muži, spravedlivé, když se ta věc takto má?“, tu se zdá, že se dotazují již dále, než je slušno, a že skáči, jak se říká, za čáru. Dost už jsem se prý dověděl, a chtěje naplniti mou touhu, snaží se každý mluvití už něco jiného, a již se vespolek neshodují. Jeden totiž tvrdí o spravedlivém, to že je Slunce, neboť že to jediné, procházejíc (*diaiōn*) a zahřívajíc (*kaón*), řídí jsoucna. A tu, kdykoli to někomu říkám, maje radost, že jsem se dověděl něco krásného, ten se mi směje, když to vyslechne, a ptá se mne, zdali myslím, že na světě není nic spravedlivého, když slunce zapadne. A tu, když na něho naléhám, co zase on o tom myslí, tvrdí, že oheň; ale to není snadné vědět. Druhý tvrdí, že to není oheň sám, nýbrž samo to teplo, které je obsaženo v ohni. Jiný pak říká, že všechny tyto výklady jsou k smíchu a že spravedlivé je to, co praví Anaxagoras, totiž rozum; ten že jsa nezávislý a s ničím nesmíšený všechny věci pořádá, všemi procházejí. Tu pak já, příteli, jsem v mnohem větších pochybnostech nežli dříve, než jsem se vynasnažil poučit se o spravedlivém, co to asi jest. Nuže tedy, pokud jde o předmět našeho pozorování, z těchto důvodů mu patrně bylo dáno toto jméno.

Herm. Zdá se mi, Sókrate, že jsi tohle od někoho slyšel a že to nemluvíš jen tak bez přípravy.

Sókr. A co to ostatní?

Herm. To zase naprosto ne.

Sókr. Tedy poslouchej; možná že bych tě oklamal i v zbývající části, jako bych to mluvil ne podle slyšeného výkladu. Nuže, co nám zbývá po spravedlnosti? Myslím, že jsme ještě neprobrali statečnost. Neboť co se týče nespravedlnosti, je zřejmo, že to je ve skutečnosti překážka toho,⁷⁴ co prochází (*tú diaiōntos*); slovo *andreia* (statečnost) pak znamená, že statečnost dostává své jméno v boji; a boj ve jsoucnu, ač jestliže toto teče, není nic jiného nežli opačný tok (*enantia rhoé*); jestliže se tedy z jména *andreia* vyjme *d*, samo jméno *anreia* udává věc, o kte-

rou jde. Tu pak je jasné, že statečností není tok opačný proti každému toku, nýbrž jen proti tomu, který směřuje proti spravedlivému; neboť jinak by statečnost nebyla chválena. I slovo *arren* (mužský) i slovo *anér* (muž) se vztahuje k něčemu tomu podobnému, k toku vzhůru (*té anó rhoé*). *Gyné* (žena) chce být, zdá se mi, *goné* (rození). Jméno *thélys* (ženský) je dáno patrně podle prsu (*thélé*); a *thélé* (prs) není-li, Hermogene, odvozeno od toho, že působí rozkvět (*tethélenai*), jako když jsou rostliny zalévány?

Herm. Podobá se, Sókrate.

Sókr. A dále samo to slovo *thallein* (rozkvétati) vystihuje podle mého mínění vzrůst mládeže, že se děje rychle a náhle. Tím jménem to jeho původce jaksi napodobuje, složiv to jméno ze slov *thein* (běžeti) a *hallesthai* (skákat). Ale ty si nevšímaš, že se ženu jakoby mimo závodní dráhu, jakmile ucítím pod nohama rovnou půdu; zbývá nám však ještě hodně věcí, a to takových, jaké jsou pokládány za vážné.

Herm. Máš pravdu.

Sókr. Jedna z nich je také podívat se, co asi znamená *techné* (umění).

Herm. Ovšem že ano.

Sókr. Neznašená-li pak toto slovo „míti rozum“ (*echein nún*), když se odejme *t* a vloží se *o* mezi *ch* a *n* a mezi *n* a *é* (*echonoé*)?

Herm. To je velmi složité.

Sókr. Vážený příteli, což nevíš, že první daná jména jsou již zasypaná od těch, kteří je chtěli zvelebit? Pro lepší výslovnost jim přikládali hlásky i odníмали, na všechny strany je kroutili jednak ze snahy po zkrášení, jednak působením času. Tak například ve slově *katoptron* (zrcadlo), nezdá se ti podivným vložení hlásky *r*?⁷⁵ Ale takové věci dělají, myslím, ti, kdo se nic nestarají o pravdu a všechno své umění věnují ústům, takže jak tak mnoho přidávají k původním jménům, nakonec způsobují, že by nikdo na světě nepoznal, co to jméno znamená;

tak i Sfingu nazývají *sfinx* místo *fix*⁷⁶ a tak je tomu i s mnoha jinými slovy.

Herm. Jest tomu tak, Sókrate.

Sókr. Avšak jestliže se dovolí vkládati do jmen i odnímati z nich, cokoli kdo bude chtít, bude to velké pohodlí a každé jméno by bylo možno přizpůsobit ke každé věci.

e *Herm.* Máš pravdu.

Sókr. Ovšem, mám pravdu. Ale ty, jako moudrý soudce zápasu, musíš bdít nad řádností a slušností.

Herm. To bych chtěl.

415 *Sókr.* A já to chci spolu s tebou, Hermogene. Ale nebuď příliš důkladný, vzácný příteli,

*abys mě neznavil síly.*⁷⁷

Přicházím totiž k dovršení svých výkladů, když se po umění podíváme na stroj (*méchané*). Jméno *méchané* se mi totiž zdá výrazem dospívání k velkému výsledku (*anein epi poly*); neboť *mékos* (délka) znamená jaksi něco velikého (*poly*); tedy z obou těchto slov, ze slova *mékos* (délka) a ze slova *anein* (dospívání) je složeno jméno *méchané*. Ale, opakuji, musím dojít vrcholu svých výkladů; je totiž hledati, co znamenají jména *areté* (ctnost) a *kakia* (špatnost). Do jednoho ještě nevidím, ale druhé se mi zdá jasným, neboť se shoduje se všemi předešlými. Protože se totiž věci pohybují, všechno, co jde špatně (*kakós ion*), byla by špatnost (*kakia*). Když pak je tato věc, špatné jít k věcem, v duši, má tehdy nejvíce název celku, totiž špatnost. A co jest to špatné jít, je podle mého mínění zřejmo i při zbabělosti (*deilia*); c to jsme ještě neprobrali a přeskočili jsme to, ačkoli jsme to měli prozkoumat po výkladu o statečnosti. Zdá se mi však, že jsme přeskočili i mnoho jiných věcí. Nuže tedy zbabělost (*deilia*) znamená silné pouto (*desmos*) duše; neboť slovo *lian* (velmi) je jakási síla. Zbabělost (*deilia*) by tedy byla velmi (*lian*) silné a největší pouto (*desmos*) duše; právě tak i nesnáze (*aporia*) je něco zlého,

a jak se podobá, všechno, cokoli je na překážku jít a postupu (*poreuesthai*). Tuto věc tedy vyjadřuje, jak patrně, výraz „špatně jít“, totiž postupovat se zdržováním a s překážkami; když je duše v takovém stavu, naplňuje se špatností (*kakia*). Jestliže pak takovým stavům náleží jméno *kakia*, opak toho je patrně *areté* (ctnost); označuje nejprve dobrý postup, potom že tok dobré duše je stále uvolněný. Pročež to, co stále teče (*aei rheon*) nezadržene a bez překážky, bylo nazváno, jak se podobá, tímto jménem; správně by se mělo říkat *aeireité*, ale je to staženo a říká se *areté*. Možná také že znamená *haireté* (žádoucí), podle toho, že tento stav duše je nejžádoucnější.⁷⁸ Ted' zase snad o mně řekneš, že si něco vymýšlím; ale já tvrdím, že je-li správné to, o čem jsem mluvil nahoře, slovo *kakia* (špatnost), že i toto jméno *areté* (ctnost) je správné.

d

e

Herm. A co slovo *kakon* (zlé), jímž jsi vysvětlil mnoho z předcházejících slov, jaký smysl má asi to?

416

Sókr. Je to, ví bůh, podle mého mínění podivné slovo a nesnadné k výkladu. Užijí tedy i proti němu onoho umělého prostředku.

Herm. Jakého to?

Sókr. Toho, že budu pokládat i toto slovo za jakési slovo barbarské.

Herm. A podobá se, že máš pravdu. Ale zdá-li se ti, nechme tohoto a pokoušejme se spatřiti, v čem záleží správnost slov *kalon* (krásné) a *aischron* (ošklivé).

Sókr. Nuže, co se týče slova *aischron*, zdá se mi jeho smysl zcela jasným; neboť i toto se shoduje s předcházejícími: zdá se mi totiž, že ten, kdo dává jména, napořád haní to, co překáží věcem a je zdržuje v jejich toku; tak i v tomto případě tomu, co stále zdržuje tok (*tó aei ischonti ton rhún*) dal toto jméno, *aischorún*; nyní však tomu říkájí stažene *aischron*.

b

Herm. A co *kalon* (krásné)?

Sókr. Toto je těžší poznati. A přece samo to slovo mluví, je- nomže je pozmeněno co do znění a délky hlásky ú.⁷⁹

Herm. Jak to?

Sókr. Toto jméno je, jak se podobá, jakýmsi názvem myšlení.

Herm. Jak to míníš?

c *Sókr.* Nuže, co asi je podle tvého mínění příčinou pro každé ze jsoucen, že bylo pojmenováno? Zdalipak ne to, co dalo ta jména?

Herm. Patrně vším způsobem.

Sókr. To by tedy asi bylo myšlení, buď bohů nebo lidí, nebo obojí?

Herm. Ano.

Sókr. A co dalo jména (*kalesan*) věcem i co jim je dává (*kalún*), je jistě toto samo, totiž myšlení?

Herm. Patrně.

Sókr. A všechny věci, kterékoli jsou dílo rozumu a myšlení, ty jsou jistě chvalitebné, kterékoli však nejsou, zasluhují hany?

Herm. Ovšemže.

d *Sókr.* A co je lékařské, dělá věci lékařské, a co je stavitelské, stavitelské? Či jak myslíš?

Herm. Právě takto.

Sókr. A co je krásné, dělá tedy krásné věci?⁸⁰

Herm. Musí to tak být.

Sókr. To pak je podle našich slov myšlení?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Správně tedy náleží rozumnému myšlení tento název *kalon* (krásné), když dělá takovéto věci, v kterých máme zalíbení a říkáme jim krásné (*kala*).

Herm. Patrně.

e *Sókr.* Co tedy nám ještě zbývá z takovýchto věcí?

Herm. Tyto pojmy, které se vztahují k dobrému a krásnému, jako prospěšný, výhodný, užitečný, výnosný, a jejich opaky.

417 *Sókr.* Nuže co se týče slova *symferon* (prospěšný), našel bys nepochybně již i ty sám jeho výklad, hledě na ně ze stanoviska dřívějších úvah; je to patrně něco příbuzného s věděním (*epistémé*). Neboť nejeví nic jiného než společný pohyb duše

s věcmi; výsledky takového děje jsou nazvány *symferonta* a *symfona*, jak se podobá, od toho společného okružního pohybu (*symperiferesthai*), kdežto *kerdaleon* (výnosný) od slova *kerdos* (zisk). A slovo *kerdos* projevuje svůj smysl, jestliže do něho dosadíme *n* místo *d*; neboť je to jiný název pro dobré. Protože se totiž dobro náležitě míší (*kerannytai*) do všech věcí, jak jimi prochází, vyjádřil tím jménem jeho původce tuto vlastnost té věci; avšak místo *n* vložil *d* a vyslovil je *kerdos*.

Herm. A co slovo *lysitelún* (výhodné)?

Sókr. Podobá se, Hermogene, že slovo *lysitelún* nemá takový smysl, v jakém ho užívají kramáři, kdykoli se něco vyplatí, nýbrž ten, že to je nejrychlejší složka jsoucna, jež nenechává věci se zastavovat, ani nedovoluje, aby pohyb vezma konec stanul a přestal; ustavičně ruší jeho konec, jestliže by v něm chtěl nějaký vzniknout, a činí jej nepřestávajícím a nesmrtelným. V tomto smyslu, zdá se mi, bylo dáno dobrému významné jméno *lysitelún*; neboť to, co ruší konec (*lyon to telos*) pohybu, bylo nazváno *lysitelún*. Jméno *ófelimon* (užitečné) je cizí; užívá ho na mnoha místech i Homér, totiž slovesa *ofellein* (zvětšovati); jest pak to název pro zvětšování a tvoření.

Herm. A jak to je s opaky těchto slov?

Sókr. Pokud to jsou záporné výrazy, není podle mého zdání potřebí je probírat.

Herm. Které to?

Sókr. „Neprospěšný“, „neužitečný“, „nevýhodný“ a „nevýnosný“.

Herm. Máš pravdu.

Sókr. Ale je tu slovo *blaberon* (škodlivé) a *zemiódes* (zhoubné).

Herm. Ano.

Sókr. Slovo *blaberon* vyjadřuje, že to je to, co poškozuje tok (*to blapton ton rhún*); slovo *blapton* (poškozující) zase znamená to, co chce zachycovati (*to búlomenon haptein*); zachycovati (*haptein*) a vázati je totéž, toto pak má všude význam

hanlivý. Co chce zachycovati tok (*to búlomenon haptain rhún*), jmenovalo by se zcela správně *búlapterún*, ale patrně aby bylo to slovo hezcí, říká se *blaberon*.

Herm. Roztodivná ti to vycházejí jména, Sókrate! Věřu nyní se mi zdálo, že jsi vyloudil z úst jakoby předeheru k Athéninu zpěvu,⁸¹ když jsi vyslovil tohle slovo *búlapterún*.

418

Sókr. Tím nejsem vinen já, Hermogene, nýbrž ti, kteří stano-
vili to jméno.

Herm. Máš pravdu; ale co může být slovo *zémiódes* (zhoubné)?

Sókr. Co asi je *zémiódes*? Podívej se, Hermogene, že já mám pravdu, když tvrdím, že se přidáváním a vyjímáním písmen velice mění významy slov, a to tak, že se někdy malou změnou dává slovu význam přímo opačný. Tak například u slova *deon* (potřebné). Přišlo mi totiž na mysl a vzpomněl jsem si na ně v souvislosti s tím, co jsem ti chtěl říci, že totiž tenhle náš nový, tuze krásný jazyk převrátil v pravý opak významy slov *deon* a *zémiódes*, zakrýváje jejich pravý smysl, kdežto starý jazyk jasně projevuje význam jednoho i druhého jména.

b

Herm. Jak to myslíš?

Sókr. Povím ti to. Víš, že naši předkové velmi mnoho užívali hlásek *i* a *d*, a to zvláště ženy, které nejvíce zachovávají starou řeč. Nyní však se místo *i* dosazuje buď *e* nebo *é* a místo *d* z, jako by to byly hlásky vybranější.

c

Herm. Jak to?

Sókr. Například za nejstarších časů nazývali den buď *himera* nebo *hemera*, ale nyní se říká *hémera*.

Herm. Tak jest.

Sókr. Nuže víš, že z těchto jmen jedině to staré jméno projevuje myšlenku jeho původce? Protože totiž světlo vznikající ze tmy působilo lidem radost a lidé po něm toužili (*himeirein*), proto mu dali jméno *himera*.

d

Herm. Patrně.

Sókr. Nyní však při tom zvelebení toho slova ani bys nepo-

znal, co znamená *hémera*. Ovšem někteří se domnívají, že den byl takto pojmenován proto, že dělá tvory krotkými (*hémera*).

Herm. Zdá se mi.

Sókr. A *zygon* (jho) nazývali staří, jak víš, *dyogon*.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Slovo *zygon* nic jasně neukazuje, avšak věc, vložená na dvě (*dyoin*) zvířata pro spojení za účelem tahu (*agógé*), byla právem nazvána *dyogon*; nyní však se říká *zygon*. A tak tomu je i s velmi mnoha jinými slovy.

e

Herm. Patrně.

Sókr. Týmž způsobem tedy především slovo *deon* (potřebné), když se takto vyslovuje, znamená opak proti všem jménům týkajícím se dobrého;⁸² neboť potřebné, jež je způsobou dobra, se jeví jako pouto (*desmos*) a překážka pohybu, jako by bylo příbuzné se škodlivým.

Herm. Ba věru se tak jeví, Sókrate.

Sókr. Ale není tomu tak, jestliže užíváš starého jména, jež je pravděpodobně mnohem správnější nežli jméno nynější; tu se bude shodovat s dobrými věcmi dříve uvedenými, jestliže totiž dosadíš *i* místo *e*, jako tomu bylo za starodávna; neboť naopak dobré znamená to, co prochází (*di on*), a ne co váže (*deon*), a to je význam chvalitebný. A takto si původce jmen sám sobě neodporuje, nýbrž „potřebné“, „užitečné“, „výhodné“, „výnosné“, „dobré“, „prospěšné“ a „snadné“ je patrně totéž, znamenajíc různými jmény něco pořadajícího a jdoucího, což je všude předmětem chvalořeči, kdežto co zdržuje a poutá, je haněno. Tak zejména i *zémiódes* (zhoubné); jestliže podle starého jazyka dosadíš místo *z* *d*, ukáže se ti, že to jméno náleží tomu, co poutá chůzi (*tó dúnti to ion*), ve znění *démiódes*.

419

b

Herm. A co „slast“ a „strast“ a „žádost“ a taková jména, Sókrate?

Sókr. Nezdají se mi příliš těžkými, Hermogene. Co se týče slova *hédoné* (slast), podobá se, že toto jméno má činnost tíh-

- noucí k požitku (*hé onésis*) – hláska *d* je vložena, takže se říká
- c *hédoné* místo *héoné* – a jméno *lypé* (strast) je, jak se podobá, odvozeno od rozrušení (*dialysis*) těla, jež zachvacuje tělo v tomto stavu. A *ania* (zármutek) je to, co brání v chůzi (*an-ienai*). *Algédón* (trápení) je, jak se mi zdá, jakési slovo cizí, odvozené od *algeinos* (trapný). Slovo *odyné* (muka) pochází, jak se podobá, od vnikání (*endysis*) strasti. Co se týče slova *achthédón* (těžkost), je každému jasné, že to jméno je připodobněno přítěži pohybu. Slovo *chara* (radost) je utvořeno, jak se podobá, podle rozlítí (*diachysis*) a snadnosti toku (*rhoé*) duše.
- d *Terpsis* (potěšení) pochází od slova *terpnon* (těšivý); toto *terpnon* pak je nazváno od plížení (*herpsis*) duši na základě přirovnání s dechem (*pnoé*); správně by se mělo říkati *herpnún*, ale časem se to změnilo v *terpnon*. *Eufrosyné* (veselost) nepotřebuje žádného výkladu, neboť každému je jasné, že dostala toto jméno od toho, že je duše v dobře souhlasném pohybu (*eu symferesthai*) s věcmi; správně by mělo být *euferosyné*, ale přece je vyslovujeme *eufrosyné*. Ani *epithymia* (žádost) není těžké slovo, neboť je jasné, že toto jméno bylo dáno síle
- e směřující k vznětlivosti (*epi ton thymon iúsé*). *Thymos* (vznětlivost) má asi toto jméno od kypění (*thysis*) a varu duše. Avšak jméno *himeros* (touha) bylo dáno tomu toku, který nejvíce
- 420 uchvacuje duši; protože totiž teče prudce (*hiemenos rhei*), žena se (*efiemenos*) za věcmi, a takto strhuje silně duši prudkostí toku (*dia tén hesin téš rhoés*), tu pro tuto veškeru sílu byl nazván *himeros*. A v názvu *pothos* (stesk) je zase obsažen význam, že se nevztahuje k přítomnému, nýbrž k něčemu jsoucímu někde jinde (*tú allothi pí ontos*) a nepřítomnému (*apontos*); od toho je nazváno *pothos* to, co se tehdy, když je předmět touhy přítomen, nazývalo *himeros*; když se však ten předmět vzdálí, tentýž cit byl nazván *pothos*. A *erós* (láska) má své jméno odtud,
- b že vtéká zvenčí (*eisrei exóthen*) a že tento tok není vlastní tomu, kdo jej má, nýbrž uvádí se dovnitř skrze oči; proto, od toho vtékání (*esrein*), byla láska za starodávna nazývána *esros* –

užívali jsme totiž *o* místo *ó* – nyní však je nazvána *erós* pro změnu *o* v *ó*. Ale co ještě myslíš, abychom zkoumali?

Herm. Minění (*doxa*) a taková jména, jak se na ně díváš?

Sókr. Jméno *doxa* je dáno buďto tomu stíhání (*dióxis*), které koná duše snažíc se dosáhnouti vědění o pravém stavu věci, nebo výstřelu z luku (*toxón*). Spíše pak se podobá pravdě toto. Aspoň jméno *oiésis* (domnění) souhlasí s tímto druhým výkladem. Podobá se totiž, že ukazuje nesení (*oisis*) duše ke každé věci za poznáním, jaké jest každé ze jsoucen, právě tak jako *búlé* (vůle) znamená jaksi hod (*bolé*) a jako *búlesthai* (chtítí) i *búleuesthai* (uvažovati) znamená směřování. Všechna tato jména následující za jménem *doxa* jsou patrně jakési obrazy slova *bolé* (hod), právě tak jako zase naopak *abúlia* (nerozvázanost) je, jak se zdá, „nehoda“, když člověk „nehodí“ tam a nezasáhne to, nač mířil, nedosáhne, co chtěl a o čem uvažoval a po čem toužil.

Herm. To už vyřážíš, Sókrate, jak se mi zdá, s příliš hustým šikem!

Sókr. Však vidím už konec. Nuže chci ještě probrati slovo *ananké* (nutnost), protože s těmito souvisí, a slovo *hekúision* (dobrovolné). Co se týče *hekúision*, je tímto jménem patrně ukázáno to, co ustupuje (*eikon*) a neodporuje, nýbrž, jak pravím, ustupuje jdoucím (*eikon tó ionti*), tomu, co se děje podle vlastní vůle. Avšak nutné (*anankaion*) a odporující, jež je proti vůli, bylo by to, co souvisí s chybováním a nevědomostí, a je přirovnáno k cestě po úvalech (*anké*), protože úvaly, jsouce neschůdné a drsné a zarostlé, zdržují chůzi. Odtud tedy asi bylo to nazváno *anankaion*, na základě srovnání s cestou úvalem (*ankos*). Ale pokud tu je síla, nenechávejme ji ochabnouti. Také ty neochabuj a taž se.

Herm. Nuže, táži se na jména největší a nejkrásnější, na pravdu (*alétheia*), nepravdu (*pseudos*), na jsoucno (*on*) a na sám předmět naší nynější řeči, na jméno (*onoma*), proč se takto jmenuje?

Sókr. Nuže, rozumíš něco slovem *maiesthai*?

Herm. Zajisté, hledati.

Sókr. Tedy slovo *onoma* (jméno) je, jak se podobá, slovo utvořené z celé věty, vyjadřující, že *onoma* je to, co je předmětem hledání. Lépe bys to snad poznal na slově *onomaston* (znamenité). Neboť tu se zřejmě vyjadřuje, že to je to, čeho se týká hledání (*on hú masma estin*). Co se týče jména *alétheia* (pravda), i to se podobá ostatním; neboť jak se podobá, je tímto výrazem *alétheia* nazván božský pohyb jsoucna jakožto boží obcházení (*theia alé*). Nepravda (*pseudos*) je opak pohybu; neboť tu zase s pohanou přichází, co je zdržováno a nuceno býti v klidu, a je přirovnáno k spícím (*katheudúsi*); přidané písmeno *ps* zakrývá smysl toho slova. Jména *on* (jsoucno) a *úsia* (jsoucnost) shodují se s pravdou, když přiberou své *i*; neboť *on* znamená *ion* (jdoucí), a *úk on* (nejsoucí) zase *úk ion* (nejdoucí), jak to také někteří vyslovují.⁸³

Herm. Tyto věci jsi rozebral, Sókrate, jak se mi zdá, velmi statečně. Ale kdyby se tě někdo otázel na *to ion* (jdoucí), *rheon* (tekoucí) a *dún* (vízící), jakou správnost mají tato jména –

Sókr. „Co bychom mu odpověděli?“ chceš říci, že ano?

Herm. Ovšem že ano.

Sókr. Nuže, právě před chvílí jsme si opatřili jeden prostředek, aby se zdálo, že naše odpovědi mají nějaký význam.

Herm. Jaký to?

Sókr. Říkati, kdykoli něco neznáme, že to je něco barbarského. Možná, že je tu opravdu něco takového, možná však také, že prvotní slova pro velké stáří nelze naléztí. Protože totiž jména byla na všechny strany kroucena, není divu, jestliže se starý jazyk v poměru k nynějšímu nic neliší od barbarského.

Herm. Co říkáš, není nic nevhodného.

Sókr. Ano, mluvím věci podobné pravdě. Avšak zdá se mi, že věc nepřipouští výmluv,⁸⁴ nýbrž je třeba se vynasnažit tyto otázky prozkoumat. Uvažme tedy toto: jestliže se někdo bude pokaždé vyptávat na ty výrazy, kterými bude vykládáno jméno, a pak zase se bude tázat na ta slova, kterými budou vyloženy ty výrazy, zdalipak se odpovídající nakonec nutně nevzdá dalšího mluvení?

Herm. Mně se zdá, že ano.

Sókr. Nuže, kdy pak by měl právo přestávat, kdo se takto vzdává? Zdali ne tehdy, až by se dostal k těm jménům, která jsou jakoby prvky ostatních vět a jmen? Neboť o těch se již nesmí ukázat, že jsou složena z jiných jmen, jestliže se to s nimi tak má. Tak například o slovu *agathon* (dobré) jsme před chvílí řekli, že je složeno ze slov *agaston* (podivuhodné) a *thoon* (spěšné), a slovo *thoon* bychom snad mohli odvozovati z jiných a ta zase z jiných. Ale jestliže jednou dostaneme, co již není složeno z některých jiných slov, právem bychom řekli, že jsme již u prvku a že to již nesmíme vztahovati k jiným jménům.

Herm. Podle mého mínění to mluvíš správně.

Sókr. Zdalipak tedy i ta jména, na která se nyní ptáš, nejsou snad takové prvky a zdalipak nemusíme zkoumati, jaká jest jejich správnost, již nějakým jiným způsobem?

Herm. Podobá se pravdě.

Sókr. Ano, podobá se pravdě, Hermogene; aspoň je vidět, že všechna předešlá jména jsou vyvozena z těchto. Jestliže pak je tomu tak, jak se mně zdá, nuže tu zase zkoumej spolu se mnou – abych nemluvil něco z cesty – jaká má být správnost prvotních jmen.

Herm. Jen mluv a já, pokud mám síly, budu zkoumat spolu s tebou.

Sókr. Tedy že je jediná správnost každého jména, i prvotního i posledního, a že žádné z nich není jakožto jméno něco odlišného, to je, myslím, i tvé mínění.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Ale u těch jmen, která jsme před chvílí probrali, chtěla být správnost asi taková, že ukazovala, jaké jest každé ze jsoucnen.

Herm. Jak by ne?

Sókr. Tuto vlastnost tedy musí mít stejnou měrou i prvotní jména i pozdější, jestliže to budou jména.

Herm. Ovšemže.

Sókr. Ale ta pozdější, jak se podobá, byla schopna to vykonávat jen prostřednictvím těch dřívějších.

Herm. Patrně.

Sókr. Dobrá; ale což ta první, která se ještě nezakládají na jiných, jakým způsobem nám ta podle možnosti co nejvíce objasní jsoucna, mají-li to být opravdu jména? Odpověz mi na tohle: kdybychom neměli hlasu ani jazyka, ale chtěli si vespolek projevovati věci, zdalipak bychom se nepokoušeli, jako to nyní dělají němí, naznačovati je rukama, hlavou a ostatním tělem?

Herm. Ano, jak jinak, Sókrate?

423 *Sókr.* Kdybychom chtěli projeviti, co je nahoře a lehké, zdvihli bychom, myslím, ruku k nebi, napodobující samu přirozenost té věci; pakli věci dole a těžké, napřáhli bychom ji k zemi. A kdybychom chtěli projeviti běžícího koně nebo některé jiné zvíře, jistě bychom dělali svá vlastní těla i své posunky co nejpodobněji jim.

Herm. Podle mého mínění je tomu nutně tak, jak pravíš.

b *Sókr.* Takto by, myslím, vznikalo projevení něčeho tělem,⁸⁵ tím, že by tělo, jak se podobá, napodobilo to, co chtělo projeviti.

Herm. Ano.

Sókr. Když jsme však chtěli činiti projevy hlasem a jazykem a ústy, zdalipak nedostaneme projev každé věci, jenž vzniká těmito prostředky, tehdy, když jimi vznikne napodobení k něčemu se vztahující?

Herm. Zdá se mi to nutné.

Sókr. Jméno tedy jest, jak se podobá, napodobení hlasem oné věci, která je předmětem napodobení, a kdo hlasem napodobuje, jmenuje to, co napodobuje.

Herm. Zdá se mi.

c *Sókr.* Ale mně se ten výklad, bůh ví, ještě nezdá dobrým, příteli!

Herm. Proč to?

Sókr. O těch, kdo napodobují ovce a kohouty i jiná zvířata, byli bychom nuceni uznati, že jmenují, co napodobují.

Herm. Máš pravdu.

Sókr. Zdá se ti tedy, že to je v pořádku?

Herm. Nikoli. Ale jaké napodobování by tedy bylo jméno, Sókrate?

Sókr. Předně, jak se mi zdá, ne takové, budeme-li napodobovat právě tak, jako napodobujeme věci hudbou, ačkoli i tehdy napodobujeme zvukem. Dále ne takové, budeme-li napodobovat i my právě ty věci, které napodobuje hudba; ani to nebude podle mého zdání dávání jména. Chci ti říci toto: mají věci každá svůj zvuk a tvar a mnohé i barvu?

Herm. Ovšemže.

Sókr. Podobá se tedy, že jmenovací umění nezáleží v tom, jestliže někdo napodobuje tyto vlastnosti, ani nesouvisí s těmito druhy napodobení. Neboť to jsou jednak hudba, jednak malířství, že ano?

Herm. Ano.

Sókr. A co toto? Nezdá se ti, že každé věci náleží zrovna tak jako barva a vlastnosti, o kterých jsme právě mluvili, i jsoucnost? A především pokud jde o barvu samu i zvuk, což nenáleží jakási jsoucnost jednomu i druhému i všem ostatním věcem, které zasluhují tohoto výroku, kterým se jim přikládá bytí?

Herm. Mně se zdá.

Sókr. Nuže tedy, kdyby někdo dovedl napodobovati právě toto při každé věci, její jsoucnost, hláskami a slabikami, zdalipak by neprojevoval to, co každá věc jest? Ano či ne?

Herm. Ovšem že ano.

Sókr. A jak bys nazval toho, kdo by to dovedl, jako jsi ty dřívější nazval jednoho hudebníkem a druhého malířem? Jak bys nazval tohoto?

Herm. Tohle je, zdá se mi, Sókrate, co už dávno hledáme, že toto by byl odborník v jmenování.

Sókr. Jestliže tedy je toto pravda, je třeba, jak se podobá, podívat se již na ona jména, na která ses ty ptal, na slovo *rhoé* (tok) a *ienai* (jíti) a *schesis* (zadržování), zdali jejich původce b vystihuje hláskami a slabikami jejich obsah, takže napodobuje jsočnost, či ne.

Herm. Ovšem že ano.

Sókr. Nuže tedy vizme, zdali jsou toto jediná prvotní slova, či je ještě mnoho jiných.

Herm. Já myslím, že jsou ještě jiná.

Sókr. Ano, podobá se pravdě. Ale jakým způsobem by bylo možno rozdělit to, odkud napodobující začíná napodobovat? Protože se napodobování jsočnosti provádí slabikami a hláskami, je patrně nejsprávnější rozdělit ty prvky, právě tak jako c ti, kdo se dávají do zkoumání rytmů, nejprve rozdělí pojmy prvků, potom slabik a pak již, ale ne dřívě, přistupují k rytmům, aby je pozorovali.

Herm. Ano.

Sókr. Zajisté tedy musíme i my takto rozdělití hlásky nejprve na hlasné, potom z ostatních stanovit podle druhů hlásky nehlasné a nezvučné – tak totiž je tuším nazývají znalci tohoto oboru – a dále hlásky, které sice nejsou hlasné, ale nejsou nezvučné.⁸⁶ A u hlasných samých určit, kolik mají druhů mezi d sebou rozdílných. A až provedeme toto rozdělení, musíme zase dobře rozdělití všechna jsočna,⁸⁷ kterým se mají dát jména, a hledět, zdali tu jsou skupiny, na které lze všechna roztrždit jako hlásky a podle kterých je možno uvidět i jsočna sama i jsou-li u nich druhy týmž způsobem jako u hlásek. Když toto všechno dobře prohlédneme, dovedeme asi přiřadovat každé jsočno podle jeho podobnosti, ať už bude třeba přiřadovat jedno k jednomu, nebo směs mnoha k jednomu,⁸⁸ jako malíři, když chtějí dosáhnout podobnosti, nanesou někdy jen samotný purpur, jindy pak některou jinou z barev, avšak někdy smíchají e jich mnoho dohromady, jako například když připravují pleťovou barvu nebo nějakou jinou toho druhu, podle toho, myslím,

jak který obraz se zdá vyžadovat které barvy. Takto tedy budeme i my přiřadovat hláskové prvky k věcem, buď jeden k jedně, který se bude zdát pro ni potřebný, i mnoho najednou, tvořice tak řečené slabiky a dále skládající slabiky, z nichž se 425 skládají jména a slovesa; a zase z jmen a sloves budeme sestavovat již něco velkého a krásného a celého: jako se tam dělá živý tvor malířským uměním, tak zde vytvoříme řeč uměním jmenovacím nebo rétorským nebo které to je. Spíše však ne my, to jsem se zmýlil ve výraze, neboť to složení, tak jak jest, vytvořili staří. Pokud jde o nás, jestliže budeme umět všechny ty věci odborně posuzovat, náleží nám takto je rozdělit a takto b se dívat, zdali jsou prvotní i pozdější jména dána řádně, či ne; spojovat to jinak bylo by, bojím se, ledabylé a nemetodické, milý Hermogene.

Herm. Bůh ví, možná, Sókrate.

Sókr. Nuže, ty si důvěřuješ, že bys byl schopen tyto věci takto rozdělití? Já totiž ne.

Herm. To tedy mně do toho mnoho chybí.

Sókr. Necháme toho tedy, či chceš, abychom se do toho dali tak, jak budeme moci, i když v tom dovedeme vyzozorovat jen něco málo? Jako jsme o málo dřívě upozornili bohy, že jsouce c naprosto neznalí pravdy, pronášíme o nich jen lidské dohady, tak také abychom snad nyní šli, upozorníce samy sebe,⁸⁹ že jestliže se měly ty věci rozdělit – ať už by to byl udělal někdo jiný nebo my – že se to dělení mělo dít takto, že však ve skutečnosti se budeme musit jimi zabývat, jak se říká, „podle možnosti“. Je to tvé mínění, či jak soudíš?

Herm. Zcela rozhodně tak míním.

Sókr. Směšný to bude, myslím, Hermogene, pohled na věci, d když se budou stávat zřejmými, jsou-li napodobovány hláskami a slabikami; ale přece to je nutnost. Neboť nemáme nad toto nic lepšího, z čeho bychom vyvodili pravdu prvotních jmen, ač jestliže nechceš, abychom to udělali jako tragičtí básníci, kteří se utíkají, kdykoli jsou v nějaké nesnázi, ke strojům a zdvihají

do výše bohy; snad bychom se mohli i my takto z toho dostat, když bychom řekli, že první jména dali bozi a z té příčiny že jsou správná. Zdalipak je i pro nás tento výklad ze všech nejlepším? Či ten, že jsme je přejali od jakýchsi barbarů a že barbari jsou starší nežli my? Nebo že pro veliké stáří je nemožno je prozkoumat, zrovna tak jako jména barbarská? To všechno by totiž byly prostředky k uniknutí, a to velmi chytré, pro toho, kdo nechce podati vědecký výklad o správnosti prvotních jmen. Avšak jestliže někdo jakýmkoli způsobem nezná správnost prvotních jmen, je, tuším, nemožno, aby znal správnost těch pozdějších, která je nutno vysvětlovat z oněch, o kterých nic neví. Ale je jasné, že kdo se pokládá za odborníka v pozdějších, musí umět podati co nejhojnější a nejčistší výklad o těch prvotních, sice si musí dobře uvědomiti, že o těch pozdějších již bude pronášeti tlachy. Či máš o tom jiné mínění?

Herm. Ani dost málo jiné, Sókrate.

Sókr. Nuže, co jsem já vypožoroval o prvotních jménech, zdá se mi velmi opovážlivé a směšné. Sdělím se o to s tebou, budeš-li chtít; budeš-li pak ty moci odněkud vzítí něco lepšího, pokus se sdělit se o to i se mnou.

Herm. Udělám to. Jen se neboj a mluv.

Sókr. Především tedy se mi zdá hláska *r* jakoby nástrojem veškerého pohybu. O tom jsme ani neřekli, proč má toto své jméno *kinésis* (pohyb); však je zřejmo, že to znamená *hesis* (prudkost), neboť za starých časů jsme neužívali *é*, nýbrž *e*. A začátek pochází od slova *kiein* – to slovo je cizí – a to znamená „jítí“. Kdybychom tedy našli staré jméno pohybu, které by se hodilo do naší řeči, říkalo by se správně *hesis*; nyní však zní ten název *kinésis*, od cizího slova *kiein* a po změně *e* v *é* a vložení *n*, ale měl by znít *kieinésis*. Stanutí chce být popřemím jítí, ale aby to slovo bylo hezčí, je pojmenováno *stasis*.⁹⁰ Hláska *r* tedy, jak jsem řekl, zdála se tvůrci jmen krásným nástrojem pohybu, aby je připodobnil měnění místa, aspoň jí pro ně často užívá. Za prvé v samém slově *rhein* (téci) a *rhoé* (tok)

napodobuje tímto písmenem pohyb, dále ve slově *tromos* (třešení), pak v *trechein* (běžeti), dále pak v takových slovesech jako *krúein* (narážeti), *thrauein* (tříštiti), *ereikein* (trhati), *thryptein* (drtiti), *kermatizein* (krájeti), *rhyμβein* (kroužiti), ve všech těchto slovech způsobuje napodobení z velké části hláskou *r*. Viděl totiž, myslím, že jazyk při této hlásce nejméně trvá v klidu a nejvíce se chvěje; proto jí podle mého zdání užil k tvoření těchto slov. Hlávky *i* zase ke všem jemným věcem, které nejvíce všim procházejí. Z toho důvodu užívá hlávky *i* k napodobení ve slovech *ienai* (jítí) a *hiesthai* (hnáti se), právě tak jako hláskami *f*, *ps*, *s* a *z*, že to jsou hlávky vanuté, napodobuje jimi v jménech všechny takové věci, jako například ve slovech *psychron* (studené), *zeon* (vařící), *seiesthai* (chvěti se), a vůbec chvění (*seismos*). A kdykoli napodobuje něco vanoucího, tam všude, jak patrně, užívá tvůrce jmen většinou takovýcht hlásek. A zase co se týče stlačení a opření jazyka při hláskách *d* a *t*, uznal patrně jeho účinek za vhodný k napodobení vazby (*desmos*) a stanutí (*stasis*). Spatřiv pak, že se jazyk nejvíce klouže při hlásce *l*, napodobením vytvořil jména *leion* (hladké) i samo *olisthanein* (klouzati se), *liparon* (lesklé), *kollódes* (lepkavé) a všechna ostatní taková jména. Kde se však ke klouzání jazyka přichycuje hláska *g*, tam vypočetl lepkavé (*glischron*), sladké (*glyky*) a klišovitě (*gloiódes*). Zpozorovav pak vnitřní složku zvuku při hlásce *n*, vytvořil jména *endon* (uvnitř) a *ta entos* (vnitřek), maje za to, že hláskami napodobuje věci. A hlásku *a* dal slovu *mega* (veliké) a *é* slovu *mékos* (délka), protože to jsou veliká písmena.⁹¹ A potřebuje znaku *o* pro pojem okrouhlosti (*gongylon*), vmísil právě jej nejvíce tomu pojmu do jeho jména. A takto, jak se zdá, uvádí zákonodárce i jiné pojmy podle písmen a podle slabik, tvoře pro každé jsoucno znak a jméno, a podle toho již skládá z těchto samých prvků napodobením i ostatní. To, zdá se mi, Hermogene, znamená správnost jmen, ač jestliže tuhle Kratylos nemyslí něco jiného.

Herm. Ba věru, Sókrate, Kratylos mi často působí velké nesháze, jak jsem řekl již na začátku. Tvrdí, že jest správnost jmen, ale o její podstatě neříká nic jasného, takže já nemohu vědět, zdali mluví pokaždé tak nejasně o těch věcech úmyslně či bezděky. Nyní tedy mi, Kratylo, řekni před Sókratem, zdali schvaluješ, jak Sókratés mluví o jménech, či o tom můžeš povědět něco jiného, lepšího? A jestliže můžeš, mluv, buď aby ses poučil od Sókrata, nebo abys poučil nás oba.

Krat. Jakže, Hermogene? Zdá se ti snadným tak rychle dostat a dáti poučení o kterékoli věci, neřku-li o takové, která je, jak se zdá, ze všech nejdůležitější?

428 *Herm.* Bůh ví, že ne. Ale za dobrou pokládám myšlenku Hésiodovu,⁹² že i když přidáváme trošku ke trošce, je z toho prospěch. Jestliže tedy můžeš být jen trochu málo prospěti, nelekej se námahy a prokaž něco dobrého i tuhle Sókratovi – však je to tvá povinnost – i mně.

Sókr. A co se mne samého týče, Kratylo, já bych nestál neústupně na ničem z toho, co jsem řekl; podíval jsem se na to spolu s Hermogenem, jak se mi to jevílo, proto po této stránce se neboj a mluv, máš-li co lepšího, a buď přesvědčen, že já to přijmu. Věřu nic bych se nedivil, že ty můžeš povědět něco lepšího než je toto, neboť, jak se mi zdá, i sám jsi probádal takovéto věci a také od jiných ses o nich poučil. Budeš-li tedy vykládati něco lepšího, zapiš si i mne jako jednoho ze svých žáků nauky o správnosti jmen.

Krat. Vskutku, Sókrate, zabýval jsem se těmi věcmi, jak ty pravíš, a snad bych tě přijal za žáka. Avšak bojím se, aby to nebylo právě naopak, protože mi jaksi přichází na mysl, abych tobě řekl slova Achilleova, která pronáší v Prosbách k Aiantovi. Praví:

*Aiante Telamónovče, ty vladaři, potomku Diův,
tak se mi nějak zdálo, žeš mluvil všecko mi z duše.*⁹³

Také o tobě se mi zdá, Sókrate, že pronášíš své věštby hodně

v souhlasu s mým rozumem, ať jsi byl tím věšteckým nadšením naplněn od Euthyfrona, nebo snad již dávno v tobě je jiná músa, aniž o tom víš.

Sókr. Dobrý Kratylo, divím se i sám již dávno své vlastní moudrosti a nevěřím jí. Zdá se mi tedy, že by bylo potřeba znova prozkoumat, co říkám. Neboť býti klamán sám od sebe je ze všeho nejhorší; vždyť jak by to nebylo hrozné, když ten, který je hotov klamat, ani na malou chvíli od nás neodstupuje, nýbrž je stále přítomen? Je proto třeba, jak se podobá, často se obracet k tomu, co bylo řečeno napřed, a pokoušet se, jak praví básník, hledětí zároveň dopředu i dozadu.⁹⁴ A tak se i nyní my podívejme, co bylo od nás řečeno. Správnost jména, soudíme, záleží v tom, že ukáže, jaká je věc; máme pokládat tento výměr za náležitý?

Krat. Mně se zdá zcela rozhodně, Sókrate.

Sókr. Jména jsou tedy vyslovována pro poučení?

Krat. Ovšemže.

Sókr. Nemáme soudit, že i to je umění a že má své odborníky?

Krat. Ovšemže.

Sókr. Které?

Krat. O kterých jsi ty mluvil na začátku, zákonodárce.

Sókr. Zdalipak tedy máme soudit, že se i toto umění vyskytuje mezi lidmi obdobně jako ostatní, či ne? Chci říci toto. Malíři jsou patrně jedni horší a druzí lepší?

Krat. Ovšemže.

Sókr. Není-li pravda, že ti lepší dělají svá díla, obrazy, krásnější, a ti druzí horší? A stejně tak stavitelé, jedni stavějí domy krásnější, a druzí ošklivější?⁹⁵

Krat. Ano.

Sókr. Zdalipak tedy i zákonodárcové jedni dělají svá díla krásnější, a druzí ošklivější?

Krat. To se mi již nezdá.

Sókr. Tedy se ti nezdá o zákonech, že jedny jsou lepší, a druhé horší?

Krat. Ovšem že ne.

Sókr. Tedy ani o jméně se ti nezdá, jak se podobá, že jedno je dáno hůře a druhé lépe?

Krat. Ovšem že ne.

Sókr. Tedy všechna jména jsou dána správně?

Krat. Aspoň pokud to jsou jména.

Sókr. A co ten příklad, o kterém se před chvílí mluvilo; zdalipak máme soudit, že tuhle **Hermogenovi** ani není dáno toto jméno, jestliže mu nenáleží žádné společenství s rodem Hermovým, či že mu sice je dáno, ale ne správně?

Krat. Mně se zdá, Sókrate, že mu vskutku ani není dáno, nýbrž jen zdánlivě, a že to je ve skutečnosti jméno jiného, toho, komu náleží i ten původ.

Sókr. Zdalipak snad ani nemluvíme nepravdu, kdykoli mu říkáme Hermogenés? Vždyť zase snad tohle ani není možné, říkati, že to je Hermogenés, jestliže není?

Krat. Jak to myslíš?

Sókr. Zdalipak má řeč podle tebe takový význam, že vůbec není možné mluvíti nepravdu? Je totiž hodně takových, kteří to tvrdí, milý Kratyle, i nyní i v minulosti.

Krat. Ano, neboť jak by také, Sókrate, **člověk mluvící to, co mluví, mohl mluvit, co není?** Či neznamená mluvíti nepravdu toto, mluvit věci, které nejsou?

Sókr. Příteli, to je příliš důvtipná řeč pro mne a pro můj věk. Avšak přeče řekni mi tolik: zdalipak podle tvého mínění není sice možno nepravdu mluvíti, ale nepravdu říci ano?

Krat. Podle mého mínění ani říci.

Sókr. Ani pověděti, ani pronésti v oslovení? Dejme tomu, že by tě v cizině někdo potkal, chopil tě za ruku a řekl: „Buď zdrav, hoste z Athén, synu Smikriónův Hermogene!“ Promluvil by tento člověk tato slova, nebo by tato slova řekl, nebo by pověděl tato slova, nebo by takto oslovil ne tebe, nýbrž tuhle Hermogena? Či nikoho?

Krat. Mně se zdá, Sókrate, že by ten člověk tato slova jen tak pronesl.

Sókr. Však možno se spokojit i tímto. Zdalipak by pronesl pravdu, kdo by to pronesl, či nepravdu? Či částečně pravdu a částečně nepravdu? Neboť by i to stačilo.

Krat. Já bych řekl, že **takový člověk jen vydává zvuk, nadarmo děláje pohyby svým tělem, zrovna tak jako kdyby někdo úderem uvedl v pohyb kovovou nádobu.**

Sókr. Nuže, Kratyle, vízme, zdali se nějak dohodneme. Zdalipak bys nesoudil, že jméno je jedna věc, a jiná věc že je to, čemu jméno náleží?

Krat. Zajisté.

Sókr. Uznáváš snad také, že jméno je jakési napodobení věci?

Krat. Zcela jistě.

Sókr. Také o malbách soudíš, že to jsou nějakým jiným způsobem napodobeniny nějakých věcí?

Krat. Ano.

Sókr. Nuže – snad totiž já nerozumím, jaký je asi smysl tvé řeči, a ty možná máš pravdu – je možno rozdělit oba tyto druhy napodobení, malby a ona jména, a srovnati je s věcmi, které jsou jimi napodobovány, či není to možno?

Krat. Jest možno.

Sókr. Nejprve uvažuj toto. Zdalipak se stane, že bychom obraz muže přidělili muži, obraz ženy ženě a tak i ostatní věci?

Krat. Ovšem že ano.

Sókr. Zdalipak i naopak obraz muže ženě a obraz ženy muži?

Krat. Je možno i to.

Sókr. Zdalipak je tedy obojí toto přidělení správné, či jen jedno z nich?

Krat. Jen jedno.

Sókr. Myslím, že to, které by každé věci přidělovalo to, co jí náleží a co jí je podobno.

Krat. Mně se tak zdá.

Sókr. Abychom tedy nebojovali slovy já a ty, když jsme přátelé, přijmi ode mne můj výklad. Takovéto rozdělení, příteli, já

nazývám u obou druhů napodobení, u maleb i u jmen, správným, a u jmen kromě toho, že správným, také pravdivým; avšak to druhé, dávání a připojování nepodobného, nesprávným, a kdykoli se děje u jmen, také nepravdivým.

Krat. Ale dej pozor, Sókrate: možná, že u maleb je toto možné, to nesprávné přidělování, ale u jmen ne, nýbrž nutně se děje vždycky správně.

Sókr. Jak to myslíš? Čím se liší toto od onoho? Což není možno přijít k některému muži a říci mu: „Toto je tvůj obraz“, a ukázat mu podle toho, jak dá náhoda, buďto jeho obraz nebo obraz ženy? Slovem „ukázati“ myslím postavit do zrakového vnímání.⁹⁶

Krat. Ovšemže.

Sókr. A což přijít zase k témuž člověku a říci mu: „Toto je tvé jméno.“ Vždyť jest, tuším, i jméno napodobení právě tak jako malba. Myslím tedy toto: zdalipak by nebylo možno říci mu: „toto je tvé jméno“, a potom mu postavit zase do sluchového vnímání podle toho, jak dá náhoda, jeho napodobení názvem „muž“, nebo napodobení ženského druhu lidského pokolení názvem „žena“? Nezdá se ti, že to je možné a že se to někdy stává?

Krat. Chci ti to, Sókrate, připustit a dejme tomu, že to tak je.

Sókr. A máš dobře, příteli, jestliže tomu opravdu je takto; neboť teď není nijak potřebí vésti o to boj. Jestliže tedy je i zde nějaké takové rozdělení, chceme jeden z těch případů nazývat „mluviti pravdu“ a druhý „mluviti nepravdu“. Jestliže pak tomu tak je a je možno nesprávně rozdělovati jména a nepřidělovat každé věci jména jí příslušející, nýbrž někdy jména nepřislušející, bylo by možno dělati totéž i se slovesy. Jestliže pak je možno užívat takto sloves a jmen, nutně to platí i o větách; neboť věty jsou patrně, jak myslím, složení jmen a sloves. Či jak myslíš, Kratyle?

Krat. Takto, neboť se mi zdá, že máš pravdu.

Sókr. Tedy zajisté, jestliže zase přirovnáváme prvotní slova k obrazům, je tomu s nimi jako s malbami, na kterých je možno i dáti všechny náležité barvy a tvary i zase všechny nedati, nýbrž některé vynechati a některé také přidati, a to četnější a větší. Či není možno?

Krat. Jest.

Sókr. Tedy kdo je dává všechny, dělá krásné malby i obrazy, avšak kdo jich přidává nebo ubírá, i ten sice vytváří malby a obrazy, ale špatné, pravda?

Krat. Ano.

Sókr. A co ten, kdo slabikami a písmeny napodobuje jsoucnost věci? Zdalipak tomu není obdobně, že když dá všechny náležité složky, bude obraz krásný – to jest jméno – jestliže však někdy maličkosti vynechá nebo přidá, vznikne sice obraz, ale ne krásný? Takže některá jména budou vytvořena dobře, a druhá špatně?

Krat. Snad.

Sókr. Snad tedy bude jeden výrobce jmen dobrý, a druhý špatný?

Krat. Ano.

Sókr. Zdalipak nebylo jméno toho výrobce „zákonodárce“?

Krat. Ano.

Sókr. Snad tedy bude, při Diovi, právě tak jako v ostatních uměních, i zákonodárce jeden dobrý, a druhý špatný, ač jestliže se shodneme o tom, co předcházelo.

Krat. Jest tomu tak. Ale vidíš, Sókrate, toto: kdykoli dáváme jménům podle gramatického umění tato písmena, *a*, *b* a tak dále, tu jestliže přitom něco ubereme nebo přidáme nebo přestavíme, máme sice to jméno napsáno,⁹⁷ avšak ne správně, ba docela ani není napsáno, nýbrž hned je jiné, jestliže se s ním stane něco takového.

Sókr. Bojím se, Kratyle, že neuvažujeme správně, když takto uvažujeme.

Krat. Jak to?

Sókr. Snad by tento stav věcí, o kterém ty mluvíš, mohl nastávat u všeho, cokoli nutně buď se musí zakládat na nějakém čísle, nebo vůbec nemůže být. **Tak například již samo číslo deset nebo kterékoli chceš jiné číslo hned se stane jiným, jestliže něco odejmeš nebo přidáš.** Avšak u toho, **co má nějakou jakost, a vůbec u obrazu není asi správnost v tomto, nýbrž naopak ani naprosto nesmíme podati všechny jednotlivosti tak, jaký je předmět zobrazování, má-li to být obraz.** Uvažuj, je-li v mé řeči něco pravdy. Zdalipak by to byly dvě různé věci, jako například Kratylos a Kratylův obraz, kdyby některý bůh napodobením vyobrazil netoliko tvou barvu a tvůj tvar, jako to dělají malíři, nýbrž i vnitřní složky všechny udělal právě takové, jako jsou tvé, a dal by jim tytéž měkkosti a teploty a vložil do nich právě takový pohyb i duši i myšlení, jako je u tebe, a jedním slovem kdyby vedle tebe postavil druhou sestavu všech takových složek, které ty máš? Zdalipak by to byl v takovém případě Kratylos a obraz Kratylův či dva Kratylové?

Krat. Podle mého mínění, Sókrate, dva Kratylové.

Sókr. Vidiš tedy, příteli, že je třeba hledati jinou správnost obrazu toho, o čem jsme právě mluvili, a jestliže něco chybí nebo je přidáno, že nesmíme tvrdit, že to již nutně není obraz? **Či nepozoruješ, jak daleko jsou obrazy vzdáleny od toho, aby měly tytéž složky s oněmi předměty, které představují?**

Krat. Zajisté.

Sókr. **Jistě by to bylo, Kratyle, směšné postavení, do kterého by jména uvedla věci, jež jsou jimi jmenovány, kdyby k nim byla ve všem a vším způsobem připodobněna.** Všechny věci by se totiž patrně zdvojily a ani jeden, ani druhý člen takové dvojice by nemohl říci, co z obého je věc sama a co jméno.⁹⁸

Krat. Máš pravdu.

Sókr. Tedy jen směle připuť, ušlechtilý příteli, i o jméně, že **jedno je dáno dobře a druhé ne, a netvrď, že jméno má všechny hlásky nutně k tomu, aby bylo docela takové, jako je věc jím**

pojmenovaná, nýbrž nech připojovati i hlásku nenáležitou. Jestliže pak hlásku, i jméno ve větě; jestliže pak jméno, nech připojovat v řeči i větu nenáležící k věcem a připuť, že nicméně je ta věc jmenována a že se o ní vypovídá, pokud tam je ráz té věci, o které je řeč. Je tomu právě tak jako při jménech písmen, pamatuješ-li se na to, co jsme před chvílí mluvili já a Hermogenés.⁹⁹

Krat. Však se pamatuji.

Sókr. Tedy dobře. Kdykoli totiž ten ráz tam je, i když řeč neobsahuje všechny náležité jednotlivosti, bude věc pověděna, a to dobře, bude-li obsahovat všechny, špatně pak, jestliže jen málo. Že však to je výpověď, to, vážený muži, připuťme, abychom nemuseli platit pokutu jako ti na Aigině,¹⁰⁰ kteří obcházejí pozdě v noci na cestě, a aby se také o nás nezdálo, v našem případě pravdivě, že jsme takto přišli k věcem později, než jsme měli. Jinak hledej nějakou jinou správnost jména a neuznávej, že jméno je projevení věci slabikami a hláskami. Neboť budeš-li tvrditi toto obě, nebudeš moci souhlasiti sám se sebou.

Krat. Zdá se mi, Sókrate, že mluvíš, jak náleží, a soudím takto.

Sókr. Když se tedy v tomto shodujeme, zkoumejme dále tuto otázku: jestliže má, jak pravíme, jméno být dáno správně, musí mít náležité hlásky?

Krat. Ano.

Sókr. A náležité jsou ty, které jsou podobny věcem?

Krat. Ovšemže.

Sókr. Tedy jména dobře daná jsou dána takto; **pakli však bylo některé dáno nedobře, byla by asi jeho větší část z náležitých písmen a věci podobných, jestliže to bude obraz, avšak má patrně i některé písmeno nenáležité, pro něž je to jméno nedobré a nedobře udělané. Soudíme takto či jinak?**

Krat. Myslím, že se nemá nic jistě tvrditi, Sókrate; neboť mně se nelíbí výrok, že to sice je jméno, ale není dobře dáno.

d *Sókr.* Zdalipak se ti toto nelíbí, že jméno je projevení věci?

Krat. To ano.

Sókr. Avšak to, že některá jména jsou složena ze starších jmen a jiná jsou prvotní, to podle tvého mínění není správné tvrzení?

Krat. To ano.

Sókr. Avšak jestliže mají být prvotní jména projevy některých věcí, znáš některý jiný lepší způsob, jak by se stala projevy, nežli je učiniti co nejvíce takovými, jaké jsou ony věci, které mají projevovat? Či se ti více líbí tento způsob, který zastává Hermogenés a mnozí jiní, že totiž jména jsou věci dohody a že projevují věci těm, kteří se dohodli a znají věci již napřed? Myslíš, že v tom je správnost jmen, v dohodě, a že nic na tom nezáleží, zdali se ta dohoda stane tak, jak je nyní stanovena, či naopak se bude nazývat velkým, čemu se nyní říká malé a čemu se říká velké, malým? Který způsob se ti líbí?

434 *Krat.* V celku i v jednotlivostech zasluhuje přednosti, Sókrate, když někdo něco projevuje, projevovat to napodobením, a ne nahodilým prostředkem.

Sókr. Máš pravdu. Tedy jestliže jméno má být podobno věci, nutně musí být svou přirozenou povahou podobno věcem ty prvky, z kterých se budou skládat prvotní jména, že ano? Zdalipak by byl někdo někdy složil obraz, o kterém jsme před chvílí mluvili, podobný některé věci, kdyby nebyly přírodou dány barvy, z kterých se skládají obrazy, barvy, podobné oněm předmětům, které napodobuje malířství? Či není to nemožné?

Krat. Nemožné.

Sókr. Tedy zajisté právě tak i jména by se nikdy nestala ničemu podobnými, nebudou-li tu nejprve ony prvky, z kterých se skládají jména, prvky mající jakousi podobnost s těmi věcmi, kterým náleží jména jakožto jejich napodobeniny. Ty prvky, z kterých je třeba skládat, jsou písmena?

Krat. Ano.

Sókr. Buď tedy již i ty účasten té úvahy,¹⁰¹ jako předtím

Hermogenés. Nuže zdá se ti, že jsme měli pravdu, že se *r* podobá měnění místa, pohybu a tvrdosti, či neměli? c

Krat. Zajisté měli.

Sókr. A *l* hladkému a měkkému i jiným vlastnostem, o kterých jsme před chvílí mluvili?

Krat. Ano.

Sókr. Nuže víš, že téže věci my říkáme *sklérotés* (tvrdost), ale Eretrijané *sklérotér*?

Krat. Ovšemže.

Sókr. Zdalipak se tedy obě ty hlásky, *i* *r* i *s*, podobají téže věci a projevuje se u Eretrijanů, když se slovo končí na *r*, totéž, co u nás, když se končí na *s*, či se u jedněch z nás neprojevuje?

Krat. Ano, projevuje se u obojích. d

Sókr. Zdalipak tím, čím si jsou hlásky *r* a *s* podobny, či tím, čím si nejsou podobny?

Krat. Čím si jsou podobny.

Sókr. Nuže jsou si podobny po všech stránkách?

Krat. Aspoň že stejně projevují pohyb.

Sókr. Je tomu tak i s vloženým *l*? Neznačí snad opak tvrdosti?

Krat. Ano, snad je vloženo nesprávně, Sókrate; jako v těch případech, které jsi před chvílí uváděl Hermogenovi, když jsi vyjímal i vkládal písmena, kde bylo třeba, a to podle mého mínění správně. A snad i zde je třeba místo *l* vyslovovat *r*.

Sókr. Máš pravdu. A což si při nynější výslovnosti nic vespolek nerozumíme, když někdo řekne *skléron* (tvrdé), a ani ty teď nevíš, o čem já mluvím? e

Krat. Jistě že vím, a to zvykem, milý příteli.

Sókr. Když mluvíš o zvyku, domníváš se, že mluvíš o něčem různém od dohody? Nemyslíš zvykem to, že já, kdykolí pronáším jisté slovo, mám na mysli jistou věc a ty rozumíš, že mám tu věc na mysli? Nemyslíš to?

Krat. Ano.

Sókr. Jestliže rozumíš, když já mluvím, patrně se ti dostává ode mne projevu?

435 *Krat.* Ano.

Sókr. A to od věci nepodobné tomu, co mám na mysli, když mluvím, jestliže je / nepodobno tvrdosti, o které ty mluvíš. Jestliže tomu tak jest, nelze to jinak vysvětlit, nežli že ses dohodl sám se sebou a správnost jména se ti stává dohodou, když je projev způsobován i stejnými i nestejnými písmeny, jsou-li přijata dohodou a zvykem. I když nakrásně zvyk není dohoda, ještě by nebylo dobře tvrditi, že podobnost je projev, nýbrž že jím je zvyk; neboť on, jak se podobá pravdě, způsobuje projev i podobným i nepodobným. Když pak toto připouštíme, Kratyle – budu totiž pokládat tvé mlčení za souhlas – musí tuším i dohoda i zvyk nějak přispívat k projevování těch věcí, které máme na mysli, když mluvíme. Neboť, můj milý, jestliže chceš užít za příklad čísla, jak asi budeš moci přidělit každému jednotlivému z čísel jména, která by byla podobná, jestliže nepřipustíš, aby tvůj souhlas a tvá dohoda měla nějakou moc rozhodovat o správnosti jmen? Také mně samému by se líbilo, aby byla jména podle možností podobna věcem; ale jen aby opravdu nebylo pracné, jak řekl Hermogenés, tohle přitahování podobnosti a aby nebylo nutno pro správnost jmen přibírat na pomoc i tento hrubý prostředek, dohodu. Neboť řeč je asi podle možnosti nejkrásnější, kdykoli užívá buď všech nebo co největšího počtu slov podobných věcem, to jest příslušných, a nejošklivější, kdykoli je tomu naopak. Avšak řekni mi dále ještě toto, jakou důležitost mají pro nás slova a jaký dobrý účinek jim máme přikládat?

Krat. Podle mého mínění poučují, Sókrate, a je to zcela naprosta jistota, že kdokoli zná jména, zná i věci.

Sókr. Snad myslíš, Kratyle, tohle, že kdykoli někdo bude znát jméno, jaké jest – jest pak právě takové jako věc sama – bude znát hned i věc, když je podobna jménu, a že tedy je jedna a táž odborná znalost všech věcí vespolek si podobných. K tomu, jak se mi zdá, přihlížíš, když pravíš, že kdo bude znát jména, bude znát i věci.

Krat. Máš zcela pravdu.

Sókr. Nuže tedy, vezme, jaký by asi byl ten způsob učení o věcech, o kterém ty nyní mluvíš, a zdali jest ještě i jiný, avšak tento je lepší, či ani není jiný než tento. Myslíš o tom tak či onak?

Krat. Zajisté takto, že naprosto není žádný jiný a že tento je i jediný i nejlepší.

Sókr. Zdalipak je podle tvého mínění i nalézání věcí jedno a totéž, že kdo vynalezl jména je také vynálezcem věcí, označovaných těmi jmény, či je třeba jedním způsobem věci hledati a nalézati, ale tímto je poznávati?

Krat. Zcela nepochybně je třeba i hledat i nalézat tímž způsobem podle týchž zásad.

Sókr. Nuže pomysleme, Kratyle, na toto. Jestliže se někdo při hledání věcí řídí jmény a zkoumá, jaký je smysl každého, zdalipak si uvědomuješ, že je nemalé nebezpečí, že bude oklamán?

Krat. Jak?

Sókr. Kdo první dal jména, patrně za jaké pokládal věci, taková dával i jména, jak máme za to. Ano?

Krat. Ano.

Sókr. Jestliže tedy on nesoudil o věcech správně a dal jména podle toho, za jaké je pokládal, co se asi stane nám, když se jím budeme řídit? Nebudeme zcela jistě oklamáni?

Krat. Ale snad tomu není takto, Sókrate, nýbrž snad je nutně míti za to, že kdo dával jména, dával je znale; pakli ne, ani by to nebyla jména, jak jsem já už dříve tvrdil. A hlavním důkazem, že se původce jmen nechybil pravdy, budiž ti to, že by mu jinak nikdy nebyla všechna v takovém souhlase. Či jsi nepozoroval sám ve své řeči, že všechna jména jsou tvořena podle téže zásady a mají týž vztah?

Sókr. Ale tohle není, můj dobrý Kratyle, žádný důvod. Neboť jestliže původce jmen pochybil na začátku a všechno ostatní pak již k tomu násilně přizpůsoboval a donucoval, aby mu to bylo v souhlasu, není nic divného, že jako u měřických výkresů, když se někdy stane první malá a nezjevná chyba, ostatní

věci, velmi četné, jdou za tím a jsou pak již vespolek ve shodě. Jest tedy třeba, aby právě počátku každé věci věnoval každý člověk mnoho přemýšlení a mnoho zkoumání, zdali je podložen správně či ne; když pak ten je náležitě prozkoumán, aby ostatek zjevně šel za ním. Jistě však bych se divil, že by i jména byla sama se sebou v souhlasu. Jen se znova podívejme na ta, která jsme probrali již dříve. Podle našeho tvrzení jména nám označují jsooucnost v tom smyslu, že všechno je v chodu a v pohybu a v toku. Nezdá se ti, že toto je jejich význam?

437 *Krat.* Zcela rozhodně, a správně to označují.

Sókr. Vezměme tedy z nich znova nejprve toto jméno, epistémé (vědění) a pozorujme, jak je nejasné. Spíše znamená, jak se podobá pravdě, že zastavuje (*histésin*) naši duši u věci, nežli že se spolu s nimi pohybuje; a je správnější vyslovovati jeho začátek, jako se vyslovuje nyní, nežli s vkládáním *e* říkati *hepe stémé*, ale dáti vložku místo *e i*. Dále slovo *bebaion* (pevně) znamená asi, že to je napodobení nějakého základu (*basis*) a nějakého stání, a ne pohybu. Dále slovo *historia* (znalost) samo tuším znamená, že zastavuje (*histési*) tok (*rhún*). A slovo *piston* (jistě) rozhodně znamená „zastavující“ (*histan*). Dále pak slovo *mnémé* (paměť) praví snad každému, že tu jde o zastávku (*moné*) v duši, a ne o pohyb. Jestliže pak chceš, pojmy *hamartia* (chyba) a *symfora* (příhoda), budeme-li se řídit jménem, ukáží se totožnými s tímto chápáním (*synesis*) i věděním (*epistémé*) i se všemi ostatními jmény, vztahujícími se k vážným věcem.¹⁰² Kromě toho jistě i pojmy *amathia* (nevědomost) a *akolasia* (nevázanost) jsou patrně těmto blízké; neboť jeden z nich, *amathia*, se ukazuje jakožto chůze toho, kdo jde zároveň s bohem (*hama theó iontos*), a *akolasia* se jeví docela jako doprovázení věci (*akolúthia tois pragmasi*). A takto by se ukazovalo, že jména, o kterých jsme zvyklí myslit, že náleží nejhorším věcem, jsou zcela podobna jménům, dávaným věcem nejkrásnějším. Domnívám se pak, že kdyby si někdo dal práci, našel by i mnoho jiných jmen, z kterých by mohl soudit

zase naopak, že původce jmen označoval věci, jako by byly ne v chodu ani pohybu, nýbrž v klidu.

Krat. Avšak vidíš, Sókrate, že většinou je označoval v onom d smyslu.

Sókr. Co na tom záleží, Kratyle? Budeme snad počítat jména jako hlasovací kaménky a v tom bude záležet jejich správnost? Která z obou stran bude mít ve významech slov patrnou většinu, ta bude pravdivá?

Krat. To není nijak podobno pravdě.

Sókr. Ani dost málo, přáteli. Ale nechme tyto věci tak a vraťme se zase tam, odkud jsme sem přišli. Právě v předešlé části 438 hovoru, pamatuješ-li se, jsi tvrdil, že je nutné míti za to, že kdo dával jména, byl při tom dávání znalý věcí, kterým je dával. Zdalipak máš ještě takovéto mínění či ne?

Krat. Ještě.

Sókr. A také o tom, kdo dával první jména, tvrdíš, že je dával znale?

Krat. Znale.

Sókr. Nuže, která jména mu byla pramenem, aby se byl buď poučil o věcech nebo je sám našel, jestliže první jména b ještě nebyla dána a jestliže na druhé straně zase podle našeho tvrzení je nemožno poučiti se o věcech a naléztí je jinak, nežli když se poučíme nebo sami nalezneme, jaká jsou jejich jména?

Krat. Zdá se mi, že v tvé řeči je něco pravdy, Sókrate.

Sókr. Jakým tedy způsobem máme soudit, že je dali znale nebo že byli znale zákonodárci ještě dříve, než bylo dáno vůbec nějaké jméno a než je oni znali, jestliže je pravda, že není možno se poučit o věcech jinak než z jmen?

Krat. Já myslím, že nejsprávnější výklad o těchto věcech je c ten, Sókrate, že to je nějaká větší moc nežli lidská, která dala věcem první jména, a proto že jsou nutně správná.

Sókr. A tu se domníváš, že by jejich původce dával jména, při kterých by sám sobě odporoval, ačkoli to byl nějaký dai-

món nebo bůh? Či se ti zdá, že nebylo nic pravdy v tom, co jsme před chvílí mluvili?

Krat. Ale možná, že z těch jmen buď ta nebo ona nebyla opravdu jmény.

Sókr. Která, výborný muži? Ta, která vedou ke klidu, či ta, která k pohybu? Vždyť patrně – podle toho co bylo právě řečeno – nebude o tom rozhodovat množství.

d *Krat.* To by nebylo nijak spravedlivé, Sókrate.

Sókr. Když tedy mezi jmény nastal rozbroj a jedna tvrdí, že ona jsou podobna pravdě, a druhá, že zase ona, čím to potom ještě rozhodneme nebo k čemu se obrátíme o pomoc? Jistě asi ne k jiným slovům, různým od těchto – vždyť jich není – nýbrž je zřejmé, že je třeba hledat některé jiné věci, mimo jména, které by nám bez jmen objasnily, který z těchto obou druhů je pravdivý, ukážíce patrně pravdu jsoucen.

e *Krat.* Zdá se mi takto.

Sókr. Jest tedy, jak se podobá, Kratyle, možno poučiti se o jsoucnech bez jmen, jestliže se toto takto má.

Krat. Patrně.

Sókr. Co jiného by tedy ještě mohlo být podle tvého očekávání prostředkem toho poučení? Zdalipak něco jiného než to, co je nasnadě a nejspravedlivější, věci ve svém vzájemném poměru, jsou-li po některé stránce příbuzny, a samy o sobě? Neboť to, co je od nich různé a jim cizí, označovalo by patrně něco různého a cizího, a ne je.

Krat. Zdá se mi, že máš pravdu.

439 *Sókr.* Počkej, proboha! Pokud jde o jména, což jsme neuznali již mnohokrát, že která jsou dána dobře, jsou podobna tomu, co je jimi pojmenováno, a že jsou obrazy věcí?

Krat. Ano.

b *Sókr.* Jestliže tedy je možno v míře co největší poznávat věci skrze jména a také je to možno skrze ně samy, které poznávání by bylo lepší a přesnější? Z obrazu poznávat i obraz sám, zdali je dobře udělán, i skutečnost, která jím byla vyobrazena,

či ze skutečnosti i skutečnost samu i její obraz, zdali je udělán vhodně?

Krat. Zdá se mi, že je nutné vycházet od skutečnosti.

Sókr. Nuže poznati, kterým způsobem je třeba se poučovat o jsoucnech nebo je nalézati, je snad nad mé síly i nad tvé; avšak vezměme zavděk i ten společný poznatek, že jména nejsou východiskem, nýbrž mnohem více jest při učení i hledání věcí vycházeti od věcí samých nežli od jmen.

Krat. Patrně, Sókrate.

Sókr. Nuže, ještě si dejme pozor na to, aby nás tahle četná jména směřující v touž stranu, neoklamala, jestliže vskutku jejich původci je stanovili na základě myšlenky, že všechny věci jsou v chodu a tekou – mně se totiž zdá, že i oni sami měli takovou myšlenku¹⁰³ – kdežto ve skutečnosti snad tomu tak není, nýbrž tito jako by byli sami spadli do nějakého víru a v něm se zmitají a také nás tam přitahují a vhadzují. Tak uvaž, podivuhodný Kratyle, co se mně často zjevuje ve snách.¹⁰⁴ Zdalipak máme soudit, či ne, že jest jakési krásno samo o sobě a dobro a tak i každé jednotlivé ze jsoucen?

Krat. Mně se zdá, Sókrate, že jest.¹⁰⁵

Sókr. Nuže tedy uvažme o tom samém o sobě, ne zdali je některý obličej krásný nebo něco takového a zdali se zdá, že všechny tyto věci tekou; ale řekněme toto: není to krásné samo stále takové, jaké jest?

Krat. Nutně.

Sókr. Zdalipak tedy je možno, jestliže stále uniká, správně o něm vyslovit, za prvé, že to je to, a dále, že je takové, či je nutně míti za to, že se, zatímco my mluvíme, stává hned jiným, mizí a již není v tom stavu?

Krat. Nutně.

Sókr. Jak by tedy mohlo být něco to, co nikdy není v témže stavu? Jestliže totiž někdy prodlévá v témže stavu, je zřejmo, že aspoň v oné době nijak nepřechází; pakli však je stále v témže stavu a totéž, jak by se mohlo měnit nebo pohybovat, když nijak nevystupuje ze své způsoby?

Krat. Nikterak.

440 *Sókr.* Ale jistě by ani nemohlo být od nikoho poznáno. Neboť jak by k němu přicházel, kdo by je chtěl poznat, současně by se stávalo jiným a různým, takže by se již nemohlo poznat, jaké asi je nebo v jakém je stavu; vždyť přece žádné poznání nepoznává svého předmětu, jestliže není v žádném určitém stavu.

Krat. Je tomu tak, jak pravíš.

Sókr. Ale ani nelze s pravděpodobností tvrdit, že jest poznán, Kratyle, jestliže se všechny věci mění a nic netrvá. Neboť jestliže tato věc sama, poznání, se nemění tak, že by přestala být poznáním, trvá poznání stále a jest poznání. Pakli však se b mění i sám pojmový druh poznání, současně by tou změnou přecházel do jiného druhu, než je poznání a nebylo by to poznání; jestliže pak se mění stále, stále by nebylo poznání a podle této úvahy by nebylo ani toho, co by poznávalo, ani toho, c co by mělo být poznáno. Jestliže však jest stále to, co poznává, a jest předmět poznávání a jest krásno a jest dobro a jest každé jednotlivé ze jsoucen, nezdá se mi, že by tyto věci, o kterých my nyní mluvíme, byly nějak podobny toku nebo pohybu. Nu- c že, zdali se to asi má takto, či onak, jak tvrdí přívrženci Hérakleitovi i mnozí jiní, bude asi neskutčno posoudit. A neslušelo by zcela rozumnému člověku, aby svěře sebe i svou duši na péči jménům, v plné důvěře v ně i v jejich původce tvrdil, že ně- co zná, a odsuzoval sebe i věci, že nic není pevné, nýbrž všechno jako hliněné nádoby teče, a aby se domníval, že doce- la tak, jako bývá u lidí nemocných katarem, jsou v takovém d stavu i věci, že všechno je zachváčeno tečením a výtokem. Možná tedy, Kratyle, že je tomu tak, ale možná že také ne. Proto je třeba to zkoumat statečně a dobře, a nic lehce nepřijímat – vždyť jsi ještě mlád a v nejlepším věku – a po prozkoumání, nalezněš-li to, sděliti se o to i se mnou.

Krat. Udělám to. Dobře však věz, Sókrate, že ani teď nejsem bez zkoumání, ale jak tak o tom uvažuji a dávám si s tím

práci, mnohem více se mi zdá, že se to má tak, jak myslí Hérakleitos.

Sókr. Nuže, příteli, poučíš mě podruhé, až přijdeš; nyní však, jak jsi připraven, jdi si ven za město; doprovodí tě i tuhle Hermogenés.

Krat. To se stane, Sókrate; ale teď se i ty pokoušej ještě o těchto věcech přemýšlet.

Theaitétos

Eukleidés, Terpsión

Eukleidés Přišel jsi právě teď z venkova, Terpsióne, či jsi tu už dlouho? sv. I
142

Ter. Hodně dlouho. A hledal jsem tě na náměstí a divil jsem se, že jsem tě nemohl nalézt.

Eu. Ano, vždyť jsem nebyl v městě.

Ter. A kdepak?

Eu. Když jsem šel dolů k přístavu, setkal jsem se s Theaitétem, jak ho nesli od Korinthu z tábora do Athén.¹

Ter. Ještě žil, či už byl mrtev?

Eu. Ještě žil, ale už jen tak tak; neboť je to s ním zlé, jednak od nějakých ran, více však ho sebrala nemoc, která je rozšířena tam ve vojsku. b

Ter. Snad ne úplavice?

Eu. Ano.

Ter. Takový muž je tedy v nebezpečí!

Eu. Ušlechtilý a zdatný, Terpsióne, vždyť jsem právě teď slyšel ho velice vychvalovat pro jeho chování v bitvě.

Ter. To mne nic nepřekvapuje; mnohem by bylo divnější, kdyby nebyl takový. Avšak jak to, že se nezastavil zde v Megáře? c

Eu. Spěchal domů; vždyť já jsem ho prosil a radil mu to, ale on nechtěl. Tak tedy jsem ho vyprovodil, a když jsem se vracel nazpět, vzpomněl jsem si na Sókrata a podivil jsem se, jak věštecky mluvil kromě jiných věcí zvláště také o něm. Setkal se s ním totiž krátce před svou smrtí, jak se mi zdá, když byl Theaitétos ještě mladý hoch, dal se s ním do hovoru a byl přiveden v radostný úžas nad jeho vlohami. A když jsem přišel do Athén, vypravoval mi rozhovor, který s ním měl, jenž věru stál za poslech, a řekl, že se tento mladý muž zcela jistě stane slavným, jestliže dojde mužného věku. d

Ter. A to řekl pravdu, jak se podobá. Avšak jakýpak byl ten rozhovor? Mohl bys mi jej vypravovat?

Eu. Bůh ví, že ne, aspoň jistě ne takhle z paměti. **Ale napsal jsem si o něm, hned jak jsem tehdy přišel domů, poznámky, později pak ve volných chvílích jsem zapisoval, nač jsem si vzpomínal, a kdykoli jsem přišel do Athén, pokaždé jsem se vyptával Sókrata na to, co jsem si nepamatoval, a po návratu sem domů jsem své zápisy opravoval; a tak mám přibližně celý ten rozhovor napsán.**

Ter. Pravda; slyšel jsem to od tebe již dříve; pokaždé jsem tě chtěl vyzvat, abys mi to ukázal, ale až posud jsem to odkládal. Ale co překáží, abychom to nyní neprobrali? Beztoho já potřebuji si odpočinout, když jsem právě přišel z venkova.

Eu. Ale také i já sám jsem doprovodil Theaitéta až do Eri-nea,² takže bych docela rád odpočíval. Nuže pojďme, a zatímco budeme odpočívat, hoch nám přitom bude číst.³

Ter. Dobrá.

Eu. Tohle je ta knížka, Terpsióne. Ale napsal jsem ten rozhovor takto: ne jako by jej Sókratés vypravoval a jak jej vypravoval ve skutečnosti, nýbrž jak přímo rozmlouvá s jmenovanými osobami. Byl to prý geometr Theodóros a Theaitétos: tu aby v zápisu nezpůsobily obtíže věty vkládané do hovoru, kdykoli Sókratés řekl buď o sobě například „a já jsem pravil“ nebo „a já jsem řekl“ nebo zase o odpovídajícím „přisvědčil“ nebo „nesouhlasil“, proto jsem to napsal tak, jako by s nimi přímo rozmlouval, a takové vložky jsem vynechal.

Ter. A to není nijak nevhodné, Eukleide.

Eu. Nuže, hochu, vezmi knížku a čti.

Sókratés, Theodóros, Theaitétos

Sókratés Kdybych se více zajímal o Kyréřany⁴, Theodóre, vyptával bych se tě na tamější poměry o tamějších lidech, zdali tam jsou mezi mládeží někteří, kdo věnují péči geometrii nebo některému jinému filosofickému oboru;⁵ takto však, protože je mám méně rád nežli své krajany, spíše toužím vědět, o kterých z našich mladých lidí lze čekat, že vyniknou. **Tuto věc také sám zkoumám, pokud mohu, a také se na to vyptávám jiných, s kterými vidím mladé lidi ochotně se stýkat. K tobě pak jich dochází nemálo, a to právem, neboť si toho zaslouhuješ jak po jiných stránkách, tak zvláště pro svou znalost geometrie.** Jestliže jsi tedy našel někoho hodného pozornosti, rád bych se o něm dověděl.

Theod. Ba věru, Sókrate, i mně v plné míře stojí za to povědět i tobě poslechnouti, s jakým jsem se ti setkal mladíkem ve vaší obci. A kdyby byl krásný, tuze bych se bál o něm mluvit, aby si snad někdo nepomyslel, že jsem do něho zamilován. **Vskutku však – a nehněvej se na mne – není krásný, nýbrž podobá se trochu tobě i ploským nosem i vypouleností očí, ale má to méně nežli ty.** Mluvim tedy bez bázně. Ano, dobře věz, že ze všech mladých lidí, s kterými jsem se kdy setkal – a znám jich z osobních styků velmi mnoho –, ještě u žádného jsem nepozoroval tak podivuhodné vlohy. Neboť aby byl člověk, který je tak nadaný, jako stěžní může být jiný, na druhé straně zase vynikající měrou klidný, a k tomu se komukoli vyrovnal mužností, to bych si nebyl myslel, že se takový může vyskytnouti, ani nevidím, že by byl kdo jiný takový; naopak lidé bystří, jako je tento, důvtipní a mající dobrou paměť jsou většinou také náchylní k hněvivosti, zmitají se jako lodí bez přítěže a jejich povaha je bližší šílenosti nežli mužnosti; usazenější zase přicházejí k učení jaksí tupí a plní zapominání. Avšak tento přistupuje k učení a zkoumání tak hladce, bez klo-

pýtání a zdárně, s velkou klidností jako proud oleje neslyšně tekoucího, že jest až ku podivu, jak to může člověk v tak mladém věku takhle dokázat.

Sókr. To je dobrá zpráva. Ale čípak je to syn, kterého z občanů?

Theod. Slyšel jsem jeho jméno, ale nemohu si na ně vzpomenout. Však je tuhle mezi těmi, kteří sem přicházejí, ten uprostřed; právě se totiž ve vnější chodbě natírali olejem⁶ tihle nějací jeho druhové i on sám, a nyní, když se natřeli, přicházejí, jak se zdá, sem. Nuže dívej se, zdali ho znáš.

Sókr. Znáš; je to syn Eufronia ze Súnia, muže, příteli, docela takového, jak líčíš i tohoto; vynikal i jinak a kromě toho zanechal i hezky veliké jmění. Ale jméno toho jinocha neznám.

Theod. Theaitétos se jmenuje, Sókrate; avšak to jmění, zdá se mi, nějací poručníci rozebrali. Ale přesto je i ve velkomyslném užívání peněz obdivuhodný, Sókrate.

Sókr. Ušlechtilý to muž podle tvé řeči. Vybidni ho, aby si sedl tuhle vedle mne.

Theod. Stane se. Theaitéte, sem k Sókratovi!

Sókr. Ovšemže, Theaitéte, abych se podíval i sám na sebe, jaký asi mám obličej; Theodóros totiž tvrdí, že jej mám podobný tvému. Avšak kdybychom měli jeden i druhý lyru a on tvrdil, že jsou stejně naladěny, zdali pak bychom mu hned věřili, či bychom se napřed podívali, zdali ten, kdo to praví, je hudebně vzdělán?

Theait. Podívali bychom se.

Sókr. A kdybychom našli, že takový jest, zajisté bychom mu věřili, ale kdyby byl hudby neznalý, nikoli?

Theait. Pravda.

Sókr. Nyní tedy, myslím, jestliže nám jde o podobnost obličejů, musíme hleděti, zdali ten, kdo o tom mluví, je vzdělán v kreslířském umění, či ne.

Theait. Zdá se mi.

Sókr. Nuže, jest Theodóros odborníkem v malířství?

Theait. Nikoli, aspoň pokud vím.

Sókr. Ani v geometrii?

Theait. To přece jistě ano, Sókrate.

Sókr. Snad také i v astronomii a v počtářství i v hudbě a ve všem, co souvisí s vyšším vzděláním?

Theait. Mně se tak zdá.

Sókr. Jestliže tedy o nás říká, že jsme si podobni některou částí těla, ať si to myslí jako chválu nebo jako hanu, není vůbec hodno obracet k tomu pozornost.

Theait. Asi ne.

Sókr. Ale co kdyby chválil duši jednoho z nás hledě ke zdatnosti a moudrosti? Zdalipak by nebylo pro toho, kdo to slyší, záhodno chtít důkladně si prohlédnout pochváleného, pro toho pak ochotně se ukazovati?

Theait. Ovšemže, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy, je čas, milý Theaitéte, pro tebe ukazovat a pro mne pozorovat; neboť dobře věz, že Theodóros, který přede mnou pochválil již mnoho lidí, jak cizinců, tak domácích, ještě nikoho nepochválil, tak jako právě nyní tebe.

Theait. To by bylo hezké, Sókrate, ale jen zdali to neříkal žertem:

Sókr. To není Theodórovův způsob; ale nevytáčeš se z toho, co jsi uznal, pod záminkou, že on žertoval, sice bude donucen vydati svědectví – jistě nikdo proti němu nevystoupí jako proti křivému svědku –, nýbrž jen směle trvej na své výpovědi.

Theait. Nuže, musím tak udělat, jestliže se ti zdá.

Sókr. Řekni mi tedy: Učíš se snad u Theodóra něčemu z geometrie?

Theait. Zajisté.

Sókr. Také něčemu z astronomie a z nauky o harmoniích i z počtářství?

Theait. Aspoň se vynasnažuji.

Sókr. Ano, také já, hochu, i u něho i u jiných, o kterých si myslím, že něčemu z toho rozumějí. Avšak přesto, i když mám ty věci jinak dosti slušně v hlavě, s jednou maličkostí si nevím

radý a na tu se musím spolu s tebou i s těmi, kdo jsou zde, podívat. A tak mi řekni: Učíti se, zdali pak to není stávatí se moudřejším ve věci, které se kdo učí?

Theait. Jakpak by ne?

Sókr. Moudří však jsou moudří, myslím, moudrostí.

Theait. Ano.

e *Sókr.* A liší se tohle něčím od vědění?

Theait. Co to?

Sókr. Moudrost. Či nejsou lidé v tom také moudří, v čem jsou vědoucí?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Tedy vědění a moudrost je totéž.

Theait. Ano.

Sókr. Nuže, právě tohle je to, s čím si nevím rady a co nemohu náležitě pochopiti, **co asi je vědění**. Zdalipak to tedy
146 dovedeme říci? Co myslíte? Kdo z nás by o tom první promluvil? Ten, kdo udělá chybu a kdo by pokaždé chyboval, bude sedět oslem, jak říkají děti, které hrají s míčem; ale kdo zůstane bez chyby, bude nad námi králem a bude nám ukládat, cokoli bude chtít, abychom na to odpovídali. Co mlčíte? Snad nedělám, Theodóre, ze samé milovnosti řečí něco společensky nevhodného, když se snažím nás přiměti, abychom rozprávěli a pěstovali vespolek přátelství a vlídnou shodu?

b *Theod.* Nikoli, Sókrate, něco takového naprosto není věc společensky nevhodná, ale vyzvi některého z mladých hochů, aby ti odpovídal; já jsem totiž nezvyklý takovému druhu řeči, a abych si mu zvykal, k tomu již nemám náležitý věk. Avšak těmto zde by se to hodilo a měli by z toho velký prospěch; neboť vskutku mládí může ve všem prospívatí. Nuže pokračuj, jak jsi začal, nepouštěj Theaitéta a ťaž se ho.

c *Sókr.* Slyšíš, Theaitéte, co říká Theodóros? Jeho neposlechnout ani ty sám nebudeš chtít, jak myslím, ani by nebylo správné, aby mladší neposlušoval rozkazů muže moudrého

v takovýchto věcech. Nuže pověz hezky a přímo: Co jest podle tvého zdání vědění?

Theait. Tak to musím říci, Sókrate, když mě vy k tomu vybízíte. Vždyť mě jistě opravíte, jestliže snad v něčem pochybím.

Sókr. Ovšemže, jestliže budeme s to.

Theait. Zdá se mi tedy, že obory vědění jsou jednak ty věci, kterým by se kdo mohl naučit u Theodóra, geometrie i ty, které
d jsi ty právě vypočítal, a na druhé straně že také ševcovství a umění ostatních řemeslníků, všechna dohromady i každé jednotlivé z nich, nejsou nic jiného než vědění.

Sókr. Velkomyslně a štědře, milý příteli, dáváš mnoho věcí, když jsi byl požádán o jednu, a věci rozmanité místo jednoduché.

Theait. Co tím chceš, Sókrate, říci?

Sókr. Snad nic zvláštního; přece však ti řeknu, co míním. Kdykoli mluvíš o ševcovství, nemyslíš snad nic jiného než vědění o vyrábění obuvi?

Theait. Nic jiného.

Sókr. A co když mluvíš o tesařství? Snad tím nemyslíš nic
e jiného nežli vědění o vyrábění dřevěných nářadí?

Theait. Také zde nic jiného.

Sókr. Tedy při obou těch oborech určuješ to, k čemu se v jednom i v druhém vědění vztahuje?

Theait. Ano.

Sókr. Ale otázka, Theaitéte, nebyla ta, ke kterým věcem se vztahuje vědění ani kolikeré jest; **neboť jsme se netázali proto, že bychom chtěli vypočítati jeho druhy, nýbrž že chceme poznati, co jest vědění samo**. Či nemám pravdu?

Theait. Naopak, jistěže to je správné.

Sókr. Podívej se i na tohle. Kdyby se nás někdo ptal na některou z věcí malicherných a obyčejných, například na hlínu,
147 co to jest, a kdybychom mu odpověděli: hlína hrncířská a hlína kamnářská a hlína cihlářská – nebyli bychom směšní?

Theait. Snad.

Sókr. Za prvé, že jsme se domnívali, že tazatel něco vyrozumívá z naší odpovědi, když řekneme „hlína“, ať už k tomu do
b ložíme loutkářská nebo ji určíme podle kterýchkoli jiných řemeslníků. Či se domníváš, že někdo rozumí jménu některé věci, o které neví, co to je?

Theait. Nikoli.

Sókr. Tedy ani nerozumí slovům „vědění o obuvi“, kdo neví, co je vědění.

Theait. Jistě ne.

Sókr. Tedy kdo nezná podstaty vědění, nerozumí, co znamená ševcovství ani které jiné řemeslo.

Theait. Tak jest.

Sókr. Směšná jest tedy odpověď, když někdo na otázku, co je vědění, odpovídá tím, že jmenuje některé umění. Neboť
c v odpovědi uvádí vědění k něčemu se vztahující, a na to nebyl tázán.

Theait. Podobá se.

Sókr. A dále, ačkoli bylo možno odpovědět prostě a stručně, zachází si po nekonečné cestě. Například na otázku o hlině bylo možno dát prostou a jednoduchou odpověď, že hlína je
země navlhčená vodou, ale k čemu je, to nechat být.

Theait. Nyní se to takhle, Sókrate, jeví snadným; avšak skoro se mi zdá, že tvá otázka je taková, jaká nás samy nedávno
d v hovoru napadla, mne a tvého jmenovce tuhle Sókrata.

Sókr. Jaká to, Theaitéte?

Theait. Tuhle Theodóros nám znázorňoval obrazci cosi o mocninách,⁷ o čtverci obsahujícím tři čtverečné stopy a o čtverci obsahujícím pět čtverečných stop, že svou stranou nejsou souměřitelné se čtvercem o jedné stopě, a tak probíral jednu mocninu po druhé až po čtverec o sedmnácti čtverečných stopách; při tomto se nevím proč zastavil. A tu nás napadla taková myšlenka – když se jevílo, že těch mocnin je nekonečné množství – pokusit se je sebrat v jedno jméno, kterým bychom nazvali
e všechny tyto mocniny.

Sókr. A našli jste snad nějaké takové?

Theait. Mně se zdá, že ano; ale posuď to i ty.

Sókr. Mluv.

Theait. Všechna čísla jsme rozdělili na dva druhy; čísla vznikající násobením dvou stejných čísel jsme přirovnali tvarem ke čtverci, a proto jsme je nazvali čtvercovými a rovnostrannými.⁸

Sókr. Dobře.

Theait. Ale čísla, která jsou mezi těmito – k nim náleží i tři i pět i každé číslo, které nevzniká násobením stejných čísel, nýbrž buďto většího násobence menším násobitelem nebo
148 menším násobence větším násobitelem, a které omezuje po každé jedna větší strana a jedna menší –, ta jsme přirovnali k obdélníku a nazvali je obdélníkovými.⁹

Sókr. Výborně. Ale co dále?

Theait. Všechny přímky, jejichž čtverec tvoří číslo rovnostranné a plošné, jsme stanovili jakožto délky, které však tvoří
b číslo nerovnostranné, jakožto mocnosti,¹⁰ hledíce k tomu, že nejsou s oněmi souměřitelné délkou, nýbrž plochami, které vznikají jejich umocněním. A podobně co se týče těles.¹¹

Sókr. Nemůže být nic lepšího, hoši; a tak se mi zdá, že Theodóros nebude stíhán pro křivé svědectví.

Theait. Ale, Sókrate, na tvou otázku o vědění bych nedovedl odpovědět jako o délce a mocnosti. Ovšem zdá se mi, že hledáš něco takového; takže zase naopak vychází najevo, že Theodóros mluví nepravdu.

Sókr. Jak to? Kdyby tě chválil pro dovednost v běhu a řekl, že
c nenalezl mezi mládeží ještě žádného takového běžce, a kdybys ty potom v závodu byl přemožen od běžce nejsilnějšího a nejrychlejšího, myslíš, že by jeho chvála byla méně pravdivá?

Theait. To ne.

Sókr. Ale co se týče vědění, domníváš se, že naléztí jeho podstatu je, jak jsem já před chvílí řekl, nějaká maličkost, a ne jeden z úkolů veskrze těžkých?

Theait. Vi bůh, já myslím, že docela jeden z nejtěžších.

Sókr. Nuže tedy měj smělou důvěru v sebe a mysl si, že v řeči d Theodórově je něco pravdy; vynasnaž se vším způsobem uvědomit si jak o jiných věcech, tak zvláště o vědění, co to jest.

Theait. Pokud jde o snahu, Sókrate, ta se ukáže.

Sókr. Nuže tedy – když jsi dal tak hezký návod – napodobuj svou odpověď o mocnících, a jako jsi všechno jejich množství shrnul v jeden druh, pokus se dáti takto i mnoha oborům vědění jeden název.¹²

e *Theait.* Ale dobře věz, Sókrate, již mnohokrát jsem se pokusil to promyslet, když jsem slyšel otázky, s kterými od tebe chodili. Avšak ani sám nemohu sebe přesvědčít, že mám o tom náležitý úsudek, ani slyšetí někoho jiného, kdo by o tom mluvil tak, jak ty vybízíš, ale zase ani nemohu se toho zbavit, aby mi to neleželo v hlavě.

Sókr. Cítíš bolesti, milý Theaitéte, protože nejsi prázdný, nýbrž s útlěžkem.

Theait. Nevím, Sókrate; říkám jenom, co se se mnou děje.

149 *Sókr.* A tu jsi, ty hlupáčku, neslyšel, že já jsem syn porodní báby, velmi vynikající a vážené, Fainarety?

Theait. To jsem již slyšel.

Sókr. Zdalipak jsi také slyšel, že provozuji totéž umění?

Theait. Nikoli.

Sókr. Nuže dobře věz, že ano; jenom to na mne nepověz jiným. Je to totiž tajnost, příteli, že se vyznám v tomto umění; lidé, protože to nevědí, říkají o mně něco jiného, totiž že jsem největší podivín a že matu lidí. Či snad jsi slyšel i to?

b *Theait.* Zajisté.

Sókr. Mám ti povědět příčinu?

Theait. Ovšemže.

Sókr. Nuže představ si všechno, jak to je s porodními pomocnicemi, a snaže pochopíš, co chci. Víš asi, že žádná žena nepomáhá jiným při porodu, která ještě sama otěhotňuje a rodí, nýbrž jenom takové, které jsou již neschopny roditi.

Theait. Ovšemže.

Sókr. Příčinou toho je prý Artemis, jež nikdy nerodí, které však připadla ochrana rodiček. Ta pak nedala babického umění ženám zcela neplodným, protože je lidská přirozenost příliš slabá, aby nabyla umění ve věcech, v kterých nemá zkušeností; avšak přikázala je ženám, které již pro svůj věk nerodí, poctívajíc tak stav podobný svému.

Theait. To je podobno pravdě.

Sókr. Jistě tedy i tohle je podobno pravdě a nutné, že porodní pomocnice lépe než jiné ženy poznávají, které ženy jsou těhotné a které ne.

Theait. Ovšem.

Sókr. Kromě toho porodní pomocnice podáváním léků a zařikávaním dovedou porodní bolesti jak vzbuzovati, tak také, d chtějí-li, dělati mírnějšími i dopomáhati k porodu ženám těžko rodičím, a kdykoli uznají za dobré plod vyhnati, způsobují potrat.

Theait. Tak jest.

Sókr. Zdalipak jsi zpozoroval i tu jejich vlastnost, že jsou také nejschopnějšími zprostředkovatelkami sňatků, protože dovedou velmi moudře poznati, jaká žena má žít s jakým mužem, aby rodila co nejlepší děti?

Theait. Tohle docela nevím.

Sókr. Nuže věz, že si na tomhle zakládají více než na stříhání pupeční šňůry. Uvaž: náleží to podle tvého mínění témuž umění, či různým, jednak pěstování a sklizeň zemských plodin, jednak poznávání, do jaké půdy jest vsazovati jakou plodinu a vsévati jaké semě?

Theait. Nikoli různým, nýbrž témuž.

Sókr. Ale pokud jde o ženu, příteli, myslíš si, že tato věc je předmětem jednoho umění, kdežto sklizeň jiného?

Theait. To věru není podobno pravdě.

Sókr. Jistě ne. Avšak pro nezřízené a neodborné svádění muže a ženy, jemuž se říká kuplířství, vyhýbají se porodní pomoc-

nice, jakožto počestné ženy, zprostředkování sňatků, bojíce se, aby touto činností na sebe neuvalily podezření z oné; zatím však jedině skutečným pomocnicím k porodu náleží asi také správně zprostředkovati sňatek.

Theait. To je viděti.

Sókr. Nuže, takové je zaměstnání porodních pomocnic; přece však je méně důležité nežli má činnost. Neboť u žen se b nevyskytuje, že by rodily jednou pouhé přeludy, jindy pak opravdové děti a že by to bylo nesnadno rozeznati. Kdyby se to vyskytovalo, jistě by to byl pro porodní pomocnice největší a nejkrásnější úkol, rozeznávati, co je pravé a co ne; či nemyslíš?

Theait. Zajisté.

Sókr. Mé babické umění má všechny ostatní znaky jako umění jejich, liší se však od nich tím, že pomáhá k porodu mužům a ne ženám a že ošetřuje jejich rodičí duše a ne těla. c **Ale nejdůležitější věc v mém umění je schopnost vším způsobem zkouseti, zdali mysl mladého člověka rodí pouhý přelud a nepravdu, či plod zdárný a pravý. Neboť tuto vlastnost mám i já jako pomocnice k porodu: nejsem schopen roditi moudrost, a co mi už mnozí vytýkali, že se ostatních dotazuji, ale sám o ničem nic neprojevují, protože v sobě nemám nic moudrého, to mi vytýkají po pravdě. Příčina toho je tato: bůh mě nutí pomáhat k porodu, ale roditi mi zabránil. A tak tedy sám nejsem d nijak moudrý ani se nemohu vykázat nějakým moudrým nálezem, který by byl plodem mé duše; ale na těch, kteří se se mnou stýkají, je vidět, že někteří jsou nejprve zcela nevědomí, ale postupem styků že všichni, kterým toho bůh dopřává, dělají podivuhodné pokroky, jak se zdá jim samým i ostatním; a to je zřejmé, že ode mne se nikdy ničemu nenaučili, nýbrž sami ze sebe našli a zrodili mnoho krásných věcí. Ale pomocníkem toho rození je bůh a já. To je patrně takto: Již mnozí, kteří to e nepoznali a pokládali se za soběstačné a mnou pohrdli, odešli ode mne – buď sami nebo z návodu jiných –, dříve než měli,**

a potom zbývající zárodek působením špatných styků potratili a plody, které byly s mou pomocí přivedeny na svět, špatným ošetřováním zahubili, větší cenu přikládajíce plodům nepravým a přeludům nežli pravdě, a nakonec se sami sobě i ostatním zdáli nevědomými. Jedním z nich byl Aristeidés Lysimachův¹³ a mimo něho dosti mnoho jiných; druhdy se vrátí a prosí, aby se směli se mnou stýkat a dělají neuvěřitelné věci, aby toho do- 151 sáhli; a tu mi daimonion, které se ve mně ozývá, s některými zabráňuje se stýkati, s některými pak dovoluje a ti zase dělají pokroky. A také tohle cítí ti, kdo se se mnou stýkají, stejně jako rodičí ženy: mají bolesti a jsou naplňováni nepokojem celé noci i dni, a to mnohem více nežli ony; a **tyto bolesti dovede mé umění vzbuzovati i zastavovati. S těmito je tedy tak. U některých zase, Theaitéte, o kterých se mi zdá, že nejsou těhotní, b když poznám, že mne nic nepotřebují, stávám se velmi dobro- myslně prostředníkem a s pomocí boží velmi vhodně nalézám, s kým by měli obcovati, aby měli prospěch; mnohé z nich jsem dohodil Prodikovi¹⁴, mnohé pak jiným moudrým a božským mužům.**

Tyhle věci jsem ti, můj drahý, proto tak obšírně vyložil, že se domnívám, jak i ty sám myslíš, že jsi uvnitř něčím obtěžkán a že cítíš bolesti. Obrat se tedy ke mně, jako k synu porodní c pomocnice a také znalci babického umění, a snaž se ochotně odpověděti, jak jen budeš s to, na mé otázky; **a jestliže snad zkoumajе tvé výroky usoudím, že některý jest jen přelud a plod nepravý, a pak jej vezmu a odhodím, nerozčiluj se, jako se rozčilují prvničky pro své děti.** Mnozí totiž už, výtečný hochu, se dostali do takového stavu vůči mně, že jsou prostě hotovi kousati, když jim odnímám nějaký tlach, a nemyslí, že to dělám z dobré mysli; jsou daleci toho, aby věděli, že žádný bůh d není nepřizniv lidem a že ani já nedělám nic takového z nepřizně, nýbrž proto, že mi nikterak není dovoleno připustit nepravdu a pravdu potlačiti. Nuže tedy, Theaitéte, pokus se znova ze začátku říci, co asi je vědění; že nejsi s to, už nikdy

neříkej. Neboť jestliže bůh bude chtít a ty se vzmužíš, budeš s to.

Theait. Věřu, Sókrate, když ty takto vybízíš, bylo by nehez-
ké, aby se člověk vším způsobem nesnažil říci, co má v mysli.

e **Zdá se mi tedy, že kdo něco ví, vnímá to, co ví, a jak se nyní zdá, není vědění nic jiného nežli vnímání.**

Sókr. Dobře a jadrně, hochu; tak je třeba slovy projevovat své myšlenky. Ale hleď, prozkoumejme to spolu, zdali to je plod zdravý, či zkažený. Vědění, říkáš, je vnímání.

Theait. Ano.

152 *Sókr.* Nuže zdá se, že jsi podal o vědění ne všední výměr, nýbrž takový, jaký vyslovil i Prótágoras.¹⁵ Ten řekl jiným způsobem právě totéž. Praví totiž asi tak, že „všech věcí měrou je člověk, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou“. Četl jsi to asi?

Theait. Četl, a to mnohokrát.

Sókr. Tedy to jistě myslí asi tak, že **jakými se jednotlivé věci jeví mně, takové jsou pro mne, a jakými tobě, takové jsou zase pro tebe; člověk jsi ty i já, že ano?**

Theait. Ano, tak to myslí.

b *Sókr.* Nuže, je podobno pravdě, že moudrý muž netlachá; tedy ho sledujme. Není-li pravda, že někdy, když duje tentýž vítr, jeden z nás mrzne, a druhý ne? a jeden jen trochu, a druhý silně?

Theait. Ba věru.

Sókr. Zdalipak tedy nazveme tehdy vítr sám o sobě buď studeným, nebo nestudeným? Či řekneme s Prótágorou, že pro mrznoucího je studený a pro nemrznoucího ne?

Theait. Podobá se.

Sókr. Tak tedy se také jeví jednomu i druhému?

Theait. Ano.

Sókr. Avšak slovo „jeví se“ znamená vnímání?

Theait. Tak jest.

c *Sókr.* Tedy přijímání jeví a vnímání je totéž, jak při teplotě,

tak při všech takových věcech. Neboť jak je každý jednotlivý člověk vnímá, takové pro každého patrně i jsou.

Theait. Podobá se.

Sókr. Vnímání se tedy vždycky vztahuje k tomu, co jest, a je neklamné, protože to je vědění.

Theait. Zdá se.

Sókr. Zdalipak tedy, u Charitek, byl ten Prótágoras takový velemudrc a tohle nám, velikému davu, jen záhadně naznačil, kdežto svým žákům řekl, se závazkem mlčení, plnou pravdu?

Theait. Jakkpak, Sókrate, tohle myslíš?

Sókr. Já ti to řeknu, a to myšlenkou nikoli malichernou,¹⁶ totiž že **nic není samo o sobě jedno, ani že není správné, jestliže užiješ názvu „něco“ nebo „nějaké“, nýbrž jestliže něco nazveš velikým, objeví se i malým, a jestliže těžkým, objeví se lehkým a tak dále, protože nic není jedno ani něco ani nějaké; avšak všechno vzniká ze změny místa, z pohybu a ze vzájemného míšení;** my o tom říkáme, že to jest, ale to užíváme nesprávného názvu, neboť přísudek „jest“ nenáleží nikdy ničemu, nýbrž všechno stále vzniká. A o této věci se shodují, dejme tomu, všichni filosofové po řadě mimo Parmenida,¹⁷ Prótágoras i Hérakleitos¹⁸ i Empedoklés,¹⁹ a také z básníků vynikající zástupci obojího druhu poezie, v komedii Epicharmos, v tragédii Homéros,²⁰ jenž svými slovy

*Ókeana, původce bohů, i pramáteř Tethys*²¹

řekl, že všechny věci jsou dětmi proudění a pohybu; či nezdá se, že to myslí?

Theait. Zajisté.

Sókr. Kdo by tedy ještě mohl proti tak velikému vojsku a proti jeho vůdci Homérovi pronést pochybnost, aniž by se stal směšným?

Theait. To je nesnadné, Sókrate.

Sókr. Jistě, Theaitéte. Neboť i tohle jsou dostatečné důkazy pro myšlenku, že to, co zdánlivě jest, i vznikání, je způsobová-

no pohybem, nebytí a zanikání klidem: teplo totiž a oheň, jenž pak rodí a spravuje ostatní věci, sám se rodí ze změny místa a tření, ale to obojí je pohyb. Či nejsou tohle způsoby vzniku ohně?

b *Theait.* Ano, to.

Sókr. Avšak také rod živoků má původ z týchž počátků.

Theait. Jak by ne?

Sókr. A což dobrý stav těl, zdalipak se klidem a nečinností neničí, kdežto tělesnými cviky a pohybem se zachovává?

Theait. Ano.

Sókr. A co se týče duše a jejího stavu, zdalipak není pravda, že učením a cvičením, což jsou pohyby, nabývá vědomostí a zachovává se a stává se lepší, kdežto při klidu, což je necvičení a neučení, ani se ničemu neučí, a čemu by se naučila, zapomíná?

Theait. Ba věru.

Sókr. Tedy první věc, pohyb, je dobrá i pro duši i pro tělo, kdežto druhá naopak?

Theait. Podobá se.

Sókr. Mám ti ještě mluvit o stavech bezvětrí a nehybného moře a o všech takových věcech, že klid způsobuje hnutí a zkázu, kdežto jeho opak zachovává? A k tomu na dovršení všeho, mám předvádět ten zlatý provaz²² a násilně přesvědčovat²³, že dím Homér nemyslí nic jiného než slunce a ukazuje, že dokud je obloha a slunce v pohybu, všechno u bohů i u lidí trvá a se zachovává, ale kdyby to stanulo jako uvázané, všechny věci by byly zničeny a obrátily by se, jak se říká, vzhůru nohama?

Theait. Však se mně zdá, Sókrate, že ukazuje, co pravíš.

Sókr. Nuže pomysli si, můj drahý, takto: nejprve co se týče zraku, že to, co nazýváš bílou barvou, že není něco samostatného a různého vně tvých očí ani v očích samých, ani tomu neurčuj nějaké místo; tomu by totiž přece už náleželo bytí na určitém místě, trvání, a nevznikalo by to děním.

Theait. Avšak jak tomu je?

Sókr. Sledujme právě vyslovenou myšlenku, předpokládajíc, že nic není jedno samo o sobě; a takto se nám objeví, že černé a bílé i jakákoli jiná barva vzniká z nárazu očí na příslušný pohyb a že to, čemu říkáme ta a ta barva, není ani ten narážející činitel, ani na který se naráží, nýbrž něco mezi tím, co vzniká pro každého zvlášť, či ty bys tvrdil, že jakou se jeví jednotlivá barva tobě, takovou že se jeví i psu i kterémukoli zvířeti?

Theait. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. A což jinému člověku, zdalipak se tomu jeví něco stejné jako tobě? Jsi o tom pevně přesvědčen, či mnohem spíše soudíš, že se ani tobě samému nejvíce nic stálo tímž, protože nikdy nejsi sám se sebou ve stejném stavu?

Theait. Toto se mi zdá spíše než ono.

Sókr. Jistě tedy kdyby bylo to, co měříme nebo čeho se dotýkáme, samo veliké nebo bílé nebo teplé, nikdy by se při střetnutí s jinou věcí nestalo jiným, pokud by se samo nic neměnilo; pakli by zase každá jednotlivá z těchto vlastností byla v tom, co měří nebo co se dotýká, tu zase by nemohlo být, že by se po příchodu něčeho jiného nebo kdyby se s tím jiným něco stalo, bez vnitřní změny samo stalo jiným. Zatím však, příteli, teď jsme nuceni jaksi příliš snadno mluvit podivné a směšné věci, jak by řekl Prótagoras i každý, kdo by se pokoušel tvrdit totéž, co on.

Theait. Jak to a jaké věci myslíš?

Sókr. Vezmi malý příklad a budeš vědět všechno, co chci říci. Mysli si šest kostek;²⁴ jestliže vedle nich položíš čtyři, řekneme, že těch šest je více nežli čtyři, a to o polovici; jestli však položíš vedle dvanáct, že těch šest je méně, a to polovice, a nelze ani snést, aby se mluvilo jinak; či ty bys to snesl?

Theait. Jistě ne.

Sókr. A což, jestliže se tě otázke Prótagoras nebo někdo jiný: „Theaitéte, je možno, aby se něco stalo větším nebo čtenějším jinak než zvětšením?“, co odpovíš?

Theait. Jestliže, Sókrate, odpovím, co se mi zdá při této ny-

d nější otázce, řeknu, že není možno; pakli se zřením na dřívější otázku, řeknu – dávaje si pozor, abych si neodporoval –, že jest možno.

Sókr. Dobře, u Héry, příteli, a božsky. Avšak, jak se podobá, jestliže odpovíš, že jest možno, stane se něco jako u Euripida²⁵: jazyk nám totiž bude jistý, ale mysl nejistá.

Theait. Pravda.

Sókr. Věřu kdybychom byli já a ty lidé dovední a moudří a měli prozkoumánu veškeru oblast myšlení, tu bychom již e mohli po ostatní čas z nadbytku vespolek se zkoušeti, sejdouce se po způsobu sofistů do takovéhoho boje, a vespolek bychom utloukali řeč řečí; nyní však, protože jsme lidé neučení, budeme chtít se podívatí na věci, o kterých přemýšlíme, samy o sobě, co asi jsou, zdali nám vespolek souhlasí, či ani dost málo.

Theait. To bych já ovšem chtěl.

Sókr. Já věru také. Když se to tak má, bude nejlépe, když v klidu, jako lidé mající velmi mnoho volného času, znova po-
155 ku zkoušetí samy sebe, co asi jsou tyhle jevy v nás. Zkoumajíce je, řekneme za prvé, jak se domnívám, že by se nikdy nic nestalo větším ani menším ani co do objemu ani co do počtu, dokud by bylo stejné samo se sebou. Není tomu tak?

Theait. Ano.

Sókr. Za druhé pak, že čemu se ani nepřidává ani neubírá, to že se nikdy ani nezvětšuje ani nezmenšuje, nýbrž je stále stejné.

Theait. To docela jistě.

b *Sókr.* Zdalipak také ne za třetí, že to, co dříve nebylo, bez vzniku a vznikání nemůže býti ani později?

Theait. To se ovšem zdá.

Sókr. Nuže, tyto tři uznané věty bojují samy mezi sebou v naší duši, kdykoli mluvíme o tom příkladu s kostkami nebo kdykoli řekneme, že já v tomhle svém věku, bez vzrůstu a naopak bez umenšování, po roce budu menší než ty, mla-

dík, kdežto nyní jsem větší, a to ne že by něco bylo z mé velikosti odnato, nýbrž že tvá se zvětší. Jsem totiž později to, co c jsem dříve nebyl, aniž jsem se tím stal; neboť bez vznikání není možno se státi, a kdybych nic neztrácel ze své velikosti, nikdy bych se nestával menším. A na tisíce jiných věcí se takto má, jestliže přijmeme i tyhle. Jistě asi to sleduješ, Theaitéte; neboť se mi zdá, že nejsi nezkušený v takovýchto úvahách.

Theait. Ba při bozích, Sókrate, nesmírně se divím, co asi jsou tyhle věci, a druhy, když se na ně dívám, doopravdy do-
stávám závrať.

Sókr. Ano, příteli, ukazuje se, že se Theodóros ne špatně do-
hadováł o tvých vlohách. Neboť právě filosofu náleží tento d stav, diviti se;²⁶ vždyť není jiného počátku filosofie než tento a podobá se, že kdo nazval Iridu dcerou Thaumantovou,²⁷ ne-
byl špatný genealog. Avšak zdalipak pochopuješ z toho, co podle našeho mínění tvrdí Prótagoras, proč jsou tyhle věci takové, či ještě ne?

Theait. Zdá se mi, že ještě ne.

Sókr. Budeš mi tedy vděčen, jestliže spolu s tebou prozkou-
mám skrytou pravdu myšlenky slovutného muže nebo spíše e slovutných mužů?

Theait. Jak bych nebyl vděčen, a to velmi?

Sókr. Dívej se tedy kolem dokola, aby nenaslouchal někdo z nezavěčených. To jsou ti, kdo se domnívají, že není nic jiného, než čeho se mohou pevně rukama chopiti,²⁸ kdežto o činnostech a dějích vznikání a o všem neviditelném neuznávají, že by to mělo jsoucnost.

Theait. To mluvíš, Sókrate, věru o lidech suchých a zatvrdilých.

Sókr. Jistě, hochu, jsou naprosto nevzdělaní; ti jiní jsou mnohem bystřejší a jejich tajnosti ti hodlám pověděti. Počátkem, na němž závisí i všechno to, co jsme právě mluvili, je jim to, že všechno byl pohyb a kromě toho jiného nic; pohyb má dva druhy, jeden i druhý neomezený co do množství, z nichž

však jeden má význam činnosti, druhý trpnosti. Ze styku těchto pohybů a vzájemného tření vznikají zplozeniny co do množství nekonečné, ale podvojně, jednak věc vnímaná, jednak vnímání, jež pokaždé vzniká a se rodí ve spojení s věcí vnímanou. **Vjemům pak dáváme takováto jména: vidění, slyšení, čichání, mrznutí, horkost a náleží sem také tak řečená libost i nelibost a žádostivost i strach a jiné vjemy, nesčíslně bezejmenných a veliké množství pojmenovaných; a na druhé straně rod věcí vnímaných jest sourodý s jednotlivými z těchto vjemů, například s všelikými vjemy zrakovými všeliké barvy, s vjemy sluchovými stejně tak zvuky a s ostatními vjemy ostatní příbuzné věci vnímané. Nuže, jakýpak smysl má tento mýtus²⁹ hledíc k dřívějším myšlenkám? Zdalipak si to uvědomuješ?**

Theait. Nepřilíš.

Sókr. Nuže hled, zdali dojde nějakého konce. Chce totiž přece říci, že všechny tyto věci se, jak pravíme, pohybují, ale v jejich pohybu je rychlost a pomalost. A tu všechno, co je pomalé, udržuje svůj pohyb v témž stavu i před tím, co se přibližuje, a takto plodí účinky; ty však, takto plozené, jsou rychlejší. Neboť spějí na jiné místo a ve změně místa záleží jejich pohyb. **Kdykoli tedy oko a některý jiný z předmětů jemu přiměřených se sblíží a zplodí bělost i vjem s ní srostlý – což by se nikdy nestalo, kdyby jedno nebo druhé nepadlo na něco jiného –, tehdy, za nastalého uprostřed pohybu, pohybu vidění směrem od očí a pohybu bělosti směrem od předmětu spolu rodícího barvu, oko se uvnitř naplní zrakovým vjemem a tu pak vidí a stane se nikoli zrakovým vjemem, nýbrž vidoucím okem; ten pak předmět, který spolu zplodil barvu, naplní se na svém povrchu bělostí a stane se zase nikoli bělostí, nýbrž bílou věcí, ať už to je dřevo nebo kámen nebo kterákoli věc, jež byla zbarvena touto barvou.** A tímž způsobem jest si takto představit i všechny vjemy, tvrdost a teplost i všechny jiné, že sám o sobě žádný není, jak jsme řekli již tehdy, nýbrž že všechny se svou rozmanitostí vznikají ve vzájemném styku z pohybu; ne-

boť ani že něco je činné a něco trpné, ani to nelze, jak říkají, na žádném z nich určitě vypozerovati. Neboť ani není nic činné, dříve než se sejde s trpným, ani trpné, dříve než se sejde s činným; a co se s něčím setká jako činné, když zase napadne na něco jiného, ukáže se trpným. Takže ze všeho tohoto vyplývá to, co jsme řekli na začátku, že nic není samo o sobě jedno, nýbrž že všechno vždy hledíc k něčemu vzniká a pojem „býti“ že jest nadobro vyloučit, *přestože* my jsme byli zvykem a nevědomostí donuceni často a také právě teď ho užívat. Vskutku však se nemá, jak tvrdí moudří mužové, připouštěti ani pojem „něco“, ani v souvislosti s něčím ani v souvislosti se mnou, ani „tohle“ ani „ono“ ani žádné jiné jméno, které by ustalovalo, nýbrž má se podle přirozenosti užívatí názvů „vznikající“, „dělané“, „zanikající“ a „měnící se“; neboť kdykoli někdo učiní svou řečí něco stálým, snadno může být přitom usvědčen z nepravdy. Jest pak třeba takto mluvit jak o jednotlivostech, tak o mnohých věcech shrnutých v jedno, kterémuž souhrnu dávají jméno „člověk“ a „kámen“³⁰ a tak i při každém jednotlivém živoku a druhu. Zdalipak se ti, *Theaitéte*, tyto věci zdají příjemnými a okusil bys jich jako chutných?

Theait. Já nevím, *Sókrate*; vždyť ani o tobě nemohu vypozerovat, zdali to je tvé mínění, co tu vykládáš, či mně jen zkoušíš.

Sókr. Nepamatuješ si, příteli, že já ani nevím, ani si neosobuji nic z takovýchto věcí, nýbrž jsem neschopen je roditi, ale tobě pomáhám k porodu; proto konám nad tebou svá zaříkání a dávám ti okoušeti jednotlivé moudrosti, až bych tvé mínění spolu vyvedl na světlo; a až bude vyvedeno, tehdy již je prozkoumám, zdali se ukáže plodem zkaženým, či zdravým. Nuže tedy směle a statečně i mužně odpovídej, co se ti bude zdát o věcech, na které se tě budu tázat.

Theait. Tedy se taž.

Sókr. Řekni tudíž, zdali se ti líbí mínění, že nic není, nýbrž pokaždé vzniká, dobré i krásné i všechno, co jsme právě probírali.³¹

Theait. Když tě slyším takto to vykládat, zdá se mi, že to je

podivuhodně odůvodněno a že jest o tom souditi tak, jak jsi to vyložil.

e *Sókr.* Tedy nesmíme vynechat, co mému výkladu ještě chybí. Zbývá ještě výklad o snech a nemocech,³² z nich pak zvláště o šílenosti i o všech těch zjevech, kterým se říká sluchový klam nebo zrakový klam nebo některý jiný smyslový klam. Neboť asi víš, že ve všech těchto případech, jak se zdá, bez odporu se vyvrací myšlenka, kterou jsme právě probírali, protože nám při nich nade vši
158 jistotu vznikají nepravdivé vjemy, a ani zdaleka není tomu tak, aby to, co se jednotlivému člověku jeví, také vskutku bylo, nýbrž právě naopak není nic z toho, co se jeví.

Theait. Máš docela pravdu, Sókrate.

Sókr. Copak tedy, hochu, zbývá říci tomu, kdo pokládá vnímání za vědění, a co se jednotlivému člověku jeví, to že také jest pro toho, komu se to jeví?

Theait. Já se, Sókrate, ostýchám říci, že nevím, co bych odpověděl, protože jsi mi před chvílí vytkl, když jsem to řekl. Neboť
b doopravdy bych nemohl pochybovati, že lidé v šílenství nebo ve snách mají nepravdivá mínění, kdy si jedni z nich myslí, že jsou bohy, a druzí si ve spánku představují, že mají křídla a že létají.

Sókr. Zdalipak si neuvědomuješ ani tuto pochybnost o těch věcech, zvláště pak o snění a bdění?

Theait. Jakou to?

Sókr. Tu, kterou jsi, myslím, mnohokrát slyšel obsaženu v otázce, jaký může člověk podati důkaz, kdyby se někdo ptal, zdali takto v této chvíli spíme a všechny naše myšlenky jsou
c sen, či bdíme a skutečně vespolek rozmlouváme.

Theait. Ba věru, Sókrate, je těžko říci, jakým důkazem by se to mělo dokázati; neboť všechno tu je shodné jako věci souměrně stavěné. Neboť pokud jde o tento náš hovor, nic nebrání, aby se zdálo, že to vespolek rozmlouváme třeba i ve snu; a kdykoli se nám ve snu zdá, že vypravujeme sny, tu je podobnost jednoho jevu s druhým překvapující.

Sókr. Tedy vidíš, že není nesnadno tu pojmuti pochybnost,

když se pochybuje i o tom, zdali je něco skutečnost, či sen; d a protože je stejně dlouhý čas, který prospíme, jako ten, v kterém bdíme, a v jednom i druhém naše duše se zastává naprosté pravdivosti toho, co se jí právě tehdy zdá, proto po určitý čas říkáme, že skutečně jest toto, a po stejně dlouhý, že ono, a v obojích případech to tvrdíme s podobnou jistotou.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Zdalipak nelze říci totéž i o nemocech a stavech šílenosti, až na to, že tu není ten čas stejný?

Theait. Správně.

Sókr. Jakže, pravda bude určována délkou a krátkostí času?

Theait. To by bylo věru mnoho a mnoho směšné.

Sókr. Avšak máš nějaký zřejmý důkaz, která z těchto zdání jsou pravdivá?

Theait. Myslím, že ne.

Sókr. Slyš tedy ode mne, co by o tom řekli ti, kteří stanoví, že co se kdy zdá, je pro toho, komu se zdá, pravdou. Ti se podle mého mínění takto táží: „Theaitéte, to, co je veskrze různé od něčeho jiného, zdalipak bude mít touž působnost jako to druhé? A nemysleme si, že to, nač se tážeme, je snad po jedné stránce totéž a po druhé různé, nýbrž je různé ve svém celku.“

Theait. To je věru nemožné, aby mělo něco téhož, buď ve své působnosti nebo v čemkoli jiném, když je docela různé.

Sókr. Zdalipak tedy není nutné uzнат takovou věc i za nepodobnou?

Theait. Mně se tak zdá.

Sókr. Jestliže se tedy v jistém případě něco stává něčemu podobným nebo nepodobným, ať už samo sobě nebo něčemu jinému, řekneme, jde-li o podobnost, že se stává týmž, jde-li o nepodobnost, že různým?

Theait. Nutně.

Sókr. Zdalipak jsme svrchu neříkali, že mnoho, ba nekonečně je toho, co je činné, a stejně tolik trpného?

Theait. Ano.

Sókr. A dále, že jedno spojujíc se s jiným a zase s jiným nebude plodit tytéž účinky, nýbrž různé?

b *Theait.* Ovšemže.

Sókr. Nuže tu již obraťme touž myšlenku na mne i na tebe i na ostatní věci a mluvmе o Sókratovi zdravém a naopak zase o Sókratovi nemocném. Zdalipak řekneme, že toto je onomu podobné, či nepodobné?

Theait. O Sókratovi nemocném, to srovnáváš toto jako celek s oním celkem, se Sókratem zdravým?

Sókr. Velmi dobře jsi poznamenal: právě toto myslím.

Theait. To tedy, že je nepodobné.

Sókr. A tedy také právě tak různé jako nepodobné?

Theait. Nutně.

c *Sókr.* A také o spícím a o všech stavech, které jsme právě probrali, budeš tvrditi zrovna tak?

Theait. Zajisté.

Sókr. Tedy bezpochyby všechno, co má schopnost něco způsobovati, kdykoli zasáhne zdravého Sókrata, bude se mnou jednati jako s různým člověkem, nežli když mě zasáhne nemocného?

Theait. Jak by nemělo?

Sókr. A zplodíme také v obou případech různé účinky, já, trpící, a ona věc činná?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Nuže, kdykoli piji víno, jsa zdrav, zdá se mi chutným a sladkým.

Theait. Ano.

d *Sókr.* Tu tedy podle toho, co jsme dříve souhlasně uznali, zplodila dvojice činného a trpného sladkost a vjem, což obojí bylo zároveň v pohybu; vjem, vycházející od činitele trpného, učinil jazyk vnímajícím, sladkost pak, jež vychází od vína a kolem něho se pohybuje, způsobila, že víno jest i jeví se zdravému jazyku sladkým.

Theait. Ovšemže jsme to prve souhlasně uznali.

Sókr. Kdykoli však zasáhne nemocného, tu zajisté to za prvé nezasáhne doopravdy téhož, neboť to přišlo k nepodobnému.

Theait. Ano.

Sókr. Tu tedy zase takový Sókratés a pití vína zplodili různé účinky, totiž na jazyku vjem kyselosti a u vína vznikající a kolem se pohybující kyselost, a přitom víno není kyselost, nýbrž kyselé, a já nejsem vjem, nýbrž vnímající.

Theait. Dozajista.

Sókr. Nuže, já se nikdy nestanu ničím jiným, když budu takto vnímati; neboť k jinému se vztahuje jiné vnímání a to činí vnímajícího jinačím a jiným; ani onen činný činitel na mne působící, sejde-li se s jiným činitelem trpným, nikdy nezplodí tentýž účinek a nestane se takovým; neboť zplodě s něčím jiným něco jiného, stane se jinačím.

Theait. Tak jest.

Sókr. Avšak ani to nebude tak, že bych se já stal takovým sám pro sebe a ona věc takovou sama pro sebe.

Theait. To jistě ne.

Sókr. Ale jest nutno, kdykoli se stanu vnímajícím, abych se jím stával ve vztahu k něčemu; neboť není možno stávati se sice vnímajícím, ale vnímajícím nic; a kdykoli se ona věc stává sladkou nebo kyselou nebo nějakou takovou, musí se takovou stávat pro někoho; neboť není možno státi se sice sladkým, ale sladkým pro nikoho.

Sókr. Zbývá nám tedy, myslím, že my pro sebe navzájem buď jsme, jestliže jsme, nebo se stáváme, jestliže se stáváme, když nutnost svazuje naši jsoucnost, ale nesvazuje ji s ničím mimo nás a na druhé straně ani ne s námi samými. Zbývá tedy, že jsme svázáni mezi sebou navzájem. Takže jestliže někdo vyslovuje, že něco jest, má říci, že to jest pro něco nebo něčeho nebo v poměru k něčemu; a podobně, jestliže praví, že se něco stává. Ale že něco jest nebo se stává samo o sobě, to nemá člověk ani sám říkat ani nemá přijí-

mat takovou řeč od jiného, jak ukazuje myšlenka, kterou jsme probrali.

Theait. Docela tak, Sókrate.

Sókr. Nuže, když to, co na mne působí, je pro mne, a ne pro jiného, tedy také já to vnímám, a jiný ne, pravda?

Theait. Jakkak by ne?

Sókr. Tedy mé vnímání je pravdivé pro mne – neboť se pokaždé vztahuje k mé jsoucnosti – a já jsem podle Prótagyory soudcem i věcí pro mne jsoucích, že jsou, i nejsoucích, že nejsou.

Theait. Podobá se.

d *Sókr.* Když tedy jsem **neomylný** a nesoudím ve svém myšlení chybně o tom, co jest nebo se stává, jakpak bych nebyl vědoucí v těch věcech, jejichž jsem vnímatelem?

Theait. Nijak není možno, aby ne.

e *Sókr.* Velmi krásně jsi tedy řekl, že vědění není nic jiného než vnímání, a spadá v jedno a totéž, když podle Homéra a Hé-
rakleita i veškeré takové společnosti všechno se pohybuje jako proudy, když podle velemoudrého Prótagyory je člověk měrou
e všech věcí a když podle Theaitéta za těchto předpokladů vnímání se stává věděním. Ano, Theaitéte? **Máme říci, že tato myšlenka je jakoby tvé novorozené dítě a mé babické dílo? Či jak myslíš?**

Theait. Tak je to nutné, Sókrate.

161 *Sókr.* Nuže, tohle jsme už, jak se podobá, třeba s obtíží, šťastně přivedli na svět,³³ ať už to je cokoli. Ale po porodu musíme s tím opravdu v myšlenkách provést obřad obíhání,³⁴ zkoumajíce, aby nám snad neušlo, že novorozeně není hodno, aby bylo udržováno při životě, nýbrž že to je plod zkažený a nepravda. Či ty se domníváš, že tvé dítě jest za všech okolností živiti a neodkládati? Nebo snad to sneseš, že je před tvýma očima posuzováno a odmítáno, a nebudeš se tuze horšiti, jestliže je tobě, prvníčce, někdo odejme?

Theod. Theaitétos to, Sókrate, snese, neboť není docela nic nevrlý. Než řekni, pro bohy, v čem zase je tato věc nesprávná?

Sókr. Ty jsi prostě veliký milovník řečí, Theodóre, a jsi hodný, že si o mně myslíš, že jsem nějaký pytel s řečmi a že snadno některou vyndám a povím, že tato věc je zase nesprávná; ale neuvědomuješ si, co se vskutku stává, že totiž z řečí žádná nevychází ode mne, nýbrž vždycky od toho, kdo se mnou rozmlouvá; já se nevznám v ničem více kromě jedné maličkosti, pokud totiž dovedu uchopiti řeč od jiného moudrého muže a náležitě s ní zacházeti. A tak i nyní se pokusím to udělat s řečí tuhle Theaitéta, ne však sám něco promluvit.

Theod. Velmi dobře, Sókrate; udělej tak.

Sókr. Nuže víš, Theodóre, čemu se divím u tvého přítele Prótagyory?

Theod. Čemu?

Sókr. Jeho výrok je mi jinak zcela po chuti, že co se jednotlivému člověku zdá, to pro něho také jest; ale **divím se počátku jeho řeči, proč neřekl na začátku Pravdy, že měrou všech věcí je vepr nebo pavíán** nebo některý jiný ještě podivnější z tvorů majících vnímání; byl by tak začal nám mluvit zvsoka a hodně pohrdavě, ukazuje, že my jsme se mu obdivovali pro jeho moudrost jako bohu, zatímco on tedy nevyčníká svou rozumností v ničem ani nad pulce, neřku-li nad některého jiného člověka. Či jak máme o tom soudit, Theodóre? Vždyť bude-li každému pravdou to, co bude na základě svého vnímání míniti, a jestliže druhý nedovede lépe posoudit něčí dojem ani s větší platností prozkoumati jeho mínění, zdali je správné, či nepravdivé, nýbrž naopak, jak bylo mnohokrát řečeno, **každý si bude tvořit svá mínění jedině sám pro sebe a ta budou všechna správná a pravdivá**, jak to, příteli, že Prótagyoras je moudrý, takže je právem uznáván učitelem i jiných lidí a bere za to veliké peníze, kdežto my jsme méně učení a museli jsme k němu chodit do školy, přestože je každý sám sobě měrou své vlastní moudrosti? Jak bychom si neměli myslet, že Prótagyoras tohle říká jen pro ulici? O sobě a o svém babickém umění už mlčím, jakého smíchu se mi dostává, a myslím, že i veškerému tomu rozpravnému zaměstnání. Neboť jestliže je Prótagyorova Pravda pravdivá

a nepromluvila jen žertem ze svatostánku jeho knihy, zdalipak by to nebylo rozvleklé a hlučné tlachání, abychom prozkoumávali a pokoušeli se vespolek si vyvracet představy a mínění, když jsou u každého jednotlivce správné?

Theod. Sókrate, je to můj přítel, jak jsi právě sám řekl. Nechtěl bych tedy, aby byl Prótagoras mým souhlasem usvědčován z nepravdy, avšak zase ani tobě bych nechtěl proti svému mínění odporovati. Vezmi tedy opět Theaitéta; zdálo se ti vůbec a také právě nyní, že ti zcela náležitě rozumí.

b *Sókr.* Kdybys přišel do Lakedaimonu, Theodóre, na cvičiště, to také by ses chtěl jen dívat na jiné obnažené, z nichž někteří by byli ledajací, ale sám se nesvlékat a neukazovat jim svou postavu?

Theod. Proč myslíš, že ne, jestliže by jen byli ochotni mi to dovoliti a dáti se ode mne přemluvit? Právě tak nyní myslím, že vás přemluví, abyste mně nechali se dívat a nevláčeli mě do cvičení, když mám už tuhé tělo, ale abyste zápasili s borcem mladším a ohebnějším.

c *Sókr.* Je-li ti tak, Theodóre, milo, ani já nejsem proti tomu. Musím tedy opět jít k moudrému Theaitétovi. Nuže řekni, Theaitéte, nejprve k tomu, co jsme právě vyložili, zdalipak se nedivíš, když se takhle znenadání o tobě ukáže, že pokud jde o moudrost, nejsi o nic horší než kterýkoli člověk nebo i bůh? Či si myslíš, že ta prótagorská míra platí něco méně pro bohy nežli pro lidi?

d *Theait.* Bůh ví, že nemyslím; a co se týče tvé otázky, ovšem velice se divím. Neboť když jsme probírali, jakým způsobem to tvrdí, že co se každému zdá, to také že jest pro toho, komu se zdá, jevílo se mi, že to je zcela dobrá myšlenka; ale nyní se to hned obrátilo v opak.

e *Sókr.* Jsi totiž ještě mlád, milý hochu; proto bystře posloucháš řeč jakoby mluvenou k lidu a dáváš se jí přesvědčiti. Neboť na tohle odpoví Prótagoras nebo někdo jiný za něho: „Ctní chlupci i staří mužové, sedíte tu pohromadě a řečníte a uvádíte na scénu bohy, o kterých já nepřipouštím ani mluvit ani psát, že jsou nebo že nejsou,³⁵ a mluvíte takové věci, které by množství s uznáním

poslouchalo, že totiž je hrozné, jestliže se jednotlivý člověk moudrostí nic nebude lišit od kteréhokoli dobytčete; avšak důkazu o nutnosti vašeho mínění nepodáváte žádného, nýbrž užíváte pravděpodobnosti, jaká by připravila o všechnu vážnost Theodóra nebo některého jiného z geometrů, kdyby jí chtěli uživati v geometrii. Hledte tedy ty i Theodóros, zdali můžete přijmouti řeči o tak důležitých věcech mluvené jen pro řečnický účinek a s užíváním důkazů z pravděpodobnosti.“ 163

Theait. Jistě bychom, Sókrate, ani ty ani my neřekli, že to je spravedlivé.

Sókr. Musíme to tedy, jak se podobá, zkoumat jiným způsobem, jak soudíš ty i Theodóros.

Theait. Ovšemže jiným.

Sókr. Zkoumejme tedy tak, zdali je vědění a vnímání totéž, či různé. Neboť k tomuto asi směřovala celá naše rozprava, a proto jsme zvířili tyhle četné podivné myšlenky. Pravda?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Zdalipak tedy uznáme, že co vnímáme zrakem nebo sluchem, že všechno to zároveň také víme? Tak například dříve než se naučíme řeči cizinců, řekneme snad, když budou mluvit, že jich neslyšíme nebo že slyšíme i rozumíme, co mluví? Nebo zase kdybychom neznali písmen a dívali se na ně, zdalipak budeme tvrdit, že jich nevidíme nebo že jim rozumíme, když je vidíme? b

Theait. Řekneme, Sókrate, že při těch věcech máme vědění právě o tom, co vidíme a slyšíme; při jedněch totiž že vidíme i známe tvar a barvu, při druhých že slyšíme a zároveň i známe zvukovou výšku a hloubku; co však o tom vykládají učitelé psaní a tlumočníci, to že ani nevnímáme zrakem nebo sluchem ani že to nevíme. c

Sókr. Výborně, Theaitéte, a nebylo by vhodné dělat ti proti tomu námitky, již proto ne, abys vyrostl sám před sebou. Avšak viz i tenhle jiný blížící se útok a hled', jakým způsobem jej odrazíme.

Theait. Jakýpak?

d *Sókr.* Takovýto. Někdo by se otázal: „Zdalipak je možné, aby někdo, když někdy nabude o něčem vědění a ještě to má v paměti a uchovává, aby tehdy, když si to pamatuje, nevěděl právě to, co si pamatuje?“ Avšak mluvím příliš dlouze, jak se podobá; chci se otázati, může-li někdo, když se něčemu naučí a má to v paměti, to nevědět.

Theait. A jak by to bylo možné, Sókrate? To by byl přece neobyčejný úkaz, co říkáš.

Sókr. Snad tedy nemluvím nesmysly? Ale uvažuj. Zdalipak nesoudíš, že vidětí je vnímání a vidění vjem?

Theait. Zajisté.

e *Sókr.* Kdo něco uviděl, nabytí zajisté, podle výměru právě podaného, vědění o tom, co uviděl?

Theait. Ano.

Sókr. A což, není snad něco, co nazýváš pamětí?

Theait. Ano.

Sókr. Zdalipak se nevztahuje na nic, či na něco?

Theait. Jistě přece na něco.

Sókr. Ne-li na věci, kterým se člověk naučil a které pojál vnímáním, na nějaké takové?

Theait. Jak by ne?

Sókr. A cokoli kdo uviděl, na to se někdy pamatuje?

Theait. Pamatuje.

Sókr. Zdalipak i když zamhouří oči? Či když to udělá, zapomene?

Theait. Ale to by bylo strašné, Sókrate, tvrditi takovou věc.

164 *Sókr.* A přece to musíme udělat, jestliže chceme zachránit svůj hořejší výměr; pakli ne, je tentam.

Theait. I já, ví bůh, to tuším, ale dostatečně si to neuvědomuji; nuže řekni, jak.

Sókr. Takhle. Vidoucí nabytí podle našeho tvrzení vědění o tom, co viděl, neboť jsme uznali, že vidění a vnímání i vědění je totéž.

Theait. Ovšemže.

Sókr. Ale ten, kdo viděl a nabytí vědění o tom, co viděl, když zamhouří oči, pamatuje si to sice, ale nevidí to. Pravda?

Theait. Ano.

Sókr. A „nevidí“ jest totéž co „neví“, jestliže „vidí“ jest „ví“.

Theait. Pravda.

Sókr. Stává se tedy, že člověk, když nabytí o něčem vědění, ačkoli to ještě má v paměti, to neví, protože to nevidí; o tom jsme řekli, že by to byl neobyčejný úkaz, kdyby se to dělo.

Theait. To máš úplně pravdu.

Sókr. Vychází tedy najevo, že se přihází něco z nemožných věcí, jestliže někdo tvrdí, že vědění a vnímání je totéž.

Theait. Podobá se.

Sókr. Třeba tedy říci, že jedno je něco jiného než druhé.

Theait. Skoro se zdá.

Sókr. Co by tedy bylo vědění? Musíme začít, jak se podobá, opět ze začátku. Ale co to hodláme, Theaitéte, dělat?

Theait. S čím?

Sókr. Zdá se mi, že jsme po způsobu nezvedeného kohouta³⁶ seskočili se zápasště rozpravy, dříve nežli jsme zvítězili, a vítězně kokrháme.

Theait. Jak to?

Sókr. Podobá se, že po způsobu slovíkářských zápasů jsme dohodou o slovech došli dohody mezi sebou a jsme spokojeni, že jsme nějak takto zdolali předmět své rozpravy; a ačkoli o sobě říkáme, že jsme nezápasníci, nýbrž přátelé moudrosti, neuvědomujeme si, že děláme totéž jako oni siláci.

Theait. Ještě nechápu, jak to míníš.

Sókr. Nuže, pokusím se jasně vyložit, co si o tom myslím. Tázali jsme se, zdali je možné, aby někdo, když se něčemu naučí a pamatuje si to, to nevěděl; pak poukazem na to, že kdo něco uviděl a zamhouřil oči, si to pamatuje, ale nevidí to, jsme ukázali, že ten člověk neví a zároveň si pamatuje; a to že je nemožné. A takto byl konec s prótagorskou bájí³⁷ a zároveň i s tvou, o vědění a vnímání, že to je totéž.

e *Theait.* To je viděti.

Sókr. Nebylo by tomu tak, myslím, příteli, kdyby původce první báje byl ještě živ a silně by ji bránil; takto však je osiřelá a my ji smýkáme blátem. Vždyť ani poručníci, které Prótágoras zanechal, nechťejí pomáhati; z nich jeden je tuhle Theodóros. Nuže tedy, pro spravedlnost se sami odvážíme jí pomáhat.

165 *Theod.* Já nejsem, Sókrate, správcem jeho pozůstalostí, nýbrž spíše Kallias Hipponikův³⁸; já jsem se totiž nějak velmi brzy odchytil od pouhého obecného myšlení ke geometrii. Jistě však ti budu vděčen, jestliže jí pomůžes.

Sókr. Máš dobře, Theodóre. Podívej se tedy na mou pomoc. Mohli bychom totiž uznati ještě strašnější věci, než jsou právě ty, kdybychom neobraceli pozornost na slova, jak jsme většinou zvyklí něco tvrditi a popírati. Mám říci tobě, jak to jest, či Theaitétovi?

Theod. Dohromady, ale ať odpovídá mladší; neboť když padne, bude pohled na něj méně nehezky.³⁹

Sókr. Vyslovím tedy nejstrašnější otázku; jest pak asi takováto: „Zdalipak je možno, aby týž člověk, který něco ví, to, co ví, nevěděl?“

Theod. Nuže, copak odpovíme, Theaitéte?

Theait. To je asi nemožné, já myslím.

Sókr. Nikoli, jestliže vidění budeš pokládati za vědění. Neboť co si počneš s neodbytnou otázkou, když ses dostal, jak se říká, do slepé uličky, až ti dotěrný tazatel zakryje rukou jedno oko a optá se tě, zdali tím zakrytým okem vidíš jeho šat?

Theait. Řeknu, myslím, že tím ne, ale druhým.

Sókr. To tedy touž věc zároveň vidíš i nevidíš?

Theait. Tak nějak.

Sókr. Tohle ti já neukládám, řekne, ani jsem se neptal na jak, nýbrž zdali co víš, to také nevíš. Nyní pak se ukazuje, že co nevidíš, vidíš. Ale právě jsi souhlasil s myšlenkou, že viděti je věděti a neviděti nevědět. Usuzuj tedy, co ti z toho vychází.

Theait. Nuže, usuzuji, že opak toho, co jsem tvrdil napřed.

Sókr. Snad bys byl, podivuhodný příteli, zažil více takovýchto věcí, kdyby se tě někdo kromě toho ještě tázal, zdali jest jedno vědění bystré, a jiné mdlé, a zdali je možno totéž zblízka věděti, ale zdaleka ne, a věděti silně i slabě, a nesčíslně jiných věcí, na jaké by se tě mohl ptát úklady ti strojící lehkooděný námezdník v zápasu slov, když jsi pokládal vědění a vnímání za totéž. Vrhł by se na slyšení a čichání a na takovéto druhy vjemů a usvědčoval by tě dorážeje a nepopouštěje, až bys v úzase nad jeho přežádoucí moudrostí byl od něho spoután. A tu, když by se tě zmocnil a měl tě svázaného, potom by tě propustil na svobodu za výkupné, o jakém byste se spolu dohodli. Nuže tedy, jakou řeč promluví Prótágoras, tak by ses snad ptal, na pomoc svým myšlenkám? Máme se pokusit ji přednésti?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Řekne jistě všechno to, co mluvíme my na jeho obranu, a zase se obrátí proti nám pln pohrdání a řekne: „Tuhleten dobrák Sókratés si udělal ve svém hovoru ze mne smích, když jakýsi chlapeček na jeho otázku, je-li možno, aby týž člověk totéž si pamatoval a zároveň to nevěděl, dostal strach a v tom strachu pro neschopnost rozhledu řekl, že ne. Ale ta věc, lehkovážný Sókrate, se má takto: kdykoli zkoušíš otázkami některou z mých myšlenek, tu jestliže tázaný dá takovou odpověď, jakou bych dal já, a ta bude chybná, jsem usvědčován z nepravdy já, pakli odpoví něco jiného, je usvědčován sám tázaný. Tak hned například myslíš, že ti někdo připustí, že člověku, když už nemá dojmu, zůstává paměť na přijaté dojmy, jež by byla nějakým takovým stavem, jako když ten dojem měl? Daleko ne. Nebo zase že se bude zdráhat uznati, že je možno, aby týž člověk totéž věděl i nevěděl? Anebo jestliže se tohoto zalekne, že někdy připustí, že změněný člověk je tentýž, jako byl před změnou? A co více, že člověk jest nějaký *ten* a ne *ti*, těch pak že vzniká nesčíslné množství, ač jestliže se děje změna, bude-

me-li totiž musít se mít na pozoru před vzájemným chytáním za slovo? Nikoli, velectěný,“ řekne, „nýbrž přístup k mým slovům poctivěji, dovedeš-li to, a dokaž, že není pravda, že vznikají každému z nás vlastní vjemy, nebo že, i když vznikají vlastní vjemy, proto ještě není pravda, že co se jeví, vzniká, nebo, má-li se mluvit o bytí, jest jedině pro onoho, komu se to jeví. Jestliže pak mluvíš o vepřích a paviánech, netoliko sám si počínáš jako vepř, nýbrž i svádíš své posluchače, aby si takto vedli proti mým spisům, a to není od tebe hezké. Neboť já sice tvrdím, že pravda jest tak, jak jsem napsal, že totiž každý z nás je měrou věcí, které jsou i které nejsou, ale ovšemže se právě v tom jeden od druhého nesmírně liší, že pro toho jsou a jeví se jedny věci, pro onoho zase jiné. A dalek jsem toho, abych popíral, že jest moudrost a že jsou moudří muži, avšak moudrým nazývám jen toho, kdo dovede proměnou způsobit, aby se u toho z nás, komu se jeví a pro koho jest zlo, jevílo a bylo pro něho dobro. A tu mou větu zase nestíhej podle slovního znění, nýbrž takto ještě jasněji rozuměj, co chci říci. Vzpomeň si například, jak bylo svrchu řečeno, že pro nemocného člověka se jeví i jest, co jí, kyselé, kdežto pro zdravého se to jeví i jest opačné. Tu není třeba dělat ani jednoho ani druhého z nich moudřejším – vždyť to ani není možné – ani nelze žalovati, že nemocný je pošetilý, protože se mu zdá něco takového, a zdravý že je moudrý, protože se mu zdá něco jiného, nýbrž je třeba způsobiti obrat v opačnou stranu; neboť ten druhý stav je lepší. Tak také i při vzdělávání jest způsobovati obrat od jednoho stavu k lepšímu; avšak lékař způsobuje obrat léky, mudrc řečmi. Neboť nijak se nemůže stát, že by někdo způsobil, aby člověk mající nepravdivé mínění později měl mínění pravdivé; vždyť není možné si v mínění představit, co není, ani něco jiného kromě toho, co člověk přijímá jako dojem, nýbrž to jest vždycky pravdivé. Avšak, myslím, u toho, kdo pro zlý stav své duše má mínění s tím stavem příbuzná, dobrý stav způsobí, že nabude mínění jiných, také dobrých; tyto představy někteří z nezna-

losti nazývají pravdivými, kdežto já říkám, že jsou jedny druhých lepší, ale o nic pravdivější.⁴⁰ A co se týče moudrých, milý Sókrate, jsem dalek toho, abych tak jmenoval žáby, nýbrž pokud jde o těla, nazývám tak lékaře, a pokud o rostliny, rolníky. Soudím totiž, že i tito způsobují v rostlinách, kdykoli některá z nich je churava, místo zlých vjemů vjemy prospěšné a zdravé i pravdivé, a tak i moudří a dobří řečníci že způsobují, aby se obcím zdály spravedlivými věci prospěšné místo zlých. Neboť jaké věci se každé jednotlivé obci zdají spravedlivými a dobrými, ty pro ni takové i jsou, pokud je za takové pokládá; ale moudrý muž způsobí, že místo jednotlivých věcí, které jsou pro ně zlé, jsou jim i zdají se spravedlivými a dobrými věci prospěšné. Z téhož důvodu také odborník v moudrosti, sofista, jenž dovede své žáky takto vychovávat, je moudrý a zasluhuje od svých vychovanců mnoho peněz. A takto jsou lidé moudřejší jedni druhých, nikdo nemá nepravdivých mínění, a ty chtěj nechťej musíš snést, že jsi měrou; neboť v těchto úvahách je zachrana té myšlenky. Jestliže můžeš a chceš jí znova odporovat, odporuj tak, že proti ní vystoupíš souvislou řečí; pakli však chceš otázkami, otázkami; neboť netřeba se vyhýbat tomuto způsobu, nýbrž právě naopak rozumný člověk jej má vyhledávat více než co jiného. Ovšem, prosím, nebuď ve svých otázkách nespravedliv. Vždyť je to velká nesrovnalost, když člověk tvrdící, že má zájem o ctnost, ve svých řečech se napořád dopouští nespravedlnosti. Nespravedlností jest pak v tomto případě to, když někdo ve svých rozmluvách nedělá rozdíl mezi slovním zápasem a věcnou rozpravou, tak aby v onom žertoval a porážel, pokud jen může, ale ve věcné rozpravě si vedl vážně a podporoval společníka rozmluvy, vytýkáje mu jedině ony chyby, do kterých vpadl sám od sebe a působením svých dřívějších styků. Neboť jestliže si budeš takto počínati, budou tví společníci sebe samy obviňovati pro svou zmatenost a bezradnost, a ne tebe, a za tebou budou běhat a tebe budou mít rádi, kdežto sebe samy budou nenávidět a budou utíkat od sebe k fi-

losofii, aby se stali jinými, a tak se zbavili těch, kterými byli dříve. Pakli však budeš dělat opak toho, jako se většinou dělá, stane se ti naopak a své společníky uděláš místo filosofů nenávislníky filosofie, až dospějí staršího věku. Jestliže mne tedy poslechněš, tu, jak už bylo dříve řečeno, nebudeš si počínat nepřátelsky ani bojovně, nýbrž s vlídnou myslí společně postupuje budeš doopravdy zkoumatí, co asi myslíme, když prohlašujeme, že se všechno hýbe, a že co se každému zdá, to také jest i pro jednotlivce i pro obec. A z toho vycházejí potom budeš pátrati, zdali vědění a vnímání je totéž, či něco jiného, a nebudeš dělat jako právě teď, kdy vycházíš z běžného užívání slov a jejich spojenin, jimž lidé násilně dávají význam, jak se nahodí, a tak si způsobují vespolek všelijaké nesnáze.“

Toto, Theodóre, jsem poskytl tvému příteli na pomoc, podle svých sil, málo z mála; kdyby byl sám naživu, pomohl by svým naukám s větší okázalostí.

Theod. Žertuješ, Sókrate, vždyť jsi mu právě pomohl velmi rázně.

Sókr. Děkuji, příteli. A řekni mi: všiml sis snad, jak Prótagoras právě říkal a vytýkal nám, že se obracíme se svými řečmi k chlapečkovi a že využíváme strachu toho chlapce k zápasu s jeho myšlenkami? Jmenoval to zahrávání, kdežto svou míru všech věcí stavěl vysoko a vybídl nás, abychom se vážně zamysleli nad jeho větou.

Theod. Jak bych si toho nebyl všiml, Sókrate?

Sókr. Nuže co? Doporučuješ, abychom ho poslechli?

Theod. Dozajista.

Sókr. Vidíš, že tihle všichni mimo tebe jsou chlapečkové. Jestliže tedy ho poslechneme, musíme já a ty vespolek se ptáti a dávat si odpovědi a tak se vážně zabývat jeho myšlenkou, aby nám nemohl vytýkat, že jsme jeho myšlenku prozkoumali v hravé zábavě s chlapečky.

Theod. Jakže? Což by Theaitétos nestačil sledovat zkoumavý výklad lépe než mnozí s velikými vousy na bradách?

Sókr. Ale nikterak lépe nežli ty, Theodóre. A tak si nemysli, že já musím všim způsobem pomáhat tvému již nežijícímu příteli, ale ty nic. Nuže, drahý, pojď kousek s námi, jen tak daleko, až poznáme, zdali máš být ty měrou v oboru geometrických obrazců, či zdali všichni podobně jako ty si stačí i pro astronomii i pro ostatní obory, v kterých jsi ty uznáván za vynikajícího znalce.

Theod. Není snadné, Sókrate, sedět vedle tebe a neúčastnit se hovoru. Bylo to ode mne prázdné mluvení, když jsem před chvílí řekl, že mi dovolíš se nesvlékat a nebudeš mě k tomu nutit jako Lakedaimoňané; ty, jak se mi zdá, spíše se táhneš na stranu Skiróna⁴¹. Lakedaimoňané totiž velí buď odejít, nebo se svléknout, kdežto ty se ve svém jednání řídíš spíše podle Antaia⁴²; neboť příchozího nepropouštíš, dokud ho nesvlékneš a nepřinutíš, aby se s tebou dal do myšlenkového zápasu.

Sókr. Velmi dobré přirovnání jsi udělal, Theodóre, o mé nemoci; jistě však jsem ještě větší silák nežli oni. Vždyť už se se mnou utkalo na tisíce Hérakleů a Théseů, silných v řeči, a tuze hezky mě zřídili, ale já přesto neustávám; tak mohutná je v mém nitru láska k tomuto druhu cvičení. Proto ani ty mi neodepři dát se do toho zápasu, a tak sobě samému a zároveň mně prospěti.

Theod. Už nic nenamítám, nýbrž veď mě, kam chceš; musím docela snést osud, který mi v těchto věcech určíš, a podrobiti se zkoušení. Jistě však nebudu schopen se ti propůjčit o nic déle, než jsi právě stanovil.

Sókr. Však i po tuto mez to stačí. A dej si dobrý pozor na to, abychom snad nepozorovaně neužívali nějakého dětského druhu řeči a aby nám to opět někdo nemohl vytknout.

Theod. Však se o to pokusím, pokud budu moci.

Sókr. Chopme se tedy toho nejprve opět z té strany jako dříve a vizme, zdali jsme se správně, či nesprávně horšili, vytýkajíce mu jeho větu, protože každého činila soběstačným

v rozumovém souzení, a zdali nám správně, či nesprávně připustil Prótágoras, že pokud jde o pojmy „lepší“ a „horší“, někteří lidé vynikají, a to právě že jsou lidé moudří. Či ne?

Theod. Ano.

Sókr. Kdyby věru on sám tu byl přítomen a projevoval svůj souhlas a nebyli to my, kteří jsme to jako jeho pomocníci připustili, už by nijak nebylo potřebí, abychom se toho znova chápali a dotvrzovali to; takto však by nám snadno někdo mohl upírat právo dávat souhlas za něho. Proto je lépe dorozuměti se právě o této věci ještě jasněji; neboť to není malý rozdíl, má-li se to tak, či jinak.

Theod. Máš pravdu.

Sókr. Tedy ne prostřednictvím jiných, nýbrž přímo z jeho vlastních slov se snažme co nejkratším způsobem dobytí jeho stanoviska.

Theod. Jak?

Sókr. Takto. Co se každému zdá, o tom tuším tvrdí, že to také jest pro toho, komu se zdá?

Theod. Ano, to tvrdí.

Sókr. Nuže, Prótágoro, zajisté i my vyslovujeme mínění člověka, nebo spíše všech lidí, a pravíme, že není člověka, který by nepokládal v jedněch věcech sebe za moudřejšího ostatních, v jiných věcech pak jiné za moudřejší sebe; a v největších nebezpečích, kdykoli se úzkostlivě zmítají ve válečných výpravách nebo v nemocech nebo na moři, mají se k těm, kteří jsou ve všech těch jednotlivých případech nad nimi, jako k bohům, očekávající od nich svou spásu, i když ti nevynikají ničím jiným než věděním; a všechna lidská společnost jest plna dílem těch, kteří hledají učitele a správce i pro sebe i pro jiné živé tvory a pro výkony, dílem zase těch, kteří se o sobě domnívají, že jsou schopni k vyučování a schopni ke správě. A co jiného si pomyslíme při všem tom, nežli že lidé sami mají za to, že jest u nich moudrost a nevědomost?

Theod. Nic jiného.

Sókr. Nuže, nepokládají-li moudrost za pravdivé myšlení a nevědomost za nepravdivé mínění?

Theod. Jak by ne?

Sókr. Co si tedy, Prótágoro, počneme s tou úvahou? Máme si myslet, že lidé mají vždycky pravdivá mínění, či někdy pravdivá a jindy nepravdivá? Neboť z obou odpovědí tuším vyplývá, že jejich mínění nejsou vždycky pravdivá, nýbrž obojí. Uvaž, Theodóre, zdali by chtěl někdo z Prótágorových přívrženců nebo ty sám hájiti mínění, že nikdo si jeden o druhém nemyslí, že je nevědomý a že má nepravdivá mínění.

Theod. To je neuvěřitelné, Sókrate.

Sókr. A přece k tomuto nutnému závěru přichází ten, kdo říká, že člověk je měrou všech věcí.

Theod. Jak to?

Sókr. Kdykoli ty si o něčem u sebe učiníš soud a projevuješ ke mně o něčem své mínění, jest to pro tebe, dejme tomu, podle jeho věty pravdivé; ale což nám ostatním nelze se státi soudci o tvém soudu, nebo snad pokaždé soudíme, že tvé mínění je pravdivé? Či naopak pokaždé tisícové s tebou bojují, stavějíce proti tobě jiná mínění, a domnívají se, že soudíš a myslíš nepravdivě?

Theod. Bůh ví, Sókrate, jistě mnoho tisíc, jak praví Homér,⁴³ a způsobují mi nesnázi, co jich je na světě možno.

Sókr. Tedy co? Chceš, abychom soudili, že v tom případě jsou tvá mínění pro tebe samého pravdivá, kdežto pro ty tisíce nepravdivá?

Theod. Podobá se, že to nutně vyplývá z té věty.

Sókr. Ale co pro samého Prótágoru? Jestliže si ani on sám nemyslel, že člověk je měrou, ani si to lidé nemyslí –, jakože nemyslí – jistě z toho nutně vyplývá, že pro nikoho neplatí tahle pravda, kterou on napsal; pakli však sám si to myslel, ale množství si to s ním nemyslí, uznáš, za prvé, že čím je více těch, kterým se tak nezdá, nežli kterým se zdá, tím více to není, nežli jest.

Theod. To je nutné, jestliže se to bytí a nebytí bude řídit podle každého jednotlivého mínění.

Sókr. A pak nejhezčí věc je tahle. Když Prótagoras uznává, že mínění všech lidí mají předmětem věci, které jsou, patrně přizpůsobí, že pravdivé jest mínění těch, kteří mají o jeho mínění opačné zdání a soudí, že on nemá pravdu.

Theod. Ovšemže ano.

b *Sókr.* To tedy by přizpůsobil, že jeho mínění je nepravdivé, jestliže uznává, že pravdivé jest mínění těch, kteří soudí, že on nemá pravdu?

Theod. Nutně.

Sókr. Ale ostatní o sobě nepřizpůsobí, že nemají pravdu?

Theod. To jistě ne.

Sókr. Avšak on proti tomu uznává, podle toho, co napsal, že i toto jejich mínění je pravdivé.

Theod. To je viděti.

Sókr. Ze všech stran tedy počínajíc Prótagorou bude vyslovován odpor, ano ještě více, od něho bude s ním projevem souhlas, když tomu, kdo tvrdí opak, přizpůsobí, že jeho mínění je pravdivé; tehdy i Prótagoras sám přizpůsobí, že ani pes ani nahodilý člověk není měrou o ničem, čemukoli se nenaučí.

Theod. Tak jest.

Sókr. Tedy když jest ode všech vyslovován odpor, pro nikoho asi není Prótagorova Pravda pravdivá, ani pro někoho jiného, ani pro něho samého.

Theod. To příliš dotíráme, Sókrate, na mého druha!

d *Sókr.* Avšak, příteli, je nejasno, zdali se přitom také neotíráme o pravdu. Je totiž podobno pravdě, že když on je starší, je také moudřejší nežli my; a kdyby se náhle na tomto místě vynořil ze země až po šíji, tu by pravděpodobně našel mnoho nepravdivostí i na mém povídání i na tvém souhlasu a pak by se zase ponořil a rychle zmizel. Ale my se musíme, mám za to, řídit sami sebou, ať jsme jacíkoli, a co se nám vždy zdá, to mluvíti. A tak i nyní zajisté nezbyvá než říci, že tuto věc by uznal kdokoli, že jeden jest druhého moudřejší, a naopak zase také nevědomější.

Theod. Mně aspoň se tak zdá.

Sókr. A také tu větu postaviti nejráději tak, jak jsme ji my vytyčili, pomáhajíc Prótagorovi, že ve většině věcí, jak se komu co zdá, takové že pro každého i jest, teplé, suché, sladké a všechno tohoto způsobu; jestliže však snad přizpůsobí, že v některých věcech jeden nad druhého vyniká, chtěl říci, že pokud jde o věci prospěšné zdraví a škodlivé, není každá ženská a každé dítě a docela každé zvíře schopno poznávati, co je mu zdravé, a podle toho samo sebe léčiti, nýbrž že právě zde, ač jestliže vůbec kde, jeden se liší od druhého.

Theod. Mně se zdá, že tomu tak jest.

Sókr. Jistě pak i v občanském životě, pokud jde o krásné a ošklivé i spravedlivé a nespravedlivé i zbožné a co není zbožné, jaké mínění si o tom každá jednotlivá obec udělá a jak to potom pro sebe stanoví zákonem, takové to vpravdě také pro každou jest; v těch věcech o nic není moudřejší jednotlivce jednotlivce ani obec obce. Ale ve stanovení toho, co jest jí prospěšné nebo ne, tu zase, jestliže vůbec kde, uzná, že jest rozdíl mezi rádcem a rádcem i mezi jedním a druhým míněním obce, co se týče pravdy, a příliš by se neodvažoval říci, že cokoli obec stanoví v domnění, že jí to je prospěšné, že jí to také jistojistě prospěje. Avšak tam, o čem mluvím, ve věcech spravedlnosti a nespravedlnosti, zbožnosti a bezbožnosti, jsou hotovi tvrditi, že nic z toho není od přirozenosti a nemá svou vlastní jsoucnost, nýbrž pravdou že se stává obecné zdání, a to tehdy, kdykoli se uzdá a po jak dlouhý čas se zdá. A všichni, kdo neopakují ve všem všudy slova Prótagorova, vedou svou moudrost asi takto, jak ukaži.⁴⁴ Avšak, Theodóre, zachvacuje nás řeč po řeči, a to po menší hned zase větší.

Theod. Což nemáme volný čas, Sókrate?

Sókr. Je vidět, že ano. Už mnohokrát jindy a také nyní jsem se, vzácný příteli, zamyslel nad tím, že ti, kteří strávili mnoho času ve filosofování, když předstupují před soudy, ukazují se směšnými řečníky.

Theod. Jakkpak to myslíš?

Sókr. Ti, kteří se od mládí otáčejí na soudech a v podobném prostředí, mají se, tak se skoro zdá, svým vychováním k těm, kteří jsou vychováni ve filosofii a v takové společnosti, tak, jako otroci ke svobodným mužům.

Theod. Jak to?

Sókr. Tak, že tito mají stále to, co jsi ty připomněl, volný čas, a při volném čase v klidu vedou své rozhovory; tak jako my nyní po předešlých řečech začínáme již třetí řeč, tak dělají i oni, kdykoli je jako nás zaujme nahodilá otázka více než ta, kterou mají před sebou; a mluvití dlouze, či krátce, na tom jim nic nezáleží, jen když postihnou pravdu. Ale ti druzí mluví vždy ve spěchu – neboť je pobízejí vodní hodiny⁴⁵ – a není jim možno vésti řeči, o čemkoli by se jim zachtělo, nýbrž vedle nich stojí protivník, jenž má donucovací prostředek a žalobu, kterou pro srovnání předčítá, z kterýchžto hranic řeč nesmí vybočiti – tomu říkají vzájemná přísaha⁴⁶ –; a ty řeči se vždycky týkají spoluotroka a jsou pronášeny k pánu, který sedí a drží v rukou jakési právo, a předmět zápasů není nikdy neurčitý, nýbrž vždycky jde o vlastní osobu, ba často je to i běh o život; a tak ze všeho toho se stávají houževnatými a bystrými, umějíci pána jak slovem ošáliti, tak také činem si získati, ale malými na duších a pokřivenými. Neboť otroctví již od mládí trvajícím připravilo o vzrůst, přímou a svobodnost, nutíc je dělati věci nepřímé a uvalujíc na jejich ještě útlé duše veliká nebezpečí a veliké strachy; těch nemohou snášeti s pomocí práva a pravdy, a proto se hned obracejí ke lži a vzájemnému obviňování a mnoho se ohýbají a lámou, až posléze, nemajíce žádnou část své mysli zdravou, dospívají z jinochů v muže a stanou se, jak se domnívají, silnými a moudrými. A tihle jsou tedy takoví, Theodóre; ale co se týče mužů z našeho sboru, chceš, abychom o nich promluvili, či je máme nechat a obrátit se zase ke své řeči, abychom snad příliš mnoho nezneužívali toho, o čem jsme právě mluvili, svobody a volného střídání řečí?

Theod. Nikterak, Sókrate, nýbrž promluvme o nich. Neboť to jsi velice dobře řekl, že my, kteří jsme členy takového sboru, nejsme sluhý řečí, nýbrž řeči jsou našimi jakoby otroky a každá z nich čeká na své vyřízení, dokud se nám libí; vždyť u nás nepředsedá žádný soudce ani žádný divák,⁴⁷ který by nás jako básníky posuzoval a řídil.

Sókr. Měli bychom tedy mluvit, jak se podobá, když se ti zdá, o vůdcích toho sboru; neboť co by člověk mluvil o těch, kteří se zabývají filosofií jen tak tak? **Tito tedy asi již od mládí za prvé neznají cestu na místo, kde se scházejí občané, ani nevědí, kde je soud nebo radnice nebo některé jiné veřejné shromaždiště obce; co se týče zákonů a usnesení, ani nevidí jejich napsaných, ani neslyší o nich mluvit; usilování stranických sdružení o úřady, schůzky, hostiny a průvody s pištkyňmi – to jim ani ve snu nenapadá, aby to dělali. Zdali je v obci někdo z dobrého či špatného rodu nebo zdali na někom lpí po předcích něco špatného, buď z mužské nebo ze ženské strany, to je mu více neznámo nežli, jak se říká, kolik je kapek v moři.** A o tomto všem ani neví, že to neví; neboť se nevzdaluje těch věcí, aby z toho měl slávu, nýbrž vskutku v obci je a bydlí toliko jeho tělo, ale mysl, jež všechno toto uznala za malicherné a nicotné, nevážíc si toho, všude poletuje podle Pindara „i dole na zemi“, měříc její rozlohu, „i nahoře na nebi“, bádajíc o hvězdách, zkoumá u každého ze jsoucen jako celku po všech stránkách jeho veškeru podstatu a nespouští se k žádné z věcí jí blízkých.

Theod. Jak to, Sókrate, myslíš?

Sókr. **Jako když Thalés⁴⁸, Theodóre, zkoumaje hvězdy a hledě vzhůru, spadl do studně; tu se mu jedna thrácká služka, chytrá a vtipná, prý posmívala, že se snaží znát věci na nebi, ale co je před ním a u jeho nohou, že mu zůstává neznámo. Tento posměch se hodí na všechny, kdo se zabývají filosofií.** Neboť vskutku takový neví o tom, kdo je vedle něho, a neví o sousedu, nejenom co dělá, nýbrž bezmála ani to, je-li to člo-

věk, či některý jiný tvor; avšak co je člověk a co takovému tvorů náleží různě od ostatních tvorů činiti nebo trpěti, po tom pátrá a tomu zkoumání věnuje svou námahu. Rozumíš snad, Theodóre; či ne?

Theod. Zajisté; a máš pravdu.

Sókr. Proto tedy, příteli, jak jsem na počátku řekl, takový člověk se dělá směšným i v soukromých stycích s jednotlivými lidmi i na veřejnosti, kdykoli je nucen na soudě nebo někde jinde rozprávěti o věcech, které jsou před nohama a na očích; dělá se směšným nejen před Thráčankami, nýbrž i před ostatním davem, když pro nezkušenost padá do studní a do všeliké nesnáze, a strašná jest jeho neobratnost, způsobující mu pověst hlupství. Neboť když jde o tupení, nemůže nikoho tupiti ničím zvláštním, protože neví o nikom nic špatného, ježto se o to nestaral; tu tedy si neví rady a ukazuje se směšným; a při chválení a při vznosných řečech jiných je ho vidět, jak se ne nuceň, nýbrž doopravdy směje, a proto se zdá, že je blázen. Když totiž velebí tyrana nebo krále, myslí, že slyší velebit jednoho z pastevců, buď pasáka vepřů nebo ovčáka nebo některého hodně dojícího skotáka; ale má za to, že ti tyrani a králové pasou a dojí divočejší a záluďnější zvíře než oni a že takový člověk se pro nedostatek volného času nutně stává neméně hrubým a nevzdělaným než pastevci, jsa obklíčen hradbami jako oni na horách ohradou. A kdykoli uslyší, že někdo má úžasné množství majetku, když má deset tisíc jiter země nebo snad ještě více, zdá se mu, že slyší mluvit o maličkosti, protože je zvyklý hledět na veškeru zemi. A když pějí hymny na rody, jak je někdo urozený, když může ukázati na sedm bohatých předků, myslí si, že tak mohou chválit jen lidé mdlého a krátkého zraku, kteří pro nevzdělanost nejsou schopni hleděti vždy na celek a uvážit, že každý člověk má nescíslné myriady dědů a předků, mezi nimiž je u kohokoli mnoho myriad boháčů i žebráků, králů i otroků, barbarů i Hellénů; ale když se honosí seznamem dvacetí pěti předků a odvozují svůj rod od Héraklea, syna Am-

fitryónova, projevuje se mu v tom nemožná malichernost; směje se, že se nemohou zbavit nadutosti své nerozumné duše a povážiti, že pětadvacátý od Amfitryóna dále do minulosti byl takový, jak to přinesla náhoda, i padesátý od něho. Za všech těchto příležitostí se lidé takovému posmívají, tu že si počíná, jak se jim zdá, hrdě, tu že nezná věci před sebou a že si v jednotlivých případech neví rady.

Theod. Docela se to tak stává, jak mluvíš, Sókrate.

Sókr. Avšak, příteli, kdykoli sám někoho vytáhne vzhůru a někdo mu projeví ochotu vystoupiti z otázky „V čem já křivdím tobě nebo ty mně?“ ke zkoumání spravedlnosti a nespravedlnosti samotné, co jest jedno i druhé a v čem se liší od všeho nebo od sebe vespolek, nebo z otázky „Zdali je šťasten veliký perský král, když má hodně peněz?“⁴⁹ ke zkoumání o kralování a o lidském štěstí i neštěstí vůbec, jaké to jsou asi stavy a jakým způsobem lidské přirozenosti náleží toho z nich nabýti a tomu uniknouti, kdykoli zase má onen člověk malé duše, chytrý a sudičský, mluvíti o všech těchto věcech, tu zase jeho stav odpovídá onomu stavu filosofovu: vznášeje se ve výši a seshora se dívaje v nadvzdušném prostoru pro nezvyklost dostává závrať, je zaražen, neví si rady, koktá, a tím se činí směšným, ale ne před Thráčankami ani před někým jiným nevzdělaným, neboť ti to nepozorují, nýbrž přede všemi těmi, kdo vyrostli jinak nežli otroci.

Tento je tedy, Theodóre, způsob jednoho a druhého, způsob člověka vyrostlého vskutku ve svobodě a volném čase, jehož nazýváš filosofem, jenž si z toho nic nedělá, že se zdá přihlouplým a k ničemu, kdykoli se dostane do otrockých úkonů, jako například když nedovede sbalit postelní věci ani připravit chutné jídlo nebo lichotivé řeči; druhý je způsob člověka, který dovede všechny tyto služby vykonávati obratně a rychle, ale sám sebe neumí řádně ustrojiti, jak sluší člověku svobodnému,⁵⁰ ani neumí vytvořit harmonii slov a zapěti pravou píseň o pravdivém životě bohů⁵¹ i blažených mužů.

Theod. Kdybys mohl, Sókrate, všechny lidi přesvědčiti o pravdě své řeči tak jako mne, více míru a méně zla by bylo na světě.

Sókr. Avšak není možno, aby zlo zmizelo, Theodóre – vždyť musí být stále něco opačného proti dobru –, ani aby se usadilo mezi bohy, nýbrž z nutnosti obchází kolem po smrtelné části přírody a po tomto našem světě. Proto také je třeba se pokoušet utéci odsud onam, a to co nejrychleji. Tím útekem pak jest připodobnění bohu podle možnosti; připodobněním pak je státi se spravedlivým a zbožným na základě rozumového myšlení. Avšak, můj drahý, není tak docela snadné přesvědčiti, že se má něco dělat a něco ne, a to nikoli pro to, čím lidé odůvodňují potřebu varovati se špatnosti a usilovat o ctnost, totiž aby se člověk nezdál zlým a aby se zdál dobrým; neboť tohle je, jak se říká, babský žvást, jak se já na to dívám; ale co je pravda, o tom musíme souditi takto. Bůh není nijak a po žádné stránce nespravedlivý, nýbrž jak jen možno nejspravedlivější, a nic mu není podobnější, než kdo z nás se také stane co nejspravedlivějším. Na tom se zakládá i pravá síla muže i nicotnost a nemužnost. Neboť poznání této věci je opravdová moudrost a ctnost, neznalost pak zřejmá nevědomost a špatnost; kdežto ostatní zdánlivé síly a moudrosti jsou, vyskytují-li se u vůdčích osob veřejného života, nedůstojné, pakli v odborných činnostech, sprosté. Jestliže tedy někdo jedná nespravedlivě a mluví nebo dělá věci bezbožné, daleko nejlepší je nepřipouštět mu, že je pro svou bezohlednost strašný; neboť tímto odsuzujícím slovem se potom vychloubají a rozumějí mu v tom smyslu, že oni sami nejsou jen planá slova, pouhá břemena země, nýbrž muži, jací musí být, kdo chtějí v obci obstáti. Třeba tedy říci pravdu, že tím více jsou takoví, jací podle svého mínění nejsou, že si to o sobě nemyslí; neznají totiž trestu za nespravedlnost, kteráž věc se nejméně smí neznat. Neboť to nejsou, jak oni myslí, rány a smrti, z čeho je druhdy nic nestíhá za jejich provinění, nýbrž trest, kterému je nemožno uniknouti.

Theod. Který to myslíš?

Sókr. V oblasti jsoucna jsou vystaveny, příteli, dva příklady,⁵² jeden božský a vrchol blaženosti, druhý bez boha a největší neštěstí; ale lidé nevidí, že tomu tak jest, a pro svou pošetilost a svrchovanou nerozumnost si neuvědomují, že se nespravedlivým jednáním tomuto připodobňují a od onoho vzdalují. Za to jsou trestáni tím, že vedou život příslušející tomu, čemu se připodobňují; jestliže pak jim řekneme, že neodloučí-li se od té své dovednosti, ani po smrti jich ono místo čisté od zla nepřijme, a zde budou stále mít život podobný sobě samým, zlí ve společnosti zlého, budou to už docela při své dovednosti a bezohlednosti poslouchat jako řeči nějakých bláznů.

Theod. Ba jistě, Sókrate.

Sókr. To si myslím, příteli. Avšak jedna věc jest jejich údělem: kdykoli mají v soukromém styku věcně rozmlouvat o tom, co haní, a projeví ochotu mužně dlouhý čas vytrvat a ne zbaběle utéci, tehdy kupodivu, můj drahý, nakonec sami nejsou spokojeni svou vlastní věcí, o které mluví, a ona rétorika nějak chabne, takže se naphled ničím neliší od dětí.

Nuže o těchto věcech, když také přišla na ně řeč jen mimochodem, už přestaňme – sice jejich proud se bude stále zvětšovat a zaplaví nám naši původní otázku – a vraťme se k dřívějším úvahám, jestliže se i tobě zdá.

Theod. Mně, Sókrate, není nepříjemné poslouchati takovéto věci, neboť je mohu, při svém věku, snáze sledovati. Avšak jestliže myslíš, vraťme se zpět.

Sókr. Byli jsme tedy ve své řeči u těch,⁵³ kteří uznávají jsoucnost stále se pohybující, a co se pokaždé každému zdá, to že také jest pro toho, komu se zdá; o těch jsme řekli, že jsou v ostatních věcech, a ne nejméně, pokud jde o obor spravedlnosti, hotovi tvrditi, že cokoli obec podle svého zdání o tom stanoví, že to dozajista také jest spravedlivé pro obec, která to stanovila, a to tak dlouho, dokud to zůstává stanoveno; ale co se týče dobra,

že ještě nikdo nebyl tak statečný, aby se odvážil zastávat mínění, že také cokoli si obec podle svého domnění stanoví jako prospěšné, že to také jest prospěšné po tak dlouhý čas, pokud to zůstává stanoveno jako prospěšné; ledaže by někdo mluvil prázdná slova; ale to by asi bylo výsměchem věci, o které mluvíme. Či ne?

Theod. Ovšemže.

e *Sókr.* Ano, neboť nesmějí se mluvit prázdná slova, nýbrž musí se pozorovat věc, která je slovy označena.

Theod. Jistě.

Sókr. Obec ve své zákonodárné činnosti má zajisté přece cílem tu věc, kterou označuje slovy, a všechny zákony si dává podle svého mínění a své možnosti tak, aby jí byly co nejprospěšnější; či hledí v zákonodárné činnosti k něčemu jinému?

178 *Theod.* Nikterak.

Sókr. Nuže, zdalipak každá také vždycky dostihuje toho cíle, či se ho také v mnohých případech chybuje?

Theod. Já myslím, že se ho také chybuje.

Sókr. **Ještě více by totéž každý uznal z tohoto hlediska, kdyby se někdo ptal na celý ten druh, do kterého náleží i prospěšné; a to se jistě týká i budoucího času. Kdykoli se totiž zabýváme zákonodárnou činností, dáváme zákony v přesvědčení, že budou prospěšné na potomní čas; to pak bychom správně nazývali budoucností.**

b *Theod.* Ovšemže.

Sókr. Nuže tedy ptejme se takto Prótogory nebo někoho jiného z těch, kteří tvrdí totéž, co on: „Všech věcí měrou je člověk“, jak říkáte, Prótogoro, bílých, těžkých, lehkých a všech takových; neboť když má v sobě jejich měřítko, jaké má o nich dojmy, za takové je pokládá, a proto je pokládá za pravdivé pro sebe a za skutečné. Není tomu tak?

Theod. Tak jest.

c *Sókr.* Zdalipak také, Prótogoro, tak řekneme, má v sobě měřítko i věcí budoucích, a o čemkoli si pomyslí, jaké to bude, to

se také takovým stává pro toho, kdo si to pomyslí? Tak například teplost; někdo neznalý lékařství si pomyslí, že dostane horečku a že bude tato teplota, a druhý, lékař, si udělá mínění opačné: máme si tu mysliti, že to dopadne podle mínění jednoho, nebo druhého, či podle mínění obou a že pro lékaře nebude ani horký ani v horečnatém stavu, kdežto sám pro sebe to i to?

Theod. To by bylo věru směšné.

Sókr. Ale o budoucí sladkosti a kyselosti vína má platnost, myslím, mínění zemědělcovo, a ne hráče na kitharu.

Theod. Jak by ne?

Sókr. A zase o budoucím nesouladu nebo souladu by nemohl mít lepší mínění učitel tělocviku nežli hudebník, o souladu, který se potom i samému učiteli tělocviku bude zdát souladem.

Theod. Nikterak.

Sókr. Tedy také za příprav k hostině má o budoucí dobré chuti menší platnost soud toho, kdo hodlá vystrojiti hostinu, jestliže se nevyzná v kuchařství, nežli soud kuchařův. Neboť o tom, co už jest každému libé nebo bylo, ještě nechceme hájiti žádného názoru, nýbrž pokud jde o to, co se má v budoucnosti každému zdát i co pro něho má být, zdali jest o tom člověk sám sobě nejlepším rozhodčím; či naopak co se týče toho, co bude pro každého z nás v řečech pro soud přesvědčivé, o tom by sis ty, Prótogoro, dovedl napřed udělat mínění lépe nežli kterýkoli z neodborníků?

Theod. Ba věru, Sókrate, právě v tomhle on silně sliboval, že nade všechny vyniká.

Sókr. Bůh ví, že ano, miláčku; sice by mu nikdo neplatil tak velké peníze za jeho rozmluvy, kdyby on své žáky nepřesvědčoval, že také o tom, co bude a co se bude zdát, by nedovedl ani věstec ani kdo jiný usouditi lépe nežli on sám.

Theod. Úplná pravda.

Sókr. Nuže, zdalipak se i zákonodárství a prospěch netýká budoucnosti a zdalipak by každý nesouhlasil, že se obec při své zákonodárné činnosti nutně mnohokrát chybuje toho, co je nejprospěšnější?

Theod. Věru.

Sókr. Vhodně tedy řekneme tvému učiteli, že je mu nutno souhlasit, že jest jeden druhého moudřejší a takovýto, moudřejší, že je měrou, kdežto mně, nevědomému, ani dost málo není nutno stávat se měrou, jak mě právě nutila řeč mluvená na jeho obranu, abych byl takový, ať jsem chtěl, nebo nechtěl.

Theod. Tím způsobem je, Sókrate, podle mého zdání jeho tvrzení nejvíce vyvracováno; bylo vyvracováno i potud, že dává míněním ostatních lidí platnost, a ta, jak se ukázalo, nijak nepokládají jeho myšlenky za pravdivé.

Sókr. Také mnoha jinými způsoby, Theodóre, by bylo možno takové tvrzení vyvrátit a dokázat, že není každé mínění každého pravdivé; ale co se týče dojmů, jaké má každý člověk, z nichž vznikají vjemy a podle nich pak mínění, je těžší dokázat, že ty nejsou pravdivé. Avšak snad to je málo, neboť jsou možná nevyvratitelné a ti, kteří je pokládají za samozřejmé a za vědění, mají snad pravdu a tuhle Theaitétos nemluvil chybně, když tvrdil, že vnímání a vědění je totéž. Musíme tedy jít blíže, jak nám ukládala řeč mluvená na obranu Prótagory, a proklepáváním zkoumati tuto pohybuující se jsoucnost, zdali zní jako zdravá, či jako puklá; vede se o ni boj, ne nepatrný ani s malým počtem bojujících.

Theod. Daleko není nepatrný, nýbrž naopak v Iónii značně vzrůstá. Vždyť přívrženci Hérakleitovi vedou tuto myšlenku vpřed s velkým úsilím.

Sókr. Tím více ji musíme zkoumati, milý Theodóre, a to od samého jejího začátku, jak nám ji sami předkládají.

Theod. Všim způsobem. Věru, Sókrate, co se týče těchto hérakleitských nebo, jak ty říkáš, homérských myšlenek a ještě starších, porozprávěti o nich s těmi muži z Efesu,⁵⁴ kteří si osobují jejich znalost, je zrovna tak nemožné jako s tvory proháněnými střechkem. Neboť zcela podle svých spisů jsou stále v pohybu; setrvati při věci a otázce a klidně po řadě dáti odpověď i otázku, toho v sobě mají ještě méně než nic; to pak zna-

mená více, když se řekne „méně než nic“, než kdyby se řeklo, že v těch mužích není ani dost málo klidu. Avšak jestliže se člověk některého na něco otáže, hned vytahují jakoby z toulce záhadné větičky a těmi střilejí, a jestliže chceš dostati výklad, co se tím myslí, budeš bodnut druhým šípem s významem nově změněným. K cíli nepřivedeš nikdy nic s nikým z nich; ani oni sami se sebou vespolek, nýbrž naopak velmi dobře se střehou, aby nenechali nic pevným, ani v řeči ani ve svých duších, protože myslí, jak se mi zdá, že už to by bylo něco stálého; ale s tímto prudce bojují, a pokud mohou, odevšad to vylučují.

Sókr. Snad jsi, Theodóre, viděl ty muže jen bojující, ale nasetkal se s nimi, jak žijí v míru; neboť to nejsou tvoji druhové. Avšak, myslím, takovéto věci vykládají v klidu aspoň svým žákům, které si chtějí učiniti sobě podobnými.

Theod. Jakým žákům, můj drahý? U takových to není tak, že by byl jeden žákem druhého, nýbrž sami od sebe vyrůstají, každý z nich jsa naplněn nadšením z kteréhokoli nahodilého pramene, a jeden o druhém si myslí, že nic neví. Od těchto tedy, jak jsem chtěl říci, nikdy bys nedostal výklad, ani po dobrem ani po zlém; musíme se tedy sami toho chopit jako problému a zkoumat to.

Sókr. To je náležitá řeč. Tenhle problém jsme nepochybně přijali od starých, kteří před lidmi zakrývali věc básnickým výrazem, že parodiíci všeho ostatního světa jsou Ókeanos a Tethys,⁵⁵ proudící vody, a nic nestojí nehybně, i od pozdějších, kteří jakožto moudřejší to vykládali zjevně, aby i ševci slyšeli a pochopili jejich moudrost a přestali se pošetile domnívat, že z věcí, které jsou, jedny stojí a druhé se pohybují, a aby jsouce poučeni, že se všechno hýbe, je měli v úctě. Avšak málem bych byl zapomněl, Theodóre, že jiní zase prohlásili opak proti těmto, že „Vše sluší jmenovati Nehybné“, i jiné věci, které tvrdí Melissově a Parmenidové,⁵⁶ odporující všem těmto, že totiž všechny věci jsou jedno a to že stojí samo o sobě, nemajíc místa, v kterém by se pohybovalo. Nuže, příteli, co si počneme se

všemi těmihle? Při tom, jak jsme šli krok za krokem vpřed, jsme totiž ani nepozorovali, že jsme se octli uprostřed mezi obojími, a jestliže se nějak neubráníme a neunikneme, odnese-
 181 me to jako chlapci v palaistrách při hře přes čáru, když jsou od obojích hráčů chyceni a vlečeni v protivné strany. Zdá se mi tedy, abychom napřed zkoumali ty jedny,⁵⁷ proti kterým jsme vypadli, ty tekoucí, a jestliže se ukáže, že na jejich řeči něco jest, potáhneme sami sebou spolu s nimi, pokoušejíce se těm druhým uniknouti; pakli však se bude zdát, že více pravdy mají zastavovatelé celého světa, utečeme zase k nim od těch, kteří
 b hýbají věcmi nehybnými. A jestliže se ukáže, že obojí nemluví nic náležitého, budeme směšni, jestliže si budeme myslit, že my, nepatrní lidé, dovedeme říci něco podstatného, a ty velestaré a velemoudré muže prohlásíme za neschopné. Tedy hled', Theodóre, zdali je prospěšné vcházeti do tak velikého nebezpečnosti.

Theod. Věru nemůžeme udělat, Sókrate, abychom neprozkoumali, co mluví jedni i druhí z těch mužů.

Sókr. Měli bychom to zkoumat, když ty o to tak stojíš. Zdá se
 c mi tedy, že počátek zkoumání o pohybu je ten, jak si to asi představují, když říkají, že všechny věci se hýbou. Chci říci toto: Zdali pak myslí jen jeden druh pohybu, či, jak se mně zdá, dva? Avšak nechci, aby se to zdálo jenom mně, nýbrž účastni se spolu i ty, abychom společně snášeli, bude-li třeba co snášeti. Nuže, řekni mi: Zdalipak nazýváš pohybem, když něco přechází z místa na-
 místo nebo také když se to otáčí na téměř místě?

Theod. Zajistě.

Sókr. To by tedy byl jeden druh. Ale když něco je sice na téměř
 d místě, ale stárne nebo se stává z bílého černým nebo z měkkého tvrdým nebo se mění nějakým jiným způsobem, zdalipak není záhodno to jmenovat druhým druhem pohybu?

Theod. Mně se zdá, že ano; věru to je nutné.⁵⁸

Sókr. Jmenuji tedy tyto dva druhy pohybu, změnu vlastnosti a změnu místa.⁵⁹

Theod. A to správně.

Sókr. Když jsme tedy tohle tak rozdělili, rozmlouvejme již s těmi, kdo tvrdí, že se všechny věci pohybují, a tažme se: Zdalipak tvrdíte, že se všechno pohybuje oběma způsoby, totiž že
 c mění své místo i své vlastnosti, či že se jen něco pohybuje oběma způsoby, něco však jen tím, nebo oním?

Theod. Bůh ví, to já nedovedu říci; ale řekli by, myslím, že oběma.

Sókr. A jestliže ne, příteli, ukáže se jim, že se věci i pohybují i stojí, a o nic správnější nebude říci, že se všechno pohybuje, nežli že stojí.

Theod. Máš pravdu.

Sókr. Tedy když se to má hýbat a v ničem nemá být nehybnost, proto se všechno stále hýbe všemi pohyby.

182

Theod. Nutně.

Sókr. Nuže pozoruj na tom tohle. O vzniku teplosti nebo bělosti nebo čehokoli takového vykládají, jak jsme říkali, asi tak, že každá z těchto vlastností se zároveň s vjemem pohybuje mezi činitelem činným a činitelem trpným a činitel trpný že se stává vnímajícím, ale ne vjemem, a činitel činný nabývá jisté vlastnosti, ale sám se vlastností nestává. Tu snad se ti zdá slovo „vlastnost“ nezvyklé⁶⁰ a zároveň nerozumíš jeho užívání v obecném smyslu; nuže tedy slyš, jak to je v jednotlivých případech.
 Ten činný činitel se nestává ani teplostí ani bělostí, nýbrž tep-
 b lým a bílým, a tak dále; neboť se asi pamatuješ, že jsme svrchu mluvili v tom smyslu, že nic není samo o sobě jedno, také ne činitel činný nebo trpný, nýbrž že oba ti činitelé ze svého vzájemného styku plodí vjemy i dojmy vnímané a při tom jeden
 nabývá jisté vlastnosti a druhý se stává vnímajícím.

Theod. Pamatuji se; jak by ne?

Sókr. Nuže tedy jiné věci nechme být, zdali to myslí tak, či
 c jinak; držíme se jenom toho, co je účelem naší rozpravy, a tažme se: Všechno se pohybuje a teče, jak říkáte, pravda?

Theod. Ano.

Sókr. Zajisté oběma těmi pohyby, které jsme rozdělením poznali, změnou místa i změnou vlastností?

Theod. Jak by ne? Ač jestliže se to bude pohybovat dokonce.

Sókr. Kdyby to tedy byl pohyb toliko místní, ale ne změna vlastností, mohli bychom patrně říci, jaké asi jsou ty věci, které se pohybují a tekou; či jak si to myslíme?

Theod. Takto.

d *Sókr.* Avšak když není ani v tom stálosti, aby to, co teče, teklo bílé, nýbrž je tu změna, takže i ta vlastnost sama, bělost, je v toku a mění se v jinou barvu, aby věc nebyla přistižena, že je po této stránce nehybná, zdalipak je kdy možno pojmenovati nějakou barvu, aby se to nazývání dělo správně?

Theod. A jakým způsobem by to bylo možné, Sókrate? Nebo vůbec něco jiného tohoto druhu, když to pokaždé mluvčímu uniká jakožto něco, co teče?

e *Sókr.* Co řekneme dále o jakémkoli vnímání, například o vidění nebo slyšení? Že vjem někdy trvá při samém vidění nebo slyšení?

Theod. To se jistě nesmí říci, jestliže se všechno pohybuje.

Sókr. Tedy také se má mluvit o vidění zrovna tak málo jako o nevidění a vůbec o jakémkoli jiném vnímání zrovna tak málo jako o nevnímání, když se všechno vším způsobem pohybuje.

Theod. To tedy jistě ne.

Sókr. Ale vědění je vnímání, jak jsme pravili já a Theaitétos.

Theod. Bylo tomu tak.

Sókr. Tedy když jsme byli tázáni, co jest vědění, dali jsme odpověď zrovna tak o nevědění jako o vědění.

183 *Theod.* Podobá se, že jste dali.

Sókr. To bychom tedy měli pěkně zdokonalení své odpovědi, ve své snaze dokázat, že se všechno hýbe, jen aby se ona odpověď ukázala správnou. Ukázalo se pak, jak se podobá, to, že jestliže se všechno hýbe, každá odpověď, ať by se týkala čehokoli, je stejně správná, říci, že se to má tak i ne tak, nebo,

chceš-li raději, že se to děje tak i ne tak, abychom jich oním výrazem nezastavili.⁶¹

Theod. Správně mluvíš.

Sókr. Až na to, Theodóre, že jsem řekl „tak“ a „ne tak“. Nesmí se totiž užívat ani tohoto výrazu „tak“ – vždyť ono „tak“ by se už nehýbalo – a na druhé straně ani „ne tak“ – vždyť ani toto není pohyb –, nýbrž hlasatelé této myšlenky musí sestaviti nějaký jiný jazyk, protože nyní nemají pro svůj předpoklad výrazů, ledaže by se jim nejmíce hodil výraz „ani tak“ pro svou neurčitost.

Theod. To je věru pro ně nevhodnější způsob vyjadřování.

Sókr. Nuže tedy, Theodóre, s tvým přítelem jsme hotovi a docela mu nepřipouštíme, že každý muž je měrou všech věcí, není-li to člověk rozumný; ani že vědění je vnímání, nepřipouštíme, aspoň podle zásady, že se všechno pohybuje, ač jestliže tuhle Theaitétos to nemyslí nějak jinak.

Theod. Výborně, Sókrate; po vyřízení této úvahy měl bych být zajisté i já hotov s odpovídáním tobě, podle úmluvy, až by bylo dokončeno zkoumání té věty Prótágorovy.

Theait. Ale dříve ne, Theodóre, dokud Sókratés a ty nevyložíte zase o těch, kteří tvrdí, že všechno stojí, což jste si před chvílí dali za úlohu.

Theod. Jsi tak mlád, Theaitéte, a chceš učit starší přestupovat smlouvy, a tak se dopouštět bezpráví? Raději se chystej, abys se Sókratem rozmlouval o zbývající otázce.

Theait. Jen bude-li chtít. Velmi rád bych arci slyšel rozpravu o řečené věci.

Theod. To vyzýváš „jezdce na rovinu“,⁶² když vyzýváš Sókrata do řeči; tedy se taž a uslyšíš.

Sókr. Ale mně se zdá, Theodóre, že neposlechnu Theaitéta ve věci, ke které mě vybízí.

Theod. A pročpak říkáš, že ho neposlechněš?

Sókr. Jestliže se ostýchám Melissa a ostatních, kteří tvrdí, že vše je stojící jedno, abychom je nezkoumali hrubě, přece méně

se jich ostýchám než jediného Parmenida. Parmenidés se mi zdá, jak praví Homér,⁶³ „úctyhodný“ a zároveň „strašný“. **Přišel jsem s ním totiž do styku, když jsem byl velmi mlád a on velmi stár, a objevilo se mi, že je v něm jakási hloubka ve**
184 všem všudy ušlechtilá. Bojím se tedy, jednak abychom náležitě chápali jeho slova i abychom se ještě mnohem více neodchýlili od jejich smyslu a aby hlavní věc, pro kterou se začala naše rozprava, co je vědění, nezůstala neprozkoumána pro bujný nával jiných řečí, jestliže je k sobě vpustíme; tak je tomu zvláště u otázky nedohledného rozsahu, kterou nyní vyvoláváme: jestliže ji budeme zkoumat jen tak jako něco podružného, zacházelo by se s ní nehodně, pakli jak náleží, rozšíří se a zatlačí do pozadí otázku o vědění. Nesmíme udělat jedno ani druhé, **nýbrž musíme se pokusit svým babickým uměním zbavit Theaitéta toho, čím je těhotný v otázce o vědění.**

Theod. Ano, je třeba to udělat, zdá-li se ti tak.

Sókr. Nuže tedy, Theaitéte, podívej se ještě na tohle v souvislosti s tím, co bylo řečeno. Odpověděl jsi, že vědění je vnímání, pravda?

Theait. Ano.

Sókr. Kdyby se tě tedy někdo ptal takhle: „Čím vidí člověk bílou a černou barvu a čím slyší vysoký a nízký tón?“ řekl bys, myslím: „Očima a ušima.“

Theait. Zajisté.

c *Sókr.* Lehkost ve slovech a výrocích a přesně neodvažovaná většinou není nic nečestného, nýbrž spíše opak toho je sprostý, ale někdy nutný; tak i nyní je nutno se chopit odpovědi, kterou jsi dal, pokud není správná. Neboť pozoruj: která odpověď je správnější, že oči jsou to, *čím* vidíme, či *skrze co* vidíme, a *čím* slyšíme, že jsou uši, či *skrze co* slyšíme?

Theait. Skrze co, zdá se mi, Sókrate, spíše než čím, u všech jednotlivých vjemů.

d *Sókr.* **To by bylo také hrozné, hochu, kdyby v nás jako v dřevěných koních⁶⁴ sedělo množství jistých vnímacích schopností**

a kdyby se všechno toto nevztahovalo k jakési jedné způsobě,⁶⁵ ať už to je duše nebo jakkoli se tomu má říkat, kterou my skrze tyto jakoby nástroje vnímáme, cokoli je vnímatelné.

Theait. Zdá se mi, že takto je tomu spíše než onak.

Sókr. Já ti to vykládám do takové přesnosti proto, zdali jest něco, co náleží nám samým, co je stále totéž a čím dosahujeme skrze oči bělosti a černosti a skrze ostatní čidla zase některých jiných dojmů; a když budeš tázán, budeš moci všechny takovéto věci vyvoditi z těla? Avšak snad je lépe, abys o tom raději ty **e** ve svých odpovědích vypovídal, nežli abych se já za tebe namáhal. Řekni mi: skrze co vnímáš teplé a tvrdé a lehké a sladké, zdali pak každé z těch čidel nepočítáš k tělu? Či k něčemu jinému?

Theait. K ničemu jinému.

Sókr. Zdalipak budeš chtít uznat i to, že co vnímáš skrze jednu vnímací schopnost, to není možno vnímat skrze jinou, jako například co vnímáš skrze sluch, nemůžeš vnímat skrze zrak, **185** a co vnímáš skrze zrak, nemůžeš vnímat skrze sluch?

Theait. Jakkpak bych nechtěl?

Sókr. Jestliže tedy něco přemýšlíš o obojím zároveň, nemohl bys mít vjem o obojím skrze jedno čidlo, ani zase skrze druhé.

Theait. To jistě ne.

Sókr. Nuže, o zvuku a o barvě nejprve si myslíš, o obojím zároveň, právě to, že obojí zároveň jest?

Theait. Zajisté.

Sókr. Jistě také, že jedno, to i ono, jest od druhého různé, ale samo se sebou totožné?

Theait. Jak by ne?

Sókr. I že obojí dohromady jsou dvě věci, ale to i ono zvlášť **b** že jest jedno.

Theait. I toto.

Sókr. Nejsi-li pak schopen zkoumati i to, zdali jsou si ty dvě věci vespolek nepodobny, či podobny?

Theait. Snad.

Sókr. Nuže, skrze co si toto vše myslíš o těch věcech? Jistě není možno nabýti společného poznatku o nich ani prostřednictvím sluchu ani prostřednictvím zraku. Jistě pak i toto je důkaz pro věc, o které mluvíme: kdyby totiž bylo možné obě ty věci prozkoumati, zdali jsou slané, či ne, víš, že budeš moci říci, čím to budeš zkoumat, a to není, jak patrně, ani zrak ani sluch, nýbrž něco jiného.

c *Theait.* Jak by to nebyla schopnost užívající jazyka?

Sókr. Dobře máš. Ale jakého prostřednictví užívá ta schopnost, která ti objevuje to, co je společné jak u všech věcí, tak také u těchto, o čem užíváš výrazů „jest“ a „není“ i jiných, obsažených v našich otázkách, které jsme právě teď o tom dávali? Jaká čidla dáš všemu tomu, skrze něž naše vnímací schopnost vnímá jednotlivé věci?

Theait. Myslíš jsoucnost a nebytí i podobnost a nepodobnost i totožnost a různost a dále jednotu i jiný počet, který se toho týká. Dále je jasno, že se tvá otázka vztahuje i na sudé a liché d i na ostatní věci, které s tím souvisí, skrze které tělesné ústrojí to svou duší vnímáme.

Sókr. Předobře, Theaitéte, sleduješ a právě tohle jest, nač se táží.

Theait. Avšak bůh ví, Sókrate, já bych to nedovedl říci, ledaže podle mého zdání vůbec ani není pro tyto věci takového zvláštního ústrojí jako pro ony, nýbrž ukazuje se mi, že duše e sama skrze sebe pozoruje při všech věcech, co je jim společné.

Sókr. Jsi krásný, Theaitéte, a ne, jak říkal Theodóros, ošklivý; neboť kdo krásně mluví, je krásný i dobrý. Avšak kromě krásy jsi mi také prokázal dobrý skutek, že jsi mě zbavil velmi obšírné řeči, jestliže se ti ukazuje, že jedny věci pozoruje duše sama skrze sebe, jiné skrze schopnosti těla. Tohle totiž bylo, co se zdálo i mně samému, ale chtěl jsem, aby se to uzdálo i tobě.

Theait. Však jistě se mi to tak jeví.

Sókr. Do které z obou skupin tedy kladeš jsoucnost? Neboť tato je nejvíce průvodním zjevem při všech věcech.⁶⁶ 186

Theait. Mezi ty věci, které uchopuje duše sama o sobě.

Sókr. Zdalipak také podobnost a nepodobnost i totožnost a různost?

Theait. Ano.

Sókr. A co krásné a ošklivé a dobré a zlé?

Theait. I u těchto pojmů, podle mého zdání více než kde jinde, pozoruje ve vzájemném jejich poměru jsoucnost, srovnávají u sebe minulé a přítomné s budoucím.⁶⁷

Sókr. Počkej; není-li pravda, že tvrdost tvrdého pojme hmatem a zrovna tak měkkost měkkého? b

Theait. Ano.

Sókr. Avšak jsoucnost těch dvou dojmů a co jsou a jejich vzájemnou spornost a zase i jsoucnost té spornosti snaží se nám duše sama posouditi, opět a opět k tomu přistupující a ve spolek to srovnávají.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. A tu zajisté pokud jde o dojmy, které směřují k duši prostřednictvím těla, je přírodou dáno lidem a zvířatům, aby je vnímali hned od narození; avšak úvahy o nich, týkající se jejich jsoucnosti a prospěšnosti, dostavují se, pokud se u kterých dostavují, jen stěží c a po delším čase s vynaložením velké práce a působením vzdělání.

Theait. Dozajista.

Sókr. Je možno, aby postihlo pravdu to, co nemůže postihnout ani jsoucnost?

Theait. Nemožno.

Sókr. A jestliže někdo nepostihne pravdu o některé věci, bude mít někdy o té věci vědění?

Theait. A jak by měl, Sókrate?

Sókr. Tedy vědění není v smyslových dojmech, nýbrž v soudném myšlení o nich; neboť zde, jak se podobá, je možno dosáhnouti jsoucnosti a pravdy, ale tam to je nemožné. d

Theait. To je zjevné.

Sókr. Můžeš tedy nazývat toto i ono tímž jménem, když jsou mezi obojím tak veliké rozdíly?

Theait. To tedy by věru nebylo spravedlivé.

Sókr. Jaké tedy jméno dávaš onomu, totiž vidění, slyšení, čichání, pocitu zimy a pocitu tepla?

e *Theait.* Zajisté vnímati; jaképak jiné?

Sókr. To všechno tedy nazýváš vnímáním?

Theait. Nutně.

Sókr. A tomu, jak jsme řekli, není dáno dosáhnouti pravdy, neboť nedosahuje ani jsoucnosti.

Theait. To věru ne.

Sókr. Tedy ani vědění.

Theait. Jistě ne.

Sókr. Tedy asi by nebylo, Theaitéte, vnímání a vědění totéž.

Theait. Ukazuje se, že ne, Sókrate. A právě nyní se nejvíce stalo docela zjevným, že vědění je něco jiného než vnímání.

187 *Sókr.* Ale proto jsme přece nezačínali rozprávěti, abychom našli, co asi vědění není, nýbrž co jest. Přece však jsme pokročili aspoň tak daleko, že ho docela nehledáme ve vnímání, nýbrž v onom jménu, které má duše, kdykoli se sama o sobě zabývá jsoucný.

Theait. Avšak to se nazývá, Sókrate, jak myslím, míti mínění.

b *Sókr.* Správně se tak domníváš, příteli. A nyní smaž všechno předcházející a dívej se zase od začátku, zdali o něco lépe vídíš, když jsi postoupil až sem. A řekni znova, co je vědění.

Theait. Říci, že to je vůbec mínění, Sókrate, není možno, protože je i nepravdivé mínění; skoro se tedy zdá, že vědění je pravdivé mínění, a to budiž pokládáno za mou odpověď. Jestliže se nám to ovšem v dalším postupu ukáže jinak nežli nyní, pokusíme se říci něco jiného.

c *Sókr.* Věřu, takhle se má mluvit, Theaitéte, odhodlaně, raději, nežli jak jsi prve váhal s odpovídáním. Budeme-li si totiž počínat takhle, stane se jedno z dvojího; buď nalezneme, za čím jdeme, nebo se budeme méně domnívat, že víme, co nikterak nevíme;

a takováto odměna by přece jistě nebyla hodna opovržení. Nuže tedy, co nyní říkáš? Když jsou dva druhy mínění, jeden pravdivý a druhý nepravdivý, stanovíš, že pravdivé mínění je vědění?

Theait. Zajisté; tak se na to zase nyní dívám.

Sókr. Zdalipak je ještě záhodno začít znova o mínění –

Theait. Co to myslíš?

Sókr. Jaksi mě znepokojuje i nyní i jindy často – takže se až d ocitám ve velkých rozpacích sám před sebou i před jiným –, když nemohu říci, co asi jest tento stav u nás a jakým způsobem vzniká.

Theait. Jaký to?

Sókr. To, že člověk mívá nesprávné mínění. Tak ještě i nyní se rozmyšlím na obě strany, zdali to máme nechat, či to máme začít zkoumat jiným způsobem nežli o málo dříve.

Theait. Proč ne, Sókrate, jestliže jen poněkud se ukazuje toho potřeba? Vždyť právě před chvílí jste ne nedobře mluvili ty a Theodóros o volném čase, že v takovýchto úvahách není nic naspěch.

Sókr. Správně jsi připomněl; vskutku snad není nevhodné e zpět se vrátit jakoby po stopě. Zajisté je lépe provésti něco málo dobře nežli mnoho nedostatečně.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Nuže jak? Co o té věci soudíme? Bezpochyby v jednotlivých případech říkáme, že jest nepravdivé mínění a že někdo z nás má nepravdivé mínění a druhý zase pravdivé a že to je tak přirozené.

Theait. Ano, říkáme.

Sókr. Nuže, zdalipak tomu ve všem i v každé jednotlivé věci 188 není tomu tak, že buďto víme, nebo nevíme? Neboť o učení a zapominání, což jest uprostřed toho, v přítomné chvíli nemluvíme; nyní to totiž nijak nenáleží k naší věci.

Theait. Věřu, Sókrate, jiného nezbývá nic nežli o každé jednotlivé věci buď věděti, nebo nevěděti.

Sókr. Tedy z toho již nutně vyplývá, že kdo má mínění, míní buď něco z toho, co ví, nebo co neví?

Theait. Nutně.

Sókr. Vždyť přece je nemožné, aby člověk, když něco ví, to též nevěděl, nebo když neví, věděl.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Zdalipak tedy je tomu tak, že člověk mající nepravdivé mínění se o něčem, co ví, domnívá, že to není to, nýbrž něco jiného z toho, co ví, a takto jedno i druhé ví a zase jedno i druhé nezná?

Theait. To je nemožné, Sókrate.

Sókr. Zdalipak tedy si o něčem, co neví, myslí, že to je něco jiného z toho, co neví? Je snad takto možno tomu, kdo nezná ani Theaitéta ani Sókrata, pojmuti myšlenku, že Sókratés je Theaitétos nebo Theaitétos Sókratés?

Theait. A jak by to bylo možno?

Sókr. Ale přece to není tak, že by se člověk domníval o něčem, co ví, že to je, co neví, ani o něčem, co neví, že to je, co ví.

Theait. To by byl věru div.

Sókr. Jakkpak by tedy ještě mohl pojmuti nepravdivé mínění? Vždyť kromě těchto případů už asi není možno jinak míniti, když všechno buďto víme, nebo nevíme, v nich však není nikde viděti možnost nepravdivého mínění

Theait. Úplná pravda.

Sókr. Možná tedy, že nemáme zkoumat to, co hledáme, tímto způsobem, totiž podle vědění a nevědění, nýbrž podle bytí a nebytí?

Theait. Jak to myslíš?

Sókr. Snad je to jednoduše tak, že **kdo se o čemkoli domnívá to, co není**, ten nemůže nemít mínění nepravdivé, i když je jinak s jeho myšlením jakkoli.

Theait. To zase je podobné pravdě, Sókrate.

Sókr. Nuže jak? Co řekneme, Theaitéte, jestliže nám někdo předloží otázku: „Je to, co bylo řečeno, vůbec pro někoho mož-

né a **bude se někdo na světě domnívat to, co není, ať už se to týká některé věci, nebo je prostě samo o sobě?**“ A tu my, jak se podobá, na to řekneme: „Ano, když se při svém domnívání **domnívá to, co není pravda.**“ Či jak řekneme?

Theait. Takto.

Sókr. Jest snad i někde jinde něco takového?

Theait. Jakého?

Sókr. **Že někdo sice něco vidí, ale vidí to, co není nic.**

Theait. A jak by to mohlo být?

Sókr. Ne, nýbrž jistě jestliže vidí něco jedno, vidí něco z toho, co jest, Či ty si myslíš, že jedno je někdy v počtu nejsoucna?

Theait. Zajisté ne.

Sókr. Kdo tedy vidí něco jedno, vidí něco jsoucího.

Theait. To je jasné.

Sókr. A kdo tedy něco slyší, slyší něco jedno a slyší něco jsoucího.⁶⁸

Theait. Ano.

Sókr. A kdo se něčeho dotýká, dotýká se něčeho jednoho a jsoucího, jestliže se dotýká jednoho.

Theait. I to.

Sókr. **Nuže, a kdo se domnívá, nedomnívá se něco jedno?**

Theait. Nutně.

Sókr. A kdo se domnívá něco jedno, nedomnívá se něco jsoucího?

Theait. Připouštím.

Sókr. **Kdo se tedy domnívá to, co není, domnívá se to, co je nic.**

Theait. Ukazuje se, že ano.

Sókr. **Avšak věru kdo se domnívá to, co je nic, ten se vůbec ani nedomnívá.**

Theait. To je zřejmé, jak se podobá.

Sókr. Není tedy možno domnívati se to, co není, ani o věcech, ani samo o sobě.

Theait. Ukazuje se, že ne.

Sókr. Něco jiného tedy jest domnívati se věci nepravdivé nežli domnívati se věci nejsoucí.

Theait. Podobá se, že něco jiného.

Sókr. Tedy ani takto, ani jak jsme o málo výše zkoumali, není v nás nepravdivého mínění.

Theait. To tedy jistě ne.

Sókr. Nuže zdalipak vzniká to, čemu dáváme ono jméno, takto?

Theait. Jak?

Sókr. Nepravdivým míněním nazýváme jakousi záměnu v mínění, kdykoli totiž někdo něco jsoucího omylem prohlašuje za něco jiného jsoucího. Takto totiž se sice vždycky domnívá něco jsoucího, ale jedno místo druhého, a protože se chybuje toho, k čemu mířil, právem by se nazýval člověkem majícím nepravdivé mínění.

Theait. Nyní, jak se mi zdá, jsi to řekl velmi správně. Kdykoli totiž někdo míní místo krásného ošklivé nebo místo ošklivého krásné, tehdy má doopravdy nepravdivé mínění.

Sókr. Je zjevné, Theaitéte, že si o mně málo myslíš a že se mne nebojíš.

Theait. Proč vlastně?

Sókr. Zdá se ti, tuším, o mně, že bych nedovedl popadnouti ono „doopravdy nepravdivé“ a otázat se, zdali je možno, aby se rychlé projevovalo pomalu nebo lehké těžce nebo vůbec něco jiného z protivných věcí ne podle své vlastní přirozenosti, nýbrž podle přirozenosti věci protivné, protivně samo sobě. Tohle tedy nechávám být, abys nebyl nadarmo tak smělý. Tak jsi spokojen, jak pravíš, výměrem, že mít nepravdivé mínění je míněním něco zaměňovat?

Theait. Zajisté.

Sókr. Jest tedy podle tvého mínění možno pokládati v mysli jednu věc za druhou a ne za ni samu?

Theait. Věru jest možno.

Sókr. Kdykoli tedy něčí mysl to dělá, zdalipak si nutně nemyslí buď obojí tu věc, nebo jednu z nich?

Theait. To věru je nutné; buďto zároveň, nebo jednu po druhé.

Sókr. Výborně. A slovem „mysliti“ rozumíš totéž co já?

Theait. Co ty tím rozumíš?

Sókr. Řeč, kterou vede duše sama se sebou o zkoumaném předmětu. Vykládám ti to arci jako člověk nevědoucí. Tak si to totiž představuji, že myslící duše nedělá nic jiného, než rozmlouvá, sama sobě dávajíc otázky i odpovědi a říkajíc ano i ne. Kdykoli však po volnějším nebo rychlejším náběhu dojde určitosti a tvrdí už jedno a totéž a není rozdvojena, to pokládáme za její mínění. Takže já nazývám domníváním mluvení a míněním promluvenou řeč, ovšem ne k někomu jinému, ani nahlas, nýbrž mlčky k sobě samému; a ty co?

Theait. I já.

Sókr. Kdykoli tedy někdo ve svém mínění pokládá jednu věc za druhou, tu také, jak se podobá, tvrdí sám sobě, že jedna jest druhá.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Nuže vzpomínej si, zdali jsi někdy řekl sám k sobě, že krásné je zcela jistě ošklivé nebo nespravedlivé spravedlivé. Nebo také, a to je hlavní věc, pozoruj, zdali ses někdy vynasnažil přesvědčiti sám sebe, že jedno je zcela jistě druhé, či zdali ses právě naopak ani ve snu nikdy neodvážil říci sám k sobě, že zcela jistě liché je sudé nebo něco jiného takového.

Theait. Máš pravdu.

Sókr. Avšak myslíš, že někdo jiný, zdravý nebo šílený, se odvážil vážně sám k sobě říci, s úmyslem se přemluvit, že vůl je nutně kůň nebo dvě že je jedna?

Theait. Bůh ví, to si nemyslím.

Sókr. Tedy jestliže mluví sám k sobě je miniti, nikdo by, když mluví a míní dvě věci najednou a obou se dotýká svou duší,⁶⁹ neřekl a nemínil, že jedna věc je druhá. Měl bys tedy i ty ponechat tu výpověď; neboť jí rozumím tak, že se nikdo nedomnívá, že ošklivé je krásné nebo něco jiného takového.

Theait. Však ji, Sókrate, ponechávám a zdá se mi tak, jak ty pravíš.

Sókr. Tedy když někdo míní obě věci, není možno, aby mnil, že jedna je druhá.

Theait. Podobá se.

Sókr. Avšak jistě, když míní jen jedinou z obou, a druhou nikoli, nikdy nebude mínit, že jedna je druhá.

Theait. Máš pravdu; byl by totiž nucen se dotýkat i toho, co není předmětem jeho mínění.

Sókr. Tedy ani když míní obě věci, ani když jednu z obou, není mu možná záměna v mínění. Takže jestliže někdo podá výměr, že nepravdivé mínění je mínit záměnou něco druhého, nebylo by to nic vážného; neboť se ukazuje, že ani takto ani podle dřívějšího výkladu není v nás nepravdivé mínění.

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Avšak, Theaitéte, jestliže se ukáže, že toto není, věru budeme nuceni uznati mnoho podivných závěrů.⁷⁰

Theait. Jakých to?

Sókr. Neřeknu ti to, dokud se nepokusím po všech stranách to zkoumati. Neboť bych se za nás styděl, kdybychom byli za těchto rozpaků nuceni uznati, co myslím. Ale až nalezneme východiště a nabudeme svobody, tehdy již, stojíce mimo dosah směšnosti, budeme mluvit o ostatních, že to je s nimi takové; pakli však se naprosto octneme v úzkých, tu, myslím, se pokorně vzdáme, jako lidé stížení mořskou nemocí, té myšlence, aby po nás šlapala a dělala s námi, cokoli bude chtít. Nuže slyš, kde ještě nalézám pro nás nějaký východ z té otázky.

Theait. Jen mluv.

Sókr. Řeknu, že jsme nesoudili správně, když jsme uznali, že není možno, aby člověk to, co ví, pokládal za to, co neví, a tak se zmýlil; naopak je to nějak možno.

Theait. Myslíš snad to, co i mne tenkrát napadlo, když jsme o tom říkali, že to je takové, že totiž já, který znám Sókrata, když vidím zdáli jiného člověka, kterého neznám, leckdy jsem

se domníval, že to je můj známý Sókratés? V takovémto případě se totiž stává něco takového, jako ty říkáš.

Sókr. Zdalipak jsme od toho neustoupili proto, že nás to dělalo takovými, jako bychom věděli, co víme, a nevěděli?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy nesuďme takto, nýbrž takhle; možná, že se nám to snad připustí, možná však, že narazíme na odpor. Ale jsme věru v tak tísnivém postavení, v jakém je člověk nucen obraceti každou možnou myšlenku a zkoušeti ji. Nuže pozoruj, zdali je něco v tom, co mluvím. Zdalipak je možno, aby se člověk, který dříve něco nevěděl, tomu později naučil?

Theait. Věru jest možno.

Sókr. Zdalipak i něčemu jinému, a opět jinému?

Theait. Proč by ne?

Sókr. Nuže měj za to, v zájmu úvahy, že v našich duších je vosková hmota, u toho větší, u onoho menší, a u toho z čistšího vosku, u onoho ze špinavějšího, a zde z příliš tvrdého, u některých z příliš měkkého, u některých však z náležitého.

Theait. Ano.

Sókr. Mysleme si, že to je dar matky mūs Mnémosyné a že do této hmoty vtiskujeme, cokoli si chceme zapamatovat z toho, co uvidíme nebo uslyšíme nebo si sami vymyslíme, podkládající ji pod vjemy a myšlenky, jako když vtiskujeme znaky pečetních prstenů; a cokoli se vytiskne, to že si pamatujeme a víme to, dokud tam jest obraz toho; cokoli však se setře nebo cokoli se nemůže vytisknouti, to že jsme zapomněli a nevíme.

Theait. Budiž tak.

Sókr. A tu kdo má takové vědění a přitom zkoumá něco z toho, co vidí nebo slyší, mohl by snad tímto způsobem pojmuti nesprávné mínění, hled.

Theait. Jakým to?

Sókr. Tak, že to, co ví, pokládá tu za to, co ví, tu za to, co neví. O tomto jsme totiž svrchu nedobře uznali, že to je nemožné.

Theait. Avšak jak o tom soudíš nyní?

192 *Sókr.* Jest třeba od začátku stanovití rozdíly a soudit o tom takto. Co někdo ví – podržev upomínku toho ve své duši –, ale nevnímá, o tom se nemůže domnívat, že to je něco jiného z toho, co ví – když má v sobě vtisknutý obraz i onoho druhého –, ale nevnímá. A také to, co ví, nemůže pokládat za to, co neví a čeho otisk v sobě nemá; ani to, co neví, za to, co neví; ani to, co neví, za to, co ví; a to, co vnímá, nemůže pokládat za něco jiného z toho, co vnímá; a to, co vnímá, za něco z toho, co nevnímá; a to, co nevnímá, za něco z toho, co vnímá. A dále ještě také to, co ví a vnímá a čeho má znamení odpovídající vjemu, nemůže pokládat zase za něco jiného z těch věcí, které ví a vnímá a čeho znamení v sobě má odpovídající vjemu, ano to je, možno-li, ještě nemožnější nežli ony případy. Také to, co ví a vnímá, chovaje správně upomínku na to, nemůže pokládat za něco jiného, co ví; a to, co za stejného stavu ví a vnímá, za něco jiného, co vnímá; ani zase to, co neví a nevnímá, za něco jiného, co neví a nevnímá; a to, co neví ani nevnímá, za něco jiného, co neví; a to, co neví ani nevnímá, za něco jiného, co nevnímá; ve všech těchto případech je svrchovaně nemožno, aby v nich někdo pojal nesprávné mínění. Zbývá tedy, aby se taková věc stala, ač jestliže kde jinde, jen v takovýchto případech.

Theait. V kterých to? Jestliže se snad z nich něco více poučím; nyní totiž nemohu sledovat.

Sókr. Ve věcech, které ví, se domnívat, že to jsou některé jiné věci z těch, které ví a vnímá; nebo které ví a vnímá, že to jsou jiné z těch, které ví a vnímá.

Theait. Nyní jsem zůstal pozadu mnohem více nežli tehdy.

Sókr. Tedy poslouvej znova, takto: Já znám Theodóra a pamatuji si u sebe, jaký jest, a Theaitéta právě tak; tu nepochybně leckdy je vidím, leckdy pak ne, a někdy se jich dotýkám, tu zase ne, a slyším je nebo je vnímám některým jiným smyslem, jindy zase nemám o vás žádného vjemu, avšak nicméně si vás pamatuji a sám u sebe vás znám, není-li pravda?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy z toho, co chci objasnit, pochop nejprve toto, že jest možno nevnímát, co člověk ví, a jest možno to vnímát.

Theait. Pravda.

Sókr. Není-li pak také možno, že člověk to, co neví, často ani nevnímá, často pak jenom vnímá?

Theait. Jest možno i toto.

Sókr. Nuže hleď, zdali nyní o něco lépe postačíš chápat.

Jestliže Sókratés zná Theodóra a Theaitéta, ale ani jednoho ani druhého nevidí a ani jiného vjemu o nich u něho není, nikdy by u sebe nepojal mínění, že Theaitétos je Theodóros. Je v tom, co říkám, něco pravdy, či ne? 193

Theait. Ano, je to pravda.

Sókr. Tohle tedy byl první případ z těch, o kterých jsem mluvil.⁷¹

Theait. Ano, byl.

Sókr. Druhý případ tedy je, že když jednoho z vás znám, druhého pak neznám a ani jednoho ani druhého nevnímám, nikdy bych ani tu nemohl pojmout mínění, že ten, kterého znám, je ten, kterého neznám.

Theait. Správně.

Sókr. Za třetí pak, když neznám žádného z obou ani nevnímám, nepojal bych mínění, že ten, kterého neznám, je někdo druhý z těch, které neznám. A měj za to, že jsi znova slyšel po řadě všechny ostatní dřívější případy, v nichž já nikdy nepojmu nesprávné mínění o tobě a Theodórovi, ani když oba znám, ani když obou neznám, ani když jednoho znám a druhého neznám; a s vjemy se to má zrovna tak, jestliže to totiž stačíš sledovat.

Theait. Sleduji.

Sókr. Zbývá tedy možnost nesprávného mínění v tomto případě: Já znám tebe i Theodóra a mám na oné voskové hmotě znamení vás obou jakoby od pečetních prstenů; ale když vás vidím zdáli a nedostatečně a vynasnažím se dáti příslušnému

zrakovému vjemu příslušné znamení jednoho i druhého, postaviti jej do jeho vlastní stopy a přizpůsobiti, aby vzniklo poznání, tu se mi to nepodaří, učiním záměnu jako ti, kdo si obouvají nepravý střevíc na nepravou nohu, a připojím zrakový vjem jednoho i druhého k cizímu znamení; nebo také jako vznikají zrakové klamy v zrcadlech, když zrak převrací pravé a levé, tak se stane mně a udělám chybu. Tehdy tedy nastává omyl a nesprávné mínění.

Theait. Ano, podobá se, Sókrate. Podivuhodně popisuješ, co se děje při mínění.

Sókr. Ještě také tehdy, když oba dva znám a jednoho k tomu, že ho znám, také vnímám, druhého však ne, ale znalost onoho prvního se mi neshoduje s vjemem; to jsem takto uváděl svrchu a ty jsi mi tehdy nerozuměl.⁷²

Theait. Věřu ne.

Sókr. Říkal jsem to, že když člověk zná jednoho ze dvou a vnímá a ta znalost se mu shoduje s jeho vnímáním, nikdy se nebude domnívat, že to je někdo jiný, kterého zná i vnímá a u kterého také se mu shoduje poznání s vjemem. Bylo to tak?

Theait. Ano.

Sókr. Zbýval tedy případ, o kterém jsme nyní mluvili,⁷³ v kterém podle našich slov vzniká nesprávné mínění takto: člověk oba zná a oba vidí nebo má o nich jiný vjem, ale jejich znamení nemá každé ve shodě se svým vjemem, nýbrž jako špatný střelec se mine při střelení cíle a chybí, což pak je pojmenováno nepravda.

Theait. Pochopitelně.

Sókr. A kdykoli tedy u jednoho ze znamení jest vjem a u druhého ne a člověk spojí znamení chybějícího vjemu s vjemem přítomným, takovýmto způsobem se mysl veskrze dopouští nepravdy. A jedním slovem, o čem někdo neví a ani o tom nikdy neměl vjemu, o tom, jak se podobá, není možno ani mluvit nepravdu ani mít nepravdivé mínění, ač jestliže my nyní mluvíme něco zdravého; avšak pokud jde o věci, které známe

a vnímáme, u těch se obrací a otáčí mínění a stává se nepravdivým i pravdivým; pravdivým, když přímo a rovnou uvádí v souvislost příslušné otisky a razítka, pakli však napříč a šikmo, nepravdivým.

Theait. Není-li pak to, Sókrate, krásný výklad?

Sókr. Nuže poslechni ještě toto a řekneš to tím spíše. Mít totiž pravdivé mínění je krásné, mít mínění nepravdivé je ošklivé.

Theait. Jak by ne?

Sókr. To tedy prý vzniká odtud. Kdykoli totiž ten vosk v něčí duši je hluboký, v hojném množství, hladký a náležitě uhnětený, tu dojmy vcházející prostřednictvím smyslů a vtiskující se do tohoto ústrojí duše – jemuž Homér říkal *kear* (srdce), narážeje na podobnost se slovem *kéros* (vosk) – tehdy a u těchto lidí způsobují, že znamení tam vznikající jsou čistá a dostatečné hloubky i trvalá; takovíto lidé jsou za prvé chápaví, potom pamětliví a pak nezaměňují znamení vjemů, nýbrž mají mínění pravdivá. Protože jsou totiž ta znamení zřetelná a na značném prostoru, rychle rozdělují každé z nich k věcem, které k nim náleží a které se nazývají jsoucny, a tito lidé se nazývají moudří. Či se ti nezdá?

Theait. Věřu plnou měrou.

Sókr. Kdykoli však je něčí srdce drsné – což arci onen velemoudrý básník pochválil⁷⁴ – nebo když je špinavé a z nečistého vosku nebo příliš měkké nebo příliš tvrdé, tu ti, jejichž srdce je měkké, jsou sice chápaví, ale zapomnětliví, kterých pak srdce je tvrdé, naopak. A kteří mají cosi jako kámen, drsné a hrubé, plné příměsí země nebo nečistoty, u těch jsou ty otisky nezřetelné. Nezřetelné jsou i u těch, kteří mají vosk tvrdý, není tu totiž hloubky. Nezřetelné jsou i u těch, kteří jej mají měkký, neboť se rozmazováním brzy zeslabují. Jestliže pak něčí duše je maličká a otisky se k tomu všemu pro těsnost místa dostanou dohromady, jsou ještě nezřetelnější nežli v oněch případech. Tedy všichni tito se stávají schopnými nepravdivých mínění.

Kdykoli totiž něco vidí nebo slyší nebo si myslí, nedovedouce rychle přidělovati každé věci každé znamení, jsou zdlouhaví a mylným přidělováním namnoze chybně vidí, chybně slyší a chybně myslí a tito zase se nazývají lidmi nepravdy a nevědomci.

b *Theait.* Nikdo nemůže mluvit správněji, Sókrate.

Sókr. Řekneme tedy, že v nás jsou nepravdivá mínění?

Theait. Dozajista.

Sókr. I pravdivá?

Theait. I pravdivá.

Sókr. Tedy již pokládáme za dostatečně uznáno, že nade vši pochybnost jsou oba tyto druhy mínění?

Theait. Nadmíra

Sókr. Hrozným tvorem, Theaitéte, a protivným je opravdu podle všeho dospělý muž žvanil.

Theait. Cože? Proč jsi to řekl?

c *Sókr.* Rozzlobil jsem se sám nad svou vlastní nechápavostí a opravdu žvanivostí. Neboť jaké jiné dát jméno tomu, když někdo vládí řeči sem a tam a pro svou duševní lenost není schopen se dáti přesvědčit a není možno ho dostat od každé jednotlivé rozpravy?

Theait. A proč se ty tak zlobíš?

d *Sókr.* Nezlobím se toliko, nýbrž se i bojím, co odpovím, jestliže se mne někdo otáže: „Sókrate, nalezl jsi nepravdivé mínění, že není ani v poměru vjemů navzájem ani myšlenek, nýbrž ve spojení vjemu s myšlenkou?“ Řeknu, myslím, že ano, pyšně se, že jsme našli něco krásného.

Theait. Mně se zdá, Sókrate, že není právě nehezké, co bylo nyní dokázáno.

Sókr. „Ty nepochybně soudíš,“ řekne, „že bychom o člověku, kterého si toliko myslíme, kterého však nevidíme, nikdy nepojali mínění, že je to kůň, jehož také ani nevidíme ani se ho nedotýkáme, nýbrž toliko si myslíme a nic jiného o něm nevnímáme?“ Odpovím asi, že tak soudím.

Theait. A to správně.

Sókr. „A co,“ řekne, „o čísle jedenáct, které si člověk jenom může myslit, by podle tohoto soudu bezpochyby nikdo nikdy nepojal mínění, že to je číslo dvanáct, které je také toliko myšleno?“ Nuže tedy odpověz ty.

Theait. Tak odpovím, že při zrakovém nebo hmatovém vjemu by někdo mohl jedenáct pokládat za dvanáct, ale o tom, co má v mysli, by nikdy nemohl pojmouti takovéto mínění.

Sókr. A co když si někdo sám u sebe představí a zkoumá čísla pět a sedm – myslím ne sedm a pět lidí ani nic takového, nýbrž samotná čísla pět a sedm, ta znamení, která jsou podle našeho výkladu na oné voskové hmotě a při kterých není možno pojmouti nepravdivé mínění –, jestliže některý člověk již někdy sám u sebe uvažoval o těchto číslech samotných a tázal se, kolik je jejich součet, myslíš, že tu jeden podle svého mínění neřekne, že to je jedenáct a druhý dvanáct, či všichni říkají a míní, že to je dvanáct?

Theait. To ne, ví bůh, nýbrž jistě mnozí myslí, že jedenáct; a jestliže někdo počítá s většími čísly, ještě více chybuje. Myslím totiž, že ty mluvíš o všech číslech.

Sókr. Správně se domníváš; a měj na mysli, že se tu neděje nic jiného, nežli že samo číslo dvanáct, to na oné voskové hmotě, je pokládáno za jedenáct.

Theait. Podobá se.

Sókr. Není-li pak to návrat k prvním myšlenkám?⁷⁵ Neboť komu se toto stane, ten pokládá to, co ví, za něco jiného z toho, co také ví, ale o tom jsme řekli, že to je nemožné; právě tím jsme dokazovali nutnost soudu, že není nepravdivého mínění, aby se nemuselo o jednom a témž člověku tvrdit, že totéž ví a zároveň neví.

Theait. Úplná pravda

Sókr. Nuže tedy, musíme viděti v nepravdivém mínění něco jiného nežli chybné spojení myšlenky s vjemem. Neboť kdyby tomu bylo tak, nikdy bychom se v samotných myšlenkách ne-

dopouštěli nepravdy. **Takto však buď není nepravdivého mínění, nebo je možno, aby člověk nevěděl to, co ví.** Co si z tohoto obojího vybereš?

Theait. Obtížnou volbu předkládáš, Sókrate.

d *Sókr.* Avšak věru se bojím, že zdravý rozum nenechá obojí platit. Přece však – vždyť je potřebí všeho se odvážit – což kdybychom se pokusili jednatí bez všeho studu?

Theait. Jak?

Sókr. Že bychom se odhodlali říci, jaká je to asi věc: vědění.

Theait. A co je na tom nestoudného?

Sókr. Podobá se, že si neuvědomuješ, že všechna naše rozprava od začátku je hledání toho, co je vědění, hledání lidí, kteří to nevědí.

Theait. Věru si to uvědomuji.

e *Sókr.* A tu se ti nezdá nestoudným, když neznáme, co je vědění, vykládat, jaká věc jest to, čemu se říká vědění? Vskutku, Theaitéte, již dávno jsme naplněni nečistým rozprávěním. Vždyť jsme už tisíckrát pronesli slova „poznáváme“ a „nepoznáváme“ a „víme“ a „nevíme“, jako bychom si vespolek něco rozuměli, zatímco ještě nevíme, co je vědění; prosím i nyní v této chvíli jsme zase užili slova „nevědění“ a „rozuměti“, jako by slušelo jich užívat, jestliže nám chybí pojem vědění.

Theait. Avšak jakým způsobem budeš rozprávět, Sókrate, budeš-li se zdržovat těchto výrazů?

197 *Sókr.* Žádným, pokud jsem ten, co jsem, ale jistě kdybych byl odborníkem v pření; takový muž, kdyby tu byl nyní přítomen, řekl by, že se těchto výrazů zdržuje, a silně by nám dorážel na mé výklady. Když tedy jsme neoborníci, chceš, abych se odvážil říci, jaká věc je to, čemu se říká vědění? Je mi totiž zjevné, že by z toho vzešel jakýsi prospěch.

Theait. Odvaž se tedy, s bohem. A když se nebudeš zdržovat těchto výrazů, bude ti to v plné míře odpuštěno.

Sókr. Nuže, slyšel jsi, čemu nyní říkají vědění?

Theait. Snad; avšak v tu chvíli si nevzpomínám.

Sókr. Říkají asi, že to je míti vědění.

Theait. Pravda.

Sókr. My tedy to maličko změňme a řekněme, že to je býti majitelem vědění.⁷⁶

Theait. Čímpak se podle tebe liší toto od onoho?

Sókr. Snad ničím; avšak poslyš, co se mi o tom zdá, a pak to spolu se mnou zkoušej.

Theait. Jen jestliže budu s to.

Sókr. Mně se tedy nezdá, že by „míti“ bylo totéž co „býti majitelem“. Tak například jestliže si někdo koupí plášť a jsa jeho pánem ho nenosí, o tom bychom neřekli, že jej má, ale ovšem že je jeho majitelem.

Theait. Správně.

Sókr. **Nuže viz, zdali i při vědění není takto možno, aby člověk, který je jeho majitelem, ho neměl, nýbrž by to s ním bylo, jako kdyby někdo nachytl divokých ptáků, holubů nebo něco jiného a choval je doma ve zřízeném pro ně holubníku: tu bychom asi řekli, že jistým způsobem je stále má, protože totiž je jejich majitelem.** Ano?

Theait. Ano.

Sókr. **Avšak jiným způsobem, že nemá žádného, nýbrž že se mu dostalo nad nimi moci, když je dostal do svých rukou a uzavřel je ve své vlastní ohradě, takže může chytit, kteréhokoli by se mu kdy chtělo, uchopit a podržet a pak zase pustit, a to že mu je volno dělat, kolikrátkoli by mu bylo líb.**

Theait. Tak jest.

Sókr. Tu pak jako jsme v předešlé úvaze zařizovali v duších jakousi voskovou desku, **nyní zase udělejme v každé duši jakýsi holubník se všelikými ptáky, z nichž jedni jsou po hejnech stranou od ostatních, druzí po několika málo pospolu a někteří ojedinele poletují středem všech, kamkoli se jim nahodí.**

Theait. Dejme tomu, že je udělán. Ale co dále?

Sókr. Dokud jsme dětmi, je třeba říci, že je tato schránka prázdná, a místo ptáků si pomysliti vědomosti; kdykoli pak

b

c

d

e

člověk nabude nějakého vědění a uzavře je do té ohrady, říci, že se naučil té věci, která je předmětem vědění, nebo že ji objevil, a to že je „vědět“.

Theait. Budiž.

198 *Sókr.* Nuže pozoruj, kterých je potřebí názvů pro to, že zase tu chytá, kteroukoli z vědomostí chce, a když ji polapí, drží nebo opět pouští; zdali týchž jako prve, když jich nabýval, či jiných. A z tohoto příkladu pochopíš jasněji, co myslím. Jest nauka o číslech, že ano?

Theait. Ano.

Sókr. Představ si ji jako lov na vědomosti o všelikých číslech sudých a lichých.

Theait. Představuji.

b *Sókr.* Touto naukou, myslím, člověk i sám má ve svých rukou vědomosti o číslech i jinému je může dávat.

Theait. Ano.

Sókr. A o tom, kdo dává, říkáme, že učí, o tom, kdo přijímá, že se učí, a o tom, kdo tím, že se stal majitelem, v onom holubníku je má, říkáme, že ví.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Teď dej pozor na to, co následuje. Kdo je dokonalým aritmetikem, ten zajisté zná všechna čísla? Vždyť jsou v jeho duši vědomosti o všech číslech.

Theait. Jak by ne?

c *Sókr.* Zdalipak takovýto odborník někdy sám u sebe počítá buď čísla sama nebo něco jiného z vnějších věcí, které je možno počítat?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Počítati pak nebudeme pokládati za nic jiného nežli za zkoumání, jak veliké číslo vychází.

Theait. Tak.

Sókr. Tedy se ukazuje, že muž, o kterém jsme uznali, že zná každé číslo, zkoumá to, co ví, jako by to neznal. Snad jsi totiž slyšel o takovýchto námitkách.⁷⁷

Theait. Zajisté.

Sókr. Nuže tedy, když my to přirovnáme k majitelství a chytání holubů, řekneme, že tu byla dvojí honba, jedna před nabytím do majetku za účelem majitelství, druhá, kterou provádí majitel, aby polapil a držel ve svých rukou to, čeho se už dříve stal majitelem. Takto je zajisté možno, že se člověk znova učí tímž věcem, o kterých měl už dříve vědomosti získané učením a které znal, a to tak, že opět uchopuje a zadržuje to vědění o jedné každé z nich, jehož byl už dříve majitelem, kterého však neměl ve své mysli pohotově.

Theait. Pravda.

Sókr. Na tohle jsem se tedy právě tázal, jakých slov je třeba e užívat při výkladu o těch věcech, když počtář jde něco spočítat nebo učitel písma něco přečíst; v takovémto případě totiž člověk vědoucí jde, aby se opět sám od sebe naučil, co zná.

Theait. Avšak to je podivné, Sókrate.

Sókr. Ale máme říci, že bude číst a počítat, co nezná, když jsme mu dali znalost všech písmem, i všech čísel?

199

Theait. Však i toto je proti rozumu.

Sókr. Chceš-li tedy, řekneme, že nám nic nezáleží na jménech, kam je komu libo vláčet vědění a učení, ale když jsme stanovili, že něco jiného je být majitelem vědění a něco jiného míti vědění, tvrdíme, že je nemožno, aby někdo neměl ve svém majetku to, čeho je majitelem; takže se nikdy nepřihází, aby někdo nevěděl to, co ví, avšak je možno pojmovit o tom nepravdivé mínění. Neboť je možno nemít vědění k tomu náležící, nýbrž místo něho jiné, kdykoli totiž člověk při honbě za jistou vědomostí, jak tu tak sem a tam poletují, omylem chytí jednu místo druhé: tehdy tedy pojme domnění, že jedenáct je dvanáct, chytiv v sobě vědění čísla jedenáct místo vědění čísla dvanáct jako doupnáka místo řivnáka.

b

Theait. To jistě má dobrý smysl.

Sókr. Kdykoli však chytí to, které se snaží chytit, tehdy se nedopouští nepravdy a předmětem jeho mínění jsou věci sku-

c tečné; a v tom tedy záleží pravdivé a nepravdivé mínění a nic z toho, nač jsme se svrchu horšili, nestojí v cestě. Snad tedy budeš se mnou souhlasit; či jak uděláš?

Theait. Takto.

Sókr. **Vždyť jsme zbaveni toho, že lidé nevědí to, co vědí; neboť už nikde nevzniká důsledek, že bychom neměli ve svém majetku, čeho jsme majiteli, ani když se v něčem zmýlíme, ani když ne. Avšak, jak se mi zdá, ukazuje se tu jiný hroznější zjev.**

Theait. Jaký to?

Sókr. Jestliže se někdy stane záměna vědomostí nepravdivým míněním.

Theait. Jak to?

d *Sókr.* Nejprve tak, že člověk mající o některé věci vědění touž věc nezná, a to ne z neznalosti, nýbrž pro své vědění; potom pokládat toto za něco jiného a něco jiného za toto – jak by to nebyla velká nesrovnalost, že když přibude vědění, duše nic nepozná, nýbrž stane se všeho neznalou? Neboť podle toho nic nebrání, aby také příchod nevědomosti působil nějaký poznatek a příchod slepoty vidění, jestliže také vědění u někoho někdy způsobí neznalost.

e *Theait.* Snad tedy, Sókrate, jsme nedělali dobře, když jsme za ty ptáky pokládali jenom vědomosti, nýbrž měli jsme předpokládat, že to jsou i nevědomosti, spolu poletující v duši, a že lovec, když chytí hned vědění, hned zase nevědomost, má o téže věci od nevědomosti nepravdivé mínění a od vědění pravdivé.

Sókr. Není snadné, Theaitéte, tě nechválit; přece však se opět podívej na to, co jsi řekl. Neboť budiž tomu tak, jak pravíš; kdo tedy chytí nevědomost, bude mít, říkáš, nepravdivé mínění. Pravda?

Theait. Ano.

Sókr. Ovšem to si nebude myslet, že má nepravdivé mínění.

Theait. Jak by si myslel?

Sókr. Naopak že má pravdivé, a bude se chovat, jako by měl vědění o tom, v čem je v nepravdě.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Bude se tedy domnívat, že ulovil a má vědění, a ne nevědomost.

Theait. Zřejmě.

Sókr. Nuže tedy, po dlouhé oklice jsme dospěli zase k té první nesnázi. Neboť onen odborník ve vyvracení se zasměje a řekne: „Zdalipak je tomu, milí přátelé, tak, že člověk ví obojí, vědění i nevědomost, a přitom pokládá to z obojího, co ví, za něco jiného z toho, co ví? Či neví z obojího ani to ani ono, a přitom se domnívá o tom, co neví, že to je něco jiného z toho, co neví? Či jedno ví a druhé ne, a přitom pokládá to, co ví, za to, co neví? Nebo, co neví, za to, co ví? Nebo mi zase řeknete, že jsou zase zvláštní vědění o vědění a nevědomostech, která jejich majitel uzavře do nějakých jiných směšných holubníků nebo voskových desek, a pokud je má ve svém majetku, ví, i když je nemá po ruce ve své duši? A chcete být takto nuceni tisíckrát obíhat v témž kruhu, aniž co pořídíte?“ Co na to, Theaitéte, odpovíme?

Theait. U Dia, Sókrate, já nevím, co máme říci.

Sókr. Dobře tedy na nás, hochu, doráží úsudek a ukazuje, že neděláme dobře, když hledáme dříve nepravdivé mínění nežli vědění a od tohoto jsme upustili. Ale nepravdivé mínění není možno poznati, dokud člověk dostatečně nepojme, co je vědění.

Theait. Je nutno, Sókrate, v tuto chvíli mínit, jak ty pravíš.

Sókr. Tedy opět ze začátku: co se odpoví, že je vědění? Vždyť snad ještě neřekneme, že toho máme už dost?

Theait. Nikoli, jen jestliže ty se nevzdáš.

Sókr. Řekni tedy, jaký výměr máme o něm nejspíše podat, abychom sami sobě co nejméně odporovali?

Theait. Ten, o který jsme se pokoušeli, Sókrate, prve; já totiž nevím nic jiného.

Sókr. Jaký?

Theait. Že vědění je pravdivé mínění. Pravdivě míniti je asi činnost prostá chyb, a co se z ní rodí, rodí se všechno krásné a dobré.

Sókr. Vůdce přes řeku, Theaitéte, řekl, že se už samo ukáže;⁷⁸ a tak i tato věc, půjdeme-li a budeme-li zkoumat, snad by se nám nahodila do cesty a sama by nám objevila, co hledáme, kdežto zůstaneme-li stát, nic nám nebude jasné.

Theait. Správně mluvíš; nuže pojďme a zkoumejme.

Sókr. Nuže, to je věc krátkého zkoumání; neboť jisté umění celé ti ukazuje, že to zde není vědění.

Theait. Jakže? A které to?

Sókr. Umění největších velikánů v moudrosti, jež nazývají rétory a soudními řečníky. Tito totiž svým uměním přemlouvají, a to ne tak, že by poučovali, nýbrž že způsobují mínění, kterákoli chtějí. Cí ty si myslíš, že to jsou nějakí tak působiví učitelé, že dovedou v krátké době vyměřené vodou⁷⁹ dáti dostatečné poučení o pravdě událostí v zájmu těch, kteří neměli žádných svědků, když jim byly loupeny jejich věci nebo činěno nějaké jiné násilí?

Theait. To si nikterak nemyslím, nýbrž že dovedou přemluvit.

Sókr. A přemluvití neznamená podle tebe způsobiti jisté mínění?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Kdykoli tedy jsou soudcové spravedlivě přemluveni k víře o těch věcech, které je možno vědět jen z vlastního názoru, a jinak ne, a potom o nich rozsuzují podle doslechu na základě pravdivého mínění, kterého nabyli, tu vyřknou rozsudek bez vědění, správným způsobem jsouce přemluveni k víře, ač jestliže soudí dobře.

Theait. Docela tak.

Sókr. Avšak, příteli, kdyby pravdivé mínění a vědění bylo u soudů totéž,⁸⁰ nikdy by dokonalý soudce neměl správného

mínění bez vědění; takto však se podobá, že jedno je něco jiného než druhé.

Theait. Na jednu věc, Sókrate, kterou jsem od kohosi slyšel, jsem zapomněl, ale nyní si vzpomínám; řekl, že pravdivé mínění spojené s výměrem je vědění,⁸¹ kdežto mínění nevýměrné k vědění nenáleží; a věci, o kterých není výměru, že nejsou vědné – takto to nazýval –, a které mají výměr, že jsou vědné.

Sókr. To je krásné. Avšak řekni, jak rozlišoval tyto vědné věci a nevědné, zdali jsme totiž ty a já to slyšeli týmh způsobem.⁸²

Theait. Nevím, zdali na to přijdu; jistě však bych dovedl sledovat, kdyby to vykládal druhý.

Sókr. Poslouchej tedy sen místo snu.⁸³ Já zase, zdá se mi, jsem slyšel od některých, že tak řečené prvky, z nichž jsme složeni my i všechno ostatní, nemají výměru. Je prý možno toliko každý z nich sám o sobě pojmenovati, ale není možno o něm říci něco jiného, ani že jest, ani že není; to totiž znamená mu přikládat jsoucnost nebo nejsoucnost, kdežto se nemá nic přidávati, jestliže kdo bude mluvit toliko o něm samém. Vždyť se nemá přidávat ani určení „samo“ ani „ono“ ani „každé“ ani „jediné“ ani „toto“ ani mnoho jiných takových; toto totiž jsou běžná slova a ke všemu se přidávají jako něco různého od toho, k čemu se připojují, kdežto by bylo třeba, kdyby bylo možno to vykládat a kdyby to mělo svůj vlastní výměr, aby se o tom mluvilo beze všeho toho ostatního. Takto však že je nemožno o kterémkoli z prvků podati výměr; neboť mu nenáleží nic než jedině, aby byl jmenován – má totiž toliko jméno –, avšak pokud jde o věci z těchto prvků složené, jako jsou samy spojeny, tak také i jejich jména jsouce spojena stávají se výměrem; neboť spojení jmen je podstatou řeči a výměru. Takto tedy jsou prý prvky nevýměrné a nepoznatelné, ale vnímatelné; ale jejich skupeniny⁸⁴ je možno i poznati i určovati výměrem i činiti o nich pravdivé mínění. Kdykoli tedy někdo pojme o něčem pravdivé mínění bez výměru, jeho duše

má sice hledíc k tomu pravdu, ale nezná to; neboť ten, kdo nemůže dáti a přijmouti výměr, že je v té věci neznalý; ale když přibere výměr, že se stane schopným k tomu všemu a s jeho věděním to je v pořádku. Takto jsi ty slyšel ten sen, či jinak?

Theait. Docela takto

Sókr. Uspokojuje tě to tedy a tvrdíš tak, že pravdivé mínění s výměrem je vědění?

Theait. Naprosto.

d *Sókr.* Zdalipak jsme, Theaitéte, nyní takto dnešního dne postihli, co mnoho moudrých mužů již dávno hledalo, ale dříve nežli to nalezli, zestárlí?

Theait. Mně se aspoň zdá, Sókrate, že věta nyní vyslovená je dobrá.

Sókr. Ano, je podobno pravdě, že tomu tak jest; neboť jaké by mohlo ještě být vědění kromě výměru a správného mínění? Přece však jedna věc se mi na tom výkladu nelíbí.

Theait. Jaká to?

e *Sókr.* To, co zdánlivě zní nejvtipněji, že totiž prvky jsou nepoznatelné, ale rod skupenin že je poznatelný.

Theait. Není to tak správně?

Sókr. To je třeba zvědět; neboť máme v rukou jakoby rukojmí té řeči příklady, kterých užíval při celém tomto svém výkladu.

Theait. Jaké to?

Sókr. Hlášky a slabiky písma. Či se domníváš, že těmi prvky a skupeninami rozuměl mluvčí tohoto výkladu něco jiného?

Theait. Ne, nýbrž toto.

203 *Sókr.* Vezměme to tedy znova a zkoušejme to, spíše však sami sebe, zdali jsme se naučili písmenům takto, či ne takto. Řekni nejprve: Zdalipak slabiky připouštějí výměr a hlášky jsou nevýměrné?

Theait. Snad.

Sókr. Ovšemže, i mně se tak zdá. Aspoň kdyby se někdo takto ptal na první slabiku jména „Sókratés“: „Theaitéte, pověz, co jest *Só*?“ Co odpovíš?

Theait. Že to je *s a ó*.

Sókr. Není-li to tvůj výměr té slabiky?

Theait. Zajisté.

Sókr. Nuže řekni tímto způsobem také výměr hlásky *s*.

Theait. A jakpak kdo udá prvku? Vždyť, Sókrate, *s* náleží mezi hlásky nezvukné a je to jen jakýsi šum, jako když jazyk syčí; kdežto zase při *b* není ani zvuk ani šum a tak i při většině hlásek. Proto je docela dobře nazývati je nevýměrnými, když i sedm nejzřetelnějších⁸⁵ z nich má jediné zvuk, ale nijaký výměr.

Sókr. Tedy tuto otázku o vědění máme, příteli, v pořádku.

Theait. To je jasné.

Sókr. Ale což, zdalipak jsme správně ukázali, že hláska je věc nepoznatelná, kdežto slabika poznatelná?

Theait. Pravděpodobně.

Sókr. Nuže, zdalipak rozumíme slabikou obě hlásky – *anebo*, je-li jich více než dvě, všechny –, či jakousi jedinou způsobu vzniklou jejich složením?

Theait. Mně se zdá, že všechny.

Sókr. Pozoruj na dvou, na *s a ó*. Obě dohromady jsou první slabika mého jména. Není-li pravda, že kdo ji zná, zná také obě ty hlásky?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Tedy zná *s a ó*.

Theait. Ano.

Sókr. Jak to? Tedy každou zvlášť nezná, a zatímco nezná ani jednu ani druhou, obě zná?

Theait. Ale to je hrozné a nesmyslné, Sókrate.

Sókr. Avšak jistě přece, jestliže musí znát jednu i druhou, má-li znát obě, je docela nezbytno, aby napřed znal hlásky, kdo jednou chce poznat slabiku, a takovýmto způsobem nám ta krásná myšlenka uteče a bude pryč.

Theait. A to velmi kvapně.

Sókr. Ano, neboť ji špatně hlídáme. Měli jsme totiž snad po-

kládat slabiku ne za hlásky, nýbrž za jakýsi jeden pojem z nich vzniklý, který má sám svou vlastní způsobu a je různý od prvků.

Theait. Ovšemže ano; a snad by tomu bylo spíše takto než onak.

Sókr. Měli bychom zkoumat a nezrazovat tak nemůžeme velkou a vznešenou myšlenku.

Theait. To jistě ne.

204 *Sókr.* Budiž tomu tedy tak, jak nyní pravíme, že skupenina je jedna způsobu vznikající z jednotlivých vhodně se spojujících prvků, stejně v písmu jako u všech jiných věcí.⁸⁶

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy nesmí mít části.

Theait. Proč to?

Sókr. Protože co má části, to musí být jakožto celek souhrn všech částí. Či si myslíš, že také celek vzniklý z částí je jakýsi jeden pojem ode všech částí různý?

Theait. Zajisté.

b *Sókr.* Pokládáš pojem „vše“ a pojem „celek“ za totéž, či za rozdílné jedno od druhého?

Theait. Nevím sice nic jasného, ale že mě vybízíš směle odpovědět, nehledě na nebezpečnoství pravím, že jsou rozdílné.

Sókr. Tvá smělost, *Theaitéte*, je správná; zdali však také tvá odpověď, to je třeba zkoumati.

Theait. Ano, je třeba.

Sókr. Tedy podle toho, jak nyní soudíme, by se pojem celku lišil od pojmu „vše“?

Theait. Ano.

c *Sókr.* Ale což, zdalipak se liší také všechny jednotky dohromady a pojem „vše“?⁸⁷ Tak například, když řekneme jedna, dvě, tři, čtyři, pět, šest a když řekneme dvakrát tři nebo třikrát dvě nebo čtyři a dvě nebo tři a dvě a jedna –, zdalipak ve všech těchto případech říkáme totéž, či něco různého?

Theait. Totéž.

Sókr. Něco jiného než šest?

Theait. Nic jiného.

Sókr. Tedy při každém tom výrazu jsme dohromady řekli šest?

Theait. Ano.

Sókr. A nevyslovujeme žádné „vše“, když vypočítáváme všechny jednotky?

Theait. Nutně.

Sókr. Snad něco jiného než pojem šest?

Theait. Nic jiného.

Sókr. Tedy při všech věcech, které vznikají z čísla, znamená nám pojem „vše“ a všechny jednotky dohromady totéž.

Theait. Ukazuje se.

Sókr. Suďme tedy o tom takto: Číselné určení jitra půdy a jitra půdy je totéž, pravda?

Theait. Ano.

Sókr. A číselné určení stadia zrovna tak.

Theait. Ano.

Sókr. Jistě také i číselné určení vojska a vojsko samo a podobně i všechny takové věci? Neboť úplně číselné určení je při každé jednotlivé z nich to, v čem záleží jejich pojem „vše“.

Theait. Ano.

Sókr. Avšak číselné určení jednotlivých věcí, je to snad něco jiného nežli jejich části?

Theait. Nic jiného.

Sókr. Tedy všechno, cokoli má části, je asi složeno z částí?

Theait. To je zjevné.

Sókr. Všechny pak části dohromady jsou, jak je uznáno, „vše“, ač jestliže i úplně číselné určení bude „vše“.

Theait. Tak jest.

Sókr. Celek tedy není z částí. Neboť jinak by byl totožný s pojmem „vše“, jenž je souhrnem všech částí.

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Avšak je část částí něčeho jiného nežli celku?

Theait. Ano, toho, co se nazývá „vše“.

205 *Sókr.* Zmužile bojuješ, Theaitéte. Ale není-li pak vše vším tehdy, když nic nechybí?

Theait. Nutně.

Sókr. Nebude však právě tohle celek, když tomu nebude nijak nic chybět? Naopak, čemu něco chybí, to není ani celek ani vše, když se zároveň z téhož stane týmž.

Theait. Nyní se mi zdá, že vše a celek se nic od sebe neliší.

Sókr. Nuže, zдалipak jsme neřekli, že cokoli má části, u toho že celek a vše bude souhrn všech částí?

Theait. Ovšemže.

b *Sókr.* Tedy abychom se vrátili k tomu, oč jsem se právě pokoušel, jestliže skupenina není součet prvků, nutně z toho vyplývá, že v sobě nemá prvky jakožto své části, nebo je-li s nimi totožná, je poznatelná stejně jako ony, není-li pravda?

Theait. Tak jest.

Sókr. Aby se to však nestalo, proto jsme zajisté tvrdili, že skupenina je něco různého od nich?

Theait. Ano.

Sókr. A což nejsou-li prvky částmi skupeniny, můžeš jmenovat některé jiné věci, které jsou částmi skupeniny, ale ne jejími prvky?

Theait. Nikoli. Vždyť Sókrate, kdybych připouštěl nějaké její částice, bylo by, tuším, směšné pustit prvky a hledat jiné.

c *Sókr.* Dozajista tedy, Theaitéte, podle tohoto nynějšího soudu by byla skupenina jakási jedna nedělitelná způsob.

Theait. Podobá se.

Sókr. Jistě se pamatuješ, příteli, že jsme o málo výše přijali jako dobrou myšlenku, že u prvků, z kterých jsou složeny ostatní věci, není výměru, protože každý sám o sobě je nesloženný, a že není správné ani k němu přidat a říci o něm „býti“ ani „tento“, protože to jsou výrazy pro věci různé a cizí, a právě tato příčina že jej činí nevýměrným a nepoznatelným.

Theait. Pamatuji se.

Sókr. Jest snad nějaká jiná příčina než tato, že prvek je jednotný a nedělitelný? Já totiž jiné nevidím.

Theait. Věřu jistě se neukazuje.

Sókr. Zdalipak tedy se nedostala skupenina do téhož druhu s prvkem, jestliže nemá částí a jest jednotná způsob?

Theait. To docela jistě.

Sókr. Jestliže tedy je skupenina mnoho prvků a jakýsi celek, a ty jsou její části, jsou stejně poznatelné a výměrné i skupeniny i prvky, když se ukázalo, že všechny části dohromady a celek je totéž.

Theait. Ba věru.

Sókr. Pakli však je skupenina jedno a nedělitelné, je skupenina stejně tak jako prvek něco nevýměrného a nepoznatelného, neboť tatáž příčina způsobí u nich tytéž účinky.

Theait. Nemohu říci nic jiného.

Sókr. Tohle tedy nepřijímáme za platné, bude-li někdo tvrdit, že skupenina je věc poznatelná a výměrná, prvek však naopak.

Theait. Jistě ne, jestliže se řídíme soudným myšlením.

Sókr. Ale co, nepřijal bys raději opačné tvrzení, podle toho, jaké máš sám zkušenosti z učení písmu?

Theait. Jaké?

Sókr. Že jsi po celý čas svého učení nedělal nic jiného, nežli že ses pokoušel rozeznávat hlásky i zrakem i sluchem, každou samu o sobě, aby tě nemátlo jejich položení, když jsou vyslovovány i psány.

Theait. Máš zcela pravdu.

Sókr. A vyučiti se dokonale u kitharisty, zdalipak to bylo něco jiného nežli schopnost sledovati každý jednotlivý tón, které struně náleží? A tomu se říká, jak by každý uznal, prvky hudby.

Theait. Nic jiného.

Sókr. Pokud tedy jde o prvky a skupeniny, o kterých máme sami zkušenost, máme-li z jejich svědectví usuzovat i o ostatních, řekneme, že u rodu prvků je poznání mnohem zřetelnější

a platnější k dokonalému osvojení každého učiva nežli u skupeniny, a jestliže někdo bude tvrdit, že skupenina je svou přirozeností věc poznatelná, kdežto prvek věc nepoznatelná, budeme si o něm myslit, že buď vědomě nebo nevědomky žertuje.

Theait. Ba jistojistě.

c *Sókr.* Ale pro tuto věc by se ukázaly ještě i jiné důkazy, jak se mi zdá; avšak neztraíme pro ně z očí předloženou otázku, jaký má asi význam myšlenka, že připojením výměru k pravdivému mínění vzniká nejdokonalejší vědění.

Theait. To tedy je třeba viděti.

Sókr. Nuže tedy, co pro nás asi znamená ten výměr, *logos*?⁸⁸ Zdá se mi totiž, že jednu ze tří věcí.

Theait. Z kterých to?

d *Sókr.* První by byla **projevovati svou myšlenku hlasem prostřednictvím výroků a jmen**, a to tak, že člověk způsobuje odraz svého mínění v proudu jdoucím ústy jakoby v zrcadle nebo na vodě. Či nezdá se ti, že takováto věc je *logos*, řeč?

Theait. Arciže. Aspoň o tom, kdo to dělá, říkáme, že mluví.

Sókr. Zajisté pak každý je schopen toto dělat, buď rychleji nebo pomaleji, totiž projevit, co se mu o každé věci zdá, kdo není od narození němý nebo hluchoněmý; a takto u všech, kdo e mají nějaké správné mínění, se objeví, že je mají spojeno se slovy, a už nikde se nevyskytne správné mínění bez vědění.

Theait. Pravda.

Sókr. Neodsuzujme však lehkovážně toho, kdo projevil o vědění myšlenku, kterou nyní zkoumáme, jako by na jeho řeči nic nebylo. Snad totiž nemyslel, kdo ji pronášel, tohle, nýbrž

2 **schopnost na otázku, co je jednotlivá věc, dáti tazateli odpověď prostřednictvím prvků.**

Theait. Tak například, Sókrate?

Sókr. Například jako i Hésiodos praví o voze „sto pak je u vozu kusů“.⁸⁹ Já bych je nedovedl vyjmenovat a myslím ani ty; nýbrž byli bychom spokojeni, kdybychom na otázku, co je vůz, dovedli říci kola, osa, vrch, postranice, jho.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Ale ten by si snad o nás pomyslel totéž, jako kdybychom byli tázáni na tvé jméno a odpovídali slabikováním; myslel by, že jsme směšní, neboť bychom sice měli správné mínění a správně bychom říkali, co říkáme, ale domnívali bychom se, že jsme znalci mluvnice a že po způsobu mluvnického známe i vyslovujeme výměr Theaitétova jména; vskutku však že nelze nic vědecky mluvit, dokud člověk neurčí každou jednotlivou věc prostřednictvím prvků ve spojení se správným míněním, což bylo řečeno také již někde v dřívější části hovoru.

Theait. Ano, bylo řečeno.

*Sókr.*⁴ Takto tedy že máme i my o vozu sice správné mínění, ale teprve ten, kdo dovede probrati jeho podstatu vypočítáváním oněch sto částí, když toto přibere, že přibral k pravdivému mínění výměr a místo pouhého domnívatele se stal odborníkem a znalcem podstaty vozu, tím, že skrze prvky vyložil celek.

Theait. Nezdá se ti to dobrým, Sókrate?

Sókr. Zdali se to zdá dobrým tobě, příteli, a zdali přijímáš myšlenku, že **výklad o každé věci skrze prvek jest její výměr**, kdežto výklad po skupeninách nebo ještě po něčem větším že je opak výměru – to mi řekni, abychom se na to podívali.

Theait. Docela to přijímám.

Sókr. Zdalipak to činíš v domněnce, že má člověk o čemkoli vědění tehdy, když se mu o téže věci zdá, hned že náleží k tomu, hned že k druhému, nebo také když míní, že k téže věci náleží hned jedno, hned druhé?

Theait. Bůh ví, že ne.

Sókr. A tu si nepamatuješ, že při učení písmu zpočátku jsi to ty sám dělal i všichni ostatní?

Theait. Chceš říci, že jsme pokládali hned to, hned druhé písmeno za složku téže slabiky a totéž písmeno že jsme kladli hned do náležité slabiky, hned do jiné?

Sókr. To chci říci.

Theait. Bůh ví, na to věru nezapomínám a nedomnívám se, že už mají vědění, kdo jsou v takovémto stavu.

208 *Sókr.* Co tedy? Kdykoli někdo v takovémto případě chtěje napsati *Theaitétos* myslí, že má napsat, a napíše *Th a e* a když zase pokoušeje se napsat *Theodóros* myslí, že má napsat, a napíše *T a e*, řekneme o něm, že má vědění o první slabice vašich jmen?

Theait. Však jsme právě uznali, že ještě nemá vědění, kdo je v takovém stavu.

Sókr. Nuže, je nějaká překážka, aby týž člověk nebyl v tomto stavu i hledíc k druhé, třetí a čtvrté slabice?

Theait. Žádná.

Sókr. Nuže, zdalipak tehdy bude užívat výkladu prostřednictvím prvků, písmen, a napíše slovo *Theaitétos* se správným míněním, když bude psát písmena jedno za druhým?

Theait. To je jasné.

b *Sókr.* Zajisté tedy ještě bez vědění, ale se správným míněním, jak tvrdíme?

Theait. Ano.

Sókr. A přitom bude užívat výměru se správným míněním. Vždyť totiž se držel při psaní cesty prvkem, o níž jsme přece uznali, že to je výměr.

Theait. Pravda.

Sókr. Jest tedy, příteli, správné mínění spojené s výměrem, jež ještě nesmíme nazývat věděním.

Theait. Skoro se zdá.

c *Sókr.* Bylo to tedy, jak se podobá, bohatství nabyté ve snu, když jsme se domnívali, že už máme nejpravdivější výměr vědění. Či ještě nemáme žalovat? Snad totiž někdo nevymezí takto pojem „výměr“, nýbrž tím posledním významem ze tří, z nichž jeden, jak jsme pravili, dá slovu „výměr“ ten, kdo vymezuje vědění jako správné mínění spojené s výměrem.

Theait. Správně jsi připomněl; ještě totiž zbývá jeden význam. První byl totiž „jakoby obraz myšlenky ve zvuku“, ten

pak, o kterém jsme právě mluvili, „cesta prvkem k celku“; a co pokládáš za třetí?

Sókr. To, co by řekla většina lidí, **dovést říci nějakou známkou, kterou se předmět otázky liší ode všech věcí.** 3

Theait. Který výměr a čeho mi můžeš uvést za příklad?

Sókr. Například, chceš-li, co se týče **Slunce, stačí ti, myslím, d dostati výklad, že to je nejjasnější z nebeských těles obíhajících kolem Země.**

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže tu máš, proč byl uveden ten příklad. Je to to, co jsme právě říkali, že totiž jestliže zachytíš rozdíl, čím se každá věc liší od ostatních, zachytíš, jak někteří tvrdí, výměr; avšak pokud se budeš dotýkat jen něčeho společného, bude se ti výměr vztahovat na ty věci, kterým náleží ono společenství.

Theait. Chápu; a zdá se mi, že je dobré, dávat výměru takovýto smysl. e

Sókr. Kdo však spolu se správným míněním o kterékoli věci zachytí a přibere také její rozdíl od ostatních věcí, u toho vznikne vědění o tom, o čem měl dříve jenom mínění.

Theait. Ano, tak soudíme.

Sókr. Věřu, *Theaitéte*, nyní, když jsem se octl blízko u předmětu naší řeči, je mi, jako bych se zblízka díval na obraz malovaný pro dálku: nevyznám se v něm ani dost málo; ale pokud jsem stál opodál, zdálo se mi, že má jakýsi smysl.

Theait. Jak to?

Sókr. Povím, budu-li s to. Já mám o tobě správné mínění; 209 jestliže přiberu také tvůj výměr, tu tě znám; pakli ne, tu mám o tobě toliko mínění.

Theait. Ano.

Sókr. Výměrem pak bylo udání tvé odlišnosti.

Theait. Tak jest.

Sókr. Pokud jsem se tedy toliko domníval, tu jsem se patrně svým myšlením nedotýkal žádného z těch znaků, kterými se lišíš od ostatních lidí?

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Tedy jsem měl na mysli něco ze společných znaků, které nemáš ty o nic více než kdokoli jiný.

b *Theait.* Nutně.

Sókr. Nuže, proboha, jak jsem jen mohl v takovémto případě mínit spíše tebe než kohokoli jiného? Představ si totiž, že si myslím, že Theaitétos je ten, kdo je člověk a má nos a oči a ústa a tak i jeden každý z údů. Budu snad při tomto myšlení mít více na mysli Theaitéta nebo Theodóra nežli posledního z příslouchných Mysů?⁹⁰

Theait. Jak by to bylo možné?

c *Sókr.* Ale kdybych si pomyslel netoliko člověka s nosem a očima, nýbrž i s ohrnutým nosem a s vypoulenýma očima, mínil bych snad zase více tebe nežli sám sebe nebo kdo jsou takoví?

Theait. Nikterak.

Sókr. Ano, Theaitétos nebude, myslím, ve mně pojat míněním dřívě, dokud tato ploskonosost nevtiskne a neuloží u mne jakousi pamětní známku odlišnou od ostatních ploskonosostí, které jsem viděl – a tak i ostatní tvé složky –, která by mě upamatovála, i když tě potkám zítra, a způsobila mi správné mínění o tobě.

Theait. Úplná pravda.

d *Sókr.* Tedy i správné mínění o každé věci souvisí s odlišností.

Theait. To je viděti.

Sókr. Copak by tedy ještě znamenalo přibrati výměr ke správnému mínění? Neboť jestliže se tím míní přimyslet si, čím se co liší od ostatních věcí, stává se ten předpis zcela směšným.

Theait. Jak?

Sókr. Vybízí nás, abychom u věcí, o kterých máme správné mínění, čím se liší od ostatních, přibrali ještě správné mínění, čím se liší od ostatních. A takovým způsobem by otočení hole

nebo palice⁹¹ nebo čehokoli jiného, o čem se mluví v přísloví, nebylo nic proti tomuto předpisu, a větším právem by se mohl nazývat příkazem slepého; vždyť vybízet přibrati to, co máme, abychom pochopili, co míníme, to se podobá člověku velmi hezky zatemnělému.

Theait. Pověz tedy, jaký smysl měla právě teď tvá otázka?

Sókr. Jestliže, hochu, požadavek přibrati výměr obsahuje požadavek poznati a ne jen míněním pojmuti rozdíl, bylo by to pěkné s nejkrásnějším výměrem poznání. Neboť poznati jest tuším pojmuti vědění, že ano?

210

Theait. Ano.

Sókr. Nuže tedy, jak se podobá, na otázku, co je vědění, odpoví, že to je správné mínění spojené s vědomím rozdílu. Vždyť to by znamenalo podle něho přibrání výměru.

Theait. Podobá se.

Sókr. A to je veskrze pošetilé, když hledáme vědění, říci, že to je správné mínění spojené s věděním buď rozdílu nebo vůbec čehokoli. Tedy vědění asi není ani vnímání, Theaitéte, ani pravdivé mínění ani výměr připojující se k pravdivému mínění.

b

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Zdalipak tedy ještě jsme těhotní a cítíme bolesti, přáteli, v otázce o věděním, či jsme už všechno porodili?

Theait. Ví bůh, já jsem tvým působením řekl více, nežli jsem měl v sobě.

Sókr. Nuže, neřiká-li o tomto všem mé babické umění, že to přišlo na svět jako plody nezralé a nehodné výchovy?

Theait. Docela.

Sókr. Jestliže se tedy budoucně budeš pokoušet, Theaitéte, otěhotněti jinými věcmi a jestliže vskutku otěhotníš, budeš působením nynějšího zkoumání pln lepších myšlenek; pakli zustaneš prázden, budeš méně obtížný svým druhům a mírnější, protože se rozumně nebudeš domnívat, že víš, co nevíš. Jedině tolik totiž zmůže mé umění a více nic a nevím nic z toho, co ti

c

všichni ostatní velicí a podivuhodní mužové doby přítomné i minulé; ale tohle babické umění jsme dostali já i má matka od boha, ona pro ženy, já pak pro mladé ušlechtilé muže a pro všechny krásné lidi. Nuže, a nyní musím na schůzku do královské stoy,⁹² k soudu, před který mě pohnal svou žalobou Melétos; ale zítra ráno, Theodóre, zase zde na shledanou!

Sofisté

*Theodóros, Sókratés,
host z Eleje,¹ Theaitétos*

Theodóros Podle **včerejší úmluvy,**² Sókrate, dostavili jsme se sv. I
řádně sami, a mimo to přivádíme i tohoto **hosta;** rodem je 216
z **Eleje,** je to přítel žáků Parmenidových a Zénónových a **muž
ducha velmi filosofického.**

Sókr. Zdali pak tedy, Theodóre, nepřivádíš nevědomky – podle slova Homérova³ – **ne hosta, nýbrž nějakého boha?** Ten b
praví, že se kromě jiných bohů zvláště Ochránce hostů připojuje za průvodce k lidem, kteří jsou účastni spravedlivého ostychu, a dívá se na přečiny i řádné skutky lidí. Snad tedy i tebe provází některá z takových nadlidských bytostí, aby se podívala na nás, jak si špatně počínáme v umění hovorů, a aby nás usvědčovala, nějaký bůh usvědčovatel.

Theod. To není, Sókrate, způsob toho hosta, nýbrž je **mírnější nežli ti, kteří se z povolání zabývají spory.** A podle mého zdání nikterak není ten muž bůh, ale jistě je božský, neboť takovými já nazývám všechny filosofy. c

Sókr. A dobře máš, příteli. Avšak skoro se zdá, že tento rod lidí nelze takřka o mnoho snáze rozeznati nežli rod bohů; neboť tito mužové se **objevují pro neznalost ostatních namnoze v různých podobách,** a tak *obcházejí po městech,* filosofové ne dělají, nýbrž skuteční, shlížejíce shůry na život tam dole, a jedněm se o nich zdá, že nestojí za nic, druhým, že za mnoho; a hned se objevují v podobě **politiků,** hned zase v podobě **sofistů,** jindy by d
u někoho vzbudili zdání, že si počínají docela **šileně.** Avšak právě našeho hosta bych se rád zeptal, je-li mu milo, co myslili tam u nich těmito pojmy a jaká jména jim dávali.

Theod. Jakými to? 217

Sókr. **Pojmy sofista, politik, filosof.**

Theod. Co vlastně a jaká asi stránka těchto pojmů byla

předmětem tvých pochybností i otázky, kterou sis usmyslil dáti?

Sókr. Tohle: zdali pokládali všechny tyto pojmy za jeden, nebo za dva, či jako jsou ta jména tři, tak také rozeznávali tři druhy a ke každému jednotlivému jménu připojovali jeden druh?⁴

Theod. Já myslím, že neodepře to vyložití; či jak o tom máme soudit, hoste?

b *Host* Tak, jak jsi řekl, Theodóre. Nic neodpírám a také není těžké říci, že to pokládali za tři druhy; avšak jeden po druhém jasně vymeziti, jaká je jeho podstata, to není malá ani snadná práce.

Theod. Náhodou ses, Sókrate, chytil podobného předmětu, na jaký jsme se ho vypyтали již dříve, než jsme sem přišli, a on i tehdy užíval proti nám týchž záminek jako nyní proti tobě; vždyť praví, že to slyšel dostatečně a že to nezapomněl.

c *Sókr.* Nuže tedy, hoste, neodepři nám, když jsme tě požádali o tu první laskavost, a řekni nám tohle, zdali jsi zvyklý raději sám o sobě vykládati dlouhou řečí to, co chceš někomu ukázat, či s užitím otázek, jako kdysi v mé přítomnosti dělal i Parmenidés a vykládal krásné věci; já jsem byl tehdy mlád, ale on byl již hodně stár.

d *Host* Ide-li, Sókrate, o příjemného a povolného společníka hovoru, je snazší tento způsob, mluvit s druhým; pakli ne, sám o sobě.

Sókr. Nuže můžeš si vybrat, kohokoli bys chtěl z těch, kteří zde jsou, neboť všichni tě budou klidně poslouchat; chceš-li se pak řídit mou radou, zvolíš si jednoho z mladých, tuhle Theaitéta, nebo snad z ostatních, je-li ti někdo po chuti.

Host Sókrate, když jsem se octl nyní poprvé ve vaší společnosti, jaksi se **ostýchám** bavit se s vámi ne výměnou krátkých vět, nýbrž tak, že bych rozpředl dlouhou souvislou řeč, ať už sám o sobě, ať obrácenou k jinému, jako bych **konal**

e **řečnickou přednášku**; neboť ve skutečnosti věc právě řečená

není jen taková, jak by se někdo nadál podle tohoto způsobu, jakým byla naznačena v otázce, nýbrž vyžaduje velmi dlouhé řeči. Naopak zase neudělat po vůli tobě a těmto zde, zvláště když jsi ty takovým způsobem promluvil, to se mi zdá jaksi neslučitelné s pojmem hosta a nezdvořilé. Proto docela přijímám Theaitéta za společníka rozmluvy, i pro zkušenosti, které mám sám z dřívějších rozmluv s ním, i že ty mě k tomu nyní vybízíš.

Theait. Nuže tedy dělej tak, hoste, a jak řekl Sókratés, všem se zavděčíš.

Host Škoro se zdá, že k tomuto není potřebí už nic říci, Theaitéte; od této chvíle bude se řeč již obracet, jak se podobá, k tobě. Jestliže se tedy budeš mrzet pro její namáhavou délku, nedávej vinu toho mně, nýbrž tuhle svým druhům.

Theait. Však myslím, že tak hned neochabnu; jestliže se však přece stane něco takového, přibereme i tuhle **Sókrata, Sókratova jmenovce⁵ a mého vrstevníka i spolužáka, jenž není nezvyklý být často mým společníkem v namáhavé práci**.

Host Dobrá; tohle si sam osobně rozhodneš v průběhu hovoru, ale společně se mnou máš zkoumat, počínaje nyní nejprve, jak se mi zdá, od **sofisty**, hledat a řeči objasňovat, **co to asi jest**. Nyní totiž je, pokud jde o tento pojem, tobě a mně společným **majetkem toliko jeho jméno, kdežto činnost, pro kterou to jméno dáváme, máme možná v mysli každý zvlášť sám pro sebe; avšak vždy a při všem je třeba, aby byla zjednána dohoda spíše o věci samé prostřednictvím výkladů nežli o samotném jméne bez výměru**. Co pak se týče té třídy lidí, kterou nyní zamýšlíme zkoumati, o té není právě nejsnadnější pojmuti, co to jest, sofista; avšak pokud je potřebí dobrého vypracování velikých věcí, o takových všichni už dávno uznávají, že je třeba napřed se k nim cvičiti na věcech malých a snazších, nežli se pracuje o samých největších. **Nyní tedy, Theaitéte, já radím i nám takto, když jsme uvážili, že pojem sofista je těžký a že je nesnadno jej postihnouti, abychom se dříve cvičili v jeho hledání na**

jiném pojmu snazším, ač jestliže ty snad nemůžeš udati nějakou schůdnější cestu.

Theait. To nemohu.

Host Chceš tedy, abychom konali pozorování o některém prostém předmětu a ten abychom se pokusili vystaviti za příklad toho většího?

e *Theait.* Ano.

Host Co bychom si tedy vzali, aby to bylo snadno poznatelné a malé, ale výměr aby to mělo ne menší než kterákoli z větších věcí? Tak například rybář udičnický; zdalipak to není pojem všem známý a docela nevyžadující nějaké veliké pozornosti?

Theait. Tak jest.

219 *Host* A přece doufám, že s ním je spojeno hledání a výměr, který nám nebude neužitečný pro náš účel.

Theait. To by bylo dobré.

Host Nuže tedy začněme s ním takto. Řekni mi: zdalipak ho budeme pokládat za umělce, či za člověka neumělého, ale majícího jinou schopnost?

Theait. Za neumělého, to nikoli.

Host Avšak všechna umění se dělí celkem na dva druhy.

Theait. Jak?

Host Zemědělství a veškerá péče týkající se všeho smrtelného těla, dále to, co se vztahuje k předmětům složeným a udělaným, které jmenujeme výrobek, i umění napodobovací – všechny tyto

b činnosti by se všim právem nazývaly jedním jménem.

Theait. Jak to a kterým?

Host Při všem, co dříve není a co někdo později uvádí v jsoucnost, říkáme asi, že ten uvádějící tvoří a to uváděné že je tvořeno.

Theait. Správně.

Host A k tomuto mají obrácenu svou působnost všechny ty činnosti, které jsme právě probrali.

Theait. Ano, mají.

Host Shrňme je tedy v jedno a nazvěme je tvořením.

Theait. Budiž.

Host Potom je tu zase celý obor učení a obor poznání, činnost výdělečná, zápasnická a lovecká; z těchto žádná nic nevyrobí, nýbrž těch věcí, které jsou a které vznikly, jedněch se zmocňují slovy a činy, jiných se nedovolují zmocňovati těm, kteří se o to pokoušejí. Proto tedy by nejlépe slušelo nazvati všechny ty jednotlivé činnosti dohromady jakýmsi uměním získávacím.

Theait. Ano, to by bylo dobře.

Host Když pak se všechna umění dělí na umění získávací a umění tvořivé, do kterého z obou bychom zařadili, Theaitéte, udičnictví?

Theait. Patrně do umění získávacího.

Host Avšak což nemá umění získávací zase dva druhy? Jeden je druh výměnný, který se provádí mezi lidmi po dobrém za dary, nájmny a koupě, kdežto všechen ostatní, jenž se činy nebo řečmi věcí zmocňuje, by byl zmocňovací.

Theait. Tak aspoň se ukazuje podle toho, co bylo řečeno.

Host A což zmocňovací umění, to není třeba rozdělit na dvě?

Theait. Jak?

Host Tak, že celý obor prováděný zjevně budeme pokládat za zápasnický, kdežto všechen jeho skrytý druh za lovecký.

Theait. Ano.

Host Avšak co se týče loveckého umění, bylo by nerozumné nedělit je na dvě.

Theait. Řekni jak.

Host Tak, že dělením vytvoříme jeden druh vztahující se k věcem neživým a druhý vztahující se k tomu, co je živé.

Theait. Proč ne? Vždyť oba jsou.

Host Jak by nebyly? A ten druh týkající se věcí neživých – jenž je bezejmenný, vyjma jisté druhy potápěčství a jiné takové drobnosti – musíme nechat být, ale ten druhý, který je lov na živá zvířata, musíme nazvat živolovectvím.⁷

Theait. Budiž.

c

d

e

220

Host U živolovectví by se zase právem mluvilo o dvojm druhu; jednak je to lov na zvířata chodící po nohou, jenž se dělí na mnoho druhů a jmen, neboli **chodolovectví**, jednak veškeren lov na plovoucí zvěř, **lovectví ve vlhku**.⁸

Theait. Ovšemže.

b *Host* A u plovoucí zvěře vidíme jednak druh **pernatý**, jednak **vodní**?

Theait. Jak by ne?

Host A veškerému lovu na pernatý druh říkáme tuším **ptáčnictví**.

Theait. Ano, říkáme.

Host Všechn pak skoro obor týkající se vodní zvěře **je rybářství**.

Theait. Ano.

Host A což, nerozdělili bychom zase tento lov podle jeho dvou největších částí?

Theait. Podle jakých?

Host Podle toho, že při jednom druhu se provádí lov prostě **ohradami**, při druhém **úderem**.

Theait. Jak to myslíš a jak rozděluješ jedno i druhé?

c *Host* To první proto, že všechno, cokoli pro zadržení uzavírá něco v sobě obsaženého, je nasnadě jmenovati ohradou.

Theait. Ovšemže ano.

Host Není-li pak tedy třeba nazývat sítě a smyčky a vše a takové věci jinak než ohradami?

Theait. Jinak ne.

Host Tedy tento druh nazveme **ohradolovectvím** nebo nějak tak.

Theait. Ano.

d *Host* Avšak ten, který se provádí úderem, háky a vidlicemi, jest různý od onoho a měli bychom jej nyní jedním jménem nazvati jakýmsi lovem úderným; či řekl by, *Theaitéte*, někdo něco lepšího?

Theait. Nestarejme se o jméno, vždyť i tohle stačí.

Host Noční pak způsob úderného lovu jest, myslím, nazván od lovců samých, protože se koná za světla ohně, **lovem ohňovým**.

Theait. Ovšemže.

Host A veškeren denní způsob, protože i vidlice mají na svých koncích háky, způsobem **hákovým**.

Theait. Ano, tak se tomu říká.

Host Nuže a pokud jde o hákový způsob úderného lovu, ten, který se provádí směrem shora dolů, protože se takto nejlépe užívá vidlic, je nazván, myslím, jakýmsi **vidličářením**.

Theait. Tak aspoň někteří říkají.

Host A co zbývá, jest, možno říci, ještě jeden jediný způsob.

Theait. Jaký to?

Host Způsob úderu proti tomuto opačného, jenž se provádí hákem, a to ne na nahodilé části rybiho těla jako při vidlicích, nýbrž pokaždé na hlavě a na ústech kořisti, a který se způsobuje naopak tahem zdola nahoru holemi a pruty;⁹ jaké jméno, *Theaitéte*, řekneme, že by se mu mělo dát?

Theait. Zdá se mi, že co jsme si před chvílí předsevzali nalézt, že právě to je nyní hotovo.

Host Nyní tedy, pokud jde o **udičnictví**, ty a já jsme ve shodě netoliko o jeho jménu, nýbrž náležitě jsme dostali i výměr té činnosti. **Neboť polovice veškerého umění byla získávací, získávacího druhu zmocňovací, zmocňovacího lovecká, loveckého živolovecká, živoloveckého lovectví ve vlhku, vlhkoloveckého celý dolní úsek byl rybářství, rybářství mělo druh úderný, údernictví druh hákový; a u tohoto ten druh, při kterém se úder způsobuje tahem nahoru, má jméno podle té činnosti samé!¹⁰ a to je nyní hledané tak řečené udičnictví.**

Theait. Veru, to je veskrze jak náleží jasné.

Host Nuže tedy podle tohoto vzoru pokoušejme se nalézt, co asi je sofista.

Theait. Dozajista.

Host Tak tedy to byla první otázka, zdali je pokládati udičnictví

e

221

b

c

ka za neznalého zvláštní práce či za člověka vyznajícího se v některém umění.

Theait. Ano.

d *Host* A nyní tedy budeme pokládati tohoto, Theaitéte, za neznalce, či veskrze za sofistu v pravém smyslu toho slova?¹¹

Theait. Za neznalce, to nikoli; chápu totiž, co myslíš, že daleko takový není ten, kdo má toto jméno.

Host Ne, nýbrž musíme mu, jak se podobá, přiznati nějaké umění.

Theait. Které pak to?

Host Což pak jsme, pro bohy, nepoznali, že ten muž je přibuzný s oním mužem?

Theait. Který s kterým?

Host Udičnick se sofistou.

Theait. Jak?

Host Jeví se mi, že oba dva jsou jacísi lovci.

e *Theait.* Jakým lovem se zabývá ten druhý? Neboť o jednom jsme už řekli.

Host Rozdělili jsme, tuším, právě veškeren lov na dvě, stanovíce jeden druh pro zvěř plovoucí, druhý pro zvěř chodící.

Theait. Ano.

Host A jeden jsme probrali, pokud jde o plovoucí zvířata žijící ve vodě; avšak druh chodící jsme nechali nerozdělen, říkáce, že je velmi složitý.

222 *Theait.* Ovšemže.

Host Tedy od umění získávacího až sem jdou sofista a udičnick spolu.

Theait. Aspoň se tak podobá.

Host Avšak rozcházejí se u živolovectví a jeden jde směrem k moři a k řekám i jezerům, aby lovil zvířata v nich žijící.

Theait. Ovšem.

Host Ale ten druhý k zemi a zase jakýmsi jiným řekám, jakoby k nivám obsahujícím hojnost bohatství a mládí, aby se zmocnil tvorů na nich se pasoucích.

Theait. Jak to myslíš?

Host Lov na chodící zvěř se dělí na dvě veliké části.

Theait. Která je jedna i druhá?

Host Jedna je lov na krotké živočichy, druhá na divoké.

Theait. Což pak jest nějaký lov na krotké?

Host Ano, ač jestliže je člověk krotký živočich. Postav se, na kterékoli stanovisko ti je libo, buď na stanovisko, že není žádný krotký živočich, nebo že krotký je některý jiný, kdežto člověk je divoký, nebo zase že pokládáš člověka za živočicha krotkého, ale soudíš, že není žádného lovu na lidi; ať to je kterákoli z těchto vět, o které myslíš, že ti je řečena po chuti, jen nám to přesně urči.

Theait. Nuže, myslím, hoste, že my jsme krotcí živočichové, a soudím, že jest lov na lidi.

Host Řekněme tedy, že i krotkolovectví je dvojí.

Theait. Podle čeho to?

Host Tak, že lupičství, otrokářství, tyranství a veškeré válečnictví, všechno to stanovíme za jeden druh, za lov násilný.

Theait. Dobře.

Host Avšak soudnictví, řečnění k lidu i hovor společenský, také to jako jeden celek nazveme jakýmsi jedním uměním přemlouvačským.

Theait. Správně.

Host A v přemlouvačství stanovme dva druhy.

Theait. Které?

Host Jeden prováděný v soukromí, druhý na veřejnosti.

Theait. Ano, tak vznikají oba ty druhy.

Host A co se týče soukromolovectví, není-li pak zase jeden jeho druh výdělečný a druhý dávavý?

Theait. Nerozumím.

Host Jak se podobá, ještě sis pozorně nevšiml lovu zamilovaných.

Theait. Po které stránce?

Host Že uloveným ještě k tomu přidávají dary.

b

c

d

e

Theait. Máš zcela pravdu.

Host Tohle tedy budiž druh umění milovnického.

Theait. Ovšemže.

Host Z výtěžného pak lovu ten způsob, při kterém se ve styku s druhými užívá laskavosti a který si dělá vnadidlo ve skrze prostřednictvím libosti a jako mzdu si vydělává toliko pro sebe živobytí, ten bychom, myslím, všichni nazvali jakýmsi uměním lahodícím nebo zpřijemňovacím.¹²

Theait. Jakkak by ne?

Host Avšak ten, který o sobě hlásá, že je společensky činný pro šíření zdatnosti, ale dává si platit mzdu v penězích, zdali pak není hodno nazvat tento druh jiným jménem?

Theait. Jakkak by ne?

Host A kterým to? Pokus se to říci.

Theait. To je jasné; zdá se mi totiž, že jsme našli sofistu. Nuže tedy už jsem to řekl a myslím, že bych ho nazýval jménem mu příslušným.

Host Tedy podle tohoto nynějšího usuzování, *Theaitéte*, jak se podobá, k umění přivlastňovacímu, a to loveckému,¹³ a to živolovectví, a to k lovu na suchu, a to ke krotkolovectví, k lidolovectví, k soukromolovectví, k výtěžnictví, k penězoberství, k jakobyvychovatelství – náleží lov na bohaté a urozené mladé lidi a ten je nazvat, jak nám vychází z nynější úvahy, sofistickou.

Theait. Docela tak.

Host Podívejme se na to ještě i takto; neboť předmět, který nyní hledáme, souvisí s uměním nikterak jednoduchým, nýbrž velmi složitým. Vždyť se totiž v tom, co bylo dříve řečeno, ukazuje zjev, že to není ten pojem, za jaký jej my nyní pokládáme, nýbrž některý jiný.

Theait. Jak to?

Host V umění získávacím byl tuším dvojitý druh, jeden, který obsahuje obor lovecký, a druhý výměnný.

Theait. Ano, to byl.

Host Nuže, u umění výměnného bychom snad měli mluvit zase o dvou druzích, z nichž jeden je darovací a druhý tržní.

Theait. Budiž tomu tak.

Host A tržnictví, řekneme, se dělí zase na dvě.

Theait. Jak?

Host Jeden druh jest trh přímý, provozovaný od samých výrobců, a druhý je trh zprostředkovatelský, obchodující s výrobky cizími.

Theait. Ovšem.

Host A což, nenazývá se u trhu zprostředkovatelského směna prováděná v jedné obci, asi poloviční jeho část, kupectvím?

Theait. Ano.

Host Avšak ten druh, při kterém se zboží koupí a prodejem směňuje z jedné obce do druhé, obchodem?

Theait. Jakkak by ne?

Host A pokud jde o obchod, zdalipak nepozorujeme, že se při něm za peníze vyměňují koupí jednak ty věci, kterými se živí a kterých užívá tělo, jednak ty, kterých potřebuje duše?

Theait. Jakkak to myslíš?

Host Snad neznáme ten druh týkající se duše, kdežto ten druhý asi chápeme.

Theait. Ano.

Host Řekneme tedy o veškerém músicím umění, jež se přenáší z obce do obce a pokaždé tu je koupeno a jinam dováženo a tam prodáváno,¹⁴ i o umění malířském a kejklířském¹⁵ a o mnoha jiných věcech určených pro duši, jež se dovážejí a kupují jednak pro zábavu, jednak i pro vážný zájem, že zjednávali tomu, kdo je dováží a prodává, neméně nežli prodej pokrmů a nápojů, správně jméno obchodníka.

Theait. Máš zcela pravdu.

Host Nuže nenazveš snad tímž jménem i toho, kdo skupuje nauky a město od města je zpeněžuje?

Theait. To jistě.

Host A v tomto obchodu pro duše jeden druh by jistě bylo

možno všim právem nazvat uměním na ukázkou,¹⁶ druhý pak je třeba pojmenovat jménem o nic méně směšným, nežli je to první,¹⁷ přece však, protože tu jde o prodávání nauk, musí být to jméno nějak příbuzné s tou činností.

Theait. Ovšemže ano.

Host Tedy u tohoto obchodování s naukami jest nazvati jedním jménem ten obor, který se týká nauk ostatních umění, ale obor nauky o zdatnosti jiným.

c *Theait.* Jakkpak by ne?

Host Zajisté by slušelo nazývati obor těch ostatních umění obchodováním s uměními; ale u tohoto druhého oboru pokus se ty říci jméno.

Theait. A které jiné jméno by člověk mohl říci, aby to neznělo chybně, nežli že to je ten nyní hledaný sofistický obor?

Host Žádné jiné. Nuže tedy nyní to shrňme a řekněme, že z umění získávacího, výměnného, tržního, obchodního, obchodujícího s řečmi a naukami ten obor, který obchoduje se zdatností, to je, jak se podruhé ukázalo, sofistika.

d *Theait.* Ba věru.

Host Za třetí pak i jestliže někdo je usazen na jednom místě v obci a prodává nauky týkající se právě téhož předmětu, z nichž jedny kupuje, jiné i sám vyrábí, a umíní si mít z toho živobytí, takže toho bys, myslím, nenazýval nijak jinak než právě takto.

Theait. Jakkpak bych neměl?

Host Tedy i výměnný, a to tržní obor umění získávacího, e buď kupecký nebo prodávající vlastní výrobky, tak i onak, ať to je kterýkoli druh obchodování s naukami týkajícími se takového předmětu, vždy jej nazveš, jak viděti, sofistickým.

Theait. Nutně, neboť je třeba jít důsledně s myslíenkou.

 Nuže ještě pozorujme, zdali se snad obor, o který nám nyní jde, podobá něčemu takovému.

225 *Theait.* Čemu to?

Host Jednou částí umění získávacího bylo, jak jsme viděli, zápasnictví.

Theait. Ano, to bylo.

Host Tu pak není od věci rozdělití je na dvě části.

Theait. Řekni, na které.

Host Tak, že v něm stanovíme jeden druh závodnický a druhý bojovný.

Theait. Tak jest.

Host Tu pak co se týče bojovnictví, tomu způsobu, který se provádí tělem proti tělům, je nasnadě dáti i nějaké takové příslušné jméno, například násilnictví.

Theait. Ano.

Host Avšak tomu, při kterém se bojuje řečmi proti řečem, jak jinak kdo řekne, Theaitéte, nežli spor?

Theait. Nijak.

Host Avšak obor týkající se sporů jest pokládati za dvojité.

Theait. Jak?

Host Pokud se totiž zápasí dlouhými řečmi proti dlouhým řečem odpůrců, a to veřejně o právo a bezpráví, je to druh soudní.

Theait. Ano.

Host Ale ten druh, který se provádí v soukromí a je rozdroben v otázky stavěné proti odpovědím, jsme zajisté zvyklí nenazývati jinak než slovním zápasem.

Theait. Jinak ne.

Host A v slovním zápasení to, při čem se vede spor o závazky, ale ten spor se provádí jen tak a neodborně, všechno to je c pokládat za jeden druh, protože to úsudek rozeznal jako něco zvláštního, avšak názvu se mu nedostalo ani od dřívějších lidí, ani nestojí za to, aby se mu ho dostávalo nyní od nás.

Theait. Pravda, neboť je rozdělen na příliš malé a rozmanité části.

Host Avšak odborný druh, při kterém se vede spor obecně o sám pojem spravedlnosti a nespravedlnosti a ostatní takové, jsme zvyklí nazývati eristickým.¹⁸

Theait. Jakkpak by ne?

d *Host* A z eristického oboru jeden druh zajisté peníze **utrácí**, druhý **vydělává**.

Theait. Ovšemže ano.

Host Pokusme se tedy říci, kterým jménem je třeba nazývat jeden i druhý z nich.

Theait. Ano, to věru musíme.

Host Nuže, jak se mi zdá, ta činnost, při které se pro zálibu v hovoru o těchto věcech zanedbávají soukromé věci, ale při které se způsobem řeči u většiny posluchačů nevzbuzuje sluchový požitek, ta se podle mého soudu nazývá jinak než **žvanění**.

Theait. Ano, říká se tomu tak nějak.

e *Host* Co pak se týče té opačné činnosti, při které se ze soukromého hádání vydělávají peníze, tu zase ty se teď pokus pojmenovat.

Theait. A co jiného by zase kdo mohl říci, aniž by chybil, nežli že nyní již počtvrté tu zase je ten podivuhodný a od nás hledaný **sofista**?

226 *Host* **Nic jiného to tedy není, jak se podobá, nežli výdělečný druh lidí, jenž náleží k umění eristickému, k slovnímu zápasnictví, k umění sporu, k oboru bojovnému, k zápasnictví, k umění získávacímu: to je, jak zase nyní ukázal úsudek, sofista.**

Theait. Zcela jistě.

Host Nuže vidíš, jak je to pravda, že tohle zvíře je ošemetné a že ho nelze, jak se říká, popadnout jednou rukou?

Theait. Je tedy potřebí oběma.

b *Host* Ano, je potřebí, a musíme tak udělat, seč jsme, když jsme mu už takhle na stopě. A řekni mi: užíváme snad některých slov z mluvy čeládky?

Theait. A mnohých; ale na které se to z jejich množství ptáš?

Host Na takové, jako říkáme **cediti, prosívati, převívati a přebíratí**.

Theait. A co dále?

Host A kromě těchto známe ještě výrazy česati, přísti, tkáti a nesčíslně jiných takových, jichž se užívá v řemeslech. Ano?

Theait. Co jsi chtěl o nich ukázat, že jsi předložil tyto příklady a dal jsi otázku o všech?

Host Všechna uvedená slova znamenají asi **rozlučování**.

Theait. Ano.

Host Tedy podle mého soudu, když se tu myslí při nich všech jedno umění týkající se těchto věcí, uznáme za vhodné dáti mu jedno jméno.

Theait. A jak mu řekneme?

Host **Umění rozlučovací**.

Theait. Budiž.

Host Teď pozoruj, zdali budeme moci zase u něho nějakým způsobem spatřit dva druhy.

Theait. Pozorování, které mi ukládáš, je pro mne příliš rychlé.

Host **Nuže, v uvedených příkladech rozlučování bylo jednak oddělování horšího od lepšího, jednak podobného od podobného.**

Theait. Je viděti, že takový byl asi smysl toho, co bylo nyní řečeno.

Host Jak se říká tomu druhému, nevím; ale pro to rozlučování, které lepší ponechává a horší odhazuje, mám jméno.

Theait. Řekni, které.

Host Všechno takové rozlučování, jak to já chápu, se nazývá obecně jakýmsi **čištěním**.

Theait. Ano, tak se to nazývá.

Host Nuže a to čištění, zdali pak by každý neviděl, že i to je zase dvojí?

Theait. Ano, když by měl na to čas, snad; avšak já to nyní nepozoruji.

Host **Jistě ty mnohé druhy čištění týkající se těl sluší zahrnouti pod jedno jméno.**

Theait. Jaké a pod které?

Host Jednak u živých tvorů všechno pročišťování, které se provádí uvnitř těl působením **gymnastiky** a umění lékařského

a záleží v správném rozlučování, i čištění povrchu, přilíši všední, aby se o něm mluvilo, které vykonává **lazebnictví**, a u neživých těl, na která vynakládá péči valchářství a veškeré upravování, jež dostalo v podrobnostech mnoho a na pohled směšných jmen.

Theait. A velmi.

Host Naprosto, *Theaitéte*. Avšak cestě usuzování není o nic méně důležitá práce houbou ani o nic důležitější pití léku, podle toho, že jedno nám svým čištěním prospívá málo a druhé velice. Neboť když se pokouší vyzozorovati, co je ve všech uměních příbuzné a co není příbuzné, aby nabyla o nich rozumového poznání, váží si hledíc k tomu všech stejně, a pokud jde o podobnost, nepokládá jednu věc za směšnější druhé; nijak neuznává toho, kdo projevuje lovecké umění strategií, za něco vznešenějšího nežli toho, kdo je projevuje chytáním vši, nýbrž obyčejně za nadutějšího. A tak i nyní, co se týče tvé otázky, kterým jménem nazveme souhrn všech těch schopností, jejichž údělem je očišťovati tělo, ať už živé nebo neživé, nic jí nebude záležet na tom, které by znělo nejokázaleji; jen ať drží – odděleně od očišť. duše – svázány všechny ty činnosti, které očišťují něco jiného. Nyní totiž usiluje, ač jestliže rozumíme její snaze, odděliti očišťování týkající se mysli od ostatního.

Theait. **Však rozumím a připouštím, že jsou dva druhy očišťování a jeden druh že se týká duše a je oddělen od očišťování těla.**

Host Překrásně. Poslouchej mě dále a pokoušej se zase to, co bylo řečeno, děliti na dvě.

Theait. Jak mě povedeš, podle toho se pokusím spolu s tebou děliti.

Host Špatností jmenujeme něco v duši různého od ctnosti?

Theait. Jakpak by ne?

Host A očišťování znamená, jak jsme viděli, vymítati, cokoli je kde špatného, a to druhé ponechávati.

Theait. Ano, tak to bylo.

Host Tedy i u duše, pokud budeme nalézati nějaké odnímání špatnosti, vhodně tomu budeme říkat očišťování.

Theait. Velmi vhodně.

Host U duše je třeba mluvit o dvou druzích špatnosti.

Theait. O kterých?

Host Jeden jest, jako když se vyskytuje v těle nemoc, druhý jako ošklivost. 228

Theait. Neporozuměl jsem.

Host Nepokládáš snad za totéž nemoc a roztržku?

Theait. Ani na tohle nevím, co mám odpovědět.

Host Zdali pak je podle tvého mínění roztržka něco jiného nežli zkáza toho, co je od přírody sourodé, způsobená nějakým rozdělením?¹⁹

Theait. Nic jiného.

Host Avšak ošklivost, je to něco jiného než obecný nedostatek míry, který je všude ve všem nevzhledný?

Theait. Nikterak to není nic jiného. b

Host A což nepozorujeme, že v duši lidí špatné povahy jsou mínění rozdvojena s žádostmi, odvaha s libostmi, úsudek s pocity nelibými, a tak i všechny tyto schopnosti vespolek?

Theait. Ba až příliš.

Host Jistě však jsou všechny dohromady z přirozené nutnosti sourodé.

Theait. Jakpak by ne?

Host Správně tedy nazveme špatnost roztržkou a nemocí duše.

Theait. Ano, zcela správně. c

Host A dále: když to, co je účastno pohybu a stanoví si jistý cíl, při pokusech o jeho dosažení při každém rozběhu se octne mimo něj a chybí se ho, zdali pak řekneme, že se mu to děje ze vzájemné souměrnosti, či naopak z nedostatku míry?

Theait. Je jasné, že z nedostatku míry.

Host Avšak veškerá duše, jak víme, má všechnu nevědomost neúmýšlně.

Theait. Zajisté.

Host Nuže, nevěděti není jistě nic jiného nežli chybné myšlení duše, která spěje k pravdě, ale ocitá se mimo cíl a nedojde k poznání.

Theait. Ovšemže ano.

Host Tedy nerozumnou duši jest pokládati za ošklivou a neúměrnou.

Theait. Podobá se.

Host Bývají tedy v ní, jak je vidět, tyto dva druhy zla, jeden, který je obecně nazýván špatností, a to je zcela zřejmě její nemoc.

Theait. Ano.

Host Druhý pak nazývají nevědomostí, ale nechtějí uznati, že ten druh, vyskytující se jedině v duši, je nějaká špatnost.

Theait. Docela je třeba připustit, o čem jsem právě teď při tvé řeči pochyboval, totiž že jsou dva druhy špatnosti v duši, a že zbabělost, nezřízenost a nespravedlnost je dohromady mítí v nás za nemoc, kdežto stav mnohé a rozmanité nevědomosti je pokládati za ošklivost.

Host Nuže a nevznikla u těla pro tyto dva stavy jakási dvě umění?

Theait. Která to?

229 *Host* Pro ošklivost gymnastika, pro nemoc lékařství.²⁰

Theait. To je viděti.

Host A tak jistě i pro násilnost, nespravedlnost a zbabělost je trestnictví; to ze všech umění nejvíce přísluší právu.

Theait. Pravděpodobně, jak aspoň je možno říci podle lidského mínění.

Host A co se týče veškeré nevědomosti, zdalipak by mohl někdo správněji jmenovati některé jiné umění než umění vyučovací?

Theait. Žádné.

b *Host* A dále: zdali pak je u vyučování uznávat toliko jeden jediný druh, či více, a že dva druhy jsou u něho nejdůležitější? Uvažuj.

Theait. Uvažuji.

Host A zdá se mi, že bychom to takhle nějak nejrychleji našli.

Theait. Jak?

Host Že bychom se podívali, zdali nevědomost připouští nějaký řez ve svém středu. Neboť jestliže se ta rozdvojí, je jasné, že přinutí také vyučování, aby mělo dvě části, jednu pro každý z obou druhů jí samé.

Theait. Tedy co, ukazuje se ti někde, co nyní hledáme?

Host Aspoň vidím, jak se mi zdá, u nevědomosti oddělen c jistý veliký a zlý druh, který vyváží všechny její ostatní části.

Theait. Jaký to?

Host Když člověk něco dobře neví a myslí si, že ví; skoro se zdá, že tím vznikají všem všechny chyby, do kterých upadáme ve svém myšlení.

Theait. Pravda.

Host A tu bylo podle mého mínění tomuto jedinému druhu nevědomosti dáno jméno neznalost.

Theait. Ovšemže.

Host A kterépak jméno je tedy dáti té části vyučovacího umění, která tohle odklízuje?

Theait. Myslím si, hoste, že to druhé je vyučování odborné, d avšak toto že bylo zde od nás nazváno vzděláváním.

Host Ano, Theaitéte, také skoro u všech Hellénů. Avšak ještě musíme uvážit i to, zdali to je už v celém svém rozsahu nedělitelné, či připouští nějaké dělení, které by bylo hodno pojmenování.

Theait. Jistě to je třeba uvážit.

Host Nuže, zdá se mi, že se i tohle ještě jistým způsobem dělí.

Theait. Podle čeho?

Host Při vyučování slovem je, jak se podobá, jedna cesta drsnější, ale druhá jeho část je hladší.

Theait. Co znamená to jedno i druhé?

230 *Host* První je jakýsi starobylý, od otců přijatý způsob, kterého obyčejně užívali pro své syny a mnozí ještě i nyní užívají, kdykoli se jim dopustí nějaké chyby, a při tom je v jistých případech plisní, v jiných domlouvají mírněji; tu pak všechno to dohromady by bylo možno nazvat **činností napomínací.**

Theait. Tak jest.

Host Avšak co se týče toho druhého, podobá se, že někteří došli po zralé úvaze toho mínění, že všechna neznalost je nedobrovolná, a že ten, kdo se o sobě domnívá, že je moudrý, by se nikdy nechtěl učit ničemu z toho, v čem se pokládá za znalého, a že napomínací způsob vzdělávání při veliké námaze má malý úspěch.

Theait. A to myslí správně.

b *Host* Proto se tedy vypravují k vypuzení této domněnky jiným způsobem.

Theait. Jakým to?

c *Host* Dotazují se na věci, o kterých se někdo domnívá, že o nich dovede říci něco podstatného, ačkoli o nich nedovede říci nic; potom ta mínění při jejich bludnosti snadno zkoušejí, a shrnuvše je ve svém posudku dohromady, kladou jedno vedle druhého a přitom ukazují, jak si ta mínění odporují, i když jde o tytéž věci, tatáž hlediska a tytéž vztahy. Když to ti lidé vidí, horší se sami na sebe, ale k ostatním se stávají mírnými; tímto způsobem se zbavují těch velikých a tuhých mínění o sobě samých a to je zbavování ze všech nejpříjemnější pro toho, kdo o něm slyší, a pro postiženého člověka nejtrvalejší. Ti, kteří je očisťují, mají totiž, milý hochu, touž zásadu jako mají lékaři těl, že by tělo nemohlo mít dříve prospěch z podávané potrawy, dokud někdo nevypudí vnitřní překážky; stejně tak usoudili i oni o duši, že nebude mít dříve užitek z podávaných nauk, d dokud někdo svým usvědčováním nevzbudí v usvědčovaném stud, dokud mu nevyjme mínění překážející naukám a nezpůsobí, aby se jevil čist a myslil si, že ví jediné to, co vskutku ví, a více ne.

Theait. To je věru ze všech stavů nejlepší a nejrozumnější.

Host Ze všech těchto důvodů musíme, *Theaitéte*, říci, že **usvědčování** je největší a neúčinnější ze způsobů očisťování, a o člověku, který jím nebyl vyzkoušen, jest souditi, i kdyby to byl sám veliký král,²¹ že pokud je neočištěn od největších poskvrn, je nevzdělaný a ošklivý po té stránce, po které by měl být nejčistší a nejkrásnější, kdo chce býti vskutku šťasten.

Theait. Docela jistě.

Host **Nuže, jak nazveme ty, kteří provozují toto umění? Já se totiž bojím říkat jim sofisté.**

231

Theait. Proč to?

Host Abychom jim neprokazovali příliš velikou čest.

Theait. Avšak výklad nyní podaný se jistě podobá něčemu takovému.

Host **Ano, také vlk psu, nejdivočejší zvíře nekrotšímu.** Opatrný člověk se musí ze všeho nejvíce míti vždycky na pozoru při podobnostech; to jsou totiž věci velmi skluzké. Ale budiž; neboť nevznikne, myslím, o malicherné výměry spor tehdy, když se budou mít náležitě na pozoru.

b

Theait. Jistě to není podobné pravdě.

Host **Tedy dejme tomu, že druhem umění rozlučovacího je čištění, u čištění budiž oddělena ta část, která se vztahuje k duši, a z té umění vyučovací a z umění vyučovacího umění vzdělávací; a u umění vzdělávacího to usvědčování, které se zabývá lichým zdáním moudrosti, nebudiž od nás nazýváno v úvaze nyní se projevivší nijak jinak než ušlechtilou sofistickou dobrého rodu.**

Theait. Nazvejme je tak; avšak již se ukázalo tonk podob, že jsem věru na rozpacích – chci-li mluvití pravdivě a určitě –, c
co mám říci, **že je doopravdy sofista.**

Host Tvé rozpaky jsou přirozené. Ale je třeba míti za to, že také on je nyní silně na rozpacích, kudy by asi ještě uklouzl výměru; neboť je správné přísloví, že není snadné uniknouti všem útokům. Nuže, právě teď musíme na něho co nejvíce napadnout.

Theait. Máš dobře.

Host Nejprve se tedy zastavme, jako bychom si chtěli oddechnouti; při té přestávce si zároveň přepočítejme, v kolika podobách se nám ukázal sofist. Nejprve, zdá se mi, jsme ho našli jako **výdělečného lovce mladých a bohatých lidí.**

Theait. Ano.

Host Za **druhé jako jakéhosi obchodníka s naukami pro duši.**

Theait. Ovšemže.

Host Za třetí, zdalipak se neukázal kupcem v témže oboru?

Theait. Ano, a za čtvrté byl podle nás prodavač vlastních výrobků v oboru nauk.

Host Správně jsi připomněl. To páté se já pokusím uvést na paměť; je to jakýsi borec zápasnictví v řečech, jenž si vyhradil umění eristické.

Theait. Ano, jest.

Host Ta šestá podoba je věru sporná, přece však jsme ji uznali a připustili jsme mu, že je očišťovatelem duše od mínění překážejících naukám.

Theait. Ovšemže ano.

232 *Host* **Kdykoli pak se někdo jeví znalým mnoha věcí, ale je nazýván jménem jediného umění, není tento zjev zdravý, nýbrž je jasné, že kdo se takto dívá na některé umění, nedovede v něm nalézt to, k čemu hledí všechny tyto vědomosti, a proto také nazývá toho, kdo ty vědomosti má, mnoha jmény místo jedním. Neuvědomuješ si to?**

Theait. Skoro se zdá, že je tomu nejspíše asi takto.

b *Host* Nuže nedopusťme, abychom my sami pro svou lenost byli při svém zkoumání v tom poměru, nýbrž nejprve znova proberme své výklady o sofistovi.²² O jednom výměru se mi jistě zdálo, že ho nejlépe vyznačuje.

Theait. Který to?

Host Nazvali jsme ho kdesi **slovním zápasníkem.**

Theait. Ano.

Host A což, nestává se i jiným lidem učitelem právě této věci?

Theait. Jak by ne?

Host Uvažujme tedy, čeho se asi týkají slovní zápasy, pro které takovíto učitelé, jak praví, vzdělávají. Naše zkoumání se začínej asi takto: Pověz, zdali dávají tuto schopnost pro obor věcí **božských**, které jsou obecnému množství skryty?

Theait. Aspoň se to o nich říká.

Host A což pro všechny viditelné stránky země i nebe a co s tím souvisí?

Theait. Ano.

Host Avšak také kdykoli se v soukromých schůzkách něco mluví obecně o vznikání a jsoucnosti, býváme jistě svědky, že i sami dovedou činiti námitky a také že jiné dělají schopnými svého umění.

Theait. Ovšemže.

Host A dále co se týče zákonů a veškerého občanského života, zdalipak neslibují, že i pro ten obor cvičí v umění sporu?

Theait. Ano, vždyť by se takřka nikdo neúčastnil jejich horů, kdyby tohle neslibovali.

Host Avšak pokud jde o všechna umění dohromady i o každé jednotlivé zvlášť, všechny námitky, které je činit vůči každému odborníku samému, jsou, tuším, majetkem veřejnosti, neboť jsou sepsány a uloženy pro každého, kdo se jim chce naučit.

Theait. Zdá se mi, že máš na mysli Prótagorovy spisy o zápasnictví a jiných uměních.

Host A také mnohých druhých spisovatelů, můj milý. Avšak co se týče podstaty umění slovního zápasu, zdalipak se nepodobá, že to je vcelku jakási dovednost schopná o všech věcech projevovat pochybnosti?

Theait. Aspoň se ukazuje, že skoro nic jí neujde.

Host A ty, hochu, pro bohy, myslíš, že je tohle možné? Vždyť vy mladí máte snad na to bystřejší zrak, kdežto my slabší.

- 233 *Theait.* Nač to? A co vlastně máš při tom na mysli? Tahle tvá otázka mi jaksi nejde na rozum.
Host Zdali je možno, aby některý člověk všechno věděl.
Theait. Věřu, to by bylo, hoste, naše pokolení šťastné.
Host Jakpak by tedy někdo někdy mohl namítati vědoucímu něco rozumného, když by byl sám nevědoucí?
Theait. Nijak.
Host Jakýpak by to tedy byl div, ta sofistická dovednost?
Theait. Po které stránce?
- b *Host* Jakým asi způsobem dovedou vštípití o sobě mladým lidem mínění, že jsou ze všech lidí ve všech věcech nejmoudřejší. Je totiž jasno, že kdyby si v slovních zápasech nevedli správně nebo kdyby se těm mladým tak neukazovali nebo kdyby se sice ukazovali, ale nicméně by se o nich nezdálo, že to umění sporu dobře působí na jejich rozumnost, tu by nastal ten tvůj případ, že by jim sotva kdo někdy dával peníze a chtěl být jejich žákem právě v těchto věcech.
Theait. Věřu sotva.
Host A nyní chtějí?
Theait. A velmi rádi.
- c *Host* Zdá se o nich, myslím, že sami mají znalecký poměr k těm věcem, v kterých odporují.
Theait. Jakpak by ne?
Host A to dělají, pravíme, ve všech věcech?
Theait. Ano.
Host Jeví se tedy svým žákům moudřími ve všem?
Theait. Jak jinak?
Host Ačkoli nejsou; neboť se ukázalo, že to je nemožné.
Theait. Jakpak by nebylo nemožné?
- d *Host* Sofista tedy má, jak se nám objevilo, ve svém majetku jakési zdánlivé vědění o všech věcech, ale ne pravdu.²³
Theait. Docela tak, a skoro se zdá, že to, co bylo nyní řečeno, je nejsprávnější výrok o sofistech.
Host Vezměme tedy ještě nějaký jasnější příklad o těchto lidech.

- Theait.* Jaký to?
Host Tento. Dej dobrý pozor a pokus se mi odpovědět.
Theait. Nač?
Host Kdyby někdo říkal, že umí jediným uměním všechno vůbec ne tvrdit a popírat, nýbrž tvořit a dělat –
Theait. V jakém smyslu jsi řekl „všechno“?
Host Ty mi nerozumíš hned samému počátku mé řeči, neboť nechápeš, jak se podobá, co znamená „všechno“.
Theait. To věru nechápu.
Host Slovem „všechno“ tedy myslím tebe i sebe a kromě nás i ostatní živé tvory a stromy.
Theait. Jak to myslíš?
Host Kdyby někdo říkal, že vytvoří i mne i tebe i všechno ostatní, co roste –²⁴
Theait. Jaké to vytváření máš na mysli? Jistě přece nebudeš mluvit o nějakém rolníku; vždyť jsi ho nazval tvůrcem živých bytostí.
Host Ano, a mimo to je tvůrcem i země a nebe i bohů a všeho ostatního; a pak, když jednotlivě z těch výrobků udělá, rychle je za zcela malé peníze prodává.
Theait. To je asi nějaká hra vtipu.
Host A co když někdo tvrdí, že všechno ví a že by tomu naučil druhého, a to za malé peníze a v krátkém čase, to se nemá pokládat za hru?
Theait. Ovšemže asi.
Host A znáš nějaký umělejší nebo i pěknější druh hry, nežli je druh napodobovací?
Theait. Nikoli; neboť ty jsi vyslovil druh velmi rozsáhlý, shrnuv všechno do jednoho, a asi nejrozmanitější.
Host Nuže, o tom, kdo slibuje, že dovede jedním uměním vytvářet všechny věci, je nám patrně známo, že svým malířským uměním vyrábí napodobeniny stejnojmenné s věcmi skutečnými; a když bude zdaleka ukazovat své malby, bude mu možno klamat nerozumné mladé lidi, že je do-

konale schopen ve skutečnosti zhotovovat, cokoli by chtěl dělati.

c *Theait.* Jak by ne?

Host A což v oboru řečí? Zajisté čekáme, že tu je jakési jiné umění, kterým je zase zde možno šáliti mladé lidi, ještě daleko stojící od pravdy věcí, prostřednictvím sluchu, řečmi, když se jim ukazují pouhé slovní obrazy všech jsoucen; tím se v nich způsobuje zdání, že ty řeči jsou pravda a ten řečník že je ze všech a ve všem všudy nejmoudřejší.

d *Theait.* Proč by nebylo nějaké jiné takovéto umění?

Host A tu mnozí, Theaitéte, z tehdejších posluchačů jistě musí měniti mínění tehdy získaná, když jim projde dostatečný čas a oni vyspějí věkem, kdykoli případnou na věci zblízka a zkušenostmi jsou nuceni zřetelně se dotýkati skutečnosti. Pak se jim veliké věci jeví malými, snadné těžkými a všechny ty přeludy, předváděné řečmi se ve všem všudy převrátí působením skutečných věcí, s kterými se potkají v praktickém životě.

Theait. Ano, aspoň pokud mohu já v tomto svém věku o tom soudit. Myslím totiž, že i já jsem jeden z těch, kteří stojí ještě daleko vzdáleni.

Host Proto tedy my všichni, jak tu jsme, se pokusíme a již nyní se pokoušíme přivésti tě co nejbliže, a to bez citelných zkušeností. Nuže, co se týče sofistů, řekni mi tohle: Zdalipak je už jasno, že to je odrůda kejklířů, protože je napodobitel skutečnosti, či se ještě rozpakujeme, zdali snad opravdu nemá vědění o všech těch věcech, o kterých je podle zdání schopen se přít?

235

Theait. A jak bychom se rozpakovali, hoste, z toho, co bylo řečeno, je už skoro jasno, že to je příslušník třídy těch, kteří se zabývají hrou.

Host Jest tedy třeba ho pokládat za jakéhosi kejklíře a napodobitele.

Theait. Ano, jak by ne?

Host Nuže tedy, teď je naše práce už nepustit tu šelmu;

snad jsme ho totiž chytili do jakési sítě, jednoho z nástrojů, kterých rozprava užívá v takových případech, takže z té už neunikne.

Theait. Z čeho to?

Host Aby nebyl jedním z třídy kouzelníků.

Theait. I mně se také tak o něm zdá.

Host Je tedy rozhodnuto co nejrychleji rozdělití obrazotvorné umění, vstoupiti do něho, a jestliže se nám sofista postaví, hned ho zajmouti podle příkazu královské řeči²⁵ a odevzdati ho králi se zprávou o našem lovu. Pakli však někde v oborech napodobovacího umění zmizí, postupovati za ním tak, že budeme stále dělití úsek, který ho bude přechovávat, až bude dopaden. Vším způsobem ani tento ani žádný jiný druh lidí nikdy se nebude chlubit, že unikl sledování těch, kdo dovedou takto za něčím jít, postupující po jednotlivostech a se zřením na veškerost.

Theait. Máš dobře a musíme to tak udělat.

Host Podle předešlého způsobu dělení zdá se mi, že i nyní vidím dva druhy napodobovacího umění; avšak co se týče hledaného pojmu, podle mého zdání teď ještě nejsem schopen poznati, v kterém z nich nám asi vězí.

Theait. Aspoň tedy nejprve řekni a rozliš nám, které to dva druhy myslíš.

Host Jedno umění, které vidím v napodobitelství, je umění zobrazovací. Toho se užívá nejvíce tehdy, kdykoli někdo provádí nápodobu podle poměrů vzoru co do délky, šířky a hloubky a kromě toho ještě také dává každé části barvu jí příslušející.

Theait. A což se o tohle nepokoušejí všichni, kdo napodobují?

Host Nikoli, aspoň ne ti, kteří plasticky vytvářejí nebo malují něco velikého. Neboť kdyby zachovali pravdivou poměrnost krásy, víš, že by se hořejší části jevíly příliš malé a dolní příliš velké, protože se na ony díváme zdaleka a na tyto zblízka.

Theait. Ovšemže ano.

Host Tu zajisté umělci nechají nyní pravdivost stranou a vytvářejí ve svých obrazech ne skutečné poměry, nýbrž ty, které se zdají krásné.²⁶

Theait. Docela tak.

Host Tedy ten první způsob, protože se při něm obráží podoba, je jistě spravedlivě nazývati obrazem.

Theait. Ano.

- b *Host* A část napodobovacího umění k tomu se vztahující jest nazývati, jak jsme řekli dříve, uměním zobrazovacím.

Theait. Tak jest.

Host A dále: co se pro nepříznivé hledisko podobá krásnému, co by však ani nebylo podobno tomu, čemu se prý podobá, kdyby někdo nabyt schopnosti viděti ty veliké věci náležitě, jak nazveme to? Zdalipak ne přeludem, když se sice zdá podobno, ale vskutku není podobno?

Theait. Jak jinak?

- c *Host* Nuže, není-li pak tento obor velmi rozsáhlý, jak v malířství, tak ve veškerém umění napodobovacím?

Theait. Jak by ne?

Host A nemohli bychom tu to umění, které vytváří přelud, a ne obraz, nejsprávněji nazývati uměním přeludovým?

Theait. Zajisté.

Host To jsou tedy ty dva druhy obrazotvorného umění, umění zobrazovací a umění přeludové.

Theait. Správně.

- d *Host* Co se týče otázky, o které jsem byl již tehdy na rozpacích, do kterého z nich je zařaditi sofistu, ani teď ještě ji nemohu jasně prohlédnout, ale vskutku je ten muž podivuhodný a je velmi nesnadno si ho prohlédnout, když se i nyní velmi dobře a chytře utekl do oboru, který je tak těžko prozkoumati.

Theait. Podobá se.

Host Zdalipak vychází tvůj souhlas z poznání, či tě ze

zvyku strhl jakoby nějaký prudký běh řeči, abys tak rychle souhlasil?

Theait. Jak to myslíš a k čemu jsi to řekl?

Host Jsme, vzácný příteli, vskutku před otázkou naprosto těžkou. Neboť tohle jevení a zdání, ale nebytí, a mluvení čehosi, ale ne pravdy – všechno to je stále plno nesnázi, dříve i nyní. Je totiž, Theaitéte, naprosto těžko pochopiti, jakým výrazem se má říci nebo mysliti, že nepravdivé věci skutečně jsou, aby se člověk, když to vysloví, nezapletl do sporu.

237

Theait. Jak to?

 Host Tento výrok se odvážil předpokládat, že věc nejsoucí jest; neboť jinak by se nepravda nestávala jsoucnem.²⁷ Avšak veliký Parmenidés, hochu, když jsme my sami byli hochy, nám o tom hlásal od začátku a napořád a takto pokaždé mluvil, v řeči nevázané i ve verších:

*z nejsoucna dělati jsoucno se nikdy násilím nedá;
raději od této cesty, když pátráš, zdržuj svou mysl.*²⁸

Jeho svědectvím to tedy je potvrzováno a ze všeho nejvíce by to objevila sama úvaha, kdyby byla podrobena jen malému výslechu. Nuže podívejme se nejprve na tu věc samu, jestliže ti to je stejné.

b

Theait. Co se mne týče, dělej si se mnou, co chceš, ale pozoruj, kudy by nejlépe postupovala úvaha, sám tudy jdi a také mne tou cestou veď.

Host Ano, je třeba tak dělat. Řekni mi: odvažujeme se někde mluvíti o tom, co nikterak není?

Theait. Jakkak by ne?

Host Kdyby tedy měl někdo z posluchačů odpověděti – ne pro nějaký spor ani pro zábavu, nýbrž vážně a s rozmyslem –, kam se má vztahovati tento výraz „nejsoucno“: co myslíme, o které a o jaké věci by ho asi sám užil a také jinému na jeho dotaz ukazoval, jak se ho má užívat?

c

Theait. To jsi dal těžkou otázkou a pro člověka, jako jsem já, takřka naprosto neřešitelnou.

Host Nuže aspoň to je jasné, že nejsoucno nelze odnáseti k něčemu z toho, co jest.

Theait. Jak by to bylo možno?

Host Jistě tedy, nemá-li se odnáseti k jsoucnu, neodnášelo by se správně ani k pojmu „něco“.

Theait. Jak jinak?

- d *Host* I to je nám snad zřejmé, že i tímto slovem „něco“ vypovídáme vždycky o tom, co jest,²⁹ neboť pronáseti je jediné, jakoby nahé a osamocené ode všech ostatních jsoucen, není možné, pravda?

Theait. Není možné.

- 2 *Host* Zdalipak tedy z tohoto hlediska souhlasíš, že kdo říká „něco“, nutně říká „něco jedno“?

Theait. Tak jest.

Host Ano, neboť uznáš, že „něco“ je výrazem jednotky, „někteří“ v dvojném čísle dvou a „někteří“ v množném čísle mnoha.³⁰

Theait. Jakkpak by ne?

- e *Host* U koho tedy není předmětem řeči něco, ten, jak se podobá, zcela nutně nemluví naprosto o ničem.

Theait. Věru, to je zcela nutné.

Host Jistě nelze připustit ani to, že takový člověk sice mluví, avšak předmětem jeho řeči je nic, nýbrž je říci, že kdokoli se pokouší vviadřovati řeči to, co není, že vůbec ani nemluví.

Theait. Aspoň by se skončila nesnáz naší úvahy.

- 238 *Host* Ještě ne tak sebevědomě! Neboť ještě tu jest, vzácný příteli, nesnáz, a to ze všech nesnází největší a první. Vždyť se týká samého jejího začátku.

Theait. Jak to myslíš? Řekni to beze všech okolků.

Host K jsoucnu by se mohlo, tuším, připojiti některé jiné ze jsoucen.

Theait. Ano, jak by ne?

Host Avšak zdalipak uznáme za možné, aby se někdy připojovalo některé ze jsoucen k nejsoucnu?

Theait. A jak bychom mohli?

Host Nuže, číslo v jeho celém rozsahu klademe mezi jsoucna.

Theait. Ač jestliže je vůbec co pokládat za jsoucno.

Host Tudíž se ani nepokoušejme odnáseti něco z čísla k nejsoucnu, ani mnohost ani jednost.

Theait. Jistě by to nebyl, jak se podobá, pokus správný; tak praví úsudek.

Host Jakkpak by tedy bylo možno bez čísla buď ústy vyslovit nebo jen vůbec myšlením pojmuti věci nejsoucí nebo nejsoucno?

Theait. Řekni, jak.

Host Kdykoli mluvíme o nejsoucnech, zdalipak se nepokoušíme příkládati k nim číselnou mnohost?

Theait. Jak by ne?

Host A když o nejsoucnu, zdalipak ne zase jednost?

Theait. Zcela zřejmě.

Host A přece, jak tvrdíme, není ani spravedlivé, ani správné pokoušet se připojovati jsoucno k nejsoucnu.

Theait. Máš zcela pravdu.

Host Nuže tedy, uvědomuješ si, že není možno nejsoucno samo o sobě ani správně hlasem vyjádřiti, ani o něm promluvit, ani si je pomyslit, nýbrž že jest nemyslitelné, nevyslovitelné, nevyjádřitelné a nevyměrné?

Theait. Naprosto.

Host Snad jsem tedy neměl pravdu, když jsem před chvílí řekl, že uvedu největší nesnáz té věci, a ve skutečnosti můžeme uvést ještě jinou větší.

Theait. Kterou to?

Host Divný člověče, neuvědomuješ si z toho samého, co bylo řečeno, do jaké nesnáze uvádí nejsoucno i toho, kdo je vyvrací? Takže kdykoli se někdo pokouší je vyvracet, je nucen sám sobě o něm odporovat.

Theait. Jak pravíš? Řekni to ještě zřetelněji.

Host Nic není třeba ohlížet se u mne po větší zřetelnosti. Já

e jsem totiž učinil předpokladem, že nejsoucno nesmí být účastno ani jednosti ani mnohosti, ale hned potom jsem o něm mluvil a také teď mluvím jako o jednom, neboť říkám v jednotném čísle „nejsoucno“. Rozumíš snad.

Theait. Ano.

Host A zase o něco málo dříve jsem tvrdil, že jest nevyjádřitelné, nevyslovitelné a nevyměrné. Sleduješ?

Theait. Sleduji; jakpak by ne?

239 *Host* Tu tedy jsem se pokoušel k němu připojití pojem „jest“, a tím jsem odporoval dřívějšímu výroku, není-li pravda?

Theait. Zřejmě.

Host A dále: když jsem to připojoval, neobracel jsem se k tomu jako k jednomu?

Theait. Ano.

Host A když jsem to nazýval nevyměrným a nevyslovitelným a nevyjádřitelným, mluvil jsem o tom věru jako o jednom.

Theait. Jakpak by ne?

Host Avšak má-li se mluvití správně, nesmí se to podle našeho tvrzení určovat ani jako jedno, ani jako mnohé, ani se vůbec nesmí říkat *to*; neboť již tímto výrazem by se připojoval pojem jednosti.

Theait. Ovšemže.

b *Host* Nuže, pokud jde o mne, co by se o mně mohlo říci? Nalezlo by se, že jsem už dříve a také nyní poražen ve vyvracení nejsoucna. Proto, jak jsem řekl, nezkoumejme správně vyjadřování o nejsoucnu na mé řeči, nýbrž vzhůru, podívejme se teď na to u tebe.

Theait. Jak to myslíš?

Host Nuže seber nám dobře a hezky – vždyť jsi mlád – co nejvíce můžeš, své síly a pokus se správným způsobem povědět něco o nejsoucnu, ale tak, abys mu nepřidával ani jsoucnost ani jednost ani číselnou mnohost.

Theait. To bych byl věru zachvácen velikou a podivnou podnikavostí, kdybych se sám o to pokoušel, když vidím, že ty jsi takto dopadl.

Host Tedy jestliže myslíš, nechme tebe i mne stranou; a dokud se nepotkáme s někým, kdo by tohle dovedl, až dotud mějme za to, že se sofista způsobem nadevšecko ošemetným schoval na místo nedostupné.

Theait. Ba ano, je to vidět.

Host Tudíž jestliže o něm řekneme, že má jakési přeludové měnění, snadno nás po užití toho výrazu popadne a obrátí řeč na opačnou stranu. Budeme-li ho nazývat obrazotvorem, zeptá se nás, co asi vůbec rozumíme obrazem. Jest tedy třeba, *Theaitéte*, uvažovat, co by se mělo odpovědět tomu chlapíku na tu otázku.

Theait. Je zřejmé, že uvedeme obrazy na vodních plochách a v zrcadlech, dále pak obrazy malované a vtištěné i všechny ostatní, které jsou snad takové.

Host Je patrné, *Theaitéte*, že jsi ještě neviděl sofistu.

Theait. Cože?

Host Bude se ti zdát, že má oči zamhouřeny nebo že vůbec žádných nemá.

Theait. Jak to?

Host Když mu budeš takto odpovídat a budeš mluvit o něčem v zrcadlech nebo ve výtvarných dílech, vysměje se tvé řeči, když k němu budeš mluvit jako k člověku vidoucímu; bude se tvářit, že nezná ani zrcadel ani vodních ploch ani vůbec toho, co souvisí s viděním, a bude se tě ptát jediné na to, co vychází z myšlení.

Theait. Nao?

Host Na to, co je ve všech těchto věcech, o nichž ty jsi mluvil jako o mnohých, které jsi však uznal za vhodné nazvat všechny jedním jménem „obraz“, jako by to byla jedna věc. Nuže mluv a beze všeho ustupování se braň tomu muži.

Theait. Kterýpak jiný výměr, hoste, bychom dali o obrazu, než-

li že to je napodobení skutečné věci, jímž vzniká druhá taková věc?

Host Slovy „druhá taková“ myslíš „skutečná“, či o čem jsi užil výrazu „taková“?

Theait. Nikterak nemyslím věc skutečnou, ale ovšem podobnou.

Host Zdalipak přitom myslíš skutečnou věcí to, co vskutku jest?

Theait. Tak jest.

Host A což neskutečnou? Zdalipak opak skutečné?

Theait. Jak jinak?

Host Soudíš tedy, že to, co je podobné, není vskutku jsoucí, když to nazýváš neskutečným.

Theait. Avšak přece nějak jest.

Host Ale zajisté nikoli skutečně podle tvých slov.

Theait. To jistě ne; ledaže to jest vskutku jakožto obraz.

Host Tedy to, čemu říkáme obraz, není vskutku něco jsoucího, ale vskutku to jest obraz jsoucího?³¹

Theait. Skoro se zdá, že nějakým takovým spletením je spojeno nejsoucno se jsoucnem, způsobem velmi podivným.

Host Ano, jak by nebyl podivný? Vidíš aspoň, že i nyní tímto zkřížením nás mnohohlavý sofistů přinutil, abychom proti své vůli uznali, že nejsoucno jakýmsi způsobem jest.

Theait. Vidím, a to velmi dobře.

Host Nuže co? Jak máme určití výměr jeho umění, abychom mohli býti v souhlase sami se sebou?

Theait. Jak to myslíš a čeho se asi obáváš, že tak mluvíš?

Host Když budeme tvrdit, že sofistů klame, pokud jde o přelud, a jeho umění že je jakési klamavé, zdalipak tehdy řekneme, že naše duše působením jeho umění má nepravdivá mínění, či co asi?

Theait. Toto; neboť co jiného bychom řekli?

Host A nepravdivé mínění bude to, které má předmětem opak proti tomu, co jest; či jak?

Theait. Takto, opak.

Host Soudíš tedy, že předmětem nepravdivého mínění je nejsoucno?

Theait. Nutně.

Host Zdalipak si nepravdivé mínění představuje, že nejsoucno není, či že to, co nijak není, nějakým způsobem jest?

Theait. Třeba pokládati za jeho předmět, že nejsoucno nějakým způsobem jest, ač má-li kdo někdy jen dost málo soudit nepravdivě.

Host A což nepředstavuje si také, že to, co dozajista jest, nijak není?

Theait. Ano.

Host A také to je nepravda?

Theait. I to.

Host A výpověď bude takto, myslím, stejně pokládána za nepravdivou, i když bude tvrdit, že to, co jest, není, i že nejsoucno jest.

Theait. Ano, neboť jak jinak by se mohla stát takovou?

Host Snad nijak; ale sofistů tohle popře. Nebo jaký je prostředek, aby to někdo z rozumných lidí připustil, když je vedle toho uznáno to, co bylo uznáno předtím?³² Chápeme, *Theaité*, co chce říci?

Theait. Jakkak bychom nechápali? Řekne, že tvrdíme pravý opak proti svému dřívějšímu výroku, když jsme se odvážili říci, že jest nepravda i v míněních i v řečech. Že jsme totiž mnohokrát nuceni spojovati jsoucno s nejsoucno, ačkoli jsme právě souhlasně uznali, že to je věc ze všech nejnejnemožnější.

Theait. Správne sis na to vzpomněl. Ale už je čas uvažovati,³³ co dělat se sofistů; neboť vidíš, jak nasnadě a jak četné jsou námitky a nesnáze, budeme-li ho prozkoumávat tak, že ho zaradíme do oboru umění přeludníků a kejklířů.

Theait. Ba velmi.

Host A to jsme jich probrali jen malou část, neboť jejich množství je, abych tak řekl, nekonečné.

Theait. Je-li tomu tak, bylo by, jak se podobá, nemožné zachytit sofistu.

Host Co tedy, máme toho nyní takhle z ochablosti nechat?

Theait. Já myslím, že to nesmíme udělat, jsme-li jen trochu neschopni se toho muže nějak chopit.

Host Budeš tedy shovívavý, a jak jsi nyní řekl, spokojíš se, jestliže se nějak jen trochu dostaneme z nebezpečí tak silné úvahy?

d *Theait.* Jak bych nebyl?

Host A ještě více tě prosím o tohle.

Theait. Oč?

Host Aby sis o mně nemyslil, že se stávám jakoby nějakým otcovrahem.

Theait. Jak to?

Host Při naší obraně bude nám nutno podrobit zkoušení nauku otce Parmenida a násilně dokazovat, že nejsou v jistém smyslu jest, a naopak zase že jsou jakýmsi způsobem není.

Theait. Je vidět, že o něco takového půjde v té úvaze.

e *Host* Ano, jakpak by to neviděl, jak se říká, slepý? Neboť nebude-li tato myšlenka ani vyvrácena, ani uznána, sotva kdy bude moci někdo mluvit o nepravdivých výpovědích nebo o nepravdivém mínění, buď o obrazech nebo vyobrazeních³⁴ nebo napodobeninách nebo o samých preludech, nebo i o uměních, která se těmito věcmi zabývají, aby nebyl směšný, jsa nucen sám sobě si v řeči odporovat.

242 *Theait.* Úplná pravda.

Host Nuže proto se musíme odvážit udělati nyní útok na otcovu nauku, nebo toho musíme vůbec nechat, jestliže nás od toho útoku zdržuje nějaký ostych.

Theait. Co se toho týče, nic nás nijak nezdrží.

Host Pak tedy tě poprosím do třetice ještě o nějakou maličkost.

Theait. Jen mluv.

Host Řekl jsem, tuším, před chvílí, že mi k vyvrácení v těchto věcech vždycky vypovídají síly, a tak je tomu i nyní.

Theait. Řekl jsi to.

Host Mám tedy strach z těch slov, abych se ti snad pro ně nezdál nepřičetným, když bych se při každém kroku obracel sem a tam. Neboť jen kvůli tobě podnikneme vyvrácení oné nauky, jestliže k němu dojde.

Theait. Tak buď přesvědčen, že se mně nebude tvé jednání zdát nijak a v ničem nenáležitě, jestliže se dáš do tohoto vyvrácení a dokazování; pokud jde o to, přístup k němu beze vší obavy.

Host Nuže tedy, jak by se měla začít řeč tak nebezpečná? Zdá se mi, hochu, že se musíme dát nejspíše touto cestou.

Theait. Kterou to?

Host Nejprve se podívat na ty věci, které se nyní zdají zřejmé, abychom snad o nich neměli zmatené pojmy a abychom příliš snadno vespolek nesouhlasili, jako bychom měli všechno v pořádku.

Theait. Pověz jasněji, co myslíš.

Host Zdá se mi, že příliš vlídně³⁵ s námi rozmlouval Parmenidés i každý, kdokoli se kdy pustil do rozhodování, aby se určilo, kolik jest jsoucna a jaká jsou.

Theait. Jak to?

Host Ukazuje se, že nám každý vypravoval jakýsi mýtus,³⁶ jako dětem: jeden, že jsou tři jsoucna a z nich že některá někdy vespolek jakýmsi způsobem válčí, jindy zase se sprátelují a ukazují se, jak vcházejí v sňatky, rodí a odchovávají své potomstvo; jiný zase mluvil o dvou, vlhkém a suchém nebo teplém a studeném, a ty spolu snoubí a spojuje sňatkem; ale u nás škola elejská, počínajíc od Xenofana a ještě dřív, soudí, že to, čemu se říká vše, jest jedno, a tak vykládá ve svých vypravováních. Avšak později kteréjší mýsy iónské a sicilské přišly na myšlenku,³⁷ že je nejjistější obě ta mínění spojení a říci, že jsoucno jest množství i jedno a že je udržováno pohromadě nepřátelstvím i přátelstvím. Neboť se stále rozchází a schází, říkají silnější z mús; ale slabší uvolnily zásadu, že tomu je stále

243 tak, a říkají, že vše je střídavě tu jedno a přátelské, a to působením Afrodity, jindy zase mnohé a samo sobě nepřátelské jakýmsi svárem. Zdali má v tomto všem někdo z nich pravdu, či ne, je těžko rozsouditi, a bylo by nevhodné činiti výtky slavným a dávným mužům ve věcech tak velikých; ale to je dovoleno projevit –

Theait. Co?

Host Že nás, obyčejné lidi, přezírali a málo si nás všímali; neboť se nic nestarají o to, zdali stačíme či nestačíme sledovat jejich výklady, a tak jde každý za svou myšlenkou až do konce.

Theait. Jak to myslíš?

Host Kdykoli někdo z nich promluví a vykládá, že jest nebo vzniklo nebo vzniká množství jsoucnem nebo jedno nebo dvě, a tu předpokládá směšování tepla se studenem, někde jinde zase rozlučování a slučování, rozumíš, pro bohy, Theaitéte, v jednotlivých případech něčemu z jejich výkladů? Já totiž, když jsem byl mladší, domníval jsem se, že přesně rozumím, kdykoli někdo mluvil o tomto předmětu našich nynějších pochybností, o najsoucnu. Avšak nyní vidíš, v jaké jsme pro to nesnázi.

c *Theait.* Vidím.

Host Nuže, a pokud jde o jsoucnu, nemáme snad o nic méně ve své duši touž nejistotu; a přece tvrdíme, že toto je nám snadně a že chápeme, kdykoli o tom někdo promluví, kdežto to druhé ne, zatímco jsme na tom stejně, hledíc k obému.

Theait. Snad.

Host Totéž platí také o ostatních věcech, o kterých jsme dříve mluvili.

Theait. Ovšemže.

d *Host* O celém jejich množství uvážíme až potom, bude-li se nám zdát; avšak o nejdůležitější a přední jest uvažovati nyní na prvním místě.

Theait. O čem to mluvíš? Patrně asi pravíš, že je potřeba nejprve prozkoumat jsoucnu, co asi o něm soudí ti, kteří tvrdí, že je vynášejí najevo.

Host Vzápětí jsi postihl, Theaitéte, mou myšlenku. Míním totiž, že musíme postupovati tímto způsobem, a jako kdyby oni myslitelé byli sami přítomni, takto se jich ptát: „Nuže, vy všichni, kteří tvrdíte, že vše je teplo a studeno nebo nějaká taková dvojice, co to asi říkáte při té dvojici, když pravíte, že to obě dohromady i jedno každé zvlášť jest? Jak máme rozumět tomuto vašemu ‚jest‘? Snad že to je třetí pojem vedle oněch dvou a máme pokládat podle vás vše za tři, a už ne za dva? Neboť kdybyste nazývali z těch dvou pojmů jen jeden nebo druhý jsoucnem, nemohli byste říkati, že oba stejným způsobem jsou; patrně by to byl v obou případech pojem jeden, a ne dva.“

Theait. Máš pravdu.

Host „Ale snad chcete nazývat jsoucnem tu dvojici?“

Theait. Snad.

Host „Avšak, přátelé,“ řekneme, „i takto byste zcela zřejmě nazývali dvě věci jednou.“ 244

Theait. Zcela správně jsi řekl.

Host „Když jsme se tedy my octli v nesnázích, objasněte nám to vy náležitě, co asi chcete vyjádřiti, když užíváte slova jsoucnu. Je totiž zřejmé, že vy tohle už dávno znáte, kdežto my jsme se předtím domnívali, že to známe, ale nyní jsme se octli v nesnázích. Poučte nás tedy nejprve právě o tom, abychom se nedomýšleli, že rozumíme vašim slovům, kdežto ve skutečnosti by tomu bylo zcela naopak.“ To budeme mluvit a to budeme žádat i od těchto i od ostatních, kteří tvrdí, že vše je více než jedno; dopustíme se tím, hochu, něčeho neslušného?

Theait. Nikoli

Host A co ti, kteří tvrdí, že vše jest jedno,³⁸ zdalipak od nich nemáme, seč jsme, zvědět, co asi rozumějí jsoucnem?

Theait. Jakkap by ne?

Host Tedy ať odpovědí na tuto otázku: „Tvrdíte, tuším, že jest jedině jedno?“ – „Ano, tvrdíme,“ řeknou. Tak?

Theait. Ano.

Host „A což, rozumíte něco slovem jsoucnu?“

Theait. Ano.

- c *Host* „Zdalipak totéž, co slovem jedno, a tak užíváte o téže věci dvou jmen, či jak?“

Theait. Jakápak bude potom, hoste, jejich odpověď?

Host Je zřejmé, *Theaitéte*, že tomu, kdo stanovil tento předpoklad, není zrovna snadné odpovědět na nynější otázku a také na kteroukoli jinou.

Theait. Jak to?

Host Tvrdit, že není nic než jedno, a pak uznávat dvě jména, to je poněkud směšné.

Theait. Jakpak by ne?

- d *Host* A docela přisvědčovati něčímu tvrzení, že jméno je něco jsoucího, v tom není rozumu.

Theait. Proč?

Host Kdo pokládá jméno za něco různého od věci, uznává patrně kteréisi dvě věci.

Theait. Ano.

Host Avšak bude-li pokládat jméno za totožné s věcí,³⁹ buď bude nucen uznávat jméno ničeho, anebo jestliže bude tvrdit, že náleží k něčemu, vyjde z toho, že jméno je toliko jménem jména, a ničeho jiného.

Theait. Tak jest.

Host A to jedno bude vlastně jméno jednoho a zase náopak jedností jména.

Theait. Nutně.

Host A což celek, řeknou o něm, že to je pojem jiný než jedno, které jest, či s ním totožný?

- e *Theait.* Jak je možno si představit, že nebudou tvrdit a netvrdí jeho totožnost?

Host Jestliže tedy jsoucno je celek, jak praví i Parmenidés

*tělesu přesné koule je na všech podobno stranách,
od středu všude jsouc stejné a o nic nesmí být větší,
o nic nesmí být menší ni zde ni na jiném místě,*

a když je jsoucno takové, má i střed i místa na obvodu, a když má to, má zcela nutně části, či jak?

Theait. Tak jest.

Host Avšak věru nic nebrání, aby to, co je rozděleno na části, mělo v souhrnu svých částí stav jednoty a aby takto, jakožto všechno a celost, bylo jedno. 245

Theait. Proč by bránilo?

Host Avšak zdalipak není nemožné, aby to, co je v tomto stavu, bylo samo to pravé jedno?

Theait. Jak to?

Host Vždyť přece to opravdové jedno musí býti podle správného výměru pojímáno jako naprosto nedělitelné.

Theait. To věru musí.

Host Avšak takovéto jsoucno, složené z mnoha částí, nebude odpovídat tomu výměru. b

Theait. Rozumím.

Host Zdalipak tedy jsoucno, které má takto stav jednoty, bude jedno a celek, či vůbec nemáme říkati, že jsoucno je celek?

Theait. Těžkou jsi předložil volbu.

Host Jistě máš zcela pravdu. Neboť jsoucno, které je v tom stavu, že je jistým způsobem jedno, ukáže se, že není totožné s jedním, a všechny části dohromady budou více než jedno.

Theait. Ano.

Host Avšak jestliže jsoucno pro ten stav, který v něm způsobuje jedno, není celek, a celek sám jest, chybí jsoucno samo sobě. c

Theait. Ovšemže.

Host A podle této úvahy jsoucno zbavené samo sebe nebude jsoucnem.

Theait. Tak jest.

Host A souhrn všeho se stává zase něčím více než jedno, když i jednot i celost dostaly každá zvlášť svou vlastní podstatu.

Theait. Ano.

Host Avšak jestliže celost vůbec není, jsou z toho pro jsouc-

d no tytéž důsledky, i ten, že kromě toho, že není, ani by se nikdy nemohlo stát jsoucím.

Theait. Proč to?

Host Co vznikne, vzniká vždycky celé; proto ani o jsoucnosti ani o vzniku nesmí mluvit jako o jsoucím ten, kdo nepočítá celost mezi jsoucná.

Theait. Docela se podobá, že je tomu tak.

Host Avšak co není celek, nesmí mít ani žádnou velikost; neboť kdyby bylo nějak veliké, ať by bylo jakkoli veliké, musilo by být tak veliké jako celek.

Theait. Ba jistě.

e *Host* A tak se věru v každém z tisíce případů ukáží nesčíslné nesnáze tomu, kdo pokládá jsoucnou buď za nějakou dvojici, nebo za jediné jedno.

Theait. To je vidět skoro již z těch obtíží, které vycházejí nyní najevo; neboť se to splétá jedno za druhým a přináší větší a trapnější nejistotu o každém předešlém výroku.

Host To jsme ještě neprobrali všechny, kteří podrobně vykládají o jsoucnu a nejsoucnu, ale přesto pokládejme to za dostatečné. Nyní se zase musíme podívat na ty, kteří mluví jinak, abychom z pozorování všech uviděli, že nijak není snazší říci, co asi jest jsoucnou, nežli co je nejsoucnou.

246

Theait. Nuže tedy musíme jít i na ty.

Host Však je mezi nimi, jak se podobá, jakoby nějaká gigantomachie pro neshody, které mezi sebou mají o pojmu jsoucnosti.

Theait. Jak?

Host Jední stahují všechno z nebe a neviditelná na zemi, rukama přímo objímajíce skály a duby.⁴⁰ Dotýkajíce se totiž takových věcí, tvrdí, že to je jediné, co poskytuje nějakou možnost nárazu a doteku; vymezují tělo a jsoucnost jako totéž, a když někdo z ostatních řekne o něčem, co nemá těla, že to jest, pohrdavě se k němu chovají a nechtějí nic jiného slyšeti.

b

Theait. Jak hrozí jsou to muži, o kterých právě mluvíš! Věru i já jsem se už setkal s četnými z nich.

Host Proto také se jejich odpůrci velmi opatrně brání odněkud shora z neviditelné oblasti, nutíce uznati, že opravdová jsoucnost jsou jakési pomyslné a netělesné ideje⁴¹; avšak ta těla oněch prvních a to, co je od nich nazýváno pravdou, tříští ve svých vývodech na malé kusy a nazývají to místo jsoucnosti jakýmsi pohyblivým děním. A uprostřed se neustále vede, *Theaitéte*, nesmírný boj obou stran o tyto otázky.

Theait. Pravda.

Host Nuže tedy dejme si od obou těch stran po řadě vyložit o tom, co stanoví jako jsoucnost.

Theait. A jak si to dáme vyložit?

Host Od těch, kteří jí dávají místo mezi idejemi, je to snazší, neboť jsou mírnější, avšak od těch, kteří všechno násilně zavlékají do těla, je to těžší, nebo snad i skoro nemožné. Ale zdá se mi, že je třeba jednat s nimi takto.

Theait. Jak?

Host Nejlépe, kdyby to bylo nějak možné, dělat je lepšími ve skutečnosti; pakli však to nelze, dělejme je takovými v řeči a předpokládejme, že by byli ochotni odpovědět i rádněji než nyní. Neboť přesvědčení lepších lidí má patrně větší váhu než horších; my však se nestaráme o tyto, nýbrž hledáme pravdu.

Theait. Zcela správně.

Host Vybídni tedy ty polepšené muže, aby ti odpověděli, a tlumoč mi jejich výrok.

Theait. Stane se tak.

Host Ať tedy řeknou, zdali mají představu smrtelného živoka.

Theait. Jak by ne?

Host Neuznávají, že to je duši oživené tělo?

Theait. Ovšemže.

Host A přitom pokládají duši za jedno ze jsoucnou?

Theait. Ano.

Host A což, neříkají snad o duši, že jedna je spravedlivá, druhá nespravedlivá, a jedna rozumná, druhá nerozumná?

Theait. Jak by ne?

Host A nestává se podle jejich mínění každá z nich spravedlivou tím, že má spravedlnost a že v ní je spravedlnost přítomna, a nespravedlivou zase opakem?

Theait. Ano, i v tomhle souhlasí.

Host Avšak co má možnost k něčemu přistupovati a zase odstupovati, o tom věru řeknou, že to v plném smyslu toho slova něco jest.

Theait. Vskutku to říkají.

- b *Host* Když tedy jest spravedlnost a rozumnost i ostatní ctnosti a jejich opaky, a také duše, do které tyto věci vnikají, zdalipak říkají, že některá z nich je viditelná a hmatatelná, či že jsou všechny neviditelné?

Theait. Sotva kterou z nich pokládají za viditelnou.

Host A když jsou takové, soudí snad o nich, že mají nějaké tělo?

Theait. Na tuto otázku už neodpovídají vesměs v témže smyslu, nýbrž duše sama prý má podle jejich zdání jakési tělo, ale pokud jde o rozumnost a o každou jednotlivou z ostatních věcí, na které ses ptal, **ostýchají se býti tak směli, a buďto jim vůbec upíráti jsoucnost, nebo tvrditi, že to jsou všechno těla.**

- c *Host* Zřejmě se nám, Theaitéte, **ti muži polepšili**; vždyť ti z nich, kteří jsou nejčistšího plemene, by nepocítili ostych před žádnou z těchto věcí, nýbrž o všem, co nemohou mačkatí rukama, by houževnatě tvrdili, že to tedy vůbec nic není.

Theait. Vyjadřuješ tak asi jejich myšlenky.

- d *Host* Tažme se jich tedy dále; neboť **jsou-li ochotní připustit netělesnost jen u zcela malé části jsoucnů, již to stačí. Měli by říci, co jest podstatnou složkou zároveň i u těchto věcí i u oněch, které mají tělo, a k čemu přihlížejí, když o obojích tvrdí, že jsou.** Tu by byli snad asi v nesnázích; jestliže vskutku cítí něco takového, pozoruj, zdali by chtěli přijmouti výměr nabízený od nás a souhlasiti, že jsoucnem jest takováto věc.

Theait. Jakápak? Řekni to a hned to zvíme.

Host Soudím tedy takto: cokoli má nějakou moc, buď půso-

bit na druhou jakoukoli věc nebo přijmouti sebemenší účinek od sebenepatrnějšího činitele, a to třeba jen jedinkrát, všechno to vskutku jest; **mám totiž za to – abych podal výměr⁴² –, že jsoucnem nejsou nic jiného než mohutnost⁴³**

Theait. Protože sami nemohou v přítomné chvíli podat lepší výměr, nežli je tento, přijímají jej.

Host Dobře; později by se snad i nám i jim ukázalo něco jiného. Co se tedy týče těchto, nechť nám s nimi zůstane zde tato do- 248
hoda.

Theait. Ano.

Host Nyní pojďme k těm druhým, k **přátelům idejí⁴⁴**; a ty nám tlumoč i jejich výroky.

Theait. Stane se tak.

Host Mezi děním a jsoucností děláte patrně rozdíl, že ano?

Theait. Ano.

Host **A soudíte, že tělem máme skrze smyslové vnímání styk s děním, duší pak skrze myšlení se skutečnou jsoucností; ta jest podle vašeho mínění stále v témže stavu, kdežto dění je hned tak, hned jinak.**

Theait. Ano, to je naše mínění.

Host A co asi rozumíte, výborní muži, v obou případech tím **stykem?** Zdalipak ne to, co jsme před chvílí řekli my?

Theait. Co to?

Host Trpnost nebo činnost, vznikající z jakési mohutnosti u věcí vespolek se scházejících. Tu asi, Theaitéte, ty neslyšíš dobře jejich odpověď na tento výrok, **kdežto já snad ano, protože jsem jim blízký.**

Theait. Jaký tedy vyslovují názor?

Host Neschvalují nám, co jsme před chvílí řekli synům země o jsoucnosti.

Theait. Co to?

Host **Prohlásili jsme, tuším, za dostatečné vymezení jsoucnů, když je u něčeho moc buď přijímatí nebo působiti sebemenší účinek.**

Theait. Ano.

Host Nuže, na to odpovídají tak, že dění je účastno moci přijímatí a působití účinky, ale ke jsoucnosti se podle jejich mínění nehodí způsobnost k žádné z těchto obou věcí.

Theait. Je něco na tom, co říkají?

Host Ano, a na to musíme odpovědět, že se chceme od nich dovědět ještě jasněji, zdali uznávají, že duše poznává a jsoucnost jest poznávána.

Theait. To jistě ano.

Host A což, pokládáte poznávání nebo býti poznáván za činnost, nebo trpnost, nebo za obojí? Či jedno za trpnost, a druhé za činnost? Či vůbec ani jedno ani druhé není účastno žádné z těchto dvou věcí?

Theait. Patrně že ani jedno ani druhé žádné z obou; neboť jinak by odporovali svému dřívějšímu tvrzení.

Host Chápu, aspoň v tom, že znamená-li poznávání nějakou činnost, pro poznávaný předmět z toho nutně vyplývá trpnost. Tedy podle této úvahy, když je jsoucnost poznávána poznáváním, tu pokud jest poznávána, potud jest trpným přijímáním účinku uváděna v pohyb, což by se přece podle našeho mínění nemohlo vyskytnout u toho, co je v klidu.

Theait. Správně.

Host Což se, proboha, dáme tak snadno přesvědčiti, že dokonalému jsoucnu doopravdy chybí pohyb, život, duše a rozumové myšlení, že nežije ani nemyslí, nýbrž že je při své velebnosti a posvátnosti bez rozumu a nehybně stojí?

Theait. To bychom věru připouštěli, hoste, hroznou myšlenku.

Host Tedy řekneme, že rozum má, ale život ne?

Theait. A jak?

Host Tedy tvrdíme, že tyto obě věci v něm jsou, ale řekneme, že je nemá v duši?

Theait. A jakým jiným způsobem by je mělo?

Host Nuže tedy že má rozum i život i duši, že však ačkoli je oživeno duší, stojí naprosto bez pohybu?

Theait. Všechny tyto domněnky jsou podle mého zdání nerozumné.

Host A pohybované věci i pohybu přece musíme přiznati jsoucnost.

Theait. Jak by ne?

Host Z toho tedy vychází, Theaitéte, že za prvé o žádném z nehybných jsoucen není pro nikoho nikde rozumového poznání.

Theait. Dozajista.

Host A dále, jestliže zase připustíme, že všechny věci mění své místo a jsou v pohybu, i při tomto stanovisku vyjmeme touž věc, rozumové poznání, z počtu věcí jsoucích.

Theait. Jak?

Host Mohlo by se snad podle tvého zdání to, co má stále týž stav, týž způsob i týž předmět, vyskytnouti někdy tam, kde není klid?

Theait. Nikoli.

Host A což kde není toho, mohlo by tam snad, ať to je kdekoli, být nebo vzniknout rozumové poznání?

Theait. Nikterak.

Host Věřu je třeba bojovat vším úsilím myšlenky proti tomu, kdo by rušil vědění nebo poznání nebo činnost rozumu, a přitom by jakýmkoli způsobem o něčem něco tvrdil.

Theait. Zcela jistě.

Host Tu tedy je, jak se podobá, člověku milovnému moudrosti a těchto věcí si nade všecko vážícímu naprosto nutno počínati si z těchto důvodů takto: od těch, kteří hlásají buď jedno jsoucno nebo i množství idejí, nepřijímat tvrzení, že všechno stojí, a na druhé straně zase těch, kteří ve všem všudy uvádějí jsoucno v pohyb, vůbec ani neposlouchat, nýbrž podle dětského přání „všechno, co je nehybné i co je v pohybu“⁴⁵ soudit, že jsoucno a vše jest jedno i druhé.

Theait. Úplná pravda.

Host Nuže co? Zdalipak se neukazuje, že jsme již hezky obchytili jsoucno svou úvahou?

Theait. Ovšemže ano.

Host Ach, *Theaitéte*, tak se mi zdá, že právě nyní poznáme nesnáž spojenou s jeho zkoumáním.

e *Theait.* Jak zase? A co myslíš těmito slovy?

Host Můj milý, nepozoruješ, že jsme nyní v největší nevědomosti o něm, ale nám samým se zdá, že v našich řečech je něco vážného?

Theait. Aspoň mně; ale jak jsme se tak nepozorovaně dostali do takového stavu, to dobře nechápu.

250 *Host* Uvažuj tedy jasněji, zdali bychom při svém nynějším stanovisku právem nedostali zrovna tu otázku, kterou jsme sami tehdy dávali těm, kteří tvrdili, že vše je teplo a studeno.

Theait. Jakou? Pomoz mi si vzpomenout.

Host Velmi rád; a pokusím se to udělat tím způsobem, že se tě budu tázat právě tak, jako tehdy oněch, abychom také zároveň o něco postoupili.

Theait. Správně.

Host Nuže dobrá. Pohyb a klid, zdalipak to nepokládáš za věci mezi sebou docela opačné?

Theait. Jakkak by ne?

Host A přece pravíš stejně o obou z nich i o každé zvlášť, že jsou?

b *Theait.* Ano, to pravím.

Host Zdalipak tím tvrdíš, že se obě i každá zvlášť pohybují, když o nich připouštíš, že jsou?

Theait. Nikterak.

Host Či naznačuješ, že stojí, když říkáš, že obě jsou?

Theait. A jak bych mohl?

Host Stanovíš tedy v duši pojem *jsoucna*⁴⁶ jako něco třetího vedle nich a soudíš, že i klid i pohyb jest od něho objímán; shrnuv je a přihlížeje k jejich společné účasti v *jsoucnosti*, řekl jsi o nich, že obě ty věci jsou. Je tomu tak?

c *Theait.* Skoro se zdá, že opravdu objevujeme *jsoucno* jako něco třetího, když pravíme, že pohyb i klid jest.

Host *Jsoucno* tedy není pohyb a klid dohromady, nýbrž zajisté něco různého od těchto věcí.

Theait. Podobá se.

Host Podle své podstaty tedy *jsoucno* ani nestojí ani se nepohybuje.

Theait. Tak asi.

Host Kam tedy má ještě obrátit své myšlení, kdo chce o něm u sebe stanovit něco zřejmého?

Theait. Ano, kam?

Host Myslím, že už nikam to není snadné. Neboť jestliže se něco nepohybuje, jak je možno, aby to nestálo? Nebo jak je zase možno, že se nepohybuje to, co nijak nestojí? Avšak o *jsoucnu* se nám nyní ukázalo, že je vně této dvojice. Je to snad možné?

Theait. Jistě to je ze všeho nejnemožnější

Host Nuže, tu je spravedlivě vzpomenouti si při tom na tohle.

Theait. Nač?

Host Že jsme se dostali do veliké nesnáze, když jsme byli tázáni o *nejsoucnu*, k čemu asi se má vztahovat to jméno. Pamatuješ se?

Theait. Jak by ne?

Host Nuže, jsme snad nyní v nějaké menší nesnázi hledíc k *jsoucnu*?

Theait. Jak se to ukazuje mně, hoste, jsme, možno-li říci, ještě ve větší.

Host Mějme tedy zde před sebou tuto nesnadnou otázku. Protože pak i *jsoucno* i *nejsoucno* mají stejnou měrou podíl v té nesnázi, jest již nyní naděje, že podle toho, jak se to nebo ono z nich objeví buď slaběji nebo jasněji, že se tak objeví i to druhé; a jestliže naopak nebudeme moci uvidět ani jedno ani druhé, aspoň proplujeme s úvahou zároveň mezi oběma těmi pojmy, kudy nejslušněji budeme moci.

Theait. Dobře.

Host Povězme tedy, jakým asi způsobem se stává, že nazýváme v jednotlivých případech touž věc mnoha jmény.

Theait. Jako například co? Řekni příklad.

Host Nuže, mluvíme o člověku a dáváme mu mnohé přívlastky; přepisujeme mu i barvy i tvary i rozměry i špatnosti a ctnosti, a při všech těchto názvech a tisíci jiných vypovídáme o něm netoliko, že je to člověk, nýbrž i dobrý a nesčíslně jiného. A obdobně je tomu tak i s ostatními věcmi; vycházíme od každé jako jednotky a zase ji označujeme jako množství a mnohými jmény.

Theait. Máš pravdu.

Host A tím jsme, myslím, připravili hostinu mladým lidem a ze starých těm, kteří se pozdě začínají učit; neboť hned je každému nasnadě námitka, že je nemožno, aby mnohé bylo jedno a jedno mnohé, a docela jim působí radost zakazovat, aby se neříkalo, že člověk je dobrý, nýbrž má se prý jen říkat, že dobré je dobré a člověk je člověk.⁴⁷ Jistě se často potkáváš, Theaitéte, jak se domnívám, s lidmi zahloubanými do takových věcí; někdy to jsou lidé již starší, pro chudobu ducha plní úžasu nad takovými věcmi, a myslí si, že právě v tom objevili nějakou velikou moudrost.

Theait. Ovšemže ano.

Host Aby se tedy naše úvaha vztahovala na všechny, kdo někdy vykládali, ať to bylo cokoli, o jsoucnosti, nechť se týká, co d nyní bude řečeno v podobě otázek, i těchto i ostatních, s kterými jsme rozmlouvali výše.

Theait. Co to bude?

Host Co máme dělat? Nepřipojovat ani jsoucnost k pohybu a klidu, ani nic jiného k ničemu jinému, nýbrž pokládat ty pojmy za neslučitelné a neschopné vzájemného společenství a takto o nich stanovit ve svých řečech? Či je máme všechny spojit v jedno, pokládající je za schopny vzájemné účasti? Či jedny ano, a druhé ne? Které z těchto možností, Theaitéte, asi dávají přednost?

Theait. Já nemohu za ně na tyto otázky nic odpovědět.

Host Proč pak tedy neodpovídáš na jednu po druhé a nezkoumáš při každé její důsledek?

Theait. Máš dobře.

Host Nuže předpokládejme, chceš-li, že nejprve tvrdí, že nic nemá s ničím v ničem žádného společenství. Není-li pravda, že pohyb a klid nebudou mít žádným způsobem účast v jsoucnosti?

Theait. Jistě nebudou.

252

Host A což, bude jedno nebo druhé z nich, když nebude mít společenství se jsoucností?

Theait. Nebude.

Host Přijetím tohoto názoru jsou všechna stanoviska, jak se podobá, hned vyvrácena, těch, kteří vše uvádějí v pohyb, a zároveň těch, kteří je jakožto jedno zastavují, i těch, kteří hledí k ideám a tvrdí, že jsoucná jsou stále v témže poměru a stavu; neboť všichni tyto připojují pojem bytí, jedni, když tvrdí, že se vše skutečně hýbe, druzí, že to jest skutečně ve stavu nehybném.

Theait. Ba jistě.

Host Také všichni ti, kteří veškero hned skládají, hned rozdělují, ať už je svádějí v jedno a z jednoho rozdělují na konečné množství složek nebo ať je rozdělují na určité prvky a z nich je skládají, stejně jestliže tvrdí, že se to děje střídavě nebo že se to děje stále – všichni ti by podle toho všeho mluvili naprázdno, jestliže není žádného mišení.

Theait. Správně.

Host Dále však ze všech nejměšněji by si jistě počínali ve svých výkladech ti, kteří by nic nedovolovali nazývatí různým pro společenství s různým stavem.⁴⁸

Theait. Jak to?

Host Jsou, tuším, nuceni napořád o všem užívat slov „býti“, „odděleně od“, „ostatních“, „o sobě“ a tisíce jiných; nemají c moci se jich vzdalovati a nevpřítati je do řeči, a tu nepotřebují

jiných, kteří by je vyvraceli, nýbrž mají, jak se říká, domácího nepřítele a odpůrce, a kudy chodí, nosí ho stále s sebou a on mluví z jejich nitra jako ten podivný Euryklés.⁴⁹

d *Theait.* To je velmi dobré přirovnání a pravda.

Host A což, jestliže připustíme, že všechny věci mají mezi sebou možnost společenství?

Theait. To dovedu i já rozřešit.

Host Jak?

Theait. Že by se pohyb sám docela stával nehybným a klid sám by se zase naopak hýbal, kdyby se obé dostávalo k sobě vespolek.

Host Avšak to je asi s největší nutností nemožné, aby se pohyb stával nehybným a klid aby se hýbal?

Theait. Jakpak by ne?

Host Zbývá tedy jediné to třetí.

Theait. Ano.

e *Host* Ba jistě jedna z těchto možností je nutná, buďto že všechno se dá směřovat nebo nic, nebo jedny věci ano, druhé ne.

Theait. Ano, jak by ne?

Host A ony dvě myšlenky se ukázaly nemožnými.

Theait. Ano.

Host Tedy každý, kdo by chtěl odpovídati správně, bude tvrdit tu poslední ze tří.

Theait. Docela jistě.

253 *Host* Když se tedy jedny věci dají slučovat, a druhé ne, bylo by to s nimi skoro tak jako s hláskami. Neboť také ty jedny se patrně k sobě nehodí, a druhé se hodí.

Theait. Jakpak by ne?

Host A samohlásky na rozdíl od ostatních hlásek procházejí všemi jako svazující činitel, takže bez některé z nich je nemožno, aby se ostatní spojovaly jedna s druhou.

Theait. Ba věru.

Host Zdalipak tu každý ví, které s kterými jsou schopny se

spojovati, či je třeba tomu, kdo to chce dělat náležitě, jistého umění?

Theait. Je třeba umění.

Host Jakého?

Theait. Mluvnického.

Host A což, když jde o vysoké a hluboké tóny, není tomu také tak? Kdo má umění poznávat, které se dají spojovati a které ne, ten je zajisté hudebně vzdělaný, a kdo tomu nerozumí, nevzdělaný.

Theait. Tak jest.

Host A jiné takové rozdíly nalezneme i při ostatních uměních a neumělostech.

Theait. Jak by ne?

Host Nuže, když jsme přijali myšlenku, že i rody jsouceny jsou k sobě vespolek hledíc k míšení v témže poměru, jistě musí postupovat ve svých úvahách s jistým věděním, kdo chce správně ukázat, které rody jsouceny s kterými se shodují a které se mezi sebou nesnášejí. A dále také, zdali jsou některé, které procházejí všemi a udržují je pohromadě, takže se mohou směřovati, a naopak zase při rozdělování, zdali některé jiné procházejí celky a jsou příčinou rozdělení.

Theait. Ano, jak by k tomu nebylo třeba vědění, a to snad skoro největšího?

Host Nuže, kterým jménem nazveme, *Theaitéte*, zase toto vědění? Či jsme, proboha, nepozorovaně vpadli do vědění lidí svobodných a stalo se nám, že hledající sofistů jsme napřed našli filosofa?

Theait. Jak to myslíš?

Host Rozdělovati jsoucna podle rodů a ani nepokládati tutéž ideu za jinou ani jinou za tutéž, zdalipak neřekneme, že to je věc dialektického vědění?

Theait. Ano, řekneme.

Host Kdo je schopen to dělati, ten zajisté dostatečně rozpoznává jednu ideu prostupující všude množstvím věcí, z nichž

jedna každá trvá odděleně, i mnoho idejí vespolek různých, jež jsou zvenku od jedné objímány, a zase jednu, jak procházejíc množstvím celků je sloučena v jednotu, a mnohé docela oddělené zvlášť. V tom záleží umění rozeznávat podle rodu jsoucna, jak se jednotlivé věci mohou slučovat a jak ne.

Theait. Ovšemže ano.

Host Avšak zajisté tu dialektickou schopnost nedáš, jak myslím, jinému nežli tomu, kdo čistě a spravedlivě filosofuje.

Theait. Jak by se mohla dát jinému?

Host Tedy na takovémto asi místě nalezneme filosofa, i nyní i později, budeme-li ho hledat; je sice těžké uvidět zřetelně i toho, ale obtíž sofistova je jiného způsobu nežli obtíž tohoto.

Theait. Jak?

Host Onen ubíhá do temnosti nejsoucna, cvikem jí dosahuje a pro temnotu místa je těžko ho upozorovat. Je tomu tak?

Theait. Podobá se.

Host Avšak filosof se ve svých úvahách stále stýká s ideou jsoucna, a tu zase pro světlost té oblasti není nikterak snadno ho spatřiti; neboť duševní zrak obyčejných lidí nedovede vydržeti pohled na to, co je božské.

Theait. I o tomto se podobá, neméně než o onom, že tomu tak jest.

Host Nuže tedy o filosofovi budeme snad brzy zkoumati podrobněji, bude-li se nám ještě chtít; ale co se týče sofisty, je snad zřejmé, že nesmíme popustit, dokud si ho dostatečně neprohlédneme.

Theait. Dobře jsi řekl.

Host Shodli jsme se tedy v tom, že některé z rodů jsoucna jsou ochotny se mezi sebou stýkati, a druhé ne, a jedny jen málo, druhé však ve velké míře, jiné pak že procházejí všemi a nic jim nebrání, aby měly společenství se všemi. Nyní jděme za tou myšlenkou dále a uvažujme tímto způsobem – ne o všech ideách, abychom se nemátli v jejich množství, nýbrž tak, že si napřed vybereme některé z těch, které jsou

pokládány za největší –, nejprve jaká jest každá jednotlivá, potom jakou mají schopnost vzájemného společenství. Takto, i když nebudeme moci s veškerou zřetelností postihnouti jsoucno a nejsoucno, aspoň se nám nebude nedostávat rozumového poznání o nich, pokud to dovoluje způsob nynějšího zkoumání, jestliže se nám totiž nějak podaří vyváznouti bez trestu, když budeme tvrditi, že nejsoucno je skutečně nejsoucí.

Theait. To jest věru potřebí.

Host Největší z rodů jsoucna, které jsme právě probírali, jsou jistě samo jsoucno, klid a pohyb.

Theait. Daleko největší.

Host A dále, o těch dvou z nich tvrdíme, že jsou vespolek neslučitelné.

Theait. Dozajista.

Host Avšak jsoucno se směšuje s oběma;⁵⁰ vždyť oba patrně jsou.

Theait. Jakpak by ne?

Host Vychází tedy, že to jsou tři věci.

Theait. Jak jinak?

Host Zajisté pak každá jednotlivá z nich je různá od těch dvou, ale sama se sebou totožná.

Theait. Tak jest.

Host Co však zase znamenají slova, kterých jsme nyní užili, „totéž“ a „různé“? Zdalipak to jsou nějaké dva rody jsoucna odlišné od těch tří, avšak stále se s nimi nutně směšující, a měli bychom o všech uvažovat jako o pěti a ne jako o třech, či těmi slovy „totéž“ a „různé“ nazýváme, aniž jsme si toho sami vědomi, něco, co náleží oněm třem?

Theait. Snad.

Host Ale dvojice pohyb a klid není jistě ani „různé“ ani „totéž“.

Theait. Jak?

Host Cokoli bychom vypověděli společně o pohybu a klidu, to nemůže být ani jedno ani druhé.

Theait. Proč to?

Host Pohyb se zastaví a klid se zase dá do pohybu. Neboť přistoupí-li k té dvojici kterýkoli z těch dvou pojmů, přinutí jedno nebo druhé, aby se změnilo v opak své přirozenosti, protože nabude účasti ve svém opaku.

Theait. Ba jistě.

Host Ale jistě oba ty rody, klid i pohyb, jsou účastny totožnosti i různosti.

Theait. Ano.

Host Neříkejme tedy, že pohyb jest „totéž“, nebo „různé“, a neříkejme to zase ani o klidu.

Theait. Pravda, neříkejme.

Host Avšak zdalipak si máme myslet „jsoucno“ a „totéž“ jako něco jedno?

Theait. Snad.

Host Ale jestliže pojmy jsoucno a totéž neznamenaají nic rozdílného, tu když zase řekneme o pohybu a klidu, že oba ty rody jsouceni jsou, vyslovíme takto o nich obou, že jakožto jsoucí jsou totéž.

Theait. Avšak to je přece nemožné.

Host Tedy je nemožné, aby totéž a jsoucno bylo jedno.

Theait. Skoro.

Host Máme tedy přiřadit k těm třem ideám totožnost?

Eidesin

Theait. Ovšemže ano.

Host A což různost, tu máme počítat za pátou? Či si máme myslet, že ta a „jsoucno“ jsou jen dvě jména pro jeden rod?

Theait. Snad.

Host Ale připouštíš, myslím, že jedno ze jsouceni se myslí samo o sobě, druhé vždycky jen v poměru k jiným.

Theait. Jak by ne?

Host A pojem různosti je vždycky myšlen v poměru k něčemu jinému, ano?

Theait. Tak jest.

Host Nebylo by tomu tak, kdyby se pojmy jsoucno a různost od sebe naprosto nelišily. Avšak kdyby pojem různosti měl účast v obou ideách jako pojem jsoucni, tu by někdy mezi různými věcmi byla i taková různá věc, která by nebyla různá v poměru k věci jiné; takto však nám s naprostou jistotou vychází, že cokoli je různé, nutně je tím, co je, v poměru k něčemu jinému.

Theait. Je tomu právě tak, jak říkáš.

Host Tedy je souditi, že podstata různosti je pátá mezi ideami, které před jinými stanovíme.

Tois eidesin, classes

Theait. Ano.

Host A řekneme, že je všechny prostupuje; neboť že jedna každá je různá od ostatních nikoli pro svou vlastní podstatu, nýbrž proto, že má účast v ideji různosti.

Theait. Dozajista.

Host Vezměme tedy ještě jednou těch pět idejí jednu po druhé a suďme o nich takto.

Theait. Jak?

Host Za prvé co se týče pohybu, že to je věc docela různá od klidu. Či jak soudíme?

Theait. Takto.

Host Není to tedy klid.

Theait. Nikterak.

Host Avšak jest, a to proto, že má účast v jsoucnu.

256

Theait. Jest.

Host A dále zase pohyb je věc různá od totožnosti.

Theait. Skoro.

Host Tedy není „totéž“.

Theait. To jistě ne.

Host Avšak jak jsme viděli, tato idea je „totéž“, protože zase všechny ideje jsou účastny totožnosti.

Theait. Ba jistě.

Host Musíme tedy uznati, a ne s pohoršením odmítat, že pohyb je „totéž“ i „ne totéž“. Kdykoli totiž o něm řekneme, že je

- b totéž a ne totéž, neřekli jsme to se stejným ohledem, nýbrž řekneme-li „totéž“, myslíme tak pro jeho účast v ideji „totéž“ v poměru k sobě samému, kdykoli pak „ne totéž“, zase pro společenství s růzností, pro které pohyb, jsa odlučován od totožnosti, se stává ne tím, nýbrž něčím jiným, takže tu zase je správně nazýván „ne totéž“.

Theait. Ovšemže ano.

Host Tedy také kdyby pohyb sám nabýval nějak účasti v klidu, nebylo by nic nevhodného nazývatí jej klidovým?

Theait. Bylo by to zcela správné, jestliže připustíme, že z rodů jsoucen jedny se dají vespolek směšovati, a druhé ne.

- c *Host* A právě k výkladu tohoto jsme přišli dříve než k výkladu věci, o kterých jednáme nyní, a dokazovali jsme, že tomu přirozeně jest takto.

Theait. Ano, jak by ne?

Host Opakujme tedy: Pohyb je něco různého od pojmu různosti, zrovna tak, jako se ukázal něčím jiným proti totožnosti i proti klidu?

Theait. Nutně.

Host Jest tedy podle úvahy právě vyslovené v jistém smyslu něco nerůzného a různého.

Theait. Pravda.

- d *Host* Nuže, co dále? Řekneme snad o něm, že je něco různého od těch tří věcí, ale od té čtvrté ne, když jsme došli mínění, že je pět těch věcí, o kterých a v kterých jsme si předsevzali zkoumatí?

Theait. Jak to? Vždyť přece je nemožno připustit, že by ten počet byl menší, než jak se před chvílí ukázal.

Host Směle tedy můžeme hájit tvrzení, že pohyb je něco různého od jsoucna.

Theait. Zcela směle.

Host Není-li pak tedy zřejmě pohyb vskutku nejsoucno a také jsoucno, když přece má účast v jsoucnu?

Theait. Docela zřejmě.

Host Je tedy nutné, že nejsoucno jest i u pohybu i v ostatních rodech jsoucen; neboť ve všech způsobuje podstata různosti, že každý jednotlivý rod je různý od jsoucna, a tím jej dělá nejsoucnem; a takto z téhož hlediska správně nazveme všechny rody nejsoucny a zase naopak, protože jsou účastny jsoucna, řekneme o nich, že jsou, a nazveme je jsoucny.

Theait. Skoro se tak zdá.

Host Tedy u každé ideje je ve velkém množství jsoucno, ale v nesčíslném množství nejsoucno.

Theait. Podobá se.

Host Zajisté i o samém jsoucnu musíme říci, že je různé od ostatních rodů.

Theait. Nutně.

Host Tedy i jsoucno, jak vidíme, je tolikrát nejsoucí, kolik jest ostatních rodů; neboť protože není totožné s oněmi, jest si ce samo jedno, avšak na druhé straně nesčíslným množstvím ostatních rodů není.

Theait. Skoro tomu tak jest.

Host Zajisté tedy ani to nelze s rozhořčením odmítat, když přirozená podstata rodů jsoucen obsahuje vzájemné společenství. Jestliže však někdo to nepřipouští, ať přesvědčí o něčem jiném naše dřívější úvahy a pak teprve ať přesvědčuje jejich důsledky.

Theait. Požadavek, který jsi vyřkl, je zcela spravedlivý.

Host A tu se podívejme i na tohle.

Theait. Nač?

Host Kdykoli mluvíme o nejsoucnu, tu, jak se podobá, nemluvíme o něčem opačném proti jsoucnu, nýbrž toliko o něčem od něho různém.

Theait. Jak?

Host Tak například kdykoli o něčem řekneme „ne velké“⁵¹, zdá se ti snad, že tehdy označujeme tím výrazem o něco více věc malou nežli stejnou?

Theait. A jak by se mi to mohlo zdát?

Host Kdykoli se tedy bude tvrdit, že zápor znamená opak, nepřipustíme to, nýbrž jenom tolik, že předkládaná slovice „ne“ a „ni“ označují něco jiného proti slovům, která následují, spíše však proti věcem, které jsou vyjádřeny slovy pronášenými v řeči po záporce.

Theait. Docela jistě.

Host Uvažme tohle, jestliže je libo i tobě.

Theait. Co to?

Host Podstata různosti je podle mého názoru rozkouskována právě tak jako vědění.

Theait. Jak?

Host Také to je patrně jedno, avšak každá jeho část, když se odloučí a k něčemu přidá, má jisté jméno, sobě vlastní; proto se mluví o mnoha uměních i naukách.

Theait. Ovšemže ano.

Host Nuže tedy, i s díly podstaty různosti, která jest jedna, se děje totéž.

Theait. Snad. Ale jak si to máme myslet?

Host Jest proti krásnu nějaká protikladná část různosti?

Theait. Jest.

Host A o té řekneme, že je bezejmenná, či že má nějaký název?

Theait. Že má. Neboť co kdy nazýváme nekrásným, to není různé od ničeho jiného nežli od přirozené podstaty krásna.

Host Nuže teď mi řekni tohle.

Theait. Co?

Host Pojem nekrásna vzniká zajisté tak, když se cosi od jistého rodu jsoucen oddělí a zase naopak se proti jistému ze jsoucen postaví.⁵²

Theait. Tak jest.

Host Vychází tedy, jak se podobá, že nekrásno je jakýsi protiklad jsoučna proti jsoucnu.

Theait. Zcela správně.

Host A zdalipak tedy se nám podle tohoto soudu jeví, že krásno je více jedním ze jsoucen a nekrásno méně?

Theait. Nikoli.

Host Musíme tedy soudit, že „ne velké“ jest stejně jako samo „velké“? 258

Theait. Stejně.

Host Zajisté i „ne spravedlivé“ musíme postavit do téže řady se „spravedlivým“, hledíce k tomu, že jedno není o nic více jsoucí nežli druhé?

Theait. Jak by ne?

Host A tak i o ostatních věcech budeme takto soudit, když se ukázalo, že přirozená podstata různosti náleží mezi jsoučna, neboť je-li ona jsoucí, je nutno stejnou měrou pokládat za jsoučna i její části.

Theait. Ano, jak by ne?

Host Zajisté tedy, jak se podobá, vzájemný protiklad mezi přirozenou podstatou části různosti a přirozenou podstatou části jsoučna není – smíme-li tak říci – o nic méně jsoucností nežli samo jsoučno; neboť neznamená opak proti jsoucnu, nýbrž jen tolik, něco různého od něho.

Theait. Zcela zřejmě.

Host Jak bychom jej tedy nazvali?

Theait. Patrně právě toto je ono nejsoučno, jež jsme hledali kvůli sofistovi.

Host Snad tedy, jak jsi řekl, nezůstává co do jsoucnosti za žádným z ostatních jsoucen, a je třeba již bez obavy říci, že nejsoučno je trvale majitelem své vlastní přirozené podstaty; zrovna tak jako veliké bylo veliké, krásné bylo krásné, neveliké neveliké a nekrásné nekrásné, tak také týmž způsobem nejsoučno bylo a jest nejsoučno, jedna idea v počtu mnohých. Či máme, Theaitéte, hledíc k němu, ještě nějakou nedůvěru?

Theait. Žádnou.

Host Nuže víš, že jsme zašli ve své nedůvěře k Parmenidovi dále, než stanovila jeho zapověď?

Theait. V čem to?

Host Hledali jsme ještě dále vpřed a dokázali jsme mu více, nežli on zakázal zkoumat.

Theait. Jak?

d *Host* Protože on kdesi říká:

*z nejsoucna dělati jsoucno se nikdy násilím nedá;
raději od této cesty pátrání zdržuj svou mysl.⁵³*

Theait. Ano, praví tak.

Host Avšak my jsme netoliko dokázali, že nejsoucna jsou, nýbrž také jsme objasnili, co jest idea nejsoucna; když jsme totiž dokázali, že jest přirozená podstata různosti i že je rozkouskována ve všech jsoucnech v jejich vzájemném poměru, o každé jednotlivé její částce protikladné proti jsoucnu jsme se odvážili říci, že právě to je vskutku nejsoucno.

Theait. A podle mého zdání, hoste, byla ta naše výpověď ve všem všudy zcela pravdivá.

Host Ať nám tedy nikdo nevytýká, že prohlašujeme nejsoucno za opak jsoucna a přitom se odvažujeme tvrditi, že nejsoucno jest. Neboť co se týče kteréhokoli opaku jsoucna, my jsme už dávno nechali být otázku, zdali jest, či ne a zdali připouští výměr, či je naprosto nevýměrný. Avšak pokud jde o náš výměr nejsoucna, buď ať jej někdo vyvrátí a přesvědčí nás, že jej nepodáváme dobře, nebo dokud to nebude moci udělat, měl by i on soudit právě tak, jako soudíme my. Náš soud jest pak tento: Rody jsoucnen se vespolek směšují; jsoucnost a různost procházejí všemi i sebou navzájem. Proto různost, nabyvši účasti v jsoucnosti, působením této účasti jest, arci není to, v čem nabyla účasti, nýbrž něco různého, a protože je něco různého od jsoucna, je zcela zřejmě nutno, že je nejsoucí. Jsoucno pak zase, majíc účast v různosti, je různé od ostatních rodů, a protože je různé od nich všech, není žádným jednotlivým z nich, ani souhrnem ostatních kromě sebe samého, takže jsoucno bez vší pochyby zase v tisíci a tisíci případech není jsoucí. A takto i ostatní

věci, jednotlivě i ve svém souhrnu, namnoze jsou a namnoze nejsou.

Theait. Pravda.

Host A jestliže někdo nevěří těmto protikladům, má uvažovat a říci něco lepšího, nežli jsme řekli nyní my; pakli však si počíná, jako by byl poznal něco těžkého, a se zálibou ty myšlenky zkrucuje hned na tu, hned na onu stranu, nestojí jeho nálezy za pracné hledání, jak ukazují nynější úvahy. Neboť tohle ani není hezké, ani není nesnadno to nalézt, kdežto ona věc je vskutku zároveň i nesnadná i krásná.

Theait. Která?

Host Jak jsem řekl již dříve:⁵⁴ nechat tyto věci jakožto možné a býti schopen sledovat výklady s posuzováním každé myšlenky, kdykoli někdo o různém tvrdí, že to je v jistém smyslu totéž, i kdykoli tvrdí o tomtéž, že to je různé, tím způsobem a hledíc k tomu, co se podle toho tvrzení s tím i oním děje. Avšak ukazovat, že totéž je jistým způsobem různé a různé totéž, veliké malé a podobné nepodobné, a se zálibou takto stále předvádět ty protiklady ve svých výkladech, to není žádné opravdové posuzování, a je to zřejmě novorozený plod člověka, který teprve nedávno přišel ve styk s něčím z oblasti jsoucnen.

Theait. To dozajista.

Host Ano, můj dobrý, pokoušet se oddělovati všechno od všeho je i jinak nevhodné a zejména to svědčí o duchu naprosto nevzdělaném a nefilosofickém.

Theait. Proč to?

Host Odlučovati jednotlivou věc ode všech ostatních je nejdůkladnější odklizování všech řečí; neboť právě vespolečným spojením idejí nám vznikla řeč. **Eidos**

Theait. Pravda.

Host Hleď tedy, jak případně jsme před chvílí bojovali s takovými lidmi a donucovali jsme je, aby nechali jedno s druhým se směšovat.

Theait. Za jakým účelem?

Host Proto, aby nám byla řeč jedním z druhů jsoucen. Neboť kdybychom té byli zbavení, byli bychom – a to je nejdůležitější věc – zbavení filosofie. K tomu však musíme se v přítomné době dohodnout, co asi je řeč; kdyby nám ta věc byla vzata a bylo pravda, že vůbec ani není, nebyli bychom asi schopni ještě o něčem mluvit. A byla by nám vzata, kdybychom byli připustili, že se nic s ničím nijak nemísí.

Theait. Tohle je správné. Ale proč bychom se nyní měli dohodnout o řeči, to jsem nepochopil.

Host Avšak snad bys nejsnáze pochopil, kdybys šel za mnou touto cestou.

Theait. Kudy?

Host Nejsoucno je, jak se nám ukázalo, jeden jistý rod mezi ostatními, rozsetý po všech jsoucnech.

Theait. Tak jest.

Host Tedy zajisté následuje zkoumat, zdali se směšuje s míněním a s řečí.

Theait. Proč to?

Host Jestliže se s nimi nesměšuje, musí být nutně všechno pravda, pakli však se směšuje, vzniká nepravdivé mínění a nepravdivá řeč; neboť mluvit nebo mluvit věci nejsoucí, to jest tuším nepravda v myšlení i v řečech.

Theait. Tak jest.

Host Avšak když je nepravda, jest klam.

Theait. Ano.

Host A když je klam, tu je věru nutně již všechno plno obrazů, napodobenin i přeludů.

Theait. Ano, jak by ne?

Host Avšak do těchto míst se někam utekl, jak jsme řekli, sofista, ale popírá, že by vůbec byla nepravda; nikdo totiž prý ani si nemyslí, ani nemluví, co není; neboť že žádné nejsoucno nemá nijak podílu v jsoucnosti.

Theait. Bylo tomu tak.

Host Avšak nyní se ukázalo, že nejsoucno má podíl v jsouc-

nu, takže by snad už neužíval této zbraně. Ale snad by tvrdil, že jen některé z idejí mají podíl v nejsoucnu, jiné však ne, a řeč i mínění že náleží mezi ty, které nemají podílu; proto by zase dokazoval o umění obrazotvorném a přeludovém, v němž on podle našeho soudu vězí, že takového umění naprosto není, když mínění a řeč nemají nic společného s nejsoucne; neboť když nedochází k tomuto společenství, že vůbec není nepravdy. Z těchto důvodů tedy jest nejprve prozkoumávat, co asi je řeč i mínění i přelud, abychom po jejich objevení uviděli i jejich společenství s nejsoucne, a když bychom to uviděli, abychom dokázali jsoucnost nepravdy, po tom důkazu pak abychom do ní upoutali sofistu, je-li jí vinen, nebo abychom ho z ní propustili a hledali ho v jiném rodu jsoucen.

Theait. Podobá se, hoste, že je až příliš pravda, co bylo o sofistovi řečeno na začátku, že to je druh lidí těžko postižitelný. Je totiž, jak patrno, pln otázek, a když nastaví před sebe některou z nich,⁵⁵ je nutno dříve dobývat jí, nežli se přijde k němu samému. Neboť nyní sotva jsme prorazili jednu překážku od něho nastavenou, že totiž nejsoucno není, už je tu nastavena druhá a je potřeba dokázat o nepravdě, že jest, i v řeči i v mínění, a po té snad třetí a po ní ještě jiná; a jak se podobá, nikdy se neukáže žádný konec.

Host Odvahu, Theaitéte, musí mít, kdo má být schopen jen o něco málo pokaždé postoupiti vpřed. Neboť kdo by byl malý myslí v těchto věcech, co by si počal v jiných, když by v nich buď nic nepořídil nebo by docela byl zase odstrčen nazpět? Takový člověk by, jak se praví v přísloví, sotva asi kdy dobyl města. Když tedy, můj dobrý, je nyní provedeno toto, co říkáš, dobyli jsme asi největší hradby, a ostatní jsou už snadnější a menší.

Theait. To je dobře.

Host Vezměme tedy nejprve, jak bylo před chvílí řečeno, řeč a mínění, abychom zřetelněji vyložili, zdali se s nimi nejsoucno stýká, či je toto obě veskrze pravdivé a ani jedno ani druhé není nikdy nepravda.

Theait. Správně.

d *Host* Nuže, jako jsme mluvili o ideách a hláskách,⁵⁶ právě tak zase uvažme o jménech. Zde někde se totiž ukazuje předmět nynějšího hledání.

Theait. Na kteroupak otázku o jménech mám odpovědět?

Host Zdali se všechna k sobě vespolek hodí, či žádná, nebo snad jedna se dají spojovat, a druhá ne.

Theait. Je zřejmé toto, že jedna se dají, a druhá ne.

e *Host* Myslíš to snad tak, že slova vyslovovaná po řadě za sebou a dávající jistý smysl se k sobě hodí, kdežto ta, která v souvislosti nemají žádného významu, se nehodí?

Theait. Jak a co chceš tím říci?

Host Právě to, co jsi měl podle mého mínění na mysli ty, když jsi se mnou souhlasil. Máme totiž patrně dvojitý druh projevů hlasem o tom, co jest.

Theait. Jak?

262 *Host* Jeden se nazývá jména, druhý slovesa.

Theait. Vylož jeden i druhý.

Host Projevu vztahujícímu se k činnostem říkáme zajisté sloveso.

Theait. Ano.

Host Avšak hlasovému výrazu označujícímu samy podměty oněch činností jméno.

Theait. Dozajista.

Host Nuže, z jediných jmen nepřetržitě za sebou pronášených zajisté nikdy není řeč,⁵⁷ ani zase když se pronesou slovesa bez jmen.

Theait. To jsem nepochopil.

b *Host* Věřu je patrné, že jsi hleděl k něčemu jinému, když jsi před chvílí se mnou souhlasil; neboť právě to jsem chtěl říci, že tato slova takto nepřetržitě za sebou pronášená nejsou řeč.

Theait. Jak?

Host Například „kráčím“, „běžím“, „spím“ a všechna ostatní slovesa

znamenající činnosti, i kdyby je někdo vyjmenoval všechna za sebou, přece ani dost málo nevytvářejí řeč.

Theait. Jak by také mohla?

Host A zase naopak, kdykoli se řekne „lev“, „jelen“, „kůň“ a všechna jiná jména označující podměty činností, zajisté ani při této řadě ještě nikdy nevzniká žádná řeč; neboť ani takto, ani onak neprojevují pronesená slova žádnou činnost ani nečinnost, ani žádnou jsoucnost buď jsoucná nebo nejsoucná, dokud se jména řádně nesmísí se slovesy. Tehdy pak se to shodne a řeči se stane hned první spojení, v jistém smyslu první a nejkratší řeč.

Theait. Jakpak to myslíš?

Host Kdykoli někdo řekne „člověk se učí“, pokládáš to za nejkratší a první řeč?

Theait. Zajisté.

Host Ano, neboť tehdy již patrně něco projevuje o tom, co jest nebo se děje nebo se stalo nebo bude, a nejmenuje jenom, nýbrž něco provádí, tím, že spojuje slovesa se jmény. Proto jsme o ní řekli, že něco vypovídá, a ne že jenom jmenuje, a této spojení jsme dali jméno řeč.

Theait. Správně.

Host Tedy právě tak jako se jedny věci vespolek shodovaly, a druhé ne, tak také pokud jde o hlasové výrazy, jedny se k sobě nehodí, kdežto druhé z nich, shodující se, vytvořily řeč.

Theait. Docela tak.

Host Ještě pak tuhle maličkost.

Theait. Jakou?

Host Řeč, kdykoli jest, nutně musí být řeč o něčem, a aby byla o ničem, není možné.

Theait. Tak jest.

Host Zdalipak nemusí mít i jistou jakost?

Theait. Jak by ne?

Host Obraťme tedy pozornost sami na sebe.

Theait. To bychom ovšem měli.

- Host* Nuže, vyslovím před tebou řeč, složte věc s činností prostřednictvím jména a slovesa; o čem ta řeč bude, to mi řekni ty.
- 263 *Theait.* Stane se tak podle možnosti.
Host „*Theaitétos sedí.*“ Snad není ta řeč dlouhá?
Theait. Nikoli, je krátká.
Host Tvůj úkol je tedy povědět, koho se týká a o kom je.
Theait. Je patrné, že se týká mne a je o mně.
Host A co zase tato?
Theait. Která?
Host „*Theaitétos, s kterým já nyní rozmlouvám, letí.*“
Theait. I o této by nikdo neřekl jinak, nežli že je o mně a týká se mne.
Host Avšak podle našich slov musí mít každá z řečí jistou vlastnost.
- b *Theait.* Ano.
Host Jakou jest tedy nazvati jednu i druhou z těchto?
Theait. Patrně jednu nepravdivou, a druhou pravdivou.
Host Ta pravdivá pak vypovídá o tobě něco jsoucího, jak to jest.
Theait. Jak jinak?
Host Avšak nepravdivá něco různého od jsoucna.
Theait. Ano.
Host Mluví tedy o nejsoucnu jako o jsoucnu.
Theait. Skoro.
Host Vypovídá jsoucna různá od jsoucnen vztahujících se k tobě. Řekli jsme totiž, tuším, že ke každé věci se vztahuje mnoho jsoucnen a mnoho nejsoucnen.
Theait. To dozajista.
- c *Host* Řeč, kterou jsem o tobě vyslovil později, musí být, podle našeho výměru řeči, za prvé jedna z nejkratších.
Theait. Takto jsme aspoň právě společně usoudili.
Host A dále o něčem.
Theait. Tak jest.
Host Jestliže pak není o tobě, není o nikom jiném.

- Theait.* Ano, jak by byla?
Host Když by však nebyla o nikom, ani by to vůbec nebyla řeč; ukázali jsme totiž, že náleží mezi nemožnosti, aby byla řeč, která by byla řečí o ničem.
Theait. Zcela správně.
Host Když se tedy o tobě vypovídají věci různé jakoby tytéž⁵⁸ a věci nejsoucí jakoby jsoucí, docela se podobá pravdě, že takováto skladba, vznikající ze sloves a jmen, se stává vskutku a doopravdy řečí nepravdivou. d
Theait. Úplná pravda.
Host A co tedy? Zdalipak už není jasné, co se týče myšlení, mínění a zdání, že všechny tyto věci bývají v našich duších i nepravdivé i pravdivé?
Theait. Jak?
Host Takto to zvíš snáze, jestliže si nejprve dáš o nich vyloužit, co jsou a čím se jednotlivé liší od sebe vespolek. e
Theait. Jenom vykládej.
Host Nuže tedy, myšlení a řeč je jistě totéž, jenže tímto jménem, myšlení, jsme nazvali rozhovor, který vede duše ve svém nitru sama se sebou bez hlasu.⁵⁹
Theait. Ovšemže ano.
Host Avšak proud, který jde od ní skrze ústa se zvukem, nazývá se řeč?
Theait. Pravda.
Host A dále zase víme, že v řečech je –
Theait. Co?
Host Klad a zápor.
Theait. Víme.
Host Kdykoli pak toto vzniká v duši při myšlení a s mlčením, můžeš to nazvat jinak nežli mínění? 264
Theait. A jak?
Host A co když to je u někoho ne samo o sobě, nýbrž prostřednictvím vjemu? Zdalipak je možno říci zase tomuto stavu nějak jinak než zdání?⁶⁰

Theait. Nijak jinak.

- Host* Tehdy když je, jak jsme viděli, řeč pravdivá a nepravdivá, a přitom se o myšlení ukázalo, že to je rozhovor duše samé se sebou, o mínění pak, že to je dokončení myšlení, a o tom, čemu říkáme „zdá se“, že to je smíšenina vjemu a mínění, je přece nutné, že i z těchto věcí samých, příbuzných s řečí, jsou některé někdy nepravdivé.
- b

Theait. Jak by ne?

Host Pozoruješ, že se nepravdivé mínění a nepravdivá řeč našla dříve, než jsme očekávali? Vždyť jsme se právě před chvílí báli, abychom na sebe tím hledáním nevalovali docela nevykonatelnou práci.

Theait. Pozoruji.

- Host* Neztrácejme tedy mysl ani pro to, co zbývá. Když pak se vskutku tyto věci objasnilo, vzpomeňme si na dřívější rozdělování podle druhů.
- c

Theait. Na která to?

Host Rozlišili jsme dva druhy umění obrazotvorného,⁶¹ jednak umění zobrazovací, jednak umění přeludové.

Theait. Ano.

Host A o sofistovi jsme řekli, že jsme na rozpacích, do kterého z obou bychom jej zařadili.

Theait. Bylo tomu tak.

- Host* A zatímco jsme byli na rozpacích o této věci, zalila nás ještě větší mrákota, když se objevila věta tvrdící proti všem, že vůbec není ani žádného obrazu, ani přeludu, ani zdání, protože není nijak, nikdy a nikde nepravda.
- d

Theait. Máš pravdu.

Host Avšak nyní, když se ukázalo, že jest nepravdivá řeč a že jest nepravdivé mínění, je volno si mysliti, že jsou napodobeniny jsouceny a že z tohoto stavu vzniká umění klamací.

Theait. Je volno.

Host A že sofista náleží do jednoho z těch dvou druhů, o tom jsme se dříve spolu shodli.

Theait. Ano.

- Host* Nuže tedy pokoušejme se opět štípati na dvě předložený rod jsouceny a přitom se ubírat vždycky ve směru pravé části rozštípnutého celku, držíce se společenství se sofistou, až ho obereme o všechny věci společné a necháme mu jen jeho vlastní přirozenou podstatu: tuto pak ukážeme na prvním místě sobě samým, potom i těm, kteří jsou rodem nejbližší takovému postupu.⁶²
- e
- 265

Theait. Správně.

Host Tedy jsme začínali rozlišováním umění tvořivého a získávacího, že ano?

Theait. Ano.

Host A v oblasti umění získávacího se nám objevoval v lovectví, v zápasení, v obchodnictví a v některých takových jeho druzích?

Theait. Ovšemže ano.

Host Nyní pak, když ho pojalo do svého rozsahu umění napodobovací, je patrné, že samo umění tvořivé je nejprve rozdělitelné na dvě. Napodobování je totiž patrně jakési tvoření, ovšem, řekneme, obrazů, a ne jednotlivých věcí samých. Je tomu tak?

b

Theait. Ovšemže ano.

Host V umění tvořivém buďtež tedy stanoveny nejprve dvě části.

Theait. Které?

Host Jedna božská a druhá lidská.

Theait. To mi ještě není jasné.

Host Pamatujme-li se na to, co bylo řečeno na začátku, pravili jsme, že tvořivé umění je každá působnost, která se stává příčinou věcem dříve nejsoucím, aby později vznikaly.

Theait. Pamatujeme se.

Host Nuže, pokud jde o všechny smrtelné živoky a také rostliny, o všechno, co vyrůstá na zemi ze semen a kořenů, i o všechna neživá těla, která se skládají v zemi, tavitelná i netavitelná, zdalipak neřekneme, že ty věci, jež dříve nejsou, vznikají po-

c

zdějí práci boha, a nikoho jiného? Či řídíce se přesvědčením a mluvením mnohých lidí –

Theait. Kterým to?

Host Že je rodí příroda z nějaké příčiny samohybné a plodící bez myšlení? Nebo s rozvahou a s božským věděním, vznikajícím od boha?

d *Theait.* Já snad pro svůj věk často střídám tyto oba názory; avšak nyní, když tak na tebe hledím a myslím si, že podle tvého mínění vznikají ty věci působením boha, rozhodl jsem se i sám pro tuto stranu.

Host Dobře, *Theaitéte*. A kdybychom se o tobě domnívali, že náležíš mezi ty, kteří budou v budoucnosti smýšlet jinak, ⁶³ snažili bychom se nyní přivést tě k souhlasu dokazováním spojeným s nutnou přesvědčivostí. Avšak když dobře poznávám tvou přirozenou povahu, že i bez našich důkazů sama jde k tomu, k čemu jsi nyní podle svých slov přitahován, nechám toho; bylo by to totiž utrácení času. Raději budu tvrditi, že věci, kterým se říká přirozené, jsou vytvářeny božským uměním, kdežto věci zhotovované z nich od lidí, lidským; a podle toho že jsou dva druhy tvořivého umění, jeden lidský a druhý božský.

Theait. Správně.

Host Rozděl tedy z těch dvou umění každé zase na dvě.

Theait. Jak?

266 *Host* Tehdy jsi dělil veškeré tvořivé umění jakoby po šířce, a tak je nyní zase děl po délce.

Theait. Dejme tomu, že se to stalo.

Host Takto vznikají celkem čtyři jeho části, dvě na naší straně, lidské, a dvě zase na straně bohů, božské.

Theait. Ano.

Host Když pak jsou ty části rozděleny zase jiným způsobem, jedna část z každého z obou dílů jest tvoření věcí a ty dvě zbývající snad by se nejlépe nazývaly obrazotvornými; i po této stránce se tvořivé umění zase dělí na dvě.

Theait. Pověz, jak se opět dělí jedno i druhé.

Host My patrně i ostatní živočichové i živly, z kterých jsou složeny věci vyrostlé, oheň, voda a co je s tím příbuzné, to všechno jsou, jak víme, jednotlivé výtvořiny boží. Či jak?

Theait. Takto.

Host K tomu se přidružují obrazy těchto jednotlivých věcí, ne věci samy; ale i ty obrazy vznikly daimonským působením.

Theait. Které?

Host Ty, které se ukazují ve spánku, i všechny zjevy, které, jak známo, samy od sebe vznikají ve dne, stín, kdykoli se v ohni vyskytne něco tmavého, i když se na lesklých a hladkých plochách v jedno sejde dvojí světlo, vlastní a cizí, a způsobuje jev dávající počitek opačný proti dřívějšímu obvyklému vidění.⁶⁴

Theait. Ano, to tedy jsou dvě díla božského tvoření, věc sama a obraz každou věc provázející.

Host A co naše umění? Zdalipak neřekneme, že stavitelstvím vytváří dům skutečný, kdežto malířstvím nějaký jiný, jenž je udělán jakoby lidský sen pro bdícího?

Theait. Ovšemže ano.

Host Zajisté pak i v ostatních věcech se takto v dvojicích projevuje dvojí dílo také naší tvořivé činnosti, totiž jednak věc sama, jednak obraz.

Theait. Nyní jsem pochopil lépe a uznávám dva dvojitě druhy tvořivého umění; podle jednoho dělení tvořivé umění božské a lidské, a podle druhého dělání věcí samých a dělání jakýchsi napodobenin.

Host Nuže vzpomeňme si, že z toho obrazotvorného umění jeden druh měl být zobrazovací a druhý přeludový, kdyby se ukázalo, že nepravda je vskutku nepravda a že je svou přirozenou podstatou jedním ze jsoucen.

Theait. Ano, bylo tomu tak.

Host Nuže, to se zajisté ukázalo, a proto to budeme nyní bez pochybností počítat za dva druhy?

Theait. Ano.

267 *Host* Nuže ten přeludový druh rozdělme zase na dvě.

Theait. Jak?

Host Jednak na druh, při kterém se užívá nástrojů, jednak na ten, při kterém se činí nástrojem ten sám, kdo způsobuje zdání.

Theait. Jak to myslíš?

Host Kdykoli někdo svým tělem vytváří podobu tvé postavy nebo svým hlasem podobu tvého hlasu, to se, myslím, asi na prvním místě nazývá napodobováním, jež provádí přeludové umění.

Theait. Ano.

Host Stanovme tedy toto jako jeho jednu část a nazvěme ji **napodobovací**; avšak od toho ostatního z pohodlnosti upustíme a ponechme druhému, **aby to svedl v jednotu a dal tomu nějaké vhodné jméno.**

Theait. Tak ať to je stanoveno a od toho druhého budiž upuštěno.

Host Avšak ještě i tu část, *Theaitéte*, je záhodno pokládat za dvojitou; pozoruj, z kterých důvodů.

Theait. Mluv.

Host Z těch, kteří napodobují, jedni při své činnosti znají, co napodobují, a druzí neznají. A který větší rozdíl můžeme stanovit, nežli jest mezi neznalostí a znalostí?

Theait. Žádný.

Host Nuže zdalipak nebylo to napodobování, o kterém jsme právě mluvili, napodobování prováděné od znalých? Neboť tvou podobu a tebe by asi znal, kdo by to napodoboval.

c *Theait.* Jakpak by ne?

Host Ale co když jde o podobu spravedlnosti a vůbec celé ctnosti? Tu zajisté mnozí, kteří o tom nemají znalosti, nýbrž jen jakési mínění, velice se vynasnažují projevovat, jako by to, co se jim zdá, v nich skutečně bylo, a co nejvíce to napodobují činy i řečmi.

Theait. Ba velmi mnozí.

Host Chybují se tu snad všichni svého cíle, totiž aby se zdáli spravedlivými, ač takoví nejsou? Či se stává pravý opak toho?

Theait. Pravý opak.

Host Jest tedy, myslím, třeba říci, že toto je napodobitel různý od onoho, totiž napodobitel neznalý od znajícího.

Theait. Ano.

Host Odkud tedy vzítí vhodné jméno pro jednoho i druhého z nich? Patrně to je nesnadné, protože u našich předků byla, jak se podobá, jakási zastaralá a neuvědomělá lenost, co se týče dělení rodů na druhy, takže se je nikdo ani nepokoušel rozdělovati. Z té příčiny nutně u nich není příliš veliká zásoba jmen. Přece však, i kdyby to byl výraz poněkud odvážný, nazvěme pro rozlišení napodobování spojené se zdáním **napodobováním domněnlivým**,⁶⁵ kdežto napodobování spojené se znalostí jakýmsi **napodobováním znaleckým**.

Theait. Budiž.

Host Tu pak jest užítí toho prvního; neboť sofista není, jak jsme viděli, mezi znajícími, ale ovšem jest mezi napodobovateli.

Theait. Ba jistě.

Host Nuže tedy zkoumejme domněnlivého napodobitele jako železo, zdali je zdravý, či má v sobě ještě nějakou trhlinu.

Theait. Zkoumejme.

Host Věru má, a to velmi dlouhou. Neboť jeden z nich je **prostomyslný** a domnívá se, že ví to, o čem má zdání; avšak osoba toho druhého má od zběhlosti v rozpravách velkou nedůvěru a strach, že **nezná to, čeho znalost před ostatními předstírá.**

Theait. Ovšemže jest rod jednoho i druhého, o kterých jsi mluvil.

Host Není-li pravda, že jednoho budeme pokládat za jakéhosi prostého napodobitele, druhého za **napodobitele záludného?**

Theait. Tak se aspoň podobá pravdě.

Host A pokud jde zase o rod tohoto, máme o něm soudit, že je jeden, či dvojitý?

Theait. Viz ty sám.

- b *Host* Pozorují, a zdá se mi, že to jsou jakési dva druhy lidí; jednoho vidím, jak dovede provádět své záłudnosti veřejně a v dlouhých řečech před zástupy lidu, kdežto druhého, jak v soukromí a krátkými řečmi donucuje společníka hovoru, aby si sám sobě odporoval.

Theait. Mluvíš zcela správně.

Host Za koho tedy máme prohlásit toho s delšími řečmi? Za politika, či za řečníka k lidu?

Theait. Za řečníka k lidu.

Host A co řekneme o tom druhém? Že to je člověk moudrý, či sofistický?

- c *Theait.* Říci o něm, že je moudrý, je asi nemožné, když jsme ho prohlásili za nezalého; ale protože je napodobitelem moudrého, dostane patrně jakési pojmenování podle něho a je mi už skoro jasné, že o tomto muži je třeba říci, že to je doopravdy ten docela skutečný sofista.

Host Zajisté tedy bychom měli, jako dříve, spojití všechno od konce k začátku a tak jeho jméno zavázat.

Theait. Ovšemže ano.

- d *Host* Je tu tedy napodobovací činnost projevující se v umění zaplétati do rozporů, které náleží k záłudné části umění pracujícího se zdáním, rodu přeludového, kejklřství v řečech, nebožská, nýbrž lidská část tvoření, oddělená od umění obrazotvorného. Kdo řekne, že skutečný sofista pochází z *takého původu a krve*,⁶⁶ vysloví, jak se podobá, čistou pravdu.

Theait. Ovšemže ano.

Politikos

*Sókratés, Theodóros, host,
Sókratés Mladší¹*

Sókratés Věru velikým díkem jsem ti povinen, Theodóre, za seznámení s Theaitétem a spolu za seznámení s naším hostem. sv. II
257

Theod. Však brzy budeš povinen, Sókrate, díkem třikrát větším, totiž až ti sestrojí ještě i politika i filosofa.²

Sókr. Dobře; ale máme si myslit, milý Theodóre, že jsme tohle takto slyšeli od nejlepšího odborníka v počtech a v geometrii?

Theod. Jak to, Sókrate?

Sókr. Že všechny ty muže položil naroveň, kteří přece jsou svou hodnotou vzdáleni od sebe vespolek více, než připouští úměra vašeho umění. b

Theod. Dobře, ví bůh náš Ammón,³ a spravedlivě i vskutku s velmi dobrou pamětí jsi mi vytkl, Sókrate, tu početní chybu. A to si s tebou vyřídím jindy; avšak ty, hoste, neumdlévej v laskavosti nám prokazované, nýbrž v souvislosti s předcházejícím výkladem nám prober buď politika nebo filosofa, podle toho, kterého si napřed vybereš. c

Host Musíme to udělat, Theodóre; když jsme se už jednou do toho dali, nesmíme ustát, dokud v tom nedojdeme konce. Ale co mám dělat tuhle s Theaitétem?

Theod. Čeho se týká ta otázka?

Host Máme ho nechat odpočívát a vzít za něho tuhle jeho spolužáka Sókrata? Či jak radíš?

Theod. Jak jsi řekl, vezmi toho za něho; neboť oba jsou mladí a snáze snesou všechnu námahu, když si odpočinou.

Sókr. Na mou věru, skoro se zdá, hoste, že oba mají odněkud jakousi příbuznost se mnou. O jednom vy říkáte, že vyhlíží mně podoběn útvarem obličeje,⁴ a u druhého způsobuje jakousi blízkost se mnou jeho stejné jméno i nazvání. Musí- d
258

me pak své příbuzné vždycky snaživě poznávat prostřednictvím řečí. Pokud jde o Theaitéta, s tím jsem si sám včera pohovořil a také nyní jsem ho slyšel odpovídat, ale co se týče Sókrata, ani to ani ono; je tedy potřeba podívat se i na toto. Se mnou bude rozmlouvat až jindy, ale nyní ať odpovídá tobě.

Host Stane se to. Sókrate, slyšíš, co říká Sókratés?

Sókr. Ml. Ano.

Host A souhlasíš s jeho návrhem?

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

b *Host* Z tvé strany, jak patrně, nic nestojí v cestě, tedy z mé strany smí být snad ještě méně nějaká překážka. Nuže tedy, po sofistovi je nám dvěma nutno, jak se mi zdá, hledati politika. A řekni mi, zdali máme i tohoto pokládat za jednoho ze znalých mužů, či jak?

Sókr. Ml. Tak jest.

Host Tu tedy musíme rozbírat rozličná vědění, jako když jsme zkoumali toho prvního?

Sókr. Ml. Snad.

Host Avšak to dělení, Sókrate, jak se mi zdá, se nebude dít podle téhož zřetele.

Sókr. Ml. Jak tedy?

c *Host* Podle jiného.

Sókr. Ml. Ano, podobá se.

Host Nuže, kde pak se nalezne stezka politického vědění? Musíme ji totiž nalézt, a až ji odloučíme stranou od ostatních, vtisknouti jí známku jedné způsoby; ostatní odbočky musíme označiti jako jiný jednotný druh a způsobiti, aby si naše duše myslela všechny nauky rozděleny na dva druhy.

Sókr. Ml. To už je, myslím, tvá věc, hoste, a ne má.

d *Host* Jistě však, Sókrate, to musí být i tvá věc, až se nám to stane jasným.

Sókr. Ml. Dobře jsi řekl.

Host Nuže tedy, zdalipak není pravda, že nauka o číslech

a některá jiná umění s ní příbuzná jsou prosta praktické činnosti a poskytují jedině poznání?

Sókr. Ml. Tak jest.

Host Avšak proti tomu umění stavitelské a všechna umění rukodělná mají své vědění jakoby složku srostlou s praktickou činností a s jeho pomocí zhotovují hmotné předměty, jež dříve nejsou a teprve jimi vznikají.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Děj tedy všechny nauky tak, že jedny nazveš praktickými, druhé jedině poznávacími.

Sókr. Ml. Dobrá, to buďtež dva druhy vědění, ve svém celku jednoho.

Host Zdalipak tedy vymezíme politika, krále, pána a také hospodáře tak, že všechna tato umění budeme pojímat jako jedno, či máme říci, že to je tolik různých umění, kolik bylo vysloveno jmen? Avšak raději pojď se mnou semhle.

Sókr. Ml. Kudy?

Host Tudyhle. Jestliže někdo je schopen raditi některému z obecních lékařů, a sám je jen soukromý lékař,⁵ zdali pak mu nemá být nutně přikládáno totéž jméno umění, jako má ten, kterému radí?

Sókr. Ml. Ano.

Host A dále, kdokoli je způsobilý dávat návrhy muži kralujícím nad zemí, a sám je prostý občan, zdalipak o něm neřekneme, že má to vědění, které měl mít sám vládce?

Sókr. Ml. Řekneme.

Host Ale vědění opravdového krále je zajisté věda královská?

Sókr. Ml. Ano.

Host A kdo je majitelem té vědy, ať je vládcem nebo prostým občanem, zdalipak nebude za všech okolností podle toho umění samého právem nazýván mužem královským?

Sókr. Ml. To by aspoň bylo spravedlivé.

Host A hospodář a pán jistě zrovna tak.

Sókr. Ml. Jak by ne?

epistémé
praktické
x gnostické

1

techné

259

b

Host A dále, je snad nějaký rozdíl, pokud jde o správu, mezi útvarem veliké domácností a tělesem malé obce?

Sókr. Ml. Žádný.

- c *Host* Nuže tedy, co se týče předmětu našeho nynějšího zkoumání, je patrné, že se na všechny tyto věci vztahuje jediná věda; jmenuje-li ji kdo královskou nebo politickou nebo hospodářskou, o to se s ním nemusíme nijak přít.

Sókr. Ml. Proč také?

Host Avšak tohle je jistě jasné, že každý král rukama a celým tělem zmůže jen něco málo pro udržení své vlády proti schopnosti a síle duše.

Sókr. Ml. To je jasné.

- d *Host* Chceš tedy, abychom soudili o králi, že je bližší spíše nauce poznávací nežli rukodělné, a vůbec praktické?⁶

Sókr. Ml. Ovšem.

Host Tedy nauku politickou a muže politického i nauku královskou a muže královského – všechno to složíme jako jednu věc do téže skupiny?

Sókr. Ml. Patrně.

Host Zdalipak bychom nepostupovali pořádně, kdybychom dále rozdělovali nauku poznávací?

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host Dávej tedy pozor, zdali v ní zpozorujeme nějaký kloub.

Sókr. Ml. Pověz, jaký.

- e *Host* Takovýhle. Viděli jsme, tuším, jisté umění počtářské.

Sókr. Ml. Ano.

Host Náležící, myslím, docela mezi nauky poznávací.

Sókr. Ml. Jakpak by ne?

Host A když počtářství pozná rozdíl v číslech, zdalipak mu dáme za úkol něco více, nežli aby poznané věci posoudilo?

Sókr. Ml. To ne.

Host Také každý stavitel zajisté není sám dělníkem, nýbrž vládcem dělníků.

Sókr. Ml. Ano.

Host Neboť patrně poskytuje poznání, a ne ruční práci.

Sókr. Ml. Tak jest.

- Host* Právem by se tedy o něm řeklo, že je účasten poznávací nauky. 260

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host Avšak jemu, myslím, náleží, když posoudí, nikoli přestati a odejítí, jako odešel počtář, nýbrž dávatí jednotlivým dělníkům účelné rozkazy, až by vykonali poručenou práci.

Sókr. Ml. Správně.

Host Tedy veškeré takovéto nauky i všechny ty, které se druží k počtářství, jsou zajisté poznávací, avšak posuzováním a nařizováním se tyto dva rody od sebe vespolek liší. b

Sókr. Ml. To je patrné.

Host Tedy kdybychom veškerou nauku poznávací rozdělili a jednu část nazvali nařizovací, druhou pak posuzovací, mohli bychom snad říci, že to je řádné rozdělení.

Sókr. Ml. Podle mého mínění ano.

Host Avšak pro ty, kdo společně něco konají, je jistě žádoucí shoda v myšlení.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Tedy dokud jsme sami účastni této věci, měli bychom nechat domněnky ostatních stranou.

Sókr. Ml. Jak by ne?

- Host* Nuže tedy, ke kterému z těchto dvou umění máme přiřadit královského muže? Zdalipak k posuzujícímu jako nějakého diváka, či spíše ho zařadíme jako příslušníka umění nařizovacího, když panuje? c

Sókr. Ml. Jistě spíše toto.

Host Teď bychom se měli zase podívat na nařizovací umění, zdali se někde rozestupuje. Mně se zdá asi takto: jako se umění kupců odlišuje od umění obchodníků s vlastními výrobky, tak je pravděpodobně odlišen i rod královský od rodu hlasatelů. d

Sókr. Ml. Jak?

Host Kupci zajisté přejímají cizí věci jim jednou prodané a sami je opět prodávají podruhé.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Nuže i třída hlasatelů přejímá cizí myšlenky, které jim byly nařízeny, a sama je zase podruhé nařizuje druhým.

Sókr. Ml. Úplná pravda.

Host A což, smísíme snad dohromady umění královské s tlumočnickým, s velením veslařům, s uměním hlasatelským i s mnohými jinými uměními jim příbuznými, jež všechna v sobě obsahují nařizování? Či chceš, abychom podle srovnání, které jsme právě udělali, pro ně vytvořili i jméno, když je rod samostatných nařizovatelů až dosud takřka bezejmenný? Máme ta umění rozdělit tak, že zařadíme rod králů do umění samonařizovatelského, kdežto všechen ostatek necháme být a ponecháme někomu jinému, aby jim dal jméno? Neboť naše zkoumání se dělo kvůli vládci, a ne kvůli jeho opaku.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Když tedy je tento pojem náležitě oddálen od oněch, jsa hranicí oddělen od toho, co mu je cizí, a přidělen ke svému příbuzenstvu, jest zajisté nutno zase i jej sám rozdělovati, jestliže máme ještě v něm nějaké místo poddajné řezu.

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host A věru ukazuje se, že máme; jen mě provázej a spolu se mnou děl.

Sókr. Ml. Jak?

Host Pomyslíme-li si všechny možné vládcce, dávající nařízení, zdalipak nenalezneme, že nařizují za účelem nějakého vznikání?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host A tu věru není docela těžké, všechno, co vzniká, rozdělit na dva druhy.

Sókr. Ml. Jak?

Host Ze všeho toho je patrně jeden druh neživý, a druhý životný.

Sókr. Ml. Ano.

Host A právě s použitím této dvojice samé rozdělíme, ač chceme-li dělití, nařizovací část poznávacího vědění.

Sókr. Ml. Jak to?

Host Tak, že při ní stanovíme jednak ten druh, který se vztahuje ke vznikům věcí neživotných, jednak ten, který se týká vývoje jsoucen živých; a takto již bude celek rozdělen na dvě.

Sókr. Ml. Dokonale.

Host A tu pak jeden z těch dílů opustíme, ale druhý vezměme a potom rozdělme celý na dvě části.

Sókr. Ml. Který to z nich myslíš, že máme vzít?

Host Vším způsobem patrně ten nařizovací druh, který se vztahuje na živoky. Vždyť přece nikdy není věcí královské vědy řídití věci neživé, jako činí stavitelství, nýbrž je to něco ušlechtilějšího, když se uplatňuje mezi živými tvory a na ně samy obrací svou působnost.

Sókr. Ml. Správně.

Host Tu pak, pokud jde o rození a chov živoků,⁷ věděli bychom, že to je jednak chov jednotlivců, jednak společné pěstování živých tvorů ve stádech.

Sókr. Ml. Správně.

Host Ale dozajista nenalezneme, že by byl politik pěstitelem jednotlivců, jako je nějaký poháněč volů nebo čeledín u koní, nýbrž že je spíše podoběn pasáku koní a skotáku.

Sókr. Ml. Z té řeči to je nyní vidět.

Host A co se týče společného chovu množství jedinců, částí to chovu živých tvorů, nazýváme jej stádním chovem, či jakýmsi společným chovem?

Sókr. Ml. Jak se to v řeči nahodí.

Host Dobře, Sókrate; a jestliže si zachováš tu vlastnost, nebrat jména příliš vážně, ukážeš se k stáru bohatším rozumností. Nyní však třeba tohle dělat, jak ty vybízíš. Ale co se týče stádního chovu, zdalipak pozoruješ, jakým způsobem by bylo lze v něm objeviti dvojitost a způsobit, že by se potom hledalo v polovici, co se nyní hledá v celku dvojnásobném?

Sókr. Ml. Horlivě se vynasnažím. A zdá se mi, že jeden druh chovu je chov lidí a druhý, jiný, zvířat.

Host Vskutku tuze horlivě a zmužile jsi to rozdělil; jen aby se nám tahle věc, možno-li, nestala podruhé.

Sókr. Ml. Která?

Host Neodnímejme jednu malou část a nestavme ji proti množství velikých, ani to nedělejme nehledíce na pojem druhu; ale část obsahuj zároveň pojem druhu. Jistě je nejlepší odlučovati od ostatních věcí hned hledaný pojem, jestliže se to děje správně, jak sis ty před malou chvílí v domnění, že máš nalezeno dělení, pospíšil s úsudkem, který jsi uviděl, že směřuje k pojmu člověka. Avšak, příteli, zabývati se drobnostmi není bezpečné, nýbrž bezpečnější je jíti při dělení středem, a tak by člověk spíše přicházel na pojmy druhů. Na tom pak všechno záleží při každém hledání.

Sókr. Ml. Jak to myslíš, hoste?

Host Musím se pokusit říci to ještě jasněji z příznivého ohledu na tvé přirozené schopnosti, Sókrate. Ovšem v přítomné chvíli je nemožno beze zbytku objasniti, co jsem nyní řekl; ale je třeba se vynasnažit přivésti to, byl jen o málo, k větší jasnosti.

Sókr. Ml. Co jsme tedy podle tvého soudu dělali před chvílí při svém dělení nesprávně?

Host To, jako kdyby někdo s úmyslem rozdělití lidské pokolení na dvě dělil tak, jako to dělají zde většinou, že totiž oddělují hellénský národ jako jednotku různou ode všech ostatních; všem ostatním národům dohromady, nesčíslným, nestýkajícím se a mluvícím různými jazyky, řeknou jedním slovem barbari a domnívají se, že skrze tento jeden název to je také jeden národ. Nebo jako kdyby si někdo myslel, že dělí čísla na dva druhy, když ode všech čísel oddělí myriádu a odloučí ji jako jeden druh, celému pak zbytku dá jedno jméno a myslí si, že tím názvem se i toto stává jednotným rodem, různým od onoho. Avšak jistě by se dělilo lépe a více podle druhů a na polovici, kdyby

někdo dělil čísla na sudá a lichá nebo zase lidské pokolení na muže a ženy, kdežto Lydy nebo Frygy nebo některé jiné by jen tehdy odštěpoval a stavěl proti všem ostatním, když by nedovedl nalézt, co by bylo zároveň i rodem i částí rozděleného celku.

Sókr. Ml. Zcela správně; avšak, hoste, jakpak by se ještě zřejměji poznalo právě to, že rod a část není totéž, nýbrž že to jsou věci vespolek různé?

Host Ó výborný muži, nedáváš malicherný úkol, Sókrate! My jsme už nyní zašli dále, nežli je třeba, od předmětu své řeči, a ty vybízíš, abychom zašli ještě dál. Nuže, teď se, jak sluší, zase vraťme; ale za touto otázkou půjdeme jakoby po stopách ve volné chvíli až jindy. Avšak co se týče tohoto, všim způsobem se chraň, aby se ti snad někdy nezdálo, že jsi to ode mne slyšel určitě vymezeno.

Sókr. Ml. Co to?

Host Že druh a část jsou pojmy vespolek různé.

Sókr. Ml. Jak to tedy je?

Host Kdykoli je něco druhem něčeho, je nutně i částí té věci, za jejíž druh je pokládáno; ale část nijak nemusí být druhem. Toto, Sókrate, pokládej vždy za mé mínění spíše než ono.

Sókr. Ml. To se stane.

Host Nuže a nyní mi řekni toto.

Sókr. Ml. Co?

Host O té odbočce, odkud nás přivedla až sem. Podle mého mínění nejspíše odtamtud, když jsi ty na otázku, jak se má dělit stádní chov, velmi horlivě řekl, že jsou dva rody živých tvorů, jeden lidský a druhý, také jeden, všech ostatních zvířat.

Sókr. Ml. Pravda.

Host A tu jsi podle mého názoru při oddělování části měl za to, že jsi zbytek všech živých tvorů zanechal také jako jeden rod, protože jsi měl pro všechny pohotově totéž jméno, nazvav je zvířaty.

Sókr. Ml. I tomu tak bylo.

Host Avšak, ó muži ze všech nejstatečnější, jestliže snad jest některý jiný rozumný živok, jakým se zdá rod jeřábů,⁸ nebo některý jiný takový, jenž snad stejným způsobem rozlišuje věci jménem jako ty, ten by patrně stavěl jeřáby jako jeden rod proti ostatním živočichům a sám sebe by povyšoval, kdežto všechny ostatní i s lidmi by sebral do jedné skupiny a tu by asi nazval nejinak než zvířaty. My se tedy pokusme uvarovati všech takovýchto věcí.

Sókr. Ml. Jak?

Host Tak, že nebudeme rozdělovati najednou veškeren rod živočichů, abychom tím méně trpěli.

Sókr. Ml. Ano, to nijak nesmíme.

Host Neboť už tehdy se chybovalo po této stránce.

Sókr. Ml. V čem?

Host Nařizovací část poznávacího vědění náležela podle nás, tuším, k rodu chovu živočichů, a to živočichů stádních, že?

Sókr. Ml. Ano.

264 *Host* Tu pak se dělilo již tehdy všechno živočišstvo na krotké a divoké. Ti živočichové, kteří mají od přirozenosti schopnost se ochočovat, nazývají se krotcí, a kteří nemají, divocí.

Sókr. Ml. Dobře.

Host A ta věda, o kterou nám jde, náležela a náleží do oblasti živočichů krotkých a je třeba ji hledati u tvorů stádních.

Sókr. Ml. Ano.

b *Host* Nehleďme tudíž při dělení, jako tehdy, na celý souhrn a nespěchejme, abychom se brzy dostali k politické vědě. Neboť to způsobilo, že se nám i teď stalo, co se stává podle příslovi.

Sókr. Ml. Co?

Host Že jsme nebyli při dělení náležitě klidni, a proto jsme vykonali svou cestu pomaleji.

Sókr. Ml. A dobře se tak stalo, hoste.

Host Dejme tomu. Nuže tedy se pokoušejme opět ze začátku rozdělovati umění společného chovu; snad totiž úvaha sama,

bude-li úplně provedena, ti lépe ukáže i to, oč se ty snažíš. A pověz mi –

Sókr. Ml. Copak?

Host Tohle, zdali jsi to snad od někoho slyšel; neboť tebe samého, jak vím, náhoda nezanesla k nádržkám v Nilu, v kterých se chovají ryby, a ke královským rybníkům. V studních jsi to asi jistě viděl.

Sókr. Ml. Ovšemže jsem i tyto věci viděl i o tamtěch od mnohých slyšel.

Host A co se týče pastvišť pro husy a pastvišť pro jeřáby, ačkoli jsi nechodil po thessalských rovinách, aspoň ses o nich do-slechl a věříš, že jsou.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Ptal jsem se tě na všechno tohle proto, že k chovu stádních živočichů náleží jeden druh vodní a jeden suchozemský.

Sókr. Ml. Ano, to náleží.

Host Zdalipak se tedy i tobě zdá spolu se mnou, že jest třeba nauku o společném chovu rozpůlit tak, že ke každému z těchto dvou druhů živočichů přidělíme jeden její díl a budeme nazývat jeden naukou o vlhkochovu a druhý naukou o suchochovu?

Sókr. Ml. Zajisté.

Host A věru takhle nebudeme dlouho hledat, ani ke kterému z obou umění náleží umění královské; neboť to je každému jasné.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host A tu by každý dovedl rozdělit suchochov, druh chovu stádního.

Sókr. Ml. Jak?

Host Že by jej rozlišil na chov živočichů létavých a na chov živočichů chodících.

Sókr. Ml. Úplná pravda.

Host A umění politické je třeba hledat v tom pěším druhu, že? Či nemyslíš, že by se takto domníval, abych tak řekl, i nejnerozumnější člověk?

Sókr. Ml. Zajisté.

Host Avšak co se týče nauky o chovu živočichů chodících, jest třeba ji představit, tak jako jsme před chvílí udělali s číslem, jak je dělena na dvě.

Sókr. Ml. Patrně.

265

Host A pokud jde o část, ke které má namířeno naše úvaha, k té směřují, jak lze vidět, jakési dvě cesty, jedna rychlejší, stavějící při rozdělování malý díl proti velkému, druhá pak více zachovávající to, co jsme nahoře říkali, že totiž je třeba dělit co nejvíce v prostředku, ale ovšem delší. Tu pak je možno dáti se tou, kterou bychom chtěli.

Sókr. Ml. A což oběma není možno?

Host Aspoň ne zároveň, podivný hochu; ale střídavě to je arci možné, jak patrně.

b *Sókr. Ml.* Já si tedy volím obě střídavě.

Host To je snadné, poněvadž to, co nám zbývá, je nepatrné; ovšem na začátku a také uprostřed cesty by nám byl ten úkol těžký. Nyní tedy, když jsme se takto rozhodli, pojďme nejprve tou delší cestou; neboť při svěžejších silách ji snáze vykonáme. Nuže dávej pozor na rozdělení.

Sókr. Ml. Mluv.

Host Chodící druh krotkých živočichů, pokud to jsou živočichové stádní, se nám přirozeně dělí na dvě.

Sókr. Ml. Podle čeho?

Host Podle toho, že jedni jsou od přirozenosti bezrozí a druzí rohatí.

c *Sókr. Ml.* To je patrné.

Host Rozděl tedy nauku o chovu chodících živočichů a dej jednomu i druhému druhu náležitou část, a to s užitím výměru; neboť budeš-li je chtít nazývat jmény, vznikne ti spletenina nad potřebu větší.

Sókr. Ml. Jak to tedy mám vymezovat?

Host Takhle: když se nauka o chovu chodících živočichů rozdělí na dvě, jedna část jest určena pro rohatý díl stáda a druhá pro bezrohý.

Sókr. Ml. Ten výměr ať takto platí, neboť je podán s docela d
náležitou jasností.

Host Nuže, o králi je nám zase tu zřejmé, že pase jakési stádo bezrohé.

Sókr. Ml. Jak by to nebylo jasné?

Host Rozložme je tedy a pokoušejme se mu dáti část, která mu náleží.

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host Zdalipak je tedy chceš dělit na živočichy s rozdělenými prsty u nohou a na takzvané jednokopytníky, či na druh různosnubný a samosnubný?¹⁰ Snad tomu totiž rozumíš.

Sókr. Ml. Čemu?

Host Že koně a osli mají přirozenou schopnost navzájem se e
oplodňovat.

Sókr. Ml. Ano.

Host Avšak ta část bezrohého stáda krotkých živočichů, která ještě zbývá, se mezi sebou nepáří.

Sókr. Ml. Ovšem.

delší
cesta

Host A co tedy politik, zdalipak je vidět, že má péči o tvory
různosnubné, či o jakési samosnubné?

Sókr. Ml. Je zřejmo, že o ty, kteří se nemísí.

Host Tyto pak musíme, jak se podobá, zrovna tak jako jsme dělali nahoře, roztrídovat na dvě.

Sókr. Ml. Ano, to tedy musíme.

Host Avšak co se týče krotkého a stádního živočišstva, jest 266
již skoro všechno rozděleno, až na dva druhy. Neboť rod psů nesluší počítati mezi stádní tvory.

Sókr. Ml. To jistě ne. Ale podle čeho pak dělíme ty dva?

Host Podle čeho náleží rozdělovat Theaitétovi a tobě,¹¹ když se zabýváte geometrií.

Sókr. Ml. Co je to?

Host Přece úhlopříčka a opět úhlopříčka úhlopříčky.

Sókr. Ml. Jak to?

Host Přirozenost, kterou má naše lidské pokolení, není zajis- b

té uzpůsobena k chůzi nijak jinak nežli jako úhlopříčka, která svou mocninou vytváří čtverec o dvou stopách.

Sókr. Ml. Jinak ne.

Host A přirozenost ostatního tvorstva je zase umocněná úhlopříčka našeho čtverce, neboť má dvakrát dvě stopy.

Sókr. Ml. Jak by nebyla? A také už skoro chápu, co chceš ukázat.

c *Host* Avšak vidíme, Sókrate, že se nám při tom dělení stalo kromě toho něco jiného, co by se mohlo stát pověstným pro svou směšnost.

Sókr. Ml. Co to?

vepř

Host Naše lidské pokolení dostalo společný úděl a společné místo s rodem na světě nejušlechtilejším a zároveň nejméně vybíravým.¹²

Sókr. Ml. Vidím, a je to velmi podivná příhoda.

Host Avšak není přirozené, že nejpomalejší přichází naposled?

Sókr. Ml. Ano, to je přirozené.

d *Host* Ale král se jeví ještě směšnějším, když doprovázen svým stádem běží spolu s mužem pro nevybíravý život nejlépe vycvičeným a koná s ním společnou dráhu;¹³ to nepozorujeme?

Sókr. Ml. Docela jistě.

Host Nyní, Sókrate, je věru ještě jasnější to, co bylo řečeno tehdy v zkoumání týkajícím se sofisty.¹⁴

Sókr. Ml. Co to?

Host Že takovéto cestě myšlení o nic více nezáleží na důstojnějším předmětu řeči nežli na méně důstojném a že si nepatrnějšího o nic méně neváží než většího, nýbrž že vždycky sama o sobě dochází nejčistší pravdy.

Sókr. Ml. Podobá se.

e *Host* Nyní pak, abys mě nepředěšel otázkou po té kratší cestě, která, jak jsme viděli, vede k výměru krále, neměl bych sám od sebe jít před tebou?

12 Na který rod zvířat se tu naráží, není dosti jisto. Starší a rozšířenější výklad je, že tu jsou mýtická zvířata; v této souvislosti pak je chápáno mnohoznačné adjektivum *cUXEQE<TTÁT<p*, jež jsme přeložili slovy "nejméně vybíravým", ve významu "nejhbitější". Ale i postupu dělení i poukázání na směšnost, zejména pak slovům, která následují, o muži pro nevybíravý život nejlépe vycvičeném, lépe vyhovuje výklad, že se ta narážka vztahuje na vepře. Při tom výkladu je soudit, že ptáci byli odděleni už dříve, když byl "suchochov" rozdělen na chov živočichů létavých a na chov živočichů chodících. Oddělením rohatců a jednokopytníků a vyloučením psů zbyli jako předměty stádního chovu vepř a lidé; ti byli od sebe odděleni podle počtu noh. 13 S pasákem vepřli. Apelt vhodně poznamenává, že se tu opět žertovným způsobem setkávají Odysseus a Eumaios.

Sókr. Ml. Dojista.

Host Nuže soudím, že se měl tehdy přímo rozdělit rod chodících živočichů¹⁵ na dvounohé a čtyřnohé, a když by se bylo uvidělo, že lidský rod je spojen toliko ještě s pernatým, rozpúlit dvounohé stádo zase na holé a na opeřené;¹⁶ po jeho rozpuštění a když by se již tehdy bylo jasně ukázalo umění chovu člověka, měl se přivésti politický a královský odborník a postavit do něho jako vozataj a měly se mu odevzdat otěže státu v přesvědčení, že jemu je vlastní toto umění.

Sókr. Ml. Dobře jsi to provedl a podal jsi mi řeč jakoby splacený dluh, přidav tu odbočku jako úrok, a to v plné míře. 267

Host Nuže tedy vraťme se k začátku a odtamtud až do konce spojme v jedno výměr jména politikova umění.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

b *Host* Tedy v poznávacím vědění jsme měli na začátku část nařizovací; jeho díl byl s použitím přirovnání nazván samonařizovatelský.¹⁷ V umění samonařizovatelském bylo zase odlišeno jako ne nejmenší z jeho rodů umění chovu živočichů; a druhem umění chovu živočichů byl chov stádní, a druhem chovu stádního zase chov živočichů chodících; z chovu živočichů chodících bylo odděleno předně pěstitelské umění zabývající se tvory bezrohými. U toho zase je nutno tu nemenší část splétati trojmo, jestliže by ji někdo chtěl pojmenovati jedním jménem, a nazývati ji pastýřskou naukou týkající se živočichů, kteří se nemísí. A jeden díl tohoto, který jediný ještě zbývá u dvounohého stáda jakožto druh obsahující chov člověka, to **c** u právě už je to, co se hledalo a co se nazývá zároveň uměním královským i politickým.

Sókr. Ml. Docela jistě.

Host Zdalipak jsme to, Sókrate, vskutku také tak vykonali, jak jsi ty nyní řekl?

Sókr. Ml. Co to?

Host Že bychom byli po všech stránkách dostatečně promluvíli o předloženém předmětu? Či jest naše zkoumání nedosta-

d **tečné nejvíce právě v tom, že byly sice jakžtakž podány výměry, ale že nebyly po všech stránkách dokonale zpracovány?**

Sókr. Ml. Jak jsi to myslel?

Host Já se pokusím nyní nám oběma ještě více objasnit právě to, co mám na mysli.

Sókr. Ml. Mluv, prosím.

Host Mezi mnoha pastýřskými uměními, která se nám před chvílí objevila, bylo jedním umění politické, péče o jeho určité stádo, není-li pravda?

Sókr. Ml. Ano.

Host O tom pak určila úvaha, že to není chov koní ani jiných zvířat, nýbrž nauka o společném chovu lidí.

Sókr. Ml. Tak jest.

e *Host* **Nuže teď se podívejme na rozdíl mezi všemi jinými pastýři a králi.**

Sókr. Ml. Jaký to?

Host Totiž zda-li někdo z ostatních, nesoucí jméno jiného umění, tvrdí a osobuje si, že je společně s někým spoluchovatelem stáda.

Sókr. Ml. Jak to myslíš?

268 *Host* Jako například všichni obchodníci a rolníci i připravovatelé pokrmů, mimo ně pak i učitelé tělocviku a třída lékařů – všichni tito by jistě vším způsobem dokazovali v slovním zápase proti pastýřům lidského stáda, které jsme nazvali politiky, že oni pečují o lidský chov, a to netoliko stádních lidí, nýbrž i o chov samých vládců.

Sókr. Ml. A což by nemluvili správně?

b *Host* Snad. A na toto se ještě podíváme, tohle však víme, že s pastýřem skotu se nikdo nebude přít o žádnou z těchto věcí, nýbrž skoták je sám pěstitelem stáda, sám lékařem, sám jakoby starosvatem a při rození potomstva a v stavech s tím spojených jediným znalcem babického umění. A dále, pokud jsou jeho ošetřovanci od přírody vnímaví pro hraní a hudbu, nikdo jiný nedovede lépe jim domlouvati a chlácholením je mírniti, nýbrž

on nejlépe provádí hudbu svého stáda, i na nástroje i pouhými ústy. A s ostatními pastýři se to má zrovna tak, že?

Sókr. Ml. Zcela správně.

Host Jakkak se nám tedy ukáže správným a bezvadným ten výměr krále, když jej jediného učiníme pastýřem a pěstitelem lidského stáda, vybírajíce jej k tomu z nesčíslného množství jiných soupeřů?

Sókr. Ml. Nijak.

Host Jistě tedy jsme se před malou chvílí správně obávali, když jsme pojali podezření, že snad určujeme jen jakýsi obrys krále, ale že jsme ještě přesně nevypracovali pojem politika, dokud nezachytíme ty, kteří jsou shluklí kolem něho a osobují si společenství s ním v pastýřském úkolu, a dokud ho od nich neodlučíme a neukážeme ho jediného a čistého.

Sókr. Ml. Věru zcela správně.

Host Toto tedy, Sókrate, musíme udělat, nemáme-li nakonec zhanobit svou rozpravu.

Sókr. Ml. Ne, to se nijak nesmí stát.

Host Nuže tedy, musíme znova vyjít z jiného počátku a dát se jakousi druhou cestou.

Sókr. Ml. Jakou to?

Host Že do toho **vmísíme skoro hru;**¹⁸ musíme totiž užiti na pomoc rozsáhlé části velikého mýtu, a pak nezbude, než abychom jako dříve odníмали stále část od části, a tak došli vrcholu hledané věci. Není-li toho třeba?

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host Nuže tedy poslouchej hezky pozorně mé vypravování jako děti; vůbec jsi ještě mnoho neodrostl dětským hram.

Sókr. Ml. Mluv, prosím.

Host Byl tedy a ještě bude mezi starými bájemi mimo mnoho jiných věcí také ten div, **kteřý souvisí s vypravováním o sváru Atreově a Thyestově.**¹⁹ Jistě jsi asi slyšel a vzpomínáš si, co se podle pověsti tehdy stalo.

Sókr. Ml. Myslíš snad to znamení s tou zlatou ovečkou.

nový
začátek
(ex
allés
archés)

269 *Host* Nikoli, nýbrž ten div s převrácením západu a východu Slunce a ostatních hvězd;²⁰ odkud totiž nyní vycházejí, dříve na to místo zapadaly, a vycházely na straně opačné, avšak tehdy bůh vydal svědectví Atreovi a převrátil to v nyníjší podobu.

Sókr. Ml. Ano, vypravuje se i toto.

Host A také o kralování Kronově jsme od mnohých slyšeli.²¹

b *Sókr. Ml.* Jistě od velmi mnohých.

Host A což to, že dřívější lidé vyrůstali ze země a nerodili se jedni z druhých?²²

Sókr. Ml. I to je jedno ze starých vypravování.

Host Nuže tyto všechny věci jsou následky téhož děje a mimo ně nesčíslně jiných a ještě divnějších, ale z těch jedny pro délku času v paměti vyhasly, jiné jsou ve vypravování rozptýlené a bez vzájemné souvislosti. Avšak o tom ději, který je příčinou všech těchto věcí, nikdo nepověděl, a proto je to třeba nyní říci; neboť řeč o tom se hodí pro výklad, co je král.

Sókr. Ml. Velmi dobře; proto pověz to a nic nevynechávej.

c *Host* Slyš tedy. Tento celý vesmír druhdy sám bůh spolu vodí na jeho dráze a spolu jím otáčí, ale časem jej pustí, kdykoli oběhy už naplní míru příslušného mu času; ten pak se sám od sebe zase otáčí nazpět, neboť to je živý tvor²³ a dostal údělem rozum od tvůrce, který jej na počátku uspořádal. Tato zpětná chůze je mu působením nutnosti vrozena z této příčiny.

Sókr. Ml. Z kterépak?

Host Trvati stále v týchž poměrech a stejným způsobem a býti totéž přísluší jedině jsoucnům ze všech nejbožštějším, ale přirozenost těla není tohoto řádu. To, co nazýváme nebem a vesmírem, dostalo sice od svého tvůrce údělem mnoho blahých věcí, avšak je ovšem účastno i těla; proto je mu nemožné, aby bylo veskrze prosto změny, avšak aspoň se pohybuje pokud možno nejvíce na témže místě a v týchž poměrech jediným pohybem; pročez má údělem kroužení, co nejméně se

odchylující od svého vlastního pohybu. Avšak stále se samostatně otáčeti není asi možno nikomu, leda zase vůdci všeho, co se pohybuje; tento pak nemá právo pohybovati hned tak a zase opačně. Tedy ze všech těchto důvodů nelze říkati, ani že svět sám sebe stále otáčí, ani zase že je celý stále otáčen od boha dvěma protívnými směry, ani zase že jím otáčejí jacísi dva bozi protivně vespolek smýšlející, nýbrž zbývá jediné, co bylo řečeno nahoře, že totiž jednu dobu je spolu veden od vnější, božské příčiny, přičemž znova přibírá života a dostává nesmrtelnost připravenou od svého strůjce, jindy zase, kdykoli je puštěn, jde sám sebou jsa puštěn v tak příhodnou dobu, že dělá v opačném směru mnoho myriád otáček, protože je ze všech věcí největší a nejrovnovážnější a opírá se o nejmenší podstavu.²⁴

Sókr. Ml. Zdá se věru velmi pravděpodobným všechno, co jsi vyložil.

Host Uvažme tedy a společně promysleme na základě toho, co bylo řečeno, ten děj, který je podle našich slov příčinou všech těch podivných věcí. Neboť tou také vskutku jest.

Sókr. Ml. Který děj?

Host To, že se pohyb všehomíra děje hned v tu stranu, v kterou se nyní točí, hned zase v opačnou.

Sókr. Ml. Jak to?

Host Tento převrat jest pokládati za největší a nejdůkladnější ze všech obrátů, které se dějí s vesmírem.

Sókr. Ml. Aspoň se tak podobá.

Host Tu je třeba si mysliti, že se tehdy dějí největší převraty také pro nás, kteří bydlíme uvnitř něho.

Sókr. Ml. I to je podobné pravdě.

Host A když přichází mnoho velikých a rozličných převratů zároveň, zdalipak nevíme, že je přirozenost živočichů těžce snáší?

Sókr. Ml. Jakpak by ne?

Host Tehdy tedy nastávají silou nutnosti veliké zhouby živo-

tropai = slunovrat

d U těchto se současně vyskytuje mnoho podivných a neobyčejných stavů,²⁵ mezi jinými pak je nejvážnější tento, jenž tehdy provází převrat všehomíra, kdykoli nastává obrat opačný proti pohybu nyní trvajícimu.

Sókr. Ml. Který to?

e *Host* Věk, který měl každý z živočichů, ten se nejprve u všech zastavil a všechno smrtelné tvorstvo přestalo postupovat ke staršímu vzhledu, a převracejíc se zase v opačný směr stávalo se jakoby mladším a útlejším. Bílé vlasy starých lidí černaly, líce vousatých se stávala hladkými a vracela každého zase nazpět do předešlého mládí, těla mladých lidí ztrácela své chmýří, stávala se dnem i nocí menšími a odcházela nazpět do stavu novorozeného dítěte, jemuž se připodobňovala na duši i na těle; ale potom už kvapem vysychala a docela se ztrácela. Co pak se týče těch, kteří v tehdejší době násilně hynuli, jejich mrtvá těla procházející rychle týmiž stavy v několika málo dnech beze stopy zanikala.

271 *Sókr. Ml.* A jaké bylo tehdy, hoste, vznikání živočichů? A jakým způsobem se rodili jedni z druhých?

b *Host* Je zřejmé, Sókrate, že v tehdejší přírodě nevzcházelo tvorstvo ze vzájemného plození a rození, nýbrž to bylo to pokolení zeměrozců, o kterém se vypravuje, že kdysi bylo; to žilo v tehdejší době, zpět se vyvinujíc ze země. Paměť na ně byla uchovávána od našich předků, těch prvních, kteří byli končící se předešlé periodě v následujícím čase nejbližší a rodili se na počátku této; ti se nám stali hlasateli těchto dějů, kterým se nyní od mnohých neprávem nevěří. Neboť je třeba, tuším, promyslet další důsledky. Z toho totiž, že se starci vracejí do přirozenosti dítěte, následuje, že zase z mrtvých, ležících v zemi, se tam opět skládají a života nabývají noví lidé a následují obratu vývoje opačným směrem se všim se otáčejícího; z toho důvodu tedy silou nutnosti vznikali *rozenci země* a tímto způsobem mají své jméno i pojem, pokud některé z nich bůh nepřivedl k jinému osudu.

Sókr. Ml. Dozajista toto následuje z toho, co předchází. Ale co se týče onoho života, který byl podle tvé řeči za vlády Kronovy, zдалipak ten byl v období oněch obrátů či těchto? Neboť převrat hvězd a Slunce patrně nastává při obojím obracení.

Host Dobře jsi sledoval úvahu. Co ses ptal na stav, kdy se lidem dává všechno samo od sebe, ten nijak nenáleží k periodě nyní trvajícím, nýbrž i ten náležel k dřívější. Neboť tehdy předně celým otáčením samým vládl pečující bůh a právě tak tomu bylo i na jednotlivých místech; pod vládou bohů byly rozděleny všechny části světa. A také i živočichy měli božští daimonové rozepřány, jakoby pastýři, podle rodů a stád, a každý z nich byl soběstačný ve všech potřebách pro všechny jednotlivce, které pásal, takže žádný živočich nebyl divoký, ani jeden nepojídal druhého a naprosto nebylo mezi nimi válek ani rozbrojů. I jiných nescísně věcí by bylo možno uvést, které souvisí s takovýmto uspořádáním světa. Co pak bylo řečeno o živobytí lidí, jež se jim samo sebou podávalo, má svůj důvod v tomhle. Bůh sám je pásal jako jejich dozorce, zrovna tak jako nyní lidé, jiní tvorové ostatních božštější, pasou jiné rody, nižší, než jsou oni. Když byl on pastýřem, nebylo sdružování v obce, ani rodin s ženami a dětmi; vždyť všichni povstávali k životu ze země, nepamatujíc se nic na to, co bylo předtím. Všechno takové bylo vzdáleno, měli pak dostatečnou hojnost plodin ze stromů i z mnohého jiného rostlinstva, jež nevyrůstaly působením rolnické práce, nýbrž země je vydávala sama od sebe. Pásli se pak nazí a spali většinou venku bez pokrývek; neboť počasí stále mírné jim nepůsobilo obtíží a měli měkká lůžka z hojné trávy vyrůstající ze země.

272 Nuže, tady jsi slyšel, Sókrate, vypravování o životě lidí za vlády Kronovy; ale tenhle život, jež pověst spojuje s vládou Diovou, život nynější, znáš sám z vlastní zkušenosti. *Zdalipak bys mohl a chtěl posoudit, který z nich obou je šťastnější?*

Sókr. Ml. Nikoli.

Host Chceš tedy, abych ti to já nějakým způsobem rozsoudil?

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

scholé

Host Nuže, ti Kronovi chovanci měli takto mnoho volného času a možnosti stýkati se a hovořiti netoliko s lidmi, nýbrž i se zvířaty; jestliže užívali všech těchto styků se zvířaty i mezi sebou vespolek **k nabývání moudrosti** – vypyřádávající se každého tvora, zdali snad nějakou svou zvláštní schopností upozoroval něco odlišného než ostatní, co by přispívalo k zásobě poznání –, lze snadno rozsoudit, že **tehdejší lidé nesmírně vynikali štěstím nad nynější**. Pakli však při tom hojném naplňování pokrmů a nápoji hovořili mezi sebou i se zvířaty takové věci, jaké se o nich vypravují i nyní, i v tomto případě, jak je podle mého mínění patrné, lze to velmi snadno posoudit. Přece však této otázky nechme, dokud se nám neukáže nějaký spolehlivý zpravodaj, zdali tehdejší lidé měli touhy směřující k vědám a k naučnému rozprávění; ale to je třeba říci, proč jsme předvedli ten mýtus, abychom pokročili s tím, co následuje. Když se totiž naplnil čas všech těchto dějů a měl nastati převrat a **už také bylo zemské pokolení zcela spotřebováno, ježto každá duše prodělala všechna svá povinná rození a tolikrát padla do země jako sémě, kolikrát bylo každé přikázáno, tehdy kormidelník všehomíra, pustiv z ruky jakoby rukojeť kormidla, odstoupil na svou rozhlednu; tu pak světem zase nazpět otáčel osud** i pud jemu vrozený. **Tehdy všichni bozi, vládnoucí na jednotlivých místech spolu s největším daimonem, poznavše již, co se děje, také pouštěli části světa ze své péče; ten pak svým obracením a srážením – neboť se roztočil tak, že počínající se pohyb byl opačný proti pohybu se končícímu – působil ve svém nitru veliké otřesy, a tím zase provedl jinou zkázu všelikých tvorů. Potom, když prošel dostatečný čas, ustával už od bouří a zmatku a dosáhnuv klidu od otřesů vcházel uspořádan do svého obvyklého běhu, sám maje péči i vládu nade vším v sobě i nad sebou samým a zachováváje, pokud možno, v paměti nauku svého**

strůjce a otce. **Tu pak na začátku ji plnil přesněji, ale na konci slaběji; tím pak mu je vinna jeho tělesná složka, srostlá s dávnou kdysi přirozeností,²⁶ protože na ní lpělo mnoho nespořádanosti, dříve než přišla do nynějšího řádu.** Neboť všechno krásné má od svého sestavitele; avšak z dřívějšího stavu přijal všechno zlé a nespravedlivé, cokoli se vyskytuje ve vesmíru; to z něho má i sám a také živým tvorům to vštěpuje. Dokud tedy živil v sobě živočichy spolu s kormidelníkem, malá byla zla, která v nich jeho působením vznikala, ale veliká dobra; avšak když se od něho odloučí, pokaždé první čas po uvolnění provádí všechno velmi dobře, ale postupem času v něm vzniká zapomínání, a tu více a více nabývá vlády stav staré nesouladnosti, až nakonec plně rozkvetne; a tu svět, maje v sobě už jen málo dobrého, ale velkou příměs věcí opačných, přichází do nebezpečí, že zahyne sám i všechno, co je v něm. **Proto také tehdy již bůh, který jej uspořádal, vida, že je svět v nesnázích, a staraje se, aby v bouři zmatku neztroskotal a rozrušen aby neupadl do nemezeného místa nepodobnosti,²⁷ opět se usadí u jeho kormidla, obrátí, co se v předešlé samostatné periodě rozrušilo a onemocnělo, uspořádá jej a uváděje jej do správného stavu činí jej nesmrtelným a nestárnoucím.**

Tímto je už pověřeno všechno až do konce. Co pak se týče výkladu pojmu král, stačí, když se budeme držet přední části toho vypravování. Když se totiž svět otočil na cestu k nynějšímu vývoji, tu se zase věk tvorů zastavoval a způsoboval nové zjevy, opačné proti těm předešlým. Neboť tvorové, kteří pro svou malost měli už bezmála zaniknouti, opět rostli a nově ze země vyrostlá zešedivělá těla umírající opět zacházela do země. Také všechny ostatní věci se převracely, napodobující a provázající stav všehomíra, a zejména i to, co souvisí s počtím, rozením a vzrůstem, silou nutnosti následovalo vzoru všech věcí; neboť již nebylo možno, aby živý tvor vznikal v zemi působením jiných činitelů jej skládajících, nýbrž jako bylo celému vesmíru uloženo, aby byl sám pánem své cesty, tak ta-

- b ké týmž způsobem ukládalo podobné řízení i jednotlivým částem, aby samy o sobě, pokud bylo možno, plodily, rodily i pěstovaly. A nyní jsme již u věci, pro kterou se začala naše úvaha. Co se týče ostatních živočichů, bylo by možno mnoho a dlouze vykládati, jak se kteří proměnili a z kterých příčin; avšak o lidech bude ten výklad kratší a vhodnější. Když totiž byli lidé zbaveni péče daimona, kterému jsme náleželi a který nás pásl, a ponechání sami sobě, a když kromě toho mnohá zvířata, která byla svou přirozeností zlá, úplně zdivočela, tu lidé, jsouce sami slabí a octnuvše se bez ochrany, byli od nich rozsápáváni.
- c K tomu byli v těch prvních časech ještě bez pomoci a bez rady, poněvadž výživa přestala sama od sebe se podávat, ale opatrovat si ji ještě nedovedli, protože jich k tomu dříve nenutila žádná potřeba. Ze všech těchto příčin byli ve velkých nesnázích. Proto tedy nám byly od bohů dány ty dary, o kterých se vypravuje v starých pověstech, spolu s nutným poučením a vzděláním, oheň od Prométhea, rukodělná umění od Héfaista a od jeho společnice v tom oboru,²⁸ semena a sazenice zase od jiných. A všechno, cokoli upravilo lidský život, má odtud svůj původ, když péče bohů, jak bylo právě řečeno, lidi opustila a museli sami o sobě vésti správu svého života a míti o sebe péči, právě tak jako celý vesmír; tím, že jej spolu napodobujeme a provázíme, po všechen čas brzy tak, brzy jinak žijeme a rosteme.

konec mýtu

- e A tím budiž skončeno vypravování toho mýtu, avšak užijeme ho, abychom uviděli, jak velice jsme chybili v předešlé úvaze, když jsme ukázali pojem krále a politika.

Sókr. Ml. Nuže, jak jsme chybili a jak velikou chybu jsme podle tvého mínění spáchali?

Host Po jedné stránce menší, po druhé však hodnou a o mnoho větší i obsažnější nežli tehdy.

Sókr. Ml. Jak?

Host Když jsme byli tázáni na krále a politika z nynější periody a z nynějšího vývoje, mluvili jsme o pastýři tehdejšího

lidského stáda z opačné periody, a to o bohu místo o smrtelníku, a tím jsme velmi mnoho zbloudili. Že však jsme jej ukázali jako vládce veškeré obce, ale nefekli jsme důkladně, jakým způsobem vládne, po této stránce zase je náš výklad sice pravdivý, ale ne úplný ani jasný; a proto jsme se zde dopustili menší chyby nežli v oné věci.

Sókr. Ml. Pravda.

Host Musíme tedy, jak se podobá, vymeziti způsob jeho vlády nad obcí; takto pak můžeme čekat, že bude náš výklad o politikovi úplný.

Sókr. Ml. Dobře.

Host Proto také jsme uvedli ten mýtus, aby ukázal, pokud jde o umění stádního chovu, netoliko že všichni o ně soupeří s tím, kterého nyní hledáme, nýbrž abychom také jasněji uviděli onoho samého, který jediný má po příkladě pastýřů bravu i skotu péči o chov lidí a kterého proto jediného sluší uznati hodným tohoto názvu.

Sókr. Ml. Správně.

Host Avšak podle mého mínění, Sókrate, tato osoba božského pastýře je ještě větší než královská, a ti zdejší nynější politikové jsou svým přirozeným založením mnohem podobnější těm, kteří jsou pod jejich vládou, a blíže jim stojí i měrou svého vzdělání a své výchovy.

Sókr. Ml. Docela jistě.

Host Avšak jistě asi je potřebí je zkoumati, a to o nic méně ani více, ať jsou svou přirozeností takoví, nebo takoví.

Sókr. Ml. Ano, jak by ne?

Host Vraťme se tedy zpět touto cestou. O čem jsme mluvili jako o samonařizovatelském umění týkajícím se živých tvorů, které však obrací svou péči ne k jednotlivcům, nýbrž ke společnosti, a které jsme hned tehdy nazvali uměním stádního chovu – pamatuješ se zajisté?

Sókr. Ml. Ano.

Host V tom jsme tedy někde chybili. Neboť politika jsme ni-

kde spolu nezachytili, ani jsme ho nepojmenovali, nýbrž nám při jmenování nepozorovaně unikl.

Sókr. Ml. Jak?

Host Ostatním všem pastýřům náleží to, že každý sám živí své stádo, ale politikovi to nenáleží, a přece jsme na něho přenesli to jméno, ačkoli jsme jej měli pojmenovat podle něčeho, co je všem společné.

Sókr. Ml. Máš pravdu, ač jestliže něco takového bylo.

Host Jakkp, nebyl všem společný pojem ošetřování, bez rozlišení výživy nebo některé jiné činnosti?²⁹ Mohli jsme to umění pojmenovat, hledíc ke všem, buď nějakým uměním stádního opatrování nebo ošetřovatelstvím nebo snad nějakým uměním pečovatelským a zabalit do toho jména spolu s ostatními i politika, když úvaha ukazovala, že to je potřebí.

Sókr. Ml. Správně. Ale jakýmpak způsobem by se dělo zase další dělení?

Host Z téhož hlediska, z kterého jsme výše dělili umění stádního chovu podle živočichů chodících a neopeřených, nemísících se a bezrohých, stejně tak jsme měli rozdělovat i umění stádního opatrování a byli bychom společně obsáhli ve výměru jak nynější království, tak i království za Krona.

Sókr. Ml. To je patrné; ale hledám zase to další.

Host Je patrné, že kdyby bylo bývalo takto určeno jméno umění stádního opatrování, nikdy by se nám nebylo stalo, že by někteří namítali, že vůbec ani není žádná péče, jako bylo tenkrát právem namítnuto, že mezi námi není žádné umění, hodné tohoto jména „živitelské“, a kdyby jaké bylo, že by účast v něm dříve a více náležela mnohým jiným než některému králi.

Sókr. Ml. Správně.

Host Avšak žádné jiné umění by nechtělo o sobě tvrdit, že je více a dříve než umění královské péči o veškerou lidskou společnost a uměním vlády nade všemi lidmi.

Sókr. Ml. Mluvíš správně.

Host Ale, Sókrate, zdalipak si po tomto uvědomujeme, že jsme na samém konci zase hrubě chybovali?

Sókr. Ml. V čem?

Host V tomhle, že i kdybychom si byli co nejvíce uvědomili, že jest jakési živitelské umění vztahující se k dvounohému stádu, přece jsme proto ještě neměli – jako by bylo dokonale určeno – nazývat je uměním královským a politickým.

Sókr. Ml. A co tedy?

Host Nejprve jsme měli jméno, o které tu jde, přetvořit a přizpůsobit je více k pečování nežli k živení a chovu, a pak tu péči dělit; vždyť by v sobě měla ještě ne malou možnost dělení.

Sókr. Ml. Jakou?

Host Tu, podle které bychom byli od sebe rozlišili božského pastýře a lidského pečovatele.

Sókr. Ml. Správně.

Host Potom zase bylo nutno dělit oddělené umění pečovatelské na dvě.

Sókr. Ml. Jak?

Host Na násilné a na to, které je přijímáno dobrovolně.

Sókr. Ml. Proč to?

Host I po této stránce jsme dříve nadmíru pošetile chybili, že jsme do téže třídy spojili krále i tyrana, ačkoli ani mezi nimi samými ani v způsobu vlády jednoho a druhého není naprosto žádné podobnosti.

Sókr. Ml. Pravda.

Host Nyní tedy bychom měli tu chybu zase napravit, a jak jsem řekl, rozdělit lidské pečovatelství na dvě, na násilné a na dobrovolné.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host A umění pečovatelů násilných nazveme tyranstvím, kdežto dobrovolné stádní opatrovatelství a prováděné nad dobrovolnými dvounohými tvory nazveme uměním politickým, toho pak, kdo provozuje toto umění a tuto péči, ukážeme jako opravdového krále a politika.

277 *Sókr. Ml.* A skoro se zdá, hoste, že tímto způsobem bychom měli dokonale dovršen výklad o politikovi.

Host To by bylo pro nás dobře, Sókrate. Ale je třeba, aby se tak nezdálo jen tobě jedinému, nýbrž spolu s tebou i mně. Nyní však podle mého mínění ještě není vidět, že bychom měli vytvořenu dokonalou podobu krále, nýbrž **počínáme si právě tak jako sochaři, kteří druhdy s nevčasným spěchem přidávají nad potřebu více a větších jednotlivostí u svých děl, a tím se zpožďují.** Tak totiž i my nyní, abychom nejen rychle, nýbrž i okázale objasnili chybu dřívějšího výkladu, v domnění, že pro krále sluší dávat jen veliké příklady, pohuli jsme úžasnou spoustou toho mýtu a pak jsme byli nuceni užítí jeho nadměru veliké části. Proto jsme učinili svůj výklad příliš dlouhým a naprosto jsme nepřivedli ten mýtus ke konci, nýbrž naše řeč sice má, jak se podobá, jako nějaký namaľovaný živočich náležitý vnější obrys, ale ještě se jí nedostalo výraznosti jakoby barvami a jejich vhodným smíšením. Sluší pak představovat každého živého tvora spíše řečí a výměrem nežli malbou a veškerým ručním uměním, pokud jde o lidi schopné řeč sledovat; pro ostatní je však třeba užívat ručních umění.

Sókr. Ml. Toto je správné, avšak objasni, v čem podle tvého mínění není náš výklad ještě dostatečný.

d *Host* Těžké je, můj rozmilý, **náležitě ukazovat některou z větších věcí bez užití příkladů.** Skoro se totiž zdá, že každý z nás, pokud je jakoby ve snu, ví všechno, ale zase naopak, když je jako v **bdělém stavu,** že všechno mu je neznámo.

Sókr. Ml. Jak to myslíš?

Host To je velmi podivné, podobá se, že jsem v tu chvíli po-
hnuť otázkou o duševním stavu týkajícím se vědění.

Sókr. Ml. Cože?

Host Stalo se, vzácný příteli, že **sám příklad vyžaduje ode mne zase příkladu.**

e *Sókr. Ml.* Nuže mluv a nic kvůli mně neváhej.

Host Musím to říci, když jsi i ty hotov mě sledovat. Děti, jak snad víme, právě když nabývají znalosti písmen –

Sókr. Ml. Co o nich víme?

Host Že každou z hlásek náležitě rozeznávají v nejkratších a nejsnazších slabikách a o těch že jsou schopny správně vypo-
vídati.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Avšak v jiných slabikách jsou o týchž hláskách v nejis-
totě, a tu naopak mluví nepravdu ve svém mínění i ve své řeči.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Zdalipak tedy není tohle nejsnadnější a nejlepší způ-
sob, jak je přivádět k tomu, co ještě neznají?

Sókr. Ml. Který?

Host Přiváděti je nejprve k těm slabikám, v kterých právě ty
hlásky chápały správným míněním, potom tyto stavěti vedle
slabik dosud neznámých a srovnáváním ukazovat, že v obojích
spojeninách je tatáž podoba i tentýž prvek, a to tak dlouho, až
jsou ukázány slabiky správným míněním chápané vedle všech
neznámých, a tím ukázáním způsobí, stávající se takto příkla-
dy, že každá ze všech hlásek ve všech slabikách je označována
jednak jako různá, totiž různá od ostatních, jednak jako totož-
ná, to jest totožná stále stejně sama se sebou.

Sókr. Ml. Docela jistě.

Host Nuže, toto jsme zajisté dostatečně vystihli, že **příklad**
vzniká tehdy, kdykoli jedna a táž věc je v jednom ze dvou od-
loučených případů chápána správným míněním a svedena
jsouc dohromady s druhým případem způsobí o jednom i dru-
hém jakožto o dvou k sobě náležejících jedno správné mínění.

Sókr. Ml. To je viděti.

Host Divili bychom se tedy, že tentýž stav je přirozeně v na-
ší duši, i **pokud jde o základní prvky všech věcí?** Duše se totiž
jednou působením pravdy stran jednotlivých prvků v někte-
rých případech ustaluje, jindy zase v jiných případech stran
všech je v pohybu,³⁰ a jedny z nich v některých směsích chápe

(PERI TA TÓN PANTÓN STOICEIA, 278 d 1):

správným míněním, ale právě týchž zase nepoznává, když jsou představovány do velikých a nesnadných skupin věcí.

Sókr. Ml. To není ovšem nic divného.

Host Jak by také kdo mohl, příteli, vycházeli od nepravdivého mínění, dospěti třeba jen k nějakému malému kousku pravdy a nabýti moudrosti?

Sókr. Ml. Asi nijak.

Host Tedy jestliže tomu tak jest, nic nevhodného bychom nedělali já a ty, když jsme se nejprve pokusili uviděti podstatu příkladu vůbec na jiném malém částečném příkladě a když potom chceme přenášet touž způsobu z některé menší věci na pojem krále, který je největší, a tím se pokoušet s pomocí příkladu zase vědecky poznat pojem péče o věci obecní, aby se nám stal místo snu skutečností.

Sókr. Ml. Docela správně.

279 *Host* Musíme se tedy opět chopit dřívější myšlenky,³¹ že když tisíce jiných soupeří s králem o péči o obec, je třeba všechny tyto odloučiti a ponechat onoho jediného; a k tomu potřebujeme, jak jsme řekli, nějakého příkladu.

Sókr. Ml. Ba věru.

Host Je nějaký docela malý příklad, obsahující však touž činnost, jako umění politické, který by bylo možno srovnati, aby se náležitě nalezlo, co hledáme? **Chceš prosím, Sókrate, nemáme-li žádný jiný po ruce, abychom si tedy zvolili umění tkalcovské?** A to, zdá-li se ti, ne celé? Postačí totiž asi výroba tkanin z vlny; snad by nám totiž i tato jeho část, zvolíme-li si ji, vypověděla, co chceme.

Sókr. Ml. Proč by ne?

Host Nuže tedy, jako jsme nahoře každý pojem rozkládali tak, že jsme dělili jeho části opět na části, udělejme totéž i nyní s tkalcovstvím; projděme podle možnosti co nejkratčeji a rychle všechny jeho části a vraťme se zpět k tomu, co je nyní důležité.

Sókr. Ml. Jak to myslíš?

Host Za odpověď ti dám výklad sám.

Sókr. Ml. Velmi dobře.

Host Tedy ze všech věcí, které vyrábíme a získáváme, jedny mají účelem nějakou činnost, druhé pak jsou na ochranu proti trpění. A z ochranných prostředků jedny jsou léčiva, i božská i lidská, druhé pak kryty; kryty jsou dílem válečná opatření, dílem ohrady; a ohrady jsou dílem záclony, dílem ochranné prostředky proti zimě i vedru; tyto ochranné prostředky jsou pak dílem přístřeší, dílem pokrývadla; a z pokrývadla jedna jsou prostěradla, druhá obaly; obaly jsou jednak z jednoho kusu, jednak složené; u složených jest jeden druh propichovaný, druhý spojený bez dírek; a nepropichované jsou jednak z rostlinných vláken, jednak ze srsti; látka obalů ze srsti je jednak slepena vodou a zemí,³² jednak vázána sama sebou. Těmto pak ochranným a zahalovacím prostředkům zhotoveným z látek, které se váží samy sebou, dali jsme jméno oděv; co pak se týče umění, které se hlavně stará o oděv, tu jako jsme tehdy nazvali umění pečující o obec uměním politickým, tak také i nyní bychom toto mohli pojmenovati od samého jeho předmětu oděvnictvím. **A mohli bychom také říci i o tkalcovství, pokud bylo největší složkou při výrobě oděvu, že se neliší ničím kromě jména od tohoto oděvnictví, právě tak jako tehdy tam umění královské od politického.**³³

Sókr. Ml. Zcela správně.

Host Tu pak uvažme, že by se snad leckomu zdál takovýto výklad o tkalcovském vyrábění oděvu náležitým, když by si nedovedl uvědomit, že to umění ještě není odlišeno od blízkých spolupracovníků, kdežto od mnohých jiných příbuzných umění bylo odděleno.

Sókr. Ml. Od jakých, prosím, příbuzných umění?

Host Nesledoval jsi můj výklad, jak je vidět; musím tedy, jak se podobá, jít zase nazpět, počínaje od konce. Jestliže si totiž uvědomuješ tu příbuznost, jedno umění jsme od něho odlučovali právě teď, když jsme oddělovali zhotovování pokrývek podle rozdílu mezi obkládáním a podkládáním.

Sókr. Ml. Chápu.

c *Host* A také jsme odňali veškerou výrobu ze lnu, z konopí³⁴ i ze všeho, co jsme právě případně nazvali rostlinnými vlákny; dále jsme odloučili i výrobu plsti a to spojování, při kterém se užívá propichování a stehů, jehož hlavním druhem je ševcovství.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host A pak jsme odňali koželužskou přípravu obalů z jednoho kusu i všechny způsoby výroby přístřeší, které i ve stavění domů i v celém stavitelství vůbec i v ostatních uměních slouží na ochranu před přívaly vod, i ta umění ohrad, která poskytují d zamezující prostředky proti krádežím a násilným činům, zabývající se zhotovováním příklopů i stavěním pevných dveří, a oddělují se jako části umění sbíjecího. Oddělili jsme i zbrojířství, jež je částí veliké a rozmanité dovednosti vyráběti zákryty; pak také veškeré tajné umění vyráběti léčiva jsme e odlišili hned na začátku a ponechali jsme, jak by se zdálo, samo to hledané umění poskytující ochranu před zimou, vyrábějící vlněné zákryty a nazvané tkalcovstvím.

Sókr. Ml. Ano, podobá se.

Host Ale to ještě není, hochu, vyloženo do konce. Neboť ten, kdo se na začátku dává do výroby oděvu, dělá, jak patrně, něco opačného proti tkaní.

Sókr. Ml. Jak?

Host Dílo tkaní je patrně jakési splétání.

Sókr. Ml. Ano.

Host Avšak tamto je rozlučování věcí soudržných a dohromady stlačených.

Sókr. Ml. Jaké to?

Host Dílo umění česati vlnu. Či se odvážíme nazývati česací umění tkacím a česače tkalcem?

Sókr. Ml. Nikoli.

b *Host* A jistě užívá protismyslného a nepravdivého jména, jestliže někdo nazývá výrobu osnovy a útku tkalcovstvím.

Sókr. Ml. Ano, jak by ne?

Host A což veškeré valchářství a látařství?³⁵ Zdalipak o tom usoudíme, že to není žádné pečování o oděv ani žádné ošetřování oděvu, či nazveme i všechna tato umění tkalcovstvím?

Sókr. Ml. Nikoli.

Host Ne, nýbrž jistě všechna tato umění budou soupeřit s dovedností umění tkalcovského o podíl v ošetřování i ve výrobě oděvu; budou sice dávat největší díl onomu, ale velikou část budou oddělovat i sama pro sebe.

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host A pak vedle těchto ještě i všeliká umění vyrábějící nástroje, kterými se provádějí díla tkaní, budou si, jak je třeba si myslet, osobovat, že jsou spolupůsobiteli při každé tkanině.

Sókr. Ml. Zcela správně.

Host Zdalipak tedy bude mít dostatečnou přesnost náš výklad o tkalcovství, a to o té jeho části, kterou jsme si vybrali, jestliže je označíme jako nejkrásnější a nejdůležitější ze všech činností, které se starají o vlněný oděv? Či by ta naše výpověď byla sice pravdivá, ale nikoli jasná ani úplná, dokud bychom i tyto všechny od něho neodebrali?

Sókr. Ml. Správně.

Host Měli bychom tedy nyní udělat, co říkáme, aby nám úvaha postupovala v náležitě souvislosti.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Nejprve tedy pohledme, že vším, co se dělá, se zabývá dvojitě umění.

Sókr. Ml. Které?

Host Jedno je spolupříčinou vzniku a druhé je vlastní příčinou.

Sókr. Ml. Jak?

Host Všechna umění, která věc samu nevyrábějí, ale připravují pro vyrábějící umění nástroje, bez nichž by nikdy nebylo vykonáno dílo každému umění uložené, všechna ta jsou spolupříčinami, kdežto umění zhotovující věc samu jsou příčinami.

Sókr. Ml. To arci je rozumné.

Host Pak tedy nazveme spolupříčinami všechna umění, která se zabývají výrobou vřeten a člunků i všech jiných nástrojů, které jsou účastny při vzniku oděvu, kdežto příčinami ta, která oděv ošetřují a vyrábějí.

Sókr. Ml. Zcela správně.

282 *Host* A co se týče příčin, tu pokud jde o praní a látání a veškeru ošetrovatelskou činnost těmi věcmi se zabývající, nejvíce je nasnadě pojmouti to všechno jako část rozsáhlého umění krásličího a shrnouti to pod jedno jméno umění valchářského.

Sókr. Ml. Dobře.

Host Avšak česání vlny, tkaní i všechny jiné složky samé výroby oděvu, o kterém je řeč, to je zase jedno z umění obecně známých, totiž vlnářství.

Sókr. Ml. Ano, jak by ne?

b *Host* Vlnářství pak má dva oddíly a z těch je jeden i druhý částí zároveň dvou umění.

Sókr. Ml. Jak?

Host Česání a zpolovice i práce člunkem³⁶ a všechny činnosti, které věci složené od sebe odlučují, všechno toto jako jeden obor náleží patrně k samému vlnářství, **ale také jsme měli jistá dvě veliká a obecná umění, umění slučovací a rozlučovací** **synkritiké; diakritiké**

Sókr. Ml. Ano.

c *Host* Tu pak k rozlučovacímu náleží i česání i všechny činnosti nyní řečené; neboť rozlučování ve vlně i v osnově, prováděné jednak člunkem, jednak rukama, dostalo jména, která byla právě řečena.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Proti tomu zase vezměme složku umění slučovacího a zároveň vlnářství, která se ve vlnářství vyskytuje; avšak činnosti, které tam náležely k umění rozlučovacímu, ty všechny vynechme a dělme vlnářství na dvě, na část rozlučovací a slučovací.

Sókr. Ml. Budiž tak rozděleno.

Host Tu tedy zase musíš, Sókrate, rozdělit složku slučovací a zároveň vlnářskou, ač máme-li náležitě zachytit svrchu řečené tkalcovství. d

Sókr. Ml. To jistě je potřebí.

Host Ano, je potřebí; a řekněme, že jedna jeho část je soukací a druhá splétací.

Sókr. Ml. Zdalipak dobře rozumím? Zdá se mi totiž, že tou soukací částí nazýváš děláni osnovy.

Host Nejenom to, nýbrž i útku; či nalezneme, že by útek nějak vznikl bez soukání?

Sókr. Ml. Nikoli.

Host Rozliš tedy i každou z těchto dvou věcí, neboť to rozlišení by ti snad přišlo vhod. e

Sókr. Ml. Jak?

Host Takto. K dílům česacího umění náleží pramen vlny, protažený do délky i s jistou šířkou, že ano?

Sókr. Ml. Ano.

Host A co se z tohoto vřetenem spřede a stane pevnou přízí to nazývej osnovou, totiž tu přízi, a umění to zařizující předním osnovy.

Sókr. Ml. Správně.

Host Avšak naopak to, co dostává jen volné zkroucení, ale vetkáním osnovy má měkkost přiměřenou k napětí při valchování, to nazveme útkem, pokud jde o tu přízi, a umění k tomu ustanovené předním útku. 283

Sókr. Ml. Zcela správně.

Host A tak je snad již každému jasná ta část tkalcovství, kterou jsme si učinili předmětem pozorování. Neboť kdykoli složka umění slučovacího, činného ve vlnářství, přímým splétáním, útku a osnovy zhotovuje pletivo, nazýváme všechno to, co je spleteno, vlněnou látkou a umění k tomu zřízené tkalcovstvím.

Sókr. Ml. Zcela správně.

b *Host* Dobře. Avšak pročpak jsme tedy přímo neodpověděli, že tkalcovství je umění splétat útek a osnovu, nýbrž jsme obešli kolem dokola a zbytečně jsme určovali mnoho všelijakých věcí?

Sókr. Ml. Mně se, hoste, nezdálo, že by něco z toho, co bylo řečeno, bylo řečeno zbytečně.

Host A to není nic divného; ale snad by se to, můj rozmišlý, mohlo zdát. Tedy na ochranu proti takovéto nemoci, kdyby tě snad někdy později napadla – nebylo by to totiž nic divného –, poslyš jistou úvahu, která se hodí pro všechny takovéto případy.

Sókr. Ml. Jen mluv.

Host Nejprve se tedy podívejme vůbec na nadbytek a nedostatek, abychom uvědoměle chválili a kárali přílišnou délku nebo zase opačnou vlastnost řeči mluvených pokaždé při takovýchto schůzkách.

Sókr. Ml. Jistě je to potřebí.

Host Tedy správně bychom si počínali, kdybychom jednali ve své úvaze právě o těchto samých věcech.

Sókr. Ml. O kterých?

d *Host* O délce a krátkosti a vůbec o nadbytku a nedostatku; neboť měřické umění se patrně vztahuje na všechny tyto věci.

Sókr. Ml. Ano.

Host Rozdělme je tedy na dvě části; neboť je toho potřebí pro to, k čemu nyní spějeme.

Sókr. Ml. Řekni, prosím, jak se má to rozdělení stát.

Host Jedna část je stanovena podle vzájemného poměru velikosti a malosti, druhá podle nutné jsoucnosti dění.³⁷

Sókr. Ml. Jak to myslíš?

e *Host* Zdalipak se ti nezdá, že podle přirozené povahy věcí se nemá „větší“ nazývat větším v žádném jiném poměru než v poměru k menšímu, a zase naopak „menší“ že se má nazývat menším jen v poměru k většímu a k ničemu jinému?

Sókr. Ml. Zajisté.

Host Ale co když něco buď ve slovech nebo v činech převyšuje přirozenost právě míry nebo je od ní převyšováno, zdalipak i tu neřekneme, že se děje něco jsoucího, když je přece právě v tom u nás největší rozdíl mezi špatnými a dobrými?

Sókr. Ml. To je viděti.

Host Musíme tedy uznávat tuto dvojí podstatu i dvojí měřítko velkého a malého, a ne, jako jsme před chvílí řekli, jediné jejich vzájemný poměr; naopak, jak bylo nyní řečeno, je lépe mluvit jednak o jejich vzájemném poměru, **jednak o jejich poměru k pravé míře.**³⁸ A chtěli bychom se snad dovědět proč?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Jestliže někdo nepřipustí přirozenou podstatu většího v žádném jiném poměru nežli v poměru k menšímu, nebude mít ta podstata nikdy poměr k pravé míře, že?

Sókr. Ml. Tak jest.

Host Zdalipak touto zásadou nezničíme i sama umění i veškerá jejich díla a nezpůsobíme, že zmizí také to nyní hledané umění politické i tkalcovství, o němž byla řeč? **Neboť všechna takováto umění patrně se chrání toho, co převyšuje pravou míru i co jí nedostihuje, nemyslíce, že to je něco nejsoucího, nýbrž vědouce, že to je škodlivé ve výkonných činnostech; tímto způsobem zachovávají míru, a tak dělají všechno dobré a krásné.**

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Jestliže tedy způsobíme, že zmizí politické umění, zdalipak potom nepřijdeme na sceně při svém hledání královského vědění?

Sókr. Ml. Ba věru.

Host Neměli bychom tedy – jako jsme v rozmluvě o sofistovi vynutili, že nejsoucnou jest,³⁹ když nám úvaha zašla do této otázky – **vynutit tak i nyní, že pojem více a pojem méně jsou měřitelné nejenom v poměru mezi sebou, nýbrž i v poměru k pojmu pravé míry?** Neboť bez souhlasného uznání této věci by nemohl ani politik ani žádný jiný z praktických odborníků být nesporně znalý.

Sókr. Ml. Jistě i nyní musíme co nejvíce možno udělati totéž.

Host Ještě větší je, Sókrate, tato práce nežli ona – ačkoli se i na onu pamatujeme, jak byla dlouhá –, ale je velmi spravedlivé předpokládat o těch věcech tohle.

Sókr. Ml. Co?

- d *Host* Že někdy bude třeba toho, co bylo nyní řečeno, k výkladu o samém pomyslu přesnosti. Co pak se dobře a náležitě ukazuje pro nynější otázky, v tom nám podle mého zdání velkolepě pomáhá tato úvaha, že totiž je třeba mít za to, že všechna umění mají podobnou jsoucnost a zároveň že pojmy „větší“ a „menší“ se měří netoliko v poměru k sobě vespolek, nýbrž i ke vzniku pravé míry. Neboť jestliže jest toto, jsou ony věci, a jsou-li ony, jest i toto, kdežto není-li jedno z tohoto obého, nebude nikdy ani jedno ani druhé.

- e *Sókr. Ml.* Toto je správné, ale což to další?

Host Je zřejmé, že bychom dělili měřické umění, jak bylo řečeno, na dvě, a to tak, že za jednu jeho část budeme pokládat všechna umění, která měří počet, délky, hloubky, šířky a rychlosti v poměru k jejich opaku, kdežto za druhou část ta, která měří v poměru k pravé míře, slušnosti, vhodnosti, náležitosti a ke všem pojům, které dostaly své místo uprostřed mezi krajnostmi.

Sókr. Ml. Jeden i druhý z dílů, které jsi naznačil, věru je veliký a mnoho se liší mezi sebou.

- 285 *Host* Co druhdy říkají, Sókrate, mnozí z duchaplných mužů⁴⁰ v domněni, že hlásají nějakou moudrost, že se totiž měřické umění vztahuje ke všem věcem, které vznikají, to právě je to, co bylo nyní řečeno. Neboť vskutku všechny věci, které jsou předmětem umění, jsou jistým způsobem ve styku s měřením. Ale protože nejsou zvyklí při svém pozorování rozdělovati podle pojmových druhů, na jedné straně házejí přímo na jednu hromadu tyto tak velice odlišné věci, pokládajíce je za stejné, a na druhé straně zase dělají opak toho, že totiž jiné věci

Metoda diakriticko,synkriticka

rozdělují, ale ne na přirozené části. Má se to dělat tak: kdykoli někdo napřed upozoruje společenství mnoha věcí, nemá dříve ustávat, dokud v něm neuvidí všechny rozdíly, které záleží v pojmových druzích, a naopak zase, pokud jde o rozmanité nepodobnosti, kdykoli jsou spatřeny v množstvích věcí, má být pro něho nemožno, aby v plachosti přestával dříve, nežli všechny podobné znaky uzavře do rozsahu jedné podobnosti a obemkne je jsoucností jistého pojmového rodu.

Tolik tedy stačí o těchto věcech i o nedostatecích a nadbytcích; jen nepouštějme z mysli, že máme pro ně vynalezeny dva druhy měřického umění, a pamatujme si, které to podle našeho výkladu jsou.

Sókr. Ml. Budeme si pamatovat.

Host Nuže po této úvaze vezměme si ještě druhou, a to jak o samém předmětu našeho hledání, tak o veškerém projednávání takovýchto myšlenek.

Sókr. Ml. Co to?

Host Jestliže by nám dal někdo otázku, co znamená při vyučování čtení zeptati se některého žáka, z kterých písmen se skládá jisté slovo. Zdalipak mu máme říci, že se to zkoumání tehdy děje jen pro ten jediný úkol, či spíše proto, aby se žák stával lepším čtenářem pro všechny dávané úkoly?

Sókr. Ml. Je zřejmé, že pro všechny úkoly.

Host A co nyní naše zkoumání o politikovi? Vzali jsme si je za úkol pro tohoto samého, či spíše proto, abychom se stávali lepšími dialektiky pro všechny pojmy?

Sókr. Ml. I toto je zřejmé, že pro všechny pojmy.

Host Jistě by se asi žádný rozumný člověk nechtěl honiti za výměrem tkalcovství jen pro to tkalcovství samo. Ale většině zůstalo, myslím, neznámo, že některá ze jsoucen mají od přirozenosti, způsobem snadno poznatelným, jakési smysly vnímatelné podobnosti, jež není nijak těžko ukázati, kdykoli si někdo žádá výklad o některém z nich a my mu jej chceme podati nikoli s obtížemi, nýbrž bez pojmového výměru. Avšak proti tomu

peri
auto
takribes

2
dialektika

mésou
ton
eschaton

b

c

2

d

e

Velice důležité; limity paradiigmat, pro největší pojmy nemáme příkladu, musíme si postavit S jejich vymerem.

286 největší a nejvýznamnější pojmy nemají žádného obrazu, názorně vytvořeného pro lidi, jehož ukázkám by dostatečně naplnil duši tazatelovu, kdo by ji chtěl naplnit, přizpůsobuje ten obraz k některému ze smyslů. Proto se musíme cvičit, abychom byli schopni dáti i přijmouti o každé věci pojmový výklad; neboť netělesné věci, jež jsou nejkrásnější a největší, jasně se ukazují jedině myšlením a ničím jiným a pro ty se konají všechny nynější úvahy. Snazší pak je cvičení všeho spíše na menších věcech nežli na větších.

Sókr. Ml. To jsi řekl velmi dobře.

Host Vzpomeňme si tedy, co bylo příčinou všech těchto našich výkladů.

Sókr. Ml. Co?

Host Ne nejméně sama tato mrzutost, kterou jsme nepříjemným způsobem pocítili pro ty dlouhé řeči o tkalcovství, o zpětném otáčení všehomíra a při sofistovi o jsočnosti nejsoucná, když jsme pozorovali, že nabyly příliš velké délky; pro všechny tyto věci jsme sami sebe pokárali v obavě, že snad mluvíme řeči dlouhé a zároveň zbytečné. Nuže, to tedy byl všechn účel našeho hořejšího výkladu, aby se nám v budoucnu nestalo nic takového.

Sókr. Ml. Tak tomu bude. Jen mluv dále.

Host Pravím tedy, že já a ty, jsouce pamětlivi toho, co bylo řečeno, musíme v jednotlivých případech kárati nebo chváliti krátkost i délku každého našeho výkladu ne tak, že bychom ty délky posuzovali v jejich poměru mezi sebou, nýbrž podle toho druhu měrického umění, který je, jak jsme tehdy řekli, třeba mít v paměti, totiž se zřením na slušnou míru.

Sókr. Ml. Správně.

Host A pak ani ne všechno se zřením na to. Vždyť ani pokud jde o libost, nebudeme vůbec potřebovat vhodné délky, leda v druhé řadě. A co se týče zase vhodné délky pro řešení dané otázky, jak bychom ji rozřešili co nejsnáze a nejrychleji, přikazuje rozum, abychom to kladli jen na druhé, a ne na první mís-

to, kdežto daleko nejvíce a na prvním místě máme cenit ten postup sám, při kterém je člověk schopn dělití podle pojmových druhů; a také jestliže úvaha musí být pronesena velmi dlouhou řečí, aby učinila posluchače lepším zkoumatelem, máme usilovat o takovou a nijak se nepohoršovat nad její délkou, a podobně, jestliže zase je potřebí kratší. A mimoto, jestliže by někdo káral délky řeči v takovýchto rozhovorech a nebyl spokojen všelikým obcházením kolem dokola, takového nemáme podle příkazu rozumu hned a přímo jen tak pustit, když by pouze pokáral délku řeči, nýbrž máme pokládat za jeho povinnost, aby k tomu ještě ukázal, že by kratší řeči udělaly účastníky lepšími dialektiky a schopnějšími nalezateli, jak ukazovati rozumnou úvahou jsoucná. Avšak jiných kárání a pochval a takových, které by se týkaly některých jiných věcí, nemáme nic dbáti, ano má se zdát, jako bychom takových řečí docela ani neposlouchali.

A o tomto dosti, jestliže se i tobě tak zdá; avšak vraťme se zase k politikovi, přizpůsobující k němu příklad tkalcovství, o němž byla řeč nahoře.

Sókr. Ml. Dobře jsi řekl a dělejme, co pravíš.

Host Nuže tedy, král jest odlišen od většiny umění, také pastýřských, nebo lépe ode všech umění zabývajících se stády; zbývají pak, myslíme, umění týkající se obce samé a náležící mezi spolupříčiny a příčiny; ta musíme nejprve od sebe vespolek oddělit.

Sókr. Ml. Správně.

Host Víš-li pak, že je těžko je rozdělit na dvě? Příčina toho, jak se domnívám, bude nám jasnější, čím dále půjdeme vpřed.

Sókr. Ml. Tedy musíme tak udělat.

Host Rozdělujme je tedy na přirozené složky,⁴¹ jako obětní zvíře, když je nemůžeme dělit na dvě. Je totiž třeba dělití vždy co možná na nejbližší počet dílů.

Sókr. Ml. Jak to tedy máme nyní dělat?

Host Jak jsme dělali nahoře; která umění poskytovala ná-

stroje pro tkalcovství, ta všechna jsme tehdy přece pokládali za **spolupříčinná**.

Sókr. Ml. Ano.

Host Tedy i nyní musíme dělat právě totéž, a to ještě více nežli tehdy. Která **umění totiž vyrábějí v obci nějaký nástroj**, ať malý nebo veliký, ta všechna jest pokládati za spolupříčinná. Neboť bez těchto by nikdy nemohla být obec ani politické umění, avšak proti tomu nebudeme patrně pokládat žádné jejich dílo za dílo umění královského.

Sókr. Ml. To jistě ne.

Host A ovšem pokoušíme se dělat těžkou věc, když odlučujeme tento pojmový rod od ostatních; vždyť je možno o kterémkoli jsoucnu říci s jistým zdáním přesvědčivosti, že je nástrojem pro některou jednu věc. Přece však o jiném druhu předmětů v obci řekněme toto.

Sókr. Ml. Co?

Host Že nemá této působnosti. Neboť není vyráběn, aby dával něčemu vznik, jako nástroj, nýbrž **pro uchovávání vyrobeného**.

Sókr. Ml. Co je to?

Host Ten rozmanitý druh, který je zhotoven pro věci suché i tekuté, pro věci připravované s ohněm i bez ohně, a který nazýváme jedním jménem „**nádoba**“; je to druh velmi obsažný a s tím hledaným věděním, jak se domnívám, docela nic nesusvisející.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Dále je vidět ve velkém počtu jiný, třetí druh těchto předmětů, na souši i na vodě, konající mnoho cest i nehybný, drahý i laciný, ale mající jedno jméno, protože je všechn určen k nějakému usednutí a slouží stále někomu za sedadlo.

Sókr. Ml. Které jméno?

Host Říkáme mu patrně **vozidlo**, a docela to není dílo umění politického, nýbrž mnohem spíše tesařského, hrnčířského a kovářského.⁴²

Sókr. Ml. Rozumím.

Host A za čtvrté jako různý od těchto druhů je zajisté uznati ten, v kterém je obsažena většina věcí už dříve řečených, veškeren oděv, veliká část zbraní, zdi i všechny ohrady z hlíny i kamene a nesčíslně jiných věcí. Protože pak všechny ty věci jsou zhotoveny pro krytí, s plným právem by se celý ten druh nazýval **krytí**, a bylo by správnější povětšinou jej pokládati mnohem více za dílo umění stavitelského a tkalcovského nežli politického.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host A jako pátý druh bychom snad chtěli stanovit, co souvisí s výzdobou a malbou, i všechny činnosti, které s pomocí malby a hudby vytvářejí napodobeniny, jež jsou určeny toliko pro naši libost a které by se právem mohly shrnouti pod jedno jméno.

Sókr. Ml. Pod které?

Host Říká se, tuším, čemusi „**zábava**“.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Nuže, toto jedno jméno se bude hoditi jako název pro všechny tyto věci; vždyť žádná z nich nemá vážného účelu, nýbrž všechny se konají pro pobavení.

Sókr. Ml. I tomu skoro rozumím.

Host A co všem těmto věcem poskytuje látky, z kterých a v kterých pracují všechna z umění nyní vyjmenovaných, rozmanitý to druh a výtvar mnoha jiných umění – zdalipak to nepoložíme na šesté místo?

Sókr. Ml. Který druh míníš?

Host Zlato a stříbro a všechny látky, které se dobývají dolo-
váním i které dřevorubectví a všeliká stříž⁴³ odděluje a posky-
tuje umění tesařskému a pletacímu; a dále oloupávání rostlin
i koželuzství, stahující kůže zvířat, i všechna jiná umění, která
se zabývají takovými věcmi, i umění dodávající kůru, lýko
a spojovací prostředky, **poskytují možnost vyráběti druhy slo-
žených předmětů z látek nesložených**. Ty všechny prvotní
a nesložené lidské výrobky nazýváme jedním druhem a ten
nikterak není dílem královského vědění.

Sókr. Ml. Dobře.

289 *Host* Dále pak **potraviny** i všechny věci, které vcházejí do těla a směřující částice těla se svými částicemi mají nějaký význam pro zlepšení jeho stavu, jest pokládati za sedmý druh a nazvat to všechno naší výživou, nemáme-li pro to jiného jména lepšího. Jestliže to všechno přičteme rolnictví, lovectví, gymnastice, lékařství a kuchařství, správněji to zařadíme, než kdybychom to přičteli umění politickému.

Sókr. Ml. Ano, jak by ne?

Host Tak tedy v těchto sedmi druzích jsou, myslím, vypočítány přibližně všechny věci, které náleží k nabývání statků, až na krotké živočichy. **Pozoruj: druh surovin** – bylo totiž nejspravedlivější položit tento na začátek –, po něm **nástroj, nádoba, vozidlo, kryt, zábava, potrava**. Vynecháváme pak,⁴⁴ co snad nám nedůležitého ušlo a může se hodit do některé z těchto tříd, jako je pojem mince i pečeti a všeho raženého. Neboť tyto věci nemají v sobě žádných znaků velikého společného pojmového rodu, nýbrž jedny se dají zařadit – násilně sice, ale přece jistě – mezi ozdoby, jiné mezi nástroje, a budou se tam hodit. Avšak co se týče nabývání krotkých živočichů jako statku, tu se ukáže, že s výjimkou otroků je všechno obsaženo v umění stádního chovu již dříve rozděleném.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Zbývá tedy třída **otroků** a všech služebníků, mezi nimiž, tuším, se někde ukáží i ti, kteří s králem soupeří o samo tkaní, jako to tehdy dělali proti tkalcům lidé zabývající se předním, česáním i jinými pracemi, o kterých jsme mluvili. Avšak všichni ostatní, označení jako spolupříčinní, jsou vyřízení zároveň se svými zaměstnáními, o nichž byla před chvílí řeč, a byli odloučeni od královské a politické činnosti.

Sókr. Ml. Aspoň se tak podobá.

Host Nuže tedy, přistupme blíže a podívejme se na ty, kteří zbývají, abychom je poznali důkladněji.

Sókr. Ml. To je jistě potřeba.

Host Tu pak ti největší služebníci mají, jak z tohoto hlediska nalézáme, opačné zaměstnání i postavení, nežli jaké jsme tušili.

Sókr. Ml. Kteří?

Host Ti koupení a tímto způsobem získaní; ty můžeme nesporně nazvat **otroky**, lidi naprosto si neosobující královské umění.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Dále tu jsou ti lidé svobodného stavu, kteří se dobrovolně stavějí do služby třídám před chvílí řečeným, a to tak, že zprostředkují vzájemné rozdělování a vyrovnávání výrobků zemědělství i ostatních umění, jedni na trzích, jiní chodíce od města k městu po moři i po suchu, přičemž vyměňují peníze za jiné zboží i peníze za peníze samy, lidé, které jsme nazvali **penězomenci, obchodníky, podnikateli plaveb a kupci**. Zdalipak ti budou v něčem soupeřit o politické umění?

Sókr. Ml. Snad asi o něco z umění obchodnického.

Host Však jistě nikdy nenalezneme, že by si ti, které vidíme, jak velmi ochotně všem slouží jako **najatí dělníci a nádeníci**, přivlastňovali účast v královském umění.

Sókr. Ml. Jak také?

Host Avšak co tedy ti, kteří nám obyčejně konají takovéhle služby?

Sókr. Ml. O kterých službách to mluvíš a o kterých lidech?

Host O těch, ke kterým náleží **třída hlasatelů** i ti, kteří se vynoří v psaní a konají mnohé služby, a také někteří jiní velmi obratní v obstarávání mnohých jiných prací vztahujících se k úředním výkonům – jak nazveme zase tyto?

Sókr. Ml. Jak jsi je sám nyní pojmenoval, **sluhy**, ne však vlastními správnými úředníky obcí.

Host Ale věru myslím, že jsem neřekl jen tak ze spaní, že se nám nějak takhle ukáží ti, kteří před jinými soupeří o politické umění. Ovšem zdálo by se tuze podivným hledati je v některém povolání služebnickém.

Sókr. Ml. To jistě.

Host Ještě tedy přistupme blíže k těm, kteří dosud nebyli prozkoumání. Jsou to jednak ti, kteří se zabývají **věšectvím** a takto mají podíl v jakémisi služebnickém vědění; jsou totiž uznáváni za tlumočníky zpráv od bohů k lidem.

Sókr. Ml. Ano.

Host A dále také třída **kněží**, jak tvrdí obecná víra, znalecky umí doporučovati od nás skrze oběti dary bohům podle jejich libosti a od nich pro nás modlitbami vyžádati nabytí všelikého dobra; tyto pak obě jsou patrně části pomocnického umění.

Sókr. Ml. Aspoň se to tak ukazuje.

Host Nuže, tu se již podle mého zdání dotýkáme jakoby jakési stopy vedoucí k našemu cíli. Neboť vystupování kněží i věstců je naplněno velkým sebevědomím a pro velikost jejich úkonů vzbuzuje velebný dojem. **Proto v Egyptě ani není možné, aby vládl král bez kněžského důstojenství, nýbrž i jestliže se někdo, kdo dříve náležel do jiné třídy, násilně zmocní vlády, musí být později zasvěcovacími obřady do kněžské třídy přesažen.** Mimo to také u Hellénů bychom namnoze našli, že vykonávají největší oběti v souvislosti s takovými věcmi je svěřeno nejvyšším úředníkům. A také i u vás je nejméně patrné, o čem mluvím; neboť **vylosovanému králi** jsou prý zde odevzdány nejposvátnější a nejnáročnější ze starobylých obětí.⁴⁵

Sókr. Ml. Ovšemže.

291 *Host* Musíme tedy pozorovat tyto losem vybrané krále a zároveň kněze i jejich pomocníky a jakýsi jiný velmi četný zástup, který se nám právě nyní stal zjevným po odloučení těch předešlých.

Sókr. Ml. Které to myslíš?

Host Jistě velmi podivné lidi.

Sókr. Ml. Jak to?

Host Jakýsi velmi pestrý jejich rod,⁴⁶ jak se právě ukazuje našemu pohledu. **Neboť mnozí z těch mužů jsou podobni lvům b a Kentaurům a jiným takovým tvorům, přemnozí pak Satyrům**

a slabým i záluďným zvířatům; avšak hned zase si vyměňují mezi sebou i podoby a schopnosti. A věru zdá se mi, Sókrate, že jsem právě nyní důkladně uviděl ty muže.

Sókr. Ml. Mluv, prosím: neboť se podobá, že vidíš něco podivného.

Host Ano, vždyť dojem podivného vzniká u všech lidí z neznanosti. Tak také i nyní se to stalo mně samému; zarazil jsem se, když jsem tak náhle spatřil ten sbor lidí zabývajících se záležitostmi obcí.

Sókr. Ml. Jaký?

Host Ze všech sofistů největší kejklíře a nejobeznalejší v tomto umění; ten sbor musíme oddělit od skutečných politických a královských umělců – ačkoli se dá velmi těžko oddělit –, jestliže chceme zřejmě uvidět, co hledáme.

Sókr. Ml. Však jistě toho nesmíme nechat.

Host Podle mého mínění věru nesmíme. Nuže pověz mi tohle.

Sókr. Ml. Co?

Host Zdalipak **není monarchie** jeden ze způsobů vlády v obcích?⁴⁷

Sókr. Ml. Ano.

Host A po monarchii bychom, myslím, uvedli **oligarchii**, vládu několika málo občanů.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host A třetím útvarem ústavy je vláda množství, jež byla pojmenována **demokracie**, že ano?

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host Z těch tří způsobů vzniká jakýmsi způsobem pět, a to tak, že samy ze sebe rodí a k sobě přidávají ještě dvě jiná jména.

Sókr. Ml. Která to?

Host **Nyní lidé hledí na to, jak se v nich projevuje násilí e a dobrovolnost, chudoba a bohatství, zákon a bezzákonost, a podle toho rozděluje každý z oněch dvou způsobů na dva, nazývají monarchii pro její dvě podoby dvěma jmény, jednak tyranidou, jednak královstvím.**

Sókr. Ml. Zajisté.

Host A obec, v které má vládu několik málo občanů, aristokracií a oligarchií.

Sókr. Ml. Ovšemže.

292 *Host* Avšak jméno demokracie nikdo vůbec neměňuje,⁴⁸ ať vládne množství nad třídou zámožných násilně nebo po dobrem, a ať přitom přesně zachovává zákony nebo ne.

Sókr. Ml. Pravda.

Host A což, je podle našeho mínění některá z těchto ústav správná, když se určí těmito znaky, totiž pojmy jeden, několik málo a množství, bohatstvím a chudobou, násilností a dobrovolností, a tím, vede-li se ústavní život s psanými zákony či bez zákonů?

Sókr. Ml. A co by také tomu překáželo?

b *Host* Jen pozoruj jasněji, jda za mnou touto cestou.

Sókr. Ml. Kterou?

Host Zůstaneme při tom, co bylo řečeno na začátku, či s tím projevíme nesouhlas?

Sókr. Ml. O čem to mluvíš?

Host Řekli jsme, myslím, že královská vláda je jedna z nauk.

Sókr. Ml. Ano.

Host Avšak nevyplňuje celého jejich rozsahu, nýbrž vybrali jsme patrně ze všech ostatních jakousi nauku posuzovací a rozkazovací.

Sókr. Ml. Ano.

c *Host* A z nauky rozkazovací jednu, která působí na neživá díla, a druhou, která působí na živočichy; a tímto způsobem dělice, přišli jsme postupně až sem, přičemž jsme nezapomínali, že tu jde o vědění, ale které to je vědění, to jsme ještě nedovedli přesně určit.

Sókr. Ml. To je správné.

Host Nuže tedy, patrně si uvědomujeme, že při těch věcech nemá být dělidlem ani malý nebo velký počet, ani dobrovol-

nost nebo nedobrovolnost, ani chudoba nebo bohatství, nýbrž jisté vědění, ač jestliže zůstaneme při svých dřívějších poznatcích.

Sókr. Ml. Však není možno, abychom si to neuvědomovali. d

Host Nutně tedy se musí ta otázka nyní zkoumat tak, v kterém asi z těchto způsobů vlády se vyskytuje vědění o vládě nad lidmi, o věci, jejíž nabytí je nejtěžší a nejdůležitější. Neboť to vědění musíme uvidět, abychom se mohli podívat, jaké lidi je oddělit od rozumného krále, lidi, kteří si sice osobují, že jsou politiky, a mnohým to se zdarem namlouvají, ale ve skutečnosti jimi nikterak nejsou.

Sókr. Ml. Ano, to musíme udělat, jak nám to napřed stanovila úvaha.

Host Nuže, zdá se ti snad, že množství lidu v obci je schopno e nabytí tohoto vědění?

Sókr. Ml. A jak by bylo schopno?

Host Zdalipak je však možno, aby ho v obci o tisíci mužích dostatečně nabylo nějakých sto, nebo jen padesát mužů?

Sókr. Ml. Tak by to věru bylo nejsnadnější ze všech umění; vždyť víme, že by se mezi tisíci muži nikdy nevyskytl ani dokonalých vrhcábníků⁴⁹ tak veliký počet – poměrně podle hráčů u ostatních Hellénů –, neřku-li znalců královského umění. Je totiž podle předešlé úvahy třeba nazývat královským mužem toho, kdo má královské vědění, ať vládne nebo nevládne. 293

Host To jsi dobře připomněl. Z toho, myslím, následuje, že správnou vládu je třeba v každém případě hledat u jednoho nebo dvou nebo vůbec u několika málo jednotlivců.

Sókr. Ml. Jinak nelze.

Host A ať tito vládnou po vůli nebo bez vůle svých poddaných, ať podle psaných zákonů nebo bez psaných zákonů a ať žijí v bohatství nebo v chudobě, musíme je uznávat za vládce právě tak, jako nyní přijímáme ty, kteří provádějí vládu v kterémkoli umění.⁵⁰ Tak uznáváme plnou měrou lékaře, ať nás léčí b po naší vůli nebo proti naší vůli, a to řezáním nebo pálením ne-

bo způsobováním některé jiné bolesti, a ať to dělají podle psaných předpisů nebo bez předpisů, a ať jsou při tom chudí nebo bohatí – ve všech případech je stejně pokládáme za lékaře, pokud odborně uplatňují svou svrchovanost, buď že nás pročišťují nebo jiným způsobem nám ubírají nebo zase přidávají, jen když to dělají k dobru našich těl, činíce je z horších lepšími, a tak jakožto ošetřovatelé uchovávají předmět ošetřování v dobrém stavu. Tímto způsobem, jak myslím, a ne jiným, se vyslovíme o té věci, že totiž toto je jediný správný výměr lékařského umění i kterékoli jiné vlády.

Sókr. Ml. Dozajista.

Host Z toho nutně vyplývá, jak se podobá, že i z ústav je nad jiné správná ta, a ta jediná že je pravou ústavou, v které nalézáme, že vládcové jsou opravdovými, a ne pouze zdánlivými znalci svého oboru, ať už vládou podle zákonů nebo bez zákonů a se souhlasem svých poddaných nebo proti jejich vůli a žijí při tom v chudobě nebo v bohatství; z toho se nesmí vůbec nic brát v úvahu, kde jde o správnost.

Sókr. Ml. Dobře.

Host A ať už usmrcováním nebo vyháněním občanů vyčišťují obec k jejímu dobru, nebo ji zmenšují tím, že vysílají někam osady jako roje včel, nebo do ní přivádějí odněkud z ciziny jiné obyvatele, dělají je občany a tím ji zvětšují – pokud přitom užívají odborného vědění a práva a uchovávajíce obec činí ji podle možnosti z horší lepší, tehdy a podle takových znaků musíme říci, že jediné toto je správná ústava. O všech ostatních takzvaných ústavách třeba říci, že nejsou pravé ani skutečné, nýbrž že to jsou napodobeniny této, a to ty, které nazýváme zákonnými, napodobeniny v lepším směru, ostatní pak v horším.

Sókr. Ml. Ostatní věci, hoste, jsou povězeny, jak se podobá, správně; ale že se má vládnout i bez zákonů, to se poslouchá trochu těžko.

294 *Host* Malicko jsi mě předstihl svou otázkou, Sókrate. Chtěl jsem se tě totiž zeptat, zdali přijímáš tyto myšlenky všechny, či

se nad některou z nich pozastavuješ; avšak nyní je už zřejmé, že budeme chtít, abychom probrali tuto otázku, otázku o správnosti vlády těch, kteří vládou bez zákonů.

Sókr. Ml. Ano, jak by ne?

Host Jest ovšem zřejmé, že ke královskému umění náleží jistým způsobem umění zákonodárné; avšak nejlepší je, aby neměly moc zákony, nýbrž královský muž nadaný rozumem. Víš proč?

Sókr. Ml. Proč myslíš?

Host Protože zákon by nikdy nemohl přesně dohromady obsáhnout, co je pro všechny největší dobro a největší právo, a podle toho pak nařizovat to, co je nejlepší; neboť nestejnosti i lidí i dějů a to, že takřka žádná z lidských věcí není nikdy v nehybném klidu, nedovolují, aby některé umění prohlašovalo v něčem nějaké jednoduché pravidlo o všech případech a pro všechnen čas. To snad připouštíme?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Avšak zákon, jak vidíme, směřuje právě k této věci jako nějaký svěhlavý a nevzdělaný člověk, který nikomu nedovoluje, aby dělal něco proti jeho ustanovení, ani nedovoluje nikomu se ptát, a to ani tehdy, kdykoli se někomu naskytá něco nového a lepšího proti nařízení, které dal on sám.

Sókr. Ml. Pravda; ano, zákon s námi všemi zachází docela tak, jak jsi řekl.

Host Což je možné, aby to, co je po všechnen čas jednoduché, náležitě odpovídalo věcem, které nejsou nikdy jednoduché?

Sókr. Ml. Skoro se zdá, že ne.

Host Proč je tedy nutné dávat zákony, když zákon není věc nejsprávnější? Musíme nalézt příčinu toho.

Sókr. Ml. Zajisté.

Host Nejsou-li pak i u vás, jako v jiných obcích, nějaká hromadná cvičení lidí, buď v běhu nebo v něčem jiném, za účelem závodění?

Sókr. Ml. Ba velmi mnoho.

Host Nuže tedy, obnovme si zase v paměti příkazy odborných cvičitelů v takovýchto oborech působnosti.

Sókr. Ml. Co to?

Host Že podle jejich domnění nelze se zabývat podrobnostmi při každém jednotlivci, tak aby jednomu každému přikazovali, co se hodí pro jeho tělo, nýbrž pokládají za potřebné v hrubších rysech, všeobecně a pro množství dávat příkazy o tom, co prospívá tělům.

Sókr. Ml. Dobře.

Host Proto tedy také ukládají obyčejně všem dohromady stejná cvičení a současně je vypouštějí, současně pak zastavují při běhu, křížkování i při všech tělesných cvičeních.

Sókr. Ml. Tak jest.

Host Nuže mějme za to, že také zákonodárce, který bude řídit stáda, pokud jde o právo a smluvní poměry, nikdy nebude schopen dávat příkazy všem dohromady a přitom přesně vyhovovat jednomu každému v tom, co by se pro něj hodilo.

Sókr. Ml. To je aspoň podobno pravdě.

Host Ne, nýbrž bude dávat zákony, myslím, pro množství a obecně a takto pro jednotlivce jaksi v hrubších obrysech, i když je bude vydávat písemně, i když se bude ve své zákonodárné činnosti řídit nepsaným, ale národním právem zvykovým.

Sókr. Správně.

Host Ovšemže správně. Neboť jakpak by někdo, Sókrate, byl kdy s to, aby po celý život stále seděl vedle jednoho každého a přesně mu přikazoval, co se pro něho hodí? Vždyť, myslím, kdyby to kdokoli z těch, kteří skutečně mají královské vědění, byl schopen dělat, sotva by se asi sám obtěžoval psaním těchto tak řečených zákonů.

Sókr. Ml. Aspoň to vyplývá, hoste, z toho, co bylo nyní řečeno.

Host A ještě více, můj milý, z toho, co bude řečeno.

Sókr. Ml. Z čeho to?

Host Z tohoto. Představme si, že by lékař nebo některý učitel gymnastiky hodlal odcestovat a na delší čas, podle svého mínění, opustit své svěřence; tu by si asi pomyslel, že si jeho cvičenci nebo nemocní nebudou pamatovat jeho nařízení, a proto by jim asi chtěl napsat své poznámky. Či jak?

Sókr. Ml. Takto.

Host Ale co kdyby svůj pobyt v cizině proti nadání zkrátil a vrátil se zpět? Tu by se sotva stalo, že by se neodvážil nahradit ony písemné předpisy jinými, když by nastaly pro nemocné jiné, příznivější okolnosti působením větrů nebo snad některého jiného z nebeských úkazů, jež by proti očekávání nastaly nějak jinak než obvykle. A sotva by setrval v domnění, že se nikdo nesmí odchýlit od někdejších starých ustanovení, ani on sám, kdyby přikazoval jiné věci, ani nemocný, kdyby se osměloval dělat něco jiného proti písemným předpisům, jako by jen to byly rady vskutku lékařské a zdraví prospěšné, kdežto všechno jiné jako by bylo škodlivé a neodborné. Či nevzbuzovaly by všechny takové případy i ve vědě i v opravdovém umění ve všem všudy největší smích nad takovým předpisováním?

Sókr. Ml. Docela jistě.

Host Ale tomu, kdo psanými zákony určil nebo i bez písma zákonem stanovil zásady práva a bezpráví, krásného a ošklivého, dobrého a zlého pro stáda lidí, která jsou po obcích pasena v každé podle zákonů těch zákonodárců – jestliže ten odborný zákonodárce nebo někdo jiný podobný přijde, tomu má být zakázáno nařizovati jiné věci, odchýlné od těch předpisů? Či by se i tento zákaz jevil opravdu zrovna tak směšným jako onen?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Víš-li pak, jaký úsudek pronášejí lidé o této věci?

Sókr. Ml. Nenapadá mě tak hned.

Host Je věru hezký. Říkají totiž, že každý, zná-li lepší zákony proti zákonům předků, má stanovit zákony své obci, když si získá její souhlas, ale jinak ne.

Sókr. Ml. A což? Není to správné?

- b *Host* Snad. Jestliže však někdo bez takového souhlasu vnučuje něco lepšího, jaké, prosím, jméno bude mít to násilí? Avšak o tom ještě nemluv, nýbrž napřed o tom dřívějším.

Sókr. Ml. Co to míníš?

Host Jestliže někdo bez souhlasu léčené osoby, ale se správnou znalostí svého umění přinucuje proti psaným předpisům dítě nebo některého muže nebo i ženu dělat něco lepšího, jaképak jméno bude mít toto násilí? Zdalipak ne spíše každé jiné, nežli aby se to označilo jako **takzvaná chyba proti umění, postup škodlivý zdraví?** A zdalipak nemůže, kdo byl takto znásilněn, říci správně spíše všechno jiné, nežli že zakusil od násilných lékařů jednání zdraví škodlivého a neodborného?

- c *Sókr. Ml.* Mluvíš úplnou pravdu.
Host Avšak co máme pokládat za tak řečenou chybu proti politickému umění? Zdalipak ne, co je ošklivé a zlé a nespravedlivé?

Sókr. Ml. Dozajista.

Host Když jsou tedy lidé násilím přinuceni proti psaným zákonům a domácím obyčejům dělat jiné věci spravedlivější, lepší a krásnější nežli dříve, co říci zase o jejich kárání takového násilí? Jestliže to kárání nemá být ze všeho nejsměšnější, zdalipak nemá říkat spíše všechno jiné, jen to ne, že znásilnění zakusili od násilníků věci ošklivých a nespravedlivých a zlých?

Sókr. Ml. Mluvíš úplnou pravdu.

- e *Host* Avšak zdalipak je tomu tak, že je-li násilník bohat, jsou věci násilím způsobené spravedlivé, pakli však chud, nespravedlivé? Či jestliže někdo dělá věci prospěšné – ať už se souhlasem jiných nebo bez souhlasu, ať je bohat nebo chud, ať jedná podle psaných zákonů nebo proti psaným zákonům – to a v těch věcech má být nejpravdivější určení náležité správy obce, podle kterého by moudrý a dobrý muž spravoval věci poddaných? Jako **kormidelník** stále hledí k prospěchu lodi a plavců a šťastně dopravuje své spoluplavce ne tak, že dává

písemné předpisy, nýbrž **že činí zákonem své umění**, zajisté tak a právě tímto způsobem by byla zařizována správná ústava od mužů, kteří by dovedli takto vládnout a uplatňovali sílu svého umění více nežli zákony. Rozumní vládcové mohou dělat všechno a nedopouštějí se chyby, jen pokud zachovávají jednu velikou věc, totiž pokud s rozumem a uměním rozdělují obyvateleům obce vždy co největší spravedlnost a tak jsou s to, aby je uchovávali v dobrém stavu a podle možnosti je dělali z horších lepšími. Je tomu tak?

Sókr. Ml. Nelze nic namítat proti tomu, co bylo nyní řečeno.

Host A věru nelze nic namítat ani proti oné myšlence.

Sókr. Ml. Kterou to míníš?

Host Že by nikdy množství lidí, ať by byli jacíkoli, nemohlo nabýt takového vědění a s rozumem spravovat obec, nýbrž že onu jedinou správnou ústavu jest hledati v nějakém malém rozsahu, u malého počtu a u jednotlivce, kdežto ty ostatní jest pokládati za napodobeniny, jak již bylo řečeno o málo výše, z nichž **jedny napodobují tuto v lepším směru, druhé v horším.**

Sókr. Ml. Jak a co tím míníš? Já jsem totiž ani před chvílí nepochopil ten výrok o napodobeninách.

Host A věru to není žádná maličkost, jestliže někdo pohne touto myšlenkou a hned ji pustí a neukáže podrobným výkladem chybu, která v té věci nyní vzniká.

Sókr. Ml. Jakou to?

Host Je třeba hledat něco takového, věc ne právě obyčejnou ani snadno patrnou; přece však se pokoušejme to zachytit. Nuže tedy: **když je podle našeho mínění jediné tato ústava, o které jsme mluvili, správná, tu zajisté musí ty ostatní uživatelé psaných řádů této ústavy a tak se udržovat v dobrém stavu, dělajícíce, co bývá obyčejně nyní chváleno, i když to není nejpravdivější.**

Sókr. Ml. Co to?

Host Že se žádný z obyvatelů obce neodvažuje nic dělat proti zákonům, a kdo se odvažuje, že je trestán smrtí a všemi nej-

horšími tresty. A to je stav na druhém místě nejsprávnější a nejlepší, když se odsune to první, o čem byla právě řeč. Avšak proberme, jakým způsobem vznikl tento stav, který jsme nazvali druhým, ano?

Druhy stav

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Vraťme se tedy zpět k obrazům, s kterými je nutno vždy srovnávat královské vládcce.

Sókr. Ml. K jakým?

Host K tomu dobrému kormidelníku a k lékaři, který stojí za mnoho jiných lidí.⁵¹ Utvořme si totiž na nich jakýsi obrys a ten si prohlédněme.

Sókr. Ml. Jaký to?

298

Host Takovýchle. Tak například kdybychom si všichni o nich rozvážili, že od nich trpíme nejhroznější věci. Neboť kohokoli z nás by jedni i druzí chtěli zachovati naživu, toho stejně zachovávají, avšak koho by se jim zachtělo trýzniti, toho trýzní řezáním i pálením i vymáháním peněz jakoby daní, z nichž pak vydávají ve prospěch nemocného jen málo nebo docela nic, kdežto ostatku užívají oni sami i jejich domácnosti; ano, nakonec přijímají peníze jako mzdu, buď od příbuzných nemocného nebo od některých jeho nepřátel, a za to ho usmrcují. A tak i kormidelníci dělají nesčíslně jiných takových věcí, buď že nějakým lstným způsobem při svých výjezdech na moře zanechávají lidi samotné, nebo že na širém moři způsobují nástrahy a vyhazují pocestné do vody, nebo se dopouštějí jiných zločinů. Dejme tomu, že bychom po této úvaze učinili o nich jakési usnesení: žádnému z těchto dvou umění už nedovolovat svémocně vládnouti ani nad otroky ani nad svobodnými, nýbrž svolati sněm nás samých, buď veškeren lid nebo jenom boháče, a že může každý i z neoborníků i z jiných odborníků uplatnit své mínění o plavbě i o nemocech, jakým způsobem máme pro nemocné užívat léků a lékařských nástrojů a podobně i samých lodí i lodního náčiní pro lodní dopravu i stran nebezpečí, jednak těch, která hrozí samé plavbě od větrů a moře, jednak

2

Paradeigma
Kormidelníci
Lekarstvi

v případech setkání s námořními lupiči, i pro případ, že snad bude třeba na moři bojovat válečnými loďmi proti jiným takovým. Co pak se celému množství o těchto věcech uzdá, ať už na radu některých lékařů a kormidelníků nebo na radu jiných lidí, neoborníků, to zapsat na jakési sloupy a desky,⁵² jiná pak mínění i bez zápisu prohlásit za domácí zvyky, a podle těchto zásad už po všechen budoucí čas provozovat plavbu i zařizovat ošetřování nemocných.

Sókr. Ml. To jsou tuze divné věci, co jsi řekl.

Host A pak ustanovit na rok vládcce všeho množství,⁵³ buď jen z boháčů nebo z veškerého lidu, a to toho, kdo by byl vylosován; a ustanovení vládcce aby vládli podle těch psaných zásad, řídíce lodi i léčící nemocné.

Sókr. Ml. To je ještě nesnadnější.

Host Jen se dívej i na to, co následuje potom. Kdykoli totiž všem jednotlivým z těch správců uplyne jejich rok, bude třeba dosaditi soudy, a to buď volbou z boháčů nebo zase soudce vylosované z veškerého lidu, a před ty předvádět bývalé správce a žádat od nich účtování z jejich činnosti; žalovat může, kdo chce, že ten nebo onen v svém úředním roce neřídil lodi podle psaných pravidel ani podle starobylých zvyků předků, a týmž způsobem i na ty, kdo léčili nemocné. Kteří by byli odsouzeni, u těch se má navrhovati, co by kdo z nich měl utrpět nebo zaplatit.

299

Sókr. Ml. Kdo by mezi takovými lidmi dobrovolně byl ochoten být vládcem, ten by věru zcela spravedlivě utrpěl a zaplatil, ať by to bylo cokoli.

b

Host A pak bude ještě třeba ke všemu tomu dát zákon, že jestliže o někom vyjde najevo, že proti psaným pravidlům zkoumá kormidelnické umění a plavectví nebo zdravotnictví a pravdu umění lékařského, hledíc k větrům a poměrům tepla a studena, a vymýšlí jakoukoli nauku o takovýchto věcech, ten že za prvé nemá být nazýván ani lékařským ani kormidelnickým odborníkem, nýbrž nebezpytcem, jakýmsi všetečným

c mudrlantem,⁵⁴ a pak kdokoli chce z občanů k tomu oprávně-
ných, má ho zažalovat a pohnat před nějaký soud, že kazí jiné
c mladší a navádí je, aby se zabývali kormidelnictvím a lékař-
stvím nikoli podle zákona, nýbrž aby svémocně vládli nad loďmi
i nad nemocnými; jestliže pak se zdá, že proti zákonům a psaným
d pravidlům přemlouvá ať mladé, ať staré, má být trestán
nejvyššími tresty. Neboť nic není potřebí, aby byl moudřejší než
zákony; vždyť nikdo není neznalý lékařství a zdravotnictví, ani
kormidelnictví a plavectví, neboť každý, kdo chce, může se naučit
platným předpisům i domácím zvykům. Kdyby se toto tak dělo,
jak říkáme, Sókrate, s těmito naukami i s kteroukoli částí umění
válečnického i veškerého rozmanitého lovectví a malířství nebo
s kteroukoli částí veškerého umění napodobovacího a stavitelského
a celé rozmanité výroby náčiní nebo i rolnictví a celého umění
zabývajících se rostlinami nebo kdybychom spářili, že se podle
psaných předpisů provádí nějaké pěstování koní nebo veškeré
stádní opatrování nebo věšectví nebo všechno, cokoli je částí
e v rozsahu umění pomocných, nebo vrhcábnictví nebo veškeré
počtářství, ať už čisté nebo rovinné nebo pracující s výškami
nebo s rychlostmi⁵⁵ – co by se asi ukázalo, kdyby se se všemi
těmito věcmi takto dělalo, kdyby se prováděly podle písem-
ných pravidel, a ne podle umění?

300 *Sókr. Ml.* Je zřejmé, že by nám všechna umění docela zahy-
nula a že by ani později neožila vinou tohoto zákona, zabraňu-
jícího bádání; tím by se život, který je i nyní těžký, stával na
onen čas naprosto nesnesitelným.

Host A což tohle? Představme si, že bychom násilím způso-
bili, aby se každá z řečených věcí prováděla podle písemných
řádů a aby na ty naše písemné řády dohlížel muž zvolený hla-
sováním nebo náhodně určený losem, ale ten že by se nic ne-
staral o předpisy a buď pro nějaký zisk nebo z osobní záliby by
se pokoušel dělati proti nim jiné věci beze všeho porozumění.
Zdalipak by to nevznikalo proti tomu dřívějšímu zlu ještě větší
zlo?

Sokrates

Sókr. Ml. Úplná pravda.

Host Ano, neboť kdo by se odvažoval jednat proti zákonům,
stanoveným na základě veliké zkušenosti a působením jistých
rádců, kteří jednotlivé věci dobromyslně poradili a přemluvili
množství, aby je učinilo zákonem – kdo by se odvažoval jednat
proti tomuto, páchal by mnohonásobnou chybu proti chybě dří-
vější a vyvracel by veškeren řád jednání ještě více, nežli to činí
psané zásady.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Z toho důvodu tedy je pro ty, kteří v čemkoli dávají zá-
kony a písemné řády, druhá nejlepší cesta, nedovolovat ani
jednotlivci ani množství, aby kdy v čemkoli jednali proti
nim.

Sókr. Ml. Správně.

Host Jistě by to byly u nich ve všech případech napodobeniny
pravdy, co by takto bylo od znalců podle možnosti napsáno.

Sókr. Ml. Jakkpak by ne?

Host Avšak co se týče znalce, řekli jsme, jestliže se pama-
tujeme, že skutečný politik se bude řídit ve své činnosti na-
mnoze svým uměním, nic se nestaraje o písemné řády,
kdykoli se mu zdají jiné věci lepšími nežli jsou ty, které
byly od něho napsány a doporučeny kterýmsi vzdáleným li-
dem.

Sókr. Ml. Ano, to jsme řekli.

Host Kdykoli se tedy kterýkoli jednotlivý muž nebo kteréko-
li množství lidí, kteří mají stanovené zákony, pokusí něco dělat
proti nim, v přesvědčení, že to druhé je lepší, dělají patrně po-
dle své možnosti totéž, co onen opravdový politik.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Jestliže by tedy něco takového dělali a byli přítom ne-
znalí, pokoušeli by se sice napodobovat pravdu, avšak věru by
ji napodobovali zcela špatně; pakli to dělají s odborným umě-
ním, to už není napodobování, nýbrž ona sama dokonalá prav-
da. Je tomu tak?

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host Avšak v platnosti nám trvá myšlenka, kterou jsme spolu přijali výše, že žádné množství není schopno nabytí žádného umění.

Sókr. Ml. Ano, trvá v platnosti.

Host Nuže tedy, jestliže jest nějaké královské umění, množství boháčů a veškeren lid by nikdy nemohl nabyt tohoto politického vědění.

Sókr. Ml. Jak by také mohl?

Host Jestliže tedy takovéto ústavy chtějí podle své možnosti dobře napodobovat onu opravdovou ústavu v které vládne jeden vládce s odborným uměním, tu, jak se podobá, nikdy nasmějí, mají-li stanoveny zákony, nic dělat proti psaným řádům a domácím zvykům.

Sókr. Ml. Velmi dobře jsi řekl.

Host Kdykoli tedy napodobují tuto ústavu boháči, tehdy nazýváme takovéto zřízení aristokracií; kdykoli však zákonů nedbají, oligarchií.

Sókr. Ml. Skoro se tak zdá.

Host A kdykoli zase jeden vládne podle zákonů a napodobuje při tom znalce, jmenujeme ho králem, nerozlišující jménem, zdali samovládce, vládnoucí podle zákonů, vládne s pravým věděním, či s pouhým míněním.

Sókr. Ml. Skoro se tak zdá.

Host Tedy také kdykoli některý skutečný znalec sám vládne, dozajista bude nazýván tímž jménem, král, a žádným jiným; a tím se těch pět jmen ústav, o kterých se nyní obyčejně mluví, stalo jedním jediným.⁵⁶

Sókr. Ml. Aspoň se tak podobá.

Host Avšak co když samovládce nejedná ani podle zákonů ani podle zvyků, nýbrž si osobuje, jako skutečný znalec, zásadu, že se má proti psaným předpisům dělat nejlepší, a jestliže vůdkyní tohoto napodobování je jakási žádostivost a neznalost – zdalipak tehdy není třeba nazývat každého takového tyranem?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Takto tedy, pravíme, vznikl i tyran i král i oligarchie i aristokracie i demokracie, když lidé poznali obtíž myšlenky toho jednoho samovládce a když ztratili víru, že by se kdy mohl vyskytnout někdo hodný takovéto vlády, tak aby chtěl a byl schopen vládnouti s ctností a věděním a správně všem měřiti podle spravedlnosti a zbožnosti, ale pojali domnění, že by trýznil a usmrcoval i poškozoval, kohokoli z nás by se mu pokaždě zachtělo; neboť kdyby se vyskytl takový, jakého líčíme, byl by s radostí přijat a šťastně by mezi nimi žil, přesně řídě pouze správný stát.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Nyní však, když se nevyskytuje, jak myslíme, v obcích takový král, jaký se rodí v rojích včel, sám jediný hned vynikající nad jiné tělem i duší, tu je třeba, jak se podobá, aby se lidé sešli a psali písemné řády, jdouce po stopách nejoprávněnější ústavy.

Sókr. Ml. Skoro se tak zdá.

Host A tu se snad divíme, Sókrate, všem těm zlům, která se v takovýchto ústavách vyskytují a budou vyskytovat? Vždyť jsou založeny na takovém základě, který všechno jednání řídí psanými předpisy a zvyky, bez skutečného vědění, a který je takový, že kdyby jej mělo jiné umění, zcela zřejmě by zničilo všechno, co by se v něm takto provádělo. Či se máme více diviti tomu, jak silná věc je obec svou přirozenou povahou? Neboť přesto, že obce nyní již nekonečně dlouhý čas snášejí takové věci, přece některé z nich jsou pevné a nepodléhají zkáze. Mnohé ovšem druhdy také jako lodi se potopující hynou a zahynuly a ještě zahynou pro špatnost svých kormidelníků a plavců, zatížených v největších věcech největší nevědomostí, kteří se v oboru politiky v ničem nevyznají, ale přitom se domnívají, že ze všech nauk právě tuto znají po všech stránkách nejdůkladněji.

Sókr. Ml. Úplná pravda.

➔ *Host* Nuže, kterápak z těchto nesprávných ústav je nejméně zlá pro společný život a která je nejobtížnější? Musíme to nějak prohlédnout, třebaže to je pro předloženou nám otázku jen vedlejší věc? Ale ovšem v celku snad všechno děláme všichni pro takovýto účel.

Sókr. Ml. Musíme, jak by ne?

c *Host* Pomysli si tedy, že z těch tří bývá jedna a táž nad jiné zlá i nejsnadnější.

Sókr. Ml. Co tím míníš?

Host Nic zvláštního, jenom myslím monarchii, vládu několika málo mužů a vládu množství, že to jsou tři ústavy, o kterých jsme mluvili na začátku rozpravy, jež nás nyní tak zaplavila.

Sókr. Ml. Ano, byly to ty.

Host Z těchto tedy rozpůlením jedné každé udělejme šest, oddělíce zvlášť od nich tu správnou jakožto sedmou.

Sókr. Ml. Jak?

d *Host* Rozdělením monarchie vzniká vláda královská a tyranida, a z vlády několika zase, jak jsme řekli, aristokracie, ústava to blahověstného jména,⁵⁷ a oligarchie; a co se týče vlády množství, tehdy jsme ji pokládali za jednoduchou a nazývali demokracií, avšak nyní musíme i tuto pokládat za dvojitou.

Sókr. Ml. Jak to? A podle kterého znaku ji dělíme?

e *Host* Podle znaku ničím se nelišícího od ostatních, i když pro ni není dvojí jméno;⁵⁸ neboť rozdíl mezi vládou podle zákonů a protizákonnou jest i u této jako u těch ostatních.

Sókr. Ml. Ano, jest.

Host Tehdy, když jsme hledali správnou ústavu, tento rozdíl věru nebyl k potřebě, jak jsme ukázali v předešlé části úvahy; avšak když jsme onu vyňali a ostatní jsme uznali za nezbytné, tu u těchto dělí protizákonnost a zákonost každou z nich ve dvě.

Sókr. Ml. Podobá se podle tohoto nynějšího výkladu.

Host Tedy monarchie spjatá dobrými předpisy, které nazýváme zákony, je ze všech těch šesti nejlepší; ale nezákonná monarchie je pro společný život zlá a nejtěžší.

Sókr. Ml. Skoro se tak zdá.

Host Co pak se týče vlády několika, pokládejme ji za střední v poměru k oběma krajům, jako vůbec je malý počet středem mezi jednotkou a množstvím; avšak o vládě množství sudme, že je ve všem všudy slabá a proti ostatním nemůže vykonat nic velikého, ani dobrého ani zlého, protože v ní jsou vládní působnosti nadrobno rozděleny mezi mnoho lidí. Proto je ze všech těchto zákonných ústav nejhorší, avšak ze všech protizákonných ústav nejlepší; a jsou-li všechny nezřízené, má první cenu život v demokracii, ale jsou-li spořádané, má život v této poslední místo, kdežto životu v té první náleží místo první a nejlepší, vyjímajíc tu sedmou; neboť onu musíme oddělovat od ostatních ústav asi tak jako boha od lidí.

Sókr. Ml. Ukazuje se, že se tyto věci tak přiházejí a stávají, a musíme dělat, jak pravíš.

Host Jistě pak i společníky všech těchto ústav – vyjímajíc tu znaleckou – musíme oddělit, protože to nejsou politikové, nýbrž rozvrtníci, zástupci největších přeludů a sami takové přeludy; jsou to největší napodobitelé a kejkliři, a přitom se stávají největšími sofisty ze všech sofistů.

Sókr. Ml. Skoro se zdá, že je tento výrok velmi správně obrácen na tak řečené politiky.

Host Budiž; máme tu před sebou docela jakoby drama, jako bylo před chvílí řečeno, že je vidět jakýsi sbor kentaurů a satyrů, který je potřebí odloučit od politického umění; nyní tedy byl takto s velkou námahou odloučen.

Sókr. Ml. Ukazuje se to.

Host Avšak zbývá ještě jiná věc, horší než tahle, protože je zároveň příbuznější s pojmem krále a nesnadněji pochopitelná; a zdá se mi, že se s námi stalo něco podobného jako s čistíči zlata.

Sókr. Ml. Jak?

Host Také tito řemeslníci nejprve oddělují hlinu, kameny

a mnohé jiné látky; avšak po těch zbývají smíšený cenné přísady, příbuzné zlatu a odlučitelné toliko ohněm, měď a stříbro, druhdy i adamas,⁵⁹ které musí být tavením s pomocí zkušebních kamenů pracně odloučeny, abychom uviděli tak řečené ryzí zlato toliko samo o sobě.

Sókr. Ml. Ano, říká se, že se to tak dělá.

Host Nuže, tímž způsobem, jak se podobá, jsme také nyní my odloučili různé přísady a všechny látky politické nauce cizí a s ní se nesnášející, a zbývají složky vzácné a sourodé. K těmto náleží patrně **vojevůdcovství, soudnictví a umění řečnické**, pokud související s uměním královským doporučuje spravedlnost a spolupůsobí při řízení obecních věcí. Jakým způsobem bude lze je co nejsnáze oddělit a tak ukázat toho, kterého hledáme, čistého a toliko samého o sobě?

Sókr. Ml. Je jasno, že se musíme pokusit nějak to udělat.

Host Na základě pokusu, bude věru předmět našeho hledání zřejmý; hledme jej **objasnit s pomocí hudby**. Řekni mi –

Sókr. Ml. Co?

Host Máme snad asi nějaké učení hudbě a vůbec učení naukám souvisejícím se zručností?

Sókr. Ml. Máme.

Host Co však pokud jde o otázku, zdali se máme učit některé z nich, či ne, řekneme, že i to je zase nějaká nauka o těchto věcech, či jak?

Sókr. Ml. Tak, řekneme, že jest.

Host Zajisté uznáme, že tato nauka je od oněch různá?

Sókr. Ml. Ano.

Host Zdalipak budeme soudit, že žádná z nich nemá vládnout jedna nad druhou, či že ony mají vládnout nad touto, či že tato má jako poručnice vládnout nad všemi ostatními?

Sókr. Ml. Tato nad oněmi.

Host Ty tedy prohlašuješ, že nauka o tom, máme-li se učit, či ne, má nám vládnout nad naukou, které se učíme a od které jsme učeni?

Sókr. Ml. Dozajista.

Host A tedy také nauka o tom, zdali se má přemlouvat, či ne, nad naukou, která dovede přemlouvat?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Dobře; které nauce tedy vyhradíme schopnost přemlouvat množství a dav, a to pouhým mluvením, a ne poučováním?

Sókr. Ml. I to je, myslím, zřejmé, že to náleží **rétorice**.

Host Avšak co se týče rozhodování o tom, zdali je třeba vůči některým lidem něco dělat buď s užitím přemlouvání nebo snad nějakým násilím, či snad vůbec je nechat být – jaképak nauce přidělíme zase tuto věc?

Sókr. Ml. Té, která **vládne nad naukou o přemlouvání a mluvením**.

Host Avšak to by nebyla žádná jiná nauka, jak myslím, leč **působnost politikova**.

Sókr. Ml. Velmi dobře jsi to řekl.

Host A tak je, podobá se, rychle odloučeno **řečnictví od politiky** jakožto obor od ní různý, ale ovšem jí sloužící.

Sókr. Ml. Ano.

Host Co však si máme mysliti zase o takovéhle působnosti?

Sókr. Ml. O jaké?

Host O té, která rozhoduje, jak máme v jednotlivých případech válčit s těmi, s kterými se rozhodneme válčit; řekneme o ní, že je neodborná, či že v ní je odborné umění?

Sókr. Ml. A jak bychom si o ní mohli pomyslet, že je neodborná, když se jí zabývá **vojevůdcovství a** všechna válečná činnost?

Host Avšak tu působnost, která může a umí svou radou rozhodnout, zdali je třeba válčit, či učinit přátelskou dohodu, tu máme pokládat za různou od tamté, či za totožnou s ní?

Sókr. Ml. Chceme-li být důslední, je nutno ji pokládat za různou.

Host Zdalipak ji tedy neprohlásíme za vládnoucí nad onou, budeme-li soudit ve shodě s dřívějším stanoviskem?

Sókr. Ml. Ano.

Host Nuže kterépak jiné umění se asi pokusíme prohlásit za pána veškerého válečnictví, umění tak mohutného a velikého, leč umění vskutku královské?

Sókr. Ml. Žádné jiné.

Host Nebudeme tedy pokládat za politické umění vědění vojevůdců, které je věděním služebným.

Sókr. Ml. Pravděpodobně ne.

b *Host* Nuže podívejme se i na působnost soudců, těch, kteří správně soudí.

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Ta přijímá od krále jakožto zákonodárce všechny platné zákonné řády o smluvních poměrech a hledíc na ně rozsuzuje, co je stanoveno jako spravedlivé a nespravedlivé; svou vlastní zdatnost uplatňuje k tomu, aby se nedala přemoci ani od nějakých darů, ani od strachů, ani od nářků, ani od nějakého jiného nepřátelství nebo přátelství a aby pod těmi vlivy nebyla ochotna rozsuzovat spory stran proti ustanovení zákonodárce. Zdalipak zmůže kromě toho ještě něco více?

c *Sókr. Ml.* Nikoli, nýbrž výkon této působnosti je asi to, co jsi řekl.

Host Tedy i co se týče moci soudců, nalézáme, že to není královské umění, nýbrž strážkyně zákona a služka onoho umění.

Sókr. Ml. Podobá se.

Host Když se tedy podíváme na všechny ty nauky, o kterých byla řeč, musíme si uvědomit, že žádná z nich se neukázala vědou politickou. **Neboť umění vskutku královské se nesmí samo zabývat prováděním, nýbrž musí řídit ty, kteří jsou provádění schopni, majíc úsudek o počátku a popudu k nejdůležitějším věcem v obcích, pokud jde o jeho včasnost a nečasnost, kdežto ostatní umění mají jeho nařízení vykonávat.**

Sókr. Ml. Správně.

Host Protože tedy umění, která jsme právě probrali, nevlád-

nou ani jedno nad druhým, ani sama nad sebou, nýbrž každé se zabývá jakousi svou vlastní činností, z toho důvodu podle zvláštního rázu těch činností právem dostalo každé z nich své zvláštní jméno.

Sókr. Ml. Aspoň se tak podobá.

Host Avšak to umění, které nade všemi těmito vládne, které se stará o zákony i o všechny obecní věci a **všechno co nejsprávněji spojuje v jednu tkaninu**, nazývali bychom nejspravedlivěji, jak se podobá, **uměním politickým**, obsáhnuce jeho působnost názvem toho, co je všem společné.

Sókr. Ml. Docela jistě.

Host Nyní by se nám bezpochyby chtělo probrati je podle vzoru umění tkalcovského, když se nám staly jasnými všechny druhy činností vztahujících se k obci.

Sókr. Ml. Dozajista.

Host Tedy je třeba povědět, jak se podobá, o **tom královském tkaní, jaké jest a jakým způsobem tká jakou tkaninu, kterou nám odevzdává.**

306

basiliké symploké?

Sókr. Ml. Patrně.

Host Tu tedy věru nastala nutnost vyložit těžkou věc, jak se ukazuje.

Sókr. Ml. Ale vším způsobem se to musí říci.

Host **Myšlenka totiž, že část ctnosti je s jiným druhem ctnosti jistým způsobem ve sporu,**⁶⁰ je pro slovní zápasníky velmi snadno přístupna útoku, hledíc k běžným míněním.

Sókr. Ml. Tomu jsem neporozuměl.

Host Nuže znova takto. O statečnosti, myslím, soudíš, že to je pro nás jedna část ctnosti.

Sókr. Ml. Ovšemže.

Host A o uměřenosti, že to je sice něco různého od statečnosti, avšak že je i tato jednou částí ctnosti, jako ona.

Sókr. Ml. Ano.

Host Tu pak se musíme odvážit projeviti o těchto ctnostech jakousi podivnou myšlenku.

Sókr. Ml. Jakou?

Host **Že jistým způsobem mají k sobě vespolek poměr velmi nepřátelský a v mnohých věcech stojí proti sobě.**

Sókr. Ml. Jak to myslíš?

Host Je to myšlenka nikterak obyčejná; vždyť se přece patrně říká, že všechny části ctnosti jsou mezi sebou v přátelství.

Sókr. Ml. Ano.

Host Zkoumejme tedy s velikou pozorností, zdali je tento poměr takto jednoduchý, či skutečně v sobě chová po některé stránce spor těch částí s částmi příbuznými.

Sókr. Ml. Ano, řekni, prosím, jak se to má zkoumat.

Host V celém souhrnu věcí je třeba hledati všechny ty, které sice nazýváme krásnými, ale klademe je do dvou druhů vespolek protivných.

Sókr. Ml. Mluv ještě jasněji.

Host Vezměme například ostrost a rychlost, ať v tělech nebo v duších nebo v pohybu hlasu,⁶¹ a to buď jich samých nebo na jejich obrazech, napodobeninách, které podává svým napodobováním hudba a také malířství. Pronesl jsi někdy sám chválu některé z těchto vlastností nebo jsi slyšel od někoho jiného je chválit v tvé přítomnosti?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Pamatuješ se snad také, jakým způsobem to dělají v jednotlivých těchto případech?

Sókr. Ml. Nikoli.

Host Zdalipak bych tedy byl schopen ti to vyložit slovy, jak si to myslím?

Sókr. Ml. Proč ne?

Host Podobá se, že pokládáš takovou věc za snadnou; pozorujme ji tedy na protivných druzích pojmů. V mnohých činnostech a často se obdivujeme rychlosti, prudkosti a ostrosti mysli i těla a také i hlasu; v takových případech mluvíme o tom pochvalně, užívajíce pro to jediného názvu „statečnost“.

Sókr. Ml. Jak?

Host Říkáme, tuším, za prvé, že něco je ostré a statečné,⁶² dále také rychlé a statečné a stejně tak prudké a statečné; a tím, že přidáváme ke všem těmto podstatným znakům to slovo, o kterém mluvíme, jako společný přívlastek, tím je veskrze chválíme.

Sókr. Ml. Ano.

Host Ale což nechválíme často u mnohých činností zase naopak vlastnost pomalého dění?

Sókr. Ml. Dozajista.

Host Nevypovídáme snad tímto výrazem o nich něco opačného nežli o oněch?

Sókr. Ml. Jak?

Host Tak, že užíváme, tuším, výrazů „klidný“ a „uměřený“ pokaždé tehdy, kdykoli se obdivujeme i v myšlenkové činnosti i v jednání pomalosti a měkkosti, a dále také hladkosti a vážnosti⁶³ vyskytující se ve zvucích, i veškerému rytmickému pohybu a celému músicckému umění, když v příhodnou chvíli užívá volnosti; tu dáváme všemu tomu jméno ne „statečnost“, nýbrž „mírnost“.

Sókr. Ml. Úplná pravda.

Host **Avšak kdykoli se nám zase děje toto obě nevhod, tu naopak jedno i druhé káráme a stavíme to jmény zase na protivnou stranu.**

Sókr. Ml. Jak?

Host Tak, že děje-li se to ostřeji, nežli je vhod, a ukazuje-li se rychlejším a hrubším, jmenujeme to **nezřízeným a šíleným**, kdežto co je příliš těžké a pomalé a měkké, **nemužným a mdlým**. A pozorujeme-li tyto vlastnosti i uměřenou povahu a zase naopak statečnost, pojmy, jejichž údělem jest jakoby nepřátelský poměr, skoro obyčejně nalézáme, že se mezi sebou nemísí v jednáních vztahujících se k takovým věcem a také lidé, kteří ty vlastnosti chovají ve svých duších, se mezi sebou nesnášejí, jak vidíme, budeme-li to sledovat.

Sókr. Ml. Kde to myslíš?

Host Ve všech těchto věcech, o kterých jsme nyní mluvili,

- d a jak se podobá, i v mnohých jiných. Neboť lidé, myslím, podle své příbuznosti s tím nebo oním druhem jedny z těch sporných vlastností chválí jakožto své vlastní, avšak druhé kárají jakožto cizí, a tím se dostávají do velkého nepřátelství mezi sebou, a to v mnohých věcech.

Sókr. Ml. Skoro se tak zdá.

Host Nuže, tento spor těchto druhů vlastností je věru jakási hra; avšak když jde o nejdůležitější věci, vzniká z něho obcím **nemoc ze všech nejhorší.**

Sókr. Ml. Které to věci myslíš?

- e *Host* Jak lze čekati, **celé zařazení života.** Jedni totiž, kteří jsou neobyčejně mírní, jsou hotovi žítí stále pokojným životem, konajíce sami o sobě své dílo; takovým způsobem obcují také se všemi doma a právě tak jsou hotovi všim způsobem žít v míru i s obcemi venku. A následek této touhy, je-li nemístnější, nežli je třeba, je, že kdykoli jednají podle svého přání, nepozorovaně jednak sami se stávají nebojovými, jednak i mládež dělají takovou, a stále bývají v moci útočníků; z toho 308 v nemnohých letech i oni sami i jejich děti a veškerá obec se často nepozorovaně stanou ze svobodných otroky.

Sókr. Ml. To je zlá a hrozná věc.

Host Co však ti, kteří jsou více náchylni ke statečnosti? Ti tlačí své obce stále do nějaké války, protože mají příliš prudkou touhu po takovémto životě, dostávají se do nepřátelství s mnohými a mocnými, a nakonec své rodné obce buď docela zničí nebo je poddají v porobu a závislost nepřítelům.

- b *Sókr. Ml.* I to je pravda.

Host Jak bychom tedy mohli za těchto okolností popírat, že oba tyto druhy vlastností chovají k sobě vespolek stále mnohé a největší nepřátelství a napětí?

Sókr. Ml. Nijak to nebudeme popírat.

Host Tedy máme bezpochyby nalezeno, po čem jsme ze začátku pátrali, totiž že **nemalé části ctnosti se mezi sebou od přirozenosti různí a také ty, kteří je mají, uvádějí v týž stav.**

Sókr. Ml. Skoro se zdá.

Host Nuže vezměme zase tohle.

Sókr. Ml. Co?

Host Zdali snad některé ze skládacích umění sestavuje některé dílo svého oboru, i kdyby bylo sebenepatrnější, **úmyslně ze složek špatných a dobrých,** či každé umění špatné věci všude podle možnosti odhazuje, příhodné a dobré bere a všechny, podobné i nepodobné, svádí do jednoho celku, a tím z nich vytváří jakousi jednu sílu a způsobu.

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host Tedy ani politické umění přirozeně opravdové nikdy **nám dobrovolně nesestaví nějakou obec z lidí dobrých a špatných, nýbrž, jak je zcela patrné, nejprve je vyzkouší hrou a po té zkoušce je odevzdá těm, kteří jsou schopni vychovávat a být k tomuto samému účelu nápomocni, samo prikazujíc a dozírajíc.** Dělá to právě tak jako umění tkalcovské, jež se staví **po bok těm, kteří česají vlnu a kteří připravují ostatní věci potřebné pro jeho tkaní, prikazuje jim a dozírá na ně, ukazujíc každému z nich, aby dělali takové práce, jaké pokládá za potřebné pro tkaninu.**

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Týmž způsobem patrně i královské umění ze své dozorcí moci zakáže všem těm, kteří jsou podle zákona vychovateli a pěstouny, **cvičiti něco jiného než to, čím je možno zpracovávat jistou povahu ve shodě s povahovým složením královského umění samého a činiti ji náležitou, a vybízí vychovávat jediné v tomto směru.** A ty, kteří nejsou schopni dosáhnout povahy statečné a uměřené a co jiného tíhne k ctnosti, nýbrž svou zlou přirozeností jsou násilně zatlačováni do bezbožnosti, násilnosti a nespravedlnosti, **ty vyvrhuje, trestajíc je smrtí, vyhnanstvím i největšími újmami občanských práv.**⁶⁴

Sókr. Ml. Aspoň se tak nějak říká.

Host Ty pak, kteří se válejí ve spoustě nevědomosti a nízkosti, **ty zaprahá do stavu otrockého.**

c →

d

e

309

Sókr. Ml. Zcela správně.

- b *Host* A co se týče těch ostatních, jejichž přirozené povahy nabývajíce vzdělání jsou způsobilé, aby byly přivedeny k ušlechtilosti a aby přijaly odborným způsobem vzájemné mínění, z těch ty povahy, které tíhnou více ke statečnosti a jejichž pevnou jakost uzná jakoby za osnovu,⁶⁵ a na druhé straně ty, které tíhnou k umírněnosti a užívají příze tlusté, měkké a – podle toho přirovnání – útkovité, dvojí to povahy, tíhnoucí každá v jinou stranu, ty se pokouší asi tímhle způsobem svazovat a splétat.

Sókr. Ml. Jakým to?

- c *Host* Tak, že nejprve spojí nesmrtelnou část jejich duše podle příbuznosti božským svazem a po božské části jejich část živočišnou zase svazy lidskými.

Sókr. Ml. Jak myslíš zase tohle?

Host Kdykoli v duších vzniká skutečně pravdivé mínění, dobře upevněné, o věcech krásných, spravedlivých, dobrých i o jejich opaku, pravím, že vzniká něco božského v daimonské složce člověka.

Sókr. Ml. Aspoň se tak sluší.

- d *Host* Nuže, jedině politikovi a dobrému zákonodárci, jak snad víme, náleží schopnost vštěpovati právě tuto věc uměním královské vědy těm, kterým se správně dostalo výchovy, o nichž jsme mluvili před chvílí.

Sókr. Ml. To je aspoň podobno pravdě.

Host Kdokoli však, Sókrate, je neschopen to dělat, toho nikdy nenazýváme těmi jmény, která nyní zkoumáme.

Sókr. Ml. Zcela správně.

- e *Host* A zdalipak statečná duše nekrotne a není v největší míře ochotna mít účastenství v spravedlivých věcech, jestliže se chápe takovéto pravdy? A když se k ní nedostane, zdalipak se neodchyluje více k jakési zvířecí povaze?

Sókr. Ml. Jak by ne?

Host A jak se to má s mírnou povahou? Zdalipak se nestává

nabytím těchto mínění vsutku uměřenou a rozumnou, pokud to je při životě v obci možno, kdežto bez řečeného účastenství vším právem získává hanlivou pověst, že je pošetilá?

Sókr. Ml. Ovšemže ano.

Host Tedy bychom měli bezpochyby soudit, že toto spletení a svázání, spojuje-li špatné se špatnými nebo dobré se špatnými, nikdy není trvalé a že by nikdy žádná věda ho vážně neužívala u takovýchto lidí.

Sókr. Ml. Jak také?

Host Avšak že bývá zákony vštěpováno toliko povahám s vrozenou od začátku ušlechtilostí i vypěstovaným ve shodě s jejich přirozeností; pro tyto že je určen tento odborným uměním zjednaný lék, a jak jsme řekli, to že je ten božský svaz přirozeně nestejných a v opačné strany spějících částí ctnosti.⁶⁶

Sókr. Ml. Úplná pravda.

Host Avšak na základě tohoto božského svazu není skoro nic těžkého pomyslet si ty ostatní svazy, jež jsou lidské, a potom je vytvořiti.

Sókr. Ml. Jak to a které?

Host Svazy prováděné podle práva o epigamiích⁶⁷ a společenství dětí i o vdávání a ženění ve vlastní obci. Neboť pokud jde o tyto věci, lidé většinou nebývají svazováni správně, jak toho vyžaduje plození dětí.

Sókr. Ml. Proč to?

Host Co se týče honění za bohatstvím a mocí při takovýchto svazcích, jak by je kdo mohl vážně kárat, jako by stálo za řeč?

Sókr. Ml. Nijak.

Host Větší měrou však je spravedливо mluvit o těch, kteří si dělají starosti s ohledy na rod, jestliže dělají něco nevhodného.

Sókr. Ml. Ano, to je aspoň podobno pravdě.

Host Nejednájí pak z docela žádného správného důvodu, neboť jdou jen za přítomnou výhodností, a tím, že osoby sobě podobné vítají, kdežto nepodobných nemají rádi, nejvíce místa dávají osobní vyběračnosti.

Sókr. Ml. Jak?

Host Lidé mírní patrně vyhledávají povahy svého vlastního druhu a podle možnosti se i sami žení s dcerami takovýchto lidí i zase naopak své dcery za takové muže vdávají. A týmž způsobem si počíná i druh význačný statečností; také on chodí za svou vlastní povahou, ačkoli by to oba druhy měly dělat docela naopak.

Sókr. Ml. Jak a proč?

Host Protože se přirozeným řádem děje, že statečnost, jestliže se rodí v mnoha pokoleních nesmíšena s povahou uměřenou, zpočátku projevuje bujnou sílu, ale nakonec se úplně zvrhá v šílenství.

Sókr. Ml. Podobá se pravdě.

Host Naopak zase duše příliš plná ostychu a nesmíšená s odvahou statečnosti, když se takto dědí po mnoha pokoleních, předčasně chabne a nakonec je úplně ochromena.

Sókr. Ml. I toto je podobno pravdě, že se tak stává.

Host O těchto tedy svazech jsem mluvil, že není nic těžkého je svazovati, je-li dáno, že oba druhy povah mají jedno mínění o krásnu a dobru. Neboť toto je jediné a celé dílo královského tkacího umění, nikdy nedovolovat, aby se uměřené povahy vzdalovaly od statečných, nýbrž má je jakoby člunkem spojovat společnými názory, poctami i újmami na občanské cti, pověstí i vzájemným dáváním zástav, vytvářet z nich hladkou, a jak se říká důkladnou, tkaninu a pak jim vždy společně svěřovat obecní úřady.

Sókr. Ml. Jak?

Host Kdekoli je potřebí jen jednoho vládce, má vybírat a stavět v čelo toho, kdo má tyto obě vlastnosti; kde však více vládců, má brát z každého z obou druhů po části a ty směřovat. Neboť povahy uměřených vládců jsou sice velmi opatrné, spravedlivé a všechno zachovávají, avšak potřebují ráznosti a jakési ostré a činné smělosti.

Sókr. Ml. Aspoň se zdá i toto.

Host Naopak zase povahy statečné mají proti oněm nedostatkem spravedlnosti a opatrnosti, avšak vynikající měrou mají smělost v jednání. Jestliže obojí tyto povahy nepřistoupí k práci, není možno, aby v obcích všechno dobře šlo, a to v životě soukromém i veřejném.

Sókr. Ml. Jak by také bylo možno?

Host Toto tedy pokládejme za účel tkaní v politické činnosti, správným splétáním spojovat povahu lidí statečných a uměřených. Ten se uskutečňuje tehdy, kdykoli královské umění svorností a přátelstvím svede jejich život ke společenství a když zhotoví nejvelkolepější a nejlepší ze všech tkanin, pojímá do ní i všechny ostatní obyvatele obcí, otroky a svobodné, drží je pohromadě tímto pletivem a nepřipouštět, aby se někde něčeho nedostávalo do té míry štěstí, kterého náleží obci dosáhnouti, tak vládne a dozírá.

Sókr. Ml. Velmi krásně jsi nám vyložil, hoste, také o muži královském a politikovi.⁶⁸

Poznámky

Euthyfrón

- 1 Lykeion bylo jedno z athénských gymnasií. Sókratés tam často pobýval, máje tam příležitost rozmlouvat s jinými muži, kteří tam docházeli.
- 2 Tak se nazývala budova se sloupořadím, v níž úřadoval archón zvaný kráť; stála na agoře. U archonta krále se podávaly žaloby pŕo zločiny rušení náboženství, mezi něž náležel i zločin zabití člověka.
- 3 Démos je název pro nejmenší správní jednotku athénského státu. Psaní Pithos dosvědčují nápisy; rukopisy a vydání píší Pitthos; následují opravy F. Groha.
- 4 Krb byl pokládán za středisko domu a také athénský stát měl takové středisko, krb v prytaneiu; „od krbu“ značí tedy asi „od základů“. Tímto pŕirovnáním je výrazně naznačen Sókratův význam pro obec.
- 5 Sókratés o sobě říkal, že se v něm druhdy ozývá „cosi daimonského“, co ho varuje, aby to nebo ono nekonalo. Viz *Apol.* 31d.
- 6 Naxos je ostrov v jižní části Egejského moře; v polovině V. stol. pŕ. Kr. usadili na něm Athéňané své osadníky.
- 7 Vykladači, exégéti, byli úřední znalci božského práva, ustanovení delfskou věštírnou z občanů, které navrhla obec.
- 8 Athénský soudní řád pŕipouštěl, aby jedna ze sporných stran vyzvala druhou k mimosoudnímu vyřízení sporné věci.
- 9 Slovem „vid“ pŕekládám řecké slovo *ιδέα*, hledě k jeho etymologickému významu. Naše místo ukazuje souvislost ontologického pojmu „idea“ s obecným pojmem logickým.
- 10 Zeus spoutal svého otce Krona, Kronos vyklestil svého otce

- Úrana. O těchto theogonických bájích viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 9.
- 11 Mínen je Zeus Filios, Zeus, Ochránce přátelství. Sókratés se takto dovolává svého přátelství s Euthyfrónem.
- 12 Velké Panathénaje byly athénské svátky, slavené každý čtvrtý rok na počest bohyně Pallas Athény. V hlavní den těchto svátků byla bohyni darována nová říza, na níž byly vyšity různé mytologické výjevy. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 32 n.
- 13 Zvratného výrazu „nese se“ apod. je potřebí užívat v překladu, protože užitím pasiva „je nesen“ by vznikla tautologie; v řeckém originále je jednoduchý pasivní tvar φέρεται.
- 14 Daidala, známého héraa výtvarného umění, výrobce umělých křídel, nazývá Sókratés svým předkem proto, že sám byl synem sochařovým a v mládí se zabýval sochařstvím. Daidalos prý vytvářel pohyblivé sochy, které bylo třeba uvazovati, aby neutekly. Podle starého výkladu vznikla tato představa tím, že Daidalos první rozdělával svým sochám nohy a tím způsoboval zdání, jako by sochy kráčely. Přirovnání neupevněných soudů k Daidalovým utíkavým sochám je obšírně provedeno v *Menónovi*, 97d nn.
- 15 Citované verše pocházejí ze ztracené epické básně zvané *Kypria*, v níž se vypravovaly události předcházející před dějem *Iliady*; byla to jedna z takřčených básní „kyklických“. V jaké souvislosti byly tyto verše, nevíme.
- 16 Číselné poměry, jež my vyznačujeme obecnými čísly, vyznačovali Řekové geometricky.
- 17 Euthyfrón byl blízek poznatku, že do definice zbožnosti náleží pojem dobra, ale zase se od něho vzdálil.
- 18 Svou touhu po poučení přirovnává Sókratés k touze milujícího po milovaném.
- 19 Viz pozn. 14.
- 20 Próteus byl podle báje mořský stařec, obdařený věšteckým uměním; kdo chtěl od něho dostat věštbu, musel ho násilím

- držeti a nepouštět, i když se proměňoval v různá zvířata; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 91.
- 21 Čtu rukopisné ὄτι, jež Burnet z textu vylučuje.

Obrana Sókrata

- 1 Věrněji podle originálu „mužové athénští“. Sókratés úmyslně neuzívá obvyklého oslovení „(muži) soudcové“ z důvodu, na který naráží v místě 40, 41.
- 2 Vedle Meléta stál za žalobou, snad jako její hlavní původce, demokratický politik Anytos a byl pro ni získán i řečník Lykón.
- 3 Na Sókrata je tu obracena výtka, která byla činěna sofistům, že silou své rétoriky pomáhají k vítězství věcem právně i mravně slabším.
- 4 Narážka na Aristofana, který je níže (*Apol.* 19) výslovně jmenován.
- 5 Míneňa je komedie *Oblaka*, provozovaná r. 423 př. Kr. V ní je představen Sókratés jako výstřední zkoumatel přírody, převracující všechny dosavadní náboženské i mravní pojmy a zásady. Diváci tu viděli jeho „myslírnu“ a filosofa samého, jak sedí ve výši v jakémsi koši a prohlašuje, že pluje ve vzduchu a zpytuje slunce.
- 6 Vybírání honoráře za učení byl význačný způsob sofistů, cizí i Sókratovi i Platónovi.
- 7 Vedle Prótagory nejznamenitější sofisté Sókratovy doby.
- 8 Níže je uvedeno jeho jméno Euénos. Byl to sofista a skladatel elegií, z nichž se zachovalo několik zlomků obsahu mravoučného.
- 9 Kallias byl známý athénský boháč; v Platónově dialogu *Prótagoras* je líčen jako příznivec a hostitel sofistů.
- 10 Chairefón je líčen jako Sókratův přítel i v Xenofóntových *Vzpomínkách na Sókrata*. Platón ho připomíná i v dialogu

Charmidés a nazývá ho tam *μανικός*, „divoký“. V dialogu *Gorgias* vystupuje na začátku jako mluvčí.

- 11 Přivrženci demokratické strany museli za oligarchického převratu v Athénách r. 404–403 př. Kr. opustit Athény. Vláda oligarchické třicítky trvala osm měsíců; po jejím pádu byla obnovena demokracie.
- 12 Pověstné zařikávání Sókratovo místo „při Diovi“, „při Héře“ apod. Podle tradice zavedl zařikávání při zvířatech mytický Rhadamanthys, aby se nebralo jméno bohů nadarmo.
- 13 Čtu podle konjektury F. A. Wolfa *τοῦτ' οὐ λέγειν* místo ruko-pisného a Burnetova *τοῦτο λέγειν*.
- 14 Překladem „věřiti v bohy“ nevystihujeme přesně řecký výraz *νομίζειν θεούς*, jenž znamená vůbec zachovávání tradičního poměru k bohům, tedy zvláště i kult.
- 15 V řeckém originále je slovo „daimonia“ střední rod přídavného jména utvořeného od substantiva „daimón“ a není jím určité vyjádřeno, zdali jde o daimonské síly či daimonské projevy či daimonské bytosti apod. Také pověstné Sókratovo „daimonion“ (viz *Apol.* 31c, pozn. 25) je nazýváno takovým neurčitým adjektivním výrazem.
- 16 To byli v Athénách, jako v jiných antických státech, všichni plnoprávní občané.
- 17 Čtu slova *καὶ ἀκουσίων*, jež Burnet po příkladě Cobetově z textu vylučuje.
- 18 Platónův Meléτος užívá oslovení „soudcové“, jehož neužívá Sókratés; viz pozn. 1.
- 19 Filozof Anaxagoras z Klazomen, vrstevník a přítel Perikleův, učil – proti obyčejnému mínění –, že Slunce je žhavá kamenná masa, větší než Peloponnesos, a na Měsíci že jsou obydlí, hory i úvaly.
- 20 Orchestrou je tu pravděpodobně míněno kruhovitě místo na náměstí, kde stály sochy „tyranobijců“ Harmodia a Aristogei-tona, srv. F. Groh, *Topografie starých Athén*, str. 254 n.; tam se tedy patrně prodávaly i knihy a mezi nimi i spisy Anaxago-

rovy. Méně se podobá pravdě mínění, že se knihy prodávaly v orchestře divadla. Podle jiného výkladu tu nejde o kupování knih, nýbrž o to, že po zaplacení vstupného do divadla je možno z orchestry, to jest v divadelních kusech samých, slyšet filosofické nauky blízké naukám Anaxagorovým.

- 21 Čtu podle Krále *ὡς τοῦ αὐτοῦ ἐστίν*, kde Burnet vynechává z rukopisného čtení *ὡς οὐ τοῦ αὐτοῦ ἐστίν* slova *οὐ τοῦ αὐτοῦ*.
- 22 Platón tu připomíná rozmluvu Achilleovu s matkou Thetidou v *Iliadě*, XVIII, 70 nn., zvl. 94 nn. (překlad O. Vaňorného):

*Thetis pak roníc slzy mu dala zas odpověď tuto:
„Ó, pak podle těch slov bys nebyl naživě dlouho!
Hned totiž po Hektorovi jest určen ti života konec.“
Achilleus rychlý v běhu, pln nevole, odvětil takto:
„Na místě ať jsem mrtev, když neměl jsem příteli svém
přispět v hodině smrti! Tak daleko od vlasti vzdálen
zhynul – a já tam nebyl, bych odvrátil od něho zhoubu!
Ted, když není možná, bych do milé otčiny přišel,
když jsem už ochráncem nebyl ni Patroku, ani svým druhům,
kterých veliký dav jest pobit Hektorem slavným,
nýbrž tu při lodích sedím, jsa marným břemenem země,
...“*

- 23 Poteidaia, město na Chalkidice, byla obléhána od Athéňanů v letech 432–429; v bitvě u Poteidaie zachránil prý Sókratés život Alkibiadovi. Bitva u Amfípole, athénské osady v *Thrákii*, byla r. 422, bitva u Délia, svatyně Apollónovy v Boiótii blízko Orópu, r. 424.
- 24 Řecké slovo *myópos* znamená „střeček“ i „ostruha“; další souvislost ukazuje, že tu Platón měl na mysli první z obou významů.
- 25 O různých výkladech tohoto Sókratova „daimonia“ viz mé pojednání „Sókratovo daimonion“ v *Sborníku filologickém*, VII, 1922. V něm jsem se snažil dokázat, že daimonion jest „název, kterým Sókratés v šťastné chvíli, plně zbožňující důvěry v jisté vedení, označil *hlas rozumu*, stavějící se při rozhod-

vání mezi bližším a vzdálenějším dobrem proti neuvědomělým hybným silám duše ve prospěch eupraxie“.

- 26 Rada 500 vylosovaných občanů se dělila podle fyl na deset oddělení, která se střídala v permanentním úřadování; členové úřadovacího oddělení se jmenovali prytaneis, prytanové. Jméno Ἄντιοχίς Burnet podle Hirschiga z textu vylučuje, snad neprávem.
- 27 Za peloponnéské války zvítězilo athénské loďstvo r. 406 u ostrovů Arginús; vítězni stratégové byli pak obžalováni, že se nepostarali, jak byli povinni, o sebrání mrtvých a zachránění tonoucích, a bez řádného soudu byli pobouřeným lidem hromádně odsouzeni k smrti.
- 28 Po nešťastném pro Athény konci peloponnéské války r. 404.
- 29 Tholos byla kruhovitá budova blízko radnice; prytanové v ní úřadovali a se stravovali; na jejím krbu, posvátném středisku celé obce, konali za obec oběti.
- 30 León byl athénský vojevůdce a přívrženec demokratické strany.
- 31 Týž, který vystupuje v dialogu po něm pojmenovaném.
- 32 Démos, okres, byla nejmenší správní jednotka v athénském státě. Sókratés byl z dému Alópéké.
- 33 Aischinés z dému Sféttu byl jeden z nejvýznamnějších Sókratových žáků; napsal několik filosofických dialogů, jež se však nezachovaly.
- 34 Epigenés je jmenován též v Xenofóntových *Vzpomínkách na Sókrata*.
- 35 Je jmenován také v *Ústavě*, 496b–c: „Theagés má věru všechny ostatní podmínky k odpadnutí od filosofie, ale udržuje ho při ní tělesná churavost, jež mu nedovoluje oddati se činnosti politické.“ Mezi Platónovými spisy je i dialog po něm pojmenovaný, v němž Theagés rozmlouvá se Sókratem.
- 36 Starší bratr Platónův, je jedním z rozmlouvajících v Platónově *Ústavě*.

- 37 Oddaný druh Sókratův, uvedený i v dialogu *Faidón* a *Symposium*.
- 38 Pénélopé praví k nepoznanému ještě Odysseovi v *Od.* XIX, 162 n. (překlad O. Vaňorného):
*Ale i tak svůj rod mi vyjmenuj, z kteréhoš pošel –
neboť z bájného dubu jsi nepošel, ani ne ze skal!*
39. Začátek druhé řeči Sókratovy, pronesené – podle Platónovy fikce – po hlasování soudců, jímž byl Sókratés uznán vinným. Po tomto prvním hlasování mělo totiž následovat hlasování druhé, o trestu. Žalobce Melétos navrhl Sókratovi trest smrti; podle obyčeje bylo na Sókratovi, aby si sám navrhl nějaký trest mírnější, a soudcové pak měli tím druhým hlasováním přijmout jeden z obou návrhů.
- 40 Podle toho bylo odsuzujících hlasů o 60 více než hlasů osvobozujících. Tuto zprávu lze spojit se zprávou u Diogena Laertia, *Vitae*, II, 41, že Sókratés byl odsouzen většinou 281 hlasů, jíž pak je rozumět tak, že 281 hlasů bylo pro odsouzení a tedy – podle *Obrany* – 221 pro osvobození; o jeden hlas tu je někde počítáno více, neboť oddělení soudního výboru mělo pravděpodobně 501 soudců.
- 41 Aby soukromí žalobci nezneužívali žalovacího práva, bylo stanoveno, že v případě, kdy nehlasuje ani pětina soudců pro vinu, která je předmětem žaloby, je žalobce povinen zaplatit pokutu 1000 drachem a pro budoucnost nemá práva podávat takovou žalobu.
- 42 Ponechávám slovo μάλλον, jež Burnet podle Mudgea z textu vylučuje. Prytaneion byla budova na severním úpatí Akropole, v níž byli hostěni mužové zasloužilí o obec a vyslanci cizích států; původně to asi byla úřadovna rady. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 89 a 275.
- 43 O provádění trestů soudem rozhodnutých se v Athénách staral úřad jedenácti občanů, každý rok nově losem obsazovaný.
- 44 Mina byla 1/60 talentu a měla asi 437 g stříbra. Proti jiným známým pokutám byla by tato pokuta velmi malá.

- 45 Začíná se Sókratův doslov po hlasování soudců, kterým byl Sókratovi stanoven trest smrti.
- 46 Zaměstnan je zejména předseda soudu a písař psaním rozsudku a sbor jedenácti mužů přípravami k jeho provedení.
- 47 Čtu slova ἡ τοῦ δαίμονιου, jež Burnet po příkladu Schleiermacherově z textu vylučuje.
- 48 Král perský, v příslovích pokládaný za příklad šťastného člověka.
- 49 První tři z těchto héróů jsou i jinde jmenováni jako soudcové v podsvětí, srv. *Gorg.* 524a. Triptolemos je znám z eleusinského mýtu; na rozkaz Démétrin jezdil na dračím voze po zemi a učil lidi pěstování obilí, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 122. K podsvětním soudcům jej připočítává Platón s volností, s jakou i jinde obměňuje staré mýty.
- 50 Orfeus a Músaioi byli mytičtí héróové músického umění, stejně jako Thamyris, Linos, Eumolpos a Pamfos, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 194 n. Za doby Platónovy kolovaly pod jménem Orfeovým četné básně náboženského obsahu, mystického rázu.
- 51 Palamedés, vynikající účastník výpravy proti Tróji, pověstný svou moudrostí, byl podle pověsti zpracované u tragiků od Odyssea nespravedlivě obviněn ze zrady a od řeckého vojska ukamenován. Aias, syn Telamónův, byl dohnán k sebevraždě, když byly zbraně Achilleovy přisouzeny Odysseovi, a ne jemu.
- 52 Agamemnona.
- 53 Mytický zakladatel Korinthu, proslulý jednak svou úskočnou zchytralostí, jednak moudrostí a darem věšteckým. Pověstný je svým trestem v podsvětí: musí věčně vyvalovati ohromný kámen na vrchol hory. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 141.

Kritón

- 1 Na ostrově Délu byl kult boha Apollóna s prastarými výročními svátky, ke kterým Athéňané posílali loď se svátečním poselstvem. Podle zprávy obsažené ve *Faidónovi* (58a n.) to byla loď, na které kdysi plul Théseus na Krétu, provázející sedm jinochů a sedm dívek, povinnou to daň krétskému králi Minóovi. Tehdy prý učinili Athéňané Apollónovi slib, že podaří-li se Théseovi oběti zachránit, budou každý rok vypravovat na Délos *theórii*, sváteční poselství; to se také stalo:

Tu mají zvláštní zákon, že obec musí být čista a nikdo nesmí být z moci obce usmrčen, dokud ta loď nepřijde na Délos a zase nazpět do Athén... Počátek té pouti jest, když kněz Apollónův ověncí žád' té lodi.

Toto ověnění se stalo v osudném pro Sókrata roce, právě den před jeho soudem; proto pobyl Sókratés v žaláři tak dlouhý čas mezi rozsudkem a smrtí.

- 2 Súnion je jižní mys Attiky.
- 3 Čtu podle vídeňského rukopisu $\text{W } \epsilon\kappa \tau\acute{o}\upsilon\tau\omega\nu \tau\acute{o}\nu \acute{\alpha}\gamma\gamma\epsilon\lambda\acute{\iota}\omega\nu$; jiné rukopisy tu mají $\tau\acute{o}\nu \acute{\alpha}\gamma\gamma\acute{\epsilon}\lambda\omega\nu$ a Burnet tato slova z textu vylučuje.
- 4 Sókratés tu užívá rčení (doslova „s dobrým osudem“), kterým Řekové jak v soukromém životě, tak v úředním jednání přáli z daru tomu, co podnikali.
- 5 Jedenáctičlenný úřad, který měl na starosti provádění trestů rozhodnutých soudem; srv. *Apol.* 37c.
- 6 Verš z *Il.* IX, 363. Achilleus tu odmítá domluvu Odysseovu, aby se udobřil s Agamemnonem, a prohlašuje své rozhodnutí odplout od Tróje domů, do Fthie (překlad O. Vaňorného):

*Jestliže Zeměřas slavný mi šťastné dopřeje plavby,
do Fthie, hrudnaté země, již pozitří mohl bych připlout.*

Platónův Sókratés tu významně přenáší představu plavby domů, do vlasti, na svou nastávající cestu na onen svět.

- 7 Pověstní athénští sykofantové.
- 8 Podle literárního podání Thébané, žáci pythagorejce Filolaa; Platón je uvádí jako mluvčí v dialogu *Faidón*.
- 9 Čtu slovo $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\upsilon\varsigma$, jež Burnet z textu vylučuje.
- 10 Slovo „duše“ tu není vysloveno.
- 11 Čtu slova $\acute{\omicron}\pi\epsilon\rho\kappa\alpha\iota \acute{\alpha}\rho\tau\iota \acute{\epsilon}\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\omicron$, jež Burnet z textu vylučuje.
- 12 Rušení starého zákona a nahrazování jeho zákonem novým mělo v Athénách formu soudního řízení, při němž byl starý zákon hájen od ustanovených obhájců.
- 13 Začínají se vypočítávat jednotlivé druhy zákonů podle toho, jak upravují život občanův od samého jeho počátku, tedy na prvním místě zákony o manželských sňatcích, důležité pro občanskou plnoprávnost narozených dětí.
- 14 Z těchto dvou oborů se skládalo vzdělání athénské občana. Při tom se músikou myslí jednak vlastní hudba a s ní namnoze spojená znalost básní, jednak elementární vzdělání zejména ve čtení, psaní a počítání.
- 15 Poměr otroka k pánu je tu uveden arci jen pro zesílení obrazu.
- 16 V řeckém originále jednoduché slovo $\pi\epsilon\acute{\iota}\theta\epsilon\iota\nu$, jehož pravého významu nevystihuje ani naše „přesvědčovati“ ani „přemlouvati“.
- 17 V řeckém originále $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota\delta\acute{\alpha}\nu \delta\omicron\kappa\iota\mu\alpha\sigma\theta\eta\grave{\eta}$, to jest když je mladý Athéňan zkouškou (dokimasií) uznán za schopna, aby byl zapsán do seznamu občanů. Tou zkouškou se zjišťovalo, zdali mladý muž dokončil 17. rok svého věku, zdali je svobodného rodu a zrozen z řádného manželství. Po přijetí do seznamu občanů vstupoval mezi eféby, aby se cvičil pro svou brannou povinnost.
- 18 Metroikové jsou cizinci, trvale usazení v obci; k obci měli jisté

povinnosti a mohla jim být dávana i jistá práva, například právo nabývati pozemkového majetku.

- 19 Na Isthmu, Korinthské šíji, byl starobylý kult boha Poseidóna, v němž se vyvinuly všeřecké Isthmické hry, konané každý druhý rok. Věta originálu ὅτι μὴ ἄπαξ εἰς Ἴσθμόν v některých rukopisech chybí a Burnet, po příkladu jiných vydavatelů, ji pokládá za nepůvodní přídavek.
- 20 Srv. *Apol.* 37c nn.
- 21 Státní zřízení těchto dórských států chválí často Sókratés ve spisech Platónových a také u Xenofóna.
- 22 V této větě i ve větě následující odchyľují se v interpunkci od Burneta a následují M. Croiseta.
- 23 Korybanti byli kněží maloasijské bohyně Kybely; hlavní složkou jejího orgiastického kultu byla pronikavá hudba. Srv. L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 98 n.

Faidón

- 1 Fliús (Fleiús), rodiště Echekratovo, bylo samostatné město na Peloponnésu mezi Argolidou a Sikyónem, jhozápadně od Korinthu, nad řekou Asópem.
- 2 Také na začátku dialogu *Kritón* (43c n.) je řeč o tom, že se s popravou Sókratovou muselo čekat až do návratu té lodi.
- 3 O té báji viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 168. Způsob udání počtu „dvakrát sedm“ byl v té báji tradiční.
- 4 Druh Sókratův, jmenovaný u Platóna i u Xenofóna. V Platónově dialogu *Symposion* je hlavním vypravovatelem průběhu hostiny u Agathóna. Jeho druh tam líčí jeho oddanost Sókratovi slovy (173d): „Jsi stále stejný, Apollodóre; stále totiž káráš sebe i ostatní a patrně pokládáš docela všechny lidi mimo Sókrata za ubohé, počínajíc sám od sebe. A já nevím, odkud jsi asi vzal ten přívlastek, že ti říkají ‚měkký‘; vždyť ve svých řečech jsi stále takový, sápeš se sám na sebe i na ostatní mimo Sókrata.“ O pláči Apollodórově při smrti Sókratově, viz níže 117d.
- 5 Syn Kritónův, podle Xenofónova *Symposia* vynikající krásou. O Kritónovi, starém Sókratově příteli, čteme nejvíce v Platónově dialogu po něm pojmenovaném.
- 6 Zchudlý bratr bohatého Kallii; účastní se rozmluvy v dialogu *Kratylos*. Podle Xenofóna náležel k užšímu kruhu Sókratových přátel.
- 7 Podle *Apol.* 33e syn Antifonta z demu Kéfisie; připomenut je též v Xenofónových *Vzpomínkách na Sókrata*.
- 8 Syn Lysaniův z demu Sfétos, jeden z nejvýznamnějších Sókratových žáků; psal též filosofické dialogy, které se však nezachovaly. Připomenut je též v *Apol.* 33e.

- 9 Velmi významný žák Sókratův, zakladatel filosofické školy kynické.
- 10 Jmenován jen v Platónových dialozích, kromě tohoto místa též v dialogu *Euthydémos* a *Lysis*.
- 11 Podle něho je pojmenován jeden z Platónových dialogů. Značnou úlohu má jako mluvčí v dialogu *Lysis*.
- 12 Nejprůročnější výklad této věty je ten, že Platón byl v tu dobu opravdu nemocen a nebyl u Sókrata v den jeho smrti. Slovem „myslím“ je upozorněno na fikci dialogu. „Platón jistě dobře věděl, zdali byl nemocen, či ne. Tak jest; ale z toho neplyne, že Faidón byl stejně dobře informován, a on je mluvčím, ne Platón“ (Burnet).
- 13 Thébané Simmias a Kebés, podle literárního podání pythagoorejci, žáci Filolaovi. Platón se o obou zmiňuje v dialogu *Kritón*; Sókratés se tam dovídá, že Simmias přinesl značnou částku peněz na jeho vysvobození z vězení a že také Kebés je hotov přispět. S Kebétem byl Platón v přátelských stycích ještě v čtvrtém desetiletí od smrti Sókratovy: „je to muž s námi se všemi spřátelený a nám příznivý,“ píše o něm r. 366 Dionysiovi do Syrakús.
- 14 Jmenován je také u Xenofóna jako přívrženec Sókratův.
- 15 Eukleidés z Megar je známý filosof z družiny Sókratovy, jenž po smrti Sókratově založil samostatnou filosofickou školu „megarskou“. Terpsión je osoba jinak neznámá. Oba jsou sdružení v úvodní rozmluvě dialogu *Theaitétos*.
- 16 Původem z Kyrény, významný posluchač Sókratův, zakladatel kyrénské školy hédoniků.
- 17 Muž jinak neznámý. Kallimachos v 23. epigramu uvádí Kleombrota z Ambrakie, jenž se prý sám usmrtil, když přečetl „jeden Platónův spis o duši“. Není dostatečného důvodu soudit, že jde na obou místech o téhož muže.
- 18 Úřad jedenácti občanů, každý rok nově obsazovaný losováním, staral se o provádění trestů, o kterých rozhodl soud.
- 19 U Platóna není nikde narážka, že Xanthippé byla zlá žena.

- 20 Skladatel bajek v 4. stol. př. Kr., rodem ze Sard, podle pověsti otrok. Jeho bajky přímo zachovány nejsou; sbírka řeckých bajek zachovaná pod jeho jménem pochází z byzantské doby.
- 21 Sofista z ostrova Paru, skladatel elegií, z nichž se zachovalo několik zlomků mravoučného obsahu. Podle *Apol.* 20b učil moudrosti „za pět min“.
- 22 Svátky boha Apollóna na ostrově Délu.
- 23 Významný myslitel pythagorejské školy za doby Sókratovy. Nějakou dobu žil v Thébách, rodišti Simmiově a Kebétově.
- 24 Nářečím boiótským, v němž „věz“ znělo *ittó* proti attickému *istó*.
- 25 Narážka na mystéria tzv. orfiků, o nichž viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 6 n.
- 26 Slovem „vězení“ není vystiženo řecké slovo φρουρά, jež tu zní se svými oběma významy „vězení“ i „stráž“; snad by bylo možno přeložit „v jakési strážnici“.
- 27 Podle výkladu Olympiodóra má tu Platón na mysli Parmenida, Empedoklea a Epicharma, kteří praví, že smyslové vnímání nemá žádného přesného poznatku. Nejspíše tu jde o Epicharma, sicilského skladatele komedií, z něhož Olympiodóros cituje myšlenku: „Rozum vidí a rozum slyší; všechno ostatní je hluché a slepé.“
- 28 Doslova podle originálu „spravedливо samo“. Následují další příklady „krásno“, „dobro“, „velikost“, „zdraví“, „síla“, jimiž všemi chce Platón objasnit to, co vyjadřuje pojmem „jsoucnost“; význam tohoto pojmu pak vykládá větou „co každá jednotlivá věc jest“. Jde tu o pojem, který vyjadřujeme slovem „idea“, jehož však na tomto místě Platón neužívá.
- 29 Ponechávám v překladu metaforu u Platóna běžnou; bylo by možno ji vyložit rčením „poznati jsoucnost“ nebo nahradit metaforou, které se snad až příliš užívá v nové době, „zmocniti se jsoucnost“.
- 30 Ponechávám proti Burnetovi v textu slovo τῆς i slova μετὰ τοῦ λόγου ἐν τῇ σκέψει.

- 31 Zde i kdekoli jinde mluví Platónův Sókratés o „staré“ nauce; je to narážka na učení orfické (viz pozn. 25), jehož myšlenek a výrazů druhdy Platón užívá ve svých filosofických výkladech. Na našem místě to jsou pojmy „katharsis“ a „ekstasis“.
- 32 Čtu slova καὶ τούτου μὲν πάντα α ὠνούμενά τε καὶ πιπρασκόμενα, jež Burnet vylučuje.
- 33 Narthex je okoličnatá rostlina (*ferula communis*), z jejíchž prutů se dělaly thyrsy, hole nošené při bakchických orgiích. Slovem „bakchoi“, „bakchové“, plurálem jména Bakchos, byli označováni ctitelé Dionysovi, zasněžení do jeho orgií.
- 34 Čtu slova τοῖς δὲ πολλοῖς ἀπιστίαν παρέχει, jež Burnet z textu vylučuje.
- 35 Nejznámější komedie, v které je Sókratés představen jako tlachal a pošetilý mudrlant, jsou Aristofanova *Oblaka*. Také z komického básníka Eupolida se citují verše o Sókratovi: „a co ten tlachal a žebrák, který se stará o ostatní věci, ale odkud by vzal, do čeho by kousl, o to naprosto nedbá“.
- 36 Viz pozn. 31.
- 37 Děj, který tu Platón vyjadřuje slovesně, bývá u pozdějších spisovatelů označován substantivem „palingenesia“. Nepřesný termín „metempsychosis“ je v užívání teprve v době římské; křesťanští spisovatelé říkají věci, o kterou tu jde, „metempsychosis“ = „reincarnatio“.
- 38 I tu je orfická myšlenka o „kruhu rození“.
- 39 Podle řeckého mýtu krásný jinoch, kterého miluje bohyně luny Seléné. Jejím působením spí Endymión nepřetržitým spánkem v skalní slují hory Latmu, zůstáváje stále mlád, a Seléné ho v noci líbá.
- 40 Citovaná slova byla na začátku Anaxagorovy knihy *O přírodě*, kde filosof líčil počáteční stav věcí před zasažením Rozumu takto: „Všechny věci byly pohromadě, neomezené co do množství i malosti.“
- 41 Čtu slova καὶ ταῖς μὲν γε ἀγαθαῖς ἀμεινον εἶναι, ταῖς δὲ κακαῖς κάκιον, jež Burnet vylučuje.

- 42 Ke geometrickým obrazcům, jakými byly u Řeků, neužívajících obecných čísel, znázorňovány matematické poučky. V Platónově dialogu *Menón* je vyličen pokus s nevzdělaným člověkem, který je otázkami přiveden k tomu, že vysloví Pythagorovu větu.
- 43 Čtu podle Robina λέγω δὲ τινα τρόπον τόνδε.
- 44 Doslova: kterým vtiskujeme jako pečeť „samo, co jest“. Ovšem „τὸ αὐτὸ ὃ ἔστι“ je na tomto místě konjektura Burnetova; rukopisy mají τούτο ὃ ἔστι = to, co jest.
- 45 „Podati výměr“ nevystihuje přesně rčení originálu δοῦναι λόγον, jež znamená jednak „dátí počet“, jednak „dátí důvod“, jednak „dátí výměr“. Slovo „logos“ tu znamená analytický racionální výklad předmětu poznání. Logos musí být tam, kde má být vědění; v tom smyslu má pravé vědění jen dialektik.
- 46 Slova „jsoucnost“ se tu užívá ve smyslu kolektivním pro souhrn těch jsoucen, jako je krásno, dobro, stejnost apod.
- 47 Slova ἐν ἡμῖν bývala překládána „mezi námi“ a vztahována zejména na Apollodóra. Jistě se však jimi míní jakási pudová bázeň, která se druhdy ozve v lidské duši při pomyslení na smrt. Pojem „dítě v nás“ opakují novoplatonikové Porfyrios, Themistios a Simplikios.
- 48 Tj. v příznivé době roční; v zimě se mrtvola rozkládá pomaleji než v létě. Jiný výklad těchto slov je „v pěkné době svého života“, tj. v mládí.
- 49 Za doby Platónovy bylo rozšířeno odvozování jména Hádés od adjektiva *aídēs* = neviditelný.
- 50 Tato ctnost se má k ctnosti filosofické právě tak, jako se má správné mínění k opravdovému vědění (Burnet).
- 51 Čtu 82b rukopisnou variantu ἢ καὶ, Burnet καὶ.
- 52 Čtu 82d rukopisnou variantu σώματα, Burnet σώματι.
- 53 Pénélope oznámila ženichům, nutícím ji, aby si již co nejdříve některého z nich vybrala a za něho se vdala, že chce napřed utkat pohřební roucho pro Odysseova otce Laerta. Vskutku pak ve dne vždy tkala, ale v noci zase rozetkávala (ἀλλύεσκεν,

- Od. II, 105) denní dílo; tím způsobem klamala ženichy celé tři roky; viz *Od. II, 93–109* (= XIX, 137–155). Opačná práce o tkanině je právě ono rozetkávání utkaného kusu.
- 54 Ten bůh je Apollón, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 39. Srv. Aristofanés, *Ptáci*, 769 nn. (v Stiebitzově překladu):
- Slyšte labutí zpěv,
jásavý pěvců hlas.*
- Bělostná perut' se rytmičky chví,
oslavná píseň co k Foibovi zní.*
- 55 Podle attické báje byli tito tři ptáci původně lidé. Athénský král Pandión měl totiž dvě dcery, Proknu a Filomélu. Proknu provdal za thráckého krále Térea; z toho sňatku se narodil chlapec Itys. Prokné zatoužila po své sestře, jež zůstala v Athénách, a na její prosbu měl Téreas Filomélu k ní přivést. Ale Téreas se do Filomély cestou zamiloval, Istí dosáhl, že se mu oddala, a pak, aby nemohla jeho zločin vyhradit, vyřízl jí jazyk. Filoméle se však přece podařilo obrazem vetkaným do roucha oznámit sestře Prokně, co se stalo, a ta, aby se Téreovi pomstila, probodla malého Itya. Král chtěl obě sestry usmrtit, ale zatímco je pronásledoval, byli všichni tři proměněni v ptáky: Prokné ve slavíka, Filoméla ve vlaštovku a Téreas v dudka. Slavičí zpěv je nářek nad mrtvým Ityem.
- 56 Slovo „božský“ (θεῖος) má zde význam „nadpřirozený“, „inspirovaný“.
- 57 Slovo „harmonia“ znamená zde ladění; co my nazýváme harmonií, to byla Řekům „symfónia“.
- 58 Nauka, kterou tu Simmias pronáší, že totiž je duše jakási harmonie tělesných stavů, je podle pravděpodobného výkladu Burnetova nauka pythagorejce Filolaa; vznikla z pokusu přizpůsobit učení pythagorejské názorům sicilské školy lékařské, jež se zakládaly na Empedokleově předpokladu čtyř živlů, které byly ztotožněny s protiklady teplo a studeno, sucho a vlhko.
- 59 Podle představy lyry, potažené strunami.
- 60 Slovo „smíšení“ nevystihuje úplně řeckého pojmu *krasis*, na němž byla založena lékařská nauka o „temperamentech“ (κρασις = temperamentum); *krasis* znamená totiž míšení v určitém poměru, např. míšení jisté míry vína s jistou mírou vody.
- 61 Vypoulenost očí a ploský nos jsou uvedeny jako zvláštní známky Sókratova obličejě také v *Theaitétovi* (143e). V Xenofóntově *Symposiu* (V, 5) Sókratés pokládá za přednost svých očí to, že nevidí pouze, co je přímo naproti, nýbrž i co je ze strany, a to proto, že jsou vysedlé (διὰ τὸ ἐπιπόλοιοι εἶναι).
- 62 Tj. Simmiu a Kebéta.
- 63 Také v *Timaiovi* (43a) se mluví o stálém přílivu a odlivu hmotných částic těla. Je to v podstatě Hérakleitova myšlenka o věčném toku všech věcí.
- 64 Mluví myšlený odpůrce ke Kebétovi.
- 65 Faidón tu přerušuje vypravování tehdejších hovorů. Platón chce tím přerušením naznačit, že proti vážným námitkám je potřebí důkladnějších důkazů.
- 66 Ostříhat si vlasy náleželo u Řeků k projevům smutku. Tak dělá již u Homéra Achilleus při smutku nad smrtí Patroklovou (*Il. XXIII, 141*, v překladu O. Vaňorného):
- opodál hranice stanul a rusé si ustríhnuv vlasy,
...
pravil...*
- O toto místo se opírá legenda o mladém Faidónovi, „milovaném učedníku“ Sókratově. Faidón je historická osoba, ale paměti věků jej představil právě jen tento Platónův dialog po něm pojmenovaný. Jinaž se o něm zachovalo málo zpráv. Náležel k věrným druhům Sókratovy osoby i filosofie; v Athénách byl cizincem, neboť jeho vlastí byla Élis na Peloponnésu. Po smrti Sókratově založil ve svém rodišti filosofickou školu. Je dosvědčeno, že psal filosofické dialogy, které však nejsou zachovány. Platónův dialog dal asi podnět k tomu, že nedostatek zpráv o Faidónově životě byl doplňován výmysly. Tak bylo vypravováno, že se při dobytí svého rodného města dostal

- do zajetí a musil v Athénách sloužit v nevěstinci, odkud ho později z návodu Sókratova vykoupil Alkibiadés nebo Kritón; jeden z jeho literárních odpůrců ho s pohanou nazývá otrokem. Legenda vzniklá z Platónova dialogu samého učinila Faidóna „milovaným učedníkem“ Sókratovým a stala se příčinou, že byl – bez jiného důkazu – postaven vedle starého filosofa jako mladý jinoch.
- 67 Sókratés staví smutek nad nezdarem důkazu o nesmrtečnosti duše před smutek nad svou vlastní smrtí.
- 68 Podle vypravování Hérodotova (*Hist.* I, 82) občané města Argu, byvše přemoženi v boji o Thyreu od Lakedaimoňanů, ostříhali si vlasy, jež dříve nosili dlouhé, a učinili slib, že si žádný občan Argu dříve nenechá růst vlasy ani jejich ženy že nebudou nosit zlatých ozdob, dokud nedobudou zpět Thyreu.
- 69 Přísloví vztahující se k zápasu Hérakleovu se saní Iernejskou. Sani přišel na pomoc velký rak, a tu musil Héraklés, nemoha dvěma protivníkům odolat, volat na pomoc Iolaa. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 154 n.
- 70 Předtím přeloženo slovy „rozumová úvaha“ řecké slovo *logos*.
- 71 Narážka zejména na sofisty a jejich pochybnosti o jistotě poznání; jejich noetický skepticismus souvisel s Hérakleitovým učením, že není nic stálého; o tom vykládá Platón zvláště v dialogu *Theaitétos*. Sofista Prótagoras prý první učil, že o každé věci je možno vyslovit dva soudy mezi sebou protikladné, antilogie.
- 72 Euripos je mořská úžina mezi ostrovem Euboia a středním Řeckem; silný proud, který v ní je, mění velmi nepravidelně svůj směr.
- 73 Ona jsoucnost je „jsoucno samo“ (viz pozn. 44), absolutní realita, idea; ta náleží duši jako její majetek, neboť duše se jí poznáváním zmocňuje (srv. 75e), že učení znamená „znova nabývati vlastního vědění“. Tedy smysl celé věty uvedené v hesle je tento: preexistence duše je tak jistá jako to, že duši náleží absolutní realita jako její majetek.
- 74 V *Od.* XX, 17 n. Odysseus tiší své srdce, rozbouřené hněvem

- na drzé služby; tiší je vzpomínkou na strašné chvíle, kdy Kyklóps pojídal jeho druhy.
- 75 Podle thébské báje vzal si zakladatel Théb Kadmos za choť Harmonii, dceru Areovu a Afrodítinu; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 171. Sókratés končí své důkazy proti Simmiovu mínění, že duše je harmonie, bravým spojením Simmiovy harmonie s Harmonií thébské báje a přechází k posouzení myšlenky druhého Thébana, Kébéta, jež podle oné báje nazývá Kadmem.
- 76 Slovem věda je přeloženo řecké slovo *ιστορία*, kterého bylo původně užíváno v jeho etymologickém významu „vědění“, kteřé však již ve starověku nabylo významu užšího, jaký má obvyčejně v latině (*historia*).
- 77 Mínění o vzniku života z jakéhosi kvašení tepla a studena pronesl Archelaos, žák Anaxagorův.
- 78 Že činitelem myšlení je krev, vyslovil Empedoklés; je zachován zlomek z jeho básně *O přírodě*: „(srdce) se živí v přívalech krve naproti skáčíci a v něm je právě to, co se u lidí nazývá myšlení; neboť krev kolem srdce je pro lidi myšlení“. Vzduch byl principem všeho u Anaximena; jeho nauku obnovil Diogenés z Apollónie; v Aristofanově komedii *Oblaka* je představen Sókratés, jak vykládá o souvislosti myšlení se vzduchem. Oheň je činitelem i duševního života v nauce Hérakleitově.
- 79 Mozek prohlásil za ústředí duševního života Alkmaión z Krotonu, lékař a filosof kolem r. 500 př. Kr.
- 80 Tato poněkud násilná vazba, instrumentál místo předložkového pádu „o samou hlavu“, musila být ponechána, aby bylo zachováno poněť příčinnosti, jež je vyloženo níže, viz *Phd.* 100 n. Dativ, jehož tu je užito v originálu, má v řečtině nenásilně obojí význam, „samou hlavou“ i „o samu hlavu“.
- 81 V zachovaném zlomku z Anaxagorovy knihy *O přírodě* jsou tyto věty: „Nade všemi věcmi, které mají duši, i větší i menší, vládne rozum. Také nad veškerým vířením uplatnil rozum svou vládu, takže na začátku vznikl vířivý pohyb. A ten pohyb se začal nejprve od malého počátku, avšak jeho rozsah se

- zvětšuje a bude se ještě více zvětšovat. A všechny věci, které se směšují a odlučují a rozlučují, poznal rozum. A jaké měly býti a jaké byly ty, které nyní nejsou, a jaké jsou, ty všechny uspořádal rozum.“
- 82 Čtu v originále slovo ἐκαίνου, jež Burnet v textovém vydání vylučuje (ale v komentovaném vydání z r. 1911 ponechává).
- 83 O tom nebylo ještě za doby Sókratovy ustáleného mínění. Pythagorejci učili, že Země má tvar koule, avšak Anaxagoras se vrátil k starší domněnce, že je plochá.
- 84 Anaxagoras učil názoru geocentrickému, jenž byl pokrokem např. proti domněnce Thalétově, že Země je kotouč plující na vodě.
- 85 Známé Sókratovo zařikávání, v němž je slova „pes“ užito, snad eufemisticky, místo jména boha.
- 86 Empedoklés učil, že se nebe velmi rychle otáčí kolem Země, a tím že se Země udržuje ve své poloze.
- 87 Původcem tohoto učení byl Anaximénés.
- 88 Báji o Titánu Atlantovi viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 88 n.
- 89 V originále je tato myšlenka zesílena tím, že slova „potřebno“ a „svazovati“ jsou homonyma (δέον – συνδεῖν).
- 90 Příslowecné rčení o těch, kteří dělají něco bezpečně, „jako ti, kterým se nepodařila první plavba, bezpečně se připravují na druhou“. Jde tu tedy o druhý, méně dobrodružný a jistější pokus. Jsou i jiné výklady tohoto rčení.
- 91 Čtu podle Wilamowitzovy opravy προσγένοντο ἄν místo rukopisného a Burnetova προσγενομένη.
- 92 Viz pozn. 80.
- 93 Počátkem je zde míněn předpoklad jakožto východisko usuzování.
- 94 Výrazu „pojmový druh“ užívám zde za překlad řeckého εἶδος.
- 95 Slovo συγγραφικῶς bývá vykládáno různě, jednak „slohem zákonů“ nebo „slohem smluv“ nebo „slohem zatykače“, jed-

- nak (Burnet) „umělou prózou“ (jakou psal zejména Gorgias). Více se podobají pravdě výklady první, kde jde všude o důkladnost.
- 96 Přírodou, φύσις, je zde míněn prvotní svět, tj. svět idejí; tak např. v *Resp.* 597b je vyjádřen pojem ideje lehátka slovy ἢ ἐν τῇ φύσει οὖσα (κλίβη) = „lehátka, které je v přírodě“.
- 97 Např. oheň není sice totožný s pojmovým druhem tepla (= s ideou tepla), ale má způsobu (= ideu) tepla jako nerozlučnou složku. Slovem „způsobu“ překládám zde slovo μορφή, jež tu je synonymum se slovem εἶδος a níže se slovem ἰδέα.
- 98 Slovesa „zaujmouti“ je tu užito jako metafory z vojenství, např. „zaujmouti dobyté místo“.
- 99 Čtu podle konjektury Robinovy ἐναντίου τῷ αἰεὶ místo rukop. a Burnetova ἐναντίου αὐτῷ αἰεὶ.
- 100 Tj. s čím se setkává, jako se v příkladě nahoře uvedeném setkává oheň se studenem.
- 101 Nepřijímám do textu οὐκ, jako činí Burnet v textovém vydání (ve vyd. z r. 1911 vypuštěno).
- 102 „Nevzdělanou“ je řečeno arci ironicky.
- 103 Místo ideje samé je možno uvádět za příčinu věc, která ideu „s sebou přináší“. Tím je připravena odpověď, že život do těla přináší duše.
- 104 Čtu rukopisné δεῖ místo Burnetova (podle Stobaia) δή.
- 105 Tato Aischylova tragédie, nazvaná *Télefos* podle svého hrdiny, se nezachovala.
- 106 Onen „kdosi“ je, jak se zdá, Platónova fikce; ovšem jednotlivé složky výkladu, který následuje, lze doložit z kosmogonických mýtů filosofických i náboženských.
- 107 Příslowecné rčení, jehož původ je vykládán různě. Hérodotos (*Hist.* I, 25) se zmiňuje o Glaukovi ze Samu, který prý vynalezl umění spájeti železo: ale vypravuje se i o jiných jeho vynálezech a také o umění jiného Glauka.
- 108 Řeka Fasis byla udávána jako východní hranice obydlené

země; v jejím jméně se smísila skutečnost (řeka Fasis, nyní Rion, se vlévá jižně od Kavkazu do Černého moře) i bájná představa o „východní“ řece. „Hérakleovy sloupy“ jsou západní hranice Země; podle mýtu je postavil Héraklés po obou stranách úžiny Gibraltarské na své cestě za stády Géryonových; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 157 n.

- 109 Tj. kolem moře Středozemního.
- 110 Vlastně pravidelné dvanáctistěny; dvanáctistěn je ze všech pravidelných těles nejbližší kouli; ony kusy kůží jsou pravidelné pětiúhelníky.
- 111 Čtu podle rukop. varianty καί, jež Burnet vylučuje.
- 112 Tj. vidí a slyší bohy za bdělého stavu, ne ve snách nebo ve vytržení myslí, jako na naší „zemi“.
- 113 Měsidlo, krátér, byla velká nádoba, v které bylo mícháno víno s vodou, než se nalévalo do picích nádob.
- 114 V *Iliadě*, VIII, 14, kde Zeus vyhrožuje bohům (v překladu O. Vaňorného):
- Koho bych uviděl z vás, jak hledí ze sboru bohů
vyjít a pomocen být buď Danaů vojsku neb Tróů,
ten bude zasažen bleskem a s hanbou se na Olymp vrátí,
nebo jej chopím rukou a v chmurný Tartar ho svrhnou,
v nesmírnou hloub, kdež propasti tůň jest nejhlubší ze všech.
Tam jest bronzový práh, tam zavřená železná brána,
v také pod Hádem hloubi, jak vysoko nad zemí nebe –
pozná potom, oč já mám z bohů největší sílu.*
- 115 Tj. na opačnou stranu od zemského středu, k protinožcům.
- 116 Oblast protinožců se podle Sókratova mínění nazývá „dolní“ nepřesně, neboť na Zemi, mající tvar koule, není žádného „dole“ ani „nahore“.
- 117 Čtu rukop. διά, jež Burnet z textu vylučuje.
- 118 Významné jméno, česky „planoucí ohněm“.
- 119 Významné jméno, související se slovy znamenajícími nenávisť a hrůzu.

- 120 Čtu v originálu slova ως πορευσόμενος όταν ή είμαρμένη καλή, jež Burnet z textu vylučuje.
- 121 O záruce Kritónově je řeč v *Apol.* 38b, ale ne o záruce, že Sókratés zůstane, nýbrž že bude zaplácena pokuta, kterou si navrhoval. Takové domnělé neshody věcných údajů nemají v Platónových dialozích váhy.
- 122 V originále ταυτηδόν υποβλέψας, doslova „pohleděv býčím pohledem“.
- 123 Při čtení této věty, jež byla velmi často a velmi různými způsoby vykládána, je třeba mít na paměti, že poznámka o dlužích byla u Řeků jedním z odstavců poslední vůle. V závěti Platóna samého, kterou podává Diogenés Laertios, *Vitae*, III, 41–43, čteme ke konci: „Kameník Eukleidés mi je dlužen tři míny... Nejsem dlužen nikomu nic.“ K dluhům náležely i slíbené a nevykonané oběti bohům. Tak dává stařec Kefalos poučení v Platónově *Ústavě*, 331b: „Neboť aby mohl člověk odejít na onen svět beze strachu, že třeba proti své vůli někoho ošidil nebo přelhal nebo že zůstal dlužen bohu nějaké oběti nebo lidem peníze, k tomu přispívá velkou měrou jmění.“ Zdá se tedy, že tu jde o skutečný výrok Sókratův, takto odůvodněný, ne o fikci Platónovu. Přitom je možné, že Sókratés opravdu někdy dříve slíbil Asklépiovi z nějaké příčiny kohouta, ale nedostal se k tomu, aby ten slib splnil. Podobně umírající Spinoza upozornil lékaře, že je dlužen za rybu a má v zásuvce peníze, aby ji zaplatil. Ovšem jsou nasnadě symbolické výklady tohoto Sókratova výroku. „Sókratés cítí, že jeho duše je konečně uzdravena ze zla svého spojení s tělem; jeho vděčnost tedy platí bohu, který obnovuje zdraví, Asklépiovi.“ (Robin)

Kratylos

- 1 Naráží se na etymologický význam jména Hermogenés, totiž „pocházející rodem od Herma“; Hermogenés nemá nic společného s Hermem, bohem zisku a obratné výmluvnosti, protože, jak praví dále Sókratés, nemá úspěchu v peněžních věcech, a jak sám se přiznává v místě 408b, není obratný v řeči; o tom se vykládá i níže 429b n. Naopak jméno Kratylos, související se slovem κράτος = síla, i jméno Sókratés, obsahující tentýž kmen v druhé složce a kmen σω-, srv. σάος, σῶς = zdravý, v složce první, jsou podle Kratyly jména „správná“.
- 2 Prodikos z Keu, vynikající sofista za doby Sókratovy, proslul svým bádáním a svými přednáškami o významu slov.
- 3 Tuto Prótagorovu myšlenku posuzuje Platónův Sókratés zvláště v dialogu *Theaitétos* (152a nn.).
- 4 Euthydémos, sofista za doby Sókratovy, je znám nejvíce z Platónova dialogu po něm nazvaného, kde Platón karikuje jej a jeho bratra Dionysodóra jako pseudodialektické kejklíře.
- 5 Tyto příklady jsou voleny z operativní činnosti starověkého lékařství.
- 6 Těmito dvěma substantivy jsem chtěl vystihnout řecký pojem νόμος; samo slovo *zákon* by tu nestačilo, třebaže se mluví dále o *zákonodárci*. Zákonodárce tu je personifikovaný a blíže neurčený původ jmen, právě tak jako v *Timaiovi* je démiúrgos personifikovaný původ všehomíra.
- 7 Slovem *vid* překládám řecké slovo εἶδος, za něž by se mohlo užití též slova *idea*.
- 8 Sókratés chce dokázat, že různá jména téže věci v různých jazycích se liší jen svou látkou, ale že jsou dělána stejným způsobem se zřením na touž ideu.

- 9 V *Obraně* (20a n.) uvádí Sókratés svou rozmluvu s Kalliou, bohatým a štědrým zákazníkem sofistů, a v dialogu *Prótagoras* je Kalliův dům jevištěm filosofického dramatu.
- 10 Dvojsmyslné užití názvu Prótagorova spisu Ἀλήθεια, v němž Prótagoras vyslovil svou myšlenku o člověku – míře. Srv. *Theaitétos*, 162a.
- 11 *Il.* XX, 74.
- 12 *Il.* XIV, 291.
- 13 Narážka na verše *Il.* II, 811–814 (překlad O. Vaňorného):

*Strmý jakýsi vršek se zdvihá v popředí města,
štranou, na širé pláni, a s každé strany je volný;
smrteční ovšem lidé mu říkají Batieia,
bozi však Myriny rov, jež bývala obratná v boji.*
- 14 Platónův Sókratés se tu dovolává Homéra nepřesně, neboť verše, o které tu jde, *Il.* VI, 402 n., znějí (překlad O. Vaňorného):

*Hektór Skamanderským jej nazýval –
„Ilia hradbou“ ostatní lid,
vždyť Hektór sám byl záchranou Troje.*

Srv. *Il.* XXII, 506. Podle Homéra tedy bylo jméno Skamandrios užíváno od samého Hektora, ne od trójských žen. Jak patrně, začíná tu pracovat Sókratova fantazie, jež je pak čím dále tím plodnější.
- 15 V podobě poněkud změněné je tu citován verš *Il.* XXII, 507. Jméno *Astyanax* (u Vaňorného *Ilia hradba*) je složeno z kmene slova ἄστυ = město a ἄναξ = vládce.
- 16 Ačkoli osoby jimi jmenované byli Trójané, tedy barbaři. Poněchávám v textu slova τὰ ὀνόματα, jež Burnet vylučuje.
- 17 Proti Burnetovi vylučuji z textu po příkladu Astově slovo μόσχον.
- 18 My ovšem označujeme i tyto hlásky celými jmény, epsilon, ypsilon, omikron, ómega, ale to nejsou jména antická.
- 19 Složeno z kmene slovesa ἄρχω = vládnou a z kmene substantíva πόλις = obec.

- 20 Významy těchto jmen jsou vůdce, vůdce ve válce, dobrý válečník.
- 21 V prvním z těchto jmen je kmen slova *ιατρός* = lékař, v druhém sloveso *ἀκέομαι* = léčím.
- 22 Významem = Bohumil.
- 23 Znamená „pamatující na boha“.
- 24 Obsažen tu je kmen substantiva *ὄρος* = hora.
- 25 Přijímám čtení *καρτερία*.
- 26 Chrysispos byl jeden ze synů Pelopových; podle jedné báje ho usmrtili jeho bratři Atreus a Thyestes, žárlíce na něj, protože byl miláčkem otcovým. O Pelopovi, Myrtilovi, Atreovi a Thyestovi viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 163.
- 27 Jméno Pelops se tu vykládá jako složenina z *pelas* (blízko) a kmene *op-* znamenajícího vidění. Proti Burnetovi nevylučuji z textu slova *ἄξιον εἶναι ταύτης τῆς ἐπωνυμίας*.
- 28 O Tantalovi viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 161.
- 29 První z těchto akuzativů je přetvořený starý akuzativ *Ζῆν*, druhý, v attičtině pravidelný, je utvořen ke genitivu *Διός*. *Dii* a *Zéni* jsou dativy k hořejším akuzativům.
- 30 Místo *τις* přijímám proti Burnetovi čtení *τι*. Jménem Krona, představitele dávné generace bohů, bylo přezdíváno zaostalým lidem, viz *Euthydemos*, 287b. Ale zde má Sókratés spíše na mysli již svou etymologii, jež spojuje jméno Kronos se slovem *κόρος*. Toto homonymum znamená jednak sytost, jednak chlapce, jednak koště. Sókratés odmítá význam dítě, tvora nerozumného, a přijímá spojení s *κόρος* = koště, ale v tom smyslu, že to je nástroj čistící.
- 31 Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 9.
- 32 Narážka na Hésiodovu báseň *Theogonie*, jednající o rodech bohů.
- 33 Prospalta byl jeden z attických démů. Euthyfrón zde připomenutý je též domýšlivý a pověstný věštec, který rozmlouvá se Sókratetem v dialogu *Euthyfrón*, podle něho pojmenovaném.

- 34 První z těchto jmen souvisí s *εὐτυχής* = šťastný, druhé se *σφῶω* = zachraňuji, třetí = Bohumil.
- 35 Proti Burnetovi nevylučuji z textu slova *τοὺς θεούς*.
- 36 Proti Burnetovi nevylučuji z textu slov *δαίμονας τε καὶ ἥρωας καὶ ἀνθρώπους* a v rozdělení vět mezi Sókrata a Hermogena následuji Heindorfa.
- 37 O Hésiodově líčení pěti lidských pokolení viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 16.
- 38 Verše z Hésiodovy básně *Práce a dni*, 121–123, cituji s některými změnami.
- 39 Platónův Sókratés tu pomýšlí spíše na způsob psaní než na výslovnost; podle staré attické abecedy (do r. 403 př. Kr.) by byl mezi slovy *hérós* a *erós* rozdíl jenom v příděchu *h-*, protože v ní též znak *E* znamenal *e*, *ei* i *é*, jako *O* byl znak pro *o*, *ou* i *ó*.
- 40 Doplnuji v textu podle H. Schmidta *καὶ εἶπειν*.
- 41 Proti Burnetovi nedoplňuji ἦ.
- 42 Výrokem je míněna vazba *Dii filoi* = Dioví milý, jménem vlastní jméno *Difilos*.
- 43 V dialogu *Gorgias* (493a) je toto tvrzení přičteno „kterémusi z moudrých mužů“, jímž je míněn nejspíše pythagorejec Filolaos.
- 44 O nich viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 6 n.
- 45 Hestii, bohyni krby, bylo při obětních hodech obětováno na prvním místě, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 56.
- 46 Tj. neattická.
- 47 Rodiče Dioví a jeho sourozenců; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 9.
- 48 Jméno Rhea se tu spojuje se slovesem *ρεῖν* = téci a jméno Kronos – odchýlně od etymologie podané výše (*Crat.* 396b) – snad se slovem *ῥουινός* = zřídlo.

- 49 V *Il.* XIV, 200 n. (překlad O. Vaňorného):
*K hranicím Země teď jít mám úmysl, dárkyně plodů,
 matka kde bydlí Téthys a Ókean, prapůvod bohů.*
- Téthys byla podle Hésioda jedna z dvanácti Titánů, potomstva Úrana a Gaie, stejně jako Ókeanos, její choť; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 86.
- 50 Mytický básník, pod jehož jménem kolovaly v historické době „orfické“ básně a verše. Báji o Orfeovi uvádí L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 194 n.
- 51 Tuto etymologii předpokládá Platónův Sókratés v dialogu *Faidón*, 80d.
- 52 Sirény (Seirenes), nejznámější z Homérovy *Odyseie* (XII 154–200) jako mnohovědné pěvkyně, vábíci plavce v záhubu, byly v řeckém náboženství bytostí podsvětní, krvelační duchové zemřelých; jejich sochy byly stavěny na hroby.
- 53 Když Zeus a jeho sourozenci zvítězili v boji nad Kronem a ostatními *Titány*, svrhli je do zemských hlubin a drželi je tam ve vazbě.
- 54 V této podobě se vyskytuje jméno Persefony, královny podsvětí, na attických nápisech.
- 55 Protože v něm slyší slova φέρειν = nésti a φόνος = smrt.
- 56 Spojují totiž jméno *Apollón* se slovem ἀπολλύναι = hubítí.
- 57 Proti Burnetovi ponechávám v textu slova ὡσπερ τὸν ἀκόλουθον τε καὶ τὴν ἄκοιτιν.
- 58 *Apollón* s jedním *l* je podobno participiu ἀπολῶν = hodlající zahubiti; srv. pozn. 56.
- 59 Toto sblížení je usnadněno dórským tvarem *Mósa*.
- 60 Matka bohů *Apoillóna* a *Artemidy*, viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 34. Sblížení jejího jména s pojmem vůle je způsobeno asi dórským slovesem λάω = chci.

- 61 O zrození Afrodity z mořské pěny, již se obalil uřatý a po moři plující úd Úranův, čteme v Hésiodově *Theogonii*, 188–198.
- 62 Při této etymologii i při jiných, které se tu vyskytují, je třeba vědět, že řecké *h-* znělo slaběji než naše a že tedy nebránilo spojování *ha-* s *a-*. Tak je tomu např. i níže, kde se jméno *Héfaistos* odvozuje od *Faistos* „s připojeným *é*“.
- 63 Přijímám čtení εἴ τινων místo Burnetova ὦν τινων.
- 64 Parodie veršů *Iliady*, V, 221–223, kde Aincias vybízí Pandara (překlad O. Vaňorného):
*Proto si na můj vůz teď vystoupni – uvidíš brzy,
 jací jsou Troovi koně, jak dovedou po pláni širé
 střelhitě semo i tam bud' stíhat, nebo zas prchat.*
- 65 Viz *Kratylos*, výše 383b.
- 66 Ponechávám v textu slova καὶ ἡ γε ἴρις ἀπὸ τοῦ εἶρειν εἰοικεν κεκλημένη, ὅτι ἄγγελος ἦν, jež Burnet po příkladu Heindorfově z textu vylučuje.
- 67 Vtipně tu je využito dvojího významu adjektiva τραγικός, jež znamená buďto vztah ke kozlu, τραγός, nebo k tragédii.
- 68 Dithyramby, druh sborové lyriky, se vyznačovaly neobvyklými složeninami.
- 69 Tohoto tvaru užívá Homér.
- 70 Lví kůže byla v pohomérských básních i ve výtvarném umění odznakem Hérakleovým; byla to kůže nemejského lva, kterého Héraklés zardousil. Sotva tu je narážka na aisópskou bajku o oslu, který se přikryl lví kůží a strašil lidi i zvířata.
- 71 Myslí se přívrženci a pokračovatelé Hérakleitovi.
- 72 Zde je využito toho, že infinitiv συνιέναι je homonymní; sbíhá se v něm sloveso συνίημι = chápu se slovesem σύνειμι = scházím se.
- 73 Podle Plútarcha (*Lyk.* 1) se tak jmenoval jeden předek Lykúrgův.
- 74 Přijímám čtení ὄντως místo Burnetova ὄντος.

- 75 Platónův Sókratés mylně soudí, že se má říkat *katopton*, jako se říká *optos* (viděný), *optikos* aj.
- 76 Jméno *Fix* je vskutku doloženo v Hésiodově *Theogonii* (326) a je od něho odvozeno jméno boiótské hory *Fikion* (*oros*).
- 77 Podle *Iliady*, VI, 264 n., kde Hektór odpovídá své matce, jež mu nabízí víno (překlad O. Vaňorného):
*Nenos, vznešená máti, mi nyní chutného vína,
 mohla bys síly mě zbavit, a já bych chrabrosti pozbyl.*
- 78 Proti Burnetovi ponechávám v textu slova ἰσως δὲ αἰρετήν λέγει, ὡς οὐσης ταύτης τῆς ἕξεως αἰρετωπάτης.
- 79 Hláskou *ú* může být míněno i *o* ve slově *kalon* i *ú* v předpokládaném etymu *kalín*.
- 80 Přijímám čtení καλόν místo Burnetova καλοῦν.
- 81 Je zde řeč o tzv. nomu. Nomos byla pevná forma řecké hudební skladby, vyznačující se po svém rozvíti zvláštní složitou členitostí. Nomy byly zpívány a hrány zvláště na počest boha Apolóna, ale i na počest jiných bohů. Jestliže je Sókratova umělá etymologie slova *blaberon* pouhou předehrou nomu, lze čekat, že bude následovat ještě dlouhá řada podobných etymologických nápadů.
- 82 Slovo *deon* je homonymní, neboť náleží jednak ke slovesu δεῖ = jest třeba, jednak ke slovesu δεῖ = váže, od onoho docela různému.
- 83 Pomýšlí se asi na výslovnost *úki on*, kde je *úki* iónská forma záporky.
- 84 Výmluvy pronášeli svědci, aby se nemuseli dostavit k soudu.
- 85 Přijímám čtení τῷ σώματι místo Burnetova σώματος.
- 86 Je tu, jak patrně, rozdělení hlásek na tři skupiny: 1) hlasné, tj. samohlásky, 2) nehlasné a nezvukné, kam náleží explozivy *g k d t b p*, 3) nehlasné zvukné, např. *s, r*.
- 87 Proti Burnetovi ponechávám v textu slova τὰ ὄντα.
- 88 Proti Burnetovi ponechávám v textu slovo ἐνί.

- 89 Proti Burnetovi ponechávám v textu slovo ἡμίλν.
- 90 Jestliže se má pohyb jmenovat *hesis*, bylo by jméno pro jeho opak *a(h)esis*, ale místo toho se říká *stasis*.
- 91 Písmena *A* (= *a*) a *H* (= *e*) nejsou graficky o nic větší než jiná písmena; patrně tu Platón myslí ne grafické znaky, nýbrž hlásky samy, a jejich velikostí rozumí jejich fonetickou širokost a zvučnost.
- 92 Obsažena je v básni *Práce a dni*, 361 n. (v překladu Salačově):
*Přidávej po trošce trošku! Když mnohokrát po trošce přidáš,
 ani se nenaděješ – a hromada povstane z trosek.*
- 93 V *Iliadě*, IX, 644 n. „Prosby“ se jmenuje IX. zpěv *Iliady* proto, že v něm přichází k rozhněvanému Achilleovi Agamemnonovo poselstvo s prosbami o smíření.
- 94 V *Iliadě*, I, 343 n., praví Achilles o Agamemnonovi (překlad O. Vaňorného):
*neboť není schopen, by zpředu i zezadu poznal,
 jak by mu achajský lid mohl bezpečně u lodí válčit.*
- 95 Proti Burnetovi ponechávám v textu slovo ἔργα.
- 96 Toto určení pokládá Sókratés za potřebné, protože je možno „ukázati“ něco i slovním výkladem.
- 97 Proti Burnetovi nevkládám do textu οὐ.
- 98 Proti Burnetovi nevkládám do textu οὐδεῖς.
- 99 Viz *Kratylos*, 393d n.
- 100 K čemu se vztahuje tato narážka, není známo.
- 101 Přijímám čtení κοινώνει místo Burnetova κοινώνη.
- 102 Protože je možno – podle dřívějšího způsobu – spojovat slovo *hamartia* se slovesem *homartein* (doprovázeti) a *symfona* se *symferesthai* (spolu se pohybovati), čímž se obě slova dostávají do spojení s pojmem pohybu a mají tedy znamenat něco dobrého, jako slovo *synesis*, uvedené již výše ve spojení se slovesem *synienai* = scházeti se.
- 103 Přijímám čtení αὐτοῖ místo Burnetova αὐτῶ.

104 Tyto „sny“ Platónova Sókrata jsou Platónovy myšlenky o ideách; Platón tu zakrývá ironií svůj nejvyšší poznatek.

105 Proti Burnetovi ponechávám v textu slovo εἶνα.

Theaitétos

- 1 Za života Platónova bylo u Korintu bojováno dvakrát, jednou r. 394, na začátku tak řečené korinthske války, v níž byli Athéňané poraženi od Lakedaimoňanů, podruhé r. 369/368 v bojích Athéňanů s Thébami. Protože můžeme nyní pokládat za jisté, že trilogie *Theaitétos* – *Sofistés* – *Politikos* náleží do posledního období spisovatelské činnosti Platónovy, jest souditi, že tu Platón naráží na bitvu z r. 369/368.
- 2 Erineon je vesnice v Attice.
- 3 Předčítatelem je sluha, otrok.
- 4 Kyréné, rodiště Theodórovo, byla stará řecká osada v severní Africe, v Libyi.
- 5 Odborné vědy náležely ve starověku k filosofii v širším smyslu.
- 6 Jevišťem hovoru je některé gymnasion; jinoši se natírali olejem při cvičení těla.
- 7 Starověcí matematikové, neznajíce obecných čísel, užívali k výkladům matematických vztahů metody geometrické, grafické. Problém, o kterém vykládal Theodóros a který řešil Theaitétos se Sókratem Mladším, se týkal rozdílu druhých odmocnin jednotlivých čísel, odmocnin racionálních a iracionálních.
- 8 Čtvercová čísla jsou např. 1, 4, 9, 16.
- 9 Např. číslo 8 je možno si myslit jako obdélník s racionálními stranami (2x4), kdežto kdyby bylo myšleno jako čtverec, strana by racionální nebyla.
- 10 „Délka“ je v tomto kontextu tolik co naše druhá odmocnina z čísla „čtvercového“, tedy veličina souměřitelná „délkově“ (odmocnina racionální). „Mocnost“ je naše druhá odmocnina z čísla „obdélníkového“, neboť je „mocna“ souměřitelnosti

- pouze v možnosti, teprve když z ní vytvoříme čtverec, totiž když ji „umocníme“ (odmocnina iracionální). Pozoruhodné je, že Theaitétos používá v řeckém originálu jak pro náš obvyklý výraz mocninu, tak pro námi *ad hoc* zavedený výraz „mocnost“ téhož výrazu δύναμις. [Původní poznámku Fr. Novotného nahradil *ich.*]
- 11 Tak např. $\sqrt{8}$ je „délka“, $\sqrt[3]{16}$ je „mocnost“ = protože teprve ($\sqrt[3]{16}$) je „mocna“ racionálního poměru k $\sqrt{8}$.
- 12 Pojmů jméno, název, jmenovati, nazývati užívá Platón často o úkonech logických; tak i zde jde o to, stanovit a vymezit pro pojmy různých oborů vědění jejich společný nadřaděný pojem, tj. jejich rod, tedy pojem vědění.
- 13 Vnuk „spravedlivého“ Aristeida, slavného vítěze u Plataj; v Platónově dialogu *Lachés* přivádí jej jeho otec Lysimachos k Sókratovi do učení.
- 14 Prodikos z Keu, proslulý sofista; Platón o něm mluví ne bez ironie.
- 15 Spolu s Gorgiou nejvýznamnější ze sofistů 5. stol. př. Kr. Věta, kterou Sókratés cituje a dále posuzuje, byla obsažena v jeho spise nadepsaném Ἀλήθεια (Pravda). Slovo „člověk“ v oné větě chápe Platónův Sókratés jako individuální subjekt; v novověku jest druhdy vykládáno ve smyslu druhu.
- 16 Co následuje, není arci přesvědčení Platónova Sókrata. Prótagorovi samému nelze přičísti smíšení jeho noetické věty s naukami filosofů a myšlenkami básníků, které jsou v tomto odstavci uváděny. V touž souvislost je uvedeno Hérakleitovo učení v dialogu *Kratylos*, 401b–402d.
- 17 Parmenidés je hlavní představitel filosofické školy elejské; původce nauky o jednom, nehybném a nepomíjejícím jsoucnu, zásadně odporující nauce Hérakleitově o neustálém pohybu všeho. Tento protiklad označuje Platónův Sókratés v tomto dialogu (181) jako protiklad mezi „tekoucími“ a „zastavovateli celého světa“. Předchůdcem Parmenidovým byl Xenofanés, žák Parmenidův byl Zénón; poslední z významných představitelů elejské školy byl Melissos.
- 18 Viz předcházející pozn.
- 19 Hlasatel nauky o čtyřech živlech, v jejichž směšování a rozměšování, způsobovaných Láskou a Nenávistí, záleží život světa.
- 20 Epicharmos ze sicilské Megary náleží k zakladatelům komedie jako slovesného druhu. Homér je uváděn jako zástupce tragédie proto, že jeho básně byly hlavním pramenem látek pro skutečné tragiky. Aischylos prý nazval své tragédie „drobty z velikých hostin Homérových“.
- 21 Citovaný verš je z Homérovy *Iliady*, XIV, 204 (= 302). Podle Homéra je Ókeanos otec Titánů a Kronův; Tethys jest jeho manželka. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 86.
- 22 Na začátku VIII. zpěvu *Iliady* nakazuje Kronovec Zeus bohům, aby nepomáhali ani Řekům ani Trójanům, a aby dodal svým slovům důrazu, hrozí tomu, kdo by neposlechl, trestem a takto znázorňuje svou sílu (v. 19 nn., překlad O. Vaňorného):
- Vezměte zlatý řetěz a přivažte k nebeské báni,
sami se zavěste naň, jak bohyně všecky, tak bozi –
přec však s nebeských výšin by nebyl na zemi stažen
Kronovec, nejvyšší vládce – i kdybyste sebe víc táhli –,
avšak kdybych pak já chtěl zatahnout opravdu vážně,
vytáhl bych vás všecky i se samou zemí a mořem,
k vrchole olympskému bych potom zlatý ten řetěz
uvázal, takže by všecko pak viselo ve vzduchu volně:
o tolik vynikám já jak nad bohy všecky, tak lidi.*
- 23 Přeloženo podle rukopisného čtení ἀναγκάζω προσβιβάζων.
- 24 V příkladu, který následuje, může být hledán problém jen tehdy, když se pojem vztahu („více“ – „méně“) pokládá za podstatný znak věci, o kterou jde. Platónovo myšlení bylo tímto předpokladem leckdy uváděno do rozpaků. Aristotelés správně rozeznával kategorii vztahu od kategorie jsoucnosti.
- 25 Narážka na často citovaný verš Euripidovy tragédie *Hippolytos*, 612: „jazyk přísáhl, ale mysl je bez přísahy“.
- 26 Myšlenka velmi často opakovaná; rozvádí ji Aristotelés, *Met.* 982b, slovy: „Divením začínají lidé filosofovat i nyní i poprvé

tak začali, a to tak, že se zpočátku zastavili s podivem u nejbližších otázek a potom pomalu tak postupující se zamysleli i nad věcmi většími... A kdo se zamýšlí a diví, ten se domnívá, že neví.“

- 27 Iris jest v Homérově *Iliadě* poslicí bohů. Je to vlastně zosobnění duhy, která je symbolem spojení mezi nebem a zemí; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 75 n. Podle Hésiodovy *Theogonie* (265 n.) je jejím otcem mořský bůh Thaumás, jehož jméno je na našem místě významně spojováno se slovem θαῦμα = div a se slovem θαυμάζειν = divit se. Ovšem proč Platón myslí, že je Iris, bohyně duhy a poslice bohů, správně pokládána za dceru Thaumanta = Divu, není dosti jasné. E. Norden, *Antike Kunstprosa*, I, Darmstadt 1915, str. 410, pozn. 3, soudí, že duha, hrající všemi barvami, je obraz mnohostranného umění sofistů a že Sókratés položertovně přenáší to přirovnání na sofisty. Apelt v 22. poznámce ke svému překladu *Theaitéta* vykládá toto místo tak, že Iris jakožto poslice bohů poskytuje Platónovi vhodný obraz pro povolání filosofie jako prostřednice mezi nebem a zemí. Domnívám se, že se Sókratova myšlenka stane o mnoho jasnější, jestliže pojme i jméno Iris samo za jméno významné jako je jméno Thaumás, a soudím, že tu Platón – po svém známém způsobu etymologizování – předpokládá souvislost jména Iris s adjektivem ἰδους = vědoucí: Vědoucí bohyně je dcera Divu.
- 28 Zdálo by se na první pohled, že ti „slovutní muži“ jsou atomisté s Démokritem v čele, ale tato domněnka není tak jistá. Naše místo jest posuzováno v souvislosti s místem dialogu *Sofisté*, 246a, kde se ovšem materialisté stavějí v jiný protiklad, proti „přátelům idejí“ (248a).
- 29 Mýtem nazývá Platón tento výklad učení relativistů proto, že jej podává v epické formě a bez dialektického dokazování (proto také čteme v první větě, že všechno byl pohyb). Teorie čítí, která následuje, byla stručně napověděna již v dialogu *Theaitétos*, 152 a 154.
- 30 Krajním důsledkem relativistů je to, že rozkládají ve vztahy

i ta konkrétní jsoucna, která myslitelé jim protichůdní uznávají za jediné skutečná.

- 31 K uvedeným příkladům počítků a těch představ, jako je „člověk“ a „kámen“, přidává Sókratés náhle pojmy dobrého a krásného, na jejichž nerelativní jistotě mu nejvíce záleží.
32. Sókratés neuzívá k obraně věty Prótagorovy proti těmto novým pochybnostem myšlenky, která je zcela nasnadě, že totiž ve snách a v nemocech nejde o vjemy, nýbrž o zdání vjemů, nýbrž se uchyluje (*Tht.* 158) ve své ironii k výkladu krajně relativistickému, že totiž nelze vědět, kdy sníme a kdy bdíme, kdy jsme nemocni a kdy zdraví.
33. Po skončeném výkladu věty Prótagorovy přistupuje Sókratés k její kritice.
34. Novorozené dítě bylo pátý den po svém narození obřadně obnášeno kolem domácího oltáře; obřad ten měl význam očištný.
35. Skutečný citát ze spisu Prótagorova; podle Diogena Laertia, *Vitae*, IX, 51, a Eusebia, *Praep. evang.* XIV, 3, 7, bylo plné znění této myšlenky toto: „O bozích nemohu vědět ani že jsou, ani že nejsou, ani jaká jest jejich způsob; mnohé překážky totiž brání to vědět, i nejasnost té věci i krátkost života lidského.“
36. V Athénách byly velmi oblíbeny kohoutí (a křepelčí) zápasy; srv. *Leg.* 789b.
37. V orig. „prótagorský mýtus zahynul“. Tohoto rčení bylo užíváno na konci po způsobu našeho rčení „a už je pohádky konec“. Platón ho užívá o tom, o čem už není možno nebo není třeba dále mluvit, srv. *Philb.* 14a, *Resp.* 621b.
38. Pověstný athénský boháč, známý i z athénských dějin kolem r. 400 př. Kr.; Platón jej připomíná na několika místech jako ctitele a příznivce sofistů; hovor dialogu *Prótagoras* se koná v domě Kalliově, kde se sešli nejslavnější sofisté, Prótagoras, Hippias a Prodikos.

39. Narážka na myšlenku Homérova Priama v *Iliadě*, XXII, 71 nn. (překlad O. Vaňorného):

*Jest krásné při mládci všecko,
jestliže sklán jest v boji a kopím usmrčen ostrým,
leží – vše krásné je na něm, i po smrti, cokoli vidíš.
Když však zabít je kmet, když sedé na hlavě vlasy,
sedé na bradě vousy i hanbu mu zohyzdí psové,
není žalnější los, než takový, nebohým lidem.*

Podobně srovnává z estetického hlediska padlého mladého muže s padlým starcem Tyrtaios v básni zachované u řečníka Lycúrga v řeči proti Leokratovi (107).

- 40 Prótágoras neuznává objektivní pravdy, ale uznává objektivní dobro = prospěch.
- 41 Skirón byl podle attické pověsti loupežník na skalnatém pobřeží mezi Megarou a Athénami; přinucoval pocestné, aby mu myli nohy, a když to dělali, kopnutím každého shodil do moře. Ale sám byl tímž způsobem připraven o život od Thésea. Zmínka o Skirónovi na tomto místě není dost jasná; zdá se, že tu Platón přenáší i na Skiróna, co se vypravovalo o Antaiovi, připomenutém ve větě následující.
- 42 Antaios byl sílák v Libyi, jenž nutil každého mimojdoucího, aby s ním zápasil; nakonec byl sám přemožen od Héraklea.
- 43 Homér je tu citován jen pro zvláštnost svého rčení μάλα μύριοι (*Od.* XVI, 121; XVII, 422; XIX, 78), nikoli pro myšlenku; v překladu arci není vidět důvod citátu.
- 44 Proti Prótágorovu relativismu, jenž uvádí i krásno, spravedlivé, zbožné v závislost na obecném zdání, chce postaviti Sókratés názory těch, kdo s Prótágorou nesouhlasí. Ale tato polemika proti Prótágorovi je odsunuta epizodou, v níž je srovnáván filosof s praktikem, a Sókratés se k ní vrací teprve v místě 177c.
- 45 Podle athénskému procesního řádu byl při jistých procesech stranám vyměřen pro jejich řeči určitě stanovený čas; byl odměřován vodními hodinami, klepsydrou, a to tak, že pro

každý druh procesů takto omezených bylo stanoveno množství vody, jež se mělo nalíti do klepsydry.

- 46 Nevykládám z textu slova ἤν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν, jako činí podle Abresche Burnet. Vzájemnou přísahou (ἀντωμοσία) se zavazovaly sporné strany, že povedou spor poctivě a věcně.
- 47 K obrazu soudu se přidává obraz dramatických her a jiných básnických výstupů, které měly ráz závodů se soudci a udělováním cen.
- 48 Rodem z Milétu, žil v 6. stol. př. Kr., nejstarší z řeckých filosofů, matematik a astronom, původce učení, že voda je pralátkou všeho světa.
- 49 Čtu jako Diēs (a U. v. Wilamowitz-Moellendorff, *Platon*, I, str. 523, pozn. 1) podle Madviga τὰὺ místo rukop. τ' αὺ, jež přijímá Burnet.
- 50 Výklad a překlad tohoto místa originálu ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένον ἐπιδέξια ελευθερίας je nejistý. Výklad, podle kterého jsem přeložil, hledí k tomu, že svobodný občan athénský dbal, aby záhyby jeho svrchního šatu byly řádně upraveny, jak vidíme na řeckých sochách; známkou nedůstojné potrhlosti bylo vláčeti svrchní roucho po zemi. Avšak sloveso ἀναβάλλεσθαι má i význam hudební a užívá se ho o začínání zpěvu doprovázeného hrou na kitharu. Při tomto výkladu by bylo třeba přeložiti uvedená slova asi takto: „ale ve společnosti, když na něj dojde, neumí vzít do ruky kitharu, jak sluší člověku svobodnému“. Tento druhý výklad se doporučuje zvláště myšlenkou, která následuje.
- 51 Čtu rukop. ἀληθῆ, jež Burnet podle Athénaia z textu vylučuje.
- 52 Oblastí jsoucna zde není míněn nadsmyslný svět idejí – tam by Platón nekladl příklad bez boha –, nýbrž obecně to, co je možno nazvat „svět“. Tomuto pojetí dobře vyhovuje čtení rukopisu W (vídeňského) ἐν τῷ παντὶ místo čtení obecného ἐν τῷ ὄντι.
- 53 Odkaz na výklad přerušovaný v místě 172b (viz také pozn. 44).
- 54 S přívrženci Hérakleitovými; Hérakleitos byl z Efesu.

- 55 Viz pozn. 21.
- 56 Viz pozn. 17.
- 57 Zkoumání druhých, školy elejské, je provedeno až v dialogu *Sofistés*.
- 58 Ponechávám slova εμοιγε δοκει, která Burnet podle Stobaia z textu vylučuje.
- 59 Termíny originálu jsou άλλοωσις (přejinačování) a φορό (nesení).
- 60 Platón na tomto místě razí termín ποιότης, doslova „jakost“, odvozený od ποῖος, jaký; překlad toho termínu je latinské „qualitas“.
- 61 Výraz „*má se to tak*“ by už vyjadřoval jakousi stálost a přívrženci nauky o neustálém toku by ho nepřipustili; proto je opraven výrazem „*děje se to tak*“. Ironické rčení „*abychom jich nezastavili*“ má smysl „*abychom před nimi nemluvili o nějaké stálosti*“.
- 62 Tento příslovecný výraz se vyskytuje několikrát v řecké literatuře a znamená vybízeti někoho k tomu, v čem se dovede nejvíce uplatnit a co ho nejvíce těší.
- 63 Např. v *Iliadě* (III, 172) užívá Helena těchto přívlastků o Priamovi; i na jiných místech u Homéra se spojují tato dvě přídavná jména, odpovídající obvyklému spojení substantiv αἰδώς (ostých) a φόβος (strach).
- 64 Narážka na dřevěného koně trojského, plného ozbrojených mužů.
- 65 V orig. ιδέα; Apelt překládá „eine Form der Auffassung“. Diēs „une forme unique“.
- 66 Platón užívá slovesa παρέπεσθαί, provázeti, přidružovati se, kde by nám bylo snazší říci, že jsoucnost je nejobecnějším znakem všech věcí.
- 67 Theaitétos tu pojímá výrazy „dobré“ a „zlé“ v tom smyslu, v jakém se braly nahoře, totiž ve smyslu „prospěšné“ a „neprospěšné“, a proto zavádí do těch pojmů ohled na budoucnost; srv. *Tht.* 167 a 177 nn.

- 68 Čtu jako Diēs podle rukopisu W ὄν τι a nevynechávám slovo ἀκούει.
- 69 Ve svém sofistickém dokazování nemožnosti omylu užívá tu Sókratés chybného předpokladu, že se člověk obou věcí, o které jde, „dotýká svou duší“, to jest obě má jasně na vědomí; pak arci záměna není možná.
- 70 Ze závěru, že není nepravdivého mínění, vychází závěr, že všichni lidé mají stejně pravdu, se všemi svými důsledky.
- 71 Týká se případů obecně vypočtených v místě 191 n.
- 72 Týká se odpovědi Theaitétovy: „Nyní jsem zůstal pozadu mnohem více nežli tehdy“ (192) na Sókratův obecný výčet tří možných případů nesprávného mínění.
- 73 Třetí z oněch obecně vypočítaných možností nesprávného mínění Sókratés zvoleným příkladem nevysvětluje; byl by to případ, že vidí osobu, kterou nezná, ale pokládá ji za Theodóra (nebo Theaitéta), kterého zná.
- 74 Překladem „drsné“ není úplně vystiženo řecké epiteton λᾶσιον, jež značí vlastně „srstnaté“, „chlupaté“ a kterým Homér vyznačuje mužnou hruď, mužné srdce.
- 75 Viz *Tht.* 187 n.
- 76 Výrazy „míti“ a „býti majitelem“ nevystihují přesně rozdíl, který je v originále vyjádřen dvojicí slov ἔξις a κτήσις; lépe by jej vystihly naše právnické výrazy „držeti“ a „míti“, jichž jsme však v překladu sotva mohli užít.
- 77 Na takovéto domnělé spory ukazovali rádi sofisté a uváděli jimi ve zmatek své posluchače. Platón uvádí příklady toho v dialogu *Euthydémos*; tam sofista dokazuje, že když se člověk učí něčemu nazpaměť, učí se tomu, co zná, neboť zná písmena, z kterých se text skládá.
- 78 Narážka na vypravování patrně běžné, že vůdce přes brod dal takovou odpověď na otázku, jak hluboká je ta řeka; tato odpověď se stala příslovím o nabývání poznatků zkušeností.
- 79 Viz pozn. 45.
- 80 Čtu podle Jowetta κατὰ δικαστήρια.

- 81 Slovem „výměr“ překládáme tu řecké slovo *logos*, jehož význam je však mnohem širší, jak vidíme i z výkladu Sókratova na místě 206 n. Jde tu vlastně o analytický racionální výklad předmětu poznání; proto se praví dále, že co je jednoduché, jako např. hláska, je „nevýměrná“ (ἄλογον), kdežto slabika „má výměr“, je „výměrná“ (ῥητόν). Věc nevýměrná má jen jméno; pojmy „jméno“ a „výměr“ klade Platón vedle sebe a proti sobě i na četných jiných místech.
- 82 Platón tu představuje myšlenku připomenutou od Theaitéta jako myšlenku cizí: z Aristotelovy *Metafyziky*, 1043b, lze souditi, že tu jde o nauku Antisthenovu.
- 83 Obyčejně se klade skutečnost proti snu; Sókratés chce naznačit, že on sám, jako Theaitétos, opakuje tu cizí myšlenku.
- 84 Řecky στοιχεῖα ... συλλαβαί, kterýmiž slovy se v užším smyslu označují hlásky a slabiky; v řeckém originálu nejsou oba tyto významy rozeznávány. Slabika byla Řekům jednotkou netoliko fonetickou, nýbrž i grafickou; podle slabik se počítala délka řádků.
- 85 Platón rozděluje hlásky na tři druhy, na hlásky zvučné (φωνήεντα), jež zde nazývá „nejzřetelnějšími, to jest samohlásky (α ε ι ο υ η ω), na hlásky nezvuchné, to jest ražené souhlásky (jako např. b), a na polosamohlásky, to jest souhlásky trvací (jako např. s).
- 86 Dodejme příklad, že v sociologii je společnost něco jiného než prostý souhrn lidí.
- 87 V překladu nelze přesně vystihnouti rozdíl mezi prostým plurálem τὰ πάντα a τὸ πᾶν.
- 88 Zde je slovo *logos* pojímáno v nejširším smyslu = řeč, proto je možná definice jednoho jeho významu, která následuje.
- 89 Hésiodos, *Práce a dni*, v. 455 nn. (= *Báseň rolnická*, přel. A. Salač, str. 24):

*Řekne muž spoléhavý: „Však snadno si zhotovím povoz“.
Bláhový, tušení nemá: je sta dřev potřebí k vozu,
ta má především mít a domů je pečlivě snéstí.*

- 90 Mysie, krajina v severozápadní Malé Asii, byla u Řeků pověstná svou nekulturností a řeční „poslední z Mysů“ bylo příslovecné.
- 91 O počínání zbytečném a neúčinném.
- 92 Tak se jmenovala budova na athénské agoře, ve které úřadoval archón král; tam se podávaly žaloby pro rušení náboženství.

Sofisté

- 1 Elea (lat. Velia) byla řecká osada v jihoitalské krajině Lukanii, živé přístavní město, sídlo filosofické školy „elejské“, jejímiž představiteli byli Xenofanés, Parmenidés, Zénón, Melissos.
- 2 Vztahuje se na závěr dialogu *Theaitétos*, kde Sókratés praví: „Nuže a nyní musím na schůzku do královské stoy, k soudu ... ale zítra ráno, Theodóre, zase zde na shledanou!“
- 3 Narážka na místo *Odysseie*, XVII, 485 nn. (překlad O. Vaňorného):
*Vždyť přec bohové těž svým časem se zjevují v městech,
všelijak měnice tvář a cizincům podobní jsouce.
Tam pak na lidský pych neb na jejich pobožnost hledí.*
Kromě toho je tu vzpomenu i místa z *Odysseie*, IX, 269 nn. (překlad O. Vaňorného), kde Odysseus domlouvá Kyklopovi:
*Ty však bohů se boj, můj rozmilý! – Jdemet'sem s prosbou!
Jestit' mstitelem Zeus i hostů i prosebných lidí,
hostinný bůh, ježž prosebník ctný vždy průvodcem mívá.*
- 4 Čtu slovo γένος, jež Burnet vynechává.
- 5 Míněn je Sókratés Mladší, který je připomenut i v dialogu *Theaitétos* a který se v dialogu *Politikos* činně účastní rozpravy.
- 6 Překládáme-li slovem „umění“ řecký výraz τέχνη, hledíme spíše na jeho význam etymologický nežli na užší význam, nyní obvyklý.
- 7 Svým dělením pojmů dochází Platón druhdy pojmů, kterých se ve skutečném životě neužívá a pro které si namnoze sám tvoří umělá jména. V překladu jsme se snažili tuto umělost napodobovati výrazy jako živoľovecťví, chodolovecťví, ohradolovecťví, vidličáření apod.

- 8 Z následujícího rozdělení tohoto „vlhkolovecťví“ vidíme, že se do něho počítá i ptáčnictví; i vzduch se pokládá za živel vlhký a létání je „vzduchoplavba“.
- 9 Platón patrně založil tento svůj výměr udičnicka na svém odvození jména ἀσπαλιεύς (udičnick) od ἀνασπᾶν (táhnouti vzhůru).
- 10 Viz pozn. 9.
- 11 Slovo σοφιστής je odvozeno od σοφός = moudrý, znalý.
- 12 Obšrně vykládá Platón o „lahodících“ uměních v dialogu *Gorgias* (464b–466a); mezi ně tam počítá kuchařství, kosmetiku, sofistiku a rétoriku, kdežto zde je sofistika od lahodících umění oddělena.
- 13 V tomto odstavci proti Burnetovi nedoplňuji slova χειρωτικῆς a πιθανοθηρίας a nevynechávám ἡμεροθηρικῆς a μισθαγωγικῆς.
- 14 Proti Burnetovi nevyřučuji z textu καὶ πειρασκομένην.
- 15 Slovem „kejklířství“ překládáme řecké slovo θαυματοποιική, znamenající vlastně „dělání divů“; k tomuto umění počítal Platón i loutkové hry. V *Zákonech* (658b n.) je dělání divů jedním druhem zábav vedle přednesů rapsodií, zpěvu s průvodem kithary, provozování tragédií a komedií.
- 16 Toto umění, zvané řecky ἐπιδεικτικῆ, jež poskytuje jen zábavu, je odděleno od umění, jehož předmětem jsou nauky.
- 17 Směšným, tj. nezvyklým jménem nazývá Platón jméno ψυχημπορικῆ (obchod pro duše).
- 18 Ponecháváme řecký název, odvozený od slova ἔρις = pře, protože tu jde o určitou metodu slovních zápasů, známou v době Platónově i později.
- 19 V překladu není vystižena hra slov διαφορᾶς διαφθορᾶν.
- 20 Toto třídění je provedeno i v dialogu *Gorgias* (464b): jako má ošetřování těla dva druhy, gymnastiku a lékařství, tak má dva druhy politika, zákonodárství a soudnictví. Na našem místě je obdobou gymnastiky ne zákonodárství, nýbrž vyučování.

- 21 Král perský, příslovečný příklad bohatství a štěstí.
 22 Proti Burnetovi nevkládám po ἀναλάβωμεν slovo ἔν.
 23 Tato myšlenka je přechodem k druhému, hlavnímu tématu tohoto dialogu, k úvaze o jsočnosti nejsoucná.
 24 O takovémto tvoření vykládá Platón i v *Ústavě* (596c), maje při tom na mysli dělání obrazů v zrcadlech a malířství: „Neboť právě tento umělec dovede udělati nejenom všechny druhy náradí, nýbrž dělá i všechno, co roste ze země, a vyrábí všechny živoky, mezi jinými i sebe, a mimo to vyrábí i zemi, nebe, bohy, všechno, co jest na nebi, i všechno, co jest pod zemí v Hádu.“
 25 Narážka na vypravování o perské razii v Řecku; srv. *Leg.* 698c n.:

Neboť přibližně deset let před námořní bitvou u Salaminy přišel Datis v čele perské výpravy, kterého Dareios poslal výslovně proti Athéňanům a Eretrianům, aby je zotročeny přivedl, pohroziv mu smrtí, jestliže to nevykoná. A Datis ve velmi krátké době svými četnými myriádami s vynaložením síly nadobro podrobil Eretriany a do naší obce pustil velmi zstrašující zprávu, že mu neunikl ani jeden z Eretrianů; vojáci Datidovi totiž prý vzavše se za ruce zatáhli jakoby síti celé území eretrijské.

Ovšem v originálu jsou slova βασιλικός λόγος, jež jsme přeložili „královská řeč“, volena úmyslně se zřením na mnoho významnost slova λόγος, takže na našem místě Platón jistě zároveň pomýšlí na příkaz „vysostného úsudku rozumu“.

- 26 O uměleckých výtvorech, při kterých je perspektivní zkreslování vznikající při názoru vyrovnáváno umělými odchylkami od přirozených proporcí („obrácená perspektiva“).
 27 Tj. jinak by nebyla nepravda možná.
 28 Tyto Parmenidovy verše jsou znova uvedeny – s malou odchylkou v textu – níže v místě *Soph.* 258d, když byla dokázána nesprávnost tohoto Parmenidova mínění, popírajícího realitu nejsoucná.

- 29 Nevylučuji slovo ῥήμα, jako činí Burnet.
 30 V řečtině τινέ proti množnému číslu τινές.
 31 Čtu podle U. v. Wilamowitze-Moellendorffa, *Platon*, II, str. 351: οὐκ ὂν ἄρα ὄντως ὄντως ἐστὶν ὄντος ἢν λέγομεν εἰκόνα.
 32 Na místě 238a bylo – prozatím – uznáno, že není možné, aby se někdy připojovalo některé ze jsoucen k nejsoucnu.
 33 Čtu odchylně od Burneta s A. Dièsem ἀλλ' ὦρα δὴ βουλευέσθαι.
 34 K obrazům (εἰδωλὰ) náleží např. i obrazy v zrcadle; vyobrazení (εἰκόνας) jsou díla lidského umění.
 35 V slově „vlídně“ je jistá ironie; pravý smysl je asi „lehkovážně“.
 36 V přehledu filosofie o přírodě, který následuje, jsou narážky na různá sporná mínění, z nichž některá nelze s jistotou přičísti určitým myslitelům. Pro Platóna jsou ta jednostranná dogmata vskutku již jenom mýty. Podobně, ale z praktického hlediska, o nich mluví Isokratés: „Jeden (ze starých mudrců) tvrdil, že jest nescíslné množství jsoucen, Empedoklés, že jsou čtyři a že jest mezi nimi svár a přátelství, Ión, že jich není více nežli tři, Alkmeón uznával jenom dvě, Parmenidés a Melissos jedno, Gorgias pak vůbec žádné. Podle mého mínění jsou vypravování o takových divech podobna představením kejklířů, která nejsou k žádnému užitku, ale bývají obstoupena nerozumnými lidmi; kdo chtí dosáhnouti nějakého prospěchu, mají ze všech škol odkliditi řeči, které jsou zbytečné, i činy, které nic nepřispívají k životu.“ (*Antidosis*, XV, 268 n.)
 37 Hérakleitos z iónského Efesu a Empedoklés ze sicilského Akragantu. Slovy „silnější (vl. napjatější) z mús“ je míněn Hérakleitos se svým názorem o ustavičném napětí mezi protivnými principy; „slabší músy“ je nauka Empedokleova.
 38 Parmenidova škola elejská.
 39 Při tomto předpokladu je věc totéž co jméno a pak není věci, ke které by se jméno vztahovalo, leda k sobě samému.

- 40 Krajní materialisté, nazvaní v místě *Soph.* 248c „synové země“.
- 41 U Platóna je slovo εἶδη mnohem méně filosofickým termínem nežli slovo „ideje“ u nás; druhdy je významem totožné se slovem γέννη = rody (jsoucen). Auguste Diès je překládá do francouzštiny slovem „formes“.
- 42 Proti Burnetovi nevylučuji z textu ὀρίξειν.
- 43 Slovem „mohutnost“ není přesně vystiženo řecké δύναμις. Jak je patrné ze souvislosti, jde zde o schopnost aktivního nebo pasivního poměru. V dialogu *Faidros* (270c) je takováto schopnost uvedena mezi základními vlastnostmi každé podstaty, a to podle nauky Hippokratovy. Na našem místě je tento „dynamismus“ jsoucna jen zatímní a neznamená obrat v Platónově myšlení.
- 44 „Přátelé idejí“ jsou zde myšleni jako protivníci materialistů; jejich stanovisko nelze přesně přičísti ani Platónovi samému, ani jiné známé filosofické škole; jsou to krajní idealisté, neuznávající u idejí žádné dynamičnosti.
- 45 Narážka na dětskou hru, které odjinud neznáme.
- 46 Výrazem „jsoucno“ (τὸ ὄν) Platón druhdy zpředměťtuje pojem „bytí“ (τὸ εἶναι), jemuž se více blíží výraz „jsoucnost“ (ἡ οὐσία); jindy znamená „jsoucno“ (τὸ ὄν) úplně substantivně „to, co jest“ a vyskytuje se i v plurálu „věci, které jsou“.
- 47 Nezralí mudrci, které má Platón na mysli, neuznávali u slova „jest“ význam obecné spony a tvrdili, že se ho smí užívat jenom v soudech identických.
- 48 Oni mladí lidé a pozdě se učící staří, o kterých byla řeč výše v místě 251b n., viz předcházející poznámku. Ti nepřipouštějí větu „člověk je dobrý“, v níž by byl člověk nazýván „různým“, tj. něčím jiným než člověkem, a to „pro společenství s různým stavem“, tj. s dobrotou.
- 49 Příslovečný břichomluvný věštec.
- 50 Směšováním jsoucen vyjadřuje Platón, že jedno jsoucno může být predikátem druhého. Soud „klid jest“ pokládá za výraz smíšení klidu a jsoucna (= bytí).

- 51 Tj. výrazem „ne velké“ označujeme jenom to, že je něco různé od velkého, a nijak tím nevyjadřujeme, že to je – proti jiným věcem – malé, neboť to může být i stejné s nimi.
- 52 Nekrásno je odděleno jako část od pojmu různosti a tato část nabývá svého určení tím, že je postavena proti pojmu krásna.
- 53 Srv. výše *Soph.* 237a.
- 54 Viz *Soph.* 251b. Také v tomto odstavci Platón odmítá dialektické kejklířství a staví proti němu metodu vážné dialektiky, při níž je třeba se vmýšleti do důvodů toho, s kým se rozmlouvá, i do vztahů, v kterých se věci ukazují.
- 55 V originále je slovní hra se slovem πρόβλημα, jež znamená obecně to, co je předhozeno; může to být i věc nastavená k ochraně i otázka předložená k řešení („problém“).
- 56 Viz *Soph.* 253a.
- 57 Platón nemá slova pro to, co nazýváme „věta“.
- 58 Proti Burnetovi nevkládám druhé λεγόμενα.
- 59 Viz *Th.* 189e.
- 60 Slovem „zdání“ překládáme zde – ne dost přesně – Platónův výraz φαντασία, kdežto v místě 236b bylo třeba překládat příbuzné slovo φάντασμα „přelud“ a φανταστική „umění přeludové“, protože tam jde jen o jeden druh zdání, zdání nepravdivé, kdežto zde je myšleno zdání obecně jako jev psychologický. Jak vzniká zdání ze spojení mínění s vjemem, ukazuje Platón příkladem ve *Filébovi*, 38b–39c.
- 61 Viz *Soph.* 236b.
- 62 Myslitelům, kteří jsou schopni rozuměti takovému dělení a sami ho užívají.
- 63 Čtu bez ἄν, jež vkládá Burnet.
- 64 Srv. *Th.* 193c n.: „Jako vznikají zrakové klamy v zrcadle, když zrak převrací právě v levé.“ Obšírně vykládá Platón svou teorii vidění a zejména, jak vznikají ze styku ohně vnitřního a ohně vnějšího obrazy v zrcadlech, v *Tim.* 45b nn.

- 65 Platón je nazývá neobvyklým složeným slovem δοξομμητικῆ, a proto omlouvá odvážnost toho výrazu.
- 66 Narážka na Homérovu *Iliadu*, VI, 211, kde Glaukos končí vypravování o svém rodu slovy (v překladu O. Vaňorného)
z takého původu tedy a z také pocházím krve.

Politikos

- 1 Sókratés Mladší, připomenutý již v dialozích *Theaitétos* a *Sofistés*, účastní se rozmluvy jedině v tomto dialogu. Je to nepochybně historická osoba, významná pro Platóna i vedle Platóna. Platón se o něm zmiňuje také ve svém *Jedenáctém dopise* a mluví o něm i Aristotelés v *Metafyzice*, 1036b24.
- 2 Po sofistovi, jenž byl „sestrojen“ v dialogu *Sofistés*.
- 3 Egyptský bůh Ammón byl uctíván také v Kyréně, rodišti Theodórově.
- 4 O podobnosti Theaitétově se Sókratem se zmiňuje Theodóros v *Theaitétovi*, 143e.
- 5 V Athénách byl rozdíl mezi obecnými, úředními lékaři, volenými ve sněmu a od obce placenými, a lékaři soukromými, kteří se postavením mnoho nelišili od otroků.
- 6 Platón užívá názvu „praktická umění“ asi v tom smyslu, který je obsažen v našem výrazu „výrobní činnosti“; proto není královské umění, ba ani umění stavitelské uměním praktickým.
- 7 Řecké slovo, které překládáme slovem „chov“, je τροφή a to souvisí se slovesem τρέφειν „živiti“. Museli jsme užití slova širšího než „živění“, ale Platón později (275d n.) hledí právě na ten užší význam slova τροφή a odlučuje pojem královského umění od umění „živitelského“.
- 8 Mínění o zvláštní rozumnosti jeřábů bylo u Řeků rozšířené; projevy té rozumnosti vypočítává Aristotelés v *Hist. animal.* IX, 10.
- 9 Narážka na přísloví σπεῦδε βραδέως = „festina lente“ (pospíchej pomalu).
- 10 „Různosubní“ jsou jednokopytníci, protože se u nich děje páření i mezi jedinci různých druhů.

- 11 Ve výkladu, který následuje, užívá Sókratés vůči mladým matematikům s žertovnou důkladností Pythagorovy věty, aby vyjádřil rozdíl mezi dvouožci a čtyřožci. V řečtině svádí k tomu geometrickému obrazu to, že slovo *πούς* znamená i nohu i stopu jakožto míru a slovo *δύναμις* schopnost i druhou mocninu, *čtverec*.
- 12 Na který rod zvířat se tu naráží, není dosti jisto. Starší a rozšířenější výklad je, že tu jsou míněni *ptáci*; v této souvislosti pak je chápáno mnohoznačné adjektivum *εὐχερῆστᾶτος*, jež jsme přeložili slovy „nejméně vybíravým“, ve významu „nejhbitější“. **Ale i postupu dělení i poukázání na směšnost, zejména pak slovům, která následují, o muži pro nevybíravý život nejlépe vycvičeném, lépe vyhovuje výklad, že se ta narážka vztahuje na vepře.** Při tom výkladu je soudit, že ptáci byli oddělení už dříve, když byl „suchochov“ rozdělen na chov živočichů létavých a na chov živočichů chodících. Oddělením rohatců a jednokopytníků a vyloučením psů zbyli jako předměty stádního chovu vepři a lidé; ti byli od sebe oddělení podle počtu noh.
- 13 S pasákem vepřů. Apeťt vhodně poznamenává, že se tu opět žertovným způsobem setkávají Odysseus a Eumaios.
- 14 V dialogu *Sofistés* (227b) je obšírněji vyloženo, že cesta usuzování, tj. dialektická metoda, „nepokládá jednu věc za směšnější druhé“.
- 15 Zdá se, že tu Platón nedopatřením napsal τὸ πεξόν (rod chodících živočichů) místo τὸ ξηρόν (rod suchozemský); viz *Polit.* 264d n.
- 16 Diogenés Laertios vypravuje (*Vitae*, VI, 40), jak kynik Diogenés zesměšnil Platónův výměr, že člověk je neopereňný dvounožec; oškubal kohouta a ukazuje na něj řekl: „Tohle je Platónův člověk.“
- 17 K přirovnání bylo užito v místě 260c n. pojmu obchodníka s vlastními výrobky.
- 18 Hrou tu Platón nazývá mýtus, který následuje, protože se mýty vůbec vypravují pro zábavu a protože tento mýtus je od něho přímo vymyšlen z tradičního motivu hrou jeho obraznosti;

- mythos* je i tu protikladem *logu*. Mýtus tu má zastoupit dialektické objasnění, oč je pojmový rozsah královského umění užší než pojmový rozsah umění pastýřského.
- 19 O tomto sváru viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 163.
 - 20 Bůh Hermés pomstil smrt svého syna Myrtila tím, že způsobil svár mezi Pelopovými syny Atreem a Thyestem. Z jeho vůle se v stádech Atreových vylíhlo jehně se zlatým rounem. Toho jehněte chtěl Atreus užít proti svému bratru Thyestovi za důkaz svého práva na trůn, ale Atreova žena, svedená od Thyesta, dala osudné jehně Thyestovi. Atreus byl v nebezpečí, že bude zbaven trůnu, ale tu mu dosvědčil Zeus jeho právo jiným divem, totiž obrácením směru Slunce a hvězd, na znamení, že se na Zemi převrací všechen řád. Narážka na oba ty divy je v Euripidově *Oresteovi*, v. 982 nn.
 - 21 Za vlády Kronovy byl podle vypravování Hésiodova zlatý věk lidstva; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 16.
 - 22 Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 13.
 - 23 Jako živý tvor je líčen vesmír i v *Timaiovi*, 30b nn.
 - 24 V orig. „chodí po nejmenší noze“. Platón tu má patrně na mysli představu točícího se vlka, jako zase myšlenka o samočinném zpětném otáčení byla u něho vzbuzena asi pozorováním, jak se otáčí předmět zavěšený např. na niti.
 - 25 Nám je nasnadě objasniti si děje související se zpětným otáčením všehomíra představou obráceně běžícího filmu.
 - 26 Dávným časem se myslí stav před stvořením, tj. uspořádáním všehomíra, o kterém vypravuje mýtus z dialogu *Timaios*.
 - 27 Do chaotického stavu před stvořením světa. Podle dialogu *Timaios* vytvořil démiúrgos živly, z nichž se skládá tělo světa, formováním, tj. omezením, bezvarého a neomezeného prostoru. Výrazů „podobný“ a „nepodobný“ užívá Platón ve spojení s určením „sobě samému“ o tom, co má a nemá určitou formu,

co je pravidelné a nepravidelné; např. v *Timaiovi* (33b) praví, že démiúrgos dal vesmíru podobu koule, protože to je tvar ze všech nejdokonalejší a nejpravidelnější, uznáváje, že pravidelné je tisíckrát krásnější než nepravidelné.

- 28 Pallas Athéné.
- 29 Pojem ošetřovatele, opatrovatele je vyšší než pojem pastýře, starajícího se též o výživu a jiné potřeby stáda, a lze do jeho rozsahu položit i pastýře i krále. Srv. pozn. 7.
- 30 Obrazné platónské výrazy pro nabývání pevných poznatků a pro nejistotu.
- 31 Viz *Polit.* 268d.
- 32 Míněna jest výroba plsti.
- 33 Viz *Polit.* 259b n.
- 34 Slovem „konopí“ překládáme řecké slovo σπάργαν, což je vlastně vítečník sítinový, *Spartium iunceum L.*
- 35 Valchářství bylo u Řeků důležité řemeslo; valcháři se zabývali jednak úpravou utkaných vlněných látek, jednak čištěním nošeného oděvu, jednak i krejčovstvím.
- 36 Člunkem se jednak rozdělují niti osnovy, jednak se spojuje osnova s útkem.
- 37 Toto paradoxní spojení pojmů „jsoucnost“ a „dění“ se zakládá na mínění, že každé dění spěje k jistému jsoucnu, k jisté ideji, a to jsoucno že je tedy v něm jaksi obsaženo.
- 38 Toto rozeznávání měřítka relativního a absolutního je nutný důsledek Platónovy nauky o idejích.
- 39 Tento důkaz je jádrem dialogu *Sofistés*.
- 40 Mínění tu jsou zejména pythagorejci, jimž podle Platónova soudu chybí dialektické umění dělení a spojování pojmů.
- 41 Platón uznává sice dichotomii za nejdokonalejší dělení, ale nechce ji provádět násilně. Co jsme přeložili „na přirozené složky“ je řečeno v orig. κατά μέλη = po údech.
- 42 Jak je hrnčířské umění účastno při výrobě vozidel, není dost jasno, a proto Apelt navrhuje místo κεραμικῆς čísti

γραμμικῆς, což překládá „praktická geometrie“. Ale tato oprava je málo podobna pravdě. Snad jakýmsi opominutím jmenuje Platón hrnčířské umění teprve v této souvislosti, ač je měl jmenovat již v předešlém odstavci o nádobách.

- 43 Řecké slovo κουργά, jež překládáme „stříž“, souvisí se slovesem κείρειν, jež znamená i stříhati (např. vlasy, vlnu) i „kácet“ (dříví).
- 44 Nepokládám za nutné doplňovat s Madvigem a Burnetem na začátku věty ἄ.
- 45 V mnohých řeckých státech byl z náboženských důvodů i po zrušení království ponechán titul krále a přenesen na úředníka, který zastupoval obec před bohy. Také v Athénách měl jeden z devíti archontů titul βασιλεύς, „král“.
- 46 Ironicky a důrazně tu ukazuje Platón na sofisty jako na třídu lidí, kteří jsou napohled politickému umění velmi blízcí, ale právě tím pravé politice nebezpečnější. Jsou to politikové zručných ústavních forem.
- 47 Roztřídění ústav, které následuje, se poněkud odchyluje od genetického výkladu o ústavách, který podává Platón na začátku VIII. knihy své *Ústavy*.
- 48 Teprve Aristotelés rozlišuje oba druhy vlády lidu i jmény, užívaje názvu δημοκρατία o takové vládě, která hledí jednostranně prospěchu nemajetných, a názvu πολιτεία o spravedlivé vládě množství. Srv. také *Polit.* 302d n.
- 49 Hry podobné našemu šachu nebo dámě byly u Řeků známy již za homérské doby; srv. *Odyssea*, I, 106 nn. (překl. O. Vaňorného):
*Pallas ženichy mužné tam zastihla: tito si právě
na dvoře v kaménky hrou blíž dveří krátili chvíli,
sedíce na kožích krav, jež kázali zabíti sami.*
- 50 Po příkladu Apeltově vynecháváme čárku po ἡγούμεθα a pokládáme větu ὥσπερ ... ἄρχοντας za určení k předcházejícímu νομιστέον. Výrazu „vláda“ užívá Platón často, kde chce vyjádřit poměr odborníka k neodborníku a kde my spíše mluvíme

- o „službě“. U Platóna lékař vládne nad nemocným, kormidelník nad cestujícími na loďi. Ale nad uměním lékařským, vojenským, soudcovským ap. vládne zase vyšší umění, které jediné dovede rozeznat, zdali by bylo užítí toho nebo onoho odborného umění v jistém případě dobré, či ne. Viz *Polit.* 304a–e.
- 51 Citát z *Iliady*, XI, 514 (překl. O. Vaňorného):
*nebot' lékařský muž jest cenou za mnoho jiných:
 umí' vyříznout šípy a přiložit hojivé léky.*
- 52 Zápisy o usneseních sněmu byly uchovávány v státním archivu; důležitější usnesení byla kromě toho vrývána do kamene a desky s těmi zápisy byly veřejně vystavovány.
- 53 V celém tomto přirovnání je mnoho ironických narážek na státní zřízení athénské.
- 54 Ohlas žalob pronášených proti Sókratovi; srv. *Apol.* 18b.
- 55 Míneňa je tu aritmetika, planimetrie, stereometrie, mechanika.
- 56 Proti běžným pěti různým formám „napodobenin“ dokonalého zřízení má pravá, ideální ústava jen jednu formu, království.
- 57 Slovo aristokracie znamená „vláda nejlepších“.
- 58 Čtete ve větě originálu podle Apelta μή místo ἤδη.
- 59 O nerostu zvaném adamas píše Platón v *Timaiovi*, 59b: „Květ zlata, látka pro svou hustotu velmi tvrdá a začernalá, byl nazván adamas.“ O který nerost tu jde, nebylo dosud zjištěno.
- 60 Logický spor, který je mezi různými druhy téhož rodu, svádí v tomto případě k nesprávným závěrům o „nepřátelství“ mezi druhy ctností.
- 61 Ostrost (ὀξύτης) hlasu neznámá jenom to, co u nás, nýbrž „ostrými“ (ὀξεῖς) nazývali Řekové také vysoké tóny, kdežto „těžkými“ (βαρεῖς) tóny hluboké.
- 62 „Statečný“ (ἀνδρεῖος) znamená tu asi „rázný“, „energický“.
- 63 Slovem „vážnosti“ překládáme tu adjektivum βαρέα, jež o tónech znamená také hloubku (viz pozn. 61).

- 64 O takovém „očišťování“ obce vykládá Platón obsírněji v *Zákoněch*, 735d n.
- 65 Platón tu krásně užívá rozdílu mezi osnovou a útkem, na nějž poukázal již výše, v místě 282e.
- 66 Přijímám Stephanovu opravu φύσει místo rukop. φύσεως.
- 67 Epigamia se nazývalo právo vzájemných sňatků, ujednávané mezi různými státy (srv. římské *conubium*).
- 68 Někteří kritikové textu, též U. v. Wilamowitz-Moellendorff (*Platon*, II, str. 352), soudí, že tuto poslední větu pronáší Sókratés Starší; jejich důvody však nepřesvědčují.

Seznam zkratek

ARISTOTELÉS

<i>Eth. Nic.</i>	<i>Ethica Nicomachea</i>
<i>Met.</i>	<i>Metaphysica</i>
<i>Poet.</i>	<i>Poetica</i>
<i>Pol.</i>	<i>Politica</i>
<i>Rhet.</i>	<i>Rhetorica</i>
<i>Hist. animal.</i>	<i>Historia animalium</i>

DIOGENÉS LAERTIOS

<i>Vitae</i>	<i>Vitae philosophorum</i>
--------------	----------------------------

EUSEBIOS

<i>Praep. evang.</i>	<i>Praeparatio evangelica</i>
----------------------	-------------------------------

GELLIUS

<i>Noctes Att.</i>	<i>Noctes Atticae</i>
--------------------	-----------------------

HÉSIODOS

<i>Theog.</i>	<i>Theognis</i>
---------------	-----------------

HÉRODOTOS

<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>
--------------	------------------

HOMÉROS

<i>Il.</i>	<i>Ilias</i>
<i>Od.</i>	<i>Odyssea</i>

HORATIUS

Carm. *Carmina*

LUCRETIUS

De rerum nat. *De rerum natura*

MACROBIUS

Saturn. *Saturnalia*

PLATÓN

Alc. I *Alcibiades I*
Alc. II *Alcibiades II*
Apol. *Apologia*
Ax. *Axiochus*
Crat. *Cratylus*
Criti. *Critias*
Crito *Crito*
Ep. *Epistulae*
Epin. *Epinomis*
Euthyd. *Euthydemus*
Euthyphr. *Euthyphro*
Gorg. *Gorgias*
Hipp. Ma. *Hippias Maior*
Hipp. Mi. *Hippias Minor*
Charm. *Charmides*
Ion *Ion*
Lach. *Laches*
Leg. *Leges*
Lys. *Lysis*
Menex. *Menexenus*
Meno *Meno*
Min. *Minos*
Parm. *Parmenides*
Phaedr. *Phaedrus*
Phd. *Phaedo*

Philb. *Philebus*
Polit. *Politicus*
Prot. *Protagoras*
Resp. *Respublica*
Soph. *Sophista*
Symp. *Symposium*
Theag. *Theages*
Tht. *Theaetetus*
Tim. *Timaeus*

PLINIUS

Natur. hist. *Natur. hist.*

PLÓTINOS

Enn. *Enneades*

PLÚTARCHOS

Lyk. *Lycurgus*

PROKLOS

In Eucl. *In primum Euclidis librum commenatrius*

TACITUS

Dial. de or. *Dialogus de oratoribus*

THÚKYDIDÉS

Hist. *Historiae*

XENOFÓN

Hell. *Hellenica*

Seznam literatury

- Groh, F., *Topografie starých Athén*, II, Praha 1913.
Groh, F., *Řecké divadlo*, Praha 1933².
Hermann, C. F., *Platonis Dialogi*, VI, Lipsiae 1902.
Novotný, F., *Platonis Epistulae commentariis illustratae*, Praha 1930.
Novotný, F., *O Platonovi*, III, Praha 1949.
Novotný, F., *Platonis Epinomis commentariis illustrata*, Praha 1960.
Places, E. des, Platon, *Euvres complètes*, XII, 2, Paris 1956.
Saska, L. F. – Groh, F., *Mythologie Řekův a Římanův*, Praha 1925⁶.
Stiebitz, F., *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1940².
Stiebitz, F., *Z dějin východních národů*, Praha 1941.
Stiebitz, F., *Řecká lyrika*, Praha 1945.
Šílený, T. – Hejzlár, G., *Řecké starožitnosti*, Brno 1926³ (1937⁴, 1947⁵).
Wilamowitz-Moellendorff, U. v., *Platon*, I, II, Berlin 1920.

Ediční poznámka

Pro I. svazek Platónových spisů jsme použili překlady Františka Novotného vydané Janem Laichterem. Pro dialogy *Euthyfrón*, *Obrana Sókrata* a *Kritón* jsme použili druhé vydání z r. 1942 (1. vyd. 1934); pro dialog *Faidón* druhé vydání z r. 1941 (1. vyd. 1935); pro dialog *Kratylos* vydání z r. 1935; pro dialog *Theaitétos* vydání z r. 1933; pro dialog *Sofisté* vydání z r. 1933; pro dialog *Politikos* vydání z r. 1934.

Oproti uvedeným vydáním jsme vypustili úvody překladatele k jednotlivým dialogům. V dialozích jsme opravili několik věcných přehlédnutí původního vydání. Po obsahové stránce jsme do textu dialogu *Euthyfrón* zasáhli na místě 6d11, kde jsme výraz „onu způsobu samu“ přeložili obdobně jako v *Men.* 72c6 výrazem „onen vid sám“. V *Obraně Sókrata* jsme do textu zasáhli na místě 22c1, kde jsme výraz „své výtvořiny rozumovým věděním“ přeložili s přihlédnutím k řeckému textu výrazem „svá díla moudrostí“. Řecká slova ἀρετή a δημιουργός jsme podle vydání z r. 1934 přeložili jako „ctnost“ a „řemeslník“. Prvního vydání z r. 1934 jsme se přidrželi také v místech *Apol.* 19d2, 31b5; *Criti.* 44d8, 47a10, 51d8, 52d1. Do obsahové stránky *Faidóna* jsme zasáhli při překladu řeckých slov σωφροσύνη, φρόνησις a ἀρετή. Výraz σωφροσύνη jsme přeložili jako „uměřenost“, φρόνησις jako „rozumnost“, a to v souladu s Novotného překladem z r. 1935. Pro překlad slova ἀρετή jsme s ohledem na kontext použili výraz „ctnost“ (původně „zdatnost“). V pasážích 68e–69c, 79e4 a 99e–100a jsme se přidrželi překladu z roku 1935. Místo 79a4 jsme v daném kontextu přeložili „a není je vidět“ (původně: „a nejsou viditelné“) a místo 93b9 „má nerozumnost a nectnosti a že je špatná“ (původně: „má nerozumnost a špatnost a že je zlá“).

Pravopisné úpravy jsme omezili na minimum, abychom neporušili charakteristický, mírně archaizující styl překladu. Současné

normě jsme přizpůsobili pouze psaní předložek *s* a *z* a spřežek jako *pokaždé, předtím, zdatipak, kvůli* apod. Dále jsme upravili transkripci řeckých vlastních jmen, a to tak, že délky jsou použity pouze pro přepis řeckých znaků $\alpha = \acute{a}$, $\eta = \acute{e}$, $\eta = \acute{e}$, $\omega = \acute{o}$, $\varphi = \acute{o}$, $ou = \acute{u}$. Nejvíce grafických změn doznal poznámkový aparát.

Dialogy *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón, Faidón, Kratylos, Theaitétos, Sofisté, Politikos* přeložil František Novotný podle vydání J. Burneta (*Platonis opera*, sv. I, Oxonii 1905²); odchylky od Burnetova vydání jsou vyznačeny v Poznámkách.

Číslování na okraji textu odkazuje k tradičnímu stránkování podle vydání Henrika Stephana z r. 1578.

Náš dík patří především dědicům autorských práv, paní Evě Bobákové, paní Haně Rapantové a panu Karlu Novotnému, kteří nám ochotně vyšli vstříc, jakož i Ivanu Chvatíkovi, Jiřímu Chotašovi, Filipu Karfíkoví, Svatavě Matouškové a všem ostatním, kteří se podíleli na přípravě tohoto svazku.

Aleš Havlíček

PLATÓN Spisy I

Euthyfrón, Obrana Sókrata
Kritón, Faidón, Kratylos
Theaitétos, Sofisté
Politikos

Vydało nakladatelství OIKOYMENH jako svoji 214. publikaci. Z řeckého originálu přeložil František Novotný. Odpovědný redaktor Aleš Havlíček. Technická redakce Petr Solnička. Obálku navrhl Zdeněk Ziegler. Sazba ESET Praha. Tisk *Akcent* Vimperk. Vydání první, Praha 2003.